

สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับเร่งด่วน
SADDANITI DHATUMALA The Express Edition

จิระ ติฏฐิตุ สหุทธมโฆ



มหาบาลีวิทยาลัย
MAHAPALI VIJJALAYA

Mahapali Vijjalaya

Bangkok Thailand

2015

คำนำ

สัทพินิตีปกรณ์บาลีเล่มนี้ เรียกชื่อว่า สัทพินิตีปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับ
เร่งด่วน มหาบาลีวิชาลย์ เป็นผลงานไวยากรณ์ภาษาบาลีชั้นเยี่ยม แต่งโดย
พระอัครวิงสะ ในช่วงปี พ.ศ. ๑๗๗๗ – ๑๗๙๓ ในสมัยของพระเจ้าจะสวา ณ เมือง
พุกาม ประเทศเมียนมาร์ สำหรับเมืองไทยแล้ว สัทพินิตียังมีผู้ศึกษาน้อยอยู่
เนื่องจากการขาดแคลนตำราและอาจารย์สอน มหาบาลีวิชาลย์ ต้องการให้
นักศึกษาหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ชั้นสูงที่อยู่ ณ สถานที่ไกล ๆ สามารถดาวน์โหลดไป
ใช้ศึกษาได้อย่างรวดเร็ว และทำต้นฉบับนี้ขึ้นอย่างเร่งด่วน มีเวลาจำกัดจึงไม่ได้ทำ
เชิงอรรถอ้างอิงถึงสูตรทางไวยากรณ์เทียบเคียงกับฉบับบาลีอื่น ๆ ส่วนเนื้อหานี้
ครบถ้วนถูกต้องสมบูรณ์ตามต้นฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖

จึงหวังว่า สัทพินิตีปกรณ์ ธาตุมาลา ฉบับเร่งด่วน มหาบาลีวิชาลย์ เล่ม
นี้ จักแก้ปัญหาการขาดแคลนตำราเรียนของผู้สนใจศึกษาไวยากรณ์ภาษาบาลี
สายสัทพินิตีได้เป็นอย่างดี

ขอความเจริญในพระสัทธรรม รวมทั้งความปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง
จงบังเกิดมีแต่ผู้ศึกษาภาษาบาลีภาษาพระธรรมขององค์สมเด็จพระโคตมสัมมาสัม
พุทธเจ้าผู้เป็นพระอัครมหาศาสดาของชาวโลกสืบไป

จิรั ทิฏฐจตุ สทฺธมฺโม

มหาบาลีวิชาลย์

๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

คำนำ
สารบัญ

ปณิธาน
อนุโมทนา



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมพุทฺทสฺส

สหุทธิติปฺปรกณํ

ธาตุมาลา

๑๕. สรวคฺคปญฺจกนฺติก สหุทธิสรธาตุ

อิโต ปริ ตฺ สุ สรโต, กการนฺตาทิเกทโต;
ธาตุโย ธาตุนิปฺพนฺ-รฺพานิ วิวิธานิ จฯ
สาฎฺจกเถ ปิฎฺกมฺหิ, ชินปาเจ ยถาพลํ;
นยํ อุปฺปริกฺขิตฺวา, สฺมาเสณ กเถสฺส'หํฯ

อิ คติยํ เยสํ ธาตุณํ คติอตุโธ, พุทธิปิ เตสํ อตุโธฯ ปวตฺติปาปฺพนานิปิฯ ตตฺร คมณํ ทฺวิธํ
กายคมณํ ฅาณคมณญฺจ เตสฺ กายคมณํ นาม อิธิยาปถคมณํ, ฅาณคมณํ นาม ฅาณฺปฺตฺติ, ตสฺ
มา ปโยคานฺรูเปณ “คจฺจตี”ติ ปทสฺส “ชานาตี”ติปิ อตุโธ ภวติ, “ปวตฺตตี”ติปิ อตุโธ ภวติ, “ปา
ปฺกฺมาตี”ติปิ อตุโธ ภวติ, อิธิยาปถคมเนน คจฺจตีติปิ อตุโธ ภวติ, ฅาณคมเนน คจฺจตีติปิ อตุโธ
ภวติฯ ตถา हि “สิธฺม คจฺจตี”ติอาทิสฺสู อิธิยาปถคมณํ “คมณ”นฺติ วุจฺจติฯ สฺนุทฺธํ นิพฺพานํ คโตฯ “คติ
มา”ติอาทิสฺสู ปน ฅาณคมณํฯ เอวํ สพฺเพสฺมปิ คตฺยตฺถานํ ธาตุณํ ยถาปโยคํ อตุโธ คเหตุพฺโพฯ

ตสฺสิมานิ รฺพานิ ภวन्ติ – อิติ, เอติ, อุเทติฯ การิตะ “อุทายตี”ติ รฺรูปํ ภวติฯ อุฎฺฐาเปตีติ हि
อตุโธ, ทฺกาโร อากโมฯ อุปฺเตติ, สฺมฺเปติ, เวติ, อเปติ, อเวติ, อนฺเวติ, สเมติ, อภิสเมติ, สฺมโย, อภิ
สฺมโย, อีทิ, อุทิ, เอโกทิ, ปณฺทฺทิตฺ, อิตฺ, อุทิตฺ, อุปฺเตติ, สฺมฺเปติ, อนฺวิตฺ, อเปติ, สเมติ, เอตพ
โพ, ปจฺเจตพฺโพ, ปฏฺยมาโน, ปฏฺยจฺโจ, เอนฺโต, อธิปฺเปติ, อธิปฺปาโย, ปจฺจโย, อณฺณานิปิ
โยเชตพฺพานิฯ “อิตา, อิต”นฺติอาทินา ยถารหํ อิตฺถินปฺุสกวเสณปิฯ ปจฺเจตฺ, อุปฺเตตฺ, สฺมฺเปตฺ, อน
เวตฺ, สเมตฺ, อภิสเมตฺ, อิจฺจ, ปฏฺยจฺจ, สเมจฺจ, อภิสเมจฺจ, อเปจฺจ, อุปฺเจจฺจ, ปฏฺยมุขํ อิตฺวา, อิตฺวาน,
อุปฺเตตฺวา, อุปฺเตตฺวาน, อุปฺเตตฺน, อณฺณานิปิ พุทฺทวจนานฺรูปฺโต โยเชตพฺพานิฯ

อิตฺอิตฺ กุริยาสทฺโท, สฺตฺตฺนฺเตสฺ น ทิสฺสติ;
อิทเมตฺถ น วตฺตพฺพํ, ทสฺสนาเยว เม รฺโตฯ

“อิตายํ โกรรฺูเปณ”, อิติ ปาพิ हि ทิสฺสติ;



องคฺตุตฺตฺรนิกาเยมุหิ, มุณินาหจฺจ ภาสิตา;

วุตฺตณฺเหตํ ภควตา องคฺตุตฺตฺรนิกาเย โภชํ นินฺทนฺเตน –

“อิตายํ โภจฺรฺเพน, มจฺจฺเวโส คฺุหาสโย;
ตํ ทเมน สมฺจฺฉินฺเต, ปณฺณาวีริเยน ทิฏฺฐิยา”ติฯ

ตฺตฺร อิตายนฺติ อิติ อายนฺติ เฉโทฯ อิติอิติ จ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ อตุโถฯ อัยํ ปเนตฺถ สุตฺตปทต
โธ – โย โทโส โลเก “โกโร”ติ โลกิยมหาชเนน วุจฺจติ, นายํ อตฺถโต โภชิติ วตฺตพฺโพฯ กิณฺติ ปน
วตฺตพฺโพ, เอโส หิ สรีรสงฺฆาตคฺุหาสโย มจฺจฺราชา เอว โภชเวเนน ปมทฺนโต สุตฺตสนฺดาเน คจฺฉติ
ติ วตฺตพฺโพฯ ตํ เอวรूपํ “มจฺจฺราชา”ติ วตฺตพฺพํ พฺหุโน ชนสฺส อนตฺถกรํ โภชํ หิตกาโม ทเมน
ปณฺณาย วิริเยน ทิฏฺฐิยา จ ฉินฺเตยฺยติฯ

เอตฺตีติ อิมสฺส ปน อากจฺฉตีติ อตุโถฯ “เอตฺตี”ติ เอตฺถ หิ อากฺุปลคฺุโค สนฺธิกิจฺเจเนน ปฏฺิจฺฉนฺนต
ตา น ปากโฏ วลาหกาตฺถริโต ปุณฺณจฺนฺโท วิยฯ ตถา หิ เอตฺถ อากฺุ อิติ เอตฺตีติ สนฺธิวิคฺุคฺุโห ภวติ,
อากฺุสฺส จ อิกากฺุเรน ปเรเน สทฺธิเยว เอกากฺุราเทโสฯ ตสฺมา “อัยํ โส สารถฺตี เอตฺติฯ เอตฺตุ เวสฺสนฺตโร
ราชา”ติอาทิสฺสุ “อากจฺฉติ, อากจฺฉตฺตู”ติอาทินา อตุโถ กเถตฺพฺโพฯ พฺยากรณสฺตฺถเอปิ หิ อากฺุ อิติ เอตฺตี
ติ สนฺธิวิคฺุคฺุโห ทิสฺสติ, ตสฺมา อยมฺปิ นีติ สากฺุกํ มนสิ กาทพฺพาฯ อถ วา อิตฺตีติ รสฺสเวเนน วุตฺตํ
ปทํ คมนํ โปเชติ, เอตฺตีติ วุทฺธิเวเนน วุตฺตํ ปน ยถาปโยคํ อากมฺนาทินิฯ มตฺตาวเสเนปิ หิ ปทานิ
สฺวิเสสฺตฺถานิ ภวานฺติฯ ตํ ยถา? สาสเนน ปพฺพชฺิต, รฏฺุจา ปพฺพชฺิตติฯ สณฺโณคาสณฺโณคเวเนปิ,
ตํ ยถา? คามา นิกคจฺฉติฯ ยสฺ โปโส นิกคจฺฉติ, ตสฺมา อยมฺปิ นีติ สากฺุกํ มนสิ กาทพฺพาฯ เอตฺถเอตํ
วุจฺจติ –

อิ คติยนฺติ กถิตา, ชาตฺตุ วุทฺธิ คตา ยทา;
ตทา อากมฺนตฺถสฺส, วาจิกา ปายโต วสาฯ

อิริยาปถตฺถโต เห-สา นิจฺจาจากมฺวาจิกา;
“อัยํ โส สารถฺตี เอตฺตี”, อิจฺจาเทตฺถ นิสฺสนนฺ

อนิริยาปถตฺถเน, วตฺตเน คมนเนปิ จ;
อากมฺเน จ โหตีติ, ชีมา ลกฺุเชยฺย ตํ ยถาฯ

“ปฏฺิจฺจ ฝลเมตฺตี”ติ, เอวมาทิสฺสุ วตฺตเน;



วทุธิปปตตทา อิการวหา, เอสา ธาตุ ปวตตติฯ

“อตุถเมนุตมहि สुरुเย, วาพา” อิจจาทีสุ ปน;
คเต, “เอตีตี อีตี”ตี-อาทิสวาคมนเ ลียาย

ตถา हि อีตีตี อนตถาย เอติ อากจจตีตี อีตี, อุปทุทไว, อิติ อากมนตโตถ คเหตุพโพช อาห จ
สุตตนิปาตฏจกถาย “เอตีตี อีตี, อากนตुकานัน อุกสลภาคินัน พุยสนเหตุนุน เอต อธิวจน”นติฯ

อิทานิ ยถารห นิปาตาขยาตนาหมิกปริยาปนุหนานัน **อิตีอิตโต** สทุทานมตถุทุทวารอ วุจเจเต –
ตตถ **อิติสทุโท** เหตุปริสมาปนาทิปทตถ วิปริยาย ปการาวธารณ นิสสนนาทือเนกตถปปเกโทช
ตถา เหส “รูปตีตี ไช ภิภขเว ตสฺมา รูปนติ วุจเจตี”ตีอาทีสุ เหตุอตุเถ ทิสฺตติฯ “ตสฺมาตีห เม
ภิภขเว ฐมฺมทายาทา ภวถ, มา อามิสทายาทาฯ อตุถิ เม ตุมฺเหสฺ อนุกมฺปา, กิณฺติ เม สวากา
ฐมฺมทายาทา ภเวยฺย, โน อามิสทายาทา”ตีอาทีสุ ปริสมาปนเฯ “อิตี วา อิตี เอวรฺูปา วิ
สุทสฺสนา ปฏิวีโรตี”ตีอาทีสุ อาทืออตุถเฯ “มาคณฺุทียเอตี ตสฺส พุราหฺมณฺสฺส สงฺขา สมณฺญา
ปณฺณตติ วอหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเชยฺย นินฺุตติ พุณฺณชนมภิลาโป”ตีอาทีสุ ปทตถวิปริยาเยช
“อิตี ไช ภิภขเว สปปฏิกโย พาลอ, อปปฏิกโย ปณฺุทิตยฺ สอุปทุทไว พาลอ, อนูปทุทไว ปณฺุทิต
ชฺ สอุปสคฺโค พาลอ, อนูปสคฺโค ปณฺุทิตอ”ตีอาทีสุ ปกาโรช “อตุถิ อิทปฺจจยา ชรามรณฺนติ อิตี
ปฺุฏฺเจน สตา อาทนุท อตุถิติสฺส วจนียฺช กิ ปจจยา ชรามรณฺนติ อิตี เจ วเทยฺย, ชาตีปจจยา ชรา
มรณฺนติ อิจจสฺส วจนีย”นติอาทีสุ อวธารณเฯ “อตุถิตี ไช กจฺจาน อยเมโก อนฺุโต, นตฺถิตี ไช กจ
จาน อยฺ ทูตีโย อนฺุโต”ตีอาทีสุ นิสสนนเฯ นิปาตวเสเนว เต ปโยคา คเหตุพพาช “อิตายํ โกธฺรฺูเป
นา”ตี เอตถ ปน อาขยาตวเสน คมนเ **อิติสทุโท** ทิสฺตติฯ อยเมวตโตถ อิทาธิปเปโต, นิปาตตโตถ
ปน น อิจฺฉิตพุโพ, วิญญฺุนัน อตุถคฺคหณเ โกสฺลลฺุปาทนตฺถํ เกวลฺ์ อตุถุทุทวารวเสน อากโตตี
ทฏฺจพฺพชฺ อิตโร ปน –

คตุยตุเถ จิมสทุทตเถ, **อิตโต**สทุโท ปวตตติ;
อนฺุวิโต”ตี हि คตุยตุเถ, ปจจตตวจัน ภเวช

อิมสทุทสฺส อตุถมฺหิ, นิสฺสกฺกวจัน ภเว;
“อิตโต สทา ทกฺขิณา ทิสสา”, อิตีอาทีสุ ปาพิสฺช

คตุยตุถอ อิจฺฉิตโต เอตถ, อิตรตฺถอ น อิจฺฉิตโต;
อตุถุทุทวารวสา วุตฺโต, โกสฺลลฺุตถาย วิญญฺุนช



อิฐ ปน สมยสททสฺส อตฺถุทฐารํ สนิพฺพจันํ วตฺตพฺพมปิ อวตฺวา อุปริ อยชาตฺวิสเยเยว วก
 ขาม อิ เอ อยชาตฺวเสน ติชาตฺมยตฺตา สมยสททสฺสย ตตฺร อิตีติ อิการานนฺตรตฺยนตฺปทสฺส จ
 “เอติ, อุเทตี”ติอาทินญจ เอการานนฺตรตฺยนตฺปทานํ อญฺเณสญจ เอวรฺูปานํ ปทมาลา ยถารหํ
 เยภฺยเยน อตฺตโนปทานิ วชฺเชตฺวา โยเชตฺพพาย อีทิสฺสุ หิ จาเนสฺสุ ทฺกฺกรร กฺริยาปทมาลา ยส
 มา ปน อิมสฺมึ ปกรเณ สฺกฺรจ ทฺกฺกรร จ ตฺยนตฺปทมาลา ชานิตฺพพา, ตสฺมา ฎฺวาทิกณฺาทีสฺ
 อฏฺจสฺส คณฺสฺ วิหิตฺเทหิ ฉนฺนวุติยา วจเนหิ สพฺพสาชารณํ อสพฺพสาชารณญจ ปทมาลาณญํ พฺรุม –

อการานนฺตรตฺยนตฺ-ปทานํ ปนฺติโย พฺโร;
 ภวติ รุณฺธตาทินํ, โยเช สพฺพตฺถ สพฺพถาย

อิติ เอตี”ติ เจเตสํ, ปทานํ ปน ปนฺติโย;
 สฺทฺทสฺสรปฺพพกานํ, โยเช วิญญฺ ยถารหํ

อการานนฺตรตฺยนตฺ-ปทานญจปิ ปนฺติโย;
 “ยาติ สฺกณฺาติ อสนฺา-ติ” อิจฺจาทินํ ยถารหํ

อวิณฺณานนฺตรตฺยนตฺ-ปทานมปิ ปาพิโย;
 โยเช “รุณฺธิติ รุณฺธีติ”-อิจฺจาทินํ ยถารหํ

อการานนฺตรตฺยนตฺ-สฺตีอิติ ปทสฺส จ;
 เปรณตฺถเอ ปวตฺตสฺส, โยเช มาลํ ยถารหํ

เอการานนฺตรตฺยนตฺ-ปทานมปิ ยถารหํ;
 “เชติ รุณฺเชติ การฺเอติ, การฺาเปตี”ติอาทินํ

โอการานนฺตรตฺยนตฺ-ปทานมปิ ปทกฺกเม;
 “กโรติ โภติ โหตี”ติ-อาทินํ ยฺตุติโตวเท;

อิจฺเจวํ สตฺตธา วตฺโต, ปทมาลาณโย มยา;
 อิตฺ มตฺโต นโย นาม, นตฺถิ โภจิ กฺริยาปเท

“อาทตฺเต กฺรฺเต เปเต”, อิจฺจาทินํ นยทสฺสนา;
 ยถารหํ ยฺตุติโตติ, วจันํ เอตฺถ ภาสิตฺย



อิทานิ อิการานนุตรตยนุตปทสฺส กโม วุจฺจเต – อิติ, อินฺฺติย อิติ, อิตย อิมิ, อิมย อปริปฺณฺโณ
 วตฺตมานานโยย อิตฺ, อินฺฺตฺย อิติ, อิตย อิมิ, อิมย อปริปฺณฺโณ ปณฺจมีนโยย เอตฺถ จ อิมสฺ ทฺวินฺนํ
 สาสนานุรูปภาวสฺส อิมานิ สาชกปทานิ “เวติ, อเปติ, อนฺเวตี”ติย ตตฺถ วิ อิติ เวติย วิคจฺจตีติ อตฺ
 โถ, อิติสทฺโท เหตุถ คมนํ โฟเชติย ตถา อป อิติ อเปติย อปคจฺจตีติ อตฺโถย อนฺ อิติ อนฺเวติย
 อนฺคจฺจตีติ อตฺโถย คฺรุ ปน อนฺ เอตฺติ อนฺเวตีติ วทนฺติย ตํ –

“ยถา อารณฺญกํ นาคํ, ทนฺตี อนฺเวติ หตฺถินิ;
 เชสฺสนนฺตํ คิริทฺคฺเคสฺ, สเมสฺ วิสเมสฺ จ;
 เอวํ ตํ อนฺคจฺจามิ, ปฺตฺเต อาทาย ปจฺจโต”ติย

อิมาย ปาฬิยา น สเมติ “เชสฺสนนฺตํ อนฺเวตี”ติ วจนฺโต “อนฺคจฺจามิ”ติ วจนฺโต จย ตถา หิ เอติสทฺ
 โท ยตฺถ เจ อิริยาปถวาจโก, ตตฺถ อากมนฺเยว โชเตติ, น คมนํ, ตสฺมา อากมนตฺถสฺส อยฺตฺติโต
 คมนตฺถสฺส จ อยฺตฺติโต วิ อิติอาทินา เจโท เถยฺโยย เอเตสฺมจ อิติสทฺทวเสน กตฺเตทานํ อตฺถิภาวํ
 อยฺตฺติภาวญจ “อิตายํ โภทรูเปนา”ติ ปาฬิเยว สาเชติ, ตสฺมาเยว “อนฺ อิติ, อนฺ อินฺฺติ, อนฺ อิติ”ติ
 อาทินา “อนฺเวตี”ติอาทินํ เจเท ลพฺภมานนฺเยน วุตฺตปฺปการो วตฺตมานาปณฺจมีนโยย ปรสฺสป
 ทวเสน ทสฺสิโตย สตฺตมีรूपาทินิ สพฺพธา อปฺปสิทฺธานิย

อิมานิ ปน ภวิสฺสนนฺติยา รุปานิ, สิตฺตา เต ลหฺมุสฺสติย อิตฺสติ, อิตฺสนนฺติย อิตฺสสิ, อิตฺสถย อิตฺ
 สามี, อิตฺสามย อิตฺสเต, อิตฺสนนฺเตย อิตฺสเส, อิตฺสวฺหะย อิตฺสํ, อิตฺสามหะย อสพฺพชาตฺกตฺเตปี สฺทฺชส
 สรตฺตา ชาตฺสฺส อิการาคโม น ลพฺภติย ปริปฺณฺโณ ภวิสฺสนนฺตินโยย

อถ กาลาติปฺตฺติยา รุปานิ ภวานฺติ, อิตฺสา, อิตฺสํสฺย อิตฺเส, อิตฺสถย อิตฺสํ, อิตฺสมฺหาย อิตฺสถ,
 อิตฺสสิสฺย อิตฺสเส, อิตฺสวฺหะย อิตฺสํ, อิตฺสามหะย กาลาติปฺตฺติภาเว จ อสพฺพชาตฺกตฺเต จ สนฺเตปี
 สฺทฺชสสรตฺตา ชาตฺสฺส อการิการาคโม น ลพฺภติ อเนกนฺติกตฺตา วา อนฺปฺปนฺนตฺตา จ อการาคโม
 น โหติย ทฺวินฺนญฺเหตุถ สฺทฺชสสรานํ อนนฺตริกานํ เอกโตสนฺนิปาโต อนฺปฺตฺติย ปริปฺณฺโณ กาลา
 ติปฺตฺตินโยย

อิมสฺมี ปน จาเน สาฏฺจกเถ เตปีฏฺเก พุทฺทวจเน โสตฺถนํ ปโยคตฺถสฺ ปรมโกสลลชนนฺตํ “นฺ
 เต สฺตํ พุราหฺมณ ภาณฺมมาเน, เทวาน อิตฺสนนฺติ ปฺริสปรกฺกมฺสฺสา”ติ ปาฬิโต นยํ คเหตุวา
 วุตฺตปฺปการเอหิ ภวิสฺสนนฺติยา รุเปหิ สพฺพโส สมานานิ อสมานตฺถานิ วตฺตมานิกรุปานิ จ อีสกํ
 อณฺณมณฺณํ สมานานิ ภวิสฺสนนฺติกาลาติปฺตฺตินํ รุปานิ จ ปกาสะยิตฺสสาม – วตฺตมานาวเสน ตาว “อิตฺ
 สติ, อิตฺสนนฺติย อิตฺสสิ, อิตฺสธา”ติ สพฺพโยเชตพฺพย อตฺโถ ปน “อิตฺสํ กโรตี”ติอาทินา วตฺตพฺโพย



ตสมึเียว อตุเถ ภาวิสุสนุฑิวเสน “อิสสิสุตติ, อิสสิสุสนุฑิว, อิสสิสุสสิ, อิสสิสุสธา”ติ ปริปุณฺณ
 โยเชตพุพฺพ อตุเถ ปน “อิสสิ กริสฺสตี”ติอาทินา วตตพุโพย กาลาติปตฺติวเสน ปน “อิสสิสุสา, อิส
 สิสฺสสุย อิสสิสุเส, อิสสิสุสธา”ติ ปริปุณฺณ โยเชตพุพฺพ, อตุเถ ปน “อิสสิ อกริสฺสา”ติอาทินา วตตพุ
 โพย ชาตฺวานุตรวเสน สฺสนุทนานโยยฺย

อิทานิ เอการานนฺตรตฺยนฺตปทสฺส กโม วุจฺจเต –

เอติ, เอนฺตฺย เอสิ, เอถย เอมิ, เอมย

เอตุ, เอนฺตฺย เอหิ, เอถย เอมิ, เอมย

น จ อปฺปตฺวา ทุกฺขนฺตํ, วิสุสาสํ เอยฺย ปณฺทิตฺโต;
 นิเวสนานิ มาเปตฺวา, เวเทหฺสฺส ยสฺสสิโน;
 ยทา เต ปหิณฺสูสํมิ, ตทา เอยฺยาสิ ขตฺตฺย

เอยฺย, เอยฺยํ เอยฺยาสิ, เอยฺยถย เอยฺยํมิ, เอยฺยํมย เอถ, เอริยฺ เอโถ, เอยฺยวฺโหย เอยฺยํ,
 เอยฺยํมย

โส ปุริโส เอยฺย, เต เอยฺยํ ตฺวํ เอยฺยาสิ, ตฺมฺเห เอยฺยถย อหํ เอยฺยํมิ, มยฺ เอยฺยํมย โส ปุ
 ริโส เอถ, เต เอริยฺ ตฺวํ เอโถ, ตฺมฺเห เอยฺยวฺโหย อหํ เอยฺยํ, มยฺ เอยฺยํมย

ปโรกฺขาหิยตฺตณฺชชตฺนึรูปานิ สพุโส อปฺปสิทฺธานิ

เอสฺสตี, เอสฺสนฺตฺย เอสฺสสิ, เอสฺสถย เอสฺสํมิ, เอสฺสํมย เอสฺสเต, เอสฺสนฺเตยฺ เอสฺสเส,
 เอสฺสวฺเหยฺ เอสฺสํ, เอสฺสํมย

สมฺมอทฺมานา คจฺจนฺติ, ชาลมาทาย ปกฺขิโน;
 ยทา เต วิวทิสฺสนฺติ, ตทา เอหิณฺติ เม วสฺย

“อภิโทสคโต อิทานิ เอหิ”ติ วจนทฺสฺสนโต อปรานิปี ภาวิสุสนุฑิวเสน คเหตุพุพานิ

เอหิตฺติ, เอหิณฺตฺย เอหิสฺสิ, เอหิถย เอหิมิ, เอหิมย เอहितฺเต, เอหิณฺเตยฺ เอหิสฺเส, เอหิวฺเหยฺ เอหิสฺสํ,
 เอหิสฺสํมย



เอสสา, เอสส์สุข เอสเส, เอสสถฯ เอสส์ เอสสามหาย เอสสถ, เอสสิสุข เอสสเส, เอสสุแห
เอสสิ, เอสสามหเสฯ

อถาปโรปี เอการานนุตรตยนตปททุกโม ภาวติ;
อุเทติ, อุเทนุติ; อุเทสิ, อุเทถ; อุเทมิ, อุเทมฯ

อุเทตุ, อุเทนุตุฯ อุเทหิ, อุเทถฯ อุเทมิ, อุเทม, อุทามเสฯ

อุเทยย, อุเทยยุฯ เสส์ เนยยุฯ อุทิสฺสติ, อุทิสฺสนุติฯ เสส์ เนยยุฯ อุทิสฺสา, อุทิสฺสสุฯ เสส์
เนยยุฯ

อิมานิ สุทฺธสฺสรธาตฺรฺพานิฯ

กการนุตธาต

กุ สทฺเท เก จย โกติ, กวติ, กายติ, เอรุ กตฺตฺพทานิ ภาวนุติฯ กุยฺยติ, กิยฺยติ, เอรุ กมฺมปทานิ
ฯ กานนํ, กพฺพํ, ชาตกํ, เอรุ นามิกปทานิฯ กุตฺวา, กุตฺวาน, กวิตฺวา, กวิตฺวาน, กาวิตฺวา, กาวิต
วาน, กายิตฺุ, เอรุ อพฺยยปทานิฯ

ตฺตร กานนฺนุติ จิตมฺชฺฉนฺนุทิกสมเย กวติ สทฺทํ กโรตฺตีติ กานนํ, วนฺฯ ตถา หิ –

“จิตฺ มชฺฉนฺนุทิก กาล, สนฺนินฺสีเวสุ ปกฺขิสฺสุ;
สณฺเตว พฺรหารณฺณํ, สรติ ปฏฺิภาติ ม”นุติ

วฺตุตฺตํฯ อถ วา โกกิลมฺยฺรธาทโย กวณฺติ สทฺทายนุติ กุชฺชนุติ เอตฺถาติ กานนฺฯ มโนหฺรตฺยา
อวสฺสํ กุยฺยติ ปณฺนุทิตฺเตหฺติ กพฺพํฯ กาวิยฺฯ กาวเยยุฯ อณฺณตฺร ปน กวินฺ อิทฺนุติ กพฺพนุติ ตทฺชิต
วเสน อตฺถอ คเหตุพฺโพฯ เกจฺ ตุ กพฺพนุติ สทฺทฺรฺรูปํ อิจฺฉนุติ, น ตํ ปาวจเน ปมาณํ สกฺกภฺษา
ภาวโตฯ สกฺกภฺษาโตปี หิ อจาริยา นยํ คณฺนุติฯ ชาตํ ภูตํ อตฺตีตํ ภาวโต จริยํ, ตํ กิยฺยติ กถิยฺยติ
เอเตนาติ ชาตกํฯ ชาตกปาพิ หิ อิทฺ “ชาตก”นุติ วฺตุตฺตํฯ อณฺณตฺร ปน ชาตํ เอรุ ชาตกนุติ
คเหตุพฺพํฯ ตถา หิ ชาตกสทฺโท เทสนายมฺปิ วตฺตติ “อิตฺิวฺตุตฺกํ ชาตกํ อพฺกฺตฺมม”นุติอาทิสฺสุฯ
ชาตฺยมฺปิ วตฺตติ “ชาตกํ สโมธาเนสิ”ติอาทิสฺสุฯ

ปกฺก นิจคตฺยํฯ นิจคมนํ นาม หินคมนํ หินปฺวตฺตติ วาฯ นิจสทฺโท หิ หินวาทโก “นิจ กุเล
ปจฺจาทาโต”ติ เอตฺถ วียฯ ปกฺกติ กุริยาปทเมตฺถ ทิสฺสติ, น นามิกปทํฯ ยตฺถ ยตฺถ นามิกปทํ น



ทิสฺสติ, ตตฺถ ตตฺถ นามิกปทํ อุปฺปริกฺขิตฺวา คเหตุพฺพํ กุริยาปทเมว หิ ทฺทหฺสํ, กุริยาปเท วิช
 ชมานเ นามิกปทํ นตฺถิตฺติ น วตฺตพฺพํ, ตสฺมา อนฺตมโส “ปฺกุกนํ, ตกนํ” อิจฺเจวมาทีนํ ภาววาทกานํ
 นามิกปทานํ สพฺพาสฺส ธาตุสฺส ยถารหํ ลพฺภนตฺติ ทฏฺฐพฺพํ

ตก หสเนช หสนํ หาโสช ตกตฺติช

ตก กิจฺจชฺวีเนช กิจฺจชฺวีฬํ กสิรชฺวีฬํ ตงฺกตฺติช อาตงฺกตฺติช อาตงฺโกช อาตงฺโกติ กิจฺจชฺวีตก
 โร โรโค, ตถา หิ อฏฺฐกถาจรียา “อฺปฺปาพารํ อฺปฺปาตงฺก”นฺติ อิมสฺมํ ปาพิปฺปเทเส อิติ อตฺถํ สํวณฺ
 เณสฺสุ “อาพาโรติ วิสภาคเวทนา วุจฺจติ, ยา เอกเทเส อฺปฺปชฺชิตฺวา สกฺลสรีรํ อยปฏฺฐเณน พนฺธิตฺวา
 วิย คณฺหาตฺติช อาตงฺโกติ กิจฺจชฺวีตกโร โรโคช อถ วา ยาเปตพฺพโรโค อาตงฺโก, อิตโร อาพาโรช
 ชฺชทฺทโก วา โรโค อาตงฺโก, พลฺวา อาพาโรช เกจฺ ปน ‘อชฺฉตฺตสมฺภูจฺจาโน อาพาโร,
 พหิทฺธาสมฺภูจฺจาโน อาตงฺโก’ติ วทนฺตี”ติช

อาตงฺโก อามโย โรโค,
 พฺยาธา’พาโร คโท รุชา;
 อกฺลลณฺเจว เกลณฺณํ,
 นามํ โรคาภิชานกํช

สฺก คตฺติยํ โสกฺติ, สฺโก, สฺกึช ตตฺร สฺโกติ สฺวอย โสกฺติ มนาเปน คมเนน คจฺฉตฺติ สฺโกช ตสฺส
 ภரிய สฺกึช

พฺกุก ภสฺสเนช อิช ภสฺสนํ นาม สฺนชภสฺสนํ อธิปฺเปตํ “สฺนช ภสฺสิตฺวา”ติ เอตฺถ วิย, น “อา
 วาโส โคจฺร ภสฺส”นฺติอาทิสฺส วิยช วจนสงฺขาตํ ภสฺสนํ, พฺกุกติ สาช

ชก ปฏฺฐิมาเต คตฺติยจฺช ปฏฺฐิมาโต ปฏฺฐิหนนํช ชกตฺติช

จก ติตฺติปฏฺฐิมาเตสฺช ติตฺติ ตปฺปนํ, ปฏฺฐิมาตํ ปฏฺฐิหนนํช จกตฺติช

อก กุฏฺฐิลคตฺติยํ อกตฺติช เอตา กุอาทิกา อกฺปฺริยนฺตา ธาตุโย ปฺรสฺส ภาสาติ สทฺทสฺตถฺวิทฺ
 วทนฺติช เตสํ มเต เอตา “ติ อนฺติ, ตฺ อนฺตุ” อิจฺจาทีนํเยว วิสโยช ปาพิยํ ปน นียโม นตฺถิ, ตสฺมา
 น ตํ อิช ปฺมาณํช



อิ อชฺฌมยเนห อชฺฌมยन्ह อชฺฌจารณํ สิกฺขณํ วา, อยติ, อธิยติ, อชฺฌมยติ, อธิเต, อชฺฌเณน,
 อชฺฌมายโกช ทิพฺพํ อธิยเส มายํ อธิยนฺติ มหาราช, ทิพฺพมายิธ ปณฺทิตาย อชฺฌเณนเมรียา ปถวี
 ชนินฺทาย ตตฺถ อชฺฌมายโกติ อชฺฌมยตีติ อชฺฌมายโก, มนฺเต ปรีวตฺเตตีติ อตฺถโกช

อุ สทฺทเทช อวติ, อวนฺตึช อวสิชฺ เอตฺถ “โย อาตฺตฺมานํ สยเมว ปาวา”ติ ปาพิ ปปฺพุพฺพสฺส อุ
 ธาตฺตฺส ปโยโคติ ทฏฺฐพฺโพช ปปฺพุพฺพสฺส วทฺธาตฺตฺส ทการโลปปโยโคติปิ วตฺตํ ยฺชชติช

วงฺก โภกฺกิลฺลเเลช วงฺกติช วงฺกํช วงฺกสทฺโท หิ วงฺกสทฺเทน สมานตฺถอ, วงฺกสทฺโท จ วงฺกสทฺ
 เทนช ตถา หิ –

“ยํ นิสฺสิตา ชคตฺริหํ, สุวายํ อคฺคํ ปมฺญจติ;
 ทิสา ภชถ วงฺกงฺคา, ชาตํ สรณฺโต ภย”นฺติช

ปาพิ ทิสฺสติช อยํ ปน วงฺกสทฺโท สกฺกฏฺฐาสํ ปตฺวา กการรการสมฺโฆคกฺขริโก ภวติ, ธาตฺตฺภาโว
 ปนสฺส ปฺราเณหิ น วตฺตโต, ตสฺมา กฺริยาปทํ น ทิฏฺฐํช อิมสฺส ปน วงฺกสทฺทสฺส “วงฺก โภกฺกิลฺลเเล”ติ
 ธาตฺตฺภาโว วตฺตโต, “วงฺกตี”ติ กฺริยาปทญจ, ปาพิยํ ตฺ “วงฺกตี”ติ กฺริยาปทํ น ทิฏฺฐํ, ตถา ภาววาจโก
 วงฺกสทฺโทปิช วาจจลฺิงโค ปน อนเเกสฺ จาเนสฺ ทิฏฺฐโชช ตตฺถ วงฺกตีติ กฺริยาปทํ ปาพิยํ อวิช
 ชมานมฺปิ คเหตุพฺพเมว นาทตีติ กฺริยาปทมิวช ภาววาจกสฺส ปน วงฺกสทฺทสฺส อตฺถิตา นตฺถิตา
 จ ปาพิอาทิสฺ ปนปฺปนํ อุปฺปริกฺขิตพฺพาช เกเหตุถ วเทยฺยํ “ยทิ ภาววาจโก วงฺกสทฺโท นตฺถิ, กถํ
 ‘อฏฺฐวงฺกํ มณฺริตฺนํ อพฺพาร’นฺติ เอตฺถ สมานโส”ติช เอตฺถ ปน อฏฺฐงฺส จาเนสฺ วงฺกํ อฏฺฐวงฺกํ, น
 อฏฺฐวงฺกานิ ยสฺสาติช ทพฺพวาจโก หิ วงฺกสทฺโท, น ภาววาจโกติ ทฏฺฐพฺพช

วงฺกํ วงฺกญจ กุฏฺฐิลํ, ชิมฺหญจ रिหมมนฺช;
 วงฺกสทฺทาทโย เอตฺ, วาจจลฺิงคา ติลฺิงคิกาย

อถ วา วงฺกสทฺโทยํ, “วงฺกชฺสตา”ติอาทิสฺ;
 พพิเส คิริเกเท จ, วตฺตเต ส ปฺมา ตทาย

อยณฺหิ “เต’เม ชนา วงฺกชฺสตา สยนฺติช ยถาปิ มจฺโฉ พพิสฺ, วงฺกํ มฺเสน ฉาทิตํช วงฺกชฺสโตว
 อมฺพุช”ติอาทิสฺ พพิเส วตฺตติช

เอตฺถ สียา “นนฺ จ โภ ‘ยถาปิ มจฺโฉ พพิสฺ, วงฺกํ มฺเสน ฉาทิต’นฺติ เอตฺถ วงฺกสทฺโท คุณวาจ
 โก วิเสสนสฺโท, เยน พพิโส วิเสสิโต, เตน วงฺกํ กุฏฺฐิลํ พพิสนฺติ อตฺถอ วิญญายตี”ติ? ตนฺน,



วงกสทเท อวตเตปี พพิสสภาวสส วงกตดา กุฏิลตโต ปากโฏติ นตถิ วิเสสนสทเทน ปโยชนัฯ
 อิหํ ปน “พพิสํ วงก”นตติ วจัน “หตถิ นาโคย สโรรหํ ปทุมมํ หตถิ จ กุณฺขโร นาโค”ติอาทิวจันมิ
 ปริยายวจัน, ตสฺมา “วงก”นตติ ปทสฺส “กุฏิล”นตติ อตฺถเณ น คเหตุพโพย อถ วา ยถา “ยถา
 อารณฺณกํ นาคํ, ทนฺตี อนฺเวติ หตถินิ”ติ เอตถ นาคสททสฺส ทนฺตีสททสฺส จ อณฺณมณฺณปริยา
 ยวจันตเตปี ทนฺตินตติ มโนรมทนตยตฺตนตติ อตฺถเณ สํวณฺณโต, ตถา “พพิสํ วงก”นตติ อิเมสมปิ
 อณฺณมณฺณํ ปริยายวจันตเตปี วงกนตติ กุฏิลนตติ อตฺถเณ วตตพโพย เอวณฺหิ สติ อตฺถเณ สาสรธา
 วิย สฺมุลฺลิต โหติ, เทสนา จ วิลาสปตฺตตา, น ปน “วงกํ พพิส”นตติ สทททานํ คุณคฺณิวเสน
 สมานาธิกรณภาโว อิจฺฉิตพโพ “พุทฺโธ ภควา เวรณฺชาเย วิหริตี”ติอาทิสฺสุ “พุทฺโธ ภควา”ติ อิเมสํ
 วิย สมานาธิกรณภาวสฺส อนิจฺฉิตพพตฺตยา น หิ อีทิสฺสุ จาเนสฺสุ สมานาธิกรณภาโว โปราณฺหิ
 อนุมโตย

“ยตถ เอตาทิสฺ สตฺถา, โลเก อปฺปฏิปฺคฺคโล;
 ตถาคโต พลปตฺโต, สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุโต”ติ,

“พุทฺธํ พุทฺธํ นิขิลวิสยํ สฺพุทฺธิยา ยาว สฺพุทฺธิ”นตติ จ อาทิสฺ ปน อนุมโตย เอตถ หิ “เอตาทิสฺ”ติ
 จ “อปฺปฏิปฺคฺคโล”ติ จ “ตถาคโต”ติ จ “พลปตฺโต”ติ จ “สมฺพุทฺโธ”ติ จ “ปรินิพฺพุโต”ติ จ อิมานิ
 “สตฺถา”ติ อนนฺ ปเทน สมานาธิกรณานิย ตถา “พุทฺธํ พุทฺธ”นตติ ทฺวินฺนํ ปทานํ ปจฺฉิมํ ปฺริเมน
 สมานาธิกรณํ ภวตีย

อิติ “ยถาปิ มจฺฉเณ พพิสํ, วงกํ มํเสน ฉาทิต”นตติ เอตถ วงกสทโท พพิสฺสสาภิธานนฺตรํ, น
 คฺคุณวาทโกย เอวํ วงกสทโท พพิเส วตตตติย “วงกํ คจฺฉาม ปพฺพตํ ทูเร วงกตปพฺพโต”ติอาทิสฺ
 ปน คิริวิเสเส วตตตติย เอตถ จ “วงกปพฺพโต”ติ วตตพเพ สฺขุจฺจารณตฺถํ นิรุตฺตินเยน มชฺฌเณ อนิ
 มิตฺถํ ตการาคมํ กตฺวา “วงกตปพฺพโต”ติ วุตฺตํ อถ วา วงโกเยว วงกตา, ยถา เทโว เอว เทวตา
 ยถา จ ทิสสา เอว ทิสตาทิ, เอวํ ตาปจฺจยวเสน วงกตา จ सा ปพฺพโต จาติ “วงกตปพฺพโต”ติ
 วุตฺถํ, มชฺฌเณ รสฺสวเสน เจตํ ทฏฺฐพฺพํ อถ วา วงกมสฺส สณฺจานมตฺถิติ วงกโตติ มนฺตุอตฺถ
 ตปจฺจโย, ยถา ปพฺพมสฺส อตฺถิติ ปพฺพโตติย เอวํ วงกโต จ โส ปพฺพโต จาติ วงกตปพฺพโตย
 “วงกปพฺพโต” อิจฺเจว วา ปณฺณตฺติ, ปาทกฺขรปาริปุริยา ปน “ทูเร วงกตปพฺพโต”ติ วุตฺตนตติ
 ทฏฺฐพฺพํ

โลก ทสฺสเนย โลกตिय โลโกย อาโลโกติ อณฺณมานิปี รูปานิ คเหตุพพานิย จฺรธาทิกณฺ ปน ปตฺ
 วา อิมิสฺสา “โลเกติ, โลกยติ, โอลโลเกติ, โอลโลกยตี”ติอาทินา รูปานิ ภวณฺตिय โลโกติ ตโย โลกา
 สงฺขารโลโก สตฺตโลโก โอภาสโลโกตिय ตตฺถ “เอโก โลโก, สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา”ติ อากโต



สงฺขารโ อเว โลโก สงฺขารโลโกฯ สตุตา อเว โลโก สตุตโลโกฯ จกฺกวาพสงฺขาโต โอกาโส อเว โลโก โอกาสโลโก, โย “ภาชนโลโก”ติปิ วุจฺจติฯ เตสฺสงฺขารโ ลุชฺชตีติ โลโกติฯ วุตฺตมฺเหตฺ ภควตา “ลุชฺชติ ปลุชฺชตีติ โข ภิกฺขุ ตสฺมา โลโกติ วุจฺจติ”ติฯ โลกียติ เอตฺถ ปุณฺณปาปํ ตพฺพิปาโก จาติ สตุโต โลโกฯ โลกียติ วิจิตฺตการโต ทิสฺสตีติ จกฺกวาพสงฺขาโต โอกาโส โลโกฯ ยสฺมา ปน โลกสฺสทฺโถ สฺมุเหปิ ทิสฺสติ, ตสฺมา โลกียติ สฺมฺทายวเสน ปณฺณปิยตีติ โลโก, สฺมุโหติ อยมฺปิ อตฺโต คเหตุพฺโพฯ อถ วา โลโกติ ตโย โลกา กิเลสโลโก ภวโลโก อินฺทฺริยโลโกติฯ เตสฺสฺ สฺรูปํ จุราทิกเณ กเถสฺสาม พหุวิชตฺตจฺจ พหิทฺธา ปน กวีหิ “โลโก ตุ ภวเน ชเน”ติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ

สิโลก สงฺมาเตย สงฺมาโต ปิณฺฑนํฯ สิโลกติ, สิโลโก, สิโลกมนุสฺสามิฯ อกฺขรปทนิยมิโต วจนสงฺมาโต **สิโลโก** โส ปชฺชนฺติ วุจฺจติ, ตถา หิ “สิโลโก ยสฺสสิ ปชฺเช”ติ กวโย วทฺนฺติฯ

เทก เรก สทฺทฺสฺสาเหสฺย สทฺโท รโว, **อุสฺสาโ** วายาโมฯ เทกติฯ เรกติฯ

เรก สกิ สงฺกายํฯ เรกติฯ สงฺกติ, ตสฺมี เม สงฺกเต มโนฯ สงฺกาย

อภิ ลกฺขเณฯ อภฺกติ, อภฺโก, สสงฺโกฯ

มภิ มณฺทเนย มณฺทนํ ภูสฺนํ, มภฺกติฯ

กต โลลิเยย โลลภาโว **โลลียํ** ยถา ทกฺขิยํ กกฺติ, กาโก, กากิฯ เอตฺถ “กาโก, ชงฺโก, วายโส, พลฺ, โภชฺ, อริฏฺโจ”ติ อิมานิ กากาภิธานานิฯ

กุก วก อาทาเนย กุกฺติ, วกฺติ, โกโก, วโกฯ เอตฺถ **โกโกติ** อรณฺณสนฺโขฯ **วโกติ** ชุทฺทกวนทีปิโก, พุยกฺโขติปิ วทฺนฺติฯ

วก ทิตฺติยํ ปฏฺิมาเต จย ทิตฺติ โสภา, วกฺติฯ

กภิ วภิ สภฺก ตภฺก ฏภฺก เสภ คตฺยตฺถาย กภฺกฺติ, วภฺกฺติ, สภฺกฺติ, นิสภฺกฺติ, ปริสภฺกฺติ, โอสภฺกฺติ, วธาย ปริสภฺกนํฯ พิพารนฺิสภฺกมตฺตมฺปิฯ เตกฺติ, ฐกฺติ, ฐิกฺกา เสภฺติฯ เอตฺถ **ฐิกฺกาติ** ฐิกฺกียติ ชานิยติ สํวณฺณนาย อตฺโต เอตายาติ ฐิกฺกาย เอตฺตา อิศาตุอาทิกฺกา **เสภ**ปริยฺนฺตา ธาตุโย “**อตฺตโนภาสา**”ติ สทฺทฺสตุถวิทฺ วทฺนฺติฯ เตสฺสฺ มเต เอตฺตา “เต อนฺเต, ตํ อนฺตํ”อิจฺจาทีนฺเยว วิสโย, ปาวจเน ปน นิยมฺนตฺติฯ



หิวกุ อพฺยตฺตสทฺทเท อพฺยตฺตสทฺโท อวิภาวิตตฺตสทฺโท นีรตฺถกสทฺโท จฯ หิวกุติ, หิวกุเต
 ฯ อิมํ “อุภยโตภาสา”ติ วทนฺตฺย อิทํ ตุ ปาวจเนน สันนฺตฺย ปรสฺสตฺตโนภาสานณฺหิ ธาตุนํ “ภว
 ตฺติ, ภวเต, พาทเต, พาทตี”ติอาทินา เยภฺยเยน ทฺวิธา ทฺวิธา รุปานิ สาสเน ทิสฺสนฺตฺย

อิมานิ กการนฺตธาตฺรฺพานิฯ

ขการนฺตธาต

ขา ปกฺกเนชฺยา จฯ ปกฺกนํ อาจิกฺขนํ เทสนํ วาฯ ขาติ, สงฺขาติฯ อาปฺพุพฺพตฺเต วิสทิสภา
 เวน ขาตฺยกฺขรสฺส ทฺวิตฺตํ, อาการสฺส จ สมฺโณคปฺพุพฺพตฺตา รสฺสตฺตํ, อกฺขาติฯ อกฺขาสี ปฺริสฺสตฺตโม
 ฯ อกฺเขยฺยํ เต อหํ อยฺเยฯ ฌมฺโม สงฺขายติฯ อกฺขายติฯ อตฺร ปน กการโลไปฯ สฺวาธาโต ภควตา
 ฌมฺโมฯ สงฺขาโตฯ อกฺขาโตฯ อกฺขาตาโร ตถาคตาฯ สงฺขาตา สพฺพมฺมานํ วิธฺโรฯ สงฺขา, ปฺฏิสงฺ
 ขาฯ กฺริยํ อากฺยาติ กเถตฺติ อาชฺยตฺย เกจิ ปน “สฺวาธาโต”ติ จ “สฺวากฺชฺยาโต”ติ จ “สฺวาชฺยาโต”
 ตฺติ จ ปทมิจฺจนฺตฺย ตตฺถ ปจฺฉิมานิ สกฺกมฺภาสาโต นยํ คเหตุวา วุตฺตานิ, อิตฺรํ ยถาจิตรูปนิปฺพตฺติว
 เสน, อโต ยถาทสฺสิตปทานิเยว ปสฺตตฺตธาณิฯ ตตฺถ สงฺขาสทฺทสฺส อตฺถุทฺธาโร นียเต – สงฺขาสท
 โท ฌาณโกฏฺฐาสปณฺณตฺตติคณฺนาสุ ทิสฺสติฯ “สงฺขาเยกํ ปฺฏิเสวตี”ติอาทิสฺสู ทิ ฌาณ ทิสฺสติฯ
 “ปฺปณฺจสณฺณาสงฺขา สมฺทาจฺรนฺตี”ติอาทิสฺสู โกฏฺฐาเสฯ “เตสํ เตสํ ฌมฺมานํ สงฺขา สมณฺณ”ติอาทิสฺสู
 ปณฺณตฺตติยํ “น สฺกํ สงฺขาตฺ”นฺตีอาทิสฺสู คณฺนายํฯ เอตฺถเตจํ วุจฺจติ –

“ฌาณปณฺณตฺตติโกฏฺฐาส-คณฺนาสุ ปทิสฺสติ;
 สงฺขาสทฺโทติ ทิเปยฺย, ฌมฺมทิสฺส สาสเน”ติฯ

ขิ ขเยฯ ขียนฌมฺมํ ขียติฯ สาสณานฺรูเปน เสเร อิกการสฺส อียฺยาเทโส, ขียติฯ “ขโย, ขํ”
 อิจฺจปี รุปานิ ฌเยยานิฯ ตตฺถ ขโยติ ขียนํ ขโยฯ อถ วา ขียนฺติ กิเลสา เอตฺถาติ ขโย, มคฺคนิพ
 พานานิฯ ขยสงฺขาเตน มคฺเคน ปาปฺณียตฺตา ผลมฺปิ ขโยฯ ขนฺติ ตฺจจํ สฺมณฺณ วิวิตฺตํ วิตฺตํ, ขนฺติ
 วา อากาโสฯ

ขิ นิวาเสฯ ขียติ, ขียติ วาฯ สาสณานฺรูเปน อิกการสฺส อียฺ อียฺยาเทโส ทฏฺจพฺโพฯ อยํ
 ทิวาทิคณฺณี ปกฺกขิปิตพฺโพฯ ขํ ขยํ อภิรณฺณํ ราชกฺขยํ ตตฺถ ขียตีติ นิเวสติฯ ขนฺติ จก
 ขาทิอินฺทฺริยํ จกฺขุวิณฺณณานํ นิวาสนฺเจเนฯ ขยนฺติ นิเวสนํฯ ราชกฺขยนฺติ รมฺโณ นิเวสนํฯ อต
 รายํ ปาพิ –



“สเจ จ อชฺช ฐาเรสิ, กุมาริ จารุทสฺสนิ;
 กุเสน ชาตชตฺติยิ, สวณฺณมณิเมขลํ;
 ปุชิตา ฌาติสงฺฆเอหิ, น กจฺฉสิ ยมกฺขย”นฺติฯ

ตตถ ยมกฺขยนฺติ ยมนิเวสนนํฯ

ขุ สกุเทย โขติ ขวติฯ

เข ขาทนสตฺตาสฺย ขายติฯ อุทฺทรา ขายนฺติฯ วิภฺยิตกํฯ โคขยิตกํฯ อสฺสิริ วิย ขายติฯ ทิ
 สปิ เม น ปกฺขายนฺติฯ เอตฺถาทิมฺหิ กายตฺติ ขาทติฯ อถ วา อุปฏฺฐาติ ปณฺณายติฯ

สุข ทุกฺข ตฺกริยายํฯ ตฺกริยาติ สุขทุกฺขานํ เวทนานํ ฺกริยา, สุขนํ ทุกฺขนฺนฺติ วุตฺตํ โหติฯ
 อกมฺมกา อิเม ฐาตโวฯ สุขติ, ทุกฺขติฯ สุขํ, ทุกฺขํฯ สุขิโต, ทุกฺขิโตฯ สุขํ สาทํ ปิณฺณํ, ทุกฺขํ วิฆาตํ
 อฆํ กิเลโสฯ ตตถ สุขนฺติ สุขยตฺติ สุขํ ยสฺสุปฺปชฺชติ, ตํ สุขิตํ กโรตฺติ อตฺโถฯ ทุกฺขนฺติ ทุกฺขยตฺติ
 ทุกฺขํฯ ยสฺสุปฺปชฺชติ, ตํ ทุกฺขิตํ กโรตฺติ อตฺโถฯ อิมานิ นิพฺพจนานิ การิตวเสน วุตฺตานีติ ทฏฺฐพฺพํ
 อฏฺฐกถายํ สุขทุกฺขสทฺทตฺถํ วทฺนฺเตหิ ครุหิ สุขยติ ทุกฺขยติสทฺทานํ กมฺมตฺถมาทาย วิวรณฺสฺส
 กตตฺตาย ตถา หิ “สุขเขติ สุขยติ, สุขาเปติ สุขापยติ, ทุกฺเขติ ทุกฺขยติ, ทุกฺขาเปติ ทุกฺขापยติ”ติ อี
 มานิ เตสํ การิตปทฺรฺพานิ, อตฺตานํ สุขเขติ ปิณฺณตฺติ จ, สุขยติ สุขํ, ทุกฺขยตฺติ ทุกฺขนฺติ จ,

“สเจ จ กิมฺหิจิ กाले,
 มรณํ เม ปฺเร สียา;
 ปฺตฺเต จ เม ปฺตฺเต จ,
 สุขापฺยย มโหสโร”ติ จ

ปาฬิอาทิตฺสสนโตฯ สทฺทสฺสเถ ปน ฐาตฺปจสงฺเขเป จ อิเม ฐาตโว จุราทิกณฺเวยว วุตฺตาย “สุข
 ยติ ทุกฺขยติ”ติ จ อการิตานิ สทฺทกตฺตฺพานิ อิจฺฉิตานิฯ มยํ ตู เตสํ ตพฺพจณฺ์ สทฺทกตฺตริ จ ตานิ
 ปทฺรฺพานิ น อิจฺฉาม ปาฬิอาทิตฺ วิรฺุทฺตฺตา, ตสฺมาเยว เต อิมสฺมึ ฎฺฐวาทิกณฺเวยว วุตฺตาย อยณฺหิ
 สทฺทกตฺตฺวิสเย อสฺมากรํ รุจิ “สุขตฺติ สุขิโต, ทุกฺขตฺติ ทุกฺขิโต”ติฯ

นนุ จ โภ “สุขติ ทุกฺขติ”ติ ฺกริยาปทานิ พุทฺทวจเน น ทิสฺสนตฺติ? สจจํ, เอวํ สนฺเตปิ อฏฺฐก
 ถานยวเสน คเหตุพฺพตฺตา ทิสฺสนตฺติเยว นามฯ น หิ สพฺพถา สพฺเพสํ ฐาตฺนํ รุปานิ สาสเน โลเก
 วา ลพฺภนฺติ, เอกจฺจานิ ปน ลพฺภนฺติ, เอกจฺจานิ น ลพฺภนฺติฯ เอวํ สนฺเตปิ นยวเสน ลพฺภนฺติเยวฯ
 “กปฺปยวโห ปตฺติสฺสตา”ติ หิ ทิฏฺฐเจ “จรวโห ฎฺฐวโห”ติอาทิตฺนินิ นยวเสน ทิฏฺฐจานิเยว นามฯ



ตตร ปนาย โนโย วิสุทฺธิมคฺคาทีสุ ี “เอกทวิโยชนมตฺตมปิ อทฺธานํ คตฺตสฺส วาโย กุปฺปติ, คตฺตทานิ ทฺกฺขนฺตฺตี”ติ เอวํ ฐวาทิคณฺโณ อกมฺมกํ สฺสทฺทกตฺตฺวาทกํ “ทฺกฺขนฺตฺตี”ติ กุริยาปทํ ทิสฺสติฯ ตสฺมึ ทิฏฺฐิเยว “สฺขติ, สฺขนฺตฺติฯ สฺขสิ, สฺขถฯ สฺขามิ, สฺขามา”ติอาทีนิจ จ “ทฺกฺขติ, ทฺกฺขนฺตฺติฯ ทฺกฺขสิ, ทฺกฺขธา”ติอาทีนิจ ทิฏฺฐจฺานิ นาม โหนฺติ ทิฏฺฐเจน อทฺทิจฺสฺส ตาทิสฺสฺส อนวชฺชสฺส นยฺสฺส คเหตุพฺพตฺ ตา, ตสฺมา “สฺขตีติ สฺขิตฺ, ทฺกฺขตีติ ทฺกฺขิตฺ”ติ ฐวาทินโย เอว คเหตุพฺโพ, น ปน จุราทินโยฯ อปรมเปตฺถ นินฺพฺพนํ, สฺขํ สณฺชาตํ เอตฺตสฺสาติ สฺขิตฺ, สณฺชาตฺสฺสฺสฺสฺส อตฺถโยฯ เอส โนโย ทฺกฺขิตฺติ เอตฺถาปิฯ อถ วา สฺเชน อิตฺ ปวตฺตติ สฺขิตฺฯ เอส โนโย “ทฺกฺขิตฺ”ติ เอตฺถาปิฯ ทฺลฺลภายํ นีติ สาทฺฐกํ มนฺสิ กาทพฺพาฯ

โมกฺข มุจฺเจเนฯ อกมฺมโกยํ ธาตุฯ โมกฺขติฯ โมกฺโขฯ ปาติโมกฺโขฯ การิตฺ “โมกฺเขตฺติ, โมกฺขยติ, โมกฺขาเปติ, โมกฺขาปยติ”ติ รูปานิฯ เกจि ปนินํ “โมกฺข โมจฺเจ”ติ ปจฺติว จุราทิกณฺเฏ ปกฺขิปนฺตฺติฯ เตสํ มเต “โมกฺเขตฺติ, โมกฺขยติ”ติ สฺสทฺทกตฺตฺปทานิ ภวนฺตฺติฯ เอตฺตานิ ปาพิยา อฏฺฐกถาย จ วิรุชฺฌนฺตฺติฯ ตถา ี “โมกฺขนฺตฺติ มารพฺนฺธนาฯ น เม สมณฺเฏ โมกฺขสิฯ มหายณฺณํ ยชิสฺสํ, เอวํ โมกฺขาม ปาปกาทิ”ติ ปาพิยา วิรุชฺฌนฺตฺติฯ “โย นํ ปาติ รกฺขติ, ตํ โมกฺเขตฺติ โมจฺเจติ อาปาโยกาทีนิจ ทฺกฺ ขเหีติ ปาติโมกฺโข”ติ อฏฺฐกถาย จ วิรุชฺฌนฺตฺติ, ตสฺมา ปาพิยํ “โมกฺขสิ โมกฺขมา”ติ จ อวตฺวา “โมกฺขสิ, โมกฺขมา”ติ สฺสทฺทกตฺตฺวาทกํ วุตฺตํ, ตณฺจ โข อปาทานวิสยํ กตฺวาฯ อฏฺฐกถายํ ปน “โมกฺเขตฺติ, โมจฺเจติ”ติ เหตุกตฺตฺวาทกํ วุตฺตํ, ตมฺปิ อปาทานวิสยํเยว กตฺวาฯ เอวํ อิมสฺส ธาตุโน สฺสทฺทกตฺตฺวิสเย อกมฺมกภาโว วิทิตฺ, เหตุกตฺตฺวิสเย เอกกมฺมกภาโว วิทิตฺ มุจ ปจ จิตฺทาทโย วิย ี โมกฺขธาทฺ ทฺวิคณฺโณติ เจ? น, อนนฺเกสฺส สาทฺฐจกเถสฺส ปาพิปฺปเทเสสฺส “โมกฺเขตฺติ, โมกฺขยติ”ติ สฺสทฺทกตฺตฺรูปานํ อทฺสสนฺโตติ ทฏฺฐพฺพํ

กฺกข หสเนฯ กกฺขติฯ

โอช ราช ลาช ทาช ธาช โสสนาลมตฺถเสสฺส โอบติฯ ราชติฯ ลาชติฯ ทาชติฯ ธาชติฯ

สาช พฺยาปเนฯ สาชติฯ สาชฯ

อฺช นข มข รข ลข รชิ ลขิ อชฺชิ รชฺชิ คตฺยตฺถาย อฺชติฯ นขติฯ มขติฯ รชติฯ ลขติฯ รงฺขติฯ ลงฺขติฯ อิงฺขติฯ ริงฺขติฯ

รกฺข ปาลเนฯ รกฺขติฯ รกฺขา, รกฺขณฺ, สีสํ รกฺขิตฺ เทวทตฺโต, สีสํ รกฺขิตํ เทวทตฺเตน, สีสํ รกฺขโก เทวทตฺโตฯ



อกฺข พุยตุตฺติสงฺขธาเตสฺย อกฺขติ, อกฺขิ, อกฺขิํ

นิกฺข จุมฺพเนย นิกฺขติ, นิกฺขิํ

นฺกฺข คติยํ นฺกฺขติย นฺกฺขตุตฺยฺ เอตฺถ นฺกฺขตุตฺนฺติ เอตฺโต อีโต จาติ วิสมคตฺติยา อคฺนฺตฺวา
อตุตฺโน วีถิยาว คมเนน นฺกฺขนํ คมณํ ตายติ รกฺขตีติ นฺกฺขตุตฺยฺ โปราธนา ปน “นฺกฺขรฺนฺติ น นสฺ
สนฺตีติ นฺกฺขตุตฺตานี”ติ กถยฺสิสฺย “นฺกฺขตุตฺ, ไชติ, นิริกฺขิ, ภา” อิจฺเจเต ปฺริยาายา

เวกฺข เวกฺขเนย เวกฺขติย

มกฺข สงฺขเตย มกฺขติย

ตกฺข ตปฺเนย ตปฺนํ สํวรณฺย ตกฺขติย

สฺกฺข อนาทรฺย สฺกฺขติย

กฺขิ วฺขิ มฺขิ กงฺขายํ สตุถฺริ กงฺขติย วงฺขติ, มงฺขติย “กงฺขา กงฺขายนา กงฺขายิตฺตฺตํ วิมฺติ วิจิ
กิจฺฉา ทฺเวพฺพหํ ทฺเวธาปโถ สํสโย อนกฺสคาโห อาสปฺปนา ปฺริสปฺปนา อปฺริโยคาหนา ธมฺภิตฺตฺตํ
จิตฺตสฺส มโนวิเลโข” อิจฺเจเต กงฺขาปฺริยาายา เอเตสฺ ปน –

วตุตฺนฺติ โลกโวหาเร, “กงฺขา วิมฺติ สํสโย;
วิจิกิจฺฉา”ติ เอตานิ, นามานิเยว ปายโตย

กฺขิ อิจฺจายํ ฐนํ กงฺขติ, อภิกงฺขติ, นาภิกงฺขามิ มรณฺย อภิกงฺขิตํ ฐนํ

ทฺขิ ฐฺขิ โฆรฺวาสิเต กงฺขายณฺจย ทงฺขติย ฐงฺขติย

อฺกฺข เสจเนย อฺกฺขติย

กฺข หสเนย กฺขติย

ชกฺข ภกฺขณฺย จย หสนานุกฺกฺกณฺนตฺถํ จกาโรย ชกฺขติย

ลฺข เลขเนย ลฺขติ, สลฺเลขติย อติสลฺเลขเตวಾಯํ สมโณย เลขา, เลขนํ, เลขโก, ลฺขิตํ, สลฺ
เลขปฺปฏิปฺตฺติ, เอตา ทฺขิอาทิกกา ลฺขปฺริยนฺตา “ปฺรสุสฺมาสา”ติ สทฺทสตุถฺวิฑู วทฺนฺติย



รูกฺข ธิกฺข สนฺทีปนภิเลสหนชีวเนสฺสุ รูกฺขติชฺ ธิกฺขติชฺ สทฺทสตุถวิทฺฐ ปน “รูกฺขเต ธิกฺขเต”ติ
 อตฺตโนภาสํ วนฺทติชฺ ตถา อีโต ปราณิ รูปานิปีชฺ

รูกฺข วกฺข วรรณชฺ วรรณํ สํวรรณชฺ รูกฺขติชฺ วกฺขติชฺ รูกฺโข, วกฺโขชฺ เอตฺถ จ วกฺโขติ รูกฺโขเยว
 ชฺ ตถา หิ “สาทฺฐนิ รมณีนยานิ, สนฺติ วกฺขา อรณฺณชา”ติ ชาตกปาโจ ทิสฺสติชฺ อิมานิ ปน รูกฺขสฺส
 นามานิ –

“รูกฺโข มหีรูกฺโห วกฺโข, ปาทโป ชคตฺรูกฺโห;
 อโค นโค กุโข สาซี, สาโล จ วิฎฺฐปี ตฺร;
 ทุโม ผลฺลี ตฺ ผลวา, คจฺฉนฺ ตฺ ชุทฺทปาทโป”ติชฺ

เกเจตฺถ วเทยฺยํ “นฺนุ จ สาลสทฺเทน สาลรูกฺโขเยว วุตฺโต, นาณฺโณ ‘สาลา ผนฺทนมาลฺวา’ติ
 ปโยคทสฺสนโต, อถ กิมตฺถํ สาลสทฺเทน โย โกจิ รูกฺโข วุตฺโต”ติ? น สาลรูกฺโขเยว สาลสทฺเทน
 วุตฺโต, อถ โข สาลรูกฺเขปิ วนฺปฺปติเชฎฺฐจฺรูกฺเขปิ ยสฺมึ กสฺมิณฺจ รูกฺเขปิ “สาโล”ติ โวหารสฺส ทสฺสน
 โต อณฺเณปิ รูกฺขา วุตฺตาชฺ ตถา หิ สาลรูกฺโขปิ “สาโล”ติ วุจฺจติชฺ ยถาห “เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว
 คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทฺฐเร มหนฺตํ สาลวณฺํ, ตณฺจสฺส เอลณฺเฑหิ สณฺณนฺนชฺ อนุตเรน ยมกสา
 ลาน”นฺติชฺ วนฺปฺปติเชฎฺฐจฺรูกฺโขปิชฺ ยถาห –

“ตเวว เทว วิชิตฺ, ตเววฺยยานภฺมมียา;
 อฺขฺวํสา มหาสาลา, นีโลภาสา มโนรมา”ติชฺ

โย โกจิ รูกฺโขปิชฺ ยถาห “อถ โข ตํ ภิกฺขเว มาลฺวพฺชี อณฺณตฺรสมฺมึ สาลมฺมุเล นินฺปเตยฺยา”ติชฺ
 อตฺริทํ วุจฺจติ –

“สาลรูกฺเข เชฎฺฐจฺรูกฺเข,
 ยสฺมึ กสฺมิณฺจ ปาทเป;
 สาโล อิติ รโว สาลา,
 สนฺธาการเ ธยฺยํ สียา”ติชฺ

สิกฺข วิชฺโขปาทาเนชฺ สิกฺขติชฺ สิกฺขา, สิกฺขนฺ, สิกฺขิตํ สิปฺปํ, สิกฺขโก, สิกฺขิตอ, เสกฺโข, อเสก
 โชชฺ กการโลเป “เสโข อเสโข”ติ รูปานิ ภวนฺติชฺ ตตฺถ สิกฺขิตอติ สณฺชาตสิกฺโข, อสิกฺขิติ วา สิกฺข
 โต, ตถา หิ กตฺตูปฺโยโค ทิสฺสติ “อหํ โข ปน สฺสิกฺขิตอ อนวโย สเก อจฺริยเก กุมฺภการกมฺเม”ติชฺ



ภิกษุ ยาจเนช ภิกษุติช ภิกษุ, ภิกษา, ภิกษนั, ภิกษโก, ภิกษิตั โภชนช เอตถ ปน “ภิกษุ ยติ สมโณ มุณี ปพพชิต อนคาโร ตปสสู ตโปชน” อิจเจตานิ ปริยายวจนานิช เอเตสุ สาสเน “ภิกษุ”ติ อุปสมปนโน วุจจติช กทาจิ ปน “ภิกษุสตั โภเชสิ, ภิกษุสทสสู โภเชสิ”ติอาทิสู สาม เณเรปิอุปาทาย “ภิกษุ”ติ โวหาโร ปวตตติ, ตาปสาปิ จ **สมณสททาทิ**หิ วุจจนติ, “อหุ อติตมทฐา เน, สมโณ ขนุติทีโปโน”ติอาทิ เอตถ นิสสนช

ทกข วุฑุธิยั สิมตเต จช ทกขติ, ทกขินา, ทกโขช ทกขนุติ วทชนุติ สตตะตา เอตถาย ยถาชิป เปตาหิ สมปตตีหิ อิทฐา วุฑฐา อุกกัสมตทา โหนตีติ **ทกขินา**, ทาทพพวตถุช ทกขติ กุสลกมเม อณณสมิมจ กิจจากิจเจ อทนชตตาย สิม คจจตีติ **ทกโข**, เจโก, โย “กุสโล”ติปิ วุจจติช

ภิกษุ มุณุทธิโอปนยนนิยมพพตาทเสสุช **ภิกษุชธาตุ มุณุทธิเย**, อุปนยเน, นียเม, วเต, อาเทเส จ ปวตตติช **ภิกษุติช** **ภิกษุชิต** มุณุทธิช เอตถ ลียา – นนุ จ โภ **สรภคชาทเก** “คนุช อีสัน จิรภิกษิตานัน, กายา จุโต คจจติ มาลุตนา”ติ เอตสมิ ปเทเส อฏฐกถาจิเรหิ “**จิรภิกษิตานนุติ** จิรปพชิตาน”นุติ วุตตช น หิ ตตถ “**จิรมุณุชาน**”นุติ วุตตช เอว สนุเต กสมมา อิช “**ภิกษุชธาตุ มุณุทธิเย** วุตตทา”ติ? สจจ, ตตถ ปน **ภิกษุชิตสททส** ปพพชิตเอ วตตนโต “จิรปพชิตาน”นุติ วุตต, น ชาทูอตถส วิภาวนตถช อิท ปน ชาทูอตถวิภาวนตถ มุณุทธิเย วุตตช ตาปสา หิ มุณุทธิยตถววจเกน **ภิกษุชิตสทเท**น วตตช ยุตตช ตถา หิ อฏฐกถาจิเรหิ **จกฐวตติสตุตถถถถถถถ** **นาย** “เกสมสสู โอหาเรตวา กาสายานิ วตถานิ อจจาเทตวา”ติ อิมิสสา ปาพิยา อตถวิวรรเน “ตาปสปพพชช ปพพชนุตาปิ หิ ปจม กสมสสู โอหาเรนติ, ตโต ปฏฐาย ปฐพทเกเส พนุชิตวา วิวรรนติ, เตน วุตต กสมสสู โอหาเรตวา”ติ เอว อตถถ สัณณโตช

อิกษ ทสสนงเกสุช อิกษติ, อุกษติ, อเปกษติช อุกษา, อเปกษา, ปจจเวกษณช **กการ** โลเป “อูเปชา, อเปชา, อุปสมปทาเปช”ติ รูปานิ ภวนติช

ทกข หิสาคตีสุช ทกขติช ทกโขช

จิกษ จกษ วิยตติย วาจาย จิกษติ, อัจจติ, อพฐาจิกษติช อัจจโขช จกษติ, จกษช เอตถ **จกษุติ** จกษตีติ จกษ, สมวิสม อภิปยตต วทนต วิย โหตีติ อตถเอช อถ วา “สูป จกษติ, มฐุ จกษตี”ติอาทิสู วิย ยสมมา อสสาทถถถ **จกษุสทโท** ภวติ, ตสมมา “จกษติ วิณณณชธิฏฐิตั รูป อสสาเทนต วิย โหตี”ติ อสสาทถถถ คเหตุพโพช “**จกษุ โช** มาคณชธิยั รูปาราม รูปต รูปสมมุติ”นุติ หิ วุตตช สติปิ โสตาทีน สทฐารามตาทิภาเว นิสฐทตทา นยเน เอว **จกษุสทโท** ปวตตติ **ปงกษาทิสททา** วิย ปทฐาทิสุช



จกฺข'กฺขิ นยฺนํ, โลจณํ ทิฏฺฐิ ทสฺสนํ;
 เปกฺขณํ อจฺฉิ ปมฺหํ ตุ, “ปชฺช”นฺติ ปวฺจจฺติย

เอตา รุกฺขาทิกกา จกฺขปฺริยนฺตา “อตุตฺโทภาสา”ติ สทฺทสตุถวิทฺฐ วทนฺติย

ขการนฺตธาตฺรฺพานิย

คการนฺตธาตฺ

คฺ กวีสุสฺสคฺเคยฺ กวีสุสฺสคฺโค วจฺจกรณํย ควตฺติย เค สทฺทเทยฺ คายตฺติย คีตํย

วคฺค คตฺติยํย วคฺคตฺติย วคฺโค, วคฺคิตํยฺ เอตฺถ สมฺทหายวเสน วคฺคนํ ปวตฺตณํ **วคฺโคยฺ วคฺคิตนฺติ**
 คมณํย ตถา หิ **นาคเปตวตฺถอุฏฺฐกถายํ** “โย โส มชฺชเม อสฺสตรีเรนฺ จตฺตฺพิ ยุตฺเตน สุวคฺคิตนํย
 อมฺหากํ ปุตฺโต อหุ มชฺชมิโม โส, อมจฺฉริ ทานปตี วิโรจตี”ติ อิมิสฺสา ปาพิยา อตฺถํ วทนฺเตหิ
 “**สุวคฺคิตนาคี** สุนฺทรคฺคเมนา”ติย ทิณฺจิจิ ภิยโย กฺริยาปทมิปิ จ ทิฏฺฐิ “**ชฺชนนฺติ** วคฺคนฺติ ปวตฺตนฺติ
 จมฺพเร”ติย

รคฺ ลคฺ อคฺ วคฺ มคฺ อคฺ ริคฺ ลคฺ ตคฺ สคฺ คมเน จย จกาโร คตฺติเปกฺขโกยฺ รงคฺตฺติย รงคฺโคยฺ ลง
 คตฺติย ลงคฺโค, ลงคฺคิย องคฺติ, องคฺเคตฺติย องคฺโค, สมงคฺตี, สมงคฺคิตา, องคฺ, องคฺณํย วงคฺตฺติย วงคฺโคยฺ มงคฺติ
 ย มงคฺโค, อฺปงคฺโค, มงคฺลํย อิงคฺตฺติย อิงคฺคิตํย ริงคฺตฺติย ริงคฺณํย ลิงคฺตฺติย ลิงคฺณํย อุลลิงคฺติ, อุลลิงคฺณํย
 ตงคฺตฺติย ตงคฺณํย สงคฺตฺติย สงคฺณํย ตตฺถ **องคฺนฺติ** เยสํ เกสณฺจิจิ วตฺตฺณํ อวยโว, สรีรมฺปิ การณมฺปิ จ
 วจฺจตฺติย **องคฺณนฺติ** กตฺถจิจิ ทิเลสสา วจฺจนฺติ “**ราโค** องคฺณ”นฺติอาทิสฺย รากาทโย หิ องคฺนฺติ เอเตหิ
 ตํสมงคฺคิปฺคฺคฺลา นิหีนภาวํ คจฺฉนฺตีติ **“องคฺณานี”**ติ วจฺจนฺติย กตฺถจิจิ มลํ วา ปงคฺโก วา “**ตสฺเสว**
 รชฺสส วา องคฺณสฺส วา ปหานาย วายมตี”ติอาทิสฺย อณฺชติ มกฺเชตีติ หิ องคฺณ, มลาทิจิ กตฺถจิจิ
 ตถารูโป วิวฏฺฏปฺปะเทโส “**เจตฺติยงคฺณ, โพรธิยงคฺณ**”นฺติอาทิสฺย อณฺชติ ตตฺถ จิตํ อตฺติสุนฺทรตฺตาย
 อภิพฺยณฺเชตีติ หิ องคฺณ, วิวฏฺฏ ภูมิปฺปะเทโส ยิจฺเจวํ –

ราคาทิสฺย ทิเลสสฺ, ปงคฺเก กายมลมิหิ จ;
 วิวฏฺฏ ภูมิกาคเ จ, “**องคฺณ**”นฺติ รโว คโตย

ยคฺ ชคฺ วชฺชเนยฺ ยงคฺตฺติย ชงคฺตฺติย

รคฺ สงคฺกายํย รงคฺตฺติย



ลค สงฺเคจย จ การโ อนนฺตรวฺตุตาเปกฺขโกย ลคตฺย จ ชโต น โหติ ลคนฺย พพิเส ลคฺโคย

ถคํ สํวเรนฺย ถคตฺย

อคฺค กุฏฺฐลคตฺยํ อคฺคตฺตฺติ อคฺคิ, กุฏฺฐํ คจฺจนตฺตฺติ อตฺถเอย

อคฺคิ ฐมฺสฺโข ชฺชติ, ชฺชเวโท สฺขี คินิ;

อคฺคินิ ภาณฺมา เตชฺช, ปาวโก ติวโก'นโลย

หฺตาสโน ฐมฺเกตุ, เวสฺसानโร จ อจฺจิม;

ฆตาสโน วายฺสโข, ทฺทโน กณฺหวตฺตนิย

เอตา คฺวาทิกกา อคฺคปริยฺนฺตา “ปรสฺสภาสา”ติ สทฺทสฺตถฺวิฑู วทฺนฺตฺย

คา คตฺยํ คตฺย

คฺ สทฺทเทย ควตฺย

คฺ อคฺคเมย อคฺคโม อคฺคมนํ ปากฺกตฺยา ควตฺย สทฺทสฺตถฺวิฑู ปนิมาสํ “คาเต ควเต”ติ อตฺต
โนภาสตฺตํ วทฺนฺตฺย

คการนฺตธาตฺรฺพานิย

ฆการนฺตธาตฺ

ฆา คนฺโรปาทาเนย ฆาตฺย ฆานํย คนฺธํ ฆตฺวา ย อตฺรายํ ปาพิ “คนฺธํ ฆตฺวา สติ มฺภูจฺา”ติย
เอตฺตฺสสา ปน ทิวาทิกณฺํ ปตฺตฺยา “ฆายติ ฆายิตฺวา”ติ รฺพานิ ฆวทฺนฺตฺย

ฆฺ อภิกมฺเนย อภิกมฺนํ อภิกมฺนํย โฆตฺย

ชคฺฆ หสเนย ชคฺฆติ, สญชคฺฆตฺย สญชคฺฆติโถ มยา สหย ชคฺฆิตฺตุมฺปิ น โสภตฺย ชคฺฆิตฺวา ย

ตคฺฆ ปาลเนย ตคฺฆตฺย



สีหิ อาฆาเนหฺ อาฆาณํ ฆาเนนฺ คนฺธานุกาวันฺหฺ สีงฺฆติ, อุปสีงฺฆติหฺ อุปสีงฺฆิตฺวาหฺ อารา สีงฺฆามิ วาริหฺ เอตา “ปรสุสภาสา”ติ สหฺทสฺตถฺวิหฺ วทฺหฺติหฺ

ฆฺ สหฺทเทหฺ โฆติ, ฆฺวติหฺ

รหฺมิ ลหฺมิ คตฺยกฺเขเปหฺ คตฺยกฺเขโป คติยา อกฺเขโปหฺ รงฺฆติ, ลงฺฆติ, อุลงฺฆติหฺ ลงฺฆิตา, อุลงฺฆิกามีติ, ลงฺฆิตฺวาหฺ

มหฺมิ เกตฺเวจฺ จกาโร ปุพฺพตฺถาเปกฺโขหฺ มงฺฆติหฺ

ราหฺม ลาหฺม สามตฺถิเยหฺ ราหฺมติหฺ ลาหฺมติหฺ

ทาหฺม อายาเสจฺ อายาโส กิลมนฺหฺ จกาโร สามตฺถิยาเปกฺโขหฺ ทาหฺมติหฺ นิทาโฆหฺ

สีลาหฺม กตฺถเนหฺ กตฺถนํ ปสฺสํหฺ สีลาหฺมติหฺ สีลาหฺมาหฺ พุทฺธสฺส สีลาหฺมเตหฺ สีลาหฺมิตฺวาหฺ “อตฺตโนภาสา”ติ สหฺทสฺตถฺวิหฺ วทฺหฺติหฺ

ฆฺ การนฺตธาตฺฐปานิหฺ

อิติ ภูวาทาเคน กวคฺคนฺตธาตฺฐปานิ

สมตฺตานิหฺ

จการนฺตธาตฺ

อิทานิ จวคฺคนฺตธาตฺฐปานิ วุจฺจนฺเต –

สุจฺ โสเกหฺ โสจติหฺ โสโก, โสจนา, โสจํ, โสจนฺโต, โสจนฺตี, โสจนฺตํ กุลฺ, โสจิตฺวาหฺ

กฺจฺ สหฺทเท ตาเรหฺ ตารสฺทฺโท อจฺจฺจฺจฺสฺทฺโทหฺ โกจฺติหฺ อุจฺจฺสฺทฺทํ กโรตีติ อตฺโตหฺ

กฺญจฺ โกฏฺฏิล’ปปีภาเวสุหฺ กฺญจฺติหฺ กฺญจฺจิกา, กฺญจฺจิตฺเกโสหฺ กฺญจฺจิตฺวาหฺ

ลฺญจฺ อปฺนยเนหฺ ลฺญจฺติหฺ ลฺญจฺโก, ลฺญจฺจิตฺุ, ลฺญจฺจิตฺวาหฺ



อญจ คติปฺชนาสุฯ มคฺคํ อญจติฯ พุทฺธํ อญจติฯ อฺุทฺธํ อนุคฺคณฺตฺวา ติริยํ อญจิตฺติ ติริจฺฉา
โนฯ กฏฺกญฺจกตฺยาฯ

วญฺจ จญฺจ ตญฺจ คติยํฯ วญฺจติฯ จญฺจติฯ ตญฺจติฯ มญฺจติฯ สนฺติ ปาทา อวญฺจนาฯ อวญฺจ
นาติ วญฺจิตฺตํ คณฺตํ อสมตฺถาฯ

คฺจฺจ คณฺจฺจ ญฺเยยฺยกรณฺเยฯ ญฺเยนฺนํ ญฺเยยฺยํ, โจริกาฯ ตสฺส กฺริยา ญฺเยยฺยกรณฺญํ โคจฺติฯ คณฺจฺจติฯ

อจฺจ ปุชฺชาฯ อจฺจติฯ พุรฺหฺมาสุรฺสุรฺจฺจิโตฯ

ตจฺจ หิสาฯ ตจฺจติฯ

จจฺจ ชจฺจ ปรีภาสฺนวชฺชเหสฺสุฯ จจฺจติฯ ชจฺจติฯ

กฺจฺจ สํปจฺจนโกฏฺฏิลลปฏิกฺกมฺวิเลฆเหสฺสุฯ กฺจฺจติ, สงฺกฺจฺจติฯ สงฺโกจฺจ

ตจฺจ สํวรณฺเยฯ สํวรณฺญํ รกฺขณฺญํ ตจฺจติฯ ตจฺจ

ทิจฺจ ญฺติยํฯ ทิจฺจติฯ

กฺจฺจ สงฺโกจฺจเนฯ โกจฺจติ, สงฺโกจฺจติฯ สงฺโกจฺจ

พฺยจฺจ พฺยชฺชกรณฺเยฯ พฺยชฺชกรณฺญํ พฺยชฺชกรฺริยาฯ พฺยจฺจติฯ

วจฺจ วิยตฺติยํ วาจาฯ วิยตฺตสฺส เอสา วิยตฺติ, ติสฺสํ วิยตฺติยํ วาจาฯ, วิยตฺตยาฯ วาจาฯ
อธิปฺปาโยฯ วิยตฺตสฺส หิ วทโต ปุคฺคลสฺส วเสน วาจา วิยตฺตา นาม วุจฺจติฯ ยถา ปน กุจฺฉิสทฺท
ติริจฺฉานคตาทิสทฺโท “อพฺยตฺตสทฺโท”ติ วุจฺจติ, น เหวํ วจนฺสงฺขาโต สทฺโท “อพฺยตฺตสทฺโท”ติ
วุจฺจติ วิญฺญาตฺตตฺตตฺตาฯ “วตฺติ, วจฺติ, วจฺนฺติฯ วจฺสิ” อิจฺจาทีนํ สทฺทกตฺตฺตฺพานิฯ “วาเจติ, วาเจน
ติ” อิจฺจาทีนํ เหตุกตฺตฺตฺพานิฯ “อตฺถาภิสฺมยา ธีโร, ปณฺทฺชิตฺติ ปวฺจฺจติฯ วุจฺจนฺติฯ สนฺโต สปฺปริ
สา โลเก, เทวธมฺมาติ วุจฺจเร” อิจฺจาทีนํ กมฺมปฺพานิฯ ครุ ปน วการฺสส อุกฺการาเทสฺวเสน “อฺุตฺตํ
อฺุจฺจเต อฺุจฺจนฺเต”ติอาทีนํ อิจฺฉนฺติ, ตานํ สาสเน อปฺปสิทฺธานิ, สกฺกฏฺภาสานุโลมานิฯ สาสนฺส
มิณฺหิ รการาคมฺวิสเย นิปฺพพฺสเสว วจฺสส วสฺส อุกฺการาเทโส สิทฺโธ “นฺรุตฺติ, นฺรุตฺตํ, เนรฺตฺต”นฺติ
ฯ วจฺนํ, วาจา, วโจ, วจฺ, วจฺ, วตฺตํ, ปวฺตฺตํ, วุจฺจมานํ, อธิวจฺนํ, วตฺตพฺพํ, วจฺนํ, อิมานํ นามิกปฺพานิฯ
วตฺตํ, วตฺตเว, วตฺวา, วตฺวาน, อิมานํ ตฺมณฺตาทินํ “ปฺรสุสฺภาสา”ติ สทฺทสฺตฺตฺตฺวิทฺ วทฺนฺติฯ



ตตถ วตฺตตีติ วทตฺย อาขยตปทญเหตุํ อตถสํวณฺณเกหิปี “วตฺตตี เอตยตติ วาจา”ติ
 นิพพจนมฺหัทฺถํ สทฺทสฺสเถ จ ตาทิสํ อาขยตปทํ ทิฏฺฐํ เอตถ ปเนเก วทนฺติ “วจตี, วจนฺตตี
 อาทินิ กฺริยาปทฺรฺพานิ พุทฺทวจนเ อฏฺจกถาฏฺฐิกาสฺ สตฺเถสฺ จ อนาคตตฺตยา ฉทฺเทตพฺพานิ”ติฯ ตนฺน
 , ยสฺมา สาสเน “อวจ, อวจิสฺ”ติ สฺทฺทกตฺตฺพานิ จ “วาเจตี, วาเจนฺตตี”ติอาทินิ เหตุกตฺตฺพานิ จ
 ทิสฺสนฺติ, ตสฺมา พุทฺทวจนาทิสฺ อนาคตานิปี “วจตี, วจนฺตตี”ติอาทินิ รฺพานิ คเหตุพฺพานิฯ วเจยฺย,
 วจฺจตฺ, วจฺเจยฺยฯ เสสฺ สพฺพํ สพฺพตฺถ วิตฺถารโต คเหตุพฺพํฯ

ปโรฺฆารฺพานิ วทาม – วจ, วจฺย วเจ, วจิตฺถฯ วจํ, วจิมฺหฯ วจิตฺถ, วจเรฯ วจิตฺโถ, วจิวโหฯ
 วจึ, วจิมฺเหฯ

หิยฺยตฺตฺนรฺพานิ วทาม – อวจา, อวจฺย อวโจ, อวจฺตฺถฯ อโวจํ, อวจฺมฺหฯ อวจฺตฺถ, อวจฺตฺถุฯ
 อวจเส, อวจฺวหฺฯ อวจึ, อวจฺมฺหเสฯ

อชฺชตฺนรฺพานิ วทาม – อวจิ, อโวจํ, อวจิสฺฯ อโวโจ, อโวจฺตฺถฯ อโวจึ, อโวจฺมฺหฯ อโวจา,
 อโวจฺย อวจเส, อโวจิวฺฯ อโวจํ, อโวจิมฺเหฯ

ภวิสฺสนฺตฺนรฺพานิ วทาม – วกฺขตี, วกฺขนฺตฺย วกฺขสิ, วกฺขถฯ วกฺขามิ, วกฺขามฯ วกฺขเต, วกฺขน
 เตฯ วกฺขเส, วกฺขวฺเหฯ วกฺขสฺสํ วกฺขมฺเหฯ

อิเมสํ ปน ปทานํ “กเถสฺสตี, กเถสฺสนฺตตี”ติอาทินา อตฺโถ วตฺตพฺโพฯ วกฺข โรเสตี ชาตฺสฺส จ
 “วกฺขตี, วกฺขนฺตฺย วกฺขสิ”ติอาทินิ วตฺวา อวसानเ อุตฺตมปฺริเสกวจนญฺจानเ “วกฺเขมี”ติ วตฺตพฺพํฯ
 อตฺโถ ปนิเมสํ “โรสตี, โรสนฺตตี”ติอาทินา วตฺตพฺโพฯ อยํ วจวกฺขชาตฺนํ ภวิสฺสนฺตฺนรฺพานิ วทาม
 รฺพานิ วทาม – วกฺขิสฺสตี, วกฺขิสฺสนฺต
 ติฯ วกฺขิสฺสสิ, วกฺขิสฺสถฯ วกฺขิสฺสามิ, วกฺขิสฺสามฯ วกฺขิสฺสเต, วกฺขิสฺสนฺเตฯ วกฺขิสฺสเส, วกฺขิสฺสวฺเห
 ติฯ วกฺขิสฺสํ, วกฺขิสฺสามฺเหฯ

อตรายํ ปาพิ –

“อภิตกปเป จริตํ, จปยิตฺวา ภวามเว;
 อิมฺมहि กปเป จริตํ, ปวกฺขิสฺสํ สฺโณหิ เม”ติฯ

คทฺรตปณฺเหปี “ราชา ตุมฺเหหิ สทฺธิ ปฏฺฐิสฺนถารํ กตฺวา คหปตี ปติรฺูปํ อาสนํ ฅตฺวา นิสฺสิทถาติ
 วกฺขิสฺสตี”ติ เอวมาทิสฺสจกถาปาโจ ทิสฺสตี, ตสฺมาเยว เอทิสฺสิ ปทมาลา รจิตาฯ วกฺข โรเสตี



ธาตุสุสปี ภาวิสุสนุตีสหิตานิ รูปานิ “วฤขิสฺสติ, วฤขิสฺสนุตี”ติอาทินิ ภวานุติฯ อตุโถ ปนิเมสฺ “โรสิสุ
สฺติ, โรสิสุสนุตี”ติอาทินา วตฺตพฺโพฯ อัย วจวฤขธาตุนํ ภาวิสุสนุตีวเสเนว รูปสฺสนุทนานโยฯ

อวจิสฺสา, วจิสฺสา, อวจิสฺสํสุ, วจิสฺสํสุฯ เสสฺ สพฺพํ เนยฺยํ อธิ ปน วุตฺตสทฺทสฺส อตุฤทฺธา
วตฺตพฺพมฺปิ อวตฺวา อฺปริเยว กเถสุสาม อิตฺ อติวिय วตฺตพฺพภูจฺานตฺตาฯ

จฺ จวเนฯ จวติฯ การิตฺ “จาเวตี”ติ รูปึฯ เทวกายา จฺโตฯ จฺตํ ปทุมํ จวิตฺ, จวิตฺวฯ

โลจ ทสฺสเนฯ โลจติฯ โลจนํฯ

เสจ เสจเนฯ เสจติฯ

สจ วิยตฺติยํ วาจายํฯ สจติฯ

กจ พนฺธเนฯ กจติฯ

มจ มฺจิก กุกฺกเนฯ กุกฺกนํ สรีเร อฺพพฺพภูจฺานํฯ มจติฯ มฺจจติฯ มจิจิ ธารณฺจฺายปฺชเนสุฯ
ธารณํ อฺจฺาโย ปฺชนนฺติ ตโย อตุถาฯ ตตฺถ อฺจฺาโย มลหฺรณํฯ มจฺจติฯ มจฺจ, มจฺจนํฯ มจฺจติ
ปฺคฺคลํ ธารเตีติ มจฺจจ

ปจ พฺยตฺติกรเนฯ ปจติฯ ปาโก, ปฺริปาโก, วิปาโก, ปกํฯ ผลํฯ

ฤจ ปสาเทฯ โถจติฯ

วจ วจิจิ ทิตฺติยํฯ วจติฯ วจฺจติฯ

รฺจ ทิตฺติยํ ไรจเนฯ จฯ ทิตฺติ โสภาย ไรจนํ รฺจิจิ ไรจติฯ เวไรจโนฯ สมณฺสฺส ไรจเต สจฺจํ
ตสฺส เต สคฺคกามสฺส, เอกตฺตมฺปไรจิตํฯ อยญฺจ ทิวาทิกเถ รฺจิจิตฺถํ คเหตุวา “รฺจฺจติ”ติ รูปํ ชเนติ
ฯ เตน “คมนํ มยฺห รฺจฺจติ”ติ ปาพิ ทิสฺสติฯ จฺราทิกเถ ปน รฺจิจิตฺถํ คเหตุวา “ไรจติ ไรจยติ”ติ รฺ
ปานิ ชเนติฯ เตน “กํ นฺ ชาติ น ไรจสี”ติอาทิกา ปาพิโย ทิสฺสนุติฯ เตคณิกอญฺ ฐาตุฯ

ปจ สฺปาเกฯ ปจติ, ปจฺนติฯ สทฺทสฺตฺถวิฑฺ ปน “อตุตฺโนภาสา”ติ วทฺนติฯ

อญจ พฺยยคฺติยํฯ พฺยยคฺติ วินาสคฺติฯ อญจติฯ



ยาง ยางหน่ายฯ พุราหุมนโณ นาคํ มณีนํ ยาจติฯ นาโค มณีนํ ยาจิโต พุราหุมนณนฯ เต ตํ อสุเส
 อยาจิสฺสุฯ โส ตํ รถมยาจถย เทวทตฺตํ อายาจติฯ เอรํ สุทฺทกตฺตริ รุปานิ ภาวนติฯ พุราหุมนโณ พ
 ราหุมนณน นาคํ มณีนํ ยาเจติ, ยาจยติ, ยาจาเปติ, ยาจายติฯ เอรํ เหตุกตฺตริฯ ราชา พุราห
 มณน ฌนํ ยาจียติ, ยาจียยติ, ยาจายติ, ยาจายยติฯ เอรํ กมฺมนิฯ ยาจํ, ยาจนฺโต, ยาจนฺตี,
 ยาจนฺตํ กุสฺลํ ยาจมาโน, ยาจมานา, ยาจมานํ กุสฺลํ ยาจโก, ยาจนา, ยาจิตพฺพํ, ยาจิตฺ, ยาจิตฺวาน
 , ยาจิตฺน, ยาจีย, ยาจียานฯ เอรํ นามิกปทานิ ตุมฺนตาทินิ จ ภาวนติฯ

ปจ ปาเกย โอทนํ ปจติฯ “อุภยโตภาสา”ติ สทฺทสตุตฺตวิฑู วทนฺติฯ ยถา ปน สาสเน “ปณฺท
 โตติ ปฺจจติ”ติ วจธาตฺตสฺส กมฺมนิ รุปรํ ปสิทฺธํ, น ตถา ปจธาตฺตสฺสฯ เอรํ สนฺเตปิ ครุ “ตยา ปจจเต
 โอทโน”ติ ตสฺส กมฺมนิ รุปรํ วทนฺติฯ สาสเน ปน อวิเสสโต “ปจจเต”ติ วา “ปจจติ”ติ วา วุตฺตสฺสปี
 ปทสฺส อกมฺมโกเยว ทิวาทิกณฺโณ ปโยโค อิจฺฉิตพฺโพ “เทวทตฺโต นิริเย ปจจติฯ ยาว ปาปํ น
 ปจจติ”ติอาทิสฺสนโตฯ เกเจตฺถ วเทยฺยํ “สยเมว ปียเต ปาณียนฺติอาทิ วีย ภูวาทิกณฺปกฺขิโก กม
 มกตฺต
 โถ วตฺตพฺโพ”ติ ตนฺน, “สยเมว ปียเต ปาณีย”นฺติ เอตฺถ หิ ปาณียํ มนฺุสฺสา ปิวนฺติ, น ปาณียํ ปาณีย
 ปิวติฯ มนฺุสฺเสเหว ตํ ปียเต, น สยํฯ เอรํ ปรสฺส ปานกริยํ ปฏิจฺจ กมฺมฏตฺตมฺปิ ตํ สฺกรปานกริยาว
 เสน สฺกรตฺตฺตา อตฺตนาว สิชฺฉนฺตํ วีย โหตีติ “สยเมว ปียเต ปาณีย”นฺติ รุพฺพิยา ปโยโค กโตฯ

“สยเมว กโฏ กริยเต”ติ เอตฺถาปิ กโฏ มนฺุสฺสา กโรนฺติ, น กโฏ กโรติฯ มนฺุสฺเสเหว กโฏ
 กริยเต, น สยํฯ เอรํ ปรสฺส กรณกริยํ ปฏิจฺจ กมฺมฏโตปิ โส สฺกรณ กริยาวเสน สฺกรตฺตฺตา อตฺต
 นาว สิชฺฉนฺโต วีย โหตีติ “สยเมว กโฏ กริยเต”ติ รุพฺพิยา ปโยโค กโตฯ

เอตฺถ ยถา สยํสทฺโท ปาณียํ ปาณียเนว ปียเต, น อมฺเหหิฯ กโฏ กณฺเวย กริยเต, น อมฺเหหิ
 ติ สกมฺมกวิสยตฺตฺตา ปโยคานํ อณฺุสฺส กริยาปฏิสฺเสนสงฺฆาตํ อตฺถวิเสสํ วทติ, น ตถา “เทวทตฺโต
 นิริเย ปจจติ, กมฺมํ ปจจติ”ติอาทิสฺสุ ตุมฺเหหิ อชฺฉาหริโต สยํสทฺโท อตฺถวิเสสํ วทติ อกมฺมกวิสยต
 ตฺตา เอเตสํ ปโยคานํฯ เอรํ “เทวทตฺโต”ติอาทิกสฺส ปจจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 หิตฺสุทฺทตฺต
 ทิวาทิกณฺ วุตฺโต นตฺถิติ เจ? นตฺถิ วา อตฺถิ วา, กิเมตฺถ สทฺทสตุตฺตํ กริสฺสติ, ปาพิ เอร
 ปมาณํ, ตส
 มา มยํ โลกโวรหารกฺุสฺลสฺส ภควโต ปาพิณยณฺเวย คเหตุวา อิมํ ปจจตฺตํ ทิวาทิกณฺปิ ปกฺขิปี
 สามฯ ตถา หิ ฐมฺมปาลาจรีย อนฺุรทฺธาจรียาทีหิ อภิสงฺขตา ทิวาทิกณฺปิ ปโยคา ทิสฺสนฺติ —

ฌาณนฺต
 ปจจนา ปจจติ ปากานํ, ปวตฺเต อฏฺฐเก ทฺเวฯ



อสงขาริ สสงขาร-วิปากานิ จ ปจจติ

อิจเจวมาทโยช เอตถ ปน เตสอิ อิทเมว ปาพิยาน สเมติช เย จุราทิกณมุหิ สกมมกภาเวน ภู
วาทิกณณ จ อกมมกภาเวน ปวตตสสุ ภูชาตสเสว ภูวาทิกณณ ปวตตสสุ สกมกสสปี สโต
ทิวาทิกณณ ปตฺวา อกมมกภูตสสุ ปจจธาตสสุ สกมมกตตมิจจนฺตติช เอตถุหิ สาฏจกเถ เตปปีฏเก
พุทฺทวจนเ กุโตะ ลพฺภา, ตสฺมา ภควโตะ ปาวจนเ สโตนฺนํ สสยสมุคฺฆมาฏฺฏถํ เอตถ อิมํ นีตี ปฏจเปม
—

วินาปี อุปสคฺเคน, คณนนานตฺตโยคโตะ;
สกมมกมมกา โหนฺติ, ธาตุ ปจกิทาทโยช

ปุริโส โอทนํ ปจติช ส ภูตปจนี ปจิช โอทโน ปจจติช กมฺมํ ปจจติช วิหิสฺสํ ปจจติช รุกฺขผลา
นิ ปจจนฺตติช นาโค ปาการิ ภินฺทติช ตพากปาพิ ภิชฺชติช ภิชฺชนธมฺมํ ภิชฺชติช เอตถ จ สยฺสทฺทํ
อชฺฌาหาริตฺวา “สยเมว โอทโน ปจจตี”ติอาทินา วุตฺเตปิ “ปุริโส สยเมว ปาณํ หนตติช ภควา สย
เมว เถยฺยธมฺมํ อพฺุชฺฌี”ติ ปโยเคสุ ปรสฺส อาณตฺตติสมภูตหนนกรฺิยาปฏฺิเสธมฺวิ ปโรปเทสสมภูต
พฺุชฺฌนกรฺิยาปฏฺิเสธนมิว จ อณฺณสฺส กรฺิยาปฏฺิเสธนวเสน วุตฺตตฺตา โย สยฺสทฺทวเสน กมมกตฺต
ภาวปริกปโป, ตํ น ปมาณฺช สยฺสทฺโท หิ สฺุทฺทกตฺตอฺตเถปิ ทิสฺสติ, น เกวลํ “สยเมว ปียเต
ปานีเย”นฺตฺติอาทิสฺุ กมมตฺเถเยว, ตสฺมา สาสนานนฺุรูปเน อตฺถโถ คเหตุพฺุโพ นยณฺณหิช

วินาปี อุปสคฺเคน, วินาปี จ คณนฺตรํ;
สกมมกมมกา โหนฺติ, อตฺถโตะ ทิวาทโยช

กามคฺุณเหิ ทิพฺพิติช ปจจามิตฺเต ทิพฺพิติช อณฺณานิปี โยเชตพฺุพานิช

คณนฺตรณฺุจปสคฺคํ, วินาปี อตฺถนนานตํ;
ปโยคโตะ สกมมา จ, อกมมา จ คมมาทโยช

ปุริโส มคฺคํ คจฺจติช คมฺภีเรสุปี อตฺถเสสุ ฌาณํ คจฺจติช ธมฺมํ จรติช ตตฺถ ตตฺถ จรติช

คณนฺตรณฺุจปสคฺคํ, ปโยคณฺุจตฺถนานตํ;
วินาปี ติวิธา โหนฺติ, ทิสาทิ รุปรเกทโยช

ปาสาทํ ปสฺสติ, ปาสาทํ ทกฺขติ ปาสาทโ ทิสฺสติช อณฺณานิปี โยเชตพฺุพานิช



สภาวโต สกมมา ตุ, รุทธาทาทยโย มตา;
 สภาวโต อกมมา จ, นนุทธาทาทยโย มตาฯ

มตํ วา อมฺม โรทนต์, อึธ นนุทติ เปจฺจ นนุทติฯ

อุปฺสคฺควเสเนเก, สกมมาปิ อกมฺมกา;
 สภวานุติ ตเถกฺจเจ, อกมมาปิ สกมฺมกาฯ

เอกฺจเจ ตฺปฺสคฺเคหิ, สกมมา จ สกมฺมกา;
 อกมฺมกา อกมมา จ, เอสตุโถเปตฺถ ทึปีโต;

ปุริโส คามา นิคฺคจฺจติ, ฐนํ อธิคฺจฺจติ, ปุริโส ปาณํ อภิภวติ, หิมวตา ปภวนุติ มหานทีโยฯ
 อณฺณานิปิ ปโยคานิ โยเชตพฺพานิฯ

ตตฺถ ยถิ สาสเน ปจฺจตฺตฺส กมฺมฺนิ ฐปํ สียา, “ปุริเสน กมฺมํ กรียตี”ติ ปโยโค วีย “ปุริเสน
 โอทโน ปจียตี”ติ ปโยโค อิจฺฉิตพฺโพยฺเย ปนฺ คฺรุ “ตยา ปจฺจเต โอทโน”ติอาทีนึ อิจฺฉนฺติ, เต
 สทฺทสฺตถนญํ นิสฺสาย วทนต์ มณฺเฆฯ เอรํ สนฺเตปิ อุปฺปริกฺขิตฺวา ยุตฺตานิ เจ, คเหตุพฺพานิฯ การิ
 เต “ปุริโส ปุริเสน ปุริสํ วา โอทนํ ปาเจติ, ปาเจยติ, ปาจาเปติ, ปาจาปยติฯ ปุริเสน ปุริโส โอทนํ
 ปาเจยติ, ปาเจยติ, ปาจาปยติ, ปาจาปยติ”ติ ฐปานิ ภวณฺติฯ “ยถา ทณฺเฑน โคปาโล, คาวํ ปา
 เจติ โคจฺร”นฺติอาทีสุ อณฺณานิปิ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพยฺเย

ปจํ, ปจฺนโต, ปจฺนตี, ปจฺมานโน, ปจฺมานาฯ ปาตพฺพํ, ปจิตํ, ปจิตพฺพํ, ปจฺนึยํ, ปจิตฺตํ, ปจิตฺตวาท
 เอตฺถ จ “อิมฺสฺส มํสญฺจ ปาตพฺพ”นฺติ ปโยโค อุทาทฺรณฺญํ “ปจติ, ปจฺนติฯ ปจสิ”ติอาที ปทกฺกโม ส
 โโพโรฯ

สีจ ฆรเณฯ เสจติ, เสโก, “อุกฺโตภาสา”ติ วทนต์ิฯ

อิมานิ จการนฺตธาตฺฐปานิฯ

จการนฺตธาตฺ

ปรสฺสภาสาทิภาวํ, สพฺเพสํ ธาตฺถนํ อีโต;
 ปรํ น พฺยากริสฺสํ โส, สาสเน อีริโต น หิฯ



ฉุ เจทเนหฺ โฉติหฺ โฉตวาน โม่พี วรรณทวาสิตฺย อจฺโนจฺจฺนฺวต โภ รุกฺขํ

มิเลจ อวิยตฺตายํ วาจาญํ มิเลจจติ, มิลกฺขุขุ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปจฺจาชาโต โหติ
มิลกฺขุสุ อวิณฺณาตาเรสุ

วฉิ อิจฺฉาญํ วรรณติหฺ วรรณิตํ ฌนํ

อฉิ อายาเมหฺ อณฺจติหฺ ทีฆํ วา อณฺจนฺโต ทีฆํ อณฺจามีติ ปชานาติหฺ

หุจฺฉ โภกฺกิลฺลเสหฺ หุจฺฉติหฺ

มุจฺฉ โม่หมุจฺฉาสุหฺ มุจฺฉติหฺ มุจฺฉิตโต วิสเวเคน, วิสณฺณํ สมปชฺชถย มุจฺฉา, มุจฺฉิตฺวาช

ผุจฺฉ วิสฺรณฺ โฝฉติหฺ

ยุจฺฉ ปมาเทหฺ ยุจฺฉติหฺ

อุจฺฉ อุญฺเจหฺ อุญฺโโจ ปริเยสนนํ อุญฺฉติหฺ อุญฺฉาจริยาเย อีหถย

อุจฺฉ ปิปาสายํ อุจฺฉติหฺ

ปุจฺฉ ปณฺเห ปุจฺฉติหฺ ปุจฺฉิตา, ปุจฺฉโก, ปุจฺฉโจ, ปุจฺฉิตโต, ปุจฺฉาหฺ ภิกฺขุ วินยธโร ปณฺหํ ปุจฺฉติหฺ
ปุจฺฉิ, ปุจฺฉิตุํ ปุจฺฉิตฺวาช เอตถ จ ปณฺจวิธา ปุจฺฉา อทิฏฺฐชฺชตนาปุจฺฉา ทิฏฺฐสฺสนฺทนาปุจฺฉา วิ
มตฺติจฺเจทนาปุจฺฉา อณฺุมตฺติปุจฺฉา กเถตฺถกมฺยตาปุจฺฉาติหฺ ตาสํ นานตฺตํ อฏฺฐสาลินิยาทีโต
คเหตพฺพุํ

วิจฺฉ คตฺติญํ วิจฺฉติหฺ วิจฺฉิกาหฺ

วจฺฉ เจทเนหฺ วุจฺฉติหฺ วุตฺตา, วุตฺตวา, วุตฺตสิโรหฺ วการคตฺสส อการสฺส อุตฺตํ

วุตฺตสทฺโท เกโสหฺรณฺณี ทิสฺสติ “กาปฏฺโถ มาณโว ทหโร วุตฺตสิโร”ติอาทีสุหฺ เอตถ จ สิ
รสทฺเทเน สิโรรฺรหฺา วุตฺตา ยถา มณฺจสทฺเทเน มณฺจฏฺฐา, จกฺขุสทฺเทเน จ จกฺขุณิสฺสิตํ วิณฺณาณํ
โรปิเตปิ “ยถา สารทิกํ พีชํ, เขตฺเตเต วุตฺตํ วิรุหตี”ติอาทีสุหฺ กถิตฺติปิ “วุตฺตมิทํ ภควตา, วุตฺตมรห
ตา”ติอาทีสุหฺ อตฺริทํ วุจฺฉติ –



วจุจวปวจวสา, วุตตสทโท ปวตตติ;
 เกโสหาระ โรปีเต จ, กถิตะ จ ยถากุมนุติฯ

อปโร นโย – วุตตสทโท “โน จ โข ปฏิวุตต”นุติอาทิสฺ วาปสมิกรณ ทิสฺสติฯ “ปนฺนโลโม
 พรทตตวุตโต”ติอาทิสฺ ชีวิตวุตติยํ “ปนฺนุปลาโส พนฺธนา ปวุตโต”ติอาทิสฺ อปคเมฯ “คิตํ ปวุตตํ
 สมิหิต”นุติอาทิสฺ ปาวจนวเสน ปวตติเตฯ โลเก ปน “วุตโต ปารายโน”ติอาทิสฺ อชฺฌเมเน ทิสฺสติ,
 อตฺริทํ วุจจติ

“วาปสมิกรณ จ, อโถ ชีวิตวุตติยํ;
 อปคเม ปาวจน-วเสน จ ปวตติเต;
 อชฺฌเมเน เจวเมเตสฺ, วุตตสทโท ปทิสฺสตี”ติฯ

อปโรปี นโย – วุตตสทโท สอุปสคฺโคจ อณุปสคฺโคจ วปเน วาปสมิกรณ เกโสหาระ ชีวิตวุต
 ตियํ ปมุตตภาเว ปาวจนวเสน ปวตติเต อชฺฌเมเน กถเนติ เอวมาทิสฺ ทิสฺสติฯ ตถา เหส –

“คาโว ตสฺส ปชายนุติ, เขตเต วุตตํ วิฐุหติ;
 วุตตानํ ผลมสนาติ, โย มิตตानํ น ทพฺพตี”ติ

อาทิสฺ วปเน อากโตฯ “โน จ โข ปฏิวุตต”นุติอาทิสฺ อฏฺจทนุตกาทีหิ วาปสมิกรณฯ “กาปฏิก
 มาณโว ททโร วุตตสิโร”ติอาทิสฺ เกโสหารณฯ “ปนฺนโลโม พรทตตวุตโต มิคภูเตน เจตสา วิหรีตี”
 ติอาทิสฺ ชีวิตวุตติยํ “เสยฺยถาปี นาม ปนฺนุปลาโส พนฺธนา ปวุตโต อภพฺโพ หริตตถายา”ติอาท
 สฺ พนฺธนโต ปมุตตภาเวฯ “เยสมิทํ เอตฺรหิ โปราณํ มนุตปทํ คิตํ ปวุตตํ สมิหิต”นุติอาทิสฺ ปาวจน
 ภาเวเน ปวตติเตฯ โลเก ปน “วุตโต คโณ, วุตโต ปารายโน”ติอาทิสฺ อชฺฌเมเนฯ “วุตตํ โข ปเนตํ
 ภควตา, ฐมฺมทายาทา เม ภิกฺขเว ภาวถ, มา อามิสทายาทา”ติอาทิสฺ กถเนฯ อตฺริทํ วุจจติ –

วป วตุ วจุจวจ-ฐาตุนํ วสโต มโต;
 โสปสคฺโค โนปสคฺโค, วุตตสทโท ยถารหํ

วปเน จ วาปสมิ-กรณ มุณฺฑตตาย จ;
 ชีวฺวุตฺยํ ปมุตตตเถ, วสา ปาวจนสฺส ตฺ;
 ปวตติเต จ อชฺฌเมเน, กถเน จาติ ลกฺขเย;

ตจฺจ ตนุกรณฯ ตจฺจติฯ ตจฺจโก ทารุํ



ฉกการนุตชาตुरुปานิย

ชการนุตชาต

ชชเยย เซตติย ชยติ, ปราชชยติย ฃมม จรนุโต สามีกั ปราชเซตติย ฃมม จรนุโต ปราชชติย รา
ชาน ฃยาเปสุช ฃยาเปตวาช เอตถ **ชยาเปสนุติ** “ชยตุ ภาว”นุติ อาสิสวจัน วทีสูติ อตุโถย ชยัน,
ชิต, ชโย, วิชิต, ชโน, เซตา, เซโต, ชิต มาโร, มาร ชิต, ชิตวา, ชิตาวี, วิชิตาวี, มารช, โลกช,
โอริชโน, อนริชโน, ชิตย วิชิต, เซตุ, วิเซตุ, ชิตวา, วิชิตวาช อิมสส ปน ชาตुสส กิยาทคณ
ปตตสส “ชินาติ ชินิตวา”ตยาทีนึ รูปานิ ภาวนติย

ช อภิภาเนย เซตติย ชโนช ปุพเพ วิย รูปานิช เอตถ จ “ตุมहेหิ อานนุท สปริเสหิ วิชิต,
ปจฉิมา ชนตาสาลิโมสทน อติมณณิสสตี”ติ ปาพิ อภิภาวนตถสาชกาย เอตถ หิ **วิชิตนุติ** อธิภูต
ติ อตุโถย

ช คติย เอตถ สีชคติ อธิปเปตาช ชวติย ชวน, ชโว, ชว, ชวนุโต, ชวนจิตต, ชวนปณโย,
ชวนหุสัช มโนชว คจจติ เยนกาม

ชชเยย ชียติย เอกการสส อียาเทสัช สาสนานุรูปน “กั ม ฃเนน ชีเยถา”ติ หิ ปาพิ ทิสสตี
ย สททสตุถวิฑู ปน “ชยตี”ติ รูปั วทนุติย

สชช คติย สชชติย

กชช ชช เถยยกรณช โกชติย ไชชติย

วช คติย ฃช ฃช จช วชติย อพพชติย มนุสสตุตถจ อพพชช วช, วชน, ปวชน, ปพพช
ชา, ปพพชิต, ปพพชิตย

สกา รฎจา ปพพชิต, อณณ ชนปท คโต;
มหนต โกฏจ กยิราถ, ทุรุตตานัน นิเรตเวย

ชชติย ฃชช ฃชชติย ฃชชชช เอตถ **ชชติ** เกตุช **ชชชชช** คมน

อช เขปเนจช คติอเปกชโกเยว จกาโรช อชติย อชชช เอตถ **อชติ** อพโกช อิมานิ ปนสส
ปரியายวจนาณิ “อช อพโก อุรพโก อวิ เมณนุ”ติย ตตุถ **อชชชช**ติ อพโก, โย “อช”ติปิ วุจจ



ติช อวีติ รตุตโลโม เอพโกย เมณุโฑติ กุฎิลสิงุโค เอพโกย ตถา หิ **ชนกชาติเก** อชรตโต
 เมณุทรธา วิสุ วุตตาย อปีจ **อเชพกนุติ** อชโต เอพกสุส วิสุ วจนโต **เอพกสทุเท** เมณุโฑปี
 คเหตุพโพ, **มโหสธชาติกฏจก**กายณหิ เมณุเทพกานัน นิพพิเสสตา วุตตาทิย

อชช สชช อชชเนย อชชนั อชชนกริยาช อชชติย สชชติย

กชช พยถเนย พยถนั หีสาย กชชติย

ขชช มชชเน จช มชชนั สทุธิช พยถนาเปกุโข จกาโรช ขชชติย ขชชชโรช

ชช มนุเถย มนุเถ วิโลพนัน ชชติย

ชชิต คติเวกลุเลย กิสส ฆนุเต อโยย ฆณชติติย อุโม ฆณชชช ฆณชชนั, ฆณชชิตุ, ฆณชชิตูวาช

ชช กมฺปเนย ชชติย เอชชช เอตุถ จ **เอชชชติ** ลากาหิ ปฏิจจ เอชชติ กมฺปตีติ เอชชช, พลวตณ
 หาเยตํ นามัน

พชช วชชริณิพเพเสชช วชชริณิคุโฆเสติ เกจิ วิทู วทนุติช โโพชติย

ชชช กุชชิตุ อพยตุตสทุเทชชช ชชชติย กุณชชติย คุณชชติย

ลชช ลาชช ตชชช ฆสฺสเนย ลชชติย ลาชชติย ตชชชติย

ลชชิต ทิตติยณจช ฆสฺสนาเปกุโข จกาโรช ลณชชติย ตติโยย นยลณชชโกช ลณชชชติ ปกาเสติ
 สุตตตถนุติ ลณชชโกช

ชชช ชชชิตุ ยชชชชช ยชชชชช ยชชชชช ชชชติย ชณชชติย

ตุชช หีสายัน โตชชติย

ตุชชิตุ พลเนจช พลนั พลนกริยาช หีสายเปกุชโก จกาโรช ตุณชชติย

คชช กุชชิตุ มุชชิตุ คชชชช สทุทตถาย คชชติย กุณชชติย มุณชชติย คชชชช คชชชชิตุ, เมโฆ คชชชติย ยตุถ
 ทาโส อามชชชชช, จิตุ ฤลลชชชชช คชชชติย มณิ คชชชติย ฆณชชชชช คชชชติย คชชชชชิตุ สมตฺโตชช คชชชช
 ตาย คชชชชชิตูวาช ตตุถ **คชชชชช** หตุถิสฺส หิ อเนกชชชชช นามานิ –



หตุถึ นาโค คโซ ทนุดี, กุญชโร วารโณ กรี;
มาตงโค ทุวิโรท สฎุจึ-หายโน'เนกโป อีโภย

ถมโภ รมโม่ ทุวิโป เจว, หตุถึนี้ ตุ กรณุกา;
หตุถึโปโต หตุถึจณาโป, ภิงโก จ กลโภ ภเวย

จข จาเคย จขติย ปริจจขติย จาโคย ปริจจจาโคย จขนัย จขั, จขนุโตย จขมานไนย

สนุข สงุเคย สงุโค ลคนัย สญจติย สตุโตย สขนั, สตุติย อาสตุติย สขิตุ่ย สขิตุวาท

อีช คติยัย อีชติย

ภข ภขชเนย ภขชนั ตาปกรณัย ตีลานิ ภขชติย ปุริเสน ภขชมานานิ ตีลานิย

เอช เกช ภาช ทิตุติยัย ทิตุติ โสภาย เอชติย เกชติย ภาชติย

ติช นิสานเ, ขมายญจย นิสานั ติกุขตากรณัย ขมา ขนุติย เตชติย ติติกุขติย เตชโนย
เตโชย ตตุถ เตชโนติ กณุโท สโร อุสุย เตโชติ สุริโยย อถ วา เตโชติเตชนั อุสุมา อุกุหนตุตั ตา
โปย เตโชติ วา อานุกาโว ปภาโวย

สญช ปริสสุคเค, อาลึงคนั ปริสสุคโคย สญชติย

ขช ทานเ, คติยญจย ขญชติย ขญชนัย

ราช ทิตุติยั ภาช จย ราชติย ภาชติย ราชาย ราชินีย วนราชิย ราชิตุวาท วิราชิตุวาท อตุร
วิญญูนมตุถึวิวรณเ โกสลลชนนตุถึ ลีโลกั รจยาม –

ม'หา'ราช มหาราช, มหาราช มเมว'หิ;

เน'ตสส อิติ วตุวาน, ทุเว ชนา กลหั กรุ่ย

เอตุถ จ ปจมปาทสสุ ทุติยปเท “เม อหิ มหิ”ติ เจโท “ปุตุตา เม อตุถึ ปุตุตา มตุถึ”ติ วิยช
“มหิ อราช มหาราช”ติ จ เจโท “โยปิ อัย โยปาย”นุติ วิยช เอตุถ อราชสทุโท “อติกรมกรา
จริยา”ติ เอตุถ อกริติ อตุถวาทโก อกรสทุโท วิย อาขยาดปโรกขาวิมตุถึโก ทฎุจพุโพย อราช วิ



โรจิติ อตุโถย อัย ปน คาทาย ปินุทตโธ **“มหาราช เม อหิ อราช, มม เหว อหิ อราช, น เอตสส**
อิตี วตฺวา ทเว อหิตุณฺทิกชนา กลหํ กรีสฺสู”ติย

รณฺช ราเคย ภิกฺขุ จีวรํ รชตฺย สตุโต รุปาทีสุ รณฺชตฺย รชนฺช รชโกย ราโคย วิราโคย หลิทฺท
ราโคย ราชาฯ ราชนีฯ อิมสฺส จ ทิวาทิคณฺ ปตฺตสฺส “รชชติ วิรชชตี”ติ รุพานิ ภาวนฺตฺย ตตฺถ
รชนฺตฺย รชนฺวตฺถุฯ รชโกติ รชกาโร วตฺถโรวณฺโกย ราโคติ รชชนฺตฺย สตุตา เตน, สยํ วา รณฺชติ,
รณฺชนมตฺตเมว วา เอตฺนฺติ ราโค, ตณฺหาฯ อิมานิ ปน ตทภิกฺชานานิ –

ราโค โลโก ตสิณฺา จ, ตณฺหา เอชา วิสตุติกา;
 สตุติ อาสตุติ มุจฺฉา จ, ลุพฺภิตตฺตณฺจ ลุพฺภานาฯ

กาโม นิกามนา อิจฺฉา, นิกนฺติ จ นฺยนฺติ จ;
 วณฺญจ วณฺโถ เจว, อเปกฺขา ภาวนตฺติ จฯ

อนฺุโรช จ สาราโค, สงฺโค ปงฺโก จ สิพฺพิณี;
 นนฺทีราโค อนฺุณโย, เคช สณฺชนนี ตถา;
 ชนิกา ปณฺธิ เจว, อชฺโฆสานนฺตฺเนกธาฯ

วิราโคติ มโค นินฺพพานณฺจฯ **ราชาตี** ปถวิสฺสโรย เอตฺถ ชาติทฺววยเสน นินฺพจนานิ นฺยยน
 เตฯ นานาสมปฺตฺตีหิ รชชติ ทิพฺพติ วิโรจตีติ **ราชาฯ** ทานณฺจ ปิยวจนณฺจ อตฺถจริยา จ สมานตฺต
 ตา จาติ อิมหิ จตฺุหิ สงฺคหวตฺถุหิ อตฺตนิ มหาชนํ รณฺชชตีติปิ **ราชาฯ ราชนีตี** รชภริยาฯ เตสํ
 อภิกฺชานานิ วุจฺจนฺเต สทาภิกฺชานนฺตเรหิ –

ราชา ภูปติ เทโว จ, มนุชฺนโท ทิสฺมปติ;
 ปตฺถิโว ชคตฺปาโล, ภูภุช ปถวิสฺสโรย

รณฺจาทิป ภูมิปาโล, มนุสฺสนฺโท ชนาธิป;
 นรินฺโท ชตฺติโย เจว, เขตตฺสฺสามิ ปภาวโกย

มฺุทฺธาภิสฺตุโต รชชาติ, กถิต อิตโร ปน;
 รชณฺโย ชตฺติโย จาติ, วุตฺโต ชตฺติยชาติโกย

มฺุทฺธาภิสฺตุโต อนฺุราชา, อฺุปรราชาตี ภาสิโต;
 จตฺุทฺทีปี่ รชราชา, จกฺกวตฺตตีติ ภาสิโตย



ราชินี อู่ปรี เทวี, มเหสี ภูษงคณา;
 ขตติยา ราชปทุมมี, ขตติยานี จ ขตติยิ;
 อิตถาคารนตุ โอโรโธ, อู่ปรีติปิ วุจจติย

ภข เสวาลัย ภขติย ภขนาข สมภขนาข ภตติย สมภตติย ภตตยาข

ยข เทวปฐสงคตกรณทานธมเมสุย เทวปฐคคหณน พุทธาทิปฐชา คหิตาข **สงคตกรณ**
 สโมธานกรณข ตถา หิ **อริมุตตตเถรวตถุมหิ** “ยทตถิ สงคต กิณจ, ภโว วา ยตถ ลพภติ”ติ คา
 ถาย **สงคตสทเทน** สโมธาน วุตตข **ทาน** ปริจจาโคข **ธมโม** ฌานสีลาภิย เอเตสวตถเสสุ **ยชชต**
 วตตติย ปุเปเมหิ พุทฐ ยชติย เทวต ยชติย เทวมนุสเสหิ ภควา ยชติย อิชชติย ยิฏฐข ยณโณข
 ยาโคข ฌมมยาโคข ยชมานโน สเก ปุเรย ยิฏฐข, ยชติย ปุถุยณณ ยชิตวานข โสฬสปริกขาร
 มหายนณ กตตุกาโมข

มชช สัษฐิยข มชชติย พาทิริ ปริมชชติย ภูมि สมมชชติย มชชนข สมมชชนข

นิณชิ สุทธิยข นิณชติย ปนิณชติย นิณชติข ปนิณชติข นิณชติวาช ปนิณชติวาช อย ปน
 ปาพิ “ตโต ตว โมคคัลลาน อุกกจายาสนา อุกเกน อุกขิณี ปนิณชติวา ทิสา อนุโลเกยยาสิ”ติข

นิชิ อพยตตสทเทย นิณชติย

ภข ปาเกย ติลานิ ภชชติย ภชชมานา ติลานิ จข

อช อชชเวย อชชว อชชกาโวข โอชติย อชชข

สข วิสสคคปริสสชชชนพุกุกิรณเสสุ สขติย โลกย สชนต อุกกข

รช ฆงเคข รชติย รชชาข โรโคข เอตถ รชชาติ พุยาธิ รชชนญเจนข **โรโคติ** รชติ ภณชติ
 องคปจจจจคานีติ โรโค, พุยาธิเยว, โย “อาตงโก”ติปิ “อาพาโธ”ติปิ วุจจติย

ภข โภภิลเลข อาวิปุกุโพ อณณตถเสสุ จข อุโรโค ภชชติย อาภชชติย ภิกขุ ปลลงก อาภชชติ,
 อุกุพพชานน พนชติติ อตถโยข มหาสมุกุโท อาภชชติ, อาภชชติติ อตถโยข เกจิ ปน “โอสภกติ”ติ
 อตถ วทนติย “วณณทาน”นติ อาภชชติ, มนสิ กโรติติ อตถโยข มุลานิ วิภชชติติ **มุลวิภชช**, รโยข
 เอตถ จ วิภชชติติ จินทติย โภโคข โภคิย อาภโคข อาภชชติวาช เอตถ จ **โรโคติ** ภชชติ กุภสิ
 กิริยติติ โภโค, อหิสริข โภคิติ สปปโยข



รชธิ วิชฺฆเนย นาโค ทนฺเตหิ ฐมฺิ รณฺชติย อารณฺชติย เอตถ จ “ตถาคตฺรณฺชติํ อิติปิ”ติ เนตฺติปาฬิ นิตฺสสนฺนํ ตสฺสตุโถ “อิทํ สิถฺยตฺตยสงฺคหิตํ สาสนพฺรหฺมจริยํ ตถาคตคฺนฺรหฺตฺถิโน มหาวชิรณฺณสพฺพณฺณตฺตณฺณณฺนเตหิ รณฺชติํ อารณฺชติํ, เตภฺมกมฺมานํ อารณฺชนภฺจณฺนติปิ วุจฺจตี”ติย **รณฺชิตนฺติ** หิ รณฺชติ วิชฺฆเนย เอตถาติ รณฺชติํ, รณฺชนภฺจณฺนํ “อิทํ เนสํ ปทกฺกนฺต”นฺติอาทิมฺหิ วิย เอตสฺส สทฺทสฺส สิทธิ เวทิตพฺพา อธิกรณฺตถสมฺภวโตย

วิธิ ภัยจลเนสฺย อีการนฺโตยฺ ธาตุ, เตนฺสฺส สนิคฺคหิตาคมานิ รุปรานิ น สนฺติย เวชติย เวโคย ฅมฺมสํเวโคย สํวิโค เวเคน ปลายิย นทิวโคย อุมิเวโค, วาตเวโคย เอตถ **ฅมฺมสํเวโคติ** สโหตฺตปฺปํ ฅาณฺย “เวโค, ชโว, รโย”ติ อิมเ อเอกตฺถาย **ทิวาทิกณฺ** ปน ปตฺตสฺส “วิชฺชติ สํวิชฺชติ อพฺพิชฺชติ”ติ รุปรานิ ภวนฺติ ทฺวิคณฺิกตฺตาย

ลชฺช ลชฺชเนย ลชฺชติย ลชฺชชย **ลชฺชชาติ** หิริยฺ ยา “วิริพฺนา”ติปิ วุจฺจติย

วพฺชิ ปรีโกเคย วพฺชติย

กฺชช อโรมุขีกรณฺย กฺชชติย นิกฺชชติย อุกฺกชชติย ปฏิกฺชชติย นิกฺชชติํ วา อุกฺกชฺชชเยยย อณฺณิสฺสา ปาติยา ปฏิกฺชชติย อวกฺชชช นิปชฺชชํ ตตถ **กฺชชติ นิกฺชชติ**ติ อิมานิ “จฺรติ วิจฺรติ”ติ ปทานิ วิย สมานตฺถานิ, อโรมุขํ กโรตฺติ หิ อตฺถเ อุกฺกชฺชติ อปริมุขํ กโรติย **ปฏิกฺชชติ**ติ มุชฺชมุขํ จเปติย

มุชฺชช อีสีทเนย มุชฺชติย นิมุชฺชติย นิมุคฺโคย อุมุคฺโคย

โอปุชฺชิ วิลิมฺปเนย โคมเยน ปถวิ โอปุชฺชติย

ชการนฺตธาตฺรปรานิย

ฅการนฺตธาตฺ

ฅเม จินฺตายํ ฅายติ, นิชฺฅายติ, อฺปนิชฺฅายติ, อฺชฅายติ, สชฺฅายติย ฅานํ, นิชฺฅานํ, อฺปนิชฺฅานํ, อฺชฅายนํ, สชฺฅายนํ นิชฺฅตฺติย อฺปชฺฅมา, อฺปชฺฅมาโยย ฅายี, อชฺฅายโกย

ตตถ ฅายนฺนฺติ ทฺวิธํ ฅายนํ โสภณฺนโสภณญจย เตสฺสุ โสภณํ “ฅายี ตปติ พฺรหฺมโณย ฅายา มิ อุกฺโตภโย”ติอาทิสฺส ทฺฏจพฺพํ อโสภณํ ปน “ตตถ ตตถ ฅายนฺโต นิสฺสีทีย อโรมุขเ ปชฺฅายนฺโต นิสฺสีทีย”ติอาทิสฺส ทฺฏจพฺพํ **ฅายี**ติ อารมฺมณฺนฺปนิชฺฅาเนน วา ลกฺขณฺนฺปนิชฺฅาเนน วา ฅายนฺสึโล จินฺ



ตนสีโลฯ ฅายี ฅานวาติ อตุโถฯ **อชฅมายโกติ** อิทึ “น ทานิเม ฅายนุติ, น ทานิเม ฅายนุตีติ โข
 วาเสฏฐ อชฅมายกา อชฅมายกาตเวว ตติยึ อกขรึ อุนิพพตต”นุติ เหว็ ปจมกปฎีกกาล ฅานวิริหิ
 ตานึ พุราหุมนานึ ครหวจนึ อุนปนุณึ, อิทานึ ปน ตึ อชฅมายตีติ **อชฅมายโก,** มนุเต ปริวตเตตีติ อี
 มินา อตุเถน ปสัสาวจนึ กตวา โวหรนุตีติฯ อัย ปนตโถ **“อริปุพพสสุ อี อชฅมยเน”**ตี ฅาตุสสุ
 วเสน คเหตุพโพฯ เหว็ อริปุพพสสุ อีฅาตุสสุ วเสน อิมสสุ ฅาตุสสุ อตถปริวตตณึ ภาตึฯ ยึ
 สนุฅาย **“อชฅมายโก มนุตโร”**ตี วุตตึฯ

ฅเม ทิตุติยึฯ ทึโป ฅายติ, ทารุณิ ฅายนุติฯ **เอตถ ฅายตีติ ฅลติฯ ฅายนฅลนสททา** หิ
 เอกตถาฯ

ชชฅม ปรีภาสนตชชเนสุฯ ชชฅมตีฯ

อชฅม อสุสคเคฯ อสุสคโค ฅททณึฯ อชฅมตีฯ อชฅมตีฯ

ฅกการนุตฅาตุรปูานึฯ

ฅกการนุตฅาตุ

ฅา อวโพรเนฯ “ฅาติ, ฅนุติ, ฅาสึฯ ฅาตุ, ฅนุตฺฯ ฅเยย, ฅเยย”นุติอาทึนึ ยถาปาวจนึ
 คเหตุพพานึฯ ฅาติ, ฅาตโก, อญโฆ, ฅตตึ, ฅตติ, ปญฅตติ, วิญฅตติ, สญฅตติ, สญฅา,
 สญฅาณึ, ปญฅา, ปญฅาณึ, ฅาณึ, วิญฅาณึฯ

ตตถ **ฅาตีติ** ฅานาติฯ ปุณ **ฅาตีติ** พนุชฺ โส หิ “อัย อมฺหาก”นุติ ฅาตพพฐเจน ฅาตีติฯ
 เหว็ ฅาตโกฯ **อญโฆติ** ทิฏฐฅมมิกาทโย อตุเถ น ฅาติ น ฅานาตีติ อญโฆ, อวิทฺวา พาโลติ อตุ
 โถฯ **ฅตตุนุติ** ฅานนภาโวฯ “ยาวเทว อนตถาย, ฅตตึ พาลสสุ ฅายตี”ตี ปาพิ นิสฺสนนึฯ **สญ**
ฅาณนุติ จึหนึฯ การิตะ “ฅาเปติ สญฅาเปติ วิญฅาปยตี”ตีอาทึนึ ภาวติฯ ยสฺมา ปน “อญฅาติ
 ปฎิวิชฅตีฯ อตตตถึ วา ปรตถึ วา ฅสฺสตีฯ อนญฅาตญญสฺสามิตินุทริยึฯ เอกจเจ นพฺภณณึสุ,
 เอกจเจ อพฺภณณึสุ”ตี ปาพิโย ทิสฺสนุติ, ตสฺมา **ฅาตีติ**อาทึนึ อาชฺยาติกปทานึ ทิฏฐานึเยว โหนุติ
 นยวเสนฯ ตถา หิ **อญฅาตีติ** เอตถ อาอิติ อุนสคโค, โส ปรตฺสทกขรตฺส สญโฆคฺจจารณึจฅาย
 รตฺสึ กตวา นินุททิฏฐโจฯ **ฅาตีติ** สาสเน อาชฺยาติกปทึ ทิฏฐึ, ตสฺมาเยว “ฅาติ, ฅนุติฯ ฅาสึ”ตีอาทึ
 นา ปทมาลากรเณ นตถเวว โทโสฯ



ฃา ฆาเรณโตะสนหึสาเนสุฆ ฆาเรณั ฆึวึตึนุหึรึยึปึจึเนทึกรณัฆ โตะสนั ทุฆุจึฆึ นึสานั ติกึฆึตึา
ฆึ ฆตึตึฆึ ฆนุณฆึฆึ ฆปณฆตึตึฆึ

เอตถ ฆตึตึตึ ฆาเรตึตึ วา โตะเสตึตึ วา นึเสตึตึ วา อตึโถฆึ อยฆจ ฆตึตึสทึโท “วตึตึ เอตึา
ยึาตึ วาจา”ตึ เอตถ วตึตึสทึโท วึย อึาฆยึาตึกปทึนุตึ ทฆุฆพึโฆฆึ ตถึา อึาทตึเตตึเอตถ วึฆตึตึ
ฆตึสส เตสทึทึสส วึย วึฆตึตึฆตึสส ตึสทึทึสส สฆึโฆฆคฆาโว จ ฆาตึอุนุตึสสรสส รสสตึตึฆฆึ
ฆนุณฆนุตึ ฆนั อึาฆุโส ฆเอตึ โตะเสตึตึ ฆนุณฆึฆึ อยฆตึโถ ฆนสทึทึปปทึสส อึาปึพึสสึสึฆฆึ ฆา
ฆาตึสส วเสน ทฆุฆพึโฆฆึ ฆปณฆตึตึตึ นึาฆนปปการโตะ ปวตึตึนึวึาเรณน อุกุสลาฆนั ฆฆฆฆนั ฆตึตึ
ฆาเรณั ฆปณฆตึตึฆึ อถ วา ฆฆฆฆ สุนุฆนุตึาฆนั ฆฆฆฆทึสฆาฆ จึตึเต อเนกึวึเรฆน สึฆฆนสสึฆฆึปึาทึนัฆ
อติฆึฆนุทึฐึนั อเนกึวึเรฆน ฆาฆนติฆึฆนุทึฆนุฆจ ฆปณฆตึตึ นึาฆ, ตถึา สึฆฆนุ จึตึตึโตะสเนน จึตึตึนึ
สึาเนน จ ฆปณฆาปนั ฆปณฆตึตึตึ ทฆุฆพึฆึ

อึตึ ฆุวึาทึคเณ จวคคณุตึฆาตึฐุปึาณึ

สฆตึตึาณึฆ

ฆุฆการนุตึฆาตึ

อึทึาณึ ฆุวคคณุตึฆาตึฐุปึาณึ วุจฆนุเต -

สึฆุ คพึเพฆ คพึฆั ทพึฆนัฆ สึฆุตึฆึ

โยฆุ สฆฆนุฆเอฆ โยฆุตึฆึ

ฆเอฆุ ฆึเลฆุ อุกุฆฆาเทฆ ฆเอฆุตึฆึ ฆึเลฆุตึฆึ

กฆุ วสึสึวึาเรณสึฆ กฆุตึฆึ

สฆุ ปึรึฆาสเนฆ สฆุตึฆึ

ลฆุ พึาลเยจฆ ปึพึพึาเปกึฆาย จกาโรฆ ลฆุตึฆึ ลึาฆุฆ

สฆุ รุฆาวึสเรณคตึยึาวสึาเนสุฆ รุฆา ปึพึาฆ วึสเรณั วึปึฆเรณัฆ คตึยึาวสึาฆนั คตึยึา อวสึาฆนั
อึอึสึาฆนั อฆาฆวเรณั, นึสึทึนุฆนุตึ วุตึตึ โหตึฆึ สฆุตึฆึ สึาฆุ วุจฆตึ สึาฆุโกฆ



วฏ เวธเนหฺ วฏติหฺ วฏเฆหฺ วาฏเฆหฺ

ขิฏ อุตุตาสเนหฺ เขฏติ, อาเขฏโก, เขฏเฏ, อุกุเขฏีโต, สมุกเขฏีโตหฺ

สิฏ อนาทรหฺ เสฏติหฺ

ชฏ ฃฏ สงฺฆาเตหฺ ชฏติหฺ ชฎา, ชฎีโล, ชฎีหฺ อนฺโตชฎา พหิชฎา, ชฎาย ชฎิตา ปชาหฺ การิเต “โส อิมํ วิชฎเย ชฎฺหฺ อรหฺตตมคฺคกฺขณเณ วิชฎติ นามา”ติ ปโยโคหฺ

ภฏ ภตฺติยํ ภาฏติหฺ ภาฏเฆหฺ เวตนํ ภาฏโก ยถาหฺ

ตฏ อฺสุสเยหฺ อฺสุสโย อาโรโห อฺพุเพโหหฺ ตฏติหฺ ตฏเฏ, คิริตฏเฏ, นทิตฏเฏ, ตฏฺ, ตฏฺหฺ

ขฏ กํเสหฺ ขฏติหฺ ขฏเฆหฺ

นฏ นตฺติยํ นฏติหฺ นฏเฏ, นาฏกํ

ปิฏ สทฺทสงฺฆาฏฺสุหฺ เปฏติหฺ เปฏโก, ปิฏกํ ปิฏกสทฺโท “มา ปิฏกสมฺปทาเนนา”ติอาทิสฺสุปริยตฺติยํ ทิสฺสติหฺ “อถ ปุริโส อาคจฺเจยฺย กุทาลปิฏกํ อาทายา”ติอาทิสฺสุ ยสฺมิมิ กิสฺมิณฺจ ภาชเนหฺ

หฏ ทิตฺติยํ หฏติหฺ หาฏกํ, หฏกํ ยํ ชาตฺรูปํ หฏกนฺติ วุจฺจติหฺ

สฏ อวยเวหฺ สฏติหฺ

ลฏ วิโลธเนหฺ โลฏติหฺ

จิฏ เปสเนหฺ เจฏติหฺ เจฏโกหฺ

วิฏ สทฺทเทหฺ เวฏติหฺ เวฏโกหฺ

อฏ ปฏ อิกฺก กิฏ กฏ คตฺติยํ อฏติหฺ ปฏติหฺ เอฏติหฺ เกฏติหฺ กฏติหฺ ปฏเฏ อิจฺเจว นามิกปทํ ทิฏฺจํ ปฏติ ชินฺณนภาวํ คจฺจตฺตีติ ปฏเฆหฺ ปฏเฏติ วตฺถํ วตฺถสฺส หิ อนเภานิ นามานิ –

ปฏเฏ โจโพ สภาฏโก จ, วาโส วสนนํสฺกํ;
ทฺสฺสมจฺจาทนํ วตฺถํ, เจลํ วสนิ อมฺพริหฺ



มฤ ปรมทุทเพษ โมฏติษ

จฏ อปปีภาเวษ โจฏติษ

วฏ วิภาชเพษ วฏติษ วณโฏษ

รฏ ลฏ เถษเยษ รุณฏติษ ลุณฏติษ รุณฏโกษ ลุณฏโกษ

ผฏ วิสรณ โผฏติษ โผโฏษ

เจฏ เจฏายัษ เจฏติษ เจฏโกษ

ฌฏ ปริวตุตเพษ โฌฏติษ

ฐฏ ลฏ ปรุฎาเตษ ไรฏติษ โลฏติษ

ฆฏ เจตายัษ ฆฏติษ ฆโฏษ ฆโฏ วุจจติ กุมโกษ อิมานิ ตทภิชานานิ –

ฆโฏ กุมโก ฆฎี กุมภี, ตุณษทิกิโร ตุ อุกขลั;
มหนตภาชน จาฎิ, อติขุททำ กุฎฎั ภาเว;

ฉฏ ภฏ ปรึภาสเพ เทฏ จษ จฏติษ ภฏติษ เทฏติษ

กฏ โกฏิลุเลษ กฏติษ ปรุฎิฏติษ

ขฏ สักิเลสเพษ ขฏติษ

ฉฏ ฉฏ กฏ เจทเพษ ฉฏติษ ฉฏติษ กฏติษ

ผฏ วิกสเพษ ผฏติษ

มฏ อคคิสทุทปกุเชปรมทุทเพษ มฏติษ

ตฏ กลหกมุมนิษ ตฏติษ

ฌฏ ปรุฎาเตษ ฌฏติษ โฌฏโกษ



กฎการนตชาตฺรพานิช

จการนตชาตฺ

จา คตินิวตฺติยํ คตินิวตฺติ อุปฺชชมานสฺส คมนสฺสฺจเจเนไทย จาติ, จนฺตिय ติฏฺจติย
ปติฏฺจจาทिय อธิฏฺจจาทिय อธิฏฺเจติย สณฺจจาทिय สณฺจหตฺติย อธิฏฺจหตฺติย อุปฺฏฺจหตฺติย จาตฺตฺย ติฏฺจตฺตฺย ติฏฺ
เจยฺย อฏฺจ, อฏฺจฺย อฏฺจจา, อฏฺจจ, อฏฺจจาสิ, อฏฺจจฺสฺย ยาวสฺส กาโย จสฺสติย ติฏฺจิสฺสติย อุปฺสฺสฺติ
ติฏฺจิสฺสตฺย อฏฺจิสฺสา, อฏฺจิสฺสฺสฺย อติฏฺจิสฺสา, อติฏฺจิสฺสฺสฺย จาตฺ, อุปฺฏฺจจาทฺย อุปฺฏฺจหิตฺย อธิฏฺจจาทฺย
อธิฏฺจหิตฺย จตฺวา, อธิฏฺจิตฺวา ย อุปฺฏฺจหิตฺวา, อธิฏฺจหิตฺวา จานํ, จิตฺติ, สณฺจิจิตฺติ, อวฏฺจิจิตฺติ สณฺจจानํ,
ปฏฺจจานํ อุปฺฏฺจจโก, จิตฺย ปพฺพตฺฏฺจ ฎฺมฏฺจโย อุปฺฏฺจหํ อิจจาทินิย

ตถจ จานสทฺโท อิศฺสริยจิตฺตขณการณฺสฺ ทิสฺสติย “กี ปนายสฺมา เทวานมินฺโท กมฺมํ กตฺวา
อิมํ จานํ ปตฺโต”ติอาทิสฺ หิ อิศฺสริเย ทิสฺสติย “จานกฺุสโล โหติ อภฺขณเวธ”ติอาทิสฺ จิตฺตฺย “จान
โสเปตํ ตถาคตํ ปฏฺฐิกาทิ”ติอาทิสฺ ขณฺย “จานญจ จานโส ญตฺวา อฏฺจจานญจ อฏฺจจานโส”ติอาทิสฺ
การณฺย การณญฺหิ ยสฺมา ตถจ ผลํ ติฏฺจติ ตทายตฺตฺวตฺตฺติภาเวน, ตสฺมา จานนฺติ วุจฺจติย

อิศฺสริเย จิตฺตฺยญจ, ขณฺสมิมฺปิ จ การณ;

จตฺสฺวตฺเตสฺ เอเตสฺ, จานสทฺโท ปวตฺตตีติย

เจ สทฺทสงฺกาเตสฺย จิยติย

เจ เวจเนยฺ จายติย

ปจ วยตฺติยํ วาจาญํ ฐมฺมํ ปจติย ปาโจ, นกฺขตฺตฺปาจโก, โส โหโรปาจกํ ปุจฺฉิย สพฺพปาจิ
ภาวิสฺสติย ปจิตฺ, ปจิตเว, ปจิตฺวา, ปจิตฺวาน, ปจิตฺน, ปจฺย, ปจฺยานน

เอวํวอิ ติปฺจจยนฺตาทิวิภาคํ สพฺพตฺถ ยถารหํ วตฺตฺกามาปิ คนฺถ วิตฺถารภเยน น วทามย
อวฺตฺโตปิ อีทิสฺ วิภาโค นยานฺสาเรณ ยถาสมฺภวํ สพฺพตฺถ โยเชตพฺโพย ยตฺถ ปน ปาพิ
นิทฺสสนาทิวิเสโส อิจฺฉิตพฺโพ โหติ, ตตฺถเวตํ ทสฺเสสฺสามย

วจ ฎฺลฺลเยยฺ วจติย วจโรย วจโรติ ฎฺลฺลจมนฺสรฺรสมิ วตฺตพฺพจนฺย ตถา หิ วินยฏฺจกถายํ “ว
โรติ ฎฺลฺล, ฎฺลฺล จ ฆนฺสรฺโร จายํ ภิกฺขุติ วตฺตํ โหติ”ติ วตฺตํ

มจ นิวาเสยฺ มจติย มโจย



ภจ กิจฉวีวเนย ภจติย กโจย

รจ ปริภาสเนย รจติย

สาจ พลภุการะย พลภุการไ นาม อตุตโน พเลน ยถาษฒาสยั ทพพลสุส อภิภวนัย สาจติย
สาโจย

อุจ รุจ ลุจ อุปฆาเตย โอจติย โรจติย โลจติย

ปิจ หีสาสักิเลเสสุย เปจติย ปิจโรย

สจ เกตเว จย ปุพพตฺเถสุ จกาโรย สจติย สโจ สโรติ เกรราฎิโก วุจจติย

สุจ คติปฎิฆาเตย คมนปฎิหนน คติปฎิฆาโตย โสจติย

กุจ ลุจ อาลสุสิเย จย จกาโร ปุพพตฺเถ จย กุณฺจติย กุณฺจโยย ลุณฺจติย ลุณฺจโยย

สุจ โสสเนย ลุณฺจติย

รุจ ลุจ อจ คติยัย รุณฺจติย ลุณฺจติย อณฺจติย

เวจ เวจเนย เวจติ, นิพเพจติย เวจน, นิพเพจนัย

วจ เอกจริยายัย วณฺจติย

มจ กุจ โสเกย มจติย กุณฺจติย

เอจ เหจ วิพาธายัย เอจติย เหจติย วิเหจติย วิเหจนัย

ลุจ ปฎิฆาเตย โลจติย

ปจ วิชฺยาเนย ปจติย

ลุจ สักิเลเสย โลจติย

จ การนตธาตฺรุปานัย



ทการนุตราด

ท วิชาศคตย คมนมตุเต จย เทตติ, ทยตติย เทมานนุช อุจเจ สกุน เทมานนุช เย ม้ ปุเร ปจ จุฑเทนตติย

ท ขิปนุฑทเนสสุ เทตติย อุฑเทตติย

อโต พหิตุชา ปาสนุฑา, ทิฏจิสู ปสันทติ เต;
น เตสั ฐมม โรเจมิ, น เต ฐมมสส โกวิทาย

เอตถ จ ปาสนุฑาติ ปาสั เทนตติติ ปาสนุฑา, สดตทาน จิตเตสสุ ทิฏจิปาสั ขิปนุฑตติติ อตโถย
อถ วา ตนุหาปาสั ทิฏจิปาสณจ เทนตติ อุฑเทนตติติ ปาสนุฑาย

มุทิ กณนุฑเนช มุณนุฑตติย กุมารั มุณนุฑิสูช มุณนุฑไชย

จุฑฑท หาวกรณนุช จุฑฑทตติย

อฑฑท อภโยเคช อฑฑทตติย

คทิ วทเนกเทเสช คณนุฑตติย คณนุฑไชย

หุทิ ปิทิ สงมาเตช หุณนุฑตติย ปิณนุฑตติย ปิณนุฑไชย

หิทิ คตติยั หิณนุฑตติ, อาหิณนุฑตติย

กุทิ ทาเหช กุณนุฑตติย กุณนุฑไชย

วทิ มทิ เวชเนช วณนุฑตติย มณนุฑตติย มณนุฑลัช

ภทิ ปริภาสเนช ภณนุฑตติย ภณนุฑนุช ภณนุฑไชย

มทิ มชชเนช มณนุฑตติย มณนุฑนุช

ตุทิ โตฬเนช ตุนนุฑตติย ตุนนุฑไชย ตุนนุฑเทนาทาย คจเจยยช

ภูทิ ภรณนุช ภูณนุฑตติย



จทิ โภเปย จณฺหติย จณฺโทย จณฺหาโล, จณฺทิกุกัย

สทิ รุชายัย สณฺหติย สณฺโทย

ตทิ ตาพเนย ตณฺหติย วิตณฺทา

ปทิ คติยัย ปณฺหติย ปณฺหา, ปณฺหิตอย เอตถ ปณฺหาติ ปณฺหา ย สา หิ สุขุเมสุปิ อตฺเถสุ
ปณฺหติ คจฺจติ ทุกฺขาทีนํ ปิพนาทิกมฺปิ อาการุ ชานาตีติ “ปณฺหา”ติ วุจฺจติย ปณฺหิตติ ปณฺหา
ย อิตฺ คโต ปวตฺตติ ปณฺหิตอย อถ วา สณฺชาตา ปณฺหา เอตฺสสาติ ปณฺหิตอย ปณฺหติ ฃาณคติ
ยา คจฺจตีติปิ ปณฺหิตอย ตถา หิ อฏฺฐกถายั วุตฺตํ “ปณฺहनตีติ ปณฺหิตาย สนฺทิกฺกจิกสมฺปรายิกต
เถสุ ฃาณคติยา คจฺจนตีติ อตฺเถ”ติย

คทิ มเทย คณฺหติย

ขทิ มนฺเถย ขณฺหติย ขณฺหิต, ขณฺโทย

ลทิ ชิวหามถเนย ลณฺหติย ลณฺโทย

ทการนฺตธาตฺรฺพานิ

ทการนฺตธาตฺ

วฑฺฒ วฑฺฒเนย วฑฺฒติย สิริวฑฺฒโก, ธนวฑฺฒโก, วฑฺฒิต, พุฑฺฒิเอย เอตถ จ วการสฺส
พกาโร, อการสฺส จุกาโร

กฑฺฒ อากฑฺฒเนย กฑฺฒติ, อากฑฺฒติ, นิกฑฺฒติย อกามา ปริกฑฺฒนฺติ, อุกฺกณเวย วาย
สา

อิมานิ ทการนฺตธาตฺรฺพานิ

ณการนฺตธาตฺ

อณ รณ วณ ภณ มณ กณ สทฺเทย อณติย อณโก พฺราหฺมโณย รณติย รณัย วณติย วาณ
โกย ภณติย ภาณโกย มณติย มณโกย กณติย กาโณย ตตถ พฺราหฺมโณติ พฺราหฺม อณตีติ พ



ราหุมนโณ, มนุเต สชชฌายตีติ อตุโถย อกฺขรจันตกา ปน “พฺรหฺมโน อปจจํ พฺรหฺมโน”ติ วทนฺตติย
อริยา ปน พาหิตปาปตฺตา พฺรหฺมโนติย

พฺรหฺมโน โสตฺตติโย วิปโป, โภวาที พฺรหฺมพฺนฺธ จ;
พฺรหฺมสฺสนฺ ทฺวิโซ พฺรหฺมา, กมฺลาสนฺสฺสนฺ จ;

รณสทฺโท “สรณฺา ชมฺมา อรณฺา ชมฺมา”ติอาทิสฺสึ กิเลเสสฺส วตฺตติย กิเลสา ที รณฺนฺติ กนฺทฺนฺติ
เอเตหีติ รณฺาติ วุจฺจณฺตติย

“ชนฺุคฺคโห อสทิสฺโส, ราชปฺตฺโต มหพฺพโล;
สพฺพามิตฺเต รณฺํ กตฺวา, สํยมํ อชฺฌปาคมฺ”ติ

เอตฺถ ยฺทุเช วตฺตติย รณฺํ กตฺวาติ หิ ยฺทุชฺรํ กตฺวาติ อตุโถย “ติณฺณจ กฏฺจณฺจ รณฺํ กโรนฺตฺตา,
ชาวิสฺสึ เต อฏฺจทิสฺสา สมฺนฺตฺโต”ติ เอตฺถ จุณฺณวิจฺจณฺณกรณฺेณ วตฺตติย รณฺํ กโรนฺตฺตาติ หิ จุณฺณวิ
จฺจณฺณํ กโรนฺตฺตาติ อตุโถย เอวํ อตฺถวิวรณฺมปิ สทฺทสงฺฆาตมตฺถํ อนฺโตเยว กตฺวา อธิปฺปายตฺถว
เสน กตฺ, น ชาตฺนฺานตฺถวเสนานฺติ ทฏฺจพฺพํ อถ วา ชาตฺนฺมตฺถาติสยโยโคปิ ภวติ, เตนฺ เอวํ
อตฺถวิวรณฺํ กตฺนฺติปิ ทฏฺจพฺพํ

ภณฺ ภณฺเนยฺ ปริตฺตํ ภณฺติ, วจฺนํ ภณฺตติย ทีฆภานฺโก, ปิยภานฺนี, ภานฺวาโรยฺ เอตฺถ ภานฺวา
โรติ –

“อฏฺจกฺขรา เอกปทฺ, เอกา คาถา จตฺตฺปทฺ;
คาถา เจกามโต คนฺโถ, คนฺโถ พาตฺตีสฺตกฺขโร;
พาตฺตีสฺกฺขรคนฺถานํ, ปณฺณาสํ ทฺวิสฺตํ ปน;
ภานฺวาโร มโต เอโก, สวฏฺจกฺขรสหสฺสโก”ติย

เอวํ อฏฺจกฺขรสหสฺสปริมาโน ปาโจ วุจฺจติย

โธณํ อปฺนยเนยฺ โธณฺตติย

โสณฺ วณฺณคตฺตีสฺสฺย โสณฺติ, โสโณยฺ

โสณฺ สีโลณฺ สงฺฆาเตยฺ โสณฺตติย สีโลณฺตติย



ฉิน ฉิน ฉิน คหณะ ฉินฉิน ฉินฉิน ฉินฉิน

ฉุน ฉุนฉุน คหณะ ฉุนฉิน ฉุนฉิน

ปณ พยวหาเร, ฤตยญจย ปณติ วาณิโซ, โวหารัง กโรติ อิจจตุโถย สทุโร พุฑุฑ ปณติ, โถม
ยติ อิจจตุโถ, อาปณ, สวาปณ คาโมย

คณ รณ คติยั คณติ รณติ

จณ สณ ทาเนย จณติ สณติ

ผณ คติยั ผณติ ผณัย

เวณ ญาณจินตานิสามเนสย เวณติ

ปีณ ปีณเนย ปีณนั ปริปนุณตาย ปีณติ ปีณ ทิวา น ภูณชติ, ปีณรทุสพาหุ

มิณ หีสายั มิณติ

ทุณ คติยญจย หีสายาปะกขโก จกาโรย ทุณติ

สณ อพยตตสทุเทย สณติ สณเตว พุรหุมารณณัย สณเตวาติ นทติ วิทย

ตุณ โภณิลุเลย โตณติ

ปุณ นิปุณเนย ปุณติ, นิปุณติ นิปุณณมโมย เอตุจ จ นิปุณสณหสุขุมสทุทา เววจนสทุทา
กุสลเจกทกุขสทุทา วิทยาติ ทฎจพัพพ

มุณ ปฎิณณาเนย มุณติ

กุณ สทุโทปะกรณเนย โภณติ

จุณ เจทเนย โจณติ

มณ จาเคย เวร็ มณตีติ เวมณิ



คุณ วิจิตรเน วิจิตรเน จข คุณติย องคารกาสุ อปเร คุณนุติย

อิมานี ฅการนุตราตุรูปานี

อิตี ฎวาทิฅเน ฎวคณุตราตุรูปานี

สมตตานิ

ตการนุตราตุ

อถ ตวคณุตราตุรูปานี วุจจนเต –

เต ปาลเนห ปาลนุ รกขณุ ตายติย ตาณ, โคตตุ, นกขตุตตุ อมสส ตาตาช กิจฅเนนาธิคตา โภคา, เต ตาโต วิธมิ ฅมย ตตถ โคตตุนุติ คํ ตายตีติ โคตตุตตุ “โคตโม กสสโป”ติ หิ อาทินา ปวตตุตมานุ คํ วจนุ พุทธิฅจ ตายติ เอกสิกวิสยตาย รกขตีติ โคตตุตตุ ยถา หิ พุทธิ อารมมณญู เตน อตุณเณ วินา น วตตุตติ, ตถา อภิธานุ อภิฅยยญูเตน, ตสฺมา โส โคตตุตสุงขาโต อตุโถ ตานี ตายติ รกขตีติ วุจจติย โภ ปน โสติ? อณญกุลปรมปราชารณุ ตสฺส กุลสฺส อาทิปุริสสมมุทิตํ ตํ กุลปริยาปนุนสธารณุ สามณญรูปุ

นกขตุตตุ วิสมคตียา อคณุตวา อตุตโน วิถียาว คมเนน นกขนุ คมณุ ตายติ รกขตีติ นกขตุตตุ, ตํ ปน อสฺสยฺชาทิวเสน สตุตวิสตีวิธุ โหติย ตถา หิ อสฺสยฺโช ภรณิ กตุตติกา โรหณิ มิคสิ โร อทฺทา ปุณพพสุ มุสฺโส อสฺสสิโส มาโฆ ปุพพคคฺคณิ อตุตตรคคฺคณิ หตุโถ จิตตุ สุวาทิ วิสาชา อนุราชา ฅฎฺฐจา มุลฺล ปุพพาสพฺหุ อตุตตราสพฺหุ สาวณุ ฅนสิฎฺฐจา สตภิสตุตตุ ปุพพภทฺทปทํ อตุตตรภทฺทปทํ เรวตี จาติ สตุตวิสตี นกขตุตตานิ ตานี ปน อตุตโน คมณญฺจานุ อีสกมปิ น วิชนุติ กิณฺจิ สีมุ กิณฺจิ ทนุ, กทาจิ สีมุ, กทาจิ ทนุ, เอตุโต อิตุ จาติ เอว วิสมคตียา อคณุ ตวา ยนุตจกฺเก ปฎิปาฎิยา โยชิตานี วิย สมปฺปมาณคตียา อตุตโน วิถียาว คจจนุตานิ มณฺทลากา เรน สิเนรุ ปริวตตุตติย เอว อิมานี นกขนุ คมณุ ตายนุติ รกขนุตีติ นกขตุตตานิตี วุจจนุติย โป ราณา ปน ฅรธาตฺวเสน “นกขรนุติ น นสฺสนุตีติ นกขตุตตานิ”ติ อาโวจุ, “นกขตุตตุ ฅอติ ริกขุ ตํ” อิจฺเจตานิ นกขตุตตารกานุ นามานี “อฺพุ ตารา ตารกา”ติ อิมานี ปน สพฺพาสมปิ ตารกานุ สา ฅารณนามานี ออสฺรีติ ปน ตารกาวิเสสสฺส นามุ



จิตติ สยุมภะ สยุมภะณิ จิหฺนํ ลกฺขณกรณํ เจตติย จิหฺนํ กโรตฺตีติ อตุโถย อีการนฺตวเสน วุตตตฺตา อสฺมา ชาตฺโต **สภิก สภิกายนฺติ** ชาตฺโต วิย นิคฺคหิตาคโม น โหติย เอส นโย อญฺเฆสุปิ อีทิสฺสุ จาเนสุฯ

ปต คติยํ ปตติย ปตตติ ปปาทํ, ปปเตยฺยหํ ปापตฺตํ นิริยํ ภุสํ อหฺสทฺเทน โยเชตพฺพํ, ปापตฺตํ ปปติโตสมิํติ อตุโถย ปापตฺต นิริยํ ภุสํ, โสภุมารอติ โยเชตพฺพํ, ปापตฺต ปปติโตติ อตุโถย ปโรกฺษาปทญฺฮีเอตํ ทวยํ “ปาวทํ ปาวทา”ติอาทิสฺสุ วิย อุปสคฺคปทสฺส ทิมภาโว, ตโต อสทฺทสฺส ตตฺตาเทโส, อสทฺทสฺส จ ตฺถาเทโส ภวติย อจินฺเตยฺโย หิ ปาพินโยฯ

อต สาทจฺจคฺคเมษ สาทจฺจคฺคณํ นිරนฺตรคฺคณํ อตติย ยสฺมา ปน อตฺธาตฺ สาทจฺจคฺคณตฺถวาจิกา, ตสฺมา ภวาทํ ชาวนฺโต ชาตฺติชราพฺยาธิมรณาทิเกทํ อเนกวิหิตํ สํสารทฺกฺขํ อตติ สตตํ คจฺจติ ปาปฺณาติ อธิคจฺจตีติ อตฺตาติปิ นิพฺพจนมิจฺจิตพฺพํ อตฺถนฺตรวเสน ปน “อาทิตฺ อหฺมาโน เอตฺถาติ อตฺตา, อตฺตมาโว”ติ จ “สุขทฺกฺขํ อทติ อนฺุภวตีติ อตฺตา”ติ จ “อตฺตมโนติ ปิติ โสมนสฺเสน คหิตมโน”ติ จ อตฺโถ ทฺฆฺจพฺโพ, ยตฺถ ยตฺถ ยถา ยถา อตฺโถ ลพฺภติ, ตตฺถ ตตฺถ ตถา ตถา อตฺถสฺส คเหตุพฺพโตติย

จุต อาเสจเน ชรณํ จย โจตติย

อติ พนฺธเน อนฺตติย อนฺตํ อนฺตียติพนฺธิยติ อนฺตคฺคเณนาติ **อนฺตํ** อธิ อนฺต สทฺทสฺส อตฺถทฺธาโร วุจฺจเต “อนฺตํ อนฺตคฺคณํ อฺุทริย”นฺติ เอตฺถ ทฺวตฺตีสาการนฺโตคฺคํ กุณฺปนฺตํ อนฺตํ นามฯ “กายพนฺธนสฺส อนฺโต ชีรติย หริตฺนตํ วา”ติ เอตฺถ อนฺติมมริยาทฺนโต อนฺโต นามฯ “อนฺตมิทํ ภิกฺขเว ชีวีกาน”นฺติ เอตฺถ ลามกนฺโตฯ “สภฺกาโย เอโก อนฺโต”ติ เอตฺถ โภจฺจาสนฺโตฯ “เอเสวนฺโต ทฺกฺขสฺส สปฺจจยสงฺขยา”ติ เอตฺถ โภจฺจนฺโตฯ อิจฺเจว –

กุณฺปนฺตํ อนฺติมญฺจ, มริยาโท จ ลามกํ;
 โภจฺจาโส โภจฺจิมเอ อตฺโถ, อนฺตสทฺเทน ภาสิตาย

กิต นิวาเส โรคาปนยเน จย เกตติย สาเกตํ น คร์, นิเกโต, นิเกตํ ปาวิสฺย อาโมทมาโน คจฺจติ สนฺนิเกตํ ติกิจฺจติ, จิกิจฺจติ, จิกิจฺจา, จิกิจฺจโกย ตตฺถ **สาเกตนฺติ** สายํ คหิตวสนฺนฺจฺจานตฺตา สาเกตํ, ยํสทฺทโลโปฯ

ยต ปติยตเน **ปติยตณํ** วายามกรณํ ยตติย ยติ, ยตฺวา, ปยตณํ, आयตณํ, โลกายตํ เอตฺถ **आयตนฺติ** आयตนฺโต आयตณํ, จกฺขุปรุปาทีนฺย เอตานิ หิ ตํทฺวารารมมณฺจิตฺตเจตฺติกา ฐม



มา เสน เสน อนุภวนาทิกิจูเจน อายตนุติ อฎุจหนุติ ฆฎุณุติ วายมหนุติ เอเตสุติ “อายตนาณี”ติ
 วุจจติย เอตุถ ปน นีตทุธาตุนัน วเสนปี อายตนสหุททุโถ วตุตพุโพ สียา, โส อุตตุริ อาวิภวิสุสติ
 ๕

อายตนสหุโท นีวาสุฎุจาเน อากเร สโมสรณฎุจาเน สฎุชาติเทเส การเณ จย ตถา หิ “โลเก
 อีสสุรายตนัน วาสุทเวายตน”นุติอาทิสู นีวาสุฎุจาเน อายตนสหุโทวตุตติย “สุวณุณายตนัน รช
 ตายตน”นุติอาทิสู อากเรย สาสเน ปน “มโนเรเม อายตเน, เสวนุติ นัน วิหงุคมา”ติอาทิสู
 สโมสรณฎุจาเนย “ทกขินาปโถ कुन्हัน อายตन”นุติอาทิสู สฎุชาติเทเสย “ตตุร ตตุเรว
 สกขิภพพตุ ปาปุณาติ สติ สติอายตเน”ติอาทิสู การเณ วตุตตีติ เวทิตพุโพย โส จ นานาปวตุตติ
 มิตตุวเสน คเหตุพุโพย

นีวาเส อากาเร เจว, ชาติเทเส จ การเณ;
 สโมสรณฎุจาเน จ, อายตนรโว คโตย

โลกายตัม นาม “สพพํ อุกุฉิฎุจัน, สพพํ หนุจฉิฎุจันย เสโต กาโก, กาโพ พโก อิมินา จ อิมินา จ
 การเณนา”ติ เอวมาทินิรตุถกการณปฎิสัญตุตตุ ติตตุถียสตุถัน, ยํ โลเก “วิตถุทสตุถ”นุติ วุจจติ,
 ยณจ สนุชาย โพิสตุโต อสมชุโร วิชुरปณุชิตโต “น เสเว โลกายติกํ, เนตํ ปณุณาย วชุณน”นุติ
 อาหย อายตี หิตํ เตน โลโก น ยตติ น อีหตีติ โลกายตัม, กิหนุตํ? วิตถุทสตุถันย ตณุหิ คณุถัน นิสุสาย
 สตุตา ปุณุณกิริยาย จิตตุตมปิ น อูปปาเทนุติย อณุณตุถาปิ หิ เอวํ วตุตตุ “โลกายตสิปฺปนุติ”กาโก
 เสโต, อฎุจันัน เสตตุตา, พลาการ ตตุตา, โลहितสุส รตุตตุตา”ติ เอวมาทินยปวตุตตุ ปฺรโลกนิพฺพา
 นานัน ปฎิสเรทกํ วิตถุทสตุถสิปฺปนุติย

ยตุ ชตุท ภาสเนย ภาสนัน อุกิรณันย โยตติย ไชตติย

ชตุททิตตุติยํ ไชตติ, วิชฺไชตติย ชตุติ, ไชติย การิเต “ไชเตติ, ไชตยิตฺวาน สทฺชมม”นุติ ปโยคา
 ย เอตุถ จ ชตุตีติ อาโลโก สิริ วาย ไชตีติ ปตาโปย อถ วา ไชตีติ จนุทาทินิย วตุตมปิ เจต สิริมา
 วิมาน วตุถอฎุจกถายัน “ไชตีติ จนุทิมสุริยนกฺขตุตตารกานัน สาธารณนาม”นุติย อถ วา “ไชติ
 ไชติปรายณ”ติ วจนโต โย โกจิ ไชตติ ชตุติยกุลาทิสู ชาทตุตา จ รูปโสภายตุตตุตา จ, โส “ไชตี”
 ติ วุจจติย



สิต วรรณเณย สิตธาตุ เสตวณเณ วตตติย กิจจาเปตถ วรรณสามณณั วุตตัม, ตถาปิ อิธ นีลปี
 ตาทีสุ เสตวณเณเยว คเหตุพโพ ปโยคทสสนวเสนยเสตติย เสตัม วตถัม วาจจลึงคตตทา ปน
 เสตสทโท ตีลึงโค คเหตุพโพย

เสตัม สิตัม สุจิจิ สุกุกัม, ปณฺทรม์ ฐวลมุปี จ;
 อกณฺหํ โครโมทาทัม, เสตนามานิ โหนฺติ หิย

วตุ วตฺตเนย วตฺตติ, ปวตฺตติ, สัวตฺตติ, อนฺวตฺตติ, ปริวตฺตติย ปวตฺตัม

กิโลต อทฺทภาเวย อทฺทภาโว ตินฺตภาโว กิโลตติ, ปกิโลตติ, เตเมตีติ อตฺโถย การิเต
 ปกิโลเตติ, ปกิโลตยติย อุนฺโหนทกสมิ ปกิโลตยิตฺวา, เตเมตฺวาติ อตฺโถย

วต ยาจเนย วตติย

กิต ญาเนย เกตติย เกตณฺ, เกตโก, สงฺเกตโย

กติ สุตฺตชนเนย สุตฺตัม กนฺตติย

กติ เจทเนย มํสํ กนฺตติ, วิกนฺตติ, อโยกนฺโตย สลฺลกนฺโต มหาวีโรย มา โน อชฺช วิกนฺตีสฺ, รมฺโย สุทา มหฺนเสย

จตี หีสาคนฺธเสย อีการนฺตตฺตา อิมสมฺมา นิคฺคหีตาคโม น โหติย จตติย

ตการนฺตธาตฺรปานิย

ถการนฺตธาตฺ

ถา คตินิวตฺติยํ ถาติย อวตฺถา, ววตฺถานํ, ววตฺถิตํ, วนโถย “เจตฺวา วนํ วนถญฺจา”ติ เอตฺถ
 หิ มหฺนตา รุกฺขา วนํ นาม, ชุทฺทกา ปน ตสมิ วเน จิตฺตฺตา วนโถ นาม วุจฺจนฺติย

ถุ ถุตฺติยํ ถวติ, อภิตฺถวติย ถวนา, อภิตฺถวนา, ถุตฺติ, อภิตฺถุตฺติย

ยทิ หิ รุปีนี สียา, ปญฺญา เม วสุมตี น สเมยฺย;
 อนมทสฺสิสฺส ภควโต, ผลเมตํ ญาณถวานาย



เทหิ ถุติปฺปสตุโถ โส, เยนีหิ ถวิทํ ฅาณํ, พุทฺชเสฏฺฐโจ จ โถมิโตยฺ ตตฺร ฅาณาติ ปสฺสนาฯ ปสฺ
สาย หิ อเนกานิ นามาณิฯ

ฅาณา จ ปสฺสา จ, สิลาฆา วณฺณนา ถุติ;
ปนฺนติ โถมณา วณฺโณ, กตฺถนา ฅุณฺกิตฺตนํ;

เถ สทฺทสงฺฆาเตสุฯ ถียติ, ปตฺติถียติฯ ถีย อตฺริมา ปาพิโย – อภิสซฺชติ กุปฺปติ พุยาปซฺชติ
ปตฺติถียติ, โโกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตฺกโรติฯ ถियो นํ ปริภาสิสฺสูติฯ ตตฺร “ถียติ ปตฺติถียติ”
ติมานิ เอการสฺสียาเทสวเสน สมฺภูตานิฯ ถียติ สงฺฆาตํ ฅจฺจติ คพฺโฆ เอติสฺสาติ ถีย อัจริยา ปน
อิตฺถิสทฺทสฺเสว เหวํ นิพฺพจฺนํ วทนฺติ, น ถีสทฺทสฺสฯ

คพฺโฆ ถียติ เอติสฺสา, อิติ ถิ อิติ โน รุจิ;
คพฺโฆ ถียติ เอติสฺสา, อิติ อิตฺถิติ อัจริยาฯ

เตสฺ สุกฺกโรวาเท, “อิตฺถิ”ติ ปทสมฺภาโว;
อญฺ วินิจฺจโย ปตฺโต, นิจฺจยฺ โฆ สฺุณฺนาถ เมฯ

ถีสทฺเทน สมานตฺโต, อิตฺถิสทฺโท ยโต ตโต;
ถีสทฺเท ลพฺภมานตฺถํ, อิตฺถิสทฺทมฺหิ โรปิยฯ

อปฺปานํ พุทฺธา ฅาเย, คหิเต สติ ยฺุซฺชติ;
ตถา หิ “ทฺเว ทฺเว, ตณฺหา, ตสิณฺนา”ติ นิทฺสสนฺญํ

อถ วา ปน “อิตฺถิ”ติ-อิหิ วณฺณาคมาทฺโต;
นิริตฺถิลกฺขณฺนาปี, สิซฺจตฺติติ ปกาสเยฯ

อิจฺจตฺติติ นเร อิตฺถิ, อิจฺจาเปตฺติติ วา ปน;
อิหิ นิพฺพจฺนญฺจาปี ฅเยยฺยํ นิพฺพจฺนตฺถินาฯ

อตฺริมานิ อิตฺถินมฺภิธานานิ –

อิตฺถิ ถิ วนิตา นารี, อพลา ภีรุ สฺุณฺหรี;
กนฺธา สีมฺนินิ มาตฺ-คาโม ปิยา จ กามินิฯ



รมณี ปมทา ทยิตา, ลลนา มหิลา'งคณา;
ตาส์เยว จ นามานิ, อวตฤตาโต อิมานิปีช

โครี จ ทาริกา กณณา, กุมารี จ กุมาริกา;
ยวตี ตรุณี มาณ-วิกา เถรี มหลลิกาช

ตถา หิ อฏฺจวสฺสิกา โครีติปิ ทาริกาติปิ วุจฺจติช ทสวสฺสิกา กณณาติ วุจฺจติช อนิพฺพิทฺฐา
วา โยพฺพนิตฺถิ กณณาติ วุจฺจติช ทฺวาทสวสฺสิกา กุมารีติปิ วุจฺจติ กุมาริกาติปิช อโถ ชฺรํ อปฺปตฺ
ตา ยวตีติปิ ตรุณีติปิ มาณวิกาติปิ วุจฺจติช ชฺรํ ปตฺตทา ปน เถรีติปิ มหลลิกาติปิ วุจฺจติช ปฺริเส
สุปี อยํ นโย ยถารหํ เวทิตพฺพช

กิญจาเปตฺถ เหวํ นโยโม วุตฺโต, ตถาปิ กตฺถจจิ อนิยมวเสนปิ โวหาโร ปวตฺตติช ตถา หิ “ราชา
กุมารมาทาย, ราชปฺตฺตี จ ทาริก”นฺติ จ “อจฺฉา กณฺหาชินฺ กณณ”นฺติ จ อิมาสํ ทฺวินฺนํ ปาพฺพินํ
วเสน ยา อิตฺถิ ทาริกาสทฺเทน วตฺตพฺพชา, सा กณณาสทฺเทนปิ วตฺตพฺพชา ซาตาช ยายิ จ
กณณาสทฺเทน วตฺตพฺพชา, साปิ ทาริกาสทฺเทน วตฺตพฺพชา ซาตาช ตถา “ราชา กุมารมาทาย,
ราชปฺตฺตี จ ทาริก”นฺติ จ “กุมาริเย อุปเสนิเย, นิจจํ นิคพฺมณฺชฺติเต”ติ จ อิมาสํ ปน ปาพฺพินํ วเสน
ยา อิตฺถิ ทาริกาสทฺเทน วตฺตพฺพชา, सा กุมาริกาสทฺเทนปิ วตฺตพฺพชา ซาตาช ยา จ ปน กุมาริสท
เทน วตฺตพฺพชา, साปิ ทาริกาสทฺเทน วตฺตพฺพชา ซาตาช อปิเจตฺถ “ราชกณณา รุจา นามา”ติ จ
“ตโต มทฺทิมปิ นฺหาเปสฺสุ, สิวิกณณยา สมากตา”ติ จ อิมาสํ ทฺวินฺนํ ปาพฺพินํ ทสฺสนโต ยา อนิพฺพิทฺฐา
วา โหตุํ นิพฺพิทฺฐา วา, ยาว ชฺรํ น ปาปฺณาติ, ตาว सा กณณายเว นามาติปิ เวทิตพฺพช

เกเจตฺถ วเทยฺยํ – ยํ ตุมฺเหหิ “อฏฺจวสฺสิกา โครีติปิ ทาริกาติปิ วุจฺจติ”ติ วุตฺตํ, เอตสมฺมํ ปน
วจนเ “ยทาทํ ทารโก โหมิ, ซาติยา อฏฺจวสฺสโก”ติ วจนโต อฏฺจวสฺโส ทารโก โหตุ, “ตตฺถทฺทสกุ
มารํ โส, รมมานํ สเก ปฺเร”ติ ปาพฺพิยํ ปน ปุตฺตทาเรหิ สํวทฺโธ เวสฺสนตฺรมหาราชา กถํ “กุมารโ”ติ
วตฺตํ ยุชฺชิสฺสติ ทฺวาทสวสฺสชาติกฺกนตฺตตา? ยุชฺชเตว ภควโต อิจฺฉาวเสนช ภควา หิ ชมฺมิสฺสรตฺตา
โวหารกฺสฺลตาย จ ยํ ยํ เวเนยฺยชนานฺรูโป เทสนํ เทเสตฺถ อิจฺฉติ, ตํ ตํ เทเสติ เหว, ตสฺมา ภควตา
ตสฺส มาตาปิตฺถนํ อตฺถิตํ สนฺธาย กุมารปฺริหาเรน วทฺชิตตฺตยจ เหวํ เทสนา กตาช ตถา หิ आयसु
मा कुमारगसुसुไป कुमारपฺริหาเรน วทฺชิตตฺตา มหลลโกปิ สมานอ กุมารกสฺสไปตฺเวว โวหริยติช “น
วายํ कुमारโก มตฺตมณฺณาสี”ติ เอตฺถ ปน สิริสมฺมํ ปฺลิตฺเตสุ ซาเตสุปิ आयसुมนตํ อาณนทํ आयसฺมา
มหากสฺสไป ตสฺมํ เถเร อธิมตฺตวิสฺสาโส หุตฺวา โกमारวาเทน โอวทฺนโต **กุมารโกติ** โอวาจาติ
คเหตุพฺพช **อุทานฏฺจกถาย** ปน “สตฺตทา ซาตทิวสโต ปฏฺจาย ยาว ปณจทสวสฺส, ตาว **กุมารกา,**
พาลาติ จ วุจฺจนฺติ, ตโต ปรี วิสตีวสฺसानิ **ยวาน**”ติ วุตฺตํช



มณฑล มณฑล วิไลพเนช มณฑลติช มณฑลญจ มรุษปิตุภิกญจ อาทายช อภิมณฑลติ ทุมเมธั วชรวิรวม
หมยั มณัช สึเนรุ มณฑล กตวาช

กฤติ ปฤติ ลฤติ หีสาส์กิลเสสสุช กฤนถติช กฤนโถ, กฤนถกิปิลลิกัช ทิสวาน ปติตัม สามัม, ปฤตตกัม ปัสสุ
กฤนถติช ปฤนถติช ลฤนถติช

นาถ ยาจโนปตูปัสสุสริยาสีสาสุช นาถชาตุ ยาจเน อุปตูปาเป อีสสุริเย อาสีสเน จาติ
จตุสรวตเถสุ วตตติช เตนาหุ โปราณา “นาถตีติ นาโถ, เวเนยยานัน หิตสุช อาสีสติ ปตเถติ,
ปรสนนทานคตัม วา กิลเสพยสนน อุปตูปาเปติ, “สาธุ ภิกขเว ภิกขุ กาเลน กาลัง อตตสมปตติ ปัจจเวก
เขยยา’ติอาทินา ตัม ตัม หิตปฏิปตติ ยาจตีติ อตโถ, ปรเมน จิตตีสสุริเยน สมนุนาคโต สพพสตุเต
วา กุณเห อีสติ อภิวาตีติ ปรมิสสุโร ภควา ‘นาโถ’ติ วุจจตีติ นาถตีติ นาโถ”ติช สททสตุถวิหุ ปน
เตสุ จตุสสุ อตเถสุ นาถ นาส อิติ ชาตุทวยัม ปจนถติช อตตโนภาสตุตูปา ปน ตสสุ “นาถเต นาสเต”
ติ รูปานิ ภวนถติช

เอตถ สึยา “ยทิ ยาจนตเถน นาถตีติ นาโถ, เอว สนเต โย โกจิ ยาจโก ทลิตุโ, โส เอว นา
โถ สึยาช โย ปน อยาจโก สมิตุโ, โส น นาถติ น ยาจตีติ อนาโถ สึยา”ติ? น, นาถสทโท หิ ยา
จนตถาทิสู ปวตตมาโน โลกสงเกตวเสน อุตตมปุริเสสุ นิรุพุโ, ภควา จ อุตตเมสุ สาทิสยั อุต
ตโม, เตน ตัม ตัม หิตปฏิปตติ ยาจตีติ นาถสททสตุโถ วุจจโตช อนาถสทโท ปน อิตตราชเนสุ นิรุพ
โ, โส จ โช “น นาโถติ อนาโถช นตถิ นาโถ เอตสสุชาติ วา อนาโถ”ติ ทพพปฏิสเชวเสน, น ปน
“น นาถติ น ยาจตีติ อนาโถ”ติ ชาตุอตถปฏิสเชวเสนช โย หิ อญญสสุ สรณั คติ ปติฎฐจา โหติ,
โส นาโถ, โย จ อญญสสุ สรณั คติ ปติฎฐจา น โหติ, นาปี อตตโน อญญโเว สรณั คติ ปติฎฐจา โหติ,
โส อนาโถติ วุจจติ สงเกตวเสนช ตถา หิ “สงเกตวจัน สจจัน, โลกสมมุติการณ”นติ วุจจตัม อิมสสุ
ปนตถสสุ อาวิภาวตถั อิมสมิ จาเน “โลกนาโถ ตุวั เอโก, สรณั สพพปาณิน”นติ จ “อนาถานัน ภวั
นาโถ”ติ จ –

“เอวาทัง จินตยิตวาน, เนกโกฏฐิตัง ชน;
นาถานาถานัน ทตวาน, หิมวณตมุปาคมิ”นติ จ

ปาพิโย นิตสสนานิ ภวนถติช ยสุมา ปน สาสเน จ โลกเอ จ ยาจโก “นาโถ”ติ น วุจจติ, อยาจ
โก จ “อนาโถ”ติช โลกสสุ ปน สรณั “นาโถ”ติ วุจจติช ยสุส สรณั น วิชชติ, โส “อนาโถ”ติ วุจ
ติ, ตถา สมิตุโ “นาโถ”ติ วุจจติ, อสมิตุโ “อนาโถ”ติช ตสสุมา ปญญวตา สพเพสุ จาเนสุ



ธาตุอตุณมตเตน โลกสมณญ์ อนติธาวิตฺวา ยถานุรูปํ อตุโถ คเหตุพโพย อยญจ นีติ สาธุกํ มนสิ
กาดพฺพาย

วิถุ ยาจเนย เวถติย

สถ เสจิลเลข สถติย สถโล หิ ปริพฺพาโซ, ภิโยโย อากิรเต รชฺชํ สีจิลลติปิ ปาพิ ทิสฺสติย ตทา
จิการิ มุทฺชโซ คเหตุพโพย

กถิ โภฏิลเลข กนถติย

กตฺถ สิลายํย กตฺถติ, วิกตฺถติย กตฺถนา, วิกตฺถนาช ตตฺถ กตฺถตีติ ปสฺสติย วิกตฺถตีติ วิ
รูปํ กตฺถติ อฏฺทวตฺถุทีปนโตย เอตฺถ จ “พหุเมปิ โส วิกตฺถเอยฺย, อญญํ ชนปทํ คโต”ติ จ “อิเชกจโจ
กตฺถี โหติ วิกตฺถี, โส กตฺถติ ‘อหฺมสมฺมิ สีลสมฺปนฺโนติ วา วตฺตสมฺปนฺโนติ วา วิกตฺถตีติ’” จ อาทโย
ปโยคาย

พฺยถ ทฺกฺขภยจลเนสุย พฺยถติย ฆนฺตา พฺยถิตมานสาช ตโต กุมาราวพฺยถิตา, สุตฺวา
ลฺกฺทฺสส ภาสิทํย อิตฺถเตตํ ทฺวยํ จลญฺเจว พฺยถญฺจย

สุถ กฺถ กถ หีสายํย โสถติย โภถติย กถติย

ปถ คติยํย ปถติย ปโยช ปโยติ มคฺโคช โส ทฺวิโช มหาชเนน ปทสา ปฏฺธิปชฺชิตพฺโพ ปกติมคฺ
โค จ ปณฺทิตฺเทหิ นพฺพานตฺถิเกหิ ปฏฺธิปชฺชิตพฺโพ ปฏฺธิปทาสงฺฆาโต อริยมคฺโค จาติย ตตฺถ ปกติมคฺ
โค อุปฺปนฺนกิจฺจจากิจฺเจหิ ชเนหิ ปถิตติ คจฺฉิยตีติ ปโย, ปฏฺธิปทา ปน อมตฺมหาปฺรํ คนฺตฺกามาหิ กฺล
ปฺฤตเตหิ สทฺธาปาเถยฺยํ คเหตุวา ปถิตติ ปฏฺธิปชฺชิตตีติ ปโยช อถ วา ปาเถติ การกํ ปฺฤคฺคํ คเมติ
นพฺพานํ สมฺปาเปตีติ วา ปโย, ปฏฺธิปทาเยวช มคฺคาภิธานํ จฺราทิคณฺเณ มคฺคธาตฺกถนญฺจาเน
กเถสฺสามย

กถ นิปฺปาเกย กถติย

มถ วิโลถเนย มถติย

โปถ ปริยายนภาเวช โปถติย โปถโกช โปถตีติ อยํ จฺราทิคณฺเณปิ วตฺตติย เตน “สมฺนฺตา
อนฺุปรียะยฺยํ, นิปฺโปเถนฺตา จตฺทฺทิสฺสา”ติ ปโยโค ทิสฺสติย



โคตถ วุเสษ โคตถติช โคตถุโล, โคตถุช

ปฤ วิตุถาเรช โปถติช ปฤวีย

ถการนุตราตุรูปานิช

ทการนุตราตุ

ทา ทาเนช อาปุพุโพ คหเนช สทุโร ทาน ททาติ เทติ, สีล อาททาติ อาเทติช อิมานิ
สุทรกตตุปทานิ ตทุทีปกตตยาช สทุโร อสุสทุธ ทาน ทาเปติ, สีล อาทเปติ, สทาเปติช เย ฐมม
เมวาทปยนุติ สนโตช อิมานิ การิตปทานิ เหตุกตตุปทานิ จ วุจจนุติ ตทุทีปกตตยาช สทุเรช
ทาน ทียติ, สีล อาทียติ, สทาเทียติ, อิมานิ กมมปทานิ ตทุทีปกตตยาช อยณจ ทา ทาเนติ ฐาตุ
สาสนานุรูปสุติวเสน ทิวาทิถณ ปตวา สุปนกรีย วทนโต “ทายติ นิททายติ นิททา”ติ สนามปทา
นิ สทุทรกตตุปทานิ ฌนยติช ทานมวชณทนณจ วทนโต “ทียติ ทาน ทาตุต”นุติ สนามปทานิ
สุทรกตตุปทานิ ฌนยติช สทุธิวทนโต “ทายติ เวทายติ โวทาน”นุติ สนามปทานิ สทุทรกตตุปทานิ
ฌนยติ, อิมสมิ ปน ฐวาทิถณ ทาน วทนโต อาปุพุพวเสน คหณณจ วทนโต “ททาติ เทติ อาท
ทาติ อาเทติ ทาน อาทาน”นุติ สนามปทานิ สทุทรกตตุปทานิ ฌนยติช ตถา กุจันตคมน วทนโต
“ทาติ สทุทาติ สทุโท สทุที”ติ สนามปทานิ สทุทรกตตุปทานิ ฌนยติช อัย วิเสโส ทฎจพุโพช ยถา
เจตถ, เอวมณณตุราปี ยถาสมภาวิ วิเสโส อุปปริกขิตพุโพ นยณณหิช

อิทานิสส นามปทานิ ตุมนตาทินิ พุรัมย “ทาน, เทยย, ทาทพุพ, พุรัมมเทยย, ทินน, ทาย
โก, ทายิกา, ทกขินา” อิจจาทินิ, “ทาคู, ปทาคู, ทาทเว, ปทาทเว, ทตวา, ทตวาน, ททาตุณ,
ททิตวา, ททิตวาน, ททีย, ทชช, ททียาน, อาทาคู, อาทาย, อาทีย” อิจจาทินิ จ โยเชตพุพานิช

ตตถ ทานนุติ ทาทพุพ, ททนุติ เอเตนาติ อตถ น เทยยฐมโม ทานเจตนา จ วุจจติช กสม
ปน ตตถ ทินนสทุโทเยว กถียติ, น ทตตสทุโทติ? อถเน การณมตถิช “ทาน ทินน”นุติอาทิส
หิ ทินนสทุทฎจเน ทตตสทุโท น ทิสสติ, ตสฺมา น กถียติช

คฺณณโต ทตตสทุโท, น ทิฏฺโฐ ฌินภาสิตะ;
“มนสา ทาน มยา ทินน”, อิติ ทินนปท วิยช

“เทวทตโต ยณณทตโต, ทตโต” อิติ จ อาทิก;
ปณณตติวจเน ทิฏฺโฐ, สมาสพุยาสโต ปนช



ตสุมา “เทวทูโต”ติอาทิสู “เทเวน ทินโน”ติ สมาส กตวา ปณฺณตฺติวจฺนตฺตา **ทินฺนสทฺทส**
ทตฺตาเทโส กาทพุโพ สาสฺนานุรูปฺเนยฺ อุปริ หิ “ทินฺนสฺส ทตฺโต กฺวจฺ ปณฺณตฺตฺติย”นฺติ ลกฺขณํ ปสฺ
สิสฺสณฺย อยเมว หิ สาสฺเน นีติ อวิลงฺฆนียาย อิทํ ปเนตฺถ ววตฺถานํ –

สกุภฺเฏ **ทตฺตสทฺโท**, **ทินฺนสทฺโท** น ทิสฺสติ;
พฺยาสมฺหิ **ทินฺนสทฺโท**, **ทตฺตสทฺโท** น ปาพิยฺย

“มนฺสา ทานํ มยา ทินฺนํ, ทานํ ทินฺโน”ติอาทิสู;
“ธมฺมทินฺนา มหามายา”, อิจฺจาทิสู จ ปาพิสฺย

อิตฺติ พฺยาสสมฺसानํ, วสา ทฺเวธา ปวตฺตติ;
ทินฺนสทฺโทติ ที่เปยฺย, น โส สกุภฺฏภาสิเตยฺ

คุณฺภูโต **ทตฺตสทฺโท**, อสฺมาสมฺหิ เกวโล;
น ทิสฺสติ มฺนิมเต, **ทินฺนสทฺโท** เกวโลยฺ

เตเนว **ทินฺนสทฺทส**, **ทตฺตา**เทโส กโต มยา;
“ทตฺตํ สิริปฺปทาน”นฺติ, กวโย ปน อพฺรุชฺย

เอทิสฺ ปาพิยํ นตฺถิ, นโย ตสฺมา น โส วโร;
“ทตฺโต”ติ ฐฺริทตฺตสฺส, สณฺญา ปณฺณตฺตฺติยํ คตฺตา

“พฺรหฺมทตฺโต พุทฺธทตฺโต, ทตฺโต” อิตฺติ หิ สาสฺเน;
ปณฺณตฺตฺติยํ **ทตฺตสทฺโท**, อสฺมาสสมฺมาสิโกยฺ

“ปรทตฺตโกชน”นฺติ, เอวมาทิสู ปาพิสฺ;
สฺมาเส คุณฺภูโตยํ, **ทตฺตสทฺโท** ปติฏฺฐิโตยฺ

“มนฺสา ทานํ มยา ทินฺนํ, ทานํ ทินฺโน”ติอาทิสู;
คุณฺภูโต **ทินฺนสทฺโท**, อสฺมาสมฺหิ ทิสฺสติย

“ทินฺนาทายี ธมฺมทินฺนา”, อิจฺเจวมาทิสู ปน;
สฺมาเส คุณฺปนฺณตฺติ-ภาเวเนส ปทิสฺสติย



โกจิ ปน สหุทสตุถวิฑู ครุ เอวั สหุทรจนมกาลิ –

“ยสุสงุเรหิ ชิมุตมุพุชโลเทหิ,
วาเตริเตหิ ปติเตหิ สุณเนหิ เตหิฯ

เซนนตุจิวรมโสภถ พุรหุมทตุต,
วนุทามิ ตัม จลทลัม วรโพธิรุกข”นุติฯ

เอตถ จ พุรหุมทตุต นุติ อิหิ สกุกฎภาสาโต นยัม คเหตุวา วุตุตัม, น ปาพิโตช ปาพิณยณหิปตุวา
“พุรหุมทตุตติย”นุติ วา “พุรหุมทินน”นุติ วา “เทวัตตุตติย”นุติ วา “เทวัตทินน”นุติ วา รุเปน
ภวิตพุพัช ตถา หิ “โพธิสตุโต จ มหุที จ สมโมทมานา สกุกทตุตติเย อสสุเม วลิสู”ติ ปาพิณยานุฑู
โป อฎุจกถาปาโจ ทิสสุตติช ตสุมา เอตุเถวั วทาม –

“ทตุตสทสสุส จานมหิ, “ทตุตติย”นุติ รโว คโต;
เทวัตตุตติยปตุโต จ, อสสุโม สกุกทตุตติโย”ติฯ

อยัม นีติ สาธุกัม มนสิ กาทพุพาช อตุร ปน ปริปุณณูปริปุณณวเสน ยถารหัม ปทกุกโม ภวัตติช

ททาทิ, ททนุติช ททาสิ, ททาทช ททามิ, ททามช ททาทุ, ททนุตุช ททาทิ, ททาทช ททามิ,
ททาม, ททามเสช ททอยช, ทเท, ทชชชช ทชชชช สปุปริโส ทานนช ททอยยุม, ทชชชช ปิตา มาตา จ
เต ทชชชช ททอยยาสิ, ทชชชชช, ทชชชชช อิจจปิช ทชชชชช อภยัม มมช มาตริ เกน โทเสน, ทชชชชช
ทกรกขิโนช สีลวนนเตสุ ทชชชชช, ทานน มหุที ยถารหัม ททอยยถ, ทชชชชช ททอยยามิ, ทชชชชช,
ททอยยาม, ทชชชชช ทเทถ, ทเทรัช ทเทโถ, ททอยยาวุโห, ทชชชชชวโหช ททอยยัม, ทชชชชช เนว
ทชชชช มโหสรชช ททอยยามเฮ, ทชชชชชเฮช อยมสุมากัม ชนุติช ครูนัม ปน ชนุติ อณณถา ภวัตติช ตถา
หิ –

ครุ “ทชชชชติ ทชชชชชชติ”, อิติอาทินเยน ตุ;
อฎุจนุณมปิ วิภตุตตีณ, วเสนานहु ปทกุกมัม

ปาพิ อุปปริกขิตวา, ตถเจ ยชชชชติ คณนถ;
น หิ สพพปปกาเรน, ปาพิโย ปฏิภานุติ โนช

ตตถ อสมากัม ชนุติยา “ทชชชช ทชชชชช”นุติอาทีนิ ยชชชชการสหิเตเยว สตุตติมิยา ปทฐเป ลิชชชชชนุติช
“ทชชชช สปุปริโส ทานน”นุติ เอตถ หิ “ทชชชชช อิทิ “ททอยยา”ติ ปทฐูป ปติฎุจเปตุวา ยชชชชชการเ ปเร



สรโลปํ กตฺวา ตโต ตินฺนํ พุณฺณนํ สโยคณฺจ ตีสฺสณฺโณคคฺคพฺพชฺเชนฺส ทฺวิหฺนํ สรฺูปานเมกสฺส
โลปณฺจ ทฺยการสมณฺโณคคฺคส จ ชฺการทฺวยํ กตฺวา ตโต ทิชฺวเสนฺจจาริตพฺพตฺตา อนิมิตฺตํ ทิชฺภาวํ
กตฺวา นิปฺพชฺชติยฺ เหวํ สาสนฺสสาณฺรูโป วณฺณสนฺธิ ภาวติยฺ ทฺวิโช หิ สนฺธิ ปทสนฺธิ วณฺณสนฺธิติยฺ
เตสฺ ยตถ ปทจฺเจทอ ลพฺภาติ, โส ปทสนฺธิยฺ ยถา? ตตรายํ ยตถ ปน น ลพฺภาติ, โส วณฺณสนฺธิยฺ
ยถา? อตรโรชยฺ ยถา จ สุกฺโต, ยถา จ ปทฺธานิยฺ เหวํ ทฺวิเชสฺ สนฺธิสฺ “ทชฺชา”ติ อปฺม วณฺณสนฺธิ เหว
ย

อปโรปิ รูปนโย ภาวติ ตฺวาปจฺจยนฺตวเสน -

“อภฺม โส อินฺทโก ยกฺโข, ทชฺชา ทานํ ปรีตฺตกํ;
อติโรจติ อมฺเหหิ, จนฺโท ตารคณฺ ยถา”ติ

ทสฺสนโดยฺ เอตถ หิ ทชฺชาติ ทตฺวาติ อตฺโถยฺ อิหํ ปน ทตฺวาสทฺเทน สมานตฺถํ “ททียย” อิติ ปท
รฺูปํ ปติภฺจเปตฺวา ยฺยการเ ปเร สรโลปํ กตฺวา สมณฺโณคคฺค สรฺูปโลปณฺจ ตโต ทฺยการสมณฺโณคคฺคส ช
ชฺการทฺวยํ ทิชฺมตฺตณฺจ กตฺวา นิปฺพชฺชติยฺ

อถาปโรปิ รูปนโย ภาวติ กมฺมนิ ยปจฺจยวเสนยฺ ตถา หิ “เปตานิ ทฺกฺขินฺ ทชฺชา”ติ จ
“ทฺกฺขินา ทชฺชา”ติ จ ทฺเว ปาจา ทิสฺสนฺติยฺ ตตถ ปจฺจิมสฺส ทชฺชาติ ทาทพฺพาติ อตฺโถ กมฺมนิ
ยปจฺจยวเสนยฺ อีช ปน ทาธาตฺโต ยปจฺจยํ กตฺวา ฐาตฺตสฺส ทฺวิตฺตณฺจ ปุพฺพสฺส รสฺสตฺตณฺจ ตโต
ยการเ ปเร สรโลปํ สมณฺโณคคฺคณฺจ ชฺชการทฺวยณฺจ อิตฺถิลิํจตฺตา อาปจฺจยาทิจฺจ กตฺวา “ทช
ชา”ติ นิปฺพชฺชติยฺ เหวํ “ทชฺชา ทเยยยา”ติ จ “ทชฺชา ททียย ทตฺวา”ติ จ “ทชฺชา ทาทพฺพา”ติ จ
เอตานิ ปจฺเจกํ ปรียาวยวณานิ ภาวนฺติยฺ “ทชฺชํ ทชฺชาสิ, ทชฺชาถยฺ ทชฺชามิ, ทชฺชามยฺ ทชฺชาวฺโห,
ทชฺช”นฺติ เอตานิปิ “ทเยยฺยํ ทเยยยาสิ”ติอาทินา ปทฺรฺูปานิ ปติภฺจเปตฺวา ยฺยการเ ปเร สรโลปํ
สมณฺโณคคฺค สรฺูปโลปํ ทฺยการสมณฺโณคคฺคส ชฺชการทฺวยณฺจ กตฺวา นิปฺพชฺชนฺติยฺ เอเตสฺ ทชฺชาสิติ
ยํ รฺูปํ ตสฺสาวยวสฺส อาการสฺส เอการํ กตฺวา อปรมฺปิ “ทชฺเชสิ”ติ รฺูปํ ภาวตีติ ทฺกฺกพฺพยฺ เอส นโย
อณฺตตราปิ ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺโพย

อจินฺเตยฺยานุภาวสฺส หิ สมฺมาสมฺพฺพุทธสฺส ปาพินโย อจินฺเตยฺโยเยว โหติ, คมฺภีโร ทฺกฺกชฺคาพ
โห, น เยน เกนจิ ลกฺขณฺเนน สาเชตพฺโพ, ยถาตฺนฺติ วิริจฺเตหฺเว ลกฺขณฺเนหิ สาเชตพฺโพย ตถา หิ
“ชตฺติยา ติตฺติยา เจตฺติยานิ”ติอาทิสฺ ยการเ ปเร สรโลปํ ภาวติ, เตน “อเถตฺเถกสฺตํ ชตฺยา
เฮวมฺปิ ติตฺตฺยา ปฺถุโส วทฺนฺติยฺ อารามรฺกฺชเจตฺติยานิ”ติ ปโยคา ทิสฺสนฺติยฺ ตถา “สาจฺจตฺติ ตจฺจ”น
ติ เอตฺถาปิ “สท กถยตี”ติวา “สํกถยตี”ติ วา “ตถย”นฺติ จ ปทฺรฺูปํ ปติภฺจเปตฺวา สทสทฺทสฺส



หการโลป, สัศทุเท จ นิคคหีตโลป กตฺวา สการคตสฺส สรสฺส ทีฆ กตฺวา ยการเร ปเร สรโลป กตฺวา ตโต ญยการสญโฆคสฺส จจฺญคฺ กตฺวา วิสภาคสญโฆเค เอโก เอกสฺส สภาคตฺตมาปชฺชติย เตน “สากจฺจติ ตจฺจ”นฺติ รูปานิ สิชฺฉนฺติย ตถา หิ “อญฺญมญฺญํ สากจฺจิสฺส กาลเน ฐมฺมสากจฺจาย ญฺญตฺ ตจฺจํ ยถาตถิย วิทิตฺวาปิ ฐมฺมํ, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยา”ติ สวิกฺพานิ ปโยคานิ ทิสฺสนฺติย “นชฺชชา”ติอาทิสฺสปี “นทียา”ติอาทินิ ปทฺรฺรูปานิ ปติฏฺฐเปตฺวา วณฺณสนฺธิวเสน ยการเร โลปวิธิ ลพฺภติเยว ย วิวิโร หิ สาสนานุกฺกุล รูปนิปฺผาทนฺุปาโย, อุปริ จ เอเตสฺ สาชนตฺถํ “สรโลโป ยมฺนราทิสฺส”ติอาทินิ ลกฺขณานิ ภวิสฺสนฺติย ตตฺถ –

“ทชฺชชา ทชฺชชฺ”นฺติอาทินิ, สตฺตมฺมีนํ วเสน เม;
 วุตฺตทานิ โยคิราชสฺส, สาสนตฺถํ มหฺลสินฺย

อตรฺิทำ วตฺตพฺพ, กิญฺจาปิ อฏฺฐกถาจรฺเยหิ “มาตฺรํ เตน โทเสน, ทชฺชชาหํ ทกรฺกฺขิโน”ติ เอตฺถ ทชฺชชฺนฺติ ปทฺสฺส “ทมฺมี”ติ วตฺตมานาวเสน วิวรณํ กตํ, ตถาปิ สตฺตมฺมีปโยโคเยว ย อาจรฺยา หิ “สตฺตมฺมีปโยโค อย”นฺติ ชานนฺตฺวาปิ “กทาจิ อญฺเย ปริกปฺปตฺถมฺปิ คณฺฺเหยฺยุ”นฺติ อาสงฺกาย เอวํ วิวรณมฺกํสฺส ตถา กิญฺจาปิ เตหิ “อนาปฺรารทกมฺนฺตํ, น ทชฺชชฺ ทกรฺกฺขิโน”ติ เอตฺถ น ทชฺชชฺนฺติ ปทฺสฺส “นาหํ ทกรฺกฺขสฺส ทสฺสามิ”ติ ภวิสฺสนฺตฺวเสน วิวรณํ กตํ, ตถาปิ สตฺตมฺมีปโยโคเยว, อนาคตํ ปน ปฏฺิจจ วตฺตพฺพตฺถตฺตา เอวํ วิวรณํ กตํ “เนว ทชฺชชฺ มโหสฺส”นฺติ เอตฺถ ปน “น ตฺเวว ทเทยฺย”นฺติ สตฺตมฺมีปโยคฺวเสนเนว วิวรณํ กตฺนฺติย เอวํ ทชฺชชฺปทฺสฺส วินิจฺจโย เวทิตฺพฺโพย

อิทานิ ปโรกฺษาทิวเสน ปทกฺกโม กถิตฺติย “ทท, ททฺช ททฺช”ติ จ อิทำ “นารโท อิติ นามเน, กสฺสโป อิติ มํ วิทฺ”ติอาทิสฺส วิทฺสทฺเทเน สมํย ทเท, ททิตฺถ, ททํ, ททิมฺหย ททิตฺถ, ททิเรย ททิตฺถ, ททิวโหย

เอตฺถ จ ททิตฺถติ อิทำ “สญฺชคฺคมิตฺถโถ มยา สหย มา กิสิตฺถโถ มยา วินาย มา นํ กลเล อกฺก มิตฺถโถ”ติอาทิสฺส “สญฺชคฺคมิตฺถโถ”ติอาทินิ สมํย อิมินา นเยน สพฺพตฺถ ลพฺภมานวเสน สทิสฺตา อุปฺ ปริกฺขิตฺพฺพา ย ททํ, ททิมฺหย ปโรกฺษาสทฺธิกรฺพานิย

อททา, อททฺช อทเท, อททตฺถย อททํ, อททมฺหย อททตฺถ, อททตฺถุย อททเส, อททวฺหย อททํ อททมฺหเสย อติ อนการปฺพพมฺปิ รุปํ คเหตุพฺพ “เยสฺ โน น ททมฺหเส”ติ ทสฺสนโตย หิยฺยตฺตฺนีสทฺธิกรฺพานิย



อทท, อททุ, อททิสฺซ อทโท, อททิตฺถ อททํ, อททิมหาฯ อททา, อททฺช อททเส, อททิวฺหฺ
อททํ, อททิมฺเหฯ อชฺชตฺนีสหิตฺรฺพานิช

“ททิสฺสติ, ททิสฺสนฺติ” อิจฺจาติ สพฺพํ เนยฺยํ ภาวิสฺสนฺตีสหิตฺรฺพานิช

“อททิสฺสา, ททิสฺสา, อททิสฺสํสฺ, ททิสฺสํสฺ” อิจฺจาติ จ สพฺพํ เนยฺยํ กาลาติปฺตฺตีสหิตฺรฺพานิช

อปฺรานิปี วตฺตมาเนาทิสหิตฺรฺพานิ ภาวนฺติฯ เทติ, เทนฺติฯ เทสิ, เทถฯ เทมิ, ทมฺมิ, เทม, ทมฺม
ฯ เทตุ, เทนฺตุฯ เทหิ, เทถฯ เทมิ, ทมฺมิ, เทม, ทมฺมฯ อตฺตโนปฺทานิ อปฺปฺลิตฺทฺธานิช สดฺดมฺินโย จ
ปโรกฺขานโย จ อปฺปฺลิตฺทฺชฺหิยฺตฺตฺนินโย ปน อชฺชตฺนินโย จ โกจิ โกจิ ปฺลิตฺทฺชฺ ปาฬิยฺ อากตฺตฺตา,
สกกฺกา จ “อททา, อทฺ, อโท, อท”นฺติอาทินา โยเชตฺถฺ ตถา หิ นโย ทิสฺสติฯ อทา ทานํ ปฺรินฺทโทฯ
วรณฺเจเม อโท สกกฺกฯ พฺราหฺมณานํ อทํ คชฺชฺ อทาสิเมฯ อทํสฺ เต มโมกาสํฯ อทาสํ พฺราหฺมณ
ตทาติฯ “ทสฺสติ, ทสฺสนฺติ” อิจฺจาติ สพฺพํ เนยฺยํ “อทสฺสา, ทสฺสา, อทสฺสํสฺ, ทสฺสํสฺ, ทสฺสํสฺ” อิจ
จาติ จ สพฺพํ เนยฺยํ

ตถา อาททาติ, อาททฺนฺติฯ อาททาสิ, อาททาทฯ อาททามิ, อาททามฯ **กจฺจายนฺมเต**
“อาทตฺเต”ติ อตฺตโนปทํ วตฺตฺถฺ เหวํ “อาททาทฺ, อาททฺเยย” อิจฺจาติ สพฺพํ เนยฺยํ อาทฺเต อ
ทฺเยย อิจฺจาติ ยถารหํ โยเชตฺทพฺพฯ เหวเมว จ “ทาเปติ, อาทาเปติ”ติอาทินิปี ยถารหํ โยเชตฺทพฺพ
นิฯ

ทากุจฺฉิตฺ คมเนฯ ทาทิฯ สฺทฺทาทิฯ สฺทฺโท, สฺทฺทฺทฺย ตตฺถ **สฺทฺโทติ** สฺทฺทาทิตฺติ สฺทฺโท, ปฺรโปถ
นาทิสฺทฺทาทจกรมฺมฺนา ทารุกมฺมาทิสฺทฺทาทจกรมฺมฺนา จ ลหฺ ลหฺ กุจฺฉิตํ คจฺฉิตฺติ อตฺโตฯ ตถา หิ
สฺ อิติ สีมฺตฺเถ นิปาโต, **ทา** อิติ ครหฺตฺโต ธาตุ กุจฺฉิตคฺติวาทจกตฺตาฯ สฺทฺทสฺส ภริยา **สฺทฺทฺทฺย**

ทฺ คติยฺ ทวติฯ ทฺโมฯ เอตฺถ จ ทวติ คจฺฉติ มฺลกฺขนฺธสาธาวิภฺวปฺตฺตปฺลลวปฺปฺมฺลลหิ วฺทฺธิ
วิภฺวพฺหิ เวปฺลลํ ปาปฺณาตฺติ **ทฺโม**

เทโสธเนฯ โสธนํ ปฺริโยทาปนฺฯ ทายติฯ ทายนฺฯ ยถา คายติ, คายนฺฯ ทายิตฺ, ทายิตฺวา, ธา
ตาวยวสฺเสการสฺส **อายาเทโสฯ** “ทาทฺ, ทฺวา” อิจฺจปี รฺพานิช

ตฺตร **ทาทฺนฺติ** โสเชตฺถฺ **ทฺวาติ** โสเชตฺวาติ อตฺโต คเหตุพฺโพฯ ตถา หิ “พาลอ อพฺยตฺโต
นปฺปฺภิวโล อนฺยฺยณฺชียมาโน อนฺยโยคํ ทาทฺ”นฺติ เอตฺถ **ทาทฺนฺติ** ปทสฺส โสเชตฺถฺ อตฺโตฯ เกจิ
“ทาทฺนฺติ”นฺติ อตฺถํ วทฺนฺติ, ตํ น ยฺตฺตฺถฺ น หิ โย ปเรหิ อนฺยฺยณฺชียติ, โส อนฺยโยคํ เทติ นามาติฯ ตสฺ



มา “อาจารย์สุส อนุโยคํ ทตฺวา พาราณสี ปรจจาจฺฉนี”ติอาทิสฺสุปิ **อนุโยคํ ทตฺวาติ** อนุโยคํ โสเชตฺวา
 ติ อตฺโถเยว คเหตุพฺโพช ตถา หิ ปุพฺพจฺริเยหิ “อนุโยคทาปนตฺถ”นฺติ เอตสฺมึ ปเทเส เอโสเยวต
 โถ วิภาวิตฺช กถํ? **อนุโยคทาปนตฺถนฺติ** อนุโยคํ โสธาเปตฺุช วิมทุทกฺขมณฺหิ สีหนาทํ นทฺนโต
 อตฺถโต อนุโยคํ โสเชติ นาม, อนุยฺยณฺชนฺโต จ นฺ โสธาเปติ นามาทิช อิทมฺปิ จ เตหิ วุตฺตํช ทาตฺน
 ติ โสเชตฺุช เกจิ “ทานตฺถ”นฺติ อตฺถํ วทฺนฺติ, ตํ น ยุตฺตํช น หิ โย สีหนาทํ นทฺติ, โส เอว ตตฺถ อนุ
 โยคํ เทตฺิติช สมฺนตปฺภฺจฺจานมฺหาปฺกรณ สํวณฺณนายมฺปิ ปุพฺพจฺริเยหิ “**ทานํ ทตฺวาติ** ตํ เจตฺนํ ปฺริ
 โยทาเปตฺวา”ติ โสชนตฺโถ วุตฺโตช ทฺลลภา อยํ นีติ สาธุกํ จิตฺเต จเปตฺพฺพช

เท ปาลเนช ทียติช ทานํ, อุกฺุทานํ ทายิตฺุ, ทายิตฺวช ตตฺถ **ทานนฺติ** ทฺคคฺติโต ทายติ รกฺชตี
 ติ ทานํ, ทานเจตฺนช **อุกฺุทานนฺติ** วุตฺตสฺส อตฺถสฺส วกฺขมานสฺส วา วิปฺปิกิณฺณภาเวน นสฺสิตฺุ
 อทตฺวา อุกฺุชํ ทานํ รกฺชณํ อุกฺุทานํ, สจฺจหฺวณนฺติ อตฺโถช อถ วา **อุกฺุทานนฺติ** ปจฺจุกฺุทานาทิกํ
 อุกฺุทานํช

ขาท ภกฺชเนช ขาทติช ขาทิกา, ขาทนํ, อณฺณมณฺณขาทิกาช ปุพฺพผลขาทิกาช, ชชฺชํ,
 ขาทนียํ, ชนฺธาช

ตตฺถ **ชชฺชนฺติ** ปฺุวช **ขาทนียนฺติ** ปฺุวผลลลาทิช “ขาทนียํ วา โภชนนียํ วา”ติ วิสฺุ โภชนนียสฺส
 วจฺนโต ขาทนํ นาม ชชฺชสฺส วา ขาทนียสฺส วา ภกฺชนช อปิจ หีสํปิ “ขาทน”นฺติ วุจฺจติช ขาทิ
 ชรพฺยาริทฺกฺุขาทิหิ ชชฺชนฺตีติ **ชนฺธา**, รฺุปเวทฺนาสณฺณาสจฺจวารวิณฺณณานิช “จิวฺรานิ นสฺสนฺติปิ
 ทยฺहनฺติปิ อฺุณฺทฺเรหิปิ ชชฺชนฺตี”ติ เอตฺถ วิช **ชชฺชนฺติ** สทฺโท กมฺมตฺโถช

พท เถริเยช ถิริภาโว เถริยํ, ยถา ทกฺชิชย พทติช พทรี, พทรีช อตฺริทํ วุจฺจติ –

กฺกฺกนฺธ พทรี โกลี, โกลํ กฺลวมิจฺจปิ;
 เตนลํ พทฺรณจาทิ, นามํ รฺุกฺชสฺส โกลียาทิช

ชท ธิติหีสํสจฺจ เถริยาเปกฺุชชช จกาโรช ชทติช ชทโรช

คท วิชตฺติยํ วาจายํ คทติช อากทนํ, ตโถ อากโท เอตฺสสาติ ตถาคโตช สฺุฏฺจฺจ คทตีติ สฺุค
 โทช

รท วิเลชเนช รทติช รทโน, รโท, ทาจารโทช อตฺร **รทโนติ** ทนฺโตช



นท อพฺยตฺตสทฺเท สี่โห นทติ, ปณทตฺย นาโท, นทึช ปพฺพเตสฺ วนาทิสฺ นทตฺติ **นทึช นท**
อิ อิติ ชาติทววยวเสน ปน “นทนุติ คจจตฺติ **นทึ**”ติปิ นิพฺพจนํ วทนฺตฺย

เกเจตฺถ วเทยฺยํ ยา ปเนสา “นท อพฺยตฺตสทฺเท”ติ ชาติ ตุมฺเหหิ วุตฺตา, สา กิณฺจิมพฺยตฺตสทฺ
 เทเยว วตฺตติ, อุทาทุ กตฺถจิ วิยตฺตฺยิมฺปิ วาจายํ วตฺตติ”ติ? นิจฺจิมพฺยตฺตสทฺเทเยว วตฺตติตฺติช ยชฺ
 เชาว “สี่โห นทตฺ”ติอาทิสฺ ตฺริจฺจนคตาทิสทฺทภาเวเน อวิภาวิตตฺถตฺตาย **นทสทฺโท** อพฺยตฺตสทฺโท
 โหตฺ, “สี่โห วิย อยํ ปุริโส นทตฺ”ติอาทิสฺ ปน มนุสฺสภาสาปิ อพฺยตฺตสทฺโท สฺยาคิ? ตนฺน วิยตฺตฺยาปิ
 สมานา มนุสฺสภาสา สี่โห วิยาคิ เอวํ สมุเพกฺขาวเสน **สี่**ปทตฺถสฺสาเพกฺขนโต **นทสทฺเท** นทึทิสฺ
 ยติ, น ปุริสาเพกฺขนวเสนช ยถา หิ วลาหฺกฺพมาวเสน กถิตํ, “กถณฺจ ปุคฺคโล คชฺชิตา จ วสฺสิตา จ
 โหตฺ”ติ ปาพิยํ คชฺชนํ วสฺสนณฺจ ปุคฺคเล อลพฺกมาณมฺปิ วลาหฺกสฺส คชฺชนวสฺสนสทิสฺตฺตาย ภาสนก
 รมฺกริยาชฺชูปลพฺกนโต วตฺตพฺพเมว โหติ, เอวเมว นิพฺพชฺญาเวเน สี่หนาทสทิสฺยา วาจายํ นิจฺจณฺณ
 โต สี่โห วิย นทตฺติ อวิภาวิตตฺถตฺตวเนเตน **นทสทฺเท** มนุสฺสภาสาปิ นทึทิสฺตฺตพฺพา โหตฺย

เอตฺถ จ อมฺพผลฺลุปมาทโยปิ อหริตฺวา ทสฺเสตฺตพฺพาช น หิ ปกฺกามกตาทินิ ปุคฺคเลสุ วิชฺชน
 ติ, อถ โช อมฺพผลฺลาทิสฺ เอว วิชฺชนฺติ, เอวํ สนฺเตปิ ภควตา อณฺเณนาการเณ สทิสฺตฺตํ วิภาเวตุํ
 อมฺพผลฺลุปมาทโย วุตฺตา, เอวเมว **นทสทฺโท** อพฺยตฺตสทฺทภาเวเน ตฺริจฺจนคตสทฺทาทิสฺ เอว
 วตฺตพฺโพปิ อตฺถนตฺตวิภาวนตฺถํ “สี่โห วิย นทตฺ”ติอาทิสฺ มนุสฺสภาสายมฺปิ รุพฺพิยา วุตฺโต, น
 สภาวโตช ตถา หิ สภาวโต **นทสทฺเท**ปิ **วสฺสิต**สทฺทาทิหิปี มนุสฺสภาสา นทึทิสฺตฺตพฺพา น โหตฺติ
 ช ยทึ เอวํ –

“สุวิชานํ สิงฺคาลานํ, สกฺุณานณฺจ วสฺสิตํ;
 มนุสฺสวสฺสิตํ ราช, ทฺพพิชานตฺริ ตโต”ติ

เอตฺถ กสฺมา **วสฺสิต**สทฺเทเน มนุสฺสภาสา นทึทิสฺยตฺติ? สจฺจํ มนุสฺสภาสาปิ **วสฺสิต**สทฺเทเน
 นทึทิสฺยจาทิสฺยติ, เอวํ สนฺเตปิ สา “สุวิชานํ สิงฺคาลานํ, สกฺุณานณฺจ วสฺสิต”นฺติ **วสฺสิต**สทฺทวเสน
 ปโยคสฺส วจนโต ตทฺนรฺรูปํ นทึทิสฺตํ อรหฺตฺติ มนฺตฺวา **วสฺสิต**สทฺททิสฺ นทึทิสฺยจาช น หิ “มนุสฺโส
 วสฺสิต”ติอาทินา วิสฺ ปโยคา ทิสฺสนฺติ, “สกฺุณ วสฺสิต, กฺุชฺชิต”ติอาทินา ปน ปโยคา ทิสฺสนฺติ, ตสฺมา
 “สงฺคามํ โอตฺริตฺวาน, สี่หนาทํ นทึ กุโส”ติอาทิสฺ วิย ยถารหํ อตฺถิ คเหตุพฺโพช เอวํ **นท**ชาติ
 สภาวโต อพฺยตฺตสทฺเทเยว โหติ, น วิยตฺตฺยํ วาจายนฺติ ทฺกฺุชฺชพฺพิช

อทฺท คติยํ ยาจเน จช อทฺทตฺย



นทท คทท สททเทษ นททติษ คททติษ

ตทท หีสายัย ตททติษ

กทท กุจฉิเต สททเทษ กททติษ กททโมษ

ขทท ทัสเนษ ทัสนมิห ทนตสูกตกตติกา กุริยา อภิชัยเตษ สภาวตตทา ธาตุยา สาธนปโปโย
คสมวรายัย ขททติษ

อิท พนุทธเนษ อนทติษ อนทุษ **อนทุสทโท**ปเนตถ อิทธิลึงโค คเหตุพโพ ปาพิย อิทธิลึงคปโป
โยคทสสนโต “เสยยถาปี วาเสฏฐ อย อจิรวตี นที ปูรา อุกทสส สมตติตติกา กากเปยยา, ถถ ปุ
ริโส อากจเฉยย ปารตถโก ปารคเวสี ปารคามี ปาริ ตริตูกาโม, โส โอริมตีเร ทพุหาย อนทุษา
ปจฉาพาท คาทุหพนุชนพนุโธ”ติษ ตตร **อนทุติ** ย กิณจ พนุชน วาษ “ยถา อนทุฆเร ปุริโส”ติ หิ
วุตตัย พนุชนวิเสโส วา, “อนทุพนุชนาทีนิ ฉินุทิตวา ปลายีสู”ติ หิ วุตตัย อปีจ อนทุทนุเจน พนุ
ชนนุเจน อนทุ วิยาติปี **อนทุ**, ปญจ กามคุณษ วุตตถญเหตุ ภาควตา “อิเม โฆ วาเสฏฐ ปญจ กาม
คุณษ อริยสส วินเย อนทุติปี พนุชนนุติปี วุจจนุติ”ติษ นิคคหิตาคมวเสนาย ธาตุ วุตตาย กตถจิ
ปน วิคตนิคคหิตาคโมปี โหติ, ตั ยถา? “อวิชชา ภิกขเว ปุพพงคมา อกุสลานั ธมมานั สmapตติ
ยา อนวเทว อหิริก”นุติ ปาพิษ เอตถ อนุอนทติ อนุพนุชตีติ อนวทिय อนวทอิ เอว **อนวเทวาติ** กิต
วิคคโห สนุชวิคคโห จ เวทิตพโพษ ตถา หิ **อฏฐกถาย** “**อนวเทวาติ** **อนุพนุชมานเมวา**”ติ วุตตัย,
ตั อวิชชหมหิริกั อนุพนุชมานเมว โหตีติ อตถโย

อิท **ปรมิสสรีย** อินทติษ อินทน, อินโทษ

เอตถ **อินโทติ** อธิปติภูโต โย โภจिय โส หิ อินทติ ปเรสุ อีสสรีย ปาปุณชาติติ **อินโทติ** วุจจติษ
อปีจ **อินโทติ** สกโกษ สกุกสส หิ อเนกานิ นามานิ –

สกโก ปุรินุทโท อินโท, วตฺรภู ปากสาสน;

สทสสเนตโต มฆวา, เทวราชา สุขมปติษ

สทสสกุโข ทสสต-โลจโน วชिरาฐ;

หุตปติ มหิโนโท จ, โภสิโย เทวกุณษโรษ

สุราชิปโป สุรนาถ, วาสโว ติติวาธิภู;



ชมพวาริ เจว วชิร-หตุโถ อสุรสาสนโน;
 คนุรราชา เทวินุโท, สุรินุโท อสุราภิกุติย

เอว อเนกานิ นามานิย เอโกปิ หิ อตุโถ อเนกสทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตตาย อเนกนาโมย เตนาห
 ภาควา –

สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสสกุโต สมานอ มโฆ นาม มาณโว อโหสิ, ตส
 มา “มฆวา”ติ วุจฺจติย สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสสกุโต สมานอ ปุเร ทาน
 อทาสิ, ตสฺมา “ปุรินุทโท”ติ วุจฺจติย สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสสกุโต สมานอ
 สกุจจํ ทานํ อทาสิ, ตสฺมา “สกุโก”ติ วุจฺจติย สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท ปุพฺเพ มนุสฺสสกุ
 โต สมานอ อาวาสํ อทาสิ, ตสฺมา “วาสโว”ติ วุจฺจติย สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท สหสฺส
 อตุถานํ มุหุตฺเตน จินฺเตติ, ตสฺมา “สหสฺสกุโข”ติ วุจฺจติย สกุสฺส มหาลิ เทวานมินุทสฺส
 สุชา นาม อสุรกณฺฎา ปชาปติ, ตสฺมา “สุชมฺปตี”ติ วุจฺจติย สกุโก มหาลิ เทวานมินุโท เท
 วานํ ตาวตฺตฺसानํ อิสฺสรียาธิปจฺจํ รชฺชํ กาเรติ, ตสฺมา “เทวานมินุโท”ติ วุจฺจติย

เอเวเมกสฺสาปิ อตุถสฺส อเนกานิ สทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตานิ ทิสฺสนุติย

ตถา หิ เยน ปวตุตฺตินิมิตฺเตน ตาวตฺตฺสาธิปติมฺหิ อินุทสทุโท ปวตุโต, น เตน ตตุถ สกุภาทิสทุ
 ทา ปวตุตา, อถ โข อญฺเณนย ตถา เยน สมฺมาทิกฺกุจฺยํ ปญฺญาสทุโท ปวตุโต, น เตน ตตุถ วิช
 ชาติสทุทาทย เยน สมฺปยุตฺตตฺตมฺมานํ ปุพฺพวงคฺมภาเวน อุปฺปนฺนตฺตมฺสมฺมํ จิตฺตสทุโท ปวตุโต, น
 เตน ตตุถ วิญฺญาณาทิสทุทาทย น หิ วินา เกนจि ปวตุตฺตินิมิตฺเตน สทุโท ปวตุตฺตตีติย เอโกปิ อตุโถ
 สมฺมุตฺยตุโถ จ ปรมตุโถ จ อเนกสทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตตาย อเนกนาโมติ ทฏฺฐพฺพํ

เอตถ สียา “นามานีติ วทถ, กิ นามํ นามา”ติย วุจฺจเต – อีทิสเส จาเน อตุเถสุ สทุทปฺปวตุตฺติ
 นิมิตฺตํ “นาม”นฺติ คหิตํ, ยํ “ลึงค”นฺติปิ วุจฺจติย ตถา หิ “นาม”นฺติ จ “ลึงค”นฺติ จ สทุโทปิ วุจฺจติ,
 “อญฺญํ โสภนํ นามํ ปริเยสิสฺสามิย ลึงคณฺจ นิปฺปชฺชเต”ติอาทิสฺสู วียย อสภาวตฺตมฺมกฺกุตํ นามปญฺญต
 ติสฺงชาตํ อตุเถสุ สทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตมฺปิ วุจฺจติ “นามโคตฺตํ น ชีรติย สตลึงโค”ติอาทิสฺสู วียย อติ
 นามสทุเทนปิ ลึงคสทุเทนปิ สทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตสฺส กถนํ ทฏฺฐพฺพํ สทุทปฺปวตุตฺตินิมิตฺตตญจ
 นาม โลกสฺงเกตฺสิทุโร ตํตวจนตฺถนียโต สามญฺญาการวิเสโสติ คเหตุพฺพํ โส เอวํกุโตเยว
 สามญฺญาการวิเสโส นาม ปญฺญตฺตตีติ ปุพฺพาจริยา วทนุติย โส หิ ตสฺมํ ตสฺมํ อตุเถ สทุทํ นามเต
 ตสฺส ตสฺส อตุถสฺส นามสญฺญํ กโรตีติ นามํ, ปกาเรหิ ญาปนโต ปญฺญตฺตติ จย สวิญฺญตฺตติวิการสฺส
 ปน สทุทสฺส สมฺมุติปรมตฺถสจฺจานํ ปกาเรหิ ญาปนโต ปญฺญตฺตติภาเว วตุตฺตพฺพเมว นตุถิย สทุทส



เสว หิ เอกนุเตน ปณฺณตฺติภาโว อิจฺฉิตฺตพฺโพ “นิริตฺติปฏิสฺมฺภิกา ปริตฺตารมฺมณา”ติ จ “นิริตฺติ
 ตฺติปฏิสฺมฺภิกา ปจฺจุปปนฺนารมฺมณา”ติ จ “นิริตฺติปฏิสฺมฺภิกา พหิทฺธารมฺมณา”ติ จ ปาฬิตฺตสนฺโตช
 อิช ปน สทฺทปฺปวตฺตนิมิตฺตาทิการตฺตนา นามวเสน อตฺถเ อปกาสิโตช เอรุ อเนกวิธสฺส สามณฺณภากา
 รวิเสโสติ ปุพฺพวาจริเยหิ คหิตฺตสฺส นามปณฺณตฺติสงฺฆาตฺตสฺส สทฺทปฺปวตฺตนิมิตฺตสฺส วเสน เอโกปิ
 เณยฺยตฺถเ อเนกสิญฺโคติ คเหตุตฺตพฺโพช เตนนาห อายสฺมา สฺสหมนฺโต ปภินฺนปฏิสฺมฺภิกิโ –

“สตรฺลิงฺคสฺส อตฺถสฺส, สตรฺลภฺชณฺชาริโน;
 เอกงฺคทสฺสี ทุมฺเมโร, สตรฺทสฺสีว ปณฺทิตฺโต”ติช

เอว สพฺพภาภิชาเนสฺสปี อิมินา นเยน ยถารหํ อตฺถเ วิภาเวตฺตพฺโพ นยณฺณหิช

วิทฺติ อวฺยเวช วินฺหตฺติช ยทฺติ อภิชานมตฺถิ, “วินฺโท”ติ ทิสฺสตฺติช ยถา กณฺทตฺติช กณฺโทช

ชิทฺติ อวฺยเวตฺติ จนฺทวิทฺติโน วทนฺทตฺติช เตสฺส มเต “ชินฺทตฺติ”ติ รุปฺปช

นิตฺติ กุจฺฉายํ กุจฺฉาสทฺโท ครหตฺถเช นินฺทตฺติช นินฺทาทช

โปราณเมตฺตํ อตฺถล, เนตฺตํ อชฺชตฺตนามิว;
 นินฺทนฺทตฺติ ตฺถนฺทิมาสินฺ, นินฺทนฺทตฺติ พหุภาณินฺ;
 มิตฺตภาณิมฺปิ นินฺทนฺทตฺติ, นตฺถิ โลเก อนินฺทิตฺโตช

อวณฺโณ อคฺุณฺ นินฺทาท, ครหา อยโสปี จ;
 อสิโลโก อกิตฺติ จ, อสิลาฆา จ อตฺถตฺติช

นนฺท สมิทฺธิชํ อกมฺมิกา ชาติฺช นนฺทตฺติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมาช นนฺทาท นฺน มรณฺเนช นนฺทสิ
 สิริวาทนช นนฺทนํ วนฺช อภิสทฺทโยเค ปนายํ สกมฺมโกปิช อภินนฺทนฺทตฺติ อากตฺตํ นาทินนฺทนฺทตฺติ
 มรณฺช

สิริว รุปฺปินิ ทิสฺวา, นนฺทิตฺตํ อาสิ ตํ กุลฺ;
 เตน นนฺทาทติ เม นามํ, สฺนุทฺธํ ปวโร อหุช

รอมฺมํ เวพฺพนํ เยน, น ทิฏฺฐจํ สฺคตฺตาลยํ;
 น เตน นนฺทนํ ทิฏฺฐจํ, อิติ มณฺเณ มหเสยฺยช



เย็น เวฬุวนํ ทิฏฐํ, นรนนุทนนุทนน;
 สุทิฏฐํ นนุทนนํ เตน, อมรินุทสุนนุทนนํ

จทิ หิลาทเน ทิตฺติยญจย หิลาทนํ สุขนํ ทิตฺติ โสภาย จนุทติย จนุทโน, จนุโทข

เอตถ จ จนุทนสฺสปี อนเภาณิ นามานิ – จนุทนํ, คนุทสาโร, มลยไซ, สุวณฺณจนุทนํ,
 หริจนุทนํ, รตฺตจนุทนํ, โคสีตจนุทนํ จนุทยติ หิลาทยติ สิตฺตคฺคณสมมฺกิตาย สตฺตทานํ ปฺลิพาหํ วุปฺส
 เมนุตํ สุขํ อุปฺปาเทตฺติติ จนุทนํ จนุโทติ โสโม, โสปี จนุทยติ หิลาทยติ สิตฺตคฺคณสมปฺตฺติยา อตฺต
 โน ปภาย สตฺตทานํ ปฺริพาหํ วุปฺสเมนุโต สุขํ อุปฺปาเทตฺติติ จนุโทติ วุจฺจติย อถ วา จนุทติ ทิพฺพติ
 สิริยา วิโรจตฺติติ จนุโทข อาคมภูจกถาสฺ ปน “จนุทํ ชเนตฺติติ จนุโท”ติ วุตฺตํย ตสฺสสาปี อนเภาณิ
 นามานิ –

จนุโท นกฺขตฺตรราชา จ, อินฺทุ โสโม นิสากโร;
 จนุทิมมา มา นิสานาโก, โอสธิ โส นิสापติย

อุพฺพราชา สสงฺโก จ, หิมฺรสิ สสีปี จ;
 ทฺวิชราชา สสชโร, ตารापติ หิมฺสุ จย

กฺุมุทพฺนุชโว เจว, มิคฺงโก จ กลานิธิ;
 สฺฐํ สฺฐิ ฐฺปิ ยฺยป-รสมิ เจว ชมากโร;
 นกฺขตฺเตโส จ รชนี-กโร สฺพภํสุ เอว จย

ตทิ เจตายนํ ตนุทติย ตนุทีย

กทิ กลทิ อวฺหาเน โรทเน จย กนุทติ, ปกุกนุทติย ปกุกนุทํ, กนุทนุโต, กลนุทโกข

กฺลทิ ปฺริเทวเนย กฺลินุทติย

โขท ปฺฏิฆาเตย โขทติย

ขนุท คติโสสเนสุข ขนุทติย ขนุโทข ขนุโท นาม เอโก เทโว, โย “กฺุมารो สตฺติชโร”ติ จ
 วุจฺจติย

ขุทิ อาปวเนย ขุณุทติย



ลัทธิ สัตติเยช สัตติยัม สัตติภาโวช สันนุทติช โสสินุโท, โสตตโตช

วณฺท อภิวาทนถุตีสุช วณฺทติ, อภิวณฺทติช อภิวณฺทนา, วณฺทณฺ, วณฺทโกช

เอตถ ปน วณฺทตีติ ปทสฺส นมสฺสตี โถเมตี วาตี อตฺโถช ตถา หิ สุตฺตนฺตฎฺฎีกากาโร “วณฺเท
ติ วณฺทามิ โถเมมิ วา”ติ อาหช

ภทฺติ กลฺลาณเ สชชีเย จช กลฺลาลณฺ กลฺยาณณ, สชชียํ สชชีโน ภาโว, สชชีจเจวตฺโถช ภนฺทติช
ภนฺทโก, ภทฺโท, ภทฺโรช

มทฺติ ถุตีโมทมทสฺสปนคตีสุช มนฺทติช มนฺโทช

เอตถ ปน มนฺโทติ อญฺญาณปี พาลทารโกปี วุจฺจติช ตตถ อญฺญาณปี มนฺทติ อญฺญาณภาเวน
อปปฺสัสนิตพฺพมปี ปุคฺคลํ โถเมตีติ มนฺโทช มนฺทติ อโมทิตพฺพฏฺฐาเนปี โมทตีติ มนฺโทช มนฺทติ
ทานสีลาทิปุญฺญกฺริยาสุ ปมชชตีติ มนฺโทช มนฺทติ อตฺตโน จ ปเรสญจ หิตาหิตํ อจฺินฺเตนฺโต
ชาทนียโกชนียาทีหิ อตฺตโน กายํ สญชาตเมทํ กุรฺมาโน สุปฺตีติ มนฺโทช มนฺทติ อยฺตุตํ ปเรสํ ก
ริยํ ทิฏฺฐานุกตฺติอาปชชเนน คจฺจติ คณฺหาตีติ มนฺโทช อถ วา มนฺทติ ปฺนปฺปฺนํ ปฏฺฐิสนฺธิคคทณ
วเสน คพฺภํ คจฺจตีติ มนฺโทช วุตฺตญฺหิ ภควตา “ปฺนปฺปฺนํ คพฺภมฺเปติ มนฺโท”ติช พาลทารโก ปน
มนฺทติ ยุตฺตายุตฺตมชานนฺโต อุตฺตานเสยฺยํปฺริวตฺตนเสยฺยํ วา สุปฺตีติ มนฺโทช ตถา หิ –

“โนเนีตสฺชุมาลํ มํ, ชาตปฺลลวโกมลํ;
มนฺทํ อุตฺตานสยณฺ, ปิสาจภยตชชิตาย

ปาทมฺมุเล มหะสิสฺส, สาเยสฺสุ ทินฺมานสา;
อิทํ ททาม เต นาถ, สรณฺ โหหิ นายกา”ติ

วุตฺตํ, อิติ อุตฺตานสยนฺโต ปฏฺฐาย ยาว มนฺททสภํ, ตาว “มนฺโท”ติ “ทารโก”ติ ทฏฺฐพฺโพช
อปปฺตถวาทโกปี ปน มนฺททสทฺโท โหติ, โส ปาฏฺฐิปทิกตฺตา อิธ นาธิปฺเปโต, อถ วา มนฺทติ อปปฺภา
เวน คจฺจติ ปวตฺตตีติ นิปฺพนฺนปาฏฺฐิปทิกวเสนปี คเหตุพฺโพช

มฺท หาสะช หสนฺ หาสี ตฺฏฺฐิช โมทติ, ปโมทติช สมฺโมทติช สมฺโมทโกช สมฺโมทมานา
คจฺจนฺติ มฺทิตาย มฺทาท



หท กรีสสุสคฺเคช กรีสสุสคฺโค นาม กรีสสุส ไอสุสชชน วิสุสชชนห หทติช อุหทติช หท
โนช

เอตถ จ “เยส โน สนถเต ทารกา อุหทติปิ อุมมิหฺนฺติปิ”ติ อัย ปาฬิ นิสฺสนํ, ตตฺร อุหท
ติปิติ วจฺจมุปี กโรนฺติช อุมมิหฺนฺติปิติ ปสฺสาวมุปี กโรนฺติช ปจฺฉิมปทสฺสตุโถ มิหฺ เสจເເຕติ ธาตุว
เสน ทฏฺจพฺโพช อัย ปน จุราทิกເເນปี วตฺตติ ทฺวิคณิกตฺตยาช อิมສຸມິນຸທິ ຈາເນ “ມຸຕເເຕຕິ ໂອເເຕຕິ
ຈາ”ຕິ ຈຣິຍາປິຖຸກປາຟີປເເໂສ ນິທສຸສນຸ ຕຕຸ ມຸຕເເຕຕິຕິ ປສຸສາວ ກໂຣຕິຍ ໂອເເຕຕິຕິ ກຣິສ ວິສຸສ
ເເຕຕິຍ

อุท โม่เท กิฬายญจ อุทติช อุทานช อุทคฺโคช

ตตถ อุทานนฺติ เกณญฺเณ อุทาน? อุทานนญฺเณช กิมิทํ อุทานนํ นาม? ปิภิกเวคสมฺภูจําปีโต
อุทหาโรช ยถา หิ ยํ เตะลาทิกิ มินิตพพวตฺถุ มานคฺเหตฺตํ น สกฺโกติ, วิสุสฺนทิตฺวา คจฺจติ, ตํ “อวเส
โก”ติ วุจฺจติช ยญจ ชลํ ตพากํ คเหตฺตํ น สกฺโกติ, อชฺโฆตฺถุทิตฺวา คจฺจติ, ตํ “โอม”ติ วุจฺจติ, เหว
เมว ยํ ปิตฺเวคสมฺภูจําปีโต วิตทกฺวิปฬารํ หทຍ ສນຸຮາເຣຕຸນ ສກຸໂກຕິ, ໂສ ອຮິໂກ ມຸຕຸວາ ອນໂຕ ອສຸນຸ
ທິຕຸວາ ວຈິທຸວາເຣນ ນິກຸຂມນຸໂຕ ປຸກິຄາເກນິຣເປກຸໂໂ ອຸທາຮາວິເສໂສ “ອຸທານ”ນຸຕິ ວຸຈຸຈຸຕິຍ ອຸທຄຸ
ຕິ ສຍຸຮາຕໂສມນສຸໂສຍ

กุก ขุก คุก กิฬายเมวช โภทติช โชทติช โคทติช

สุท ปคฺชราເເຕช ສຸທຕິຍ ສຸຕຕັຍ ສຸໂທຍ ຣເເໂຍ ສຸທາ ມຸທານເເສຍ

เอตถ จ สຸຕຕນຸຕິ ສຸທຕິ ເຮນຸ ວິຍ ວິຣິ ອຕຸເເ ປคฺชຮາເເຕຕິຕິ ສຸຕຕັ, ເເຕປິຖຸກຸ ພຸທຸຮວຈນຸ ສກມມິກ
ຮາຕຸຕຕາ ປນ “ປคฺชຮາເເຕຕິ”ຕິ ກາຣິຕວເເສນ ອຕຸໂຄ ກເເຕຕຸ ລພຸກຕິຍ ຕຕາ ທິ “ກໂຣຕິ”ຕິ ປທສຸ “ນິປຸ
ເເຕຕິ”ຕິ ອຕຸໂຄ ກເເຕຕຸ ລພຸກຕິຍ ສຸໂທຕິ ກຕຕຕາໂຮຍ ໂຍ “ອາຮາຣິໂກ, ໂອທນິໂກ, ສຸປກາໂຣ, ຣສໂກ”ຕິ ຈ
ວຸຈຸຈຸຕິຍ ສຸທຕິ “ເເວຍເເວຍ ກເເຕ ຂາທນິຍ ວາ ໂກຮນິຍ ວາ ສຸກນຸຮໍ ມນາປິ ສຸຣສຍຈ ກວິສຸສຕິ”ຕິ ຣນ
ຮນກຣິຍາຍ ສຸກຸສລຕາຍ ຣສໍ ປคฺชຮາເເຕຕິ ອກິນິພຸທເເຕຕິຕິ ສຸໂທຍ

รหท อพฺยຕຕສทເເທຍ รหทຕິຍ รหໂທຍ

หิลาทิกิ ສຸເເຈຍ ຈກາໂຣ ປຸພຸທຕຕາເເປກຸໂໂຍ ທິລາທຕິຍ ທິລາທນຸ, ທິລາໂທ, ເເມຕຕາສຸທາຍກຕ
ສຕຕມຸທາທິລາໂທຍ



สทท กุจฉิตเต สททเทย สททตติย

मित สฺเนเหย สฺเนโห นาม วสาสงฺขาโต สฺเนโห ปิติสฺเนโหติ ทฺวิโรชฺย อิช ปน วสาสงฺขาโต
สฺเนโห อธิปเปโต, เมเทติ เมโทย

เอตถ จ เมทตีติ เมทสฺหิตโต ภาวติ อัยํ ปุริโสติ อตฺโถย **เมโท** นาม ญฺลสฺส สกฺลสฺสริวํ ฝริตฺวา
กิสฺสส ชฺงฺฆมํสํทํนี นิสฺสาย จิตฺโต ปตฺถินฺนสฺเนโห, โส วณฺณเณน หลฺหิตฺวณฺโณ โหติย การิตฺเต “เมเท
ติ เมทยตี”ติ รูปานิช ตถา หิ “เต อิมํ กายํ พลํ คาเหนติ นาม พฺรุเหนติ นาม เมเหนติ นามา”ติ
ปาพิ ทิสฺสตติย ตตถ **เมเทหนตีติ** สญฺชาตเมทํ กโรหนตีติ อตฺโถย อิมิสฺสา ปน ชาติฺยา ทิวาทิกณฺ ปต
ตาย ปิติสฺเนหฺตเถ “เมชฺชตี”ติ สฺทททกตฺตฺรูปํ ภาวติย จุราทิกณฺ ปน ปตฺตาย “เมเทติ เมทยตี”ติ
สฺทททกตฺตฺรูปานิ ภาวนตีติ ทฏฺจพฺพํ

สิต โมจเนย สิทตติย เสโทย

สนทท ปสวเนย ปสวณํ สนททณํ อวิจฺเจทปฺปวตฺติย สนททติ อุกกํย มหนฺโต ปุญฺญภาสิสนฺโทย

เอตถ จ **ปุญฺญภาสิสนฺโทติ** ปุญฺญปฺปวาโห, ปุญฺญนทีติปิ วตฺตํ ยฺชชตติย

มททท มททเนย มททททิ, ปมททตติย มารเสนปฺปมททโนย กณฺฏกํ มททตติย

กทิ เวลมฺเพย วิลมฺพภาโว **เวลมฺโพย** กนฺทตติย

กท อวฺหาเน โรทเน **จย** กทตติย

ขทิ อฺชฺฉเนย ฉนฺทตติย

สท สาทเนย สทตติย อสฺสาโทย

สิต วิสฺรณคตฺตฺยาวสาเนสฺย วิสฺรณํ วิปฺฝรณฺย **คตฺตฺยาวสานํ** คมนสฺส อวสานํ โอสานํ อภา
วกรณํ, นิสฺสิทนฺนุติ อตฺโถย สิทติ, ลาพฺพุนิ สิทฺนุติย สฺสิทติ, โอสิทติ, ปสิทติ, วิปฺปสิทติย ปสาโทย
ปสนฺโนย วิปฺปสนฺโนย ปสาทโกย ปสาทิโตย ปาสาทโยย โอสิททาปโกย กุสฺสิตโยย อาสฺสโนย นิสฺสิทนฺโนย
นิสฺสิทนฺนโกย สนฺนนิสฺสเวสฺส ปกฺขิสฺสย นิสฺสิทนํ, นิสฺสิทนฺนํ นิสฺสชฺชาย โคนิสฺสาโท, อุปฺนิสฺสาย สิทเทติย สิททยติย สิต
ทาเปติย สิททาปยติย ปสาทเทติย นิสฺสิทิตฺตํ นิสฺสิททาเปตฺตํ, นิสฺสิททาเทตฺตํ, นิสฺสิททาเปติ, นิสฺสิททาเปตฺตฺวา ย อฺจจฺจ



เค มํ นิสาทะตฺวา, ปิตา อตฺถานุสาสติฯ นิสีทิตฺวาติปิ ปาโจฯ นิสีทิตฺวาฯ นิสีทิตฺวานฯ นิสีทิตฺนฯ นิสีทิตฺยฯ นิสีทิตฺยานฯ สํสึทิตฺวาฯ อวสึทิตฺวาฯ โอสึทิตฺวาฯ

ตตฺถ กุสึโตติ วีริเยนาธิคฺคตฺพพฺสฺส อตฺถสฺส อลาภโต กุจฺฉิตฺนาภาเรณ สึทิตฺติ กุสึโตฯ อถ
วา สยมฺปิ กุจฺฉิตฺนาภาเรณ สึทิตฺติ อญฺเฌปิ สึทิตฺติ ตํ นิสฺสาฯ อญฺเฌสํ สึทิตฺนสฺส สมฺภวโตติ กุสึ
โตฯ ตถา หิ วุตฺตํ –

“ปริตฺตํ กุจฺฉิตฺวาฯ, ยถา สึทิตฺติ มหฺนฺนเว;
เอวํ กุสึตฺมาคฺคมฺ, สวชฺชิวํปิ สึทิตฺติ”ติ;

กุสึโตติ เจตฺถ ทสฺส ตตฺตํ “สุคโต”ติ เอตฺถ วีย “สทฺสฺมิตฺติ โหตี”ติ เอตฺถ วีย จฯ ตถา หิ สึทิตฺติ
ติ สตํ, อนิจฺจสฺสเสตํ อธิวจฺนํ อิมินา อุจฺฉิตฺวาฯ สทฺสฺมิตฺติ เจตฺถ อวิภตฺติโก นิตฺเทโสฯ สห
นีสึเวสฺสตี ปริสฺสมวิโนทฺตํ สพฺพโส นิสึทิตฺเตสฺ, วิสฺสมมาเนสฺสตี อตฺถ, ทการสฺส วการํ กตฺวา
นิตฺเทโสฯ นิสึทิตฺติ นิสึทิตฺติฯ มจฺฉิตฺวาฯ ภาสํฯ ตถา หิ นิสึทิตฺติ เอตฺถาติ นิสึทิตฺติ
วจฺฉิตฺย นิสึทิตฺติ นิสึทิตฺติฯ เอวํ เอตฺถ ปน “คเต จิตฺเต นิสึทิตฺติ สทฺสฺมิตฺติ ชาคริเต ภาสึเต ตฺถนํ
ภาเว สมฺปชานการํ โหตีฯ มาตฺตุคาเมเน สทฺสฺมิตฺติ รโห มจฺฉิตฺวาฯ ตยา นิสึทิตฺติ กุจฺฉิตฺวาฯ อุตฺตํ
จสฺส ปโยโค เวทิตฺวาฯ เอตฺถ หิ คมนํ คมํ, จานํ จิตํ, นิสึทิตฺติ นิสึทิตฺติ, สฺปนํ สฺปนํ, ชาคริตํ,
ภาสํ ภาสึตฺติ วจฺฉิตฺย นิสฺชชชาติ นิสึทิตฺติฯ โคนิสฺสาโทติ โคนิสฺชชชชาติ อุตฺตํ อุตฺตํ
นีสึทิตฺติ ผลํ เอตฺถาติ อุตฺตํ, การณํ นิสฺสาเทตฺตํ นิสึทิตฺติฯ นิสฺสาเทตฺตํ นิสึทิตฺติฯ

ภาเว นฺปฺสโก เฌยโย, นิสึทิตฺติ รโห ปน;
วาจฺฉิตฺวาฯ ติลิงฺโก โส, คตฺวาทีสุปฺยํ นโยฯ

จท ยาจเนฯ ยาจนํ อชฺฉิตฺวาฯ จทิตฺย

มิต เมท เมธาทีสาสฺย มิติตฺย เมทิตฺย

นิต เนท กุจฺฉิตฺวาฯ นิสึทิตฺติฯ กุจฺฉิตฺวาฯ ครหาฯ สหฺนิตฺติฯ โวหารวิเสโสฯ นิติตฺย เนทิตฺย

พฺพทิตฺติ นิสฺสาเนฯ นิสฺसानํ เตชนํ ติกฺขตฺวาฯ พฺพทิตฺติฯ โพนฺทิตฺติ



เอตถ จ โพนุทีติ สรีรัช ตณฺหิ พุณฺทานิ ติกฺขานิ ปิสุณฺผรุสฺวาจาทีนํ วา ปญฺญาวิริยาทีนํ วา
 เอตถ สนฺตตีติ โพนุทีติ วุจฺจติ, สญฺโฆคปรตฺเตปิ อุการสฺโสการาทฺโส, ปาปกลฺยาณชนวเสเนสฺส อตฺถ
 โถ ทฏฺฐพฺโพช โพนุทิสทฺทสฺส สรีรวาจกตา ปน –

“นาหํ ปุณฺ น จ ปุณฺ, น จาปิ อปุณฺปุณฺ;
 หตฺถิโพนุทํ ปเวกฺขามิ, ตถา หิ ภยตฺชฺชิตฺ”ติอาทีสุ

ทฏฺฐพฺพาช อิมานิสฺส นามานิ –

กาโย เทหํ สรีรัณฺจ, วปุ พิมฺพณฺจ วิคฺคหํ;
 โพนุทํ คตฺตํ ตนฺุ เจว, อตฺตมาโว ตณฺฺปฺริ;
 สมฺมุสฺสโยติ เจตานิ, เทหนามานิ โหนฺติ หิข

วท วิยตฺติยํ วาจาญํ วทติ, วชฺชติช วเทติ, โอวทติ, โอวเทติ, ปฏฺวิวทติช อภิวทติ, อนุวทติ,
 อุปวทติ, อปวทติช นิวทติช อณฺณานิปิ โยเชตพฺพานิช ตตถ “วชฺชนฺตฺ โภณฺโต อมฺม”นฺติ ปาพิทสฺ
 สนฺโต วชฺชตีติ ปทํ วุตฺตํ เกจิ ปนฺ คธฺ “วชฺชตี”ติ รูปํ อิจฺฉนฺติ, ตํ อุปฺปริกฺขิตฺวา ยุตฺตณฺเจ
 คเหตุพฺพํ, “อุปาสโก ภิกฺขุ วเทติช เตน โยเคนฺ ชนกาญํ, โอวเทติ มหามนฺ”ติ จ ทสฺสนฺโต วเทติ
 โอวเทตีติ จ วุตฺตํ สพฺพานेतานิ สฺทฺทกตฺตฺปทานิช

โอวาเทติ, วาทยติ, วาทาเปติ, วาทาปยติช วชฺเชนฺโต, วชฺชยนฺโต, อิมานิ เหตุกตฺตฺปทานิช

กมฺเม “วทียติ, โอวทียติ, วชฺชยติช วทียมาโน, วชฺชมาโน, โอวทียมาโน, โอวชฺชมาโน น
 กโรติ สาสนํ” อิจฺจาทีนํ ภวณฺติช “วาโท, โอวาโท, ปฏฺวิวาโท, ปวาโท, อภิวาทนํ, อนุวาโท, อุปวา
 โท, อปวาโท, วิวาโท, นิวาทนํ, วชฺชํ, วทนํ” อิจฺเจวมาทีนํ นามิกปทานิ โยเชตพฺพานิช

“วทิตฺุ, วทิตฺวา, วิวทิตฺวา” อิจฺเจวมาทีนํ จ ตฺมฺนฺตาทีนํ ปทานิช

ตตถ วาโทติ กถาช วทิตพฺพํ วตฺตพฺพนฺติ วชฺชํ, กิํ ตํ? วจนฺชฺ เอเตนฺ สจฺจวชฺเชน, สมฺจฺฉินฺ
 สามิเกน โหมีติ เอตถ หิ วจนํ “วชฺช”นฺติ วุจฺจติช วทนฺติ เอเตนาติ วทนํ, มุขฺชฺ มุขฺสฺส หิ อิมานิ
 นามานิ –

วทนํ ลปนํ ตฺถุณฺทํ, มุชฺ มสฺสณฺจ อานนํ;
 สฺฏฺกราทิมุขํ ตฺถุณฺท-มิติ เณยฺยํ วิเสสโตช



ตตร วทตตี ปิตา ปุตตํ วทตติ อปิจ วทตตี เกรวี่ วทตติ, นาท์ มุญจตตีติ อตโถย เอส นโย **วชช**
ตตี เอตถาปีย

ตตรายํ ปทมาลา, วทตติ, วทนตติย วทตติ, วทตย วทามิ, วทามย วทเต, วทนเตย วทเส, วทว
เหย วเท, วทมเหย

วทตฺ, วทนตฺย วทาทิ, วท, วทตย วทามิ, วทามย วทตํ, วทนตํย วทตฺส, วทวโหย วเท,
วทามเสย

วชชตติ, วชชนตติย วชชตติ, วชชตย วชชามิ, วชชามย วชชเต, วชชนเตย วชชเส, วชชวเหย
วชชช, วชชมเหย

วชชตฺ, วชชนตฺย วชชาทิ, วชช, วชชตย วชชามิ, วชชามย วชชตํ, วชชนตํย วชชตฺส, วชชว
โหย วชชช, วชชามเสย อีมา ทเว ปทมาลา วทตตฺส **วชช**าเทสวเสน วุตตาทิ ทฏจพพิย อต
รายํ สขุมตถวินิจจโย, “มานุสสกา จ ทิพพา จ, ตูริยา วชชนตติ ตาวเท”ติ ปาพิย เอตถ **วชชนตตี**
อิทํ สขุทกตฺตูปทํ ตททูปกตฺตาทย ก็ วिय?

“อุทริยนตฺ สงขปนวา, วทนตฺ เอกโปกฺชรา;
นทนตฺ เภอี สนนทฺธา, วคฺค วทนตฺ ทฺนทฺฎิ”ติ

เอตถ “อุทริยนตฺ วทนตฺ”อาทินิ วिय ตถา ทิ **อฏฺจกถายํ “วชชนตตี**ติ วชชิสฺสูติ อตตีตวจเน วตต
มานวจเน เวทิตพฺพ”นตติ สขุทกตฺตวเสน วิวรรณํ กตํ, ตสฺมา อีทิสฺเสสุ จาเนสุ **วทตตฺส** **วชช**าเทโส
ทฏจพพิย

“สงฺขา จ ปณวา เจว, อโถปี ทินฺตฺมา พหุ;
อนตฺลิกฺขมฺหิ วชชนตติ, ทิสฺวานจฺจเรกํ นเก”ติ

เอตถ ปน **วชชนตตี**ติ เหตุกตฺตูปทํ ตททูปกตฺตาทย ตมฺจ โข วณฺณสนฺธิวิสยตฺตาทา **วาทยนตตี**ติ กา
ริตปทฺรฺเปน สิทฺธํ ตถา ทิ “วาทยนตตี”ติ ปทฺรฺปํ ปตฺติฏฺจเปตฺวา ยกาเร ปเร สรโลโป กโต, **ทฺยกา**
รสนฺยโณคฺสฺส **ชช**การทฺวยํ ปุพฺพกฺชรสฺส รสฺสตฺตมฺจ ภาวตฺย เตนาห **อฏฺจกถายํ “วชชนตตี**
วาทยนตตี”ติ เหตุกตฺตวเสน วิวรรณํ ตถา ทิ “เทวตาทา นเก อจฺจเรกํ ภาควโต ยมกปาฎิหาริยํ ทิสฺวา
อนตฺลิกฺขเอ เตทานิ สงฺขปนวาทินิ ตูริยานิ **วาทยนตตี**”ติ เหตุกตฺตวเสน อตโถย คเหตุพพิย ภาวติ, ตส
มา อีทิสฺเสสุ จาเนสุ **วทตฺส** **วชช**าเทโส น ภาวตฺย



เกเจตถ วเทยฺย “อนตลิกขมฺหิ วชฺชนฺติ, ทิสฺวานจฺเฉรํ นภ”ติ เอตถาปิ “วชฺชนฺตี”ติ ปทํ
 สฺททกตฺตฺปทเมว, น เหตุกตฺตฺปท “วชฺชนฺตีติ วาทยนฺตี”ติ วิวรณ กเตปิ, ตถา หิ “เย เกจิเม
 ทิฏฺฐิปริพฺพสํนา, “อิทเมว สจฺจ’นฺติ วิวาทยนฺตี”ติ จ “เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺตี”ติ จ เอวมาทิสฺ
 วทฺนฺติปเทน สมนตฺถ “วาทยนฺตี”ติ ปทญจ สาสเน ทิฏฺฐ’นฺติ? ตนฺน, “ทิสฺวา”ติ ทสฺสนกฺริยา
 จนโตช น หิ สงฺขปณฺวาทินํ ปาฏิหาริยาทิสฺสนํ อฺปปชฺชติ ทสฺสนจิตฺตสฺส อภาวโตตฺติชฺ สจฺจ,
 ตถาปิ –

“ราทนฺเต ทารเก ทิสฺวา, อฺพฺพิทฺธา วิปฺลา ทฺมา;
 สยเมวณมิตฺวาน, อฺปคจฺจนฺติ ทารเก”ติ

เอตถ วิย อฺปจฺริตฺตตา อฺปปชฺชเตว ทสฺสนวจฺนํ ตสฺมา “วชฺชนฺตีติ วาทยนฺตี”ติ วิวรณํ สฺททกตฺตฺวา
 เสน กตฺนฺติ? ตนฺน, เหฏฺฐา –

“สงฺคีติโย จ วตฺตฺนฺติ, อมฺพเร อนิลฺลชฺเส;
 จมฺมนทฺธานิ วาทนฺติ, ทิสฺวานจฺเฉรํ นภ”ติ

อิมีนฺนา คาทาย “วาทนฺตีติ วาทยนฺติ เทวตา”ติ สฺปาจเสสฺส อตฺถวิวรณสฺส เหตุกตฺตฺวาเสน
 กตฺตฺตาทฺย อถาปิ วเทยฺย “สงฺขา จ ปณฺวา เจว, อโถปิ ทิถฺนฺทิมา พหฺ”ติ ปจฺจตฺตฺวาจฺนวเสน วตฺตฺตฺตฺตา
 วชฺชนฺตีติ ปทํ กมฺมวาทกปท’นฺติ เจ? ตมฺปิ น, กมฺมวเสน วิวรณสฺส อกตฺตฺตา, กตฺตฺวาเสน ปน
 กตฺตฺตฺตาติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพชฺ

อยมตฺถ วินิจฺจโย เวทิตฺพฺโพช ทฺวิกณฺโโก วทฺชาตฺถุ ภูวาทิกณฺโโก จ จฺราทิกณฺโโก จย โส หิ ภู
 วาทิกณฺเณ วตฺตฺนฺโต “วทฺติ วชฺชตี”ติ สฺททกตฺตฺรฺปานิ ชเนตฺวา “วาทฺติ, วาทยนฺติ, วาทาเปตฺติ, วา
 ทาปยตี”ติ จตฺตารี เหตุกตฺตฺรฺปานิ ชเนตฺติ, จฺราทิกณฺเณ ปน “วาทฺติ, วาทยนฺตี”ติ สฺททกตฺตฺรฺปานิ
 ชเนตฺวา “วาทาเปตฺติ, วาทาปยตี”ติ จ ทฺเว เหตุกตฺตฺรฺปานิ ชเนตฺติ, ตสฺมา สาสเน “วาทนฺติ
 วาทยนฺตี”ติ สฺททกตฺตฺปทานิ ทิสฺสนฺติช “วเทยฺย, วเทยฺย” อิจฺจาทิสฺ พฺพํ เนยฺยํ “วชฺชชฺย, วช
 ชฺชชฺย” อิจฺจาทิสฺ จ สฺพํ เนยฺยํ วชฺชชฺชชฺยเสน

อถ วา วเทยฺย, วเทยฺย, วชฺชชฺชฺช ปิตา มาตา จ เต ทชฺชนฺตี ปทมิวชฺช เอตถ จ “วชฺชชฺช วา เต น
 วา วชฺชชฺช, นตฺถิ นาสาย รุหนา”ติ ปาพิ นิสฺสนนฺช วเทยฺย วาน วเทยฺยวาทิ อตฺโถช วเทยฺยยาสฺ, วช
 ชชชช, วชชชช อิจฺจปิชฺ วตฺโต วชชชชช นนฺทนช วชชชชช ชโย ตฺวํ วามฺรชช วเทยฺยยถ, วชชชชชช อมฺม
 อโรคํ วชชชชชช วเทยฺยยามิ, วชชชชชช, วเทยฺยยาม, วชชชชชชชช วเทย, วเทรชชชชชช, วเทโย, วเทยฺยวาทุโ, วช



ชาวโหษ วยทยย์, วชช, วยทยยามเห, วชชามเหษ ปุพเพ วย อีธาปี ยการเร ปเร สรโลโป ทฎจพ โพะ อณณานิปี อุปปริกษิตวา คเหตุพพานิษ

อีทานิ ปโรกษาทิสฺรฺพานิ กถยามษ วท, ปาวท, ยถา พฎวษ ทการโลเป “ปาว” อิติปี รุปํ ภาติ, “ปฏิปํ วเทหิ ภาทฺทเต”ติ เอตถ “ปฏิป”นฺติ ปทํ วยษ ตถา หิ “โย อาตุมานํ สยเมว ปาว” อิติ ปาพิ ทิสฺสติษ เอตถ ปสทฺโท อุปสคโค ทิมํ กตฺวา วุตโต “ปาวทติ ปาวจน”นฺติอาทิสฺ วย, ปาวาติ จ อิทํ อตีตวจนํ, อฎฺจกถายํ ปน อตีตวจนํ อิทนฺติ ชานนฺโตปี ครุ วตฺตมานวจนวเสน “ปาวาติ วทตี”ติ วิวรรณมกาสิ อีทิสฺส จาเนสฺส กาลวิปลาสวเสน อตฺถสฺส วตฺตพพตฺตตาย

อายสฺมาปี จ สาริปฺตุโต นิตฺเทเส “โย อาตุมานํ สยเมว ปาวา”ติ ปทํ นิกฺขิปิตฺวา อาตุมา วุจฺจติ อตฺตา, สยเมว ปาวาติ สยเมว อตฺตานํ ปาวทติ, “อหฺมสฺมิ สีสฺสมฺปนฺโน”ติ วา “วตฺสมฺปนฺโน”ติ วาติ วตฺตมานวจนเนน อตฺถํ นิตฺทิสฺสิช อถ วา ปาวาติ อิทํ น เกวลํ วทชฺาตุวเสนเนว นิปฺปนฺนํ, อถ โข อฺฐาตุวเสนนปิช ตถา หิ อิทํ ปปุพฺพสฺส อฺฐทฺเท อิติ ชาทฺสฺส ปโยเค อฺฐการสฺส โอการาทฺสํ กตฺวา ตโต ปโรกษาฎฺเต อการเร ปเร โอการสฺส อาวาทฺสํ ตโต จ สนฺธิกิจฺจํ กตฺวา สิชฺฉมฺติ, ตสฺมา อฺฐาทฺสฺส วทชฺาตุยา สมานตฺถตฺตา ตนฺนิปฺปนฺนรูปฺสฺส จ วทชฺาตุยา นิปฺปนฺนรูปฺเนน สมานรูปฺตฺตา “สยเมว อตฺตานํ ปาวทตี”ติ วทชฺาตุวเสน นิตฺทิสฺสิติ ทฎฺจพฺพํ

อีทานิ วิจฺฉินฺนา ปทมาลา ษฎฺฐีติษ วท, วทฺษ วเท, วทิตฺถ, วทํ, วทิมฺหษ วทิตฺถ, วทิเรษ วทิตฺโต, วทิวโหษ วทํ, วทิมฺหษ ปาวท, ปาว อิจฺจปิช ปาวทฺษ ปาวเท, ปาวทิตฺถษ ปาวทํ, ปาวทิมฺหษ ปาวทิตฺถ, ปาวทิเรษ ปาวทิตฺโต, ปาวทิวโหษ ปาวทํ, ปาวทิมฺหษ ตถา “วชช, วชช” อิจฺจาทีนึ ปโรกษารุพานิษ

“อวทา, อวทฺษ อวชฺชา, อวชฺช” อิจฺจาทีนึ หิยฺยตฺตนีรฺพานิษ

“อวทิ, วทิ, อวทฺษ, วทฺษ, อวทิสฺ, วทิสฺษ อวชฺช, วชฺช” อิจฺจาทีนึ อชฺชตฺตนีรฺพานิษ

“วทิสฺสติ, วทิสฺสนฺติษ วชฺชิสฺสติ, วชฺชิสฺสนฺติ” อิจฺจาทีนึ ภาวิสฺสนฺตีรฺพานิษ

“อวทิสฺสา, วทิสฺสา, อวชฺชิสฺสา, วชฺชิสฺสา” อิจฺจาทีนึ กาลาติปตฺตตีรฺพานิษ เสทานิ สพฺพานิปี ยถาสมฺภาวํ วิตฺถาเรตฺพพานิษ ยา ปเนตฺถ วทชฺาตุ วยตฺตติยํ วาจาญํ วุตฺตา, สา กตฺถจึ “วทนฺตํ เอก โปกษราช เภริวาทโก”ติอาทิสฺ อพฺยตฺตสทฺเทปี วตฺตติ อุปจริตวเสนาติ ทฎฺจพฺพํ



วิท ญาเณษ ฅาณั ซานนัช วิทติช เวโทช วิทุช การิตะ “เวเทติช เวทยติช สยั อภิณณมา สจ จิกตวา ปเวเทติช เวทยนุติ จ เต ตุฏจึ, เทวา มานุสกา อุโ”ติ ปโยคาช ตตถ ปเวเทตีติโพเชติ ฅาเปติ ปกาเสติช เวโทติ วิทติ สขุมมปิ การณั อชานาตีติ เวโท, ปณณายะตัง นามัช “เวเทห มุณี”ติ เอตถ หิ ฅาณั เวโทติ วุจจติช เวโทติ วา เวทคณุถสสุปิ นามั วิทนุติ ซานนุติ เอเตน อุจจา ริตมตเตน ตทาธารั ปุคคัล “พุราหุมนเ อย”นุติ, วิทนุติ วา เอเตน พุราหุมนเ อตตนา กตตพพ กิจจนุติ เวโทช โส ปน อิริเวทยชเวทสามเวทวเสน ติวิโรช อาถพพณเวทัง ปน ปณัชชฅาสาชาน สิทธิชนุติ ปรุชฅาตสหิตตตตช ตสมา ปาพิยั “ติณณั เวทานัง ปารคฺ”ติ วุตตัย เอเตเยว “ณนโท, มนุ โต, สตี”ติ จ วุจจนุติช

ปณณายั ตุฏจึยั เวเท, เวทสทโท ปวตตติ;
 ปาวเกปิ จ โส ทิฏฺโฐ, ชาดสททปุเรจโร;
 ปจฅานุเค ชาดสทเท, สติ ตุฏจชเนปิ จ;
 “เวทคฺ สพพชมเม”ติ เอตถาปิ วิทิตะสุ จช

วิทุติ ปณุชิตมณุสสุไสช โส หิ ยถาสภาวโต กมมณจ ผลณจ กุสลาทิมะเท จ ชมเม วิทตีติ “วิทุ”ติ วุจจติช

รุท อสสุวิโมจเน, สกมมิกวเสนิมิสสา อตโถ คเหตุพโพช โรทติ, รุทติ อิจจปิช รุณณัช รุทิตั ช โรทนัช โรทนุโตช โรทมานุช โรทนุติช โรทมานาช รุทมุชชช รุทัง รุทนุโตช

ตตถ โรทตีติ ก็ โรทติ? มตัง ปุตตัง วา ภาตธั วา โรทติช ตตตรายั ปาพิ “นาหัง ฆนุเต เอตัง โร ทามิ, ยัง มัง ฆนุเต ภควา เอวมาห”ช อัย ปเนตถ อตโถ – “ยัง มัง ฆนุเต ภควา เอวมาห, อหัง เอตัง ภควโต พุยากรณั น ปโรทามิ น ปริเทวามิ น อนุตถุณามิ”ติ เอว สกมมิกวเสนตโถ เวทิตพโพ, น อสสุมุณจณมตเตนช

‘มตัง วา อมม โรทนุติ, โย วา ชีว น ทิสฺสติ;
 ชีวนตัง อมม ปสฺสนุติ, กสฺมา มัง อมม โรทสี’ติ

อชณเจตถ ปโยโค”ติ อิทมฏฺฐกถาวจณัช อิทัง ปน ฎีกาวจณั – “ยถา สกมมกา ชาดสททา อตถวิ เสสวเสน อกมมกา โหนุติ วิพุทโช ปุริโส วิพุทโช กมลสณุชโ”ติ, เอว อตถวิเสสวเสน อกมมกาปิ สกมมกา โหนุตีติ ทสฺเสตัง ‘น ปริเทวามิ น อนุตถุณามิ’ติ อาหช อนุตถุณสทโท สกมมกวเสน



ปยุชชติ ‘ปุราณานิ อนุตถุน’นุติอาทีสุฯ **อวยมเจตถ ปโยโคติ** อิมินา คากาย อนุตถุนนํ รุทหนํ อธิปเปตนุติ ทสเสตี”ติฯ

ทลิตุท ทुकคตียํ ทุกขสส คติ ปติฏฐจาทิ **ทुकคตียติ** อัย อตุโถ “อปายํ ทุกคตียวินิปาตํ นิรยํ ออุปชชตี”ติอาทีสุฯ ยุชชติ, อิช ปน อิทํ อตุถํ อคคเหตุวา อมโยม อตุโถ คเหตุพโพช กถํ **ทुकคตียติ?** ทุกเขน กิจเจเนน คติ คมนํ อนุนปานากิลากิ ทุกคตียติฯ ทลิตุทติฯ ทลิตุโท, ทลิตุที, ทาลิตุทิตยํ ตตถ **ทลิตุทตียติ** สพพํ อิจฉิติจฉิตํ ปริ ยาจิตวา เอว ทุกเขน อธิคจฉติ, น อยาจิตวาติ อตุโถฯ **ทลิตุโทติ** ทุกคตมनुสโสฯ **ทลิตุทีติ** ทุกคตา นารีย ทลิตุทสส ภาโว **ทาลิตุทิตยํ** เอตถ จ สพพเมว “ทลิตุทตียติ”ติ โลกิกปโยคทสสนโต “ทลิตุทตียติ”ติ กุริยาบทํ วิภาวิตยํ สาสเน ปน ตํ กุริยาบทํ น อาคตํ, “ทลิตุโท ทลิตุที”ติ นามปทานิเยว อากทานิฯ อนาคตมปี ตํ “นาคตีย”ติ ปทมวิ สาสนานุโลมตตาทา คเหตุพพเมวฯ ครู ปน กจจายนมตวเสน **ทล** **ทुकคติมหิติ** ทุกคติวาจก**ทล**ชชตโต **อิทุท**ปจจยํ กตวา “ทลิตุโท”ติ นามปทํ ทสเสสุฯ

ตุท พยถเนช ตุกทติ, วิตุทติฯ กมมนิ “ตุชชติ, วิตุชชมาโน, เวทนามิกุโน”ติ รูปานิช

ตุทนุติ วาจาทิ ชนา อสณตตาทา,
สเรหิ สงคามคตํว กุณชริ;
สุตวาน วากุยํ ผรุสํ อุกีริตํ,
อธิवासเย ภิกขุ อทุฏฐจิจิตโต;

นุท เปรณช เปรณํ จุณณิกรณํ ปีสนํ, นุทติ, ปนุทติฯ ปนุทนย

วิทิ ลากะ วินุทติฯ อุกฐจาทา วินุทเต ชนย โควินุโทช

ขทิ ปริชมาเตช ปริชมาตํ สมนตโต หนนย ขนุทติฯ

ทการนุตราตุรูปานิช

ธการนุตราตุ

ธา ธารณช ทชชติ, วิทชชติฯ ยํ ปณุชิตโต นิปฺณํ สวิเชติฯ นิธิ นิเชติฯ นิธิ นาม นิธิยติฯ ตาว สุนิหิตโต สนุโตช ยโต นิธิ ปริหริช นิทหติฯ กุหิ เทว นิทหามิช ปริทหติฯ โย วตตํ ปริทหิสสติฯ ชส สติฯ ปริชสสติฯ พาลิตติ ปริ ปทหติฯ สกยา โช อมพภูจ ราชานํ อุกุกากํ ปิตามหํ ทนุติฯ สทท



ติ ตถาคตสฺส โพธิ์ สทฺธา, สทฺทหนา, สทฺธาตพฺพ, สทฺทหิตพฺพ, สทฺชายโก, ปจฺจยโกฯ สทฺ
 เชยฺยวจสา อฺปาสิกาฯ สทฺทหิตฺ, สทฺทหิตฺวาทฺ วิเสสาชานฺช โสดาวชานฺช โสตฺ โอทหติฯ โอทิตฺโส
 โตฯ โสตฺ โอทหิตฺวาทฺ มจฺจฺเชยฺย, มารเชยฺย, นามเชยฺย, ชาตฺ, ชาตา, วิชิตฺตฯ วิชิตฺ อภิธานฺ, อภิ
 เชยฺย, นิชานวตี วาจา, อาชานคาหิ, สนฺธิฯ อญฺญานิปิ โยเชตพฺพานิฯ

วิปฺพโพธา กโรตฺยตฺถ, อภิปฺพโพธา ตฺ ภาสเน;
 หนฺยาสํปฺพโพธา ยถาโยคํ, หนฺยาสารปนสนฺธิสฺสฯ

อิมสฺมา ปน ธาธาตฺโต ปุพฺพสฺส อปิ อิจฺจฺอุปสคฺคสฺส อกาโร กฺวจิ นิจฺจํ โลปํ ปปโปติ, กฺวจิ
 นิจฺจํ โลปํ น ปปโปติฯ อตฺร โลโป วุจฺจเต, ทฺวารํ ปิทฺทิตฺ, ทฺวารํ ปิทฺทนฺโต, ปิทฺทิตฺ, ปิทฺทิตฺวา, เอวํ
 อการโลโป ภาตฺติฯ ทฺวารํ อปิทฺทิตฺวา, เอวํ อการโลโป น ภาตฺติฯ เอตฺถ ทิ อกาโร อปิอุปสคฺคสฺส
 อวยโว น โทติฯ กิณฺติ เจ? ปฏฺิเสชตฺถวาทฺโก นิปาโตเยว, อุปสคฺคาวโย ปน อทฺสสนฺ คโต, อยํ
 นิจฺจาโลโปฯ เอวํ ธาธาตฺโต ปุพฺพสฺส อปิ อิจฺจฺอุปสคฺคสฺส อกาโร กฺวจิ นิจฺจํ โลปํ ปปโปติ, กฺวจิ
 นิจฺจํ โลปํ น ปปโปติฯ อิทํ อจฺจฺริยํ อิทํ อพฺภุตฺตํ ยตฺร ทิ นาม ภาควโต ปาวจเน เอวรูปโปปิ นโย
 สนฺทิสฺสตี วิญฺญนฺ หนฺยวิมฺหาปนฺกโร, โย เอกสฺมีเยว ธาตฺมฺหิ เอกสฺมีเยว อุปสคฺเค เอกสฺมีเยวตฺถ
 กฺวจิ โลปาโลปวเสน วิภชิตฺ ลพฺภตฺติฯ อิทานิ มยํ โสตฺนํ ปรมโกสลลชนนตฺถํ ตฺทกฺขมฺปิ อาการํ
 เอกชฺฉํ กโรนฺตา ตทาการวตี ชินฺวรปาฬิ อานยาม –

“คฺจฺคํ เม ปิทฺทิสฺสสนฺติ, น ตํ สกฺโกมิ พฺราหฺมณ;
 อปิเชตฺ มหาลินฺธุ, ตํ กถํ โส ภวิสฺสตี;
 น เต สกฺโกมิ อกฺขาทฺ, อตฺถํ ชมฺมณฺจ ปุจฺฉิตฺย

จิตฺตตฺถสฺสานฺนิ เอตํ, คากํ สมฺภวชาตเก;
 ปญฺญาสมฺภวมิจฺฉนฺโต, กเร จิตฺเต สฺมุเชโส”ติฯ

ฐ คติเถริเยสฺส คติ คมนํ, เถริยํ ธิรภาโวฯ ฐวติฯ ฐวํฯ

เอตฺถ จ ฐวฺนฺติ ธิรํ “นิจฺโจ ฐโว สฺสสโต อวิปริณามชฺโม”ติอาทิสฺ วีย, ตสฺมา ฐวฺนฺติ ธิรํ
 กิณฺจ ฐมฺมชาตฺตํ อถ วา ฐวฺนฺติ อิทํ คติเถริยตฺถวเสน นิพฺพานสฺเสว อธิวจนํ ภวิตฺมฺรหติฯ ตณฺหิ
 ชาตฺชราพฺยาธิมฺรณฺโสกาทิตฺ มุจฺจิตฺกามาหิ ฐวิตฺพํ คนฺตพฺพนฺติ ฐวํ, อุปฺปาทวยาภาเวน วา
 นิจฺจสฺภาวตฺตา ฐวติ ธิรํ สฺสสตํ ภาวตีติ ฐวํฯ ยณฺหิ สนฺชราย ภาควตา “ฐวณฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ
 ฐวคามินิณฺจ ปฏฺิปปท”นฺติ วุตฺตํ ฐวสทฺโท “วจนํ ฐวสฺสสต”นฺติ เอตฺถ ธิเร วตฺตติฯ “ฐวณฺจ ภิกฺขเว



เทเสศสามี”ติ เอตถ นิพพานะ “ฐวํ พุทฺโธ ภวิสฺส”ติ เอตถ ปน เอกํเส นิปาตปทภาเวน วตฺตตี
ติ ทฏฺฐพฺพํ

ฐ วิฐนเนย อฏการสฺส อวตฺตํ ฐวติย ฐวิตา, ฐวิตพฺพํ รสฺสตฺเต “ฐโต, ฐตฺวา” อิจฺจปี รูปานิ
ภานฺตिय

เร ปาเนย ษยติ, ษยติย ษเนย

เอตถ จ เรนฺหติ ษยติ ปิวติ อิตฺ ษีโร โปตโกติ ษนุ, “โคเชนุ, อสฺสเชนุ, มิคเชนุ”ติ เรนฺหสทฺโท
สามณฺณวเสน สโปติกาสุ ตีรจฺฉานคตฺตึสฺส วตฺตติ, เอวํ สนฺเตปิ เยภฺยเยน คาวियํ วตฺตติย ตถา หิ
“สฺตฺต เรนฺหสเต ทตฺวา”ติ ปาพิ ทิสฺสติย

สิธฺ คตฺยํ เสชติ, นิเสชติ, ปฏฺเสชติย สิทฺโธ, ปลิทฺโธ, นิสิทฺโธ, ปฏฺสิทฺโธ, ปฏฺเสชิตฺ, ปฏฺเสช
โก, ปฏฺเสชโร, ปฏฺเสชิตฺ, ปฏฺเสชิตฺวาทฺ อธิ อจฺินฺเตยฺยพลตฺตา อุปสคฺคานํ ตโยเค สิธฺฐาตฺสฺส
นानปฺปการา อตฺถา สมภวานฺติ, อณฺเณสมฺปิ เอวเมว

สิธฺ สตฺเถ มงฺคฺลเย จฯ สตฺถํ สาสนํ, มงฺคฺลยํ ปาปวินาสนํ วุทฺธิการณํ วาทฺ เสชติย สิทฺโธ,
ปลิทฺโธ, ปลิทฺธิย

ทธ ธารเนย ชนสฺส ตฺมฺจํ ทธเตติ ทธิย ฐการสฺส ทการตฺเต “ทหตี”ติ รูปํ อยํ อิตฺถิ อิมํ
อิตฺถิ อยฺยิกํ ทหติย อิเม ปฺริสา อิมํ ปฺริสํ ปิตามหํ ทหนฺติย จิตฺตํ สฺมาทหตพฺพํ สฺมาทหํ จิตฺตํ

เอธ วุทฺธิยํ ลาภะ จฯ เอชติย เอโธ, สฺเชชิตฺย คมฺภีเร คาชเมชติย

เอตถ จ เอโรติ เอชติย วุทฺฒติ เอเตน ปาวโกติ เอโรย อินฺทนํ, อุปาทานํ สฺเชชิตฺติ สฺเชช
เอชิตฺ, สฺชสํวุทฺฒิตฺติ อตฺถโย คาชเมชตีติ คาชํ ปตฺติจฺจิตํ เอชติ ลภติย

พทฺธ สฺหริเสย สฺหริโส วินิพทฺธกริยาฯ พทฺธติ, วินิพทฺธติย วินิพทฺธาย

คาช ปตฺติจฺจานิสฺสยคฺนฺเรสฺส คาชติย คาชํ กตฺตฺตฺย คมฺภีโรติ อคาชํ

พาท วิโลเฟเน พาทติ, วิพาทติย อาพาโธฯ อาพาทติ จิตฺตํ วิโลเฟตีติ อาพาโธ

นารฺ ยาจนาทิสฺส นารฺติย นารฺนํ



พฺนุ พฺนุเน พฺนุติ พฺนุโก, พฺนุ, พฺนุปิโต, ปฺนุ, พฺนุ, พฺนุ, สมพฺนุ, สมพฺนุ, ปพฺนุ, พฺนุ

ตตฺ พฺนุ พฺนุติ สตฺเต เอตฺนาติ พฺนุ, สงฺขลิกาพิ “อฺย อฺมหากํ วัโส”ติ สมพฺนุติพฺนุเจเน พฺนุ, เถรคาถาสํวณฺณหายํ ปน “เปมพฺนุเนน พฺนุ”ติ วุตฺตํ

ทฺธิ อสิมจาเรย อสิมจาโร อสิมปฺวตฺติ พฺนุติ พฺนุ, พฺนุ, พฺนุ, โย พฺนุกาเล ตฺรติ, ตฺรณฺเย จ พฺนุติ

วทฺ วทฺเนย วทฺติ วทฺ, วทฺ, วทฺ, วทฺ, ชาติวทฺ, คฺณวทฺ, วโยวทฺ

เย วทฺมปจายนฺติ, นรา ฆมฺมสฺส โกวทา;
ทฺฏฺเจว ฆมฺเม ปาสฺสา, สมปราเย จ สฺคคฺติ

สฺส สทฺทกฺจฺฉิยํ สติ

ปฺพิ อลงฺกาเรย ปฺนุติ ปฺนุ

ปฺนุณมลงฺกาโร, มณฺทณฺจ วิณฺสนํ;
ปฺสาคณฺจากรณํ, ปฺริยาเย อฺเม มตา

เมทฺ หิสาํ สงฺคเม จฯ เมติ เมธา, เมธาวิ อฺตฺร เมธาติ อฺสนิ วิย สฺลฺจฺเย กิเส เมติ หิสีติ เมธา เมติ วา สิริยา สีลาทฺทิจ จ สปฺปริสรมฺเมหิ สห คจฺฉติ น อฺกิกา หุตฺวา ทฺฏฺจฺติ เมธา, ปณฺญาเยตํ นามํ ตธา หิ –

“ปณฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทฺติ,
นทฺตฺตราชาริว ตารกานํ;
สีลํ สิริ จาปิ สตฺยจ ฆมฺโม,
อนฺวายิกา ปณฺวโต ภาวนฺตี”ติ

วุตฺตํ เมธาวิติ ฆมฺโมชปณฺญาเย จ สมฺนาคโต ปฺคฺล

สฺส มฺ อุนฺเทย สติ มติ ม



พฐ โปธเนษ โปธติช พฐุโรช อภิสมพฐุทธาโนช สมพฐุทธิช อสมพฐุทธิช โปธิช ทิวาทิคณณปี
 อัย ทิสสติช ตตรุหิ “พฐุฒติ”ติ รูป, อิช ปน “โปธติ”ติ รูปช “โย นินุหุ อปโปธติ”ติ ปาพิ ทิสสติช
 การิตะ ปน “โปธติ” อิจจาทีนัช

ยฐ สมุปหาเรช โยธติช โยโรช โยธธ มารุ ปณณวูเรนช ยฐุทธิช จรณายูโร, จรณาวูโร วา
 ช อวูทธิช ทิวาทิคณณิกสส ปนสส “ยฐุฒติ”ติ รูปช

ทีริ ทิตุติเวธเนสซุ ทิธติช ทิธติช เอตุถ จ ทิธติติ รสมิช อเนกานิ หิ รสมินามาณิช

รสมิ อามา ปภา รสิ, ทิตุติ ภา รุจิ ทิธติ;
 มริจิ ชุติ ภาณว’สุ, มยฺโช กิโรณ กโร;
 นาคธาโม จ อาโลโก, อิจเจเต รสมิวาจกาช

จการนุตรูปาณิช

นการนุตราตุ

หิ นเยช เนติ, นยติ, วิเนติช วิเนยย หทยะ ทริช อาเนติช อานยติช เนตาช วิเนตาช นายโก
 ช เนยโยช เวเนยโยช เวเนยโกช วินีโต ปุริโสช นียามาเน ปิสาเจณ, กิณนุ ตาต อุกิฏชติช นียนุโตช
 เนตุตฺช เนตุติช ภาวเนตุติ สมุหตาช เนตุติโกช อุกกณหิ นยนุติ เนตุติกาช เนตุตาช เนตุเต อุชฺ
 คเต สติช นโยช วินโยช อายตณช เนตุช วิเนตุช เนตุวาช วิเนตุวา อิจจาทีนัช

ตตุถ เนตุตฺนุติ สมวิสมํ ทสเสนุตํ อตุตภาวํ เนติติ เนตุตํ, จกฺชช เนตุติติ เนนุติ เอตาย สตุ
 เตติ เนตุติ, รชชช ภาวเนตุติติ ภาวรชช, ตณฺหาเยตํ นามช ตาย หิ สตุตา โคณา วิย คีวาย พนุชิต
 วา ตํ ตํ ภาวํ นียนุติ, ตสฺมา ภาวเนตุติติ วุจจติช เนตุติกาติ กสฺสกาช เนตุตาติ ควชฏจโก ยถ
 ปติช นโยติ นยณํ คมนนํ นโย, ปาพิคติช อถ วา ตตุถ ตตุถ เนตพโพติ นโย, สทิสภาเวณ เนตพ
 พากาโรช นียตีติ นโย, ตถตฺตณยาทิช นียติ เอเตนาติ นโย, อนตุทวยวิวชชนนยาทิช

ตถา หิ จพฺพิโร นโย ตถตฺตณโย ปตฺตติณโย เทสนานโย อนตุทวยวิวชชนนโย อจินฺเตยยนโย
 อธิปฺปายนโยติช เตสฺ ตถตฺตณโย อนตุทวยวิวชชนนเยณ นียติ, ปตฺตติณโย อจินฺเตยยนเยณ, เท
 สนานโย อธิปฺปายนเยณ นียติช เอตุถาทิมหิ ทิวโร นโย กมฺมสาธเนณ นียตีติ “นโย”ติ วุจจติ,
 ปจฺฉิม ปน ทิวโร นโย กรณสาธเนณ นียติ เอเตน ตถตฺตาทินยตฺตยมิติ “นโย”ติ วุจจติช อิมสมิ
 อตุถะ ปปณฺจิชมาเน คณฺถวิตฺถาโร สียาติ วิตฺถาโร น ทสฺสิโตช



อปโรปี จตุพพิโซ นโย เอกตุนโย นานตุนโย อพฺยาปารนโย เอวํธมฺมตานุโยติฯ

วิเนติ สตุเต เอตถ, เอเตนาติ วา **วินโย** ภายวาจัน วิณยนโตปิ วินโย **อายตนฺ** ติ
อนมตคฺเค สํสาเร ปวตฺตํ อตีว อายตํ สํสารทฺกฺขํ ยาว น นีวตฺตติ, ตาว นยเตว ปวตฺตเตวาติ
อายตนํ

อัย ปเนตถ อตฺถทฺธาโรฯ “อายตนฺ ติ อสฺसानํ กมฺโพโซ อายตนํ, คฺคฺนํ ทกฺขิณาปโถ อาย
ตน” ติ เอตถ สณฺชาติภฺจฺจัน อายอนํ นามฯ “มโนเรเม อายตเน, เสวณฺ ติ นํ วิหฺงคฺมาฯ

ฉายํ ฉายตฺถิโน ยนฺ ติ, ผลตฺถํ ผลโกชฺิโน” ติ เอตถ สโมสฺสรณฺภฺจฺจันฯ “ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว วิมฺต
ตายนานํ” ติ เอตถ การณฺฯ อญฺเฌปิ ปน ปโยคา **ยต ปติยตเนติ** เอตถ ปกาสิตาฯ

นี ปาปเนฯ เนติ, นยติฯ นยนํ

นุ กุติยํ โนติ, นวติฯ นุโตฯ

ถน ปน ธน สทฺเทฯ ถนติฯ ปนติฯ ธนติฯ

กน ทิตฺติกนฺตีสฺฯ กนติฯ กณฺเฌฯ กนกํ

เอตถ จ โยพฺพนิกาเว จิตฺตฺตา รูปวิลาเสน กนติ ทิปฺปติ วิโรจตีติ **กณฺเฌฯ** อถ วา กนฺยติ กา
มียภิ อภิปตฺถิยติ ปุริเสหฺิตีปิ **กณฺเฌฯ**, โยพฺพนิตฺถิฯ **กนฺกนฺ** ติ กนติ, กนฺยตีติ วา **กนฺกํ**, สุวณฺเณฯ
สุวณฺเณสฺส หิ อเนกานํ นามานํ

สุวณฺเณ กนฺกํ เหม, กณฺจณฺ หนฺกมฺปิ จ;
ชาตฺรูปํ ตปนียํ, วณฺเณ ตพฺเภทกา ปน;
ชมฺพุนทํ สฺงฺคิกณฺจ, จามิกรนฺ ติ ภาสิตาฯ

วน สน สมฺภตฺติยํ วนติฯ วนํฯ สนติฯ

ตตถ วนนฺติฯ ตํ สมฺภชนฺ ติ มยฺรโกกิลาทโย สตุตฺตาติ **วนํ**, อรณฺเณฯ วนติ สมฺภชติ สํกิลสฺปฺค
คณฺ ติ **วนํ**, ตณฺหาฯ

มณ อพฺภาเสฯ มนติฯ มโนฯ



มาน วิมส์าย, วิมส์ติย วิมส์าย

ชน สุน สทุเทย ชนติย สุนติย

เอตถ จ “กสฺมา เต เอโก ภูโซ ชนติ, เอโก เต น ชนตี ภูโซ”ติ ปาฬิ นิตฺสสนฺย ตตถ **ชนตี**ติ สุนติ สทฺทํ กโรติย

ขนุ อวทารณ ชนติย สฺขํ ทุกฺขํ ขโต อวาโฏย

ตตถ **สฺขนฺติ** สฺกุจฺ ทุกฺขํ ชนตีติ สฺขํ ทุกฺจฺ ชนติ กายิกเจตสิกสฺขนฺติ **ทุกฺขํ** อณฺณมณฺณปฏฺิปกฺขา หิ เอเต ฐมฺมาช ทุวิธา จิตฺตํ ชนตีติ วา **ทุกฺขํ** จุราทิกถนฺวเสน ปน “สฺขยตีติ สฺขํ, ทุกฺขยตีติ ทุกฺข”นฺติ นินฺพพจนานิ คเหตุพฺพานิย สมาสปอวเสน “สฺกกรํ ขมสฺสาติ **สฺขํ**, ทุกฺกรํ ขมสฺสาติ **ทุกฺข**”นฺติ นินฺพพจนานิปี วิวิธา หิ สทฺทานํ พฺยุปฺปตฺติ ปวตฺติ นิมิตฺตณฺจ

ทาน อวชณฺทเนย ทานติย อปทานํ

सान เตชเนย เตชนํ นิสานํ สานติย

หน **หิ**สาคตีสุย เอตถ ปน **หิ**สาวจเนน ผรุสาย วาจา ย ปิพนณจ ทณฺทาทิหิ ปหฺรณณจ คหิตํ, ตสฺมา **หน** **หิ**สাপหฺรณคตีสุติ อตฺโถ คเหตุพฺโพย ตถา หิ “ราชาโน โจริ คเหตุวา หนฺยยุ วา พนฺชเยยุ วา”ติย ปาจสฺส อตฺถํ สํวณฺณนฺเตหิ “**หน** **หนฺยยุ**นฺติ โปเถยยุญเจว จินฺทเยยฺยุญจา”ติ วุตฺตํ เอตถ จ เจทนํ นาม หตฺถปาทาทีเจทนํ วา สีสจเจทวเสน มารณํ วา **หน** **สฺส** วธาเทโส **ฆา**ตาเทโส จ ภาวติ, **หน**ติ **หน**ติ, **หน**นฺติย **หน**สิ, **หน**ถยฺ สเส สพฺพํ หนฺยํ

หิสาทโย จตฺตารอ อตฺถา ลพฺภนฺติย “**หน**ติ หตฺถเอหิ ปาเทหิ”ติ เอตถ ปน **หน**ตีติ ปหฺรตีติ อตฺโถย “**ก**ุโร หิ ปิตริ หนฺติย วิโกสฺมานา ติพฺพาหิ, **หน**ติ เนสํ วริ วร”นฺติย เอตถ **หน**ตีติ มาเรนตีติ อตฺโถย “**ว**ชติ, **ว**ชติ, **ฆา**เตติ” อิจฺจปี รูปานิ ภวณฺติย ตตถ “**ว**ชติ น โรทติ, อาปตฺติ ทุ กภูสฺสย อตฺตานํ **ว**ชิตฺวา **ว**ชิตฺวา **โร**ทตี”ติอาทิสฺ วโร ปหฺรณฺย ปาณํ **ว**ชติย ปาณวโรย “**เอ**ส **ว**โร ขณฺทหาลสฺสย สตฺเต **ฆา**เตตี”ติ จ อาทิสฺ **ว**โร มารณฺย

“อฺปาหนํ, **ว**ฐ”ติ จ เอตถ **หน** **ว**สทฺทตฺโถคณฺย “**ป**ริสํ หนฺติย สิตํ อุนฺหํ ปฏฺิหนฺติ” อิจฺจาทินิ กตฺตฺปทานิย เทวทตฺโต ยณฺณทตฺเตน หนฺณติย ตโต วาตาตเป โฆเร, สณฺชาเต ปฏฺิหนฺณติย ปจฺจตฺตวจนฺสเสการตฺตํ, ยถา “**ว**นปฺปคฺคฺเม”ติย วิหาเรนาติ ปทํ สมฺพนฺธิตพฺพํ, อิจฺจาทินิ



กมมปทานิย หนุตาย หนโตย วธโกย วฐย อาฆาโตย อุปฆาโตย ฆาตโกย ปฏิมชย สงมชย พุยก
 โฆย สกณคหิมิ หนตุ, หนิตุ, หนตวา, หนิตวา ย วฐฆตวา, วฐิตวา อิจจาทีนิ สนามิกานิ ตุมนตา
 ทิปทานิย

ตตถ อุปาหนนุติ ตํ ตํ จานํ อุปหนนุติ อุปกจจนุติ ตโต จ อาหนนุติ อาคจจนุติ เอเตนาติ อุ
 ปาหนนํ วฐติ กิเลสวเสน สุนขมปิ อุปกมนสีลาติ วฐ, สพพาสํ อิตถินํ สาธารณเมตยฺ อถ วา วฐติ
 สุนิสาย ตถา ทิ “เตน ทิ วฐ ยทา อุตฺถิ อโหสิ, ปุปฺฝํ เต อุปปฺนํ, อถ เม อาโรเจยยาสิ”ติ เอตถ
 วฐติ สุนิสาย วุจติย สา ปน “อโย โน ปุตตสส ภริยา”ติ สสฺสสฺสเรหิ อธิคนตพพา ชานิตพพาติ วฐ
 ติ วุจติย คตฺยตถานํ กตถจิ พุทฺธิยตถกถนโต อยมตฺถอ ลพฺภาเตวช “สฺสฺสหา, สฺสฺสหา, วฐ” อิจเจ
 เต ปฺริยายาย **สงฺมชติ** ภิกฺขุสมฺมโหช สมคคํ กมมํ สมฺปกจจตีติ สงฺมช, สฺมฺมจฺจ วา กิเลส หนุติ เตน
 เตน มคคาสินา มาเรตีตีปิ สงฺมช, ปุณฺชชนาริยวเสน วุตฺตนาเนตานิย วิวิเช สตฺเต อาหนนุติ ภูโส ฆา
 เตตีติ **พฺยคฺมช** โส เอว “วียคฺมช, วคฺมช”ติ จ วุจติย อปฺรมปิ ปุณฺชโรโกติ ตสฺส นามํ พุพฺพล
 สกฺกณ หนุตีติ **สกฺกณคหิมิ**, เสโน, อโย ปน หนฺธาตุ ทิวาทิกถน “ปฏิมชยตี”ติ อกมมกํ กตฺตูปทํ
 ชเนติย ตถา ทิ “พุทฺธสฺส ภควโต โวหารโ โลเกย โสเต ปฏิมชยตี”ติอาทิกา ปาพิโย ทิสฺสนุติย

อน ปาณนช ปาณนํ สสนนํ อนติย อานํ, ปานนํ “ตตถ อาหนนุติ อสฺสาโสช ปาณนุติ ปส
 สาโสช เอเตสฺ อสฺสาโสติ พหิ นิกฺขมนวาโตช **ปสฺสาโสติ** อนฺโต ปวิสฺนวาโต”ติ วินยฏฺจกถาย
 วุตฺตํ, **สฺตฺตฺนตฺตฺตฺกถาสฺ** ปน อุปปฏิปาฏิยา อาคตยฺ ตตถ ยสฺมา สพฺเพสมปิ คพฺภาเสยยกานํ มาตุ
 กุจฺจโต นิกฺขมนกาเล ปจมํ อพฺภนฺตฺรวาโต พหิ นิกฺขมตี, ปจฺฉา พาทิรวาโต สฺขมํ รัชํ คเหตุวา
 อพฺภนฺตฺรํ ปวิสฺนุโต ตาลุํ อาหจจ นินฺพพายตี, ตสฺมา **วินยฏฺจกถาย** “อสฺสาโสติ พหิ นิกฺขมนวาโต,
 ปสฺสาโสติ อนฺโต ปวิสฺนวาโต”ติ วุตฺตยฺ เอเตสฺ ทฺวิสฺส นยฺสฺส วินยนยฺน อนฺโต อฏฺจิตสสนํ **อสฺสาโส**
 , พหิ อฏฺจิตสสนํ **ปสฺสาโสช** สฺตฺตฺนตฺนยฺน ปน พหิ อฏฺจิตฺวาปิ อนฺโต สสนโต **อสฺสาโสช** อนฺโต
 อฏฺจิตฺวาปิ พหิ สสนโต **ปสฺสาโสช** อยเมว จ นโย “อสฺสาสาทิมชฺฉปฺริโยสานํ สติยา อฺนุคจฺจโต
 อชฺฉตฺตํ วิกฺเขปคเตน จิตฺเตน กาโยปิ จิตฺตมปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อธิชฺชิตา จ ฆนฺทิตา จา”ติ, “ปส
 สาสาทิมชฺฉปฺริโยสานํ สติยา อฺนุคจฺจโต พหิทฺธา วิกฺเขปคเตน จิตฺเตน กาโยปิ จิตฺตมปิ สารทฺธา
 จ โหนฺติ อธิชฺชิตา จ ฆนฺทิตา จา”ติ อิมาย **ปาพิยา** สเมตีติ เวทิตพฺพช

ธน ธนญช ฐนํ **ธนญ**, สิริปฺญญปญญานํ สมฺปทาติ อตฺถอช ฐาตุอตฺถอ ทิ เยภฺยเยน ภาว
 วเสน กถิตติ จเปตฺวา **วภฺกฺรภฺกชตเจติ** เอวมาทิปฺปภทช ยถา ภาวตฺถอ วตฺตมาเนน ยปจฺเจยน
 สทฺธิ นการสฺส ยฺยการํ กตฺวา ถนนํ **ถยฺยหนุติ** วุจฺจติ, เอวมช ยปจฺเจยน สทฺธิ นการสฺส **ญญการ**
 กตฺวา ฐนํ **ธนญหนุติ** วุจฺจติย ฐนินฺโน วา ภาโว **ธนญ**, ตสฺมํ ฐนญช ฐนุติ, ฐนติย ฐนิตย ฐนญช



ยสุมา ปน ฅณฺณสทฺทเทน สิริปฺญณฺณปญฺญาสมฺปทา คหิตา, ตสฺมา “ฅณฺณปฺญณฺณลกฺขณสมฺปนฺนํ ปฺตุตฺตํ
วิชายี”ติอาทิสฺส ฅณฺณสทฺทเทน สิริปญฺญาว คเหตุพฺพา ปญฺณสฺส วิสฺสุ วจนฺโตย

“นทโต ปริสายนฺเต, วาทิตพฺพปหาริโน;
เย เต ทกฺขณฺติ วทณฺ, ฅณฺญา เต นรปฺญฺควย

ทีฆมฺกุลฺลํ ตมฺพนเข, สฺสเก आयตปญฺหิเก;
เย ปาทเ ปณฺมิสฺสนฺติ, เตปิ ฅณฺญา คณฺนุชฺรย

มฐฺรานิ ปหฺฐจฺานิ, โทสคฺฆานิ หิตานิ จ;
เยเตวากฺุยานิ โสสฺสนฺติ, เตปิ ฅณฺญานรฺุตฺตมา”ติ

เอวมาทิสฺส ปน ฅณฺณสทฺทเทน ปฺญณฺณสมฺปทา คเหตุพฺพา, ปฺญณฺณสมฺปทาย วา สทฺธิ
สิริปญฺญาสมฺปทาปิ คเหตุพฺพาย อิทเมตฺถ นินฺพพจณฺ “ฅณฺณํ สิริปฺญณฺณปญฺญาสมฺปทา เอเตสํ อตฺถิ
ติ ฅณฺณ”ติย “ฅณฺณํ มงฺกลสมฺมต”นฺติ เอตฺถ ตฺ “อฺตุตมฺรตณฺ อิท”นฺติ ฅนಾಯิตพฺพ สทฺธา ยิตพฺพน
ติ ฅณฺณํ, สิริสมฺปนฺนํ ปฺญณฺณสมฺปนฺนํ ปญฺญาสมฺปนฺนนฺติปิ อตฺถิ ยฺชชติย “ฅณฺณํ ฅนฺ รชตํ ฅา
ตฺรฺูป”นฺติ จ อาทิสฺส “นตฺถิ ฅณฺณสมํ ฅน”นฺติ วจนฺโต ฅนಾಯิตพฺพนฺติ ฅณฺณํ, กิํ ตํ? ปฺพพฺพณฺณํ อปิ จ
โอสทฺวิเสโสปิ ฅณฺณนฺติ วุจฺจติย ฅนสทฺทสฺส จ ปน สมာสวเสน “อชฺโน, นินฺทฺโน”ติ จ นตฺถิ ฅน
เอตฺสสาติ อตฺถเณ ทลิตฺทปฺคฺคโล วุจฺจติย “นินฺนํ ยาทิ”ติเอตฺถ ตฺ กมฺปนตฺถวากฺกสฺส ฐฺฐาตฺส
วเสน วินาโส นินฺนนฺติ วุจฺจติย

มฺน คตฺถิยํ มฺนติย

จิเน มณฺณนายํ อลฺลตฺนโตย ฅาตฺ, ยถา คิเล, ยถา จ มิเลย จินายติ, โอจินายติย “สพฺโพ
ตํ ฅโน โอจินายตฺ”ติ อิทเมตฺถ ปาพิ นินฺทฺสนํ โอจินายตฺติ อวมณฺณตฺติย

อิติ ฎวาทิกณฺเน ตวคฺคนตฺธาตฺฐปานิ

สมตฺตานิย

ปการนฺตธาตฺ

อิทานิ ปวคฺคนตฺธาตฺฐปานิ วุจฺจนฺเต –



ปา ปาเนช ปาฬิ ปิวณัช “ปาติ, ปาณติช ปาตุ, ปาณตุ” อัจจาที ยถารห โยเชตพพัช

ชิปโป คีวั ปสาเรหิ, น เต ทสสามิ ชีวิตั;
อยญหิตะ มยา รุพุโห, สโร ปาสสตี โลहितนุติช

อตุร หิ **ปาสสตีตี** ปิวิสสุติช “ปาสสตี, ปาสสนุติช ปาสสสิ, ปาสสถช ปาสสามิ, ปาสสาม”
อิจจาทีนา, “อปสสา, อปสสสุ” อิจจาทีนา จ นเยน เสส สพพ โยเชตพพั นยญญหิช โโก หิ สมต
โถ สพพานิ พุททวจนสาคระ วิจิตรานิ วิปปฏิณณรูปนตรรตนาณิ อุทฐริตวา ทสเสตุ, ตสฺมา สพ
พาสฺปิ ธาตุสฺ สงเขเปน คหณฺพายมตตเมว ทสสิตัง ปิวติ, ปิวณติช ปิว, ปิวโนโต, ปิวมาโน, ปิว
ภาคิรโสทกัช การิตะ กุมารุ ชีริ ปาเยติช มุหุตตัม ตณฺหาสมนณ, ชีริ ตวั ปายิตะ มายช กมฺเม ปียติ,
ปีตัง ตุมาทิสฺ “ปาตุ, ปิวิตุ, ปิตวา, ปิวิตวา, ปาเยตวา” อิจจาทีนิ โยเชตพพานิช อญญะสุปิ จาเน
สุ ปาพินยานุรูปะเน สททรูปานิ เอวเมว โยเชตพพานิช

ปา รกฺชณะช ปาติช นิปาติช ปิตา, โคโปช

ปา ปุรณะช ปาติ, วิปปาติช วิปโปช

วิปโปติ พุราหฺมณเช โส หิ วิปเปติ ปุเรติ วิสิฏฺเฐน เวทฺจจารณาทีนา อตฺตโน พุราหฺมณกม
เมน โลกสฺส อชฺฌมาสยํ อตฺตโน จ หทเย เวทานีตี **วิปโปติ** วุจฺจติช “ชาโต วิปปกฺเล อห”นฺตี เอตฺถ
หิ พุราหฺมณเช “วิปโป”ติ วุจฺจติช ตสฺส กุลํ **วิปปกฺลนุติช**

ปู ปวเนช ปวติช ปุตุโต, ปุณญช เอตฺถ **ปุตุโตติ** อตฺตโน กุลํ ปวติ โสเชตีตี ปุตุโตช กิ
ยาทีคณํ ปน ปตฺวา “ปฺนาตี”ติ วตฺตพพัช

ปุตุโต’ตฺรช สฺโต สฺนุ,
ตฺนุช ตนโย’รโส;
ปุตุตฺนตฺตาทโย จาถ,
อปจฺจนฺตี ปวจฺจเรช

อิติลึงฺกมุหิ วตฺตพเพ, ปุตุตีตี อตุรชาติ จ;
วตฺตพพั เสสฺฐจาเนสุ, ยถารหฺมทึเรช;
ปาพียญฺหิ อตุรชาติ, อิติตี ปุตุตี กถียติ;



เอตถ ปน –

“ตโต ทเว สตุตฺรตฺตสฺส, เวเทหสฺสตุรธา ปิยา;
ราชกณฺญา รุจา นาม, ธาติมาตฺรณพฺรวิ”ติ

อัย ปาพิ นิสฺสนนฺช “ปุตฺตี, ฐิตา, ทุหิตา, อตฺตชา”ติ อิจฺเจเต ปฺริยาายาฯ เหว อตุรธาติ อิตฺถิ
วากสฺส อิตฺถิลิงฺกสฺส ทสฺสนโต สุตฺตทฺทาทิสฺสปี อิตฺถิลิงฺกนโย ลพฺภมานาลพฺภมานวเสน อูป
ปฺริกฺขิตพฺโพช ตถา หิ โลเก “เวสฺโส, สฺสุทฺโท, นโร, กิปรุสฺโส” อิจฺจาทีนํ ยุกพฺภาเวน “เวสฺสี, สฺสุทฺที,
นารี, กิปรุสฺสี”ติอาทีนํ อิตฺถิวากานํ ลิงฺกานํ ทิสฺสนนฺตฺย “ปฺริสฺโส ปฺมา” อิจฺจาทีนํ ปน ยุกพฺภาเวน
อิตฺถิวากานํ อิตฺถิลิงฺกานํ น ทิสฺสนนฺตฺย **ปฺญณฺนติ** เอตถ ปน อตฺตโน การกํ ปวติ โสเชตฺตีติ ปฺญณฺนํ
กียาทิถณฺ ปน ปตฺวา ปฺนาตฺตีติ **ปฺญณฺนติ** วตฺตพฺพช

อณฺโณ อตฺถปิ วตฺตพฺโพ, นิสฺสตุตฺตลฺกขณฺสฺสโต;
ตฺสฺมา นิสฺสพฺพนํ เณยฺยํ, ชนปฺุชาทีโต อิชฺช

ปฺริ ปฺุชฺชภวํ ชเนตฺตีติ **ปฺญณฺนํ** สทา ปฺุชฺชิตํ วา ชเนตฺตีติ **ปฺญณฺนํ** ชนํ อตฺตการํ ปฺุนาตฺตีติ **ปฺญณฺนํ**
อเสสํ อปฺุณฺณํ ปฺุนาตฺตีติ **ปฺญณฺนํ**

กฺลฺยาณํ กุสฺลํ ปฺุณฺณํ, สฺสมิมิจฺเจว นิสฺสทิสฺเส;
กมฺมสฺส กุสฺลสฺสสาธิ-วจนํ วจเน ปฺุญฺช

เป คตฺติยํ เปติ, เปนฺตฺย เปสิ, เปถย อิช ภิกฺขเว เอกจฺโจ อสฺสชพฺงโก เปหีติ วุตฺโต วิทฺโธ
สฺมานอ โจทีโต สารถินา ปจฺจโต ปฺุทฺธิสฺสทฺกติ, ปฺุทฺธิจฺโต รถํ ปฺุทฺธิวตฺเตตฺย อุมฺมคฺคํ คณฺหาติ, อุพฺพภฺภูมํ
รถํ กโรตฺย

เป วุทฺธิยํ ปยตฺย ปาโย, อปาโยฯ เอตถ **อปาโย**ติ นตฺถิ ปาโย วุทฺธิ เอตฺถาติ อปาโยฯ อย
ธาตฺวเสนปี อตฺถอ เนตฺตพฺโพ, อยโต วุทฺธิโต, สฺสุชโต วา อเปโตติ **อปาโย**, นิสฺสยติรจฺจณฺนโยนิเปตฺติ
วิสยอสุรกายาฯ

เป โสสเนช ปายติ, ปยติ วาฯ นิสฺสโกฯ เอตถ **นิสฺสโก** นิสฺสยติ วิสฺเสติ ปฺุทฺธิปฺุทฺธิ, ตโต วา อตฺ
ตณฺ นิสฺสปาติ รกฺขตฺตีติ นิสฺสโก, สมนปฺุชาโนช

คฺุป รกฺขณฺช โคปตฺย โคปโกช



นครี ยถา ปจจนต์, คุตุต์ สานุตรพาหิรัย

เอว โคเปถ อตุตทาน, ขโณ เว มา อุปจจาคาย

โคเปถาติ โคเปยุย รุกเขยย

วป สนุตาเนย วปติย

สป สมวาเยย สปติย

จูป มนุทคตียัม โจปติย

ตุป หีสายัม โตปติย ตุปติย

คุป โคปนชิจุจณเนสุ โคปติ, ชิจุจติย ชิจุจัน, ชิจุจณมานอย เซจุจันย ชิจุจันติวา อิจจาที
นีย

กปุ หีสาทกุกกลคนุเสสุย กปติย กปุปุโรย

กปุ สามตุถิเยย อิท อมุหากัม กปติย เนต อมุเสสุ กปติย

กป กรุณายัม กปติย กปโณ, กาปณณัม ตตุถ กปตีติ กรุณายติ, กาปณณนุติ กปณภาโว

สป อุกโกเสย สปติย สปโถ, อภิสปโถ, อภิสปิโต, สปนโกย

วป พินุกุเขเปย พิน วปติย วาปโกย วาปิต ฐณณัม วุตุต พิน ปุริเสนย พิน วปติย วป
ปมุงคัลย

สุป สยเนย สุปติย สุขุ สุปนุติ มุณโย, เย อิตถีสุน พชฌเรย สุตโต ปุริโส, สุปน, สุตตุตย

ชิป เปรณย เปรณ จุณณิกรณ ปิสนัม เขปติย เขปโกย

ชิป อพยุตุตสทุเทย ชิปติย ชิปีตสทุโทย ยทา จ ฐมัม เทเสนุโต, ชิปี โลกคคณายโกย

ชิป ฉททโนย ชิปติ, อุกชิปติ, วิกชิปติ, อวชิปติ, ส์ชิปติย ชิตตุต, อุกชิตุต, ปกชิตุต, วิกชิตุต
อิจจาทีนีย



โอบ นิฏฐุภเนห นิฏฐุภนั เขพปาดนั โอบตติ โอสธั สงฺขริตฺวา มุเข เขฬั โอบิย

ลปิ อุปลเปย เลปติย ลิตตั ปรมเน เตชสาฯ

ขิปี คติยัฯ ขิมปติย

ทปิ เขเปย เทปติย

นิทปิ นิตมฺปเนห นิตมฺปนั นาม สสฺสรุกฺขาทีสุ วิหิสฺสั วา วรกสฺสั วา อจฺฉินฺหิตฺวา ขุทฺทก
สาขั วา อภยฺชิตฺวา ยถาจิตเมว หตฺเถน คเหตุวา อากฺขุตฺติตฺวา พีชมตฺตสฺเสว วา ปณฺณมตฺตสฺเสว
วา คหณัฯ ปุริโส วิหิสฺสั นิตมฺปติ, รุกฺขปตฺตั นิตมฺปติย นิตมฺปโก, นิตมฺปิตั, นิตมฺปิตุ, นิตมฺปิตฺวา
ฯ

ตป ทิตฺติยัฯ ทิตฺติ วิโรจณั ทิวา ตปติอาทิจฺโจย

ตป อุพฺเพเคฯ อุพฺเพโค อุตุราโส ภีรุตาย ตปติ, อุตฺตปติย โอตฺตปปั, โอตฺตปปิยั ฌนัฯ

ตป ฐป สหฺตฺตาเปย ตปติย ตโปชนั, อาตาโปฯ อาตฺตปิย อาตฺตปย ฐปติ, สหฺฐปโน, กมฺเม ตา
ปิยติย ฐปิยติย ภาเว ตาปนั, ตาโป, ปริตาโป, สหฺตฺตาโปฯ ฐปนัฯ

ปการนฺตธาตฺรฺพานิย

ผการนฺตธาต

ปฺปผ วิกสเนห อกมฺมโก จายั สกมฺมโก จฯ ปฺปผติย ปฺปผั, ปฺปผนั, ปฺปผิต, ปฺปผิตุ, ปฺปผิต
วฯ ปฺปผนฺติ ปฺปผโน ทุมาย ถลชา ทกชา ปฺปผา, สพฺเพ ปฺปผนฺติ ตาวเทย มณฺชฺสโก นาม รุกฺโข
ยตฺตกาณี อุทเก วา ถเล วา ปฺปผานิ, สพฺพานิ ปฺปผติย

ตฺผ หิสายัฯ ตฺผติย

ทผ ทมิ วปฺผ คติยัฯ ทผติย ทมฺผติย วปฺผติย

ทิม กถนฺยฺทฺธนิหฺทาหิสาทาเนสุย เทผติย เทโผย

ตผ ติตฺติยัฯ ติตฺติ ตปฺปนั, ตผติย



ทุฬ อุปกุกิเลเสษ อุปกุกิลิสสน์ อุปกุกิเลโสษ โทผติษ

คุฬ คนุเกษ คนุโถ คนุถิกรณษ โคผติษ

ผการนุตราตุรปานิช

พการนุตราตุ

ภพพ หิ์สายัยษ ภพพติษ ภพโพษ

ปพพ วพพ มพพ ภพพ ขพพ คพพ สพพ จพพ คติษัยษ ปพพติษ วพพติษ มพพติษ ภพพติษ
ษ ขพพติษ คพพติษ สพพติษ จพพติษ

อพพ สพพ หิ์สายณจษ คตยาเปกขาย จกาโรษ อพพติษ สพพติษ

กุกิ อจจาทเนษ กุกิพพติษ

ลุกิ ตุกิ อทุกเนษ ลุมพติษ ตุมพติษ ลุมพินันวณษ อทุกตุมโพษ อโถปี ทเว จ ตุมพานิช

จุกิ วทนส์โยเคษ ปุตุตต์ มุทฐนิ จุมพติษ มุเช จุมพติษ เอตุถ สียา “ยทิ วทนส์โยเค จุกิธาตุ
วตุตติ, กถ์ อมพุธรพินทุจุมพิตกุฏฏิ เอตุถ อวทเน อวิญญานเก ปพพตกุฏฏ อมพุธรพินทุ
จุมพนั วตุต”นุติ? สจจจ, ตั ปน จุมพนาการสทิสเนากาเรน สมภว จेतสิ จเปตวา วตุตต์, ยถา อทส
สนสมภเวปี ทสสนสทิสเนากาเรน สมภุตตตตา “โรทนุเต ทารเก ทิสวา, อุกพิทฐา วิปฺลา ทุม”ติ
อจกขุกานมปิ รุกขานั ทสสนั วตุตต์, เอวมิธาปี จุมพนาการสทิสเนากาเรน สมภุตตตตา
อวทนานมปิ อมพุธรพินทุจุมพนั วตุตต์ย สภาวโต ปน อวิญญานกานั ทสสนจุมพนาทินิ จ
นตุถิ, สวิญญานกานันเวว ตานิ โหนตุตีติษ อัย นโย กมุ ปทวิกุเขเปติอาทิสปี เนตพโพษ

อุพพิ ตุพพิ ฤพพิ ทพพิ ฐพพิ หิ์สตุถาย อุพพติษ ตุพพติษ ฤพพติษ ทพพติษ ทพพพ
ฐพพติษ เอตุถ ทพพพาทิ ทพพติณ, ยั “ติริยา นาม ตินชชาติ”ติ ปาพิยั อาคตัย เอตุถ จ ทพพพาทิ
อิติถิลิงค, ทพพนุติ นปัสกิลิงคนุติ ทฏจพพพิษ

มพพิ พนุชเนษ มพพติษ

กุกิพิ อุกคเมษ กุกิพพติษ



บุพ พบุพ สบุพ ปบุพ ปรบุพ ปุบุพ ติบุพ ปพบุพ ติบุพ สบุพ ติบุพ เอตุต สียา “นบุ โภ ปบุพ สบุพ สบุพ
 ทา สบุพ นามานิ, กสุม่า ปเนเต ชาตุจันตยา คหิตา”ติ? วุจจเต – สบุพ นามเมสุ จ ตุมนุตาทิวิริหิต
 สุ จ นิปาเตสุ อุปลศเคสุ จ ชาตุจันตา นาม นตุถิ, อิมานิ ปน สบุพ นามานิ น โหนุตติ เกวล สุตติ
 สามณเณน สบุพ นามานิ วีย อุปฏจหนุตติ, เตน เต ตพุมวามตุตตตตา ชาตุจันตยา ปุพพาจริเยหิ
 คหิตา “ปุพพติ สบุพตี”ติ ปโยคทสสนโตตติ ยทิ เอว กสุม่า พุททจเน เอตานิ รูปานิ น สนุตติ?
 อนาคมนภาเวน น สนุตติ, น อวิชชมานภาเวน กิจจาปิ พุททจเนสุ เอตานิ รูปานิ น สนุตติ,
 ตถาปิ ปปราเอหิ อนุมตา ปุราณภาสาติ คเหตุพพานิ, ยถา “นาถตีติ นาโถ”ติ เอตุถ “นาถตี”ติ
 รูปิ พุททจเน อวิชชมานมปิ คเหตุพพ โหติ, เอว อิมานิปิย ตสุม่า โวหารesu วิญญน โกสลลต
 ถาย สาสเน อวิชชมานาปิ สาสนานูรูปา โลกิกปโยคา คเหตุพพาติ “ปุพพติ สบุพตี”ติ รูปานิ
 คหิตานิย เอส นโย อญเญสุปิ จาเนสุ เวทิตพโพย

จมพ อทเนย จมพติย

กพพ ขพพ คพพ ทพเพย ทพโพ อหงกาโรย กพพติย ขพพติย คพพติย

อพิ ทพิ สทเพย อมพติย อมพา, อมพูย ทมพติย

ลพิ อวสสเนย อวสสนิ อวลมพนย ลมพติ, วิลมพติ, พุยามพติย นิเจ โจลุมพเต สิริโยย
อาลมพติย อาลมพน, ตทาลมพน, ตทาลมพณ, ตทาลมพ วาย ลาพูย อลาพู วา, อกาโร หิ ตพ
ภาเวย

พการนุตชาตุรูปานิย

ภการนุตธาตุ

ภา ทิตติยย จนโท ภาติ, ปณหา ม ปฎิภาติย รตติ วิภาติย ภาณ, ปฎิภานย วิภาตา รตติย

ภิ ภเยย ภายติย ภย, ภยานโก, ภโม, ภิมเสโน, ภิรุ, ภิรุโก, ภิรุชาติโกย การิตเต “ภายเอติ,
ภายยติ, ภายาเปติ, ภายาปยติ”ติ รูปานิย

สภุ สหมภุ หีสายย สภติย สหมภติย

สุมภ ภาสเนย จจกาโร หีสายเปกขโกย สุมภติย สุมภโกย กุสุมภโกย



เอตถ **สุมฺโภติ** อวาวโฏฆ “**สุมฺภํ นิภขนาหิ**”ติ อิทเมตถ **นิทสฺสนํ** **กุสุมฺโภติ** ชุทฺทกอวาวโฏ,
“**ปพฺพตกนฺทรปฺทรสาขาปริปฺปรา กุสุมฺเภ ปริปฺปรนฺตี**”ติ อิทเมตถ **นิทสฺสนํ**

อพฺภ วพฺภ มพฺภ คติยํ อพฺภติช อพฺโภช วพฺภติช มพฺภติช

เอตถ **อพฺโภติ** **เมโฆช** **โส** **หิ** **อพฺภติ** **อนฺกสฺตปฺภโล** **หฺตุวา** **คจฺจตีติ** “**อพฺโภ**”ติ **วฺจฺจติช** “**วิชฺช**
มาลี สฺตกฺกฺกุ”ติ **วฺตฺตํ** **สฺตกฺกฺกุติ** **จ** **อนฺกสฺตปฺภโลช** **เอตถ** **จ** **อพฺภสฺทโท** **ติลฺงฺคิโก** **ทฺฏจฺพฺโพช**
ตถา **หิ** **อຍ** “**อพฺภุจฺจิตฺว** **ส** **ยาติ**, **ส** **คจฺจํ** **น** **นิวฺตฺตตี**”ติ **เอตถ** **ปฺลฺลฺงฺโคช** “**อพฺภာ**, **มฺหิกา**, **ฐฺโม**,
รฺโซ, **ราหุ**”ติ **เอตถ** **อิติลฺงฺโคช** “**อพฺภานิ** **จฺนฺทมนฺทลํ** **จฺนาเทนฺตี**”ติ **เอตถ** **นฺปฺสฺกฺลฺงฺโคช**

อิมานิ **ปน** **เมฆสฺส** **นามานิ** –

เมโฆ **วลาหโก** **ลฺงฺฆิ**, **ชฺมฺโต** **อมฺพุโท** **ฆฺโน**;
ธาราธโร **อมฺพุธโร**, **ปฺชฺชฺนฺโน** **หิมคพฺภโกช**

ยภ **เมถฺเนช** **มิถฺนสฺส** **ชนทฺวยสฺส** **อิทํ** **กมฺมํ** **เมถฺนํ**, **ตฺสฺมิ** **เมถฺเน** **ยภธาตฺ** **วตฺตติช** **ยภติช**
ยาภสฺสํ

เอตถ **จ** “**เมถฺน**”นฺติ **เอสา** **สพฺภิวาจา**, **ลชฺชาสมฺปนฺเนหิ** **ปฺคฺคฺเลหิ** **วตฺตพฺพภาสาภาวโตช**
ตถา **หิ** “**เมถฺโน** **ธมฺโม** **น** **ปฺภฺสิเวติพฺโพ**”ติ **จ** “**น** **เม** **ราชา** **สขา** **โหติ**, **น** **ราชา** **โหติ** **เมถฺโน**”ติ **จ**
โสภเน **ววาจาวิเสย** **อຍ** **ภาสา** **อาคตฺย** “**ยภตี**”ติอาทิกา **ปน** **ภาสา** “**สิขรณิ**”ติอาทิกา **ภาสา** **วีย**
อสมฺภิวาจาช **น** **หิ** **หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺโน** **โลกิยชฺโนปิ** **อีทิสฺสิ** **วาชํ** **ภาสติช** **เอวํ** **สนฺเตปิ** **อิธมฺต**
ตฺกํ **สคตฺหิโรตฺตปฺปิ** **ภควา** **มหากฺรณฺย** **สญฺเจทิตฺทโย** **โลกานฺกมฺปาย** **ปริสมชฺเณ** **อภาสิช**
อโห **ตถาคตฺสฺส** **มหากฺรณฺติช**

อิมานิ **ปน** **เมถฺนธมฺมสฺส** **นามานิ** –

สฺเวสนํ **นิตฺทฺวณํ**, **เมถฺนํ** **สุรตํ** **รตํ**;
พฺยถโย **คามธมฺโม** **จ**, **ยาภสฺสํ** **โมหนํ** **รติช**

อสทฺธมฺโม **จ** **วสฺล-ธมฺโม** **มีพฺพหฺสฺชมฺปิ** **จ**;
ทฺวยํ **ทฺวยสมฺปตฺติ**, **ทฺวนฺโท** **คมฺโม** **ทกนฺติโกช**

สิภ **วิภ** **กตฺถเนช** **สิภติช** **วิภติช**



เทภ อภิ ทภิ สหุเทษ เทภติษ อมภติษ อมภเภษ ทมภติษ

เอตถ จ อมภเภ วุจจติ อุกกัษ ตมภิ นิชชวัมปิ สมานัน โอมภกาลาทีสุ วิสสนุหมานัน อมภติ สหุพ
กโรตีติ อมภเภติ วุจจติษ

อิมานิสฺส นามานิ –

ปานีโย อุกกั โตโย, ชลัน ปาโต จ อมภุ จ;
ทกั กั สลิลัน วาริ, อาโป อมภเภ ปปมปิ จษ

นีรณจ เกปุกั ปานิ, อมตัง เอลเมว จ,
อาโปนามานิ เอตานิ, อากตานิ ตโต ตโตษ

เอตถ จ “วาลคฺเคสุ จ เกปุกेष ปิวิตถจ เตสฺ ภูสฺ โหติ ปานี”ติอาทโย ปโยคา ทสฺเสตพฺพาย

ถภิ ชภิ ปฏฺิพฺพเช ธมภติ, วิตถมภติษ ชมภติ, วิภชมภติษ ธมภเภษ ถภุโร, อุปตถมภเภษ
อุปตถมภินีษ วิภชมภเภษ วิภชมภติทกิลโสษ

ชภ ชภิ คตฺตวิหาเมษ ชภติษ ชมภติ, วิชมภติษ วิชมภัน, วิชมภิตาย วิชมภันโต, วิชมภมา
โน, วิชมภิตอย

สพภ กถเนษ สพภติษ

วพภ โภชเนษ วพภติษ

คพภ ธารเนษ คพภติษ คพภเภษ

เอตถ คพภเภติ มาตฺตูกุจฺฉิปี วุจจติ กุจฺฉิคตฺตฺตฺตปีษ ตถา หิ “ยเมภกรตฺตฺตี ปจฺมม, คพภเภ วสติ
มาถนโว”ติ เอตถ มาตฺตูกุจฺฉิ “คพภเภ”ติ วุจจติษ “คพภเภ เม เทว ปติภฺุจฺติโตษ คพภเภ จ ปติโต จมา”ติ
จ เอตถ ปน กุจฺฉิคตฺตฺตฺตโตษ อปฺิจ คพภเภติ อาวาสฺวิเสโสษ “คพภเภ ปวิภฺุจฺ”ติอาทิสฺ หิ โอวารโก
“คพภเภ”ติ วุจจติษ

รภ รภสฺเสษ อาปฺุพฺโพ รภ หิสากรณวายนเนษุ รภสฺส รภสภวาโย ตสมฺภคิโน ปน
ปาพิโย “จณฺุหา รุฑฺธา รภสา”ติ เอว อากตาย



ตตถ รกษาคติ กรณตตตริยาช รกติ, อารกตติ, สมารกตติ, อารมกตติช รกโสช อารมโกช สมารม
โก, อารกนโตช สมารกนโตช อารทช เม วีรียช สมารมกช อนารมกช สมารมโก เต น วิชชตติช
ปการณารมโกช วีรียารมโกช อารกิตุช อารกิตวาช อารพกช

เอตถ วีรียารมโกติ วีรียสงฆาโต อารมโกช อารมกสทโท กมเม อาปตตติย กุรียาย วีรียเอ หี
สยาย วิโกปนเอติ อนนเกส อตถเอส อากโตช

“ย กิจจิกิ ทุกช สมโกภิกิ, สพพ อารมกปจจยา;
อารมกาน นโรเชน, นตถิกิ ทุกชสส สมโกโว”ติ

เอตถ หี กมม อารมโกติ อากตช “อารมกตติ จ วิปปฏิสวารี จ โหตี”ติ เอตถ อาปตตติช “มหายณณา
มหารมกา, น เต โหนติ มหปผลลา”ติ เอตถ ยุปุสสาปนาทิกุรียาย “อารมกตติ นิกกมถ, ยุกชถ
พุกชสาสเน”ติ เอตถ วีรียช “สมณ โคตม อุกทิสส ปาณ อารมกนตติ”ติ เอตถ หีสาย “พีชคามภูต
คามสมารมกา ปฏิวิโรโต โหตี”ติ เอตถ เจทนภณชนาทิกิ วิโกปนช อิจจเว –

กมเม อาปตตติยณเจว, วีรียเอ หีสากุรียาส จ;
วิโกปนเอ จ อารมก-สทโท โหตีติ นิกทิสเส;

ลภ ลากช ลกตติ, ลพกตติช ลากโก, ลทช, อลตถ, อลตถุช

สภ ทิตตติยช โสภตติช โสภกา, โสภน, โสภโกโตช

ชภ สมจลเนช โชภตติ, สงชชภตติช หตถิกินาเค ปทินนมหิ, ชพุกิตถ นคร ตทาช โชภกา, สง
โชภโกช

นภ ตุก หีสายช นภตติช ตุกตติช

สมภ วิสสาเสช สมภตติช สมภตติ, สมภตโตช

ลภ วิโมหเนช โลกตติ, ปโลกตติช อุลลภุมาริปโลกนช การิต ปน “โลกตติ, ปโลกตติ, ปโลกต
วา”ติ รูปานิ ภวนตติช ทิวาทิกณ ปน ปตวา คิทุชิตถ “ลพุกตติ”ติ รูปิ ภวตติช

ทภิ คนถเนช ทมภตติช ทมภนช



รูกิ นินวารณษ รุมภติ, สหุณิรุมภติษ สหุณิรุมภโภ, สหุณิรุมภติตวาช

อุภ อุพภ อุภภ ปุรณษ อุภติษ อุพภติษ อุภภติษ อุภนาช อุพภนาช อุภภนาช โอบภษ เกฏฐภ
ษ อุพภภษ กุมภภษ กุมภภษ การิตเต “โอบภติษ อุพภภติษ อุภภภติษ”ติ รูปานิ ภวนุติษ

ตตถ เกฏฐภนุติ ภุริยาภภวิภภไป กวินุ อุปภการิชตตถษ อิทั ปนตถถ นิพพจนั กิฏฐติ คเมติ ก
ริยาทิวิภาคั, ตั วา อนวเสสภริยาทาทนโต เกฏฐนโต คเมนุโต โอบภติ ปุเรตตีติ เกฏฐตั กิฏฐอุภฐาตว
เสนษ อุพภภติ อุพภภติ ปุเรตตีติ อุพภภ, ปุรณษนุติ อตถโถษ จริยาภิฏฐเกภิ หิ อีทิสี สททคติ ทิสุสตี, ตั
ยถา? “มหาทานั ปวตเตสสิ, อจจุพภภั สาคฐปม”นุติษ ตตถ จ อจจุพภภนุติ อติวิย ยาจกานั
อชฐมาสยั ปุรณษ อภุขุมภนุติภิ ปาโจษ กุมภภติ กั วุจจติ อุทกั, เตน อุพภภตพโพติ กุมภภ, โส
เอว อิตถิลิงควเสน กุมภภษ เอตถ จ “กุมภภั โชรติ โอนโต”ติ ปโยโคษ

กุมภภสทโท ฆฎฐ หตถิ-สิโรภิณษเท ทสภพณษ;
ปวตตตตีติ วิญญเยยโย, วิญญนา นยทสสินาช

ภการนุตฐาตฐรูปานิช

ภการนุตฐาตฐ

มา มาเน สทเทจษ มาติษ มาตาช เอตถ มาตาทิ ชนิกา วา จุพภมาตา วา มหามาตา วาช

ภู พนุชเนษ มวติษ ภิยาทิกณษส ปนษส “มุนาตี”ติ รูปัษ

เม ปฏฐิทาทนอาทาทนเสษ เมติ, มยติษ เมฐาช

เอตถ เมฐาติ ปณณาช สา หิ สุขุมภมิ อตถถ ฐมมภจ ชิปปเมว เมติ จ ฐาเรติ จาติ เมฐาติ
วุจจติษ เอตถ ปน เมตีติ คณหาติษ ตถา หิ อภุจสาลินิชัย วุตถั “อสนิ วิย สิลุจเจเย กิเลเส เมฐติ
หีสตีติ เมฐา, ชิปปั คหณฐารณฐเจเน วา เมฐา”ติษ สภคมตถถวากสส ปน เมฐฐาตฐสส วเสน เมฐ
ติ สีสสมาริทาทิหิ สทฐมเมหิ สิริยา จ สภคจจตีติ เมฐาติ อตถโถษ คเหตุพโพษ เอตถเอตถ วุจจติ –

“ทวิชฐาตฐเยภฐาตฐยา, ทวิชฐถถวติยาภิ จ;
เมฐาสททสส นิปปตตี, ชณณว สุกตสสเน”ติษ

โอบมา สภมตถิเยษ สภมตถิชัย สภมตถภวาช อลุตถนโตยั ฐาตฐ, โอบมาติ, โอบนุติษ



อตุรายํ ปาพิ “โอมาติ ภานเต ภควา อิทธิยา มโนมเยน กาเยน พุรหมฺโลกํ อุปสงฺกมิตฺ”นฺติฯ
ตตถ โอมาตีติ ปโหติ สกฺโกติฯ

ติมฺ อทฺทภาเวฯ อทฺทภาโว ติณฺตภาโวฯ เตมฺติฯ ติณฺโต, เตมิโยฯ เตมิตฺกามา เตมิสุฯ

เอตถ เตมิโยติ เอรํนามโก กาสีรณฺโณ ปฺตุโต โปชิตฺโตฯ โส หิ รมฺโณ เจว มหาชนฺสฺส จ
หทยํ เตเมณฺโต อทฺทภาวํ ปาเปณฺโต สีตลภาวํ ชเนนฺโต ชาโตติ “เตมิโย”ติ วุจฺจติฯ

นิตฺมิ กิลมฺเนฯ นิตมฺมฺติฯ หทยํ ทยฺหเต นิตมฺมามิฯ

จมุ ฌมุ ชปฺ ฌมุ อุมฺ ชิมฺ อทฺเนฯ ฌมฺติฯ ฌมุฯ ฌมุติ เสนาฯ ฌมฺติฯ ชมฺติฯ ฌมฺติฯ อุมฺติฯ เช
มฺติฯ

กมุ ปทฺวิกฺเขเปฯ ปทฺวิกฺเขโป ปทฺสา คมฺนํฯ อิหํ ปน โวหารสีสมฺตตํ วจฺนํ, ตสฺมา “นาสฺส
กาเย อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมฺตี”ติอาทิสฺส อปทฺวิกฺเขปฺโตปิ คเหตุพฺโพฯ กมฺติฯ ฌงฺกมฺติ,
อติกฺกมฺติฯ อภิกฺกมฺติฯ ปฏิกฺกมฺติฯ ปกฺกมฺติฯ ปรกฺกมฺติฯ วิกฺกมฺติฯ นิกฺกมฺติฯ สงฺกมฺติฯ สงฺกมฺนํฯ
สงฺกนฺติฯ กมฺนํฯ ฌงฺกมฺนํฯ อติกฺกโมฯ อภิกฺกโมฯ ปฏิกฺกโมฯ ปกฺกโมฯ วิกฺกโมฯ นิกฺกโมฯ
อติกฺกนฺโต ปฺริโสฯ อภิกฺกนฺตา รตฺติฯ นิกฺขมฺติฯ อภินิกฺขมฺติฯ การิเต นิกฺขามฺติฯ อณฺณานิปี
โยเชตพฺพานิฯ ยสฺมา ปนายํ ชาติ จุราทิกณฺ ปตฺวา อิจฺฉากนฺติ ยตฺถสฺส วตฺตติ, ตสฺมา เตปิ อตฺถ
อุปฺสคฺคฺวิเสสิเต กตฺวา อิธ อภิกฺกนฺตสทฺสฺส อตฺถทฺฐารํ วตฺตพฺพมฺปิ อวตฺวา อุปฺริ จุราทิกณฺเยว
กเถสฺสามฯ

ยมฺ อุปฺรเมฯ อุปฺโร วิจารณ์ํ ยมฺภิฯ ยโมฯ “ปเร จ น วิชานนฺติ, มยเมตถ ยมามเส”ติ อิห
เมตถ นิสฺสนํฯ ตตถ ยมามเสติ อุปฺรمام, นสฺสาม, มรามาติ อตฺถโยฯ

นม พหฺตฺเต สทฺเทฯ พหฺตฺโต สทฺโท นาม อุกฺคตสทฺโทฯ นมฺติฯ

อม ทมฺ หมฺม มิสม ฌม คติมฺหิฯ อมฺติฯ ทมฺติฯ หมฺมฺติฯ มิสมฺติฯ ฌมฺติฯ ฌมาฯ

ฌมาติ ปถวีฯ ฌมาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโก ทฏฺฐพฺโพ, “น ฌมายํ นิสฺสํติวา อาสเน นิสฺนฺนสฺส อคฺ
ลานสฺส ฐมฺมํ เทเสสฺสามีติ สิภาฯ กรณฺยา”ติ จ “ฌมายํ ปรีวตฺตามิ วาริจโรว ฆมฺเม”ติ จ ปโยคทสฺ
สนโตฯ โส จ โข สตฺตหิ อฏฺฐหิ วา วิภตฺตีหิ ทฺวีสุ จ วจเนสุ โยเชตพฺโพฯ ฌนฺติ คจฺฉนฺติ เอตฺถาติ
ฌมาฯ



ธม สหุทคสิโยเคสุย ธมธาทุ สหุเท จ มุขวาเตน สหุธิ อคคิสโยเค จ วตตติย ตตถ
 ปจมตถเถ “สงขั ธมตติย สงขธมโกย เภริ ธมตติย เภริธมโกย ธเม ธเม นาตติธเม”ติ ปโยโคย ทุตติยต
 ถ “อคคิ ธมตติย สมุฏฐาเปติ อตตทาน, อณู อคคิวิ สนธม”นุติ ปโยโคย

ภาม โภธเย ภามตติย

นหมุ นหมเนย นมตติย นโมย นต, นมนน, นตติย นมย นมมาโนย นมนุโตย นมิโตย นามย นา
 มิตย นมิตย นตวา, นตวานย นมิตวา, นมิตวาน, นมิตุนย การิต “นามเอติ, นามยตติย นามเอตวา
 นามยิตวา”ติ รูปานิ ภวนตติย ตตริ หิ “นมติ นมิตวา”ติ เอวิปการานิ ปทานิ นมนตถเถ ว
 ทนายณจ ทฏฐพพานิ, “นโม นตวา”ติ เอวิปการานิ ปน วนทนายเมว อตฺรายนุปลกขณมตต
 ปโยครจนา –

รุกโข ผลี ผลการครตตาย นมิตวาน ภิชชติ;
 วุทโร ชราชชชตตาย นมติ นมิตวา คจจติ;
 สหุโร พุทฐ นมติ นมิตวา คจจติ;
 นโม พุทฐสส สตถาริ นตวาน อคมาสีติ;

เอตถ **นโมติ** ปท นีปาเตสุปี ลพภตติย เตน หิ ปจจตโตปโยคจนาจานิ อภินนรูปานิ ทิสสนุติ
 “เทวราช นโม ตยตถุย นโม กตวา มहेสิโน”ติย อุปสคเคหิปี อย โยเชตพพา “ปณมติ, ปณโม,
 อุณณมติ, อุณณติ” อิจจาทีนาย

ขมุ สหเนย ขมตติย ขนตติย ขโม, ขมน, เอวิ ภาวเย กตตริ ปน “ขนตตาย ขมิตาย ขโม โหติ
 สีตสสุปี อุณหสสุปี”ติ ปโยคาย

สม อทสสเนย สมติ, วุปสมติ อคคิย

ยม ปริเวสเนย ยมตติย ยโมย ยมราชาย

สม สหุเทย สมตติย

สม ถม เวลมเพย สมตติย ถมตติย

วายม อีหายย วายมตติย วายาโมย



คมุ คติยัฯ คจจติย คมโกษ คโตย คติย คมนนัฯ การิตะ “คเมติ, คมยติ, คจจาเปตี”ติอาทีนั
ภวานุติย

รมุ กัฬายัฯ รมติย วิรมติย ปฏิวิรมติย อุปรรมติย อารติย วิรติย ปฏิวิรติย อุปรติย เวมณัฯ
วิรมณัฯ รติย รมณัฯ รโตย อารโต วิรโต ปฏิวิรโตย อุปรโต, อุปรโมย อาราโมย

วมุ อุกุคิรณะฯ วมติย วมฤฯ วมมิโกษ

ชัรตฤ ตั วิสั วนุตั, ยมห์ ชัวิตการณา;

วนุตั ปจจาวมิสุสามิ, มตั เม ชัวิตา วรัช

ตตฤ วมมิโกติ วมตีติ, วนุโตโกติ, วนุตุสุสโยติ, วนุตสิเนหสมพนุโชติ วมมิโกษ โส หิ อหิ
นกุลอุนุทฐุรชโรคพิกาทโย นานปปรการะ ปาณเก วมตีติ วมมิโกษ อุปจิกาหิ วนุโตโกติ วมมิโกษ
อุปจิกาหิ วมิตุวา มุขตุณุทเกณ อุกุชิตตปัสสุจณุณเณ กฏิปปมาณเณปิ โปริสปปมาณเณปิ อุกุสิโตติ
วมมิโกษ อุปจิกาหิ วนุตเชพสิเนเนน อาพทุชตาย สตตตตตตาทั เทเว วสุสนุเตปิ น วิปปรกิริยติ, นิ
ทาเชปิ ตโต ปัสสุมฏุจึ คเหตุวา ตสมั มุฏุจึนา ปัพิยมาเน สึเนโหว นิกุขมติ, เอว วนุตสิเนหสมพนุ
โชติ วมมิโกษ

เอตฤ ปน “ภควา, หิมวา”ติอาทีนั ปทานิ น เกวลั วนุตุปจจยวเสเนว นิปฎาเทตพพานิ, อถ
โฆ วมุธาตุวเสนปิ นิปฎาเทตพพานิ, เตนหา วิสุทฐิมคคการโก “ยสุมา ปน ตัสสุ ภเวสุ ตณุหาสง
ชาตั คมนนเมเนน วนุตั, ตสมุมา “ภเวสุ วนุตคมนา”ติ วตตพเพ ภวสทุทโต ภการั, คมนสทุทโต
คการั, วนุตสทุทโต วการณจ ทีฆั กตุวา อาทาย ภควาติ วุจจติ, ยถา โลกะ ‘เมहनสุส ชสุส
มาลา’ติ วตตพเพ เมชลา”ติ วทตา นัรุตติเนเยน สทุทสิทุธิ ทสุสิตาฯ

เอตฤ, สึยา “วิสมมิทั นิสสนัน, เยน ‘เมहनสุส ชสุส มาลา’ติ เอตฤ เมการชการลาการานัน
กมโต คหณั ทิสสุติ, “ภเวสุ วนุตคมนา”ติ เอตฤ ปน ภการวการคการานัน กมโต คหณั น ทิสสุตี”
ติ? สจจ, อึช ปน “อคุคาหิโต, วิชชชาจรณสมปนุโน”ติอาทีสุ วิย คุณสทุทสุส ปรรนิปาตวเสน “ภเว
สุ คมนวนุโต”ติ วตตพเพปิ เอวมวตุวา สทุทสตุเถ เยภุยเยน คุณสทุทานัน ปุพพนิปาตภวสุส อึจ
ฉิตตตุตา สทุทสตุถวิทูนัน เกสณจ วิญญุนัน มนั โตเสตุ “ภควา”ติ ปเท อกุขรกกมม อเนเปกุชิตวา อตุ
ถมตตนิทสุสนวเสน “อาหิตคคิ, สมปนุนวิชชชาจรเณ”ติอาทีนั วิย ปุพพนิปาตวเสน “ภเวสุ วนุ
ตคมนา”ติ วุตตย อึทิสสุมิญหิ จาเน “อาหิตคคิ”ติ วา “อคุคาหิโต”ติ วา “ฉินุนหตุโถ”ติ วา



“หตุถจฉินโน”ติ วา ปเทศุ ยถา ตถา จิตฺเตสุปี อตฺถสฺส อยฺยตฺติ นาม นตฺถิ อณฺณมณฺณํ สฺमानตฺถตฺตา เตสํ สทฺททานํ

เวทชาโตติอาทีสุ ปน จาเนสุ อตฺถเววาทิ ทฏฺฐพฺพํ เหว วิสุทฺธิมคฺเค “ภควา”ติ ปทสฺส วมุชาตฺวเสนปี นิปฺผลตฺติ ทสฺสิตา, ตฏฺฐิกายมฺปิ จ ทสฺสิตา “ภเว วมีติ ภควาฯ ภเว วมีติ ภควา”ติฯ นิพฺพจณฺ ปน เหว เวทิตพฺพํ – ภคสงฺฆาตํ สิริ อีสฺสรียํ ยสฺมจ วมิ อุกฺคิริ เขพฺปิณฺหํ วิย อนเปกฺโข จทฺทหฺยตี ภควาฯ อถ วา ภานิ นาม นกฺขตฺตานิ, เตหิ สมํ คจฺจนฺติ ปวตฺตนฺตีติ ภคา, สินฺเธรฺยคฺนฺธ อุตฺตรกรฺหิมวตาทิภาชนโลกา, วิเสสสนฺนิสฺสยโสภากปฺปฏิยภาวโตยฺ เตปิ ภควา วมิ ตนฺนินฺวา สิสฺตตาวาสสมตฺติกฺกมนโต ตปฺปฏิพทฺชนฺทรากปฺปหานเนน ปชหีติ ภควาฯ

จกฺกวตฺตสิริ ยสฺมา, ยสํ อีสฺสรียํ สุขํ;
ปหาสิ โลกจิตฺตยจ, สฺคโต ภควา ตโตย

ตถา ขนฺธายตฺนธาทาทิภเท ฐมฺมโกฏฺฐจาเส สพฺพํ ปฺปญจ สพฺพํ โยคํ สพฺพํ คณฺถํ สพฺพํ สํ โยชนํ สมุจฺฉินฺทิตฺวา อมตํ ธาตุํ สมธฺคจฺจนฺโต วมิ อุกฺคิริ อนเปกฺโข จทฺทหฺย น ปจฺจาวมีติ ภควาฯ อถ วา สพฺเพปิ กุสลากุสเล สาวชฺชานวชฺเช หินฺนปฺปณฺเฑ กณฺหสฺสกสปฺปฏิภาเค ฐมฺเม อริยมคฺค ฃาณมฺมุขเนน วมิ อุกฺคิริ อนเปกฺโข ปริจฺจชฺชิ ปชหีติ ภควาฯ

ขนฺธายตฺนธาทาทิ, ฐมฺมภทา มหฺสินา;
กณฺหสฺสกกา ยโต วนฺธา, ตโตปิ พควา มโตย

ชาตกฏฺฐกถายํ ปน หิมวาทิ ปทสฺส วมุชาตฺวเสนปี นิปฺผลตฺติ ทสฺสิตาฯ ตถา หิ สมุภวชา ตกฏฺฐกถายํ “หิมวาทิ หิมปาตสมเย หิมยฺตุโตติ หิมวาช คิมฺหกาเล หิมํ วมตีติ หิมวา”ติ วุตฺตํฯ เหว ชาตกฏฺฐกถายํ “หิมวา”ติ ปทสฺส วมุชาตฺวเสนปี นิปฺผลตฺติ ทสฺสิตา, อยํ นโย อีทิสฺเสสุ จาเนสุปี เนตพฺโพย “คฺณวาคณฺวา”ติอาทีสุ ปน น เนตพฺโพย ยทิ นเยยฺย, “คฺณวา คณฺวา”ติ ปทานํ “นิกฺคฺโน ปริหีนคฺโน”ติ เอวมาทิตฺโต ภเวยฺย, ตสฺมา อยํ นโย สพฺพตฺถปิ น เนตพฺโพย เอตฺถ สียา “ยทิ “ภควา”ติอาทิปทานํ วมุชาตฺวเสน นิปฺผลตฺติ โหติ, กถํ “ภควนฺโต, ภควนฺต”นฺติอาทีนิ สิชฺฉนฺตี”ติ? ยถา “ภควา”ติ ปทํ นิสฺสุตฺตินเยน สิชฺฉนฺติ, ตถา ตานิปิ เตเนว สิชฺฉนฺตฺติฯ อจฺฉินฺเตยฺโย หิ นิสฺสุตฺตินโย เกวลํ อตฺถยฺตุตฺติปฏฺฏิพทฺชนฺตฺโตว, อตฺถยฺตุตฺติยํ สติ นิปฺผาเทตฺตมสฺสกฺกณฺเณยฺยานิปิ รุปรานิ อนเนเนว สิชฺฉนฺตฺติฯ เอตฺถ จ ยํ นิสฺสุตฺติลฺกฺขณํ อาทริตฺวา ทสฺเสตพฺพํ สียา, ตํ อฺปฺริ รูปฺนิปฺผาทนาทิกारे อูทาทเรณฺหิ สทฺธิ ปกาเสสุสํมาฯ



อิฐ สารมเต มุณีราชมเต,
ปรมฺ ปรุฏฺ สฺชโน ปิหฺย;
วิปฺลตฺถธรี ธนินฺตีมิมฺ,
สตตฺ ภาชตฺ มติสฺสุทฺทกรฺย

อิติ นวฺงเค สากฺกจกเถ ปิฎฺกตฺตเย พฺยปฺปถคตฺตีสุ วิญฺญนฺ

โกสลลตฺถาย กเต สทฺทหนฺตีปฺปรณเณ

สรวคฺคปญฺจกนฺติโก นาม ชาตฺวิภาโค

ปนฺนรสมฺ ปรฺิจฺเฉโท

๑๖. กฺวาทิคณฺิกปรฺิจฺเฉท

อิโต ปรฺ อวคฺคนฺตา, มิสฺสกา เจว ชาตฺโย;
วฺุขามิ ชาตฺเกทาที-กฺุสลสฺส มตฺานฺคยา

ยการนฺตธาตฺ

ยา คติปาปฺุณฺสฺย ยาติ, ยนฺติย ยาตฺ, ยนฺตฺยฺ เยยฺย, เยยฺยฺ, อนุปรฺิเยยฺยฺยฺ ยถาสมฺภวฺ ปท
มาลา โยเชตพฺพายฺ ยนฺโต ปรฺุโสยฺ ยนฺตี อิตฺถิยฺ ยนฺตฺ กฺุลฺยฺ ยานฺ, อนุยฺานฺ, อนุยฺานฺ อิจฺจาทีนฺย
ทิวาทิคณฺิกสฺส ปนฺสฺส “ยายติ, ยายนฺตี”ติอาทีนฺ รูปานฺ ภาวนฺติย

ตฺตรฺ ยานฺนฺตีอาทีสฺ ยนฺตี เอเตนาติ ยานฺ, รตฺสกฺกฺวาทิยฺ อนุยฺานฺติ เอเตน อีสฺสรสฺส วา ปิยม
นาปสฺส วา สนฺติกฺ คจฺฉนฺตีติ อนุยฺานฺ, ปณฺณาการฺย “อนุยฺานานฺ เม ทชฺชฺ, ราชปฺตฺต ตฺยิ คเต”ติ
เอตฺถ หิ ปณฺณาการานฺ “อนุยฺานานฺ”ติ วฺุจฺฉนฺติยฺ สมฺปนฺนทสฺสนฺียปฺุผลลาทีตฺยา อนุทฺ อโโลเกน
ตา ยนฺตี คจฺฉนฺตี เอตฺถาติ อนุยฺานฺย

พฺุยา อุมฺมีสฺเนย พฺุยาติ, พฺุยนฺติย พฺุยาสิ, พฺุยาถย พฺุยามิ, พฺุยามยฺ ยถาสมฺภวฺ ปทมาลา
โยเชตพฺพายฺ ตฺตรฺ ปนายฺ ปาพิ “ยาว พฺุยาติ นิมฺมีสฺติ, ตฺตรฺาปี รสฺติพฺพโย”ติยฺ ตตฺถ ยาว พฺุยาติ
ติ ยาว อุมฺมีสฺติ, ปฺุราณฺภาสา เอสา, อยฺญฺหิ ยสฺมี กาลเ โพรสิสฺตฺโต จฺุพฺโพธิปรฺิพฺพายฺโก อโหสิ,
ตฺสฺมี กาลเ มนฺุสฺसानฺ วโหาโร



ย มิสฺสเน คติยญจ โยติ, ยวติช आय, โยนิช

ตตถ “อายุ”ติ อาสทโท อุปสคโคช आयवन्ति मिसुसिग्वन्ति सतता ऐतेनाति आयुช ठถ वा आयवन्ति आकजन्ति पवत्तन्ति तसुमि सति अरुप्रचमมาति आयुच तठा हि अणुजसालिनिच वृत्तत् “आय वन्नुजेन आयुच तसुमिचि सति अरुप्रचमा आयवन्ति आकजन्ति पवत्तन्ति, तसुमा आयुति वृज्जति”ติच “आयु, चिवित्त, पाणे” अिजेते प्रियाया लोक्वहारवसेन अकिचमवसेन पन “चित्ति यपना यापना चि वित्तिनुरिय” अिजेतेपि तेहेव सुरु प्रियाया **योनि**ति अणुचथाकिन् अणुचथाकिहि सुरु याय मिसुसिगा वो होति, सा योनिच अि पनेत्त निपुचण “ववन्ति ऐत्त सतता ऐकचात्तिสมन्वयेन अणुचमणुच मिसु सका होन्ति **योनि**” अिति ऐत्त ज **योनि**सुत्तसु अत्तुत्तराโร नीयेते **योनि**ति चनुचโกणुजाससुसुपि कारणसुसुपि पसुसवकुसुसुपि नामच “जत्तुसो नाकयोनिโยच जत्तुसो सुपणुणयोनिโย”ति ऐत्त हि चनुच गोणुजासो योनि नामच “योनि हेसा गुचिच फलसुस अचिचमाया”ति ऐत्त कारणच “न जार्ह पुराहुण्ण पुरुचि, योनिच मत्तुत्तिสมुग्व”न्ति ऐत्त पसुसवकुकोच ऐत्तेत्त वृज्जति –

चनुचानुजापि गोणुजासे, मुत्तुत्तकुके ज कारणे;
अिमेसु तीसु अत्तेसु, **योनि**सुत्तु पवत्तुत्तिच

पुये सुवरणेच पुयात्तिच

पुये पवत्तुत्तिच पुयेत्ति सहपुयोच

ऐत्त सहपुयोत्ति सह पुयेत्ति सह पवत्तुत्तित्ति सहपुयो, सहायो, ऐकगुवुको वाच तठा हि “तावत्ति सान् तेवान् सहपुयत्तु उपपन्ने”तिआत्तिसु ऐकगुवुको “सहपुयो”ति वृज्जतिच

हय **क**त्तिच हयत्ति हयोच **ह**योत्ति असुसोच सो हि हयत्ति सिच कज्जत्तित्ति हयोत्ति वृज्जतिच अिमानि पनसुस नामानि –

असुसु अुरुको अुरुको, वाचि वाहो हयोपि ज;
त्तुपुगेथा सिनुवो जेव, कोचो असुसुत्तरुपि जच

कारणकारणणुत्तु, आचानीयो हयत्तुत्तु;
ओणुगो तु चपुणुगुसुसु, वपुवोत्ति ज वृज्जति;
असुसुपुत्तो किसेरोत्ति, चपुणुगोत्तिपि वृज्जति;



หรือย คติเคลมยเยสุย หรือยติย

อย วย ปรย มย ตย จย รย คติยัย อยติย วยติย ปรยติย มยติย ตยติย จยติย รยติย อโย,
สมโย, วโย, ปโย, รโยย มยตยจยธาตุนัน นามิกปทานิ อุปปรักขิตพพานิย

ตตถ อโยติ กภาพโลห, อยติ นานากมมารกัจเจสุ อุปโยค คัจฉตีติ อโยย วโยติ ปรจมวยาทิ
อายุโกฏฐาโส, วยติ ปรินานิ คัจฉตีติ วโยย ปโยติ ชีรสสปี อุทกสสปี นาม, ปรยติ ชเนน ปาตพพ
ภาว คัจฉตีติ ปโยย รโยติ เวโค, โย “ชโว”ติปิ วุจจติ, ตสฺมา รยณัน ชวณัน รโยย เอตถ สมยสททสส
อตถุทธาโร วุจจเต อห นิพพจเนนย สมยสทโท –

สมวาเย ชเนน กाल, สมเย เหตุทิฏฐิจิสุ;
ปฏิลลาภ ปหานะ จ, ปฏิวะเช จ ทิสฺสติย

ตถา ทิ “อปรเปว นาม สุเวปี อุปสงกเมยยาม กาลญจ สมยญจ อุปาทายา”ติ เอวมาทิสฺสุ สม
วาโย อตฺโตย “เอโกว โข ภิกขเว ชโนจ สมโย จ พุรหมจริยวาสาया”ติอาทิสฺสุ ชโนย “อุณฺหสม
โย ปรินาหสมโย”ติอาทิสฺสุ กาลโย “มหาสมโย ปวณฺสมิ”นฺติอาทิสฺสุ สมฺมูโห “สมโยปี โข เต ภทฺทาลิ
อปรปฏิวิทฺโต อโหสิ”ติอาทิสฺสุ เหตุย “เตน สมเยน อุกคาหมาโน ปรินพพชโก สมณมฺมุนฺทิกาทฺโต
สมยปรปวาทเก ติณฺทูกาจิเร เอกสาลเก มลฺลิกาย อารามะ ปฏิวสตี”ติอาทิสฺสุ ทิฏฐิจิ

“ทิฏฐเจ ชมเม จ โย อตฺโต, โย จตฺโต สมปรายิก;
อตถาภิสมยา ธีโร, ปณฺทิตฺโตติ ปวุจจตี”ติ

อาทิสฺสุ ปฏิลลาภ “สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทฺกฺขสฺสา”ติอาทิสฺสุ ปหานัน “ทฺกฺขสฺส ปิพนฺน
โจ สงฺขตมฺมโจ สนฺตาปมฺมโจ อภิสมยมฺมโจ”ติอาทิสฺสุ ปฏิวะชโย เอตถ จ อุปสคฺคานัน โชตมตตตตตา
ตสฺส ตสฺส อตถสฺส วาจโก สมยสทโท เอวาติ สมยสททสส อตถุทธาเรปี สอุปสคฺโค อภิสมยสท
โท วุจฺจติย

ตตถ สหการีการณตยา สนนฺชฺฉมฺ สเมติ สมเวตีติ สมโย, สมวาโยย สเมติ สมากจฉติ
มคฺคพุรหมจริย เอตถ ตทาธารปฺคฺคโลติ สมโย, ชโนย สเมนฺติ เอตถ, เอเตน วา สงฺคจฺฉนฺติ ชม
มา สหชาตชฺชเมหิ อุปปาทาทีหิ วาติ สมโย, กาลโย ชมมปรปวตฺติมตตตตตยา อตถโต อภูโตปี หิ
กาลโย ชมมปรปวตฺติยา อธิกรณฺ กรณฺ วิย จ ปรักขปนามตตสิทฺเรน รุเปน โวหริยตีติย สม, สห วา
อวยวานัน อยนัน ปวตฺติ อวฺจฺฉานนฺติ สมโย, สมฺมูโห, ยถา “สมฺมูทโย”ติย อวยวสหาวฺจฺฉานเมว หิ
สมฺมูโห ปจฺจยนฺตรสมาคเม เอติ ผลฺ เอตสฺมา อุปปชฺชติ ปวตฺติ จาติ สมโย, เหตุ, ยถา “สมฺม



โย”ติฯ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ อดิเรกสาคร วิสเย ปวตฺตติ, ทพฺพคฺคณภวโตะ วา สํยฺต
 ตา อยนฺติ ปวตฺตนฺติ สตฺตฺตา ยถาภินิเวสํ เอเตนาติ **สมโย**, ทิฏฺฐิฯ ทิฏฺฐิสํโยชเนน ทิ สตฺตฺตา อติวิย
 พชฺฌนฺติฯ สมิติ สงฺคฺติ สโมชานนฺติ **สมโย**, ปฏฺฐิลาภฺยฯ สมสฺส นโรชฺชสฺส ยานํ, สมฺมา วา ยานํ อปค
 โม อปฺปวตฺตติติ **สมโย**, ปหานํฯ ฌาณน อภิมฺขํ สมฺมา เอตฺตํ โป อธิคฺนตฺตํ โปติ **สมโย**, ฐมฺมานํ
 อวิปริโต สภาโว, อภิมฺขภาเวน สมฺมา เอติ คจฺจติ พุชฺฌตฺติติ **สมโย**ฯ ยถาภฺยตฺตํ สภาวาวโปเชฯ เหว
 ตสฺมิ ตสฺมิ อตฺถ **สมยสทฺทสฺส** ปวตฺตติ เวทิตฺตํ พุทฺธาฯ

นฺน จ อตฺถมตฺตํ ปติ สทฺทา อภินิเวสฺนตฺติ น เอเกน สทฺเทน อนเเก อตฺถา อภิชฺยนฺตฺติ? สจฺจ
 เมตํ สทฺทวิเสเส อเปกฺขิตฺเตฯ สทฺทวิเสเส ทิ อเปกฺขมาเน เอเกน สทฺเทน อนเเกตฺถาภินิเวสํ น สม
 ภวติฯ น ทิ โย กาลตฺถ **สมยสทฺโท**, โสเยว สมฺมาทิตฺตํ วทติฯ เอตฺถ ปน เตสํ เตสํ อตฺถานํ
สมย สทฺทวจฺนียตา สามณฺณมฺปาทาย อนเเกตฺถตา **สมยสทฺทสฺส** วุตฺตํฯ เหว สพฺพตฺถ อตฺถุทฺธา
 เร อธิปฺปาโย เวทิตฺตํ พุทฺธาฯ

อิโต ยาโต อโยโต จ, นิปฺพตฺติ สฺมฺทฺเรฯ;
 วิญญู **สมยสทฺทสฺส**, สมวายาทิวาจิโนฯ

อิโต ยาโต อโยโต จ, สมานตฺถเอหิ ฐาตฺถิ;
 เหว สมานรูปานิ, ภวณฺตฺติ จ อธิเรฯ

นย รกฺขณจ จกาโร คติเปกฺขโกฯ นยติฯ นโยฯ **นโยติ** นยนํ คมนนฺติ นโย, ปาพิคฺติฯ
 นยนฺติ วา รกฺขนฺติ อตฺถํ เอเตนาติ **นโย**, ตถตฺตนยาทิฯ

ทย ทานคฺติทิสาทานรกฺขาสฺย ทยติฯ ทยาฯ

ทยาติ เมตฺตํ วุจฺจติ กรฺณนํปิฯ “ทยาปนฺโน”ติ เอตฺถ ทิ เมตฺตํ “ทยา”ติ, เมตฺตจฺจิตฺตํ
 อาปนฺโนติ ทิ อตฺถุฯ “อทยาปนฺโน”ติ เอตฺถ ปน กรฺณา “ทยา”ติ วุจฺจติฯ นิกรฺณนํ อาปนฺโนติ ทิ
 อตฺถุฯ เหว **ทยา**สทฺทสฺส เมตฺตากรฺณาสุ ปวตฺตติ เวทิตฺตํ พุทฺธาฯ ตถา ทิ **อภิมฺมุฏฺฐิ** วุตฺตํ
 “**ทยา**สทฺโท ยตฺถ ยตฺถ ปวตฺตติ, ตตฺถ ตตฺถ อธิปฺปายวเสน โยเชตฺตํ พุทฺธาฯ **ทยา**สทฺโท ทิ
 อนฺรกฺขณตฺถํ อนฺโตนํตี กตฺวา ปวตฺตมาโน เมตฺตํ จ กรฺณาย จ ปวตฺตติ”ติฯ

วจนตฺถ ปเนตฺถ เหว เวทิตฺตํ พุทฺธาฯ – ทยติ ททาติ สตฺตํ อภยํ เอตฺตํ ทยาฯ ทยติ คจฺจติ
 วิภาคํ อกตฺวา ปาปกฺลยณชเนนํ สมนํ วุตฺตติ, สีนํ สมนํ ฌรณํ รชฺมณญจ ปวาหนนํ อุกกมฺวา



จารย์ ปุชานีสามเณสุช ปุชานาช นีสามนั โอลอกนั สวณณจ วุจจติช “อิงม มทุท นีส
 เมหิช นีสามยถ สาทโว”ติ จ อาทิสุ หิ โอลอกนสวณานิ นีสามนสทุเทน วุตุตตานิช อปิจ ฅาณน
 อุปริกขณมปิ นีสามนเมวาทิ คเหตุพุพช ฅายติ, อปฅายติช อนคारे ปพุพชิต, อปเจ พุรหุมฅา
 ริเยช เย วุทฐมปฅายนุติช อปจิติ ทสเสติช นิจจ วุทฐापฅายินช

ยการนุตธาตุรูปานิช

รการนุตธาตุ

รา อาทาเนช ราชิช

ริ สหุตาเนช เรติช เรณุช เรณูติ รโชช

รุ คติยั โรสเน จช รวติ, วิรวติช

รุ สทุเทช โรติ, รวติช รโว, อุปรวช รุตมณุณณั รุจิช ฅ ปิฎุจิช รุตนุติ รวนั รุตุ, สทุโทช

เร สทุเทช รายติช ราช รตติช เอตุถ จ ราชิ สทุโทช รตติติ นีสาสงฆาโต สตุตทานั สทุทส
 วุปสมกาโลช ราช ตियยติ อุจฉิชชติ เอตุถาติ รตติช

พรุ วิยตุติยั วาฅายัช อปิ หนตุวา หโต พรุติช

พรวีติ, พรุนุติช พรุสิ, พรุถช พรุมิ, พรุมช พรุเต, พรวุนเตช พรุเส, พรวุเหช พรุเว, พรุมุเหช

พรุตุ, พรุวิตุ, พรวุนตุช พรุหิ, พรุถช พรุมิ, พรุมช พรุตุ, พรวุนตุช

เอตุถ จ อมพฎุจสุตุเต “ปน ภาว โคตโม พรุวิตุ”ติ ปาพิทสสนโต “พรุวิตุ”ติ วุตุตตัช เอวั
 สพพตุถาปิ อุปริกขิตวา นโย คเหตุพุโพช

พรุเวยย, พรุเว, พรุเวยยุช พรุเวยยาสิ, พรุเวยยถช พรุเวยยามิ, พรุเวยยามช พรุเวถ, พ
 รุเวรัช พรุเวถ, พรุเวยยาวุโหช พรุเวยยุช พรุเวยยามเหช

ปพรุติช อนุพรุติช ปพรุตุ, อนุพรุตุช ปพรุเวยย, อนุพรุเวยยช เอวั สพพตุถ ปอนุอุปสค
 เคหิปี ยถาสมภาวั ปทมาลา โยเชตพุพช



อาห, อาหุช พุรว, พุรวิตถ, พุรวิเรช พุรวิตถ, พุรวิวโหช พุรวี, พุรวิมเหช ปโรกขาวเสน
วุตตานีช

อพรวา, อพรวุช อพรว, อพรวตถช อพรวี, อพรวมหาช อพรวตถ, อพรวตถุช อพรวเส,
อพรวหุช อพรวี, อพรวิมเหชช หียชตถนีวเสน วุตตานีช

อพรวี, อพรวุช อพรว, อพรวิตถช อพรวี, อพรวิมหาช อพรวา, อพรวุช อพรวเส, อพรวิวหุ
ช อพรวี, อพรวิมเหชช อชชตถนีวเสน วุตตานีช

พุรวิสสตี, พุรวิสสนตีช อพรวิสสา, อพรวิสสสุช เสส สพพ เนตพพช กมมปท อปปลีทชช
สเจ ปน ลียา, “พุรวยตี”ตี ลียา “ลวยตี, ลวยตี”ตี ปทานี วียช

ชีร พุรวเหช พุรวหนั วชทณนช ชีรตีช ชีรช ชีรมาโนช ชีรณช อปปลสสุตายั ปุริโส, พลีพทโหว
ชีรตีช

ปุร ปุรณช ปุรตีช ปุรโตว มโหทชช สพเพ ปุเรนตุ สงกปปาย ปุริตุ, ปุริตวา, ปุริ, ปุริตช
ปฤณ, ปรีปฤณช สมปฤณ, ปุรณช ปุรโณ กสสไปช การีเต “ปารมีโย ปุเรตี, ปุรยตี, ปุราเปตี,
ปุราปยตีช ปุเรตวา, ปุรยิตวา, ปุราเปตวา, ปุราปยิตวา, ปรีปุเรตวา” อิจจาทินี ภาวตีช

โฆร คตีปฏีฆาเตช คตีปฏีฆาตัม คตีปฏีหนนช โฆรตีช

โฆร คติจาทูริเยช คติจาทูริยัม คติณเภาวช โฆเรตีช

สร คติยช สรตี, วิสรตี, อสุสรตีช อสุสธารณช สโรช สสรอ อิจจาทินีช ตตถ สโรตี รหโทช
สสรอตี วฏฏ, โย “ภโว”ตีปี วุจจตีช

จร จรณช จรตี, วิจรตี, อนุจรตี, สณจรตีช

จร คติภกชเนสช จรตี, วิจรตี, อนุจรตี, สณจรตี, ปฏีจรตีช จรียาช จริตาช จาโรช วิจาโรช
อนุวิจาโรช อุปวิจาโรช จรณช จารโกช โอรโกช พุรวมจรีช อิจจาทินีช

ตตถ จรตีตี คจจตี, ภกชตี วาช ตถา หี จรนตี ปทสส คจจนโต ขาทนโต จาตี อตถั วทนตี
คชูช ปฏีจรตีตี ปฏีจนาเทตีช จารโกตี ตंपเวสีตานิ สุตตานัน สุขั จรตี ภกชตีตี จารโก, โรชช โอ



จรโกติ อโฆจารย์ พุทธมจริยนุติ ทานมปิ เวยยาวจุมปิ สิขุขาปทมปิ พุทธมวิหาโรปิ ฐมมเทศ
นาปิ เมถุนวิริตปิ สทหารสนุโตโสปิ อุโปสโถปิ อริยมคโคปิ สกัล สาสนมปิ อชฌาสาโยปิ วุจจติช

กินุเต วตํ กิ ปน พุทธมจริย,
กิสฺส สฺจิจฺฉณฺณสฺส อโย วิปาโก;
อิทฺธิชฺชติพลวิริยฺยุปปตฺติ,
อิทญจ เต นาค มหาวิมานช

อหญจ ภริยา จ มนุสฺสโลเก,
สทฺธา อุโภ ทานปตี อหุมฺหา;
โอปานภฺตุตํ เม ฆรํ ตทาสิ,
สนฺตปปีตา สมณพฺราราหฺมณา จช

ตํ เม วตํ ตํ ปน พุทธมจริย,
ตสฺส สฺจิจฺฉณฺณสฺส อโย วิปาโก;
อิทฺธิชฺชติพลวิริยฺยุปปตฺติ,
อิทญจ เม ธีร มหาวิมาน”นุติ

อิมสฺมิญฺหิ ปุณฺณกษาทเก ทานํ “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช

“เกน ปาณิ กามทโท, เกน ปาณิ มชฺชสฺสโว;
เกน เต พุทฺทมจริเยน, ปุณฺณํ ปาณิมุหิ อิชฺฉตฺติช

เตน ปาณิ กามทโท, เตน ปาณิ มชฺชสฺสโว;
เตน เม พุทฺทมจริเยน, ปุณฺณํ ปาณิมุหิ อิชฺฉตฺตี”ติ

อิมสฺมี อองฺกรเปตวตฺถุมุหิ เวยยาวจจํ “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช “อิทํ โข ตํ ภิกฺขเว ติตฺติริยํ นาม
พุทฺทมจริยํ อโหสี”ติ อิมสฺมี ติตฺติรชาทเก สิขุขาปทํ “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช “ตํ โข ปน ปญฺจสิช
พุทฺทมจริยํ เนว นิพฺพิทาย น วิรคาย...เป.... ยาวเทว พุทฺทมโลกฺกุปปตฺติยา”ติ อิมสฺมี มหาโค
วินฺทสุตฺเต พุทฺทมวิหารา “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช “เอกสฺมี พุทฺทมจริยสฺมี, สหสฺสํ มจฺจุหาโยโน”ติ
เอตฺถ ฐมมเทศนา “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช “ปเร อพุทฺทมจาริ ภวิสฺสนุติ, มยเมตฺถ พุทฺทมจาริโน
ภวิสฺสามา”ติ สลฺเลขสุตฺเต เมถุนวิริตติ “พุทฺทมจริย”นุติ วุตฺตช



มยญจ ภริยา นาตีกุกมาม,
 อมเห จ ภริยา นาตีกุกมนุติ;
 อณตฺร ตาห พุรหฺมจริยํ จราม;
 ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหฺรา น มียเร”ติ

มหาธมฺपालชาตเก สทฺารสนฺโตโส “พุรหฺมจริย”นฺติ วุตฺโตย

หีนฺน พุรหฺมจริเยน, ขตฺติเย อุปฺชชฺติ;
 มชฺฌิเมน จ เทเวสุ, อุตฺตเมน วิสุชฺฌตี”ติ

เอวํ นิมิชาตเก อวิตฺติกุมวเสน กโต อุโปสโส “พุรหฺมจริย”นฺติ วุตฺโตย “อิทํ โข ปน ปณฺจสิข พุร
 หฺมจริยํ เอกนฺตนิพฺพิทาย วิรคคย...เป.... อยเมว อริโย อฏฺฐจํคิโก มคฺโค”ติ **มหาโควินฺท**
สฺตฺตสฺมิ ีเยว อริยมคฺโค “พุรหฺมจริย”นฺติ วุตฺโตย “ตยิทํ พุรหฺมจริยํ อิหุชฌเจว ผีตณฺจ วิตฺถาริกํ
 พหุชฌณฺณํ ปุถุภฺตํ ยาวเทว มนุสฺเสหิ สฺสปกาสิต”นฺติ **ปาสาทิกสฺตฺเต** สิกฺขตฺตยสงฺคหํ สกฺลํ
 สาสนํ “พุรหฺมจริย”นฺติ วุตฺตํ

“อปี อตฺรมานานํ, ผลาสาว สมิชฺฌตี;
 วิปุกฺกพุรหฺมจริโยสฺมิ, เอวํ ชานาหิ คามณฺี”ติ

เอตถ อชฺฌาสโย “พุรหฺมจริย”นฺติ วุตฺโตย อิจฺเจวํ –

ทานํ เวยยาวภูยญจ, สิกฺขา พุรหฺมวิหารกา;
 ฌมมกฺขานํ เมถุนตา-วิริติ จ อุโปสโส

สทาเรสุ จ สนฺโตโส, อริยมคฺโค จ สาสนํ;
 อชฺฌาสโย จิเม **พุรหฺม-จริย**สทฺเทน วุจฺจเร

หฺร โภกฺกิลฺลเย หฺรติ

สร สทฺโทปตาเปสฺย สรติ, สรณํ

เอตถ จ สโรติ สทฺโทปิ วุจฺจติ อสุปฺปิย **สรณนฺติ** สรติ อุปฺตาเปติ หีสฺติ สรณคฺตานํ เตนว
 สรณคฺมเนน ภยํ สนฺตํปํ ทุกฺขํ ทุกคฺตํ ปรีกิลฺลสฺยจาทิ สรณํ, พุทฺธาทิตนตฺตยํ อถ วา สทฺธา



ปลสุหนา มนุสสา “อมหากั สรณมัท”นุติ สรณุติ จินุเตนุติ, ตั ตตุถ จ วาจั นิจุนุรนุติ คจุนุติ จาติปิ
สรณัฯ

สร จินุตาัยฯ สรติ, สุสรติ อิจจปิ ปโยโคย อปฺกขรานณฺหิ พหุภาโว อณฺณถาภาโว จ โหติ,
ยถา “ทุเว, ทุเว, ตณฺหา ตสิณา, ปมฺห, ปมุ”นุติฯ อนุสฺสรติ, ปฏิสฺสรติฯ สรณุติ เอตาย สตุตา,
สยั วา สรติ, สรณมตุตเมว วา เอตนุติ สติฯ อนุสฺสติ, ปฏิสฺสติฯ สรตีติ สโตยฺ ปุณฺปนุ สรตีติ
ปฏิสฺสโตยฺ

ทวาร สัวรณฺฯ สัวรณั รกฺษณาย ทวารติฯ ทวารัฯ ทฺวิสหุทฺตปทอธาตฺวาเสนปิ อิทํ รูปํ สิชฺฉมฺติ
ฯ ตตุริมานิ นิพพจนานิ – ทวารนุติ สัวรนุติ รกฺษนุติ เอเตนาติ ทวารั, อถ วา ทุเว กวาภา อรนุติ
คจุนุติ ปวตฺตนุติ เอตถาติปิ ทวารนุติฯ เคหทวารมฺปิ กายทวาราทินิปิ อุปาโยปิ ทวารนุติ วุจ
ติฯ ปาพิยั ตู “ทวารั ทวารา”ติ จ อิตฺถินปุสฺกเวเสน ทวารสทฺโท วุตุโตยฺ ตถา หิ “ทวารมฺปิ
สุรกฺขิตุ โหติ”ติ จ “ทวาราเปสา”ติ จ ตสฺส ทฺวิสิงฺคตา วุตุตฺตาย

คร พฺร เสจเนยฺ ครติฯ พฺรติฯ พฺรึฯ

ฐฺร หุจฺฉเนยฺ หุจฺฉน โกฏฺฐิลลัฯ ฐฺรติฯ

ตฺร ปลฺวานสรณฺสุยฺ ตฺรติฯ ตฺรณัฯ ติตฺถัฯ ตินฺโนยฺ อุตฺตตินฺโนยฺ โอตินฺโน อิจฺจาทีนึฯ ตตุถ
ตฺรณั วุจฺจติ นาวา, ตฺรติ อุทกปิฏฺเจ ปลฺวติ, ตฺรนุติ อุตฺตฺรนุติ วา นที เอเตนาติ อตุเถนยฺ

นาวา ปลฺโว ตฺรึ โปโต, ตฺรณั อุตฺตฺรึ ตถา;
ชลยานนุติ เอตานิ, นาวานามานิ โหนุติ ตูฯ

ตฺร สมฺภมฺเยฯ สมฺภมโ อนวภูจฺฉานัฯ ตฺรติฯ ตฺริโตยฺ ตฺรฺงโคยฺ

เอตถ จ “โส มาสเขตตุตํ ตฺริโต อวาสฺริ”นุติ ปาพิ นิทสฺสนัฯ ตตุถ ตฺริโตติ ตฺริโต สมฺภมฺนุโตยฺ
อวาสฺรินุติ อุปคจฺฉิ อุปฺวิสิ วาย

ชฺร โรเคยฺ เอตถ ชฺรโรโคเยว “โรโค”ติ อธิปฺเปโต ปโยคเวเสนยฺ ชฺรสทฺทสฺส หิ ชฺรโรเค ปวตฺ
ตนิยมนตุถํ “โรเค”ติ วุตุตฺยฺ เตน อณฺโณ โรโค อิท โรคสทฺเทน น วุจฺจติฯ ชฺรติฯ ชโรยฺ สชฺชโรยฺ
ปชฺชฺรโรโคยฺ ชเรน ปิพิตา มนุสฺสาฯ ยตุถ ตู อัย วโยหานิวาจโก, ตตุถ ปโยเค “ชฺรติ, ชฺรา”ติ จสฺส
รูปานิ ภาวนุติฯ



ทร ภเยษ ทรติษ ทรีย “พีลาสยา ทรึสยา”ติ นิตสสนนัช ตตถ ทร็ติ ภายิตพุพภูเจเน ทรึช

ทร อาทรานาทรเรสุช ทรติ, อาทรติ, อนาทรติษ อาทรโร, อนาทรโรช

เอตถ จ ทรตีติ ทรั กรอติติ จ อนาทรั กรอติติ จ อตุโยช ยถา หิ อารกาสทโท ทูราสนุนวาช
โก, ตถายมปิ ทรธาทุ อาทรานาทรวาชโก ทภูจพุโพช ทรสทโท จ ภายทรเถ จิตตทรเถ กิเลสทร
เถ จ วตตติษ อยณหิ –

อาทิตตัม วต มั สนตัม, ฆตลิตตตัม ปาวกัม;
วารินา วีย โอสัญจิ, สพุพ นัพพปาเย ทร”นุติ

เอตถ ภายทรเถ จิตตทรเถ จ วตตติษ “วิทททโร วิตโสโก วิตสลโล, สยั อภินุณาย อภาสิ พุทุช”
ติ เอตถ ปน กิเลสทรเถ วตตติษ วิทททโรติ หิ อคคมคเคน สพุพกิเลสานั สมุจันนตตทา วิคต
กิเลสทรเถติ อตุโยช

นร นยเนช นรติษ นโร, นารึช

เอตถ นโรติ ปุริโสช โส หิ นรติ เนตีติ นโรช ยถา ปจมปกติภูโต สตุโต ทตราย ปกติยา
เสฏฐจญเจเน ปุริ อุจจาฏจาเน เสติ ปวตตตีติ ปุริโสติ วุจจติ, เอวั นยนญเจเน นโรติ วุจจติษ ปุตต
ภาตฏโตปิ หิ ปุคคโล มาตตุเชฏฐภคินีเน เนตฏจาเน ติญจติ, ปเคว อิตโร อิตราสัช นารัติ นเรน
โยคโต, นรสสายนุติ วา นารึช อปรมเปตถ นรสททสสุ นัพพจัน, นริยติ สเกน กมเมเน นียยตีติ
นโร, สตุโต มนุสโส วาช “กมเมเน นียยเตโอ โลโก”ติ หิ วุตตัม ตตถ นรสททสสุ ตาว ปุริสวจเน
“นรา จ อถ นาริโอ”ติ นิตสสนนัช สตตมณุสสวจเน ปน “พุทุช อัย เอทิสโก นรุตตโมช อาโมทิตา
นรมรู”ติ จ นิตสสนนั, ตสฺมา “นโรติ ปุริโส, นโรติ สตุโต, นโรติ มนุสโส”ติ ตตถ ตตถ ยถาสมภวั
อตุโย สัวณณตพุโพช

นร ทรเนช ทรณั ปวตตนณช ทรติษ สาวตติยั วิทรติษ วิหาสึช วิหัสุช วิหริสสุติษ อปฺปมตโต
วิหิสสุติษ โวทรติษ สัโวทรติ. สพุโพ ทรติ วาช รูปิยสัโวหาโร, รูปิยสพุโพหาโร วาช ปาฏิหาริยัช
ปีติปาโมชชหาโรช วิหาโรช โวหาโรช อภิหาโรช จิตตัม อภินิทรติษ สาสเน วิหรั, วิทรนุโต, วิทรมา
โนช วิหัทพุพ, วิหริตุช วิหริตวาช อญณานปิ โยเชตพุพานิช

ตตถ ปาฏิหาริยนุติ สมာหิตเอ จิตเต วิคตูปกุกิเลสเส กตทิจเจเน ปจจนา หริตพุพ ปวตเตตพุพน
ติ ปาฏิหาริยัช ปฏีติ หิ อัย สทโท “ปจจนา”ติ เอตสสุ อตถัม โพเชติ “ตสฺมิ ปฏีปวิฏจมหิ, อญโย



อาคณฺฉิ พุราหฺมโณ”ติอาทีสุ วิทย วิหารโรติ จานนิสชฺชาทีนา วิหรนฺติ เอตุถาติ วิหารโร, ภิกฺขุณฺ อวาโสชฺ วิหรณฺ วา วิหารโร, วิหรณฺกริยาชฺ โวหารโรติ พุยวหารโรปี ปณฺณตฺติปี วจนฺมปี เจตนาปีชฺ ตตฺถ

โย หิ โกจิ มนุสฺเสสุ, โวหารํ อฺปชฺวีติ;
 เอรํ วาเสฏฺจ ชานาติ, วาณิโซ โส นพุราหฺมโณ”ติช

อยํ พุยวหารโวหารโร นามชฺ “สงฺขา สมณฺญา ปณฺณตฺติ โวหารโร”ติ อยํ ปณฺณตฺติโวหารโร นามชฺ ตถา ตถา โวหรนฺติ ปรามสนฺตีติ อยํ วจนโวหารโร นามชฺ “อฏฺจ อริยโวหารา, อฏฺจ อนริยโวหารา”ติ อยํ เจตนาโวหารโร นามชฺ อิจฺเจวํ –

พุยวหารเร วจนเ จ, ปณฺณตฺติเจตนาสุ จ;
 โวหารสทฺโท จตฺตฺส, อิมสฺวตฺเถสุ ทิสฺสตีช

หร อปฺนยเนชฺ อปฺนยณฺ นีหรณฺชฺ โทสํ หรตีช นีหรตีช นีหารโร, ปรีหรตีช ปรีหารโรชฺ ราชฺ หรณฺชฺ สพุพฺโทสโร ฐมฺโมชฺ ภควโต จ สาสนสฺสจ ปฏฺิปกฺเช ติตฺถิเย หรตีติ ปาฏฺิหาริยํ มตฺ ตาวณฺณเกเทเนตฺถ “ปาฏฺิเหรํ ปาฏฺิหีรํ ปาฏฺิหาริย”นฺติ ตีถิ ปทรูปานิ, ภาวนตีช

หร อาทาเนชฺ อทินฺนํ หรตีช หริสฺสตีช หาหิติ อิจฺจปชฺ “ชราชินํ ปร สฺมฺจ, ชาริกาชมฺจ หาหิตี”ติ อิทเมตฺถ นิตฺสสนฺชฺ อหฺรตี, อวหฺรตี, สหฺรตี, อปฺหฺรตี, อฺปฺหฺรตี, ปหฺรตี, สมฺปหฺรตี, สมฺอาหฺรตีช มโนหฺโร ปาสาโทชฺ ปรสฺสหฺรณฺชฺ อาหาโร, อวหาโร, สหฺหาโร, อฺปฺหาโร, สมฺปหาโร, สมฺอาหาโรชฺ หริยฺยตี, อาหฺริยฺยตีช อาหฺริยฺยนฺตีช อาหฺรํ, หฺรตี, อาหฺรตี, อาหฺริตฺวา, อาหฺริตฺวานชฺ อณฺณานิปี โยเชตพุพานิช

ธฺร ธฺรณฺชฺ ธฺรณํ วิชฺชมานตาชฺ ฐรตีช ฐรเต สตฺถุสาสนนฺช

ธฺร อวิทฺถุสฺสเนชฺ นินฺพุพานํ นิจฺจํ ฐรตีช

ชฺร ชเยชฺ ฐรตีช ฐรณฺชฺ นกฺขรนฺติ น ชฺยิยนฺตีติ อกฺขรานิช นกฺขรนฺติ น นสฺสนฺตีติ นกฺขตฺ ตานีติ โปราถนาช

ชาครนิตฺทุกฺชเย ชาครตีช ชาครโร, ชาครณํ, ชาครํชฺ ทีชมา ชาครโต รตฺตีช ชาครมาโนช อยณฺจ ฐาตฺ ตนาทิกณฺ ปตฺวา “ชาครโรติ, ปฏฺิชาครโรตี”ติ รูปานิ ชเนตีช



อีร วจเน คติกรมุประสุจย อีรติย อีรติย เอิรติย สมีรโณษ ชิเนริโต ฐมโม่ษ กุปรปนุติ
วาทสุสปิ เอิรติสุสย

ตตุถ สมีรโณติ วาโตษ โส หิ สมีรติ วายติ, สมีเรติ จ รุกษสาขาปณณาทินิ สุกฺกุจ กมเปตีติ
“สมีรโณ”ติ วุจจติย

หเร ลชชายัษ อลุตตุนโทยเมการนุโต ชาติ, คิเล ปิติกษเยติ ชาติ วियย หรายติย หรายนัษ
อฏฐิยามิ หรายามิย

เอตุถ หรายตีติ ลชชติ, หิริ กโรตีติ อตุโถษ

ปร ปาลนปุรณษุช “ปรติ, ปรโม”ติมสส รูปานิ, นร นยเนติ ชาติสุส “นรติ นโร”ติ รูปานิ
วियย

ตตุถ ปรตีติ ปาเลติ, ปุรติ วาย สุกฺกตตุวเสนินิ ปท วุตตย เหตุกตตุวเสน หิ “ปาเรติ ปารย
ตี”ติอาทินิ รูปานิ ภาวนติย ปรโมติ ปาลโก ปุรโก วาย เอตุถ จ “ปารมี”ติ ปท เอตสสตุถสส สาทกั
ย ตถา หิ ปารมีติ ปรติ, ปาเรติ จาติ ปรโม, ทานาทินิ คุณาน ปาลโก ปุรโก จ มหาโพธิสตุโตษ
ปรมสส อิท, ปรมสส วา ภาโว, กมม วา ปารมี, ทานาทิกุริยาช ครุหิ ปน “ปุเรตีติ ปรโม, ทา
นาทินิ คุณาน ปุรโก ปาลโก จา”ติ วุตต, ตั วิมสิตพย

วร วรณษ วรติย วารโณ, วรุโณษ

คิร นิคฺคิรโณษ นิคฺคิรณั ปคฺคณณษ คิรติ, คิริย

เอตุถ คิริติ ปพพตา, โย ‘เสโล’ติอาทินิ อเนเกหิ นามะหิ กถियติย โส หิ สนุธิสงฺฆาเตหิ ปพ
เพหิ จิตตฺตา ปพพมสส อตุถิติ ปพพโตษ หิมวมนาทิวเสน ชลสส สารภูทานั ฆะชชชาติวตุณณจ
คิรณโต คิริติ วุจจติย

อิมานิ ปนสส นามานิ –

ปพพโต อจโล เสโล, นโค คิริ มหิธโร;

อทุกิ สิลุจจโย จาติ, คิริปณณตฺติโย อิมาย

สุร อีสฺสรियทิตฺติสุช สุรติย สุโร, อสุโรษ



ตตร สโรติ สฺรติ อีสติ เทวิสฺสรียํ ปาปฺณาติ วิโรจติ จาติ สฺโรษ สฺนุทรา รา วาจา อสฺสาติ วา
 สฺโร, เทโวห เทวาทิธานานิ ทิวาทิคณ ปกาเสสฺสามย อสฺโรติ เทโว วิย น สฺรติ น อีสติ น วิโรจ
 ตติ จาติ อสฺโรษ สฺรานํ วา ปฏิปกฺโข มิตฺตปฏิปกฺขา อมิตฺตา วิยาติ อสฺโร, ทานโว, โย “ปฺพพเทโว”
 ติปิ วุจฺจติย ตถา หิ กุมฺภชาตเก วุตฺตํ –

“ยํ เว ปิวิตฺวา ปฺพพเทวา ปมตฺตา,
 ติติวา จฺตา สฺสฺตติยา สฺมายา;
 ตํ ตาทิสํ มชฺชมิมี นฺรตฺถํ,
 ชานํ มหาราช กถํ ปิเวยฺยา”ติย

สคาถาวคฺคํสํวณฺณหายํ ปน “น สฺริ ปิวิมฺห, น สฺริ ปิวิมฺหา”ติ อาหํสฺ, ตโต ปฏฺจาย อสฺรา
 นาม ชาทา”ติ วุตฺตํ

อิมานิ ตททิกานานิ –

อสฺโร ปฺพพเทโว จ, ทานโว เทวตาริ ตฺ;
 นามานิ อสฺรานนฺติ, อิมานิ นิทฺทิสฺเส วิทฺฐ
 ปาโก อิติ ตฺ ยํ นามํ, เอกสฺส อสฺรฺสฺส ตฺ;
 ปณฺณตฺตํติปิ เอกจฺเจ, ครโว ปน อพฺรฺวํ

กฺร สทฺเท อุกฺโกเส จย กฺรติย กฺรโร, กฺรริย กฺมฺโม, กฺมฺมีย

ชฺร เจทเน วิเลชเน จย ชฺรติย ชฺโรษ

มฺร สํเวชเนย มฺรติย มฺโร, โมโรษ

ชฺร อภิมตฺต สทฺเทสฺย ชฺรติย โมโรษ

ปฺร อคฺคคฺมเนย อคฺคคฺมหนํ นาม ปฺรานคฺมหนํ, ปจฺมเมว คฺมหนํ วาย ปฺรติย ปฺริ, ปฺริย อวาปฺรติ
 ย อวาปฺเรตํ อมตฺสฺส ทฺวาริย อวาปฺรณํ อาทาย คจฺจติย

ตตฺถ ปฺรนฺติ ราชธานีย ตถา หิ “นคฺริ ปฺริ ปฺริ ราชธานี”ติ เอเต ปฺริยายาย “เอโส อาพาริโก
 โปโส, กุมาริ ปฺรมนฺตเร”ติอาทิสฺ ปน เคหํ “ปฺร”นฺติ วุจฺจติย ปฺรานตาย ปฺรโต ปฺรโต คฺมเนน



คนุตพพุนุติ ปุริ, ราชธานี เจว เคาหญจ อวาปรณนุติ อวาปรนุติ วิวรนุติ ทวาร เอเตนาติ อวา
 ปรณ, ย “กุณจิกา”ติปิ “ตาโพ”ติปิ วุจจติย อวาปรตติอาทิส อว อาอิจจโม อุปสคคาติ ทฏฐพ
 พาย

ผร ผรณษ ผรณ นาม พยาปน คมน วาข สม่ ผรติ สี่เตนษ อาหารตุถ ผรติษ ผรณษ

คร อुकคเมษ ครติษ ครษ

ครฐติ มาตาปีตาทโย คารวยตุตตุคคลาช เต หิ ครนุติ อุกคจจณนุติ อุกคตา ปากฎา โหนตติ
 ครฐติ วุจจนุติษ อปิจ ปาสาณจจตุต วิย ภารियฎเจน ครฐติ วุจจนุติษ ครฐทโท “อิทมาสน อตุร ภา
 นิสีทตุ, ภาณหิ เม อณณตโร ครน”นุติ เอตุถ มาตาปีตุสุ ทิสสติษ “สนรามรโลกคร”นุติ เอตุถ
 สพพโลกาจรียะ สพพณณมุหิษ อปิจ ครฐทโท อณณเสวตุเถสุปี ทิสสติษ สพพเมต อเกโต กตุวา
 อตุริท วุจจติ –

มาตาปีตาจรียะสุ, ทุชชเร อลหุมหิ จ;
 มหนเต จุกคเต เจว, นิเจกาทิกเรสุ จ;
 ตถา วณณวิเสเสสุ, ครฐทโท ปวตุตติษ

เกจิ ปนาจรียา “ครุ ครฐ”ติ จ ทูริชา คเหตุวา ภารियวากตุเต ครฐทโท จิโตษ อัจรียวากตุ
 เต ปน ครฐทโทติ วทนุติ, ต น คเหตุพพษ ปาพิวิสเย หิ สพพเสมปิ ยถาวตุตทาน อตุถาน วากตุ
 เต ครฐทโทเยว อิจจิตพโพ, อการสส อการภาเว “คารว”นุติ สุททธิกสส ตทฐิตนตปทสส ทส
 สนโตษ สกฏภาสาวิสเย ปน ครฐทโทเยว อิจจิตพโพ, อการสส วุทธิภาเว อณณถา
 ตทฐิตนตปทสส ทสสนโตษ

มร ปาณจาเคษ มรติษ มตุตุษ มริตวาช เหตุกตุตริ “ปุริโส ปุริส มาเรติ, มารยติษ ปุริโส ปุริ
 เสน ปุริส มาราเปติ, มารายติษ ปุริโส ปุริส มาเรตุ มาเรตุวา” อิจจาทีนิ รูปานิษ มจโจษ มฤษ
 มรณ, มจจุษ มฏฐุษ มาโรษ

ตตุถ มตุตุนุติ มริตุษ ตถา หิ อลันสตุตฐาตเก “โย มตุตุมิจเจ ปิตุโน ปโมกษา”ติ ปาพิ ทิส
 สติษ มจโจติ มริตพพสกาตาย “มจโจ”ติ ลทฐนาโม สตุโตษ มฐติ ที่มายโกปิ สมาน มรณสีโล
 ตี มรุ, เทโวษ มรณนุติ จุติษ

มรณ อนตโก มจจุ, หินท กาลอ จ มฏฐุ จ;



นิรุกเชโป จุติ เจตานิ, นามานิ มรณสุส เวฯ

มาโรติ สตุตทานิ กุสลํ มาเรตีติ มาโร, กามเทโวฯ

อิมานิสุส นามานิ –

มาโร นมุจิ กณโห จ, วสวตติ ปชาปติ;
ปมตตพนฐ มทุทโน, ปาปิมา ทพพโกปิ จ;
กนุทปโป จ รติปติ, กาโม จ กุสุมายุโษฯ

อญเย อญญานิปิ นามานิ วทนุติ, ตานิ สาสนานุโลมานิ น โหนตีติ อิท น ทสฺสิตานิฯ อฏฺฐก
ถาสุ ปน “มาโร, นมุจิ, กณโห, ปมตตพนฐ”ติ จตุตาโรว นามานิ อากตานิฯ

เอตถ จ มาโรติ เทวปุตฺตมาเรณ สทุธิ ปณฺจ มารา กิเลสมาโร ขนฺธมาโร อภิสงฺขารมาโร มจ
จุมาโร เทวปุตฺตมาโรติฯ

ธร อวตฺถาเนฯ ฐรติฯ

ภร โปสเนฯ ภรติฯ ภริโต, ภตฺตาทฯ

ถร สนฺถรเนฯ ถรติ, สนฺถรติฯ สนฺถรณฺฯ

ทร วิทารเนฯ ภูมึ ทรติฯ กุทาโลฯ

ทร ทาเหย กายเ ทรติฯ ทโร, ทโรถฯ

ติร อโรคฺติยํ ติรติฯ ติรจฺฉาโน, ติรจฺฉา วาฯ

อร คฺติยํ อรติฯ อตุถํ, อตุโถ, อตุฯ

เอตถ อตุถํ วุจฺจติ นิพฺพานํฯ ตํ ตํ สตุตฺตกิจฺจํ อรติ วตุเตตีติ อตุฯ

รการนฺตธาตฺรฺพานิฯ

ลการนฺตธาตฺ



ลา อาทาเนช ลาดิย ลานัน, ครุโพ, สีหโพ, ราชุโล, กุสล, พาล, มหุลโลก, มหุลลิกาย

ตตร **ครุโพ**ติ ครุ ลาดิ อาทาทติ คณหาคีติ ครุโพ, โย “สุปณเณ, ทิชาธิโป, นาการิ, กโรฎิ”ติ จ วุจติย **สีหโพ**ติ สีห ลาดิ อาทาทติ คณหาคีติ สีหโพ, ปุพพปริโสช ตพพเส ชาตา เอตริหิ สพเพปิ **สีหพา** นาม ชาตาย

ราชุโลติอาทิสู ปน ราชุ วีย ลาดิ คณหาคีติ **ราชุโล**, โก โส? สิฏขากาโม อายสุมมา ราชุลภทโท พุทชปุโตช ตสส หิ ชาตทิวเส สุกุโชนมหาราชา “ปุตตสส เม ตูฎิฉิ นิเวเทธา”ติ อูยยานเกิพนตสส โพธิสตตสส สาสน ปหิณิย โพธิสโตโต ต สุตวา “ราชุ ชาโต พนชน ชาต”นุติ อาหย ปุตตสส หิ ชายน ราชุคโคโห วีย โหติย ตณหากิลิสสนตาปาทนโต พาทพهن จ สงขลิกา ทิพนชนเนน พนช วีย โหติ มุจิจิตุ อปปทานโตติ “ราชุ ชาโต พนชน ชาต”นุติ อาหย ราชา “กิ เม ปุโตโต อวจา”ติ ปุจิจิตวา ต วจน สุตวา “อิโต ปฎจาย เม นตตา ‘ราชุโล’ ตเวว โหตุ”ติ อาห, ตโต ปฎจาย กุมารโ ราชุโล นาม ชาโตช

มหาปทานสุตตฎิกายหิ “ราชุ ชาโต”ติ เอตถ “**ราชุ**ติ ราชุคโคโห”ติ วุตต, ต ปน “ราชุโล”ติ วจนสสตถ ปากฎิ กาคู อธิปายตถวเสน วุตตช น หิ เกวโล “ราชุ”ติ สทโท “ราชุคโคโห”ติ อตถ วทติ, อถ โช **ชาต**สททสมพนช ลภิตวา วทติย ตถา หิ “ราชุ ชาโต”ติ โพธิสตเตน วุตตวจนสส “ราชุคโคโห ชาโต”ติ อตถ ิ วทติ, ตสุมมา สุกุโชนมหาราชา “มม นตตา ราชุ วีย ลาดิติ ราชุโลติ วุตตพโพ”ติ จินเตตวา “ราชุโลตเวว โหตุ”ติ อาหาคิ ทฎจพพช

เกจ ปน “ราชุโล ชาโต พนชน ชาต”นุติ ปจนุติ, กตถจ โปตถเก จ ลิขนุติ, ต น สุนทร, อตถสส อยุตติโต ฎิกาย จ สทริวิโรจโตช น หิ “ราชุโล”ติ กุมารสส นาม ปจม อูปปน, ปจฉายเวว ปน อูปปน ออยเกน ทินนตตา, ตสุมมา ตทา โพธิสตเตน “ราชุโล ชาโต”ติ วุตต น ยชชติย ยถา หิ อนภิสิตเต อราชินิ ปุคคเล “มหาราชา”ติ โวหาโร นปวตตติย **ฎิกาย**จ “ราชุติ ราชุคโคโห”ติ วุตตช อถาปิ เตส สียา “ราชุโล ชาโต พนชน ชาต”นุติ ปทสส วิชชมานตตา เอว ฎิกาย “ราชุคโคโห”ติ ภาวเวเสน **ลา**สทเทเน สมานตโต อาทานตโต **ค**หสทโท วุตโตติ เอวมปิ นุปปชชติ, “ราชุลานัน ชาต พนชน ชาต”นุติ ปาจสส วุตตพพตตาย **ราชุโล**ติ หิ อิห ปท “**สีหโพ**”ติ ปท วีย ทพพวาก, น กทาจิปี ภาววาก, ตสุมมา “ราชุโล ชาโต พนชน ชาต”นุติ เอต เอกจเจหิ ทุโรปีต ปาจ อคคเหตุวา “ราชุ ชาโต พนชน ชาต”นุติ ออยเมว ปาโจ คเหตุพโพ, สารโต จ ปจเจตพโพ สุปริสทเชส อเนเกส โปตถเกส ทิฎจตตา, โปราเนหิ จ คมฎีรสชชฎาเนหิ อจริยปจจริเยหิ ปจิตตตต



อัย ปเนตถ สาทิปฺปายา อตฺถปฺปกาสนา – ราชู ชาโตติ โปธิสตุโต ปุตฺตสฺส ชาตสาสนํ สุตฺวา
 สํเวคปฺปโต “อิทานิ มม ราชู ชาโต”ติ วทติ, มุจฺจิตฺตํ อปฺปทานวเสน มม คหณตฺถํ ราชู
 อฺปฺปนฺโนติ หิ อตฺถเอย พนฺธนํ ชาตนฺติ อิมินา “มม พนฺธนํ ชาต”นฺติ วทติฯ ตถา หิ ฎีกายํ วุตฺตํ
 “ราชูติ ราชุคฺคโห”ติฯ ตตฺถ ราชุคฺคโหติ คณฺหาตีติ คโห, ราชู เหว คโห ราชุคฺคโห, มม คาทโก
 ราชู ชาโตติ อตฺถเอย อถ วา คหณํ คโห, ราชูโน คโห ราชุคฺคโห, ราชุคฺคหณํ มม ชาตนฺติ อตฺถเอย
 ปฺปโต หิ ราชุสทิสฺส ปิตา จนฺทสทิสฺส ปุตฺตรราชูนา คหิตตฺตยาฯ

เอกจฺเจ ปน “ราชูโลตฺตเวว โหตฺตุ”ติ อิมํ ปเทสํ ทิสฺวา “ราชู ชาโต”ติ วุตฺเต อิมินา น สเมติ,
 “ราชูโล ชาโต”ติ วุตฺเตยว ปน สเมตีติ มณฺญมานา เอวํ ปาจํ ปจฺนฺติ ลินฺนฺติ จ, ตสฺมา โส อนฺนป
 ริกฺขิตฺวา ปจฺริโต ทฺุโรปิโต ปาโจ น คเหตุพฺโพ, ยถาวุตฺโต โปราณโก โปราณาจฺริเยหิ อภิมโต
 ปาโจยว आयสมฺนฺเตหิ คเหตุพฺโพ อตฺถสฺส ยุตฺตีโต, ฎีกาย จ สทฺธิ อวิโรธโตติฯ

ตตฺถ กุสลนฺติ กุจฺจิตานํ ปาปชฺมมานํ สานโต ตนฺุกรณโต ญาณํ กุสํ นาม, เตน กุเสน
 ลาทพฺพํ ปวตฺเตตพฺพนฺติ กุสลํ พาลโต ทิฎฺฐชฺมมิกสมฺปรายิกสงฺขาเต ทฺเว อนตฺถเถ เทวทตฺตโก
 กาลิกาทโย วีย ลาคี อาททาตีติ พาลเอย อิมานิ ปน ตํนามานิ –

พาลอ อวิทฺวา อญฺเอย จ, อญฺญาณิ อวิจกฺขโณ;
 อปณฺธิโต อกุสโล, ทุมเมโธ กุมติ ชโพะฯ

เอพฺมุโค จ นิปฺปญฺเอย, ทุมเมธี อวิทฺ มโค;
 อวิญฺญฺ อนฺธพาลอ จ, ทฺุปฺปญฺเอย จ อวิทฺทสฺย

มหลฺลโกติ มหตฺตํ ลาคี คณฺหาตีติ มหลฺลโก, ชินฺณปฺริโสฯ อิมานิสฺส นามานิ –

ชินฺโณ มหลฺลโก วุทฺโธ, พุทฺโธ วุทฺโธ จ กตฺตโร;
 เถโร จาติ อิเม สทฺทา, ชินฺณปณฺณตฺตีโย ลียุฯ

ตถา หิ –

“ทฺุเร อปฺสฺสํ เถโรว, จกฺขุ ยาจิตฺตมาคโต”;
 เอวมาทิสฺสุ ทฏฺจพฺโพ, เถรสทฺโท มหลฺลเกฯ

อิมานิ ปน นามานิ อิตฺถียา อิตฺถิลิงฺควเสน วตฺตพฺพานิ –



ชิตนุณา มหลลิกา วุฑฐี, พุฑฐี วุฑฐี จ กตตตรา;
เถรี จาติ อิมะ สหุทา, นามิ ชิตนุณาย อิตถียา;

ทล ผล วิสรณะฯ ทลติฯ ผลติฯ ทลิต รุกุโขฯ ผลิต ภูมิภาโคฯ

อล ภูสเนฯ อลติฯ อลงกาโร, อลงกโต, อลงกตฺย “สาลงกานนโยเคปิ, สาลงกานนวุชชิตา”ติ
อิมิสฺสณฺหิ กวินิ กพฺพรจนายิ **อลงกสทุโท** ภูสนวิเสสํ วทติฯ เกจิ ปเนตถ **อล ภูสนปริยาปน**
วารเหสุติ ชาตุํ ปจฺนติ, “อลตี”ติ จ รูปิ อิจฺจนฺติฯ มยํ ปน **อลชาตฺสส** ปริยตฺตินิวารณตฺถวาทกตฺตํ
น อิจฺจาม ปโยคาทสฺสนโตฯ นิปาตภูโต ปน **อลสทุโท** ปริยตฺตินิวารณตฺถวาทโก ทิสฺสติ “อลเมตํ
สพฺพํฯ อลํ เม เตน รชฺเชนา”ติอาทิสฺสุฯ

มีล นิเมลเนฯ มีลติ, นิมีลติ, อุมมีลติฯ นิมีลนํฯ

ฟิล ปติตถมฺภะฯ ฟิลติฯ

หิล วณฺเณฯ นิลวตฺถํฯ

สีล สมาริมฺหิฯ สีลติฯ สีลํ, สีลนํฯ

เอตถ **สีลนฺติ** สีลนฺนุเจเน สีลํฯ วุตฺตถฺยเหตํ **วิสุฑฐิมคฺเค** “สีลนฺติ เกนฺนุเจเน สีลํ? สีลนฺนุเจเน
สีลํ, กิมิทํ สีลนํ นาม? สมารานํฯ วา กายกมฺมาทินิํ สุสีลฺยวเสน อวิปฺปกิณฺณตฺตาติ อตฺโถฯ อุปฺชารณํ
วา กุสลานํ ฆมฺมานํ ปตฺติภูจฺจานวเสน อาชารภาโวติ อตฺโถฯ เอตเทว हि เอตถ อตฺถทวํ สห
ทลกฺษณวิฑู อนฺุชานนฺติฯ อณฺเณ ปน ‘สิรฺภูโจ สีลฺภูโจ, สีตลฺภูโจ สีลฺภูโจ’ติ เอวมาทินา นเยเนตถ
อตฺถํ วณฺเณนฺตี”ติฯ ตตถ “อตฺถทวํ สหทลกฺษณ วิฑู อนฺุชานนฺตี”ติ อิทํ “**สีล สมาริมฺหิ สีล** อุป
ชารณ”ติ ทฺวิคณิกสฺส **สีล**ชาตฺสส อตฺถเอ สนฺุชาย วุตฺตํฯ อิมสฺส हि **จฺราทิกณิ** ปตฺตสฺส อุปฺชารณ
“สีเลติ, สีลยตี”ติ รูปานิ ภาวนฺติ, อุปฺชารเตตีปิ เตสํ อตฺโถฯ อิท ปน **ภูวาทิกณิกตฺตา** สมารานตฺถเอ
“สีลตี”ติ รูปิ ภาวตี, สมาริยตีติ ตสฺส อตฺโถฯ ปุณฺปิ เอตถ โสตฺถุนํ สุขคฺคหณตฺถํ นิพฺพจฺนानิ วุจฺจน
เตฯ สีลตี สมาริยตี กายกมฺมาทินิํ สุสีลฺยวเสน น วิปฺปกิรตีติ **สีลํ**ฯ อถ วา สีลนฺติ สมาทนฺตี
จิตฺตํ เอเตนาติ **สีลํ** อิมานิ **ภูวาทิกณิกวเสน** นิพฺพจฺนानิฯ **จฺราทิกณิกวเสน** ปน สีเลติ กุสเล ฆม
เม อุปฺชารเตติ ปตฺติภูจฺจาภาเวเน ภูโส ชาเรตีติ **สีลํ**ฯ สีเลนฺติ วา เอเตน กุสเล ฆมฺเม อุปฺชารเนติ ภูโส
ชารเนติ สารโวติ **สีลนฺติ** นิพฺพจฺนानิฯ

กิล พนฺธะฯ กิลติฯ กิลํฯ



กุล อวารณษ กุลติษ กุลษ์ วเห รุกเข ปกุลเชษ กุลล์ พนุชติษ นทีกุลเล วสามหึษ กุลติ อวารติ
อุทกั พหิ นิภษมิตุ์ น เทตติ กุลล์

สุล รุชชัย สุลติษ สุลล์ กณณสุลล์ น ชเนติษ

ตุล นิภกริเสษ นิภกริสึ นาม กริสมตเตนปิ อมิเนตพุโต ลหุภาโวเยวช ตูลติษ ตูลล์ ภฏจัว
มาลุตโตษ

ปุล สงฆมาเตษ ปุลติษ ปญจปุลิษ

มุล ปติฏจายั มุลติษ มุลล์ มุลสทโท “มุลานิ อุทษเรยย อนตมโส อุลสิรนาพิมตตานปิ”ติอา
ทีสุ มุลมุลเล ทิสติษ “โลโก อกุลสมุล”นติอาทีสุ อสธารณเหตุมุหิษ “ยาวมชณมุหิเก กाल ฉายา
ผรติ, นิวาเต ปณณานิ ปตนติ, เอตดาวตา รุกษมุล”นติอาทีสุ สมิเปย อตุริท วุจจติ –

มุลมุลเล มุลสทโท, ปทิสติ ตเถว จ;
อสธารณเหตุมุหิ, สมิปมุหิ จ วตตติษ

ผล นิพพตติษัย รุกโข ผลติษ รุกษผลานิ ภูณชนุตาษ มหปผล มหานิสึสั สโตตาปตติผลัษ
ตตถ ผลนติ มหานิพพตติกัษ

ผล เกเทษ ผลติษ มุทุธา เต ผลตุ สตตธาษ ปาหา ผลึสุษ ตตถ ผลตติ ภาชชิตุษ

ผล อพยตตสทเทษ อสนึ ผลติษ ทูเวเม ภิภษเว อสนิยา ผลนติยา น สนตสนุติษ ผลนติยา
ติ สทท กโรนุติยาษ

จุลุล หาวกรณษ หาวกรณั วิลาสกรณัษ จุลุลติษ

มุลุล วิกสนเกเทสุษ มุลุลติษ มุลุลล์ มุลุลิโต กิสุโกษ สมุลลิตมรวินทวนัษ

อสิติหตถมุพเพโธ, ทีปงโร มหามุหิ;
โสภติ ทีปรุกโขว, สาลราชาว มุลุลิโตษ

ชณทมุลุลปฏิสงฆรณัษ

จิลุล เสจิลเลษ สิจิลภาโว เสจิลลัษ จิลุลติษ



เวลุ เจลุ เกลุ เขลุ เปลุ เพลุ เสลุ สล ติล คติยัฒ เวลติย เจลติย เกลติย เขลติย เปลติย
เพลติย เสลติย สลติย ติลติย เจลั, เพลโกย เอตุถ เจลนุติ วตุถัฒ เปลโกติ สไสย

ขล จลเนย ขลติย ขโลย **ขโลติ** หุขุชโน อสายุ อสปุริโส ปาปชโนย

ขล สยจันเนย ขลติย **ขลั** **ขลนุติ** วิหิฏฐปโนกาสมุถัฒ ภูมิมณุทลัฒ ตณหิ **ขลนุติ** สยจันนุติ
ราลั กโรนุติ เอตุถ ฐณณานัติ **ขลนุติ** วุจจติย “**ขลั** **สาลั** **ปสุ** **เขตุถั**, **คณตา** **จสส** **อภิกขณ**”นุติ ปโย
โคย

คิล อชโฆทรเนย คิลติย คิลมกัฏ ปุริโส น พุชฒติย

คล อทเนย คลติย คโลย **คลนุติ** อทนุติ **อชโฆทรนุติ** เอเตนาติ คโลย **คโลติ** คีวา วุจจติย

สล สลล อาสุคตียัฒ **อาสุคติ** สัสมคณัฒ **สลติย** **สลลติย** **สลลั** เอตุถ จ “**สลลั** **อุสุ** **สโร** **สลโล**
กณโท **เตชโน**”ติ ปริยายา เอเตย

โขล คติปฏิฆาเตย โขลติย

คิเล ปิติกุชเยย คิลายติย คิลาโน, **เคลณณัฒ** **คิลาโนติ** อกุลลโกย **วินเยปิ** หิ **วุตุถั** “**นารั**
อกุลลโก”ติย **อฏฐกถายณจ** “**นารั** **อกุลลโกติ** **นารั** **คิลาโน**”ติ **วุตุถั**ย

มิเล คตุตวิหาเมย มิลายติย มิลายโน, มิลายนุโต, มิลายมาโนย

เกเล มมายเนย **มมายนั** ตณหาทิกุจิวเสน “**มม** **อิท**”นุติ **คหณั** **เกลายติย** **ตุวั** **กั** **เกลายติ**
ย

สล จลเน **สัวรเนย** **จ**, **वल** **वलล** **จลเน** **จย** **สัวรณา** **เปกุชายั** **จกาโรย** **สลติย** **กุสลั** **वलติย**
वलลติย **वलลุโรย**

ตตุถ **กุสลนุติ** **กุจจิต** **ปาปชเม** **สลยติ** **จलयติ** **กมุเปติ** **วิหุชเสตีติ** **กุสลั** **กุจจิตั** **อพายทวารั**
สลนุติ **สัวรนุติ** **ปีทนุติ** **สาชโว** **เอเตนาติ** **กุสลั** **वलลนุติ** **สัวรนุติ** **รกขนุติ** **อิโต** **กากเสนาทโย** **สตุ**
เต **อชาทนตุถายาติ** **वलลุโรย**

มล มลล ธารเนย มลติย **มลั** **มลลติย** **มลโลย**



ภล ภลล ปริภาสหนีสาทาเนสฺย ภลตฺย ภลลตฺย

ภล สงฺขฺยาเนยฺ ภลตฺย ภลา, กาโลย

เอตฺถ ภลาตี โสฬสภาคาทิภาโคยฺ **ภาลอติ** “เอตฺตโก อตฺตกนฺโต”ติอาทินา กลิตฺตพฺโพ สงฺ
ชาตพฺโพติ **ภาลอ**, ปุพฺพณฺหาทิสฺมโยย

ภลล อสทฺเทยฺ อสทฺโทยฺ นิสฺสทฺโทยฺ ภลลตฺย

ชล ทิตฺตติยฺ ชลตฺย ชลํ, ชลนฺโต, ปชฺชชลนฺโต, ชลมาโนย

โก เอติ สิริยา ชลํ ชลํ ยสฺสา อฏฺฐา, เทวทตฺโตติ เม สุตฺยฺ สทฺธมฺมปชฺโชโต ชลิตฺย

หุล จลเนยฺ หุลตฺย หโลยฺ หลอติ ผาโล, โส หิ โหเลติ ภูมึ ภินฺทนฺโต มตฺตติภณฺฑํ จาเลตีติ
“**หโล**”ติ วุจฺจติ อุกฺการสฺส อการํ กตฺวา

จล กมฺปเนยฺ จลตฺย จลิตฺ, อจโลยฺ มหนฺโต ภูมิจาโลยฺ จลนํ, จาโลย

ชล ฌญเณยฺ ชลตฺย ชลํ

ภูล ภูล เวลฺมเพยฺ ภูลตฺย ภูลตฺย

ถล จาเนยฺ ถลตฺย ถโลยฺ ถลอติ นฺริทกปฺปเทโสยฺ ปพฺพชฺชานิปฺพานเนสฺสปี ตํสทิสฺตฺตา ตพฺโพ
หาโรยฺ ยถา หิ โลก อุกฺโกเมน อนนฺตฺถรณฺฏจัน “**ถล**”ติ วุจฺจติ, เอวํ กิเลโสเมน อนนฺตฺถรณฺฑิตฺ
ตา ปพฺพชฺชานิปฺพานญจ “**ถล**”ติ วุจฺจติ, “**ติณฺโณ** ปารจฺกโต **ถเล** ตฺถิฏฺจติ พฺราหฺมณฺ”ติ หิ วุจฺตํ

ผาล วิเลชเนยฺ ผาลติ ภูมึ วิเลชติ ภินฺทตีติ ผาโลย

นล คนฺเณยฺ นลตฺย

พล ปาณเนยฺ อิห ปาณนํ ชีวนํ สสนญฺจยฺ พลตฺย พลํ, พาโลย

เอตฺถ พลนฺติ ชีวตี กปฺเปนฺติ เอเตนาติ พลํ, กายพลโภคพลาทิกํ พลํ อถ วา พลนฺติ สฺมมา
ชีวนํ ชีวนฺติ เอเตนาติ **พล**, สทฺธาทิกํ พลํ **อาคมฺภูจกถายํ** ปน “**อสุสทฺธิเย** น กมฺปตีติ สทฺธา
พล”นฺติอาทิตฺ วุจฺตํ, ตํ ทพฺพหฺมฺเจน พลนฺติ วตฺตพฺพานํ สทฺธาทินํ อกมฺปนภาวทสฺสนตฺถํ วุจฺตนฺติ



ทฎจพพพ์ อถ วา ธาตุณ อตฤถาติสยโยคโต อสสุทฐิยาทีน อภิภวเนน สทฐาทิพลาณ อภิภวณตุ โถปี คเหตุพโพ “อพลา น พลียนุติ”ติ เอตฤ วิทย พาลอติ พลติ อสสุสติ เจว ปสสุสติ จาติ พาลอ, อสสุสติปสสุสติตมตเตน ชีวติ, น เสฎฐเจน ปณณมาชีวิเตนาติ วุตุตํ โหติย ตถา หิ อฎฐกถายํ วุตุตํ “พลนุติติ พาลา, อสสุสติปสสุสติตมตเตน ชีวนุติ, น ปณณมาชีวิเตนาติ อตุโธ”ติย ปณณมาชีวินอเยว หิ ชีวติ เสฎฐจํ นามย เตนาท ภควา “ปณณมาชีวิ ชีวิตมาหุ เสฎฐจ”นุติย

ปุล มหตุเตย ปุลติย วิปุลย

กุล สงฺขานะ พนุรุหมุหิ จย โกลติย กุล, โกลโยย

สล คมเนย สลติย

กิล ปิตติย กิพเนสุย ปิตสสุ ภาวอ ปิตติย ยถา ทกขิยย กิพน กิพาเยวย กิลติย

อิล กมุปนเนย อิลติย เอล, เอลาย เอตฤ เอล วุจจติ โทโสย เกนณเจน? กมุปนณเจนย โทโส ติ เจตฤ อคุโณ เวทิตพโพ, น ปฎิโฆย “เนลจโค เสตปจณาโท”ติ อิทเมตฤ นิตสสนน

อปีจ เอล วุจจติ อุกกย ตถา หิ “เอลมพุช กณณกั วาริช ยถา”ติ อิมิสฺสา ปาพิยา อตุถํ นินทิสนโต आयसुमा सारिपुतुतो “เอล วุจจติ อุกก”นุติ อาหย เอลาติ ลาลา วุจจติ “เอลมุโค”ติ เอตฤ วิทย อปีจ เอลาติ เขโพ วุจจติ “สุตุวา เนลปตี วาจ, วาพา ปนุถา อปุกกม”นุติ เอตฤ วิทย เอตฤ **เนลปตี** วาจนุติ เขพพินุทูนีปาตวิริหิตํ วจนนุติ อตุโถย ลาลาเขพวาจกสฺส ตู **เอ** ลาสททสฺส อณณํ ปวตุตตินิมิตตํ ปรีเยสิตพพย อเนกปวตุตตินิมิตตา หิ สททหาย ก็ วา อณณเนน ปวตุตตินิมิตเตน, **อิล กมุปนเนติ** เอร วุตุตํ กมุปน เอร ลาลาเขพวาจกสฺส **เอลาสททสฺส** ปวตุตตินิมิตตํ, ตสฺมา อิลนุติ ชิคฺฉุฉิตพพภาเวน กมุปนเนติ ททยจลนํ ปาปฺปนุติ ชนา เอตฤถาติ เอลาติ อตุ โธ คเหตุพโพย สมานปวตุตตินิมิตตาเยว หิ สททา โลกสงฺเกตวเสน นานาปทตุถวาจกาปี ภวนุติย ตํ ยถา? หิโนติ คจจตีติ **เหตุ**, สปปติ คจจตีติ **สปโป**, คจจตีติ **โคติย** ตถา อสมานปวตุตตินิมิตตาเยว สมานปทตุถวาจกาปี ภวนุติย ตํ ยถา? รมจตีติ **ราชา**, ฎุมิ ปาเลตีติ **ฎุมิปาโล**, นเร อินทตีติ **นรินุโทติย** เอส นโย สพพตุถาปี วิภาเวตพโพย

อิล คติย อิลติย

หิล หาวกรณ เหลติย



สีล อุฎฺเษย สีลติย

ติล สีเนหเนย ติลติย ติลล์, เตลล์, ติโลย

จิล วสเนย จิลติย

वल วิลาสเนย วลติย

ปิล คหเนย ปิลติย

มิล สีเนหเนย มิลติย

มุล สมฺจเล ผรณเ จย มุลติย

ลการนุตธาตฺรพานิย

วการนุตธาต

วา คติคนฺธเนสุย วาติย วาโตย

วี ปชนกนฺติ อสนขาทน คตีสฺย ปชนํ จลนํ กนฺติ อภิรุจิช อสนํ ภตฺตปริโกโคย ขาทนํ ปุ
วาทิกภฺชนํ คติ คมนํ เวติย

เว ตนุตสนฺตนาเนย วายติย ตนุตวาโยย

เว โสสนเนย วายติย

ธิวฺ ธิวฺ นิสฺสเนย เหวติย เหวติย

ถิวฺ ติตฺติยํ เถวติย มฐฺมฐฺกา เถวนฺติย

ชีว ปาณธารเนย ชีวติย ชีวตํ, ชีโว, ชีวิกาย อตุถิ โน ชีวิกา เทว, สา จ ยาทิสกัทิสาย ชีวตํ
กปฺเปติย

ปิว มิว ติว นิว ฐฺลียเนย ปิวติย ปิวโรย มิวติย ติวติย นิวติย



เอตุถ จ ปิวโรติ กจณโป, โย โกจิ วา ภูลสรโรช ตถา หิ “ปิวโร กจณเป ภูเล”ติ ปุพพาจรียะหิ
วุตตุตฺย

อว ปาลเนช อวติช พุฑุโร มม อวตฺย

ภว คติยฺย สวติช

กว วณฺเณช กวติช

ชิว มเทช ชิวติช

โรว โรวเนช โรวติช

เทว เทว เทวเนช เทวติ อาเทวติ, ปริเทวติ, อาเทโว, ปริเทโว, อาเทวนา, ปริเทวนา, อาเท
วิตตฺตํ, ปริเทวิตตฺตํ

เสว เกว เขว เคว คิเลว เมว มิเลว เสจเนช เสวติช เกวติช เขวติช เควติช คิเลวติช เมวติ
มิเลวติช

เทว ปฺลุตคติยฺย ปฺลุตคติ ปริปฺลุตคมนฺย เทวติช

ธาทุ คติสุทฺธิยฺย ธาวติ, วิธาวติช อาธาวติ, ปริธาวติช ธาวโกช

จิว อาทานสฺวเรสุช จิวติช

เจวิ เจตนาตุลฺเยช เจวติช

วการนุตธาตฺฐปานิช

สการนุตธาตฺ

สา ปาเกช สาทิช

สิ เสวายฺย เสวติช เสวนา, เสวโก, เสวิโต, สิโว, สิวิช

นิหียติ ปฺริโส นิหีนเสวี,



น จ หาเยถ กทาจิ ทุลยเสวี;
เสฏฐมุปคม อูเทติ ฆิปปิ,
ตสฺมา อตฺตโน อุตฺตริตฺร ภาเชถ;

สี คติพุทธิสุย เสดิ, อติเสติย อติสิตฺ, อติสิตฺวา, เสดุย

สี สเยย สโย สฺพนํย เสดิย สยติย เสนํย สยนํย

สุ คติยํย สวติย ปสวติย ปสุโต, สฺโตย

เอตถ สฺโตติ ทุโต, “วิตฺติยฺหิ มํ วินฺหติ สฺต ทิสฺวา”ติ “เทวสุโต จ มาตลี”ติ จ อิมานิ ตตถ
ปโยคานิย

สุ สวเนย สวन्ह สนฺทนํย สวติย อาสโวย

สุ ปสเวย ปสโว ชนนํย สวติ, ปสวติย สฺตตํย

เอตถ ปน สฺตฺตฺนฺติ อตฺถ สวติ ชเนตฺติ สฺตตํ, เตปิฏกํ พุทฺทวจนํ, ตทณฺณมฺปิ วา หตฺถิสฺต
ตาทิ สฺตตํย

สุ ปาณคพฺภวิโมจเนสุย สฺตติย ปสฺตติย ปสฺตโตย

สุ เปรณฺย สฺตติย

เส ขเยย สฺยติย เอการสฺสียาเทโสย

เส ปาเกย เสดิย

เส คติยํย เสดิย เสดุย

หฺสิ หฺสายนํย หฺสิติย หฺสิโก, หฺสนา, หฺสาย

อิสฺส อิสฺสายนํย อิสฺสติย ปุริสปรกฺกมฺสฺส เทวา น อิสฺสนฺติย อิสฺสา, อิสฺสายนาย



นมสุส วนุทหนานติยัฯ วนุทหนานติ นาม วนุทหนาสงฆาตัม นมณั, สกมมุโกเยววยั ฐาตุ, น
นมุฐาตุ วีย สกมมุโก เจว อกมมุโก จฯ นมสุสติฯ

ฃุส สทุเทษ ฃุสติ, โฆสติฯ ปฏฺิโฆโส, นิคุโฆโส, วจฺิโฆโสฯ

จุส ปาเนฯ จุสติฯ

ปุส พุทธิยัฯ ปุสติฯ โปโสฯ สมปิเพ มม โปสนัฯ โปสนนุติ วฑุฒนัฯ

มุส เถยเยฯ เถนณั เถยยั โจริกาย มุสติฯ ทุฑุทิกุโฆ จกุฑุมุสโนฯ มุสโลฯ

ปุส ปสเวฯ ปุสติฯ

วาสิ ภูส อลงุการะฯ วาสติฯ ภูสติ, วิภูสติฯ ภูสนั, วิภูสนัฯ

อุส รุชายัฯ อุสติฯ

อิส อุจุเจฯ เอสติฯ อีสิฯ

เอตถ ปน สีสาทโย คุณเณ เอสนุตีติ อีสโย, พุฑุฐาทโย อริยา ตาปสพพุชชาย จ ปพุพชิตา
นราช “อิสิ ตาปโส ชฎฺิโล ชฎฺิ ชฎฺุอาโร”ติ เอเต ตาปสปริยายาย

กส วิเลษเนฯ กสติ, กสฺสติฯ กสฺสโก, อากาโสฯ

เอตถ กสฺสโกติ กสิการโกฯ อากาโสติ นภัฯ ตณฺุหิ น กสฺสตีติ อากาโสฯ กสิตุํ วิเลษิตุํ น
สกุภาติ อตุโลฯ อิมานิ ตทภิกษานานิ –

อากาโส อมฺุพริ อพฺุภั, อนฺุตลิกุช'มมฺุ นภั;
เวหาโส คคณั เทโว, ช'มาทิจจปโถปิ จฯ

ตารายโถ จ นกฺุชตฺุต-ปโถ รวิปโถปิ จ;
เวหายสฺ วายุปโถ, อปโถ อนิลณฺุชสฺฯ

กส สิส ชส ฃส วส มส ทิส ฐุส ยุส หิสฺตฺุถาย กสติฯ สิสติฯ ชสติฯ ฃสติฯ วสติฯ มสติฯ
มสโกฯ โอมสติ, โอมสวาโทฯ ทิสติฯ ฐุสติฯ ยุสติฯ



ตตถ โอมสตีติ วิชฌตติช โอมสวาโทติ ปเรสฺ สฺสูจียา วิย วิชฌนวาโทช มสโกติ มกโสช

ภสฺส ภสฺสเนช ภสฺสนนฺติ กถนํ วุจจติ “อวาโส โคจโร ภสฺสช ภสฺสการก”นฺติอาทิสฺสู วิยช ภส
สตีช ภฏจช ภฏจนฺติ ภาสิตํ, วจนนฺติ อตฺถอช เอตฺถ ปน –

“สุภาสิตา อตฺถวตี, คาถาโย เต มหามนิ;
นิชฌตฺโตมฺหิ สฺสุภฏเจน, ตฺวญจ เม สรณํ ภวา”ติ

ปาพิ นิตฺสสนนช ตตถ นิชฌตฺโตติ นิชฌาปิโต ชมฺโมชปณฺณาย ปณฺณตฺตคโต อมฺหิช สฺสุภฏเจนาติ
สุภาสิตเนช

ชิสฺสู นิสฺสู วิสฺสู มิสฺสู วสฺส เสจเนช เชสตีช เนสตีช เวสตีช เมสตีช เทโว วสฺสตีช

มริสฺสู สหเน จช จกาโร เสจนาเปกชโกช มริสตีช

ปฺสู โปสเนช โปสตีช โปโสช กมฺมจิตฺตอตุอาหิอาเรหิ โปสียตีติ โปโสช “อญฺเฌปิ เทโว โปเส
ตี”ติ ทสฺสนโต ปน จุราทิกเณปิ อิมํ ชาตุํ วกฺขามช

ปิสฺสู สิลิสฺสู ปฺสู ปลฺสู อฺสู อฺอุปทาหะ เปสตีช สิลีสตีช สิลโสช โปสตีช ปโลสตีช โอสตีช อฺสูช

ฉสฺสู สฺหริเสช สฺหริโส สจฺฉภฏญนช ฉสฺสตีช

หสฺสู อาลิจฺเคช อาลิจฺโค อฺอุปคฺุหนช หสฺสตีช

หส หสเนช หสตีช อสฺสา หสนฺติ, อาชานียา หสนฺติ, ปหสตี, อฺุหสตีช การิตะ “หาเสตี”อิจ
จาทิจ, อฺุหสียมาโน, หาโส, ปหาโส, หสนน, ปหสนน, หลิตช หการโลเปน มนุทหสนน “ลิต”นฺติ วุจจติ
“ลิตํ ปาตฺวาภาสิ”ติอาทิสฺสู

ตตถ อฺุหสตีติ อวหสตีช อฺุหสียมาโนติ อวหสียมาโนช ตตฺรารยํ ปาพิ “อิช ภิกฺขุ อรณฺณคตํ
วา รุกฺขมฺูลคตํ วา สฺุณฺณาคารคตํ วา มาตุคาโม อฺุปสงฺกมิตฺวา อฺุหสตี” อิติ จ “โส มาตุคาเมน อฺุห
สียมาโน” อิติ จช หาโสติ หสนน วา โสมนสฺสู วา “หาโส เม อฺุปชฺชชถา”ติอาทิสฺสู วิยช

ตุสฺสู หส หิสฺสู รสฺสู สทฺุเทช ตฺุสตี, หสตี, หิสตี, รสตี, รลิตช อตฺฺรารยํ ปาพิ “ภะริโย สพฺพวา วชฺชน
ตุ, วิณฺนา สพฺพวา รสนฺตุ ตา” อิติช



รส อสุสาทเนย รสติช รโไสย

รส อสุสาทสีเนหะสุย รสติช รโไสย

รส หานียัม รสติช รสนัน, รโไสย

อตุรายัม ปาพิ –

“นแหว จิต นา’สีน, น สยานัน น ปทุฑคฺ;
 ยาว พุยาติ นิมีสติ, ตตุราปิ รสติพุพโย”ติช

ตตุถ รสติพุพโยติ โส โส วโย รสติ ปริหายติ, น วฑุฑตติ อตุโกย

ลส สีเลสนกัฬเนหะสุย ลสติช ลาโไสย ลสี จ เต นิปฺปลิตาย ลสี วุจฺจติ มตุถลฺลฺกํ นิปฺปลิตาติ
 นิกฺขนฺตาย

นีส สมาริมุหิย สมาริ สมารานัน จิตฺเตกคฺคตาย เนสติช

มิส มส สทฺเท โรเส จย เมสติช มสติช เมโไสย มสโกย

ปิส เปสุ คติยัม ปิสติช เปสติช

สสุ หีสายัม สสติช สตุถํ สตุถํ วุจฺจติ อสิช

สัส ฤติยญจจ จกาโร หีส่าเปกฺขายย สัสติ, ปัสสติช ปัสสา, ปัสสนาย ปสตุโถ ภควาย ปัส
 สมาน, ปัสสิโต, ปัสสโก, ปัสสิตพุโพ, ปัสสนีโย, ปาสโส, ปัสสิตฺวา อิจฺจาทีนึช

ทิส เปกฺขเนย เอติสฺสา ปน นานารูปานิ ภวนฺติ – “ทิสฺสติ ปทิสฺสติ” อิจฺจาที อกมฺมกํ “ปส
 สติ ทกฺขติ”อิจฺจาที สกมฺมกํ

ทิสฺสตุ, ปสฺสตุ, ทกฺขตุช ทิสฺเสยย, ปสฺเสยย, ทกฺเขยยช ทิสฺเส, ปสฺเส, ทกฺเขช ทิสฺส, ปสฺส,
 ทกฺขช อทิสฺสา, อปสฺสาช อทฺทา สีทฺนฺตเร เนเคช อทฺทกฺขา, อทฺทกฺขุ, อทฺสฺสุช อทฺสฺสิ, อปสฺสิ,
 อทฺกฺขิช



ทสฺสิสฺสติ, ปสฺสิสฺสติ, ทกฺขิสฺสติฯ อทสฺสิสฺสา, อปสฺสิสฺสา, ทกฺขิสฺสาฯ เอรํ วัตตมานปญฺจมียา
ทิวเสน วิตถาเรตพฺพานิฯ การิตะ “ทสฺเสติ ทสฺสยตี”ติ รุปานิฯ กมฺเม “ปสฺสียตี” อิจฺจาทีนึฯ

ทิสาย ปสฺโสฯ ปสฺสํฯ ปสฺสิตาย ทสฺเสตาย ทสฺสนํฯ วิปสฺสนา, ฅาณทสฺสนนฺติ นามิกปทานิฯ
ตทตฺเถ ปน ตุมตฺเถ จ “ทกฺขิตายะ”ติ รุปํฯ “อาคตามฺห อิมํ ฅมฺมสมยํ, ทกฺขิตายะ อปฺราชิตสงฺฆ”นฺ
ติ หิ ปาพิฯ อิมสฺมึ ปน ปาพิปฺปเทเส “ทกฺขิตายะ”ติ อิทํ ตทตฺเถ ตุมตฺเถ วา จตฺตติยา รุปํฯ ตถา
หิ ทกฺขิตายะติ อิมสฺส ทสฺสนตฺถายาติ วา ปสฺสิตนฺติ วา อตฺถ โยเชตพฺโพฯ ทิสาติอาทีสุ ปน
ปรตฺถิมาทิเกทาปิ ทิสาติ วุจฺจติฯ ยถาห –

“ทิสา จตฺสฺโส วิทิสา จตฺสฺโส,
อุทฺธํ อโร ทส ทิสตา อิมาย;
กตมํ ทิสํ ติฏฺฐติ นาคราชา,
ยมทฺทสา สฺปิเน ฉพฺพิสาณ”นฺติฯ

มาตาปิตาทโยปิฯ ยถาห –

“มาตาปิตา ทิสา ปุพฺพา, อาจริยา ทกฺขิณา ทิสา;
ปรตฺถทารา ทิสา ปจฺฉา, มิตฺตามจฺจา จ อุตฺตรา;
ทาสกมฺมกรา เหฏฺฐา, อุทฺธํ สมณพฺราหฺมณา;
เอตา ทิสานมสฺเสยฺย, อลมตฺโต กุเล คีหิ”ติ;

ปจฺจยทายกาปิฯ ยถาห – “อคาริโน อนนฺทปानวตฺถทา, อวฺหายิกา นมฺปิ ทิสํ วทฺนตี”ติฯ

นิพฺพานมฺปิฯ ยถาห –

“เอตาทิสา ปรมา เสตเกตฺตุ,
ยํ ปตฺวา นิทฺทกฺขา สฺชินโน ภวานฺตี”ติ;

เอรํ ทิสาสทฺเทเน วุจฺจมานํ อตฺถรूपํ ฅตฺวา อิทานิสฺส นิพฺพจนเมวํ ทฏฺฐพฺพํ ทิสฺสติ จน
ทาวฏฺฐนาทิวเสน “อโย ปริมา อโย ปจฺฉิมา”ติอาทีนา นานปฺปการโต ปญฺญาตตีติ ทิสา, ปรตฺถิมท
สาทโยฯ ตถา “อิมะ อมฺหากํ ฅรฺฏฺฐาน”นฺติอาทีนา ปสฺสิตพฺพาติ ทิสา, มาตาปิตาทโยฯ ทิสฺสนนฺติ
สกาย ปุญฺญกิริยาย อิมะ ทายกาติ ปญฺญาตตีติ ทิสา, ปจฺจยทายกาฯ ทิสฺสติ อุปฺปาทวยาภา



เวณ นิจุจรมมตดา สพุพกาลมปิ วิชชตีติ ทิสา, นิพุพาน์ **ปสุโสติ** การณาการณ ปสุสตีติ ปสุโส
ฯ เอว ปสุสตีติ **ปสุส**ฯ อตุราย ปาพิ –

“ปสุสตี ปสุโส ปสุสนต, อปสุสนตมปิ ปสุสตี;
อปสุสนโต อปสุสนต, ปสุสนตมปิ น ปสุสตี”ติฯ

ปสุสตีติ **ปสุสิตา**ฯ ทสุเสตีติ **ทสุสิตา**ฯ **ทสุสนน**ติ ทสุสนกริยาฯ อปิจ **ทสุสนน**ติ จกขุ
วิญญาณัฯ ตณฺหิ รุปารมมณ ปสุสตีติ ทสุสนนติ วุจจติฯ ตถา “ทสุสนเนน ปหาตพุพา ฐมฺมา”ติ
วจนโต **ทสุสน** นาม โสตาปตฺติมคฺโคฯ กสฺมา โสตาปตฺติมคฺโค ทสุสน? ปจมฺ นิพุพานทสุสนโตฯ
นฺนุ โคตรฎฺ ปจมตร ปสุสตีติ? โน น ปสุสตี, ทิสฺวา กตฺตพฺพกิจจํ ปน น กโรติ สโยชนานํ อป
ปหานโต, ตสฺมา “ปสุสตี”ติ น วตฺตพฺโพฯ ยตถ กตฺถจि ราชานํ ทิสฺวาปิ ปณฺณการํ ทตฺวา กิจจ
นิปฺผลตฺติยา อทิจฺจตฺตา อชฺชาปิ ราชานํ น ปสุสตีติ วทฺนโต ความวาสี นิตฺสุสนัฯ

วิ**ปสุสนา**ติ อนิจฺจาทิวเสน ชนฺชานํ วิปสุสนกํ ฅาณัฯ **ฅาณทสุสน**นติ ทิพุพจกฺขุปิ
วิปสุสนาปิ มคฺโคปิ ผลมฺปิ ปจฺจเวกฺขณฅาณมฺปิ สพุพญญตฺตณฺณมฺปิ วุจจติฯ “อปฺปมตฺโต สฺมา
โน ฅาณทสุสนํ อาราเชตี”ติ เอตฺถ ทิ ทิพุพจกฺขุ ฅาณทสุสนํ นามฯ “ฅาณทสุสนาย จิตฺตํ อภินิ
หฺรติ อภินินฺนาเมตี”ติ เอตฺถ วิปสุสนาฅาณัฯ “อภพฺพา เต ฅาณทสุสนาย อนฺนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ยา”ติ เอตฺถ มคฺโค, “อยมณฺโณ อุตฺตริมฺนุสฺสธมฺโม อลฺมฺริยฅาณทสุสนวิเสโส อธิคโต ฅาสฺสูวิหาโร”
ติ เอตฺถ ผลฅาณัฯ “ฅาณญจ ปน เม ทสุสนํ อุกฺปาทิ, อุกฺปปา เม เจโตวิมุตฺติ, อยมนฺตฺติมา ชาติ,
นตฺถิ ทานิ ปฺนพฺกโว”ติ เอตฺถ ปจฺจเวกฺขณฅาณัฯ “ฅาณญจ ปน เม ทสุสนํ อุกฺปาทิ สตฺตฺตฺต
กาลงฺกโต อาพาโร กาลาโม”ติ เอตฺถ สพุพญญตฺตณฺณมฺปิ เอตฺถเอตํ ภาวติ –

“ทิพุพจกฺขุปิ มคฺโคปิ, ผลมฺจาปิ วิปสุสนา;
ปจฺจเวกฺขณฅาณมฺปิ, ฅาณํ สพุพญญตฺตปิ จ;
ฅาณทสุสนสทฺเทน, อิมฺ อตฺถา ปวฺจฺจเร”ติฯ

ทิส **ทิสเน**ฯ **ทิส**ติ, วิทิสติฯ ทนโตฯ การิเต อาโลกํ วิทิสติฯ

เอส พุทฺธิยัฯ เอสติฯ

สัส กถเนฯ **สัส**ติฯ โย เม สัสเส มหานาคัฯ

กิลิส พารเนฯ กิลิสติฯ กิลโสฯ



เอตถ พาทนฏเจน ราคาทโยปี “กิเลส”ติ วุจจนฺติ ทุกขมปึช เอตถสุ ทุกขวเสน –

“อิทญจ ปจจยํ ลทฐา, ปุพฺเพ กิเลสมตฺตโน;
อานนฺทึยํ วิจริสฺสุ, รณณึเย คิริพฺพเช”ติ

ปโยโค เวทิตพฺโพช ทิวาทิกณฺ ปน ปตฺตสฺส “กิลิสฺสตี”ติ รุปํ

วส สึเนหเนช วสตีช วสาช

เอตถ จ วสา นาม วิลีนสิเนโหช สา วณฺณโต นาพิเกรเตลวณฺณาย อจาเม อาสิตฺต
เตลวณฺณาตีปี วตฺตํ วฏฺฏตีช

อิส หิสาคติทสฺสเนสฺช อิสตีช อีสอย

ภาสพฺยตฺตาย วาจายํ ภาสตีช ภาสา, ภาสิตํ, ภาตาช ปริภาสตีช ปริภาสา, ปริภาสโกช

ตฺตร ภาสนฺติ อตฺถํ เอตายาตี ภาสา, มาคธภาสาทึช ภาสิตนฺติ วจนฺช วจนฺตฺโต หิ ภาสิตสทฺ
โท นิจจํ นปฺสกลิงฺโค ทฏฺจพฺโพช ยถา “สุตฺวา ลุทฺทสฺส ภาสิต”นฺตีช วาจจลิงฺโค ปน ภาสิตสทฺโท
ติลิงฺโค ทฏฺจพฺโพช ยถา “ภาสิตโต ชมฺโม, ภาสิตํ จตฺตจจํ, ภาสิตา วาจา”ตีช ปุพฺเพ ภาสตีตี ภาตา
, เชฏฺจภาตาตี วตฺตํ โหตีช โส หิ ปุพฺเพ ชาตตฺตา เอวํ วตฺตฺลภตีช กิณฺจาปี ภาทฺสทฺโท “ภา
ติกสฺสํ, สตฺตภาทโรช ภาทฺรํ เกน โทเสน, ทฺชชาสึ ทกรกฺชิน”ตีอาทิสฺสุ เชฏฺจกนิฏฺจภาทฺสสุ วตฺตตี,
ตถาปี เยภฺยเยน เชฏฺจเก นิรฺฐจฺ, “ภาตา”ตี หิ วตฺเต เชฏฺจภาตาตี วิณฺฃายตี, ตสฺมา กตฺถจึ
จาเน “กนิฏฺจภาตา”ตี วิเสเสตฺวา วตฺตํ

นฺน จ โภ กตฺถจึ “เชฏฺจภาตา”ตี วิเสเสตฺวา วตฺตนฺตี? สจจํ, ตํ ปน ภาทาสทฺทสฺส กนิฏฺจเปปี
วตฺตนโต ปากฏฺฏีกรณตฺถํ “เชฏฺจภาตา”ตี วตฺตํ ยถา หิ หริณฺสฺ วตฺตมานสฺส มิคสทฺทสฺส กทาจึ
อวเสสจตฺตปฺเตสฺสปี วตฺตนโต “หริณฺมิโค”ตี วิเสเสตฺวา วาจํ ภาสนฺตี, เอวํ สมฺปทมิทํ เวทิตพฺพช
ยถา จ โคหตฺถิมหึสอจฺจสฺสกรสสพิพาราทิสฺสุ สามณฺยวเสน มิคสทฺเท วตฺตมานเปปี “มิจจมมํ
มิมมํ”นฺตี อากตฺถจาเน “หริณฺสฺสา”ตี วิเสสนสทฺทํ วินาปี “หริณฺมิจจมมํ หริณฺมิมมํ”นฺตี วิเสส
ถาธิคโม โหตี, เอตถ น โคหตฺถิอาทึน จมมํ วา มํสํ วา วิณฺฃายตีช ตถา “มิมมํสํ ขาทนฺตี”ตี
วจนฺสฺส โคหตฺถิอาทึน มํสํ ขาทนฺตีตี อตฺถน สมฺภวตี, เอวเมว กตฺถจึ วินาปี เชฏฺจกนิฏฺจ วิเส
สนสทฺทํ “ภาตา”ตี วตฺเตเยว “เชฏฺจกนิฏฺจภาตา”ตี อตฺถน วิณฺฃายตีตีช นฺน จ โภ “มิจจมมํ, มิมมํ”น
ตี เอตถ จมฺมมํสสทฺเทเหว วิเสสตฺถาธิคโม โหตีตี? น โหตี, มิคสทฺทสฺส อิว จมฺมมํสสทฺทานํ



สามัญฉวเสน วุตตนโต, เอวญจ สติ เกน วิเสตตถาธิคโม โหตีตี เจ? โลกสงเกตวเสน, ตถา หิ
 มิคสทเท จ จมฺมสททาทิสฺสุ จ สามัญฉวเสน วุตตมานิสฺสุปี โลกสงเกตเนน ปริจฺฉินฺนตฺตา โคหตฺถิ
 อาทีนํ จมฺมาทีนํ น ฌายนฺติ โลเกน, อถ โข ทธิณจมฺมาทีนํเยว ฌายนฺติฯ “สงเกตวจันํ สจฺจํ,
 โลกสมฺมุติ การณ”นฺติ หิ วุตตนฺติ ทฎฺฐพฺพฯ

คิเลสฺ อหฺวิจฺฉายํ ปุณฺปนฺ อิจฺฉา อหฺวิจฺฉาย คิเลสฺติฯ

เยสฺ ปยตเนฯ เยสฺติฯ

เชสฺ เนสฺ เอสฺ เหสฺ คติยํ เชสฺติฯ เนสฺติฯ เอสฺติฯ เหสฺติฯ ธาตฺวานตฺสฺส ปน สญฺโฆควเสน
 “เชสฺสตี, เนสฺสตี”ติอาทีนํปี คเหตุพฺพานิฯ เชสฺสมาโนฯ เชสฺสํ, เชสฺสนฺโตฯ เอตฺถ จ –

“ยถา อารญญกํ นาคํ, ทนฺตี อหฺเวติ หตฺถินิ;
 เชสฺสนฺตํ คิริทฺคฺเคสฺ, สเมสฺ วิสเมสฺ จา”ติ

ปาพิ นิสฺสนนํ

เทสฺ เหสฺ อพฺยตฺตสทฺเทฯ เทสฺติฯ เหสฺติฯ

กาสฺ สทฺทกฺจฺฉายํ กาสฺติ, อุกฺกาสฺติฯ กาสฺ โสฯ กาสฺ สาสฺ ทธฺ พลฺยํ, ชีณเมโธ นิคจฺฉติฯ

กาสฺ กาสฺ ทิตฺติยํ ทิตฺตีติ ปากฺกฺตา, วิราชนตา วาฯ กาสฺติ, ปกาสฺติฯ ปกาสฺติ เตชฺช พุเร
 สนฺโต ปกาเสนฺติฯ กาสฺติฯ ปกาสฺติ มิทํ พฺยมฺหํฯ ปกาโสฯ กาสฺ โอภาโสฯ

ตฺตร ปกาสฺตีติ ปกาโส, ปากฺโฆ โหตีตี อตฺโถฯ ตฺจฺฉมาเวณ ปุณฺชมาเวณ วา กาสฺติ ปกาสฺติ
 ปากฺกฺวา โหตีตี กาสฺฯ “กาสฺ” อิติ อาวาโฆปี วุจฺจติ ราสิปีฯ

“กีนฺ สนฺตรมาโนว, กาสฺ ชนฺสิ สารถิ;
 ปุณฺโฆ เม สมฺม อกฺขาหิ, กีกาสฺยา กริสฺสสี”ติ

เอตฺถ หิ อาวาโฆ กาสฺ นามฯ “องฺคารกาสฺ อปฺเร ผุณฺนฺติ, นรา รุทฺนฺตา ปรีทฺทฺตคตฺตา”ติ เอตฺถ
 ราสิฯ การิเต – ปกาเสตีติ ปกาโสฯ โอภาเสตีติ โอภาโสฯ กมฺเม ปกาสิยตีติ ปกาสิโตฯ เอว
 ปกาสิโตฯ ภาเว – กาสฺนฯ สงฺกาสฺนฯ ปกาสนฺฯ ตฺมฺนฺตาทิตฺเต “ปกาสฺตฺ, ปกาเสตฺ, โอภาสิตฺ,
 โอภาเสตฺฯ ปกาสิตฺวา, ปกาเสตฺวา, โอภาสิตฺวา, โอภาเสตฺวา”ติ รูปานิ กวณฺติฯ ตทฺธิเต กาสฺ



เอตสุส อตถิติ ภาสุโร, ปภสุสโร โย โกจิช ภาสุโรติ วา เกสรสีโหข อิมสมิ อตเถ ภาสุสทุโท
 “ราช ทิตฺติย”นฺติ เอตถ ราชสทุโท วิย วิราชนวางโก สียา, ตสมมา รุปสิริยา วิราชนสมปนฺตตาย
 ภาสุ วิราชนตา เอตสุส อตถิติ ภาสุโรติ นิพพจัน เฌยยํ

นาสุ ราชฺ สทุเทย นาสติย ราชติย นาสา, นาสิกาย

ตตร นาสาติ หตฺถิสฺสณฺทาปิ นาสาติ วุจฺจติ “สเจ มํ นาคนาสุรฺ, โอลฺเกยฺย ปภาวตี”ติอาทิสฺ
 วิยฯ มนฺสุสาทึนํ นาสิกายปิ นาสาติ วุจฺจติ “โย เต หตฺเถ จ ปาเท จ, กณฺณนาสมฺจ เฌยฺย”ติอาทิสฺ
 วิยฯ นาสนฺติ อพฺยตฺตสทุทํ กโรนฺติ เอตยาติ นาสาย นาสา เอว นาสิกาย ยตฺถ นิพพจัน น
 วทาม, ตตฺถ ตํ สุวิญเฌยฺยตฺตา อปฺปสิทฺฐตฺตา วา น วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, อวุตฺตมฺปิ ปโยคฺวิจฺกข
 เณหิ อุปฺปริกฺขิตฺวา โยเชตพฺพํ อตฺริทํ วุจฺจติ –

นาสา โสณฺทา กโร หตฺถิ,
 หตฺถิทพฺเพ สมา มตา;
 นาสา จ นาสิกา จ ทเว,
 นราทิสฺ สมา มตา”ติย

นส โกฏฺฐิเลฯ นสติย

ภิสสิ ภเยฯ ภิสฺติย ภิสฺนโกฯ ตทาสิ ยํ ภิสฺนกํฯ เภสฺมากาโยฯ

อาสิสิ อิจฺฉายํฯ อาปฺพุโพ สิสิ อิจฺฉายํ วตฺตติย อาสิสฺติย อาสิสฺเตว ปฺริโสฯ อาสิสนาฯ อา
 สิสฺตตฺย อาสิสนฺโต, อาสิสมาโน, อาสมาโนฯ “สุคฺคตฺติมาสมานา”ติ ปาพิ เอตถ นิทฺสสนฺ

คสุ อทเนฯ คสฺติย

ขุสิ กนฺตฺติกรเนฯ อีการนฺโตยํ, เตน อิตฺ น นิคฺคทิตาคโมฯ ขุสฺติย

ปฺสุ ภิสฺ อวสฺสเนฯ ปฺสฺติย ภิสฺติย

ธฺสุ คติยํฯ ธฺสฺติย รโช นฺทุธฺสฺติ อฺทุธฺ

ปส วิตฺถาเรฯ ปสฺติย ปสฺ



กส อวฺหาเนโรทเน จย โกสติ, ปกฺโกสติย, ปกฺโกสโก, ปกฺโกสโต, ปกฺโกสหนฺ

กสฺส คติยํ กสฺสติ, ปริกสฺสติย, ปฏิกสฺสติย มฺลายุ ปฏิกสฺเสยฺยชฺช ปฏิกสฺเสยฺยยาติ อาก
จฺจเมยฺย, มฺลุปตฺตติยํเยว ปตฺติจฺจาเปยฺยยาติ อตฺถิโกย

อส ทิตฺยาทาเนสฺส จจ กกาโร คติเปกฺขโกย อสติย

ทิส อาทานสํวารเนสฺส ทิสฺสติ ปฺริโสย

ทาสฺ ทาเนยฺ ทาสติย

โรส ภเยยฺ โรสติย โรสโกย

เกสฺ จลเนยฺ เกสติย

ปส พาธนผสฺสเนสฺส ปสติย ปาโส, นาคปาโส, หตฺถปาโส

ลส กนฺตติยํ ลสติ, อภิลสติ, วิลสติย ลาโส, วิลลาโส, วิลสหนฺ

จส ภกฺขเนยฺ จสติย

กส หีสายํ กสติย

ติส ติตฺตติยํ ติตฺตติ ตปฺปนํ ปริกฺปนฺนตา สฺหิตตยา ติสติย ติตฺตติย

วส นิวาเสยฺ วสติ, วสียติ, วจฺจติย วตฺถุ, วตฺถํ, ปริวาโส, นิวาโส, อาวาโส, อุปวาโส, อุโปส
โถ, วิปฺปวาโส, จิรปฺปวาสี, จิรปฺปวฺตฺถุโถ, วสิตฺวา, วตฺถุ, วสิตฺถุ อิจฺจาทีนํ

อตร อุปวาโสติ อนฺเนน วชฺชิตฺ วาโส อุปวาโสชฺช อุโปสโถติ อุปวสนฺติ เอตฺถาติ อุโปสโถ,
อุปวสนฺติ สึเลนฺ วา อนฺสเนน วา อุเปตา หุตฺวา วสนฺตีติ อตฺถิโกย อยํ ปเนตฺถ อตฺถุทฺธาโร – “อายา
มาวุโส กปฺปิน อุโปสถํ คมิสฺสามา”ติอาทิสฺส ปาติโมกฺขทุทฺเทโส อุโปสโถชฺช “เอวํ อฏฺจํคสมนฺนาคโต
โข วิสาเช อุโปสโถ อุปวฺตฺถุโถ”ติอาทิสฺส สึลํ “สฺทฺทฺสฺส เว สทา ผคฺค, สฺทฺทฺสฺสโปสโถ สทา”ติอาทิสฺส
อุปวาโสชฺช “อุโปสโถ นาม นาคราชา”ติอาทิสฺส ปญฺญตฺตติย “น ภิกฺขเว ตทฺहुโปสเถ สภิกฺขกา อาวา
สา”ติอาทิสฺส อุปวสิตฺตพฺพทิวโสติย



วส กนฺตฺยํ วจฺนตฺย ชินวจฺนโยย

สส สฺสเนยฺ สสตฺย สโสย

สส ปาณเนยฺ สสตฺย สโตว อสฺสสตี, สโตว ปสฺสสตฺย สโส, สสนฺย อสฺสาโส ปสฺสาโส อสฺสสนฺโต ปสฺสสนฺโตย

อส ภาวฺย อตฺถิย อสย

เอตถ อตฺถิตฺติ อาขยาตปทํ น อตฺถิ ชีรา พุราหฺมณฺเญ อตฺถิตา, อตฺถิภาโว, “ยํ กิณฺจ รัตนํ อตฺถิตฺติอาทิสฺส วิย นิปาตปทํ ตสฺมา อตฺถิตฺติ ปทํ อาขยาตนิปาตวเสน ทฺวิชนฺติ เวทิตพฺพํ อสอิตฺติ อวิภตฺตํ นามิกปทํ เอตถ จ “อสสมฺมิตฺติ โหตี”ติ ปาพิ นิสฺสนนฺย ตตถ อตฺถิตฺติ อส, นิจฺจสฺเสตํ อธิวจฺนํ อิมินา สสฺสตทิกฺกจฺจ วุตฺตยา

ตตฺรายํ ปทมาลา – “อตฺถิ, สนฺตฺย อสิ, อตฺถย อสมฺมิ, อสม, อมฺหิ, อมฺห” อิจฺเจตานิ ปสิทฺธานิ ย “อตฺถ, สนฺตฺย อาหิ, อตฺถย อสมฺมิ, อสม อมฺหิ, อมฺห” อิจฺเจตานิ จ, “สฺยา, อสฺส, สฺยํ, อสฺส, สฺยํ อสฺส, อสฺสย สฺยํ, อสฺส, อสฺสาม” อิจฺเจตานิ จ ปสิทฺธานิ

เอตถ ปน “เตสญฺจ โข ภิกฺขเว สมคฺคานํ สมฺโมทมานานํ...เป.... สฺยํสฺส ทเว ภิกฺขุ อภิชฺเม นานาวาทา”ติ ปาพิ นิสฺสนนฺย ตตถ สฺยํสฺส ภาเวยฺยํ อภิชฺเมติ วิสิทฺฐเจ ชฺเมเม

อิทานิ สฺยาสทฺทสฺส อตฺถุทฺธาโร ปภเวท จ วุจฺเจเตยฺ สฺยาตี เอกํเส จ วิกปฺปนเ จ “ปถวีธาตฺ สฺยา อชฺมตฺติกา, สฺยา พาทฺรา”ติ เอกํเสยฺ “สฺยา อณฺณตฺรสฺส ภิกฺขุโน อาปตฺตฺวิตฺติกฺกโม”ติ วิกปฺปนเ

สฺยาตี เอกมารขยาตปทํ, เอกมพฺยยปทํ อาขยาตตฺเต เอกวจฺนนฺตํ, อพฺยยตฺเต ยถาปาวจฺนํ ย “ปุตฺตา มตฺถิ ธนา มตฺถิ”ติ เอตถ อตฺถิตฺติ อพฺยยปทมิว เอกวจฺนนฺตมฺปิ พหฺวจฺนนฺตมฺปิ ภาวติย ตสฺสาขยาตตฺเต ปโยโควิทฺโตวยฺ อพฺยยตฺเต ปน “สฺยํ น สฺยสฺสคตํ, สฺยา ปิตฺสฺสคต”นฺติ “อิมเ ชฺมา สฺยา ปริตฺตารมฺมณา”ติ จ เอกวจฺนพหฺวจฺนปฺโยคา เวทิตพฺพายฺ เอตถ ฐาตฺยา กิจฺจํ นตฺถิย ปโรทฺทายํ “อิตฺติ อส อิตฺติ อส”ติ ทสฺสนโต อส อิตฺติ ปทํ คเหตุพฺพํ หิยฺยตฺตนิรฺูปานิ อปฺปสิทฺธานิ อชฺชตฺนียา ปน “อาสิ, อาสิสฺส, อาสิสฺส, อาสิ, อาสิตฺถยฺ อาสิ, อาสิมหา” อิจฺเจตานิ ปสิทฺธานิ ภาวิสฺสนนฺติยา “ภาวิสฺสตี, ภาวิสฺสนนฺติ” อิจฺจาทีนํ กาลาติปตฺตียา “อภาวิสฺสา, อภาวิสฺสสฺ” อิจฺจาทีนํ ภาวตฺย



ศาส อนุสิฏฺจียํ ศาสติ, อนุศาสติฯ กมนฺตํ โว ศาสติ, ศาสนํ, อนุศาสนํ, อนุศาสนี, อนุ
สิฏฺจิ, สตุถา, สตุถํ, อนุศาสโก, อนุสาสิกาย

ตตฺร ศาสนนฺติ อธิสํลาทิสฺกฺขตฺตยสงฺคหิตฺตาสนํ, ปริยตฺติปฺปฏิปตฺติปฺปฏิเวทสงฺฆาตํ วา ศาสนนํ
ตณฺหิ ศาสติ เอเตน, เอตถ วาติ “ศาสน”นฺติ ปุจฺจติฯ อปิจ ศาสนนฺติ “รณฺโฆ ศาสนํ เปเสตี”ติอา
ทิสฺ วีย ปาเปตพฺพวจนํ ตถา ศาสนนฺติ โกวาท, โย “อนุศาสนี”ติ จ, “อนุสิฏฺจิ”ติ จ วุจฺจติฯ สตุ
ถาติ ทิวิชยานมฺุเขน สเทวํ โลกํ ศาสตีติ สตุถา, ทิฏฺฐชฺมมิกสมฺปรายิกปรมตฺเถหิ ยถารหํ สตุเต
อนุศาสตีติ อตฺโถฯ สตุถนฺติ สทฺเท จ อตฺเถ จ ศาสติ อาจิสฺกฺขติ เอเตนาติ สตุถํ กิํ? พุยากรณํ

อิส อิสฺสริเยฯ อิสฺสริยํ อิสฺสรวาโวย อีสฺติฯ วุคฺสิ, ชนปเทโส, มนุเชโสฯ

ตตฺร วุคฺสิติ วาจา อีส อิสฺสโรติ วุคฺสิฯ โก โส? आयสฺมา วุคฺสิ อรหาฯ อาห จ สย
เมว –

“วฺุเค ชาโตติ วุคฺสิ, วจน อิสฺสโรติ จ;
‘วุคฺสิ’ อิติ เม นามํ, อภาวิ โลกสมฺมต”นฺติ;

อาส อฺุปเวสเนฯ อฺุปเวสนํ นิสฺทนํ “อาสเน อฺุปวิฏฺโจ สงฺโฆ”ติ เอตถ วियฯ อาสติฯ อจฺจติฯ
อาสีโนฯ อาสนํ อฺุปาสติฯ อฺุปาสโกฯ

ตตฺถ อาสนนฺติ อาสติ นิสฺทติ เอตถาติ อาสนํ, ยํ กิณฺจ นิสฺทนโยคํ มณฺจปิจาทิฯ

กสิ คติโสสนेषุ อีการนฺโตยฺ ชาตฺ, เตนโต น นิคฺคหิตาคโมฯ กสฺติฯ

นสิ จุมฺพเนฯ นิสฺติฯ

ทิส อปฺปิตยํ ชมฺมํ เทสฺสติฯ ทิสฺฯ ทิฏฺโจฯ เทสฺสิฯ เทสฺโสฯ เทสฺสิโยฯ

ตตฺร ทิสฺติ จ ทิฏฺโจติ จ ปจฺจามิตฺตฺสสาริจฺจนเมตฺย โส หิ ปเร เทสฺสติ นปฺปิยายติ, ปเรหิ วา
เทสฺสิยติ ปิโย น กรียตีติ “ทิส”ติ จ “ทิฏฺโจ”ติ จ วุจฺจติฯ อถ วา ทิสฺติ โจโร วาปจฺจามิตฺโต วาฯ
ทิฏฺโจติ ปจฺจามิตฺโตเยวฯ อตฺริเม ปโยคา –

“ทิสฺ ทิสฺ ยํ ตํ กยฺรา, เวรี วา ปน เวรินํ;
มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ, ปาปิโย นํ ตโต กเร”ติ จฯ



“ทิสา หิ เม ฆมมกถ์ สุกนนุตุ”ติ จ, “ทิสา หิ เม เต มนุสเส ภาชนุตุ เย ฆมมเมวาทปยนุติ สนุ
โต”ติ จ,

“ยสเสเต จตุโร ฆมมา, วานรินท ยถา ตว;
สจจ ฆมโม ฐิติ จาโค, ทิฏจ ใส อติวตุตติ”ติ จข

เทสสิติ เทสสนสิโล อปปิยายนสิโลติ เทสสิข “ฆมมกาโม ภาโว โหติ, ฆมมเทสสิ ปราภโว”ติ
อิทเมตถ ปโยคณิทสสนนข **เทสสิโต** อปปิโย, ตถา เทสสิโยติข เอตถ จ –

“น เม เทสสา อุโภา ปุตตา, มทุเทเว น เทสสิยา;
สพพณณตุ ปิย มยห, ตสมา ปิเย อทาสห”นุติ จ,

“น เม สา พุราหุมนี เทสสา, นปี เม พล น วิชชตี”ติ จ,

“มาตา ปิตา น เม เทสสา, นปี เทสส มหายส;
สพพณณตุ ปิย มยห, ตสมา วตมธิฏจหิ”นุติ จ

ปโยคาย สพพตถ เมติ จ **มยहनุติ** จ สามิวจัน ทฏจพพข

อิมานิ ปน ปจจามิตตสสน นามานิ –

“ปจจमितโต रिपु ทิฏโจ, ทิโส เวรี จ สตุวริ;
อมิตโต จ สปัตโต จ, เอว ปณณตติการิสู”ติข

เอสู คติยข เอสติข

ภสส ภสสนทิตตีสูภ ภสสน วจันข **ทิตติ** โสภาย ภสสติข ภสส, ปภสสรข

ฐิส สทเทย ฐิสติข

ทิส อติสชชเนย ทิสติ, อุปทิสติ, สนุทิสติ, นินุทิสติ, ปจจาทิสติ, ปฏิสนุทิสติ, อุทิสติข
เทโส, อุทเทโส อิจจาทินิข

ปิสู อวยเวย ปิสติข



อิสิ คติยัม อิสติย

มุส สมมุสเสย มุสติย มุสโส, มุสนา, สมมุสนา, สมมุสิตตตตย เอวรूप กายสมมุสโส อโหสิย
โผฏฐพพ, มุสิตย เทโว จ เอกเมก มุสายติย มุฏฐุ, มุสิตุ, มุสิตวา, มุสิตวาน, มุสีย, มุสียานย มุสส
มุสส พุยนตี กโรติย

ตตร มุสโสติ อารมมณ มุสนติ เอเตน, สย วา มุสติ, มุสนมตตเมว วา เอตนติ มุสโส,
อารมมณ มุสนลกขโณ ชมโมย

รุส ริส หีสายัม โรสติย ริสติย ปุริโสย

เอตถ จ “ปุ วุจจติ นิรโย, ต ริสตีติ ปุริโส”ติ อัจริยา วทนติย

ริส คติยัม เรสติย

วิส ปเวสเนย วิสติ, ปวิสติย ปเวโส, ปเวสน, นิเวสน, ปวิสย เอตถ **นิเวสน** วุจจติ เคห

มส อามสเนย มสติ, อามสติ, ปรามสติย ปรามาส, ปรามสน

เอตถ ปรามาสติ ปรัต อามสตีติ ปรามาส, อนิจจาภิคมเม นิจจาภิวเสน คณหาตีติ อตโถ
ย “ปรามาส มิจจาภิภูจิ กุมมคโค มิจจาปโถ”ติอาทีนิ พหุณี เววจนปทานิ อภิคมมโต คเหตุพพา
นิน

อิสุ อิจฉายัม อิจฉติ, สมปฏิจฉติย สมปฏิจฉน, อิจฉา, อภิจฉา, อิจฉ, อิจฉมาโนย

เวสุทาเนย เวจฉติ, ปเวจฉติ, ปเวจฉติย ปเวจฉ, ปเวจฉนโตย

นิส พทฐายัม พทฐาติ วินิพทฐ, อหังการสเสต อธิวจน ย นิสติย

ชุสิ ปิตีเสวเนสุย โชสติย

อิส ปริเยสเนย เอสติย อีส, อีสฉ, อนีสฉ, เอส, เอสมาโนย

สักเส อจฉเนย อจฉน นีสินนย สุกสายติย



สภามหาวิทยาลัยราชภัฏ

การถอดรหัสนาม

หา จาเคย ซหติ, วิซหติซ วิซหน, ซหิตุ้, ซหาตเว, ซหิตุวา, ซหાયซ

มูหิ อีสัซหเนซ มุหยเต, อุมุหยเต วิมุหยเตซ

ตตถ มุหยเตติ สิตั กโรติซ อุมุหยเตติ ปหฎจากรั ทสเสติซ วิมุหยเตติวิมุหยนั กโรติซ
ตตรายั ปาพิ “น นั อุมุหยเต ทิสวาช เปกขิตน มุหิตน จซ มุหิตปุปพัว ภาสติซ ยทา อุมุหยมา
นา มั, ราชปุตตี อุกิกขติซ อุมุหาเปยย ปภาวตีซ ปมุหาเปยย ปภาวตี”ติซ

ตตถ อุมุหยมานาติ ปหฎจากรั ทสเสตุวา หสมานาซ อุมุหาเปยยาติ สิตวเสน ปหัเสยยซ
ปมุหาเปยยาติ มหาหสิตวเสน ปรีหาเสยยซ

หุ ทาเนซ หวติซ หุติซ

หุ ปสซซกรณซ ปสซซกรณั ปกาเรน สซซซกริยาซ หวติซ หุโต, หุตวา, หุตาวี, อาหุติซ

หุ สตุตายั โหติ, โหนติซ โหสิ, โหถซ โหมิ, โหมซ ปโหติ, ปโหนติซ ปหุตั, ปหุตา, กุโต
ปหุตา กลหา วิวาทาซ โหนโต, โหนตา, โหนตั, ปโหนโตซ ปจจาสมณน โหตพพัซ โหตุ้ โหตุเย,
ปโหตุ้, หุตวานซ วุตตมานาวิภตติรฎปาทินิซ เอตถ ปสิทฐรฎปาเนว คหิตานิซ

โหตุ, โหนตุซ โหสิ, โหถซ โหมิ, โหมซ ปณจมีวิภตติรฎปานิซ เอตถาปี ปสิทฐรฎปาเนว คหิตา
นิซ

หุเวยย, หุเวยยุ้ซ หุเวยยาสิ, หุเวยยาถซ หุเวยยามิ, หุเวยยามซ หุเวถ, หุเวรัช หุเวถ,
หุเวยยาวิหซ หุเวยยุ้, หุเวยยามุหซ สตุตมिया รฎปานิซ เอตถ ปน “อุปโก อาชีวก ‘หุเวยย ปาวิ
โส’ติ วตุวา สีสั อิกมเปตุวา อุมุมคคั คเหตุวา ปกภูมิ”ติ ปาพิยั หุเวยยาติปทสซ ทสสนโต นย
วเสน ‘หุเวยย, หุเวยยุ้’นุติอาทีนิ วุตตานิซ หุเปยยาติปี ปาโจ ทิสสติ, ยถา ปจจเปกขณนซ ตพ
พเสน “หุเปยย, หุเปยยุ้ซ หุเปยยาสิ”ติอาทีนา วการสซ ปการาเทสฎฎา นิ รฎปานิปี คเหตุพพานิซ



อปโร นโย – เหยย, เหยยฺยฺ เหยยยาสิ, เหยยยาถย เหยยยามิ, เหยยยามย เหยย, เหยยฺ เหยย, เหยยยาวุโหย เหยยฺ, เหยยยามเหยย อิมานิ อฏฺจกถานเยน คหิตฺฐปาณิยฺ เอตถ ปน “น จ อุปฺปาโท โหติยฺ สเจ เหยย, อุปฺปาทสสาปิ อุปฺปาโท ปาปุณฺเณยยา”ติ อิทมปิ นิตฺสสนฺ ทฏฺจพฺพย

หฺว, หฺวฺย หฺว, หฺวิตถย หฺวฺ, หฺวิมหย หฺวิตถ, โหถ อิจฺจปิ สณฺโณคตการโลเปน อโหสิฺติ อตฺ โถย ตถาหิ “กสิฺรา ชฺวีกา โหถา”ติ ปทสฺสตถํ วนฺณเณนฺเตหิ “ทฺกฺขา โน ชฺวีกา อโหสิฺ”ติ อตฺโถ วุตฺโตย หฺวิเรย หฺวิตฺโถ, หฺวิวฺโทย หฺวฺ, หฺวิมหย ปโรกฺขาย ฐปาณิย

อหฺวา, อหฺวฺย อหฺว, อหฺวตถย อหฺวฺ, อหฺวมหย อหฺวตถ, อหฺวตถฺยฺ อหฺวเส, อหฺววฺหฺย อหฺวฺ, อหฺวมหเสยฺ หิยฺยตฺตนิฐปาณิย

เอตถ อหฺวมหเสติ มยฺ ภวฺมหเสติ อตฺโถย “อกรรมฺหเส เต กิจฺจํ, ยํ พลํ อหฺวมหเส”ติ ปาฬิยฺ ปน “อหฺว อมฺหเส” อิติ วา ปทจฺเจโท กาทพฺโพ “อหฺ อมฺหเส”ติ วาฯ ปจฺฉินฺนเย วการาคโม “อหฺ วา”ติ จ “อหฺ”ติ จ ทฺวินฺนมฺปิ อโหสิฺติ อตฺโถย อมฺहनฺติ อมฺหากํฯ เสติ นิปาตมตฺตํ อิทํ วุตฺตํ โหติ – อมฺหากํ ยํ พลํ อโหสิ, มยฺ เตน พเลน ตว กิจฺจํ อกรรมฺหาคิย

อโหสิ, อหฺ, อหฺสฺยฺ อหฺว, อหฺวิตถย อโหสิตถอิจฺจปิย อโหสิ, อหฺวาลิ อิจฺจปิ, อโหสิมฺหา, อหฺมฺหหาย อหฺวา, อหฺว, อหฺวเส, อหฺวิวฺหฺย อหฺว, อหฺ อิจฺจปิย อหฺวิมหย อชฺชตฺนินฺยา ฐปาณิย

เอตถ “อหฺ เกวฏฺฏคามสฺมิ, อหฺ เกวฏฺฏทารโก”ติ ทสฺสนโต “อหฺ”นฺติ วุตฺตํ, อโหสิฺนฺติ อตฺโถย “อหฺ ภทฺนฺเต อหฺวาลิ ปุพฺเพ สฺเมธนามสฺส ชินฺสส สวาทโก”ติ ทสฺสนโต “อหฺวาลิ”นฺติ อิจฺเจวตฺโถย ตถา หิ อเนกาวณฺณวิมานวตฺถอฏฺจกถายํ อิมิสฺสา ปาฬิยา อตถํ วนฺณเณนฺเตหิ อหฺวาลิฺนฺติ อโหสิฺนฺติ อตฺโถ ปกาลิโตย

“หฺเสสฺติ, หฺหิสฺสฺติ, หฺหิติ, โหหิติ”ติ อิมานิ จตฺตาริ ภวิสฺสนฺตฺนินฺยา มาติกาปทานิ เวทิตพฺพานิ ย

อิทานิ ตานิ วิภชิสฺสามิ – หฺเสสฺตติ, หฺเสสฺนฺตฺยฺ หฺเสสฺสฺติ, หฺเสสฺถย หฺเสสฺสามิ, หฺเสสฺสามย หฺเสสฺเต, หฺเสสฺนฺเตย หฺเสสฺเส, หฺเสสฺสฺเหยย หฺเสสฺส, หฺเสสฺสามเหยย อิมานิ “อนาคตมฺหิ อทฺฐาเน, หฺเสสฺสาม สมฺมุขยา อิม”นฺติ ทสฺสนโต วุตฺตทานิย

หฺหิสฺสฺติ, หฺหิสฺสฺนฺตฺยฺ หฺหิสฺสฺสิยฺ เสสฺ วิตฺถาเรตพฺพย

โหหิสฺสฺติ, โหหิสฺสฺนฺตฺยฺ โหหิสฺสฺสิยฺ เสสฺ วิตฺถาเรตพฺพย



เหหิตติ, เหหินฺตติฯ เหหิสฺย เสสํ วิตุถาเรตพฺพชฺ

โหหิตติ, โหหินฺตติฯ โหหิสฺย เสสํ วิตุถาเรตพฺพชฺ ภวิสฺสนฺตติยา รุปรานิชฺ

อหฺวิสฺสา, อหฺวิสฺสํสฺย อหฺวิสฺสเส, อหฺวิสฺสถฯ อหฺวิสฺสํ, อหฺวิสฺสมฺหาฯ อหฺวิสฺสถ, อหฺวิสฺสิสฺย
อหฺวิสฺสเส, อหฺวิสฺสวฺเหฯ อหฺวิสฺสํ, อหฺวิสฺสามฺหเสฯ กาลาติปฺตติรุปรานิชฺ

วฺเห อวฺหายเน พฺพธาณํ สทฺเทจฯ อวฺหายนํ ปกฺโกสนนํ พฺพธาติ อหฺงกาโร, ฆฺภูณฺ ฺวา
สارมฺภกรณํ ฺวาช สทฺโท ฺรโวฯ วฺเหติ, วฺหายติ, อวฺเหติ, อวฺหายติ, อวฺหาสิ อิจฺจปิชฺ กจฺจายโน
มาถฺวโกสฺมิ ฺราช, อนฺนนาโม อิติ มวฺหยนฺตติฯ อาสทฺโท อฺปสคฺโคว, โส สณฺโณคปฺรตฺตา ฺรโส ฺชา
โตฯ อวฺหิตฺย อวฺหิตฺโต ตโต อากาฯ อวฺหา, อวฺหายนาฯ วารณวฺหยา รุกฺขาฯ กามวฺเห วิสเยฯ
กุมารो จนฺทสวฺหโยฯ

“สฺตตฺตฺนฺตติ สฺมฐฺรํ,
รามเณยฺยํ อวฺจยํ;
โส มํ ฺรจฺคมฺหิ อวฺเหติ,
สฺรณํ เม โหหิ โกสิยา”ติฯ

เอตฺถ อวฺเหตฺติติ สारมฺภวเสน อตฺตโน วิสยํ ทสฺเสตฺถํ สงฺฆมฺภูตฺติติ อตฺถโยฯ “สฺมาคเต เอกสฺตํ
สฺมคฺเค, อวฺเหตฺถ ยกฺโข อวิกมฺปฺมานอ”ติ เอตฺถาปิ สारมฺภวเสน ฆฺภูณฺ อวฺหายนํ นามฯ

“ตตฺถ นจฺจนฺตติ คายนฺตติ, อวฺหายนฺตติ วรารฺ;
อจฺจรา วิย เทเวสฺ, นาริโย สฺมลฺงกตา”ติ

เอตฺถ ปน อวฺหายนฺตติ วรารนฺตติ วรโต วรํ นจฺจจฺจ คีตจฺจ กโรนฺตติโย สारมฺภํ กโรนฺตติติ อตฺ
โถ ทฏฺจพฺโพฯ

ปฺพห ปุจฺจายํฯ ภิกฺขุ ครุํ ปภฺหํ ปภฺหติฯ ปภฺโหฯ อยํ ปน ปาฬิ “ปฺริปุจฺจติ ปฺริปภฺหติ อิทํ
ภนฺเต กถํ อิมสฺส โก อตฺถอ”ติฯ ปภฺหสทฺโท ปุจฺจลฺิงควเสน คเหตพฺโพฯ “ปภฺโห มํ ปฏฺิภาติ, ตํ
สุณฺา”ติ เยภฺยเยน ปุจฺจลฺิงคปฺปโยคทสฺสนโตฯ กตฺถจิ ปน อิตฺถิลฺิงโคปิ ภวติ นปฺุสกลฺิงโคปิชฺ ตถา
หิ “ปภฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตาย โกณฺทณฺณ ปภฺหานิ ฺวียากโรหิ”ติ ตทฺทํปิกา ปาฬิโย ทิสฺสนฺตติ,
ลฺิงควิปฺลลาโส ฺวา ตตฺถ ทฏฺจพฺโพฯ



ปญฺห อิจฺฉายํฯ ปญฺหติฯ ปญฺโหฯ เอตถ จ **ปญฺโหติ** ฅาตุํ อิจฺฉิตฺ อตฺถเฑฯ อิทํ ปเนตถ
 นิพฺพจณํ ปญฺหิตฺติ ฅาตุํ อิจฺฉิตฺติ โสติ **ปญฺโหติฯ** ตถา หิ วุตฺตํ “วิสุสซชิตฺมฺหิ ปญฺเห”ติ อิมิสฺสา
เนตฺติปาฬิยา อตฺถํ สํวณฺเณนฺเตน “**ปญฺเหติ ฅาตุํ อิจฺฉิตฺ** อตฺถเ”ติฯ

มิห เสจเนฯ มิหติ, อุมฺมิหติฯ เมโฆ, เมหนํฯ

ตถถ อุมฺมิหตีติ ปสฺสาวํ กโรติฯ **เมโฆติ** มิหติ สิมฺจติ โลกํ วสฺสชาราทิติ เมโฆ, ปชฺชุนฺโนฯ
เมहनฺติ อิตฺถินํ คฺฤหฺญจานํฯ

ทห ภาสฺมีกรณฺธารณฺ จฯ อาการานิ อคฺคิ ทหติฯ อยํ ปุริโส อิมํ อิตฺถิํ อยฺยิกํ ทหติ, มม
 อยฺยิกาติ ชารเตตีติ อตฺถเฑฯ อิมสฺส ปุริสสฺส อยํ อิตฺถิํ อยฺยิกา โหตีติ อธิปฺปาโยฯ อตฺร ปนายํ ปาฬิ
 “สฺกฺยา โฆ อมฺพฏฺจ ราชานํ อุกฺกาทํ ปิตามหํ ทหนฺตี”ติฯ อคฺคินา ททฺฒํ เคหํ, ทยฺหติ, ทยฺหมานํฯ
ทสฺส ทาเทเส “ทหตี”ติ รูปํ “ทหนฺตํ พาลมนฺเวติ, ภาสฺมาจฺนฺโนว ปาวโก”ติอาทโย ปโยคา
 เอตถ นิทสฺสนานิ ภาวนฺติฯ

จห ปฺริสฺกฺกเนฯ จหติฯ

รห จาเคฯ รหติฯ รโห, รหิตฺยฯ

รหิ คติยํฯ รหติฯ รโห, รหํฯ

ทหิ พหิ วุฑฺธิยํฯ ทหติฯ พหติฯ

พหิ สฺทฺเร จฯ จกาโร วุฑฺธาเปกฺโขฯ พหติฯ

ตฺหิ ทฺหิ อทุกฺทเนฯ ตฺหติฯ ทฺหติฯ

อรห มห ปุชฺชาयํฯ อรหติฯ อรหํ, อรหาฯ มหติฯ

มหนํ, มโหฯ วิหารมโหฯ เจตียมโหฯ

ตตฺร นิฏฺกิลเสตฺตทา เอกนฺตทกฺขิเณยฺยภาเวน อตฺตโน กตฺตปฺปชาสฺกการาทินํ มหปฺผลภาวก
 รณฺเนน อรหณฺโโย ปุชฺชนฺโโยติ **อรหา**, ชีณาสโวฯ

อิห เจตายํฯ อิหติฯ อิหาฯ **อิหา** วุจฺจติ วีริยํฯ



วห มห พุทธิย์ฯ วหติ, มหติฯ

อหิ ปิลหิ คติย์ฯ อหติฯ ปิลหติ, อหิฯ

เอตถ จ อหิตี นิปฺปาโทปิ สมานโ อหติ คจฺจติ คนฺตุํ สกฺโกตีตี อหิฯ

ครห กลห กุจฺจนฺเยฯ ครหติฯ ครหา, กลหติ, กลโหฯ

วรห วลห ปธานิเย ปริภาสนหีสาทานฺเสสุฯ วรหติฯ วลหติฯ วราโหฯ

เอตถ จ วราโหตี สุกโรปิ หตฺถิปิ วุจฺจติฯ ตถา หิ “เอเนยฺยา จ วราหา จฯ มหาวราโหว นิ
วาปฺปฏฺฐโ”ติอาทิสฺสุ สุกโร “วราโห”ติ นามเณ วุจฺจติฯ “มหาวราหสฺส นทิสฺสุ ชคฺคโต, ภิสฺสํ ฆสมานสฺ
สา”ติอาทิสฺสุ ปน หตฺถิ “วราโห”ติ นามเณ วุจฺจติฯ มหาวราหสฺสาตี หิ มหาคฺคฺคินฺนตี อตฺถเณฯ

เวหุ เชหุ วาหุ ปยตฺนฺเยฯ เวหติ, เชหติฯ วาหติฯ วาโหฯ

วาหโห วุจฺจติ อสฺโสฯ โส หิ วาหฺนฺตี สงฺคามาทิสฺสุ กิจฺเจ อฺปฺปนฺเน ปยตฺนฺตี วีริยํ กโรนฺตี, เอ
เตนาตี วาหฺนฺตี วุจฺจติฯ

ทาทุ นิตฺทกฺขเยฯ ทาทติฯ

อฺห วิตกฺเกฯ อฺหติ, อายฺหติ, วิยฺหติ, พฺยฺหติ อโปหติฯ อฺหฺนํ, อายฺหฺนํ, พฺยฺโห, อโปโหฯ

ตตถ อฺหตีตี วิตกฺเกตี, อายฺหตีตี วายมตี, วิยฺหตีตี ปิสฺสุ อฺทฺตฺตฺติฯ เอว พฺยฺหตีตี เอตฺถาปิฯ
อโปหตีตี ฉทฺเตตี, อถ วา วิเวเจตีฯ

คาทุ วิโลพฺนฺเยฯ คาทติฯ คาโห, จนฺทคฺคาโห, สฺตรียคฺคาโห, นกฺขตฺตคฺคาโหฯ

คห คหณฺเยฯ คหติ, ปคฺคหติฯ อาหฺตฺตีปคฺคหิสฺสามิฯ ปคฺคโห, ปคฺคาโหฯ

ปคฺคโหตี ปตฺโตฯ ปคฺคาโหตี วีริยํฯ

สห ปริสฺสหนฺเยฯ ปริสฺสหนฺติฯ สหติฯ สโห, อสโห, อสยฺโหฯ

รฺห จมฺมฺนิ ปาตฺตฺกาเวฯ รฺหติฯ รฺกฺโขฯ



มาตุ มาเนย มาหติย

คหุ สัวรเณย คหติ นิคคหติย คุโห, คุยหโกย

วห ปาปุเณย วหติย วาริวโหย

ทห ปปุรเณย ทหติ, โทหติย ทุยหมานา คาวีย

ทห อุปจเยย เทหติย เทโหย เทโหติ สรีรัย

ลห อสุสาทเนย เลหติ, ปเลหติย เลหนียย อตุรายั ปาพิ “สุนขา หิมสสุส ปลิหีสู ปาเท”ติย
อยั ปนตโถ – สุนขา อิมสสุส กุมารสสุส ปาทตเล อตตโน ชิวหาย ปลิหีสูติย

โอห จาเคย โอหติย สพพมนตถั อโปหติย อโปโหย

พหุหุม อुकคเมย พหุหติย พหุหาย

ทห ทห หีสตุถาย ทหติย ทหติย

พหุห วทตมเนย อุปรูปริ พหุหตีติ พหุหมาย การิตะ “วิเวกมณพหุเหตุ วฏฐตี”ติ ปโยโคย

พหุหุมายติ เตหิ เตหิ คุณวิเสเสหิ พหุหิตติ พหุหมาย พหุหุมายติ มหาพหุหุมายปิ วุจจติ ตถาค
โตปิ พหุหุมโณปิ มาตاپิตโรปิ เสฏฐมบิย “สทสโส พหุหุม ทวิสทสโส พหุหุมาย”ติอาทิสู หิ
มหาพหุหุมาย “พหุหุมาย”ติ วุจจติย “พหุหุมายติ โข ภิกขเว ตถาคตสเสตถั อธิวจน”นติ เอตถ ตถาค
โตย

“ตโมนุโท พุทุโธ สมนตจกขุ,
โลกนตคฺคฺ สพพภวาทิวตโต;
อนาสโว สพพทกฺขปฺปหีนโน,
สจฺจวฺหโย พหุหเม อุปาสิตโต เม”ติ

เอตถ พหุหุมโณย “พหุหุมายติ มาตاپิตโร, ปุพฺพพจริยาติ วุจฺจเร”ติ เอตถ มาตاپิตโรย “พหุ
หุมจกฺกั ปวตฺเตตี”ติ เอตถ เสฏฐัญย เอตถเอตถั วุจจติ –

“มหาพหุหุมนิ วิปเป จ, อโถ มาตاپิตฺตฺส จ;



ตถาคต เจ เสฏฐเจ จ, พุทธมุตโต ปวตตตี”ติย

อปโร นโย – พุทธมุตติ ติวธา พุทธมาโน สมมุติพุทธมาโน อุปตตติพุทธมาโน วิสุททธิพุทธมาโนติย

“สมปนฺนํ สาลิกะทาร์, สุวา ภูณชนฺติ โกลิย;
ปฏิวะเทมิ เต พุทธเม, น เน วาเรตฺตมุสฺสเห,
ปริพุพฺช มหาพุทฺธเม, ปจฺนตฺตญเณปิ ปาณินโน”ติ จ

เอวมาทิสฺสุ ทิ พุทธมุตฺตเทเน สมมุติพุทธมาโน วุตตตาย

“อปาฐตา เตสํ อมตฺตสฺส ทวารธา,
เย โสตนฺโต ปมฺมจฺนตฺต สทฺธ;
วิหีสฺสญฺญี ปคฺคณฺ น ภาสิ,
ธมฺมํ ปณฺตีตํ มนฺเชสฺสุ พุทธเม,

อถ โข พุทธมา สหฺมปตี”ติ จ เอวมาทิสฺสุ พุทธมุตฺตเทเน อุปตตติพุทธมาฯ “พุทฺธมจกฺกํ ปวตตเตตี”ติอาทิวจฺนโต พุทฺธมฺนฺติ อริยธฺมโม วุจฺจติย ตโต นิพฺพตฺตธา อวิเสเสน สพฺเพปิ อริยา วิสุทฺธิพุทธมาโน นาม ปรมตฺตพุทฺธตายฯ วิเสสโต ปน “พุทฺธมาติ โข ภิกฺขเว ตถาคตฺตสฺเสตํ อธิวจฺน”นฺติ วจฺนโต สมมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมพุทฺธมา นาม สทเวเก โลเก พุทฺธมฺภูเตหิ คฺคเณหิ อุกฺกํสปรามิปปตฺตติโตฯ เอตฺเถตํ วุจฺจติ –

“สมมุติยฺอุปตตตีณํ, วิสุทฺธิณํ วเสน จ;
พุทฺธมาโน ติวธา โหนฺติ, อุตฺตเมเน จตฺตพฺพิธา”ติย

ธิมฺห นินฺนุจฺจเนช ธิมฺเหติย “ปฏิวามคตํ สลฺลํ, ปสฺส ธิมฺหามิ โลหิต”นฺติ ปาพิ นินฺนุสฺสนํ

ตตฺถ ธิมฺหามิติ นินฺนุจฺจามิติ อตฺตโย

หการนฺตธาตฺตฺตฺตฺต

พิการนฺตธาตฺต

พิท อกฺโกเสช เพพฺติย พิพาโรช



กีฬ วิหาระย กี่พติย กี่พาย

อฬ อุกุคเมย อพติย วาโพย

ลฬ วิลาสะย ลพติย ลฬิโต อสุโสย

กฬ มเท กุกุสเสจย กุกุสสุส กสุสสิย ฝรุสกาโวย กพติย

ตุฬ โตฬเนย โตฬติย

หุฬ โหฬ คติยัย หุฬติย โหฬติย

โรฬ อนาทเรย โรฬติย

โลฬ อุมมาเทย โลยติย

เหฬ โหฬ อนาทเรย เหฬติย โหฬติย

วฬ อาลเปย วฬติย

ทฬ ธาฬ วิสรณะย ทฬติย ธาฬติย

หฬ สีลาฆายัย หฬติย

หีฬ อนาทเรย หีฬติย หีฬา, หีฬโก, หีฬิโตย

กฬ เสจเนย กฬติย กฬนัย

เหฬ เวจเนย เหฬติย

อฬ ฤติยัย อฬติย

ชฬ คติยัย ชฬติ, ไชฬติย

ปฬ มุฬ สุขเนย ปฬติย มุฬติย



คุฬ รกขายัฒ คุฬติย คุฬโพย

ชุฬ พนุณเณย ชุฬติย

กุฬ ฆสเนย กุฬติย

ขุฬ พาลเย จย จกาโร ฆสนาเปกขโกย ขุฬติย

สุฬ พุฬ สัวรเณย สุฬติย พุฬติย

ปุฬ สงฆมาเตย ปุฬติย ปุฬินัฒ

สฬ อพยตตสทเทย สฬติย สฬปิโก, สฬพิกาย

“อุสโภาว มหึ นทติ,
มึคราชาว กุชติ;
สุสุมาโรว สฬติ,
กึ วิปาโก ภวิสสตี”ติ นึทสสนั;

อึมานึ พัการนุตธาตुरुปานึย

อึติ ภูวาทึคเณ อวคณนุตธาตुरुปานึ สมนตตานิย เอตุตาวตา สฬพาปึ ภูวาทึคเณ ธาตุโย
ปกาสึตาย

อึทานึ ภูวาทึคณึกธาตุนเวย กากึ อสมานสุตึกา, กากึ อสมานนุตึกา ย اسا กากึ สมานตถว
เสน สโมธาเนตวา ปุฬพาจริเยหึ วุตตา, ตาเยว ธาตุโย เอกเทเสน รุปรึภาวนาที่หึ สฬุตี
ปกาสึยึสสามย ตั ยถา?

หุ ภู สตุตายั โหติ, ภาติย ปโหติ, ปภาติย หุเวยย ปาธุโสย สเจ อูปรปาโท เหยยย อเชสึ ยก
โฆ นรวึรเสฏฐั, ตตุถปรปนาโท ตุมุโล พหุวย อมพา’ยั อหุวา ปุเรย อหุ ราชา วิเทหานัฒ ปहुตึ เม
ธนั สกุกย ปहुตมริโย ปกโรติ ปุณณัฒ ปहुตวิตโต ปุริโสย ปहुตชิวโห ภควาย ปึยปรภูตา กลหา
วึวาทาย ปจจนาสมเณน โหตพฬัฒ ภาตพฬัฒ โหตุ้, เเหตุเย, ภาตตุ้ย หุตุวา, หุตุวานย ภาตตุวา, ภาต
วานย



เอตถ ปน “อตุถิ เหหิติ โส มคฺโค, น โส สกฺกา น เหตุเย”ติ ปาฬิ นิสฺสนนฺช ตตฺถ **นเหตุเย**ติ
 อภวิตุํ ฐฺราตุโต ตํปจฺยสฺส ตเวปจฺยสฺส วา **ตุเย** อาเทโส, อฺกาเรสฺส จ **เอการาเทโส** กโตติ
 ทฏฺจพฺพํ อถ วา เหตุภาวาย **น** น สกฺกาติปิ อตุโยย อยํ ปนตฺโต อธิ นาริปฺเปโต, ปฺริเมเยวตฺโต
 อธิปฺเปโต **โหติสฺส** ฐาตุโน ปโยคภาวาย อฺทาหริตปทสฺสตถภาวโตชฺ ตตฺถ **ปโหตี**ติ อิทํ วตฺถํ วิปฺล
 ภาเวน จิวํ กาคํ ปโหติ, โน นปฺปโหติชฺ **ปโหตี**ติ วา ปฺริโส อรโย เชตุํ สกฺโกติชฺ อถ วา **ปโหตี**ติ
 โหติชฺ **ปภาตี**ติ สนฺหติชฺ **ปฺหฺตฺนฺติ** วิปฺลํ, มหฺนฺตฺนฺติ อตุโยย **ปฺหฺตฺวิตฺโต**ติ วิปฺลวิตฺโต มหฺทฺชฺนชฺ
ปฺหฺตฺชฺวโหติ สฺปฺกฺลสฺสทิสฺสุมฺกฺชฺวโ, **ปิยปฺปฏฺตา**ติ ปิยโต นินฺพตฺตชฺ

คฺมฺ สปฺป คติยํ คจฺจติ, คมฺติ, ฆมฺมฺติ, อากจฺจติ, อุกคจฺจติ, อติคจฺจติ, ปฏฺิกจฺจติ, อวคจฺจ
 ติ, อธิคจฺจติ, อนฺคจฺจติ, อฺปคจฺจติ, อปคจฺจติ, วิคจฺจติ, นิคจฺจติ, นิคคจฺจติชฺ อณฺณานิปิ โยเชตพ
 พานิชฺ “**สมฺคคจฺจติ**”ติอาทินา อฺปสคคทวยวเสนปิ ยถาสมฺภวํ โยเชตพพานิชฺ **สปฺปติ**, **สํสปฺปติ**,
 ปริสปฺปติชฺ อณฺณานิปิ โยเชตพพานิชฺ

ตตฺถ **คฺมตี**ติ คจฺจติชฺ การิตฺเต “**เทวทตฺตํ คเมติ คมยตี**”ติ รูปานิ ภาวนฺติชฺ “**อฺปายํ คเมตี**ติ
 อฺปายคมนีย”นฺติ อิทเมตถ นิสฺสนนฺช **จฺรฺาทิกถนํ** ปตฺตสฺส **อฺปฺพพฺส** อิมสฺส “**อากเมติ, อากมยติ,**
อากเมฺนโต, อากมยมาโน”ติ สฺทฺชกตฺตฺรฺูปานิ ภาวนฺติชฺ

ตตฺถ **อากเมตี**ติ มฺหฺตฺตํ อธิวาเสตีติ อตุโยย **ฆมฺมตี**ติ คจฺจติชฺ **อากจฺจตี**ติ อายาติชฺ
อุกคจฺจตีติ อฺยยาติ อฺทฺรํ คจฺจติชฺ **อติคจฺจตี**ติ อติกฺกมิตฺวา คจฺจติชฺ **ปฏฺิกจฺจตี**ติ ปฺน คจฺจติชฺ
อวคจฺจตีติ ชานาติชฺ **อธิคจฺจตี**ติ ลภติ ชานาติ วา **อนฺคจฺจตี**ติ ปจฺจโต คจฺจติชฺ **อฺปคจฺจตี**ติ
 สมฺปํ คจฺจติชฺ **อปคจฺจตี**ติ อเปติชฺ **วิคจฺจตี**ติ วิคมติชฺ **นิคจฺจตี**ติ ลภติชฺ “**ยสํ โปโส นิคจฺจตี**”ติ
 อิทํ นิสฺสนนฺช **นิคคจฺจตี**ติ นิกฺขมติชฺ **สปฺปตี**ติ คจฺจติชฺ **สํสปฺปตี**ติ สํสรนฺโต คจฺจติชฺ **ปริสปฺปตี**ติ
 สมฺนฺตโต คจฺจติชฺ

อิทานิ ปน วิญฺญฺนํ สากฺกจกเถ เตปิฏฺเก พุทฺทจเวเน ปรมโกสฺลชนฺนตฺถํ **สปฺปโยคํ** ปทมาลํ กถ
 ยามชฺ เสยฺยถิทํ? โส คจฺจติ, เต คจฺจนฺติ, คจฺจเรชฺ ตวํ คจฺจสิ, ตฺมฺเห คจฺจถชฺ อหํ คจฺจามิ, มยํ คจ
 จามชฺ โส คจฺจเต, เต คจฺจนฺเตชฺ ตวํ คจฺจเส, ตฺมฺเห คจฺจวฺเหชฺ อหํ คจฺจเ, มยํ คจฺจามฺเหชฺ วตฺต
 มานาย รูปานิชฺ

โส คจฺจตุ, เต คจฺจนฺตฺชฺ ตวํ คจฺจหา, คจฺจ, คจฺจสฺส, ตฺมฺเห คจฺจถชฺ อหํ คจฺจามิ, มยํ คจฺจาม
 ชฺ โส คจฺจตํ, เต คจฺจนฺตํชฺ ตวํ คจฺจสฺส, ตฺมฺเห คจฺจวฺโหชฺ อหํ คจฺจเ, มยํ คจฺจามเสชฺ ปณฺจมิยา รุ
 ปานิชฺ



โส คจเฉย, คจเฉ, เต คจเฉยฺยํ ตฺวํ คจเฉยยาสิ, ตุมฺเห คจเฉยยาถฯ อหํ คจเฉยยามิ, มยํ คจเฉยยาม, คจเฉมฺฯ โส คจเฉถ, เต คจเฉรฺฯ ตฺวํ คจเฉโถ, ตุมฺเห คจเฉยยาวิหฺฯ อหํ คจเฉยฺยํ, มยํ คจเฉยยามเหฯ สตฺตมฺมียา รูปรานิช

โส คจจ, เต คจจฺฯ ตฺวํ คจจ, ตุมฺเห คจจิตฺถ, คจจิตฺถฯ อหํ คจจํ, มยํ คจจิมฺห, คจจิมฺหฯ โส คจจิตฺถ, คจจิตฺถ, เต คจจิเรฯ ตฺวํ คจจิตฺโถ, ตุมฺเห คจจิวฺหฺฯ อหํ คจจํ, คจจํ, มยํ คจจิมฺหฯ ปรโรกฺขาถ รูปรานิช

โส อคจจ, เต อคจจฺฯ ตฺวํ อคจจ, ตุมฺเห อคจจถฯ อหํ อคจจํ, มยํ อคจจมฺหาฯ โส อคจจถ, เต อคจจตฺถฺฯ ตฺวํ อคจจเส, ตุมฺเห อคจจวิหฺฯ อหํ อคจจํ, มยํ อคจจิมฺหฯ อชฺชตฺนียา รูปรานิช

โส คจจิสฺสตี, เต คจจิสฺสนฺตฺยํ ตฺวํ คจจิสฺสตี, ตุมฺเห คจจิสฺสถฯ อหํ คจจิสฺสามิ, มยํ คจจิสฺสามฯ โส คจจิสฺสเต, เต คจจิสฺสนฺเตฯ ตฺวํ คจจิสฺสเส, ตุมฺเห คจจิสฺสวฺหฺฯ อหํ คจจิสฺสํ, มยํ คจจิสฺสามฺเหฯ ภาวิสฺสนฺตฺยารูปรานิช

โส อคจจิสฺสา, เต อคจจิสฺสํฯ ตฺวํ อคจจิสฺเส, ตุมฺเห อคจจิสฺสถฯ อหํ อคจจิสฺสํ, มยํ อคจจิสฺสามฺหาฯ โส อคจจิสฺสถ, เต อคจจิสฺสํฯ ตฺวํ อคจจิสฺสเส, ตุมฺเห อคจจิสฺสวฺหฺฯ อหํ อคจจิสฺสํ, มยํ อคจจิสฺสามฺหฺฯ กาลาตีปตฺตฺยารูปรานิช

ตตฺถ อชฺชตฺนียา กาลาตีปตฺตฺยารูปรานิช จ อการาคมํ สพฺเพสุ ปรฺริเสสุ สพฺเพสุ วจเนสุ ลพฺภามานมฺปิ สาสเน อนฺนํ หุตฺวา ลพฺภตีติ ทฏฺฐพฺพํ ตถา หิ “อคจจ, คจจ, อคจจิสฺสา, คจจิสฺสา”ติอาทินา ทเว ทเว รูปรานิช ทิสฺสนฺตฺยํ คมตี, คมนฺตฺยํ คมตฺ, คมนฺตฺยํ คเมยฺยํ, คเมยฺยํ เสสํ สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ

อิทานิ ปรโรกฺขาถิตฺตฺนชฺชตฺนีสฺ วิเสโส วุจฺเจเต – โส ปรฺริโส มคฺคํ ค, สภา อิตฺถิ อมฺรํมาคฺฯ เต มคฺคํ ค, ตา อมฺรํมาคฺฯ เอการสฺส อการาเทสํ ตฺวํ มคฺคํ ค, ตฺวํ อมฺรํมาคฺฯ ตุมฺเห มคฺคํ ค, ตุมฺเห อมฺรํมาคฺฯ อหํ มคฺคํ ค, อหํ อมฺรํมาคฺฯ อหํ ตํ ปรฺริสํ อนฺวคํ, มยํ มคฺคํ ค, มยํ อมฺรํมาคฺฯ อหํ ตํ ปรฺริสํ อนฺวคฺมฺห, อยํ ตาว ปรโรกฺขาถ วิเสโส

“โส มคฺคํ อคมา, เต มคฺคํ อคมา” อิจฺจาที หิยฺยตฺตฺนียา รูปรานิช “โส อคมิ, เต อคมิ, เต ค” อิจฺจาที อชฺชตฺนียา รูปรานิช



อิทานิ เตสํ ปทฐปานิ ปากฎีกักรณตุถํ กิจจจิ สุตตุตํ กถยาม – “โสปาคา สมิตี วนฺหํ อเถตุถ
 ปญจโม อากาฯ อากุํ เทวา ยสสุสิโนฯ มาหํ กาโกว ทุมเมโธ, กามานํ วสมนุวคํฯ อคมา ราชคหํ
 พุทฺโธฯ วงกํ อคมุ ปพพตฺฯ พุราหุมนฺนา อุปกจฺจ ม”นฺติ เอวมาทีนิ ภาวนติฯ

ค คฺ คฺ คฺตุถ คํ คฺมุห, อคฺ อคมุ อคมุ;
 อคมา’คมิ คจฺจนฺติ, อาทีเกาทํ มเน กเรฯ

อิทานิ นามิกปทานิ วุจฺจนฺเต – คโต, คนฺตา, คจฺฉํ, คจฺจนฺตี, คจฺจนฺตํ กุลํ, สหคตํ, คติ, คมนํ,
 คโม, อากโม, อวคโม, คนฺตพฺพ, คมนีเย, คมมํ, คมฺมมานํ, คมิมมานํ, โค, มาตุคฺคาโม, หิงฺคฺ, ชคฺ,
 อินฺทคฺ, เมธโค อิจฺจาทีนิ, การิตฺ – คจฺจาเปติ, คจฺจาพายติ, คจฺเจติ, คจฺจยติ, คมฺเมติฯ กมฺเม –
 คมฺมติ, คมิมติ, อธิคฺมฺมติ, อธิคฺมิมติฯ ตุมนฺตาทิตฺเต “คนฺตํ, คมิตํ, คนฺตฺวา, คนฺตฺวาน, คมิตฺวา,
 คมิตฺวาน, คมิม, คมิมาน, คมฺม, อากมฺม, อากนฺตฺวา, อธิคฺมฺม, อธิคนฺตฺวา” อิจฺจาทีนิฯ **สปป**
 ชาตุสฺส ปน “สปปโย, สปปินี, ปิจสปปี, สปปี” อิจฺจาทีนิ ฐปานิ ภาวนติฯ

ตตฺถ สหคตสทฺโท ตพฺภาเว โวกิณฺเณ นิสฺสเย อารมฺมเณ สํสฺสฺเจติ อิมฺสฺ อตฺเถสุ ทิสฺสติฯ
 ตตฺถ “ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภาวิกา นนฺทิราคสหคตา”ติ ตพฺภาเว เวทิตพฺโพ, นนฺทิราคภูตาทิ อตฺโถ
 ฯ “ยายํ ภิกฺขเว วิมฺสา โกสชฺชสหคตา โกสชฺชสมฺปยุตฺตา”ติ โวกิณฺเณ เวทิตพฺโพ, อนฺตรนฺตรา
 อุปฺปชฺชมาเนน โกสชฺเชน โวกิณฺเณติ อยเมตฺถ อตฺโถฯ “อฏฺฐจิกสณฺเณสหคตํ สติสมฺโพชฺฌนฺคํ
 ภาเวติ”ติ นิสฺสเย เวทิตพฺโพ, อฏฺฐจิกสณฺเณ นิสฺสาย อฏฺฐจิกสณฺเณ ภาเวตฺวา ปฏฺฐิตทฺนฺติ อตฺโถฯ
 “ลาภี โหติ ฐปฺสหคตานํ วา สมาปตฺตีเน อฐปฺสหคตานํ วา”ติ อารมฺมเณ, ฐปฺราฐปารมฺมณานนฺติ
 อตฺโถฯ “อิทํ สฺขํ อิมาย ปิตฺติยา สหคตํ สหชาตํ สมฺปยุตฺต”นฺติ สํสฺสฺเจ, อิมิสฺสา ปิตฺติยา สํสฺสฺจนฺติ
 อตฺโถฯ เอตฺเถตํ วุจฺจติ –

ตพฺภาเว เจว โวกิณฺเณ, นิสฺสยารมฺมเณสุ จ;
 สํสฺสฺเจ จ สหคต-สทฺโท ทิสฺสติ ปญฺจสุ;

คตฺตีติ คตฺติคตฺติ นินฺพพตฺติคภิ อชฺฌาสยคติ วิภาวคติ นินฺปผตฺติคติ ฌาณคตฺตีติ พหุวิชา คติ นามฯ

ตตฺถ “ตํ คตฺตี เปจฺจ คจฺจามิ”ติ จ “ยสฺส คตฺตี น ชานนฺติ, เทวา คนฺธพฺพมานุสา”ติ จ อโย **คติ**
คตินนามฯ “อิมฺสํ โข อหํ ภิกฺขุณฺ สึลวณฺตานํ เนว ชานามิ คตฺตีวา อคตฺตีวา”ติ อโย **นินฺพพตฺติคติ** นาม
 ฯ “เอวํ โข เต อหํ พุทฺธเม คติญฺจ ชานามิ ชุตฺติญฺจ ชานามิ”ติ อโย **อชฺฌาสยคติ** นามฯ “วิภาโว คติ
 ฐมฺมานํ, นินฺพพานํ อรหโต คตฺตี”ติ อโย **วิภาวคติ** นามฯ “ทฺเว คตฺตีโย ภาวนติ อนนฺเณวา”ติ อโย **นินฺปผตฺติ**



คติ นามข “ตํ ตตถ คติมา ธิภีมา”ติ จ “สุนทรํ นิพพานํ คโต”ติ จ อัย **ญาณคติ** นามข **เอตถ** ฤจติ –

คติคตยญจ นิพพตยํ, วิภวชฎาเสเยสุ จ;
นิพพตติยญจ ญาเณ จ, **คติสทุโท** ปวตตติย

คจจติติ **โคข** มาตยยา สมภาวํ มิสสิภาวญจ คจจติ ปาปฏนาตีติ **มาตคามาโม** ไรคํ หีสันตุ
คจจติติ **หิงคฺข**

อิมานิ ตสฺส นามานิ

หิงคฺ หิงคฺชตฺจเจว, ตถา หิงคฺสิปาฎีกา;
หิงคฺชาตีติ กถิตา, **วินยญฺจกถาย** หิข

ชคฺติ จุติโต ชาตี คจจติติ ชคฺข อินฺทริเยน คจจติติ **อินฺทคฺข** อถ วา อินฺทญฺเทน กมฺมฺนา
คจจติติ **อินฺทคฺข** “หิณฺทคฺข”ติปิ ปาพิข ตตถ **หิณฺทนฺติ** มรณํ ตํ คจจติติ **หิณฺทคฺข** สพพเมตํ สต
ตาริขจัน, ลิงคโต ปุณฺณลึงคํ **เมธโคติ** อตตโน นิสฺสยญจ ปรญจ เมธมาโน หีสมาโน คจจติ ปวตต
ตีติ เมธโค, กลโหข “ตโต สมฺมฺนฺติ เมธคา”ติ เอตถ หิ กลโห **เมธคสทุเทน** ภควตา วุตฺโตย คมิต
วาตี เอตถ –

“อิสิวฺหํ คมิตฺวาน, วินิตฺวา ปญจวคฺคิเย;
ตโต วิเนสิ ภควา, คนฺตฺวา คนฺตฺวา ตหิ ตหิ”นฺติ

อัย ปาพิ นิสฺสณํ **สไปติ** สไปตีติ สไปโป, สํสไปนฺโต คจจติติ อตฺถเถย เตนหา อายสฺมา
สาริปุตฺโต “โย กาเม ปริวชฺเชติ, สไปสฺเสว ปทาสิโร”ติ อิมิสฺสา **ปาพิยา** นิตฺเทเส “**สไปโป** ฤจติ
อหิข เกนญฺเณ สไปโป? สํสไปนฺโต คจจติติ **สไปโป** ฤชนฺโต คจจติติ **ฤชโค** อูเรน คจจติติ **อู**
โค ปนฺนสิโร คจจติติ **ปนฺนโค** สริเรน สไปตีติ **สริสไป** พิลเส สยตีติ **พิลาสโย** ทาธา ตสฺส
อวฺุชฺติ **ทาธา** วฺุชฺ วิสํ ตสฺสโฆรณฺติ **โฆรวิส** ชฺวหา ตสฺส ทฺุวิชาตี **ทฺุชฺวโ** ทฺุหิ ชฺวหาหิ รสํ
สยตีติ **ทฺุวิสญฺญ**”ติข **สไปปิติ** อฺุรกีข **ปิจสไป**ตี ปิจเนน สไปตี คจจติติ **ปิจสไป**, ปงคฺโพข **สไป**
ปีติ โย น ปริภุชฺชติ, ตสฺส พลาญวทฺุณนตฺถํ สไปตี คจจติ ปวตตตีติ **สไป**ตี, ฌตฺย

สภก ญฺจ **ลงข** คตยตฺตาข สภกตี, นิสภกตี, ปริสภกตีข นิสภโก, ปริสภกนํ ญฺจตีข ฎีกาข
ลงขตี, อฺุลลงขตี, โอลงขตี, ลงขโก, อฺุลลงขมิกา ปิติข



เก เร เค สทุเทษ กายติช รวยติช คายติช ชาตกำข ราช คีตัม กายิตุ้ม รวยิตุ้ม, คายิตุ้ม กายิตุ
ววย รวยิตุววย คายิตุววย

ตตุถ ชาตกนุติ ชาตัม ฎุติ อตีตัม อตุตโน จริตัม กายติ กเถติ ภควา เอเตนาติ ชาตกำข ชาตก
ปาพิ หิ อิช ชาตกนุติ วุตตุ้ม อญมตุร ปน ชาตัม เอวั ชาตกนุติ คเหตุพพวย ตถา หิ ชาตกสทุโท
ปริยตุติยมปิ วตุตติ “อิติวตุตกัม ชาตกัม อพุกตุตมม”นุติอาทิสุ, ชาติยมปิ วตุตติ “ชาตกัม สโมชาน
สิ”ติอาทิสุช ราช วุจจติ สทุโทษ คีตนุติ คายนัม

เข เข เส ขเยช ขายติช ซายติช สายติช ขยม์ คจจตุตีติ อตุโถษ

เอตุถ ปน สिया “นนุ จ โภ ขายตีติ ปทสสุ ขาทตีติ วา ปญญายตีติ วา อตุโถ ภวติ, ตถา
ขายตีติ ปทสสุ นิพพตุตตีติ อตุโถ, สายตีติ ปทสสุ รสม์ อสุสาเทตีติ อตุโถ, เอวั สนุเต โภ กสมมา
อิช เอวั อตุโถ ตุมเหหิ กถียตี”ติ? สจจัม, ชาตุนนุตุ อเนกตุถตุตา เอวั อตุโถ กเถตุ ลพุกติช ตถา
หิ “อปปสสุตಾಯ ปุริโส, พลิปทโทว ชีรตี”ติ เอตุถ ชีรตีติ อยม์ สทุโท ชรัม์ ปาปุณชาติติ อตุถ อวตุวา
วทุฒตีติ อตุถเมว วทติ, เอวั สมปทมิทัม ทฎจพพัม

ค ชุ กุ อ สทุเทษ ควติช ฆวติช กวติช อวติช

ขุ รุ กุ สทุเทษ โขติช โรติช โโกติช

จ ชุ ปุ ปลุ คา เส คติยม์ จวติช ชวติช ปวติช ปุลวติช ควติช เสติช จวนัม, จุติช ชวนัม, ชโวษ
ปวนัม, ปุลวนัม คานัม, เสตุช โปโตษ ปุลโวษ

เอตุถ คานนุติ คมณัม โปโตติ ปวติ คจจติ อุกเก เอเตนาติ โปโต, นาววย ตถา ปุลวติ น
สีทตีติ ปุลโว, นาวา เอวย “ภินนปุลโว สาครสเสว มชฌเม”ติ หิ ชาตกปาพิ ทิสุสติช “นาวา, โป
โต, ปุลโว, ชลยานัม, ตรณ”นุติ นาวาภิชานานิช

ธ ธ สทุทสงฆมาเตสุช ษายติช ฎายติช ภาวเอ – ฐียติ, ฎียติช อิตุถียม์ ฎียม์

เท เต ปาลเนช ทายติช ทยาย ตาณัม

รา ลา อาทาเนช ราชติช ลาคติช

อติ อทิ พนุชเนช อนุตติช อนุทติช อนุตุ้ม อนุทุช



ชุตสุกรม รุจ ทิตติยัม ไซตติย โสภตติย โรจติ, วิโรจติย

อก อค กุฏิลาย คติยัม อกติย อคติย

นาถ นาธ ยาจโนปตปิสุสริยาสีสาสุย นาถติย นาธติย

สล หุล จล กมฺปนฺเนย สลติย หุลติย จลติย กุสลัม

เอตถ จ กุจฺจิตฺเต ปาปเก ฌมฺเม สลยตีติ กุสลํ, เหตุกตฺตฺวเสนินํ นินฺพพจณํ ทฏฺฐพพํ ตถา หิ อฏฺฐสาลินิยํ “กุจฺจิตฺเต ปาปเก ฌมฺเม สลยนฺตฺติ จลนฺตฺติ กมฺปนฺตฺติ วิหฺรฺเสนตีติ กุสลา”ติ เหตุกตฺตฺวเสน เอตฺถ กถิตฺย อิํ สลชฺาตฺวเสน กุสลสทฺทสฺส นินฺพพจณํ อณฺเณสมฺปิ ชาตฺตุนํ วเสน กุสลสทฺทสฺส นินฺพพจณํ ภาวติย ตถา หิ อฏฺฐสาลินิยํ อณฺณมานิปี นินฺพพจณานิ ทสฺสิตานิย กถํ? “กุจฺจิตฺเตน วา อากาเรน สลยตีติ กุสลา, เต อกุสลฌมฺมสงฺฆาเต กุเส ลุนฺตฺติ จินฺทนฺตฺติ กุสลาฯ กุจฺจิตานํ วา สานโต ตนฺนฺกรณโต ฌาณํ กุสํ นาม, เตน กุเสน ลาทพฺพาติ กุสลา, คเหตุพฺพา ปวตฺเตตพฺพาติ อตฺถิเถย ยถา วา กุสลา อุกฺกยภาคคตํ หตฺถปฺปเทสํ ลุนฺตฺติ, เหวมิเมปิ อฺปฺปนฺนํ นานฺปฺปนฺนํ ภาเวน อุกฺกยภาคคตํ กิเลสปฺกขํ ลุนฺตฺติ, ตสฺมา กุสลา วิย ลุนฺตฺติปิ กุสลา”ติย เหว อณฺณมานิปี นินฺพพจณานิ ทสฺสิตานิย ตตฺตฺร “ฌมฺมา” อิติ ปทาเปกขํ กถฺวา ตทฺนฺรฺรูปฺลึงฺควจฺนวเสน “กุสลา”ติ นินฺพพเทโส กโต, อิทฺ ปน สามณฺณนินฺพพเทสวเสน “กุสล”นฺตฺติ นฺปฺสเกกฺวจฺนินฺพพเทโส อมฺเหหิ กโตฯ ปุณฺณววจโก หิ กุสลสทฺทฺท อาโรคฺยววจโก จ เอกนฺเตน นฺปฺสกลึงฺโค, อิตฺรตฺถววจโก ปน ติลึงฺคิโก, ยถา กุสโล ผสฺโส, กุสลา เวทนาย กุสลํ จิตฺตฺนฺตฺติย กุสลสทฺทฺท อิมฺสฺมึ ภูวาทิกเณ ลาชฺาตฺสลชฺาตฺวเสน นินฺปฺตฺตี คโตติ เวทิตพฺโพย อิติ ภูวาทิกเณ สโมชานคตชฺาตฺโย สมตฺตฺตฺย

อิจฺเจวํ –

วิตฺถารโต จ สงฺเขปฺา, ภูวาทินํ คโณ มยา;
โย วิภตฺโต สอฺทฺทฺทเทโส, สนินฺพพเทโส ยถารหํ

อฺปฺสคฺคฺนินฺปาเตหิ, นานาอตฺถยฺเตหิ จ;
โยเชตฺวาน ปทาเนตฺถ, ทสฺสิตานิ วิสฺสู วิสฺสูฯ

ปาพินิทสฺสนาเทหิ, ทสฺสิตานิ สเหว ตฺ;
ตฺยฺาทฺยนฺตฺตานิ จ รฺูปานิ, สฺยฺานฺยนฺตฺตานิ จ สพฺพโสฯ



ปทาน์ สทิสตตตญจ, ตถา วิสทิสตตตน;
โจทนาปรีหาเรหิ, สหิโต จตถนิจจโยช

อตถุทฐาโร'ภีชานญจ, ลิงคตตตยวิมิสสน;
อภิเชยยกลิ่งเคส, สวิเสสปทานิ จช

นทานาปทพหุปรท-สโมชานญจ ทสสิต;
รพหีสททาทโย เจว, สุวิภตตตา อนากุลาช

สพพนามัม สพพนาม-สทิสทานิ ปทานิ จ;
นทานาปเทหิ โยเชตฺ, ทสสิตานิ ยถารหช

ตุมนุทานิ จ รุปานิ, ตวาทุยนุทานิ จ วิญญน;
ปิฏเก ปาฎวตถาย, สพพเมตํ ปกาสิตช

เย สททนีติมิหิ อิม วิภาคํ,
ชานนุติ สมมา มุณิสาสเน เต;
อตถเอสฺ สพเพสฺปิ วิตกชชา,
อจจุมภีโน สีหสมมา ภวนุติช

วิภูตภุตคคสยมภุจกเก,
สุภุตภุรี วทตา นราน;
โย สททนีติมิหิ ภวาทิกถุโ,
วตุโต มยา ตํ ภชถตถกาโมช

อิติ นวชเค สากุจกเถ ปิฏกตตเต พุชปปรถคตีสฺ วิญญน

โกสลลตถาย กเต สททนีติปปรถ

ปนุชรสหิ ปรีจเจเทหิ มถุชิตุ ภวาทิกถุ โณ นาม

โสพสโม ปรีจเจโทช

๑๗. รุชาทิกก

อิโต ปรี ปวทขามิ, รฐาทิศคณาทโย;
สาสนสุโสปการราย, คณเ ตุ ฉพพิเช กถึย

รฐิ อวารณข รฐิธาตุ อวารณ วตุตติย เอตถ อวารณึ นาม ปิทหนึ วา ปรีรฐนุชนึ วา ปลิ
พฐนึ วา หริตุึ วา อปปทานึ, สพพเมตึ วฐฐติย รฐนุชติ, รฐนุชิติ, รฐนุชิติ, รฐนุชิติ, อวารณุชิตย
กมฺมนิ – มคโค ปรีเสน รฐนุชิตย โรโร, โอรโร, วิโรโร, ปฐวิโรโร, วิรฐุโร, ปฐวิรฐุโร, ปรีรฐุโร
รฐนุชิตึ, ปรีรฐนุชิตึ รฐนุชิตวาช ปรีรฐนุชิตวาช

ตตร โรโรติ จารโกย โส หิ รฐนุชติ ปเวสิตานึ กุรฐกมฺมนุตานึ สตุตานึ คมนึ อวารตตี โรโรติ
วฐจติย โอรโรติ รฐพฐพรี, สา ปน ยถากามจาร์ จริตุึ อปปทานน ออรฐนุชิตย อวารณุชิตตี โอร
โรโร วิโรโรติ อนนุฐตย ปฐวิโรโรติ ปนปฐนึ อนนุฐตย วิรฐุโรติ วิโรโร อปนุโนย ปฐวิ
รฐุโรติ ปฐิสตุฐกาเวน วิโรโร อปนุโนย ปรีรฐุโรติ คณตถาย สมปรีวาริตย วตุตถยหิ “ยถา
อรึหิ ปรีรฐุโร, วิชชนุเต คมนเ ปเถ”ติย อวารุโรติ ปพพาชิตย

มฐ โมจเนย มิคึ พนุชนา มฐจติย มฐจณึ, โมจณึ ทุกุขปโปมจณึ, โมจย

โม่จติ เจตถ อฐจิกกทลึรฐุชย มฐจิตึ มฐจิตวาช การิต “โม่จติ, โม่จตุ, โม่จตุวา”ติอา
ทีนึ

ริจ วิเรจเนย रिजति रिजणं, विरेजं, विरेको, विरेको रिजितुं रिजितवाम

สิจ ปคฐरणย อุกถน ฐมิ สิมจติย ปตุตึ รฐเช อภิสิมจย อภิสโกย มฐฐากิสิตโต ชตุติโย
ย สิมจ ภิกุข อิมึ นาวึ, สิตตา เต ลหุเมสสุติย สิตตฐฐานึ สิมจิตึ สิมจิตวาช

ยฐ โยเคย ยฐชติ, อนุยฐชติย กมฺมนิ “ยฐชิตี”ติ รฐพานึ เกจ “ยฐชเต”ติ อิจจณุติย
ยฐชณึ, สโยโค, อนุโยโค, กวานานุยตุโต, สยโยโค, สยโยชนึ, อตุถโยชนาย ทีฆึ สนุตสสุ
โยชนึ ยฐชิตึ, อนุยฐชิตึ อนุยฐชิตวาช โยเชติย ตตุถ สโยชนนุติ พนุชนึ กามราคาทย โย
ชนนุติ –

วิทถุติ ทวาทสจคูลโย, ตทวย รตนึ มตึ;
สตุตตรตนิกา ยฐจ, อฐภึ วิสยฐจิก;



การวุด อุตภาสีตติ, โยชนน จตุการวุดตย

ภุช ปาลนพยุวหรณสุช ปาลน รกษณน พยุวหรณน อชโฆหรณน ภุณชติ, ปริภุณชติ, ส ภุณชติช ทาสปริโภเคน ปริภุณชติช การิต “โภเชติ โภชยตี”ติอาทีน รูปานิช โภชนน, สมโภโค, มหิ ภุโซ, คามโภชโก, อุปโภโค, ปริโภโคช ภุตุโต โอทโน ภวตาช สเจ ภุตุโต ภเวยยาหัช โอทน ภุตุ โต ภุตุตวา ภุตุตวาช ตุมนตาทิตเต “ภุณชติตุ, ปริภุณชติตุ, โภเชตุ, โภชยติตุ, ภุณชิตวา, ภุณชิตวาน , ภุณชติช, ภุณชติชาน, โภเชตวา, โภเชตวาน, โภชยิตวา, โภชยิตวาน” อิจจาทีน **ปริสททาที**หิ วิ เสลิตพพานิช

ตตร **ภุณชตี**ติ ภตุต ภุณชติ, โภชนนัย ภุณชติช ตถา หิ “ขาทนัย วา โภชนนัย วา ขาทติ วา ภุณชติ วา”ติอาที วตุตตย อปิจ กทาจ ขาทนัยเปปี “ภุณชตี”ติ โวหาโร ทิสสติช “ผลานิ ชุททกปปา นิ, ภุณช ราช วราร”นติ หิ วตุตตย **ปริภุณชตี**ติ จีวร ปริภุณชติ, ปินทปาด ปริภุณชติ, คิลานปจจยภสชชปริภุชาร ปริภุณชติ, ปฏิสเวตตีติ วตุตต โหติช เตเนว จ **ปฏิสเวตตี**ติ ปริภุณชตีติ อตุโถ สวณณนิตย อปิจ “กาเม ภุณชตี”ติ จ “ปญจกามคฺเณ ปริภุณชตี”ติ จ ทสฺสนโต ปน **ภุณชน**ปริภุณชนสททา ปฏิสเวตนตเถน กตุถจि สมานตถापि โहनตีติ อวคนตพพาช **สภุณชตี**ติ สม โภค กโรติ, เอกโต วาส กโรตีติ อตุโถช เอตุถ สिया “นनु จ โภ อตุร ภุชชตตุ ปาลนพยุวหรณสุ วตุโต, โส กถ เอตุตเกสุปี อตุเถสุ วตุตตี”ติ? วตุตเตว, อนกตุถา หิ ชาทโว, เต อุปสคคสหาย ลภิตวาปี อนกตุถตราว โहनติช อิต ปฏจาย ตุมนตาทินี รูปานิช น วกขามช ยตุถ ปน วิเสโส ทิสสติ, ตตุถ วกขามช

กติ เจทเนช กนตติ, วิกนตติช สลลกตุโตช

ภिति **วิทธารเนช** ภินทติช อนาคตตุเถ วตุตพเพ “**ภาชชิสสตี, ภินทิสสตี**”ติ ทวิธา ภานติ รูปา นิช ปापเก อกฺุสเล ชมเม ภินทตีติ **ภิกขุ**ช เตนาห –

“น तेन **ภิกขु** โส โหति, ยาวता **ภิกข**ते प्रे;
विस् चम्मं समाहाय, **ภिकखु** โหति न तावताय

โยช ปุณณณจ ปापณจ, พาทิตวา พุรหมจริย;
สงขาย โลเก จรติ, สเว ‘**ภิกขุ**’ติ วจุจตี”ติช



อิทธิจ ขีณาสวํ สุนทราย วุตตํ, เสกขปฺฤชฺชนสมณปิ ยถาสุมภวํ “ภิกฺขุ”ติ วุตตพฺพตํ ปา
 ปุณฺนติเยวฯ สงฺฆํ ภินฺทตีติ **สงฺฆเภทโก** เทวทตฺเตน สงฺฆเ ภินฺโน,ฯ ภินฺทียตีติ **ภินฺโน**ติ หิ
 นิพฺพจนฺฯ น เต กฏฺจานิ ภินฺนานิฯ ภินฺทตีติ **เภทตฺตา**ฯ

จิติ ทฺเวธกรณฯ จินฺทตีติ **เจทโก**, เหวํ เจตตฺตาฯ เกเส เจตตํ วมฺภูติฯ จินฺทียตีติ **จินฺโน**ฯ
 จินฺโนปิ รุกฺโข ปุณฺเทว รุหฺติฯ อิทํ ปน **ภิจิทธิทฺว**ยํ **ทิวาทิ**คณํ ปตฺวา “ภิชฺชตี **จิชฺชตี**”ติ สฺทฺชกตฺต
 วากํ รฺูปทฺวยํ ชเนติ, ตสฺมา “ภิชฺชตีติ **ภินฺโน**”ติอาทินา สฺทฺชกตฺตฺวเสนปิ นิพฺพจนํ กาทพฺพฯ

ตทิ หีสานาทเรสุฯ ตนฺทติฯ ตนฺทํ, ตทฺทฺฯ **ตทฺท**ติ กจฺฉฯ

อุทิ ปสวภิเลทเนสฺฯ **ปสว**นํ สนฺทนฺฯ กิเลทนํ ตินฺทตฺตาฯ อุทฺทติฯ อุทฺทโร, สมฺทฺโทฯ

วิท ลาเภฯ วิทฺทติฯ โควิทฺโท, วิทฺติฯ **เอตฺถ** **วิทฺตี**ติ อุทฺทวณฺ, เวทนา วาฯ

วิท ตฺฏฺจฺยํ วิทฺทติ, นิพฺพินฺทติฯ นิพฺพินฺทนฺฯ **วิรัชฺช**ติฯ นิพฺพินฺโท กามรติยาฯ **วิท**ติ, **วิท**ตํ,
 เวโทฯ ลภติ **อตฺถ**เวทํ ฐมฺมเวทํฯ

เอตฺถ **วิทฺตี**ติ โสมนสฺสํ “วิทฺติ หิ มํ วิทฺทติ สฺต ทิสฺวา”ติ หิ วุตฺตํฯ **วิทฺต**นฺติ วิทฺติชนนตฺตา
 วิทฺตสงฺฆาตํ ฐนฺฯ **เวโท**ติ คนฺโถปิ ฌาณมฺปิ โสมนสฺสมฺปิ วุจฺจติฯ “ติณฺณ เวทานํ ปารคฺช”ติอาทิสฺ
 หิ คนฺโถ “เวโท”ติ วุจฺจติฯ “พฺรหฺมณฺ เวทคฺมภิชฺชณฺวา อภิณฺจณํ กามภเว อสฺตต”นฺติอาทิสฺ ฌาณ
 ํ “เย เวทชาตา วิจรนฺติ โลก”ติอาทิสฺ โสมนสฺสํฯ

เวทคนฺเถ จ ฌาณ จ, โสมนสฺเส จ วุตฺตติ;

เวทสทฺโท อิมํ นานา-ชาตฺโต สมฺทฺริเยฯ

ลิป **ลิมฺ**ปเนฯ **ลิมฺ**ปติ, **ลิมฺ**ปโกฯ **อวเล**ปฺฯ **อวเล**ปฺติ อหฺงกาโรฯ

ลูป **อจฺเจท**เนฯ **ลุมฺ**ปติฯ **วิลุมฺ**ปโก, **วิลุตฺ**โต **วิโล**ปฺฯ

วิลุมฺปเตว ปฺริโส, ยาวสฺส อฺปกปฺปติ;

ยทา จญฺเเว **วิลุมฺ**ปนฺติ, โส **วิลุตฺ**โต **วิลุมฺ**ปตีติฯ

ปิส **จฺญ**ณฺเนฯ **ปิส**ติฯ **ปิส**โกฯ **ปิสฺ**ณา วาจาฯ **อาคมฺ**ฏฺจกถายํ ปน “อตฺตโน ปิยภาวํ ปฺรสฺส
 จ สฺญณฺภาวํ ยาย วาจาฯ ภาสติ, สวา ปิสฺณา วาจา”ติ วุตฺตํ, ตํ **นฺริ**ตฺติลภฺยณฺน วุตฺตนฺติ ทฺฏฺจพฺพฯ



หีส วิหีสายย หีสติ, วิหีสติย หีสโกย

อหีสโกติ เม นาม, หีสกสฺส ปุเร สโต;
อชฺชาหฺ สจฺจนาโมมหิ, น นํ หีสามิ กิจฺจนฺย

หีสิตพฺพํ กัสฺสตีติ สีสฺห ยาทิอนฺตทฺขรวิปลฺลาสวเสน สทฺทสิทฺธิ, ยถา “กนฺตนฺนฺเจน ตกฺก”นฺติ
ย วิหีสโก, วิหีสนฺย

สุมภ ปหาเรย โย โน คาโวว สุมภติย ปริสุมภติย สุมภโกติย อตฺริเม ปาฬิตฺ ปโยคา –

“สํสุมภมานา อตฺตานํ, กาลมฺคณฺยยามเส”ติ จ,

“เกสคฺคณฺมกฺเขปา, ภูมฺยา จ ปริสุมภนา;
ทตฺวา จ โน ปกฺกมฺติ, พหฺกุกฺขํ อนปฺปก”นฺติ จ,

“ภูมํ สุมภามิ เวคฺสา”ติ จย

อณฺตตฺถ ปน อณฺตปฺปิ วุตฺตาย ตา อึชฺ อนุปฺปตฺตีโต น วุตฺตาย เกเจตฺถ มณฺเวยยฺยํ, ยถา ภู
วาทิกณฺ “สํกิ สงฺกายํ ขชฺ คติเวกฺลฺเล”ติอาทินิ ชาตฺนํ ปฏฺลิทฺทวคฺคณฺตภาวสฺส นิคฺคหิตาคมฺสฺส
วเสน “สงฺกติ ขณฺชติ”ติ รูปานิ ภาวนฺติ, ตถา อิมสฺมํ รุธาทิกณฺ “มฺจ โมจเน กติ เจเทเน”ติอาทินิ
ชาตฺนํ ปฏฺลิทฺทวคฺคณฺตภาวสฺส นิคฺคหิตาคมฺสฺส วเสน “มฺจจติ กนฺตตี”ติอาทินิ รูปานิ ภาวนฺติย เหว
สนฺเต โก อิมสฺ เตสฺมจ วิเสโสติ? เอตฺถ วุจฺจเต – เย ภูวาทิกณฺสฺมํ อเนกสฺสราน อสฺโยคนฺตา อ
การนฺตวเสน นิตฺทิกฺกฺจ, เต อาชฺยตตฺตตฺตยจ นามิกตฺตตฺตยจ ปตฺวา สฺทฺทชฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
โต นิคฺคหิตาคเมเน นิปฺพนฺนฺรูปา ภาวนฺติ, น กตฺถจิปิ เตสฺ วินา นิคฺคหิตาคเมเน รูปปฺปวตฺติ ทิสฺสติย
ตํ ยถา? สงฺกติ, สงฺกา, ขณฺชติ, ขณฺชฺ อิจฺจาทिय อยํ อเนกสฺสราน อการนฺตวเสน นิตฺทิกฺกฺจานํ ภู
วาทิกณฺกานํ วิเสโสย

เย จ รุธาทิกณฺสฺมํ อเนกสฺสราน อสฺโยคนฺตฺวา อการนฺตวเสน วา อการนฺตวเสน วา นิตฺทิกฺกฺจ
, เต อาชฺยตตฺตตฺตํ ปตฺวา สฺทฺทชฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต นิคฺคหิตาคเมเน นิปฺพนฺนฺรูปา ภาวนฺติ, น
เหตุกตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต นามิกตฺตํ ปน สหนิคฺคหิตาคเมเน วินา จ นิคฺคหิตาคเมเน นิปฺพนฺนฺรูปา ภาวนฺติย
ยตฺถ วินา นิคฺคหิตาคเมเน นิปฺพนฺนฺรูปา, ตตฺถ สสฺโยคนฺตฺวาเยว ภาวนฺติย ตํ ยถา? มฺจจติ, มฺจจาเป
ติ, โมจติ, โมจาเปติย จินฺทาเปติย เจเทติ, เจทาเปติย จินฺทนํ, เจทฺย มฺจจนํ, โมจนํ กนฺตติ,



กนฺตํ, สลฺลกตฺโตฯ ปิฎฺฐจิมฺสานิ อตฺตโน, สามํ อุกฺกจฺจ ขาทสิ อิจฺจาทีนึฯ ตตฺถ อุกฺกจฺจาตี อุกฺกนฺ
ติตฺวา, ฉินฺหิตฺวาตี อตฺโถฯ

นฺนุ จ โภ เอวํ สนฺเต อาขยาตนาํมิกภาวํ ปตฺวา สฺพุทฺทตฺตฺเหตฺกตฺตฺวิสเยสฺส เอกนฺตโต
ปฏฺิลทฺฐนฺคฺคหฺีตาคเมหิ สกฺขิ อาทึหฺีเยว รุชฺชาทิกณฺเฑหิ ภวิตพฺพํ, น ปน มุจฺฉิทฺทาทึหฺีตี? ตนฺน,
มุจฺฉิทฺทาทึหฺีเยว รุชฺชาทิกณฺเฑหิ ภวิตพฺพํ รุชฺชาตฺยา สมานคตฺติกตฺตา, ตถา หิ ยถา “รฺนฺธิสฺส, รฺนฺธ
ยติ, รฺนฺธาเปติ, รฺนฺธนฺ, โรโร, วิโรโร”ติอาทึสฺส นฺคฺคหฺีตาคมาํนคฺคหฺีตาคมวเสน ทฺวิปฺปการานิ รฺปา
นิ ทิสฺสนฺติ, ตถา มุจฺฉิทฺทาทึนฺมปีติฯ

นฺนุ กจฺจายเน นฺคฺคหฺีตาคมสฺส นิจฺจวิธานตฺถ “รุชฺชาทิตฺ นฺคฺคหฺีตปฺพุพฺพญฺจา”ติ ลกฺขณํ วุตฺตนฺ
ติ? สจฺจํ, ตํ ปน กุริยาปทตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ ยทึ จ นามิกปทตฺตมฺปิ สนฺธาย วุตฺตํ ภเวยฺย, “วิ
โรโร”ติอาทึนฺ ทสฺสนโต วาสทฺทํ ปกฺขิปีตฺวา วตฺตพฺพํ สียา, น จ วาสทฺทํ ปกฺขิปีตฺวา วุตฺตํ, เตน
ณายติ กุริยาปทตฺตํเยว สนฺธาย วุตฺตนฺติฯ

นฺนุ จ โภ เอวํ สนฺเต สกฺขิอาทึนฺ นิจฺจํ สนฺคฺคหฺีตาคมกุริยาปทตฺตํเยว สนฺธาย “รุชฺชาทิตฺ
นฺคฺคหฺีตปฺพุพฺพญฺจา”ติ อิทํ วุตฺตนฺติ สกฺกา มนฺตฺนฺติ? น สกฺกา, สกฺขิอาทึนฺ รุชฺชาตฺยา อสมาน
คตฺติกตฺตา นามิกตฺเต ทฺวิปฺปการสฺส อสมภวโตฯ ตถา หิ เยสํ ยา นามิกตฺเต นฺคฺคหฺีตาคมาํนคฺคหฺี
ตาคมวเสน ทฺวิปฺปการวฺนตฺตา, สา เอว เตสํ รุชฺชาทิกณฺเฑหฺีสฺส ลกฺขณํ ตณฺจ สกฺขิอาทึนฺ นตฺติ
ฯ “สงฺกา ขณฺโช”ติอาทึนา หิ นามตฺเต เอกเวยว ปกาโร ทิสฺสติ สนฺคฺคหฺีตาคโม, “กมฺ ปทฺวิก
เขเป”อิจฺจาทีนฺ ปน “กโม, กมนฺ, จงฺกโม, จงฺกมน”นฺติอาทึนา นามิกตฺเต ทฺวิปฺปการวฺนตฺตาสมภ
เวปิ นฺคฺคหฺีตาคมสฺส อพฺภาสฺวิสเย ปวตฺตตฺตา สา ทฺวิปฺปการวฺนตฺตา รุชฺชาทิกณฺเฑหฺีสฺส ลกฺขณํ น
โหติ, ตสฺมา อพฺภาสฺวิสเย ปวตฺตํ นฺคฺคหฺีตาคมํ วชฺเชตฺวา ยา ทฺวิปฺปการวฺนตฺตา, สาเยว
รุชฺชาทิกณฺเฑหฺีสฺส ลกฺขณนฺติ สนฺนิฏฺฏานํ กาทพฺพํ อยํ นโย อตีว สฺขุโม สมฺมา มนฺสิ กาทพฺโพฯ

รุชฺชาที เอตฺตกา ทิฎฺฐจา, ชาตโว เม ยถาพลํ;
สฺตฺเตสฺสวณฺเณปิ เปกฺขิตฺวา, คณฺหวโห อตฺถยฺยตฺติโตติฯ

ทฺฐาทิกณฺเฑยฺย

ทิวาทิกณฺเฑ



คมนียาย คติยา, สกุโกนุติ จ จิตตาคารี ฌตฺวา เต เต สตุเต หิตเต นโยเชตุ อมตมทานิพพานสุเข
จ ปติฏฺจาเปตฺนุติ เทวา, วิสุทฺธิเทวาฯ

เทวสทฺท “วิทฺเช วิคตฺวลาหเก เทเว”ติอาทิสฺ อชฎากาเส อาคโตฯ “เทโว จ โลกํ โลกํ ผุสฺสาย
ตี”ติอาทิสฺ เมเมฯ “อญฺหิ เทว กุมาโร”ติอาทิสฺ ชตฺติเยฯ “อหํ เทว สกฺลชฺมพฺุที่เป อญฺสฺส รณ
โย สนฺติเก กิณฺจิ ภยํ น ปสฺสามิ”ติอาทิสฺ อีสฺสรปฺุคฺเลข “ปญฺจหิ กามคฺุณฺหิ สมปฺปิโต สมงฺคิฏ
โต ปริจาเรติ เทโว มณฺเณ”ติอาทิสฺ อุปฺตฺติเทเวฯ “เทวาติเทวํ นรทมฺมสารถิ”นฺติอาทิสฺ วิสุทฺธิ
เทเว อาคโตฯ

เทวีติ ราชภริยาปิ เทวธีตาปิ “เทวี”ติ วุจฺจติฯ เทวสฺส ภริยาติ หิ เทวี, สปิ อตฺถโต “ทิพฺพตี
ติ เทวี”ติ วตฺตพฺุพา, ยถา “ภิกฺขตีติ ภิกฺขนี”ติฯ ตถา หิ วุตฺตํ วิมานวตฺถุฏฺจกถายํ “ทิพฺพตี
อตฺถโน ปุณฺณิทฺธิยา กิพฺตีติ เทวี”ติฯ

เทวตาติ เทวปฺุตฺโตปิ พุรฺหฺมาปิ เทวธีตาปิฯ “อถ โข อญฺจตฺรา เทวตา อภิกฺกนฺตฺยา รุตฺติยา
อภิกฺกนฺตฺวณฺณา”ติอาทิสฺ หิ เทวปฺุตฺโต “เทวตา”ติ วุตฺโต “เทโวเยว เทวตา”ติ กตฺวา, ตถา “ตา
เทวตา สตฺตสฺตา อุพฺารา, พุรฺหฺมา วิมานา อภินิภฺขมิตฺวา”ติอาทิสฺ พุรฺหฺมานฺฯ

“อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน, ยา ตฺวํ ติฏฺฐสิ เทเว;
โอภาเสนฺตี ทิสฺา สพฺุพา, โอสฺธี วิย ตารกา”ติ-

อาทิสฺ เทวธีตาฯ

อิมานิ อุปฺตฺติเทวานํ นามานิ –

เทโว สุโร จ วิพฺุชฺ, นิชฺชโร อมโร มรฺุ;
สุธาสิ ติทฺโส สคฺค-วาสิ อนิมิโสปิ จ;
ทีโวโกมตฺปายี จ, สคฺคภูโจ เทวตานิ จฯ

ขิ ขเยฯ ขิยติฯ ขโยฯ ขิยนฺฯ รากฺขโยฯ

ขิ นินฺวาเส โภธหิสาสุ จฯ ขิยติฯ น คจฺจนฺสิ ยมกฺขยฺฯ นาคทาเนน ขิยนฺติฯ

ตตฺถ ขิยตีติ นินฺวสฺติฯ ยมกฺขยนฺติ ยมนินฺเวสนฺฯ ขิยนฺตีติ กฺุชฺณนฺติ หิสนฺติ วาฯ



ฆา คนุโรปาทาเนย ฆายตีตี ฆานัน ฆาเนน คนุฐ ฆายิตุ ฆายิตวาช

รุจ ไรจเนช ไรจัน รุจิช ฆตตุ เม รุจจติช ฆตตมปีตสส น รุจจติช ปพพชชชช มม รุจจติช รุจ จิตุ, รุจจิตวาช เกจ ปน อิมสมิ ทิวาทิกเน “รุจ ทิตติมหิ”ติ ปจนุติช ต น ยุตตุ กตถจิจิ ทิตตีสง ฆาตโสฆนตถวากสส รุจจาทุโน “รุจจตี”ติ รุปาฆาวัตช ตสฆา เอว สลลลฆเขตพพ, ทิตติริจัน วากโก รุจจาทุ ฆวาทิกนิโกช ตสส หิ “ไรจติ, วิไรจติช เอกตตมุปไรจติ”นุติ รุปานีเยว ฆานุติ, น “รุจจตี”ติ รุบ ฆุจียาเยว วากโก ปน ทิวาทิกนิโกปิ โหติ จุราทิกนิโกปิช ตสส หิ ทิวาทิกนิ กกาล “คฆน มยห รุจจตี”ติ รุบ จุราทิกนิกกาล “กั นุ ฆาตี น โรเจสี”ติ รุบ ฆาปพุโพ เจ ฆา จิกชเน วตตติ, “ฆาไรจติ, ฆาไรจยตี”ติ รุปานี ทิสสนุติช

มุจ โฆฆุฆช ทุฆชโต มุจจติช สทุชชช อธิมุจจติช มุตติ, วิมุตติ, อธิมุตติ, มุจฆมาโนช

อุจ สฆวาเยช อุจจติช โอิโก, อุกา, อุกกาช

โอโกติ อุทฆมปิ ฆาวาโสปิช “โอฆปฏนณหิ จิวเรหิ”ติ จ, “วาริโชว ถล ฆิตโต, โอฆโฆกต มุพฆโต”ติ เจตถ ปโยโคช **อุกาติ** สีเส นีพพตตกิมิวิเสโสช

อุกกาติ ทิปีกาทย รุจจนุติช “อุกกาสุ ฆาริฆฆานาสุ”ติ หิ ฆาคตฆุฆาเน ทิปีกา “อุกกา”ติ รุจจติช “อุกั พนฆเยช, อุกั พนฆิตวา, อุกัฆามุข อลิมเปยฆา”ติ ฆาคตฆุฆาเน องฆการกปลลล “กฆฆาราน ฆถา อุกกา, อนโต ฆายติ โน พหิ”ติ ฆาคตฆุฆาเน กฆฆารุฆนช “เอว วิปาโก อุกกา ปาโต ฆวิสสตี”ติ ฆาคตฆุฆาเน วาตเวโค “อุกกา”ติ รุจจติช “สฆฆาเสน ฆาตรุบ คเหตุวา อุกกา มุฆ ปกฆิเปยฆา”ติ ฆาคตฆุฆาเน สวณนฆาราน มุสา “อุกกา”ติ เวทิตพพช ฆิจเจว –

ทิปีกาวาตเวเคสุ, กฆฆารานฆจ อุฆน;
มุสાયฆปิ จ องฆการ-กปลล ฆาติ ปฆฆสุ;
วิสเยสุ ปเนเตสุ, **อุกกา**สทุโท ปวตตติ;

เจ เจทเนช ฆิยติ, ฆิยนุติช ฆวจจติ, ฆวจฆาตช เจตวาน โฆพี วรคนุฆวาสิตช

สช สฆเคช สฆโค ลคนช สชชติช สชชน, สชชิต, สตุโตช

ยช สฆาธิมุหิช สฆาฆาน สฆาธิ, กายฆมุฆาทิน สฆฆาปโยคฆเสน ฆวิปปกิณนตาติ ฆตุโฆช ยชชติช โยโค, โยคิช



หนต คตตวิหาเมษ คตตวิหาโม คตตวิภูเขโปษ หนจจติษ หนจจษ นิคณโร หนฏปุตโตษ

ทหา โสธเนษ ทายติษ ทานษ อนุโยคทปนตถษ อนุโยคั ทตวาช ทานั ทตวาช

ทหา สุปเนษ ทายติษ นิททายติษ นิททายนั, นิททายมาโน, นิททายนุโตษ

ทหาทเนษ ปุริโส ทานั ทายติษ อาปุพุโพ คธเนษ อทินนั อาทียติษ สีสั สมาทียติษ กมุเม – ปุริเสน ทานั ทียติ, อทินนั อาทียติษ การิตะ – อาทเปติ, สมาทเปติ, อาทปยติ, สมาทปยติ, เย ฐมมเมวาทปยนติ สนโตษ

ทหา อวษณทเนษ ทียติ, ทียนุติษ ปริตตัษ

เอตถ จ ปริตตนุติ สมนุตโต ษณทิตตตทา ปริตตัษ อปปมตตกณหิ โคมยปิณนั ปริตตนุติ วุจจติษ ตสุม่า ปริตตนุติ อปปกสส นามั กามาวจรสส จ ฐมมสส อปเปสทษตตาท

ทหา สุทฐิยัษ ทายติษ โวทายติษ โวทานัษ อกมุโมกัษ ฐาตุษ ตถา หิ “โวทายติ สุทฐมติ เอเต นาทิ โวทานั, สมหวิปสสนา”ติ เนตติสัวณณนายั วุตตัษ

ทหิ ษเยษ ทียเตษ ทิโน, อาทินโวษ

ตตร ทิโนติ ปริกษัณณาทิธนาทิกาวะน ทุกุขิตอษ อาทินโวติอาทินั ทุกุขั วาติ อธิคจจติ เอเต นาทิอาทินโว, โทโสษ

ทหุ ปริตทาเปษ ทุยเตษ ทุโน, ทูโตษ

ภิทิ ภิชุชเนษ ภิชุชนฐมมั ภิชุชติษ ภิชุชตีติ ภินุโนษ ภิชุชนั ภะโทษ

จิทิ จิชุชเนษ สุตตั จิชุชติษ จิชุชตีติ จินุโนษ เอวั จิทุทัษ จิชุชนั เจโทษ

ชิทิ ทินิเยษ ทินภาโว ทินิยั, ยถา ทุกุขิยัษ ชิชุชติ, ชินุโน, อชินนมติ, เขโท, เขทงคโต โลกहितาย นาทอษ

เอตถ เขทงคโตติ กายิกทุกุษสงฆาตั ปริสสมั ปตโต, ทุกุษมนุภวีติ อตโตษ



ปท คติยัม ปชชติย มคคัม ปฏิปชชติย ปฏิปตติ ปฏิปชชติย อทธานมคคปปฏิปนโน โหติ,
ผลสมาปตติ สสมาปชชติย อาปตติ อาปชชติย อกมมกมปิ ภาวติ, เตส อทมโม อาปชชติ, ปชช,
พยคชปชช, สมปทาโยย

เอตถ จ **ปชชติ** มคโคย พยคชปชช สททูลปเถ ชาโตติ **พยคชปชช**, เอวณามโก กุลปุต
โตย สมปทียติ ฌापียติ ฐมโม เอเตนาติ **สมปทาโย**, อกขาทาย

วิท สตุตตายัม สตุตทา วิชชมานากาโรย วิชชติ, สวิชชติย ชาตเวโท, วิชชชา, อวิชชชา, วิทิตอย

ตถถ **ชาตเวโท**ติ อคคิย โส หิ ชาโตว เวทยติ ฐมชาลลฎจาเนน ปณณายติ, ตสฺมา **ชาตเวโท**
ติ วุจจติย **วิชชชาติ** ฐมมานํ สภาวํ วิทิตํ กโรตติ วิชชชา, ฌาณํ **อวิชชชาติ** ขนุชานํ ราชฎจํ, อายต
นानํ อายตณฎจํ, ฐาตุนํ สฎณฎจํ, สจจจันํ ตถฎจํ, อิททุริยานํ อธิปติยฎจํ อวิทิตํ กโรตติ อวิชชชา
ทุกขาทินํ ปิพพนาทิวเสน วุตตํ จตุพพิธํ อตถํ อวิทิตํ กโรตติ **อวิชชชา**, โมโหย

มท อุมมาเทย อุมมาโท นาม มุยห นํ วา สติวิปวาโส วา จิตตวิกุเขโป วาข มชชติ,
ปมชชติย มตโต, สฐรามทมตโตย มตโต อหํ มหาราชย ปุตตมंसานิ ชาทียํ มตตहतถิ, ปมตโต,
อุมมตโตย

อปปมาโท อมตํ ปทํ, ปมาโท มจจโน ปทํ;
อปปมตตาน น มียยนติ, เย ปมตตา ยถา มตาย

วิท สิเนหเนย เมชชติย เมตตทา, เมตติ, มิตตํ, มิตโตย

อนุตรรธา อทสฺสเนย อนุตรรปฺพุโพ ฐาฐาตุ วิชชมานสฺส วตถโน อทสฺสเน วตตติย อนุตรรธา
ยติย อนุตรรชานํ, อนุตรรชายนโตย ฐา เทวตา อนุตรรหิตาย อนุตรรापิชายติย

พฐ อวคฺคเมย อวคฺคณิ ชานนํ พุชฺชติ, พุทฺโธ, พุทฺธิ, พุทฺธํ, โโพโธ, โพธิย พุชฺชิตา สจจา
นिय สกถํ พุทฺโธ, พุทฺธวา, วิโพเชติ, โพเชตา, พุทฺโธ, วิพุทฺโธ อิจจาทินิย

ตตร พุทฺโธติ พุชฺชิตา สจจจันติ พุทฺโธ, โพเชตา ปชชยاتي **พุทฺโธ**ย อถ วา ปารมิตาปริภาวิ
ตาย ปณณาย สพพมปิ ฌเยยํ อพุชฺชติ **พุทฺโธ**ย เกจि ปน กมเมเนปิ **พุทฺธ**สททสฺส สิทฺธํ อิจจณตทา
เอวํ นิพพจณํ กโรนติ “สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควาติ อธิคตคฺคณวิเสเสหิ ฐิณาสเวหิ พุชฺชิตพฺโพ



โก ม่ วิทฺชา นิสฺยติย ลทฺธา มจฺโจ ยทิจฺจติย ลทฺธาน ปุพฺพาปริย วิเสสํ, อทฺสสนํ มจฺจราชสฺส
คจฺเจย

อุมฺมาทนฺติมหํ ทิฏฺฐา, อามุกฺกมณฺิณฺุณฺุทลํ;
น สุปามิ ทิวารตฺติ, สหสฺสํว ปราชิตฺติ;

ตตฺถ วิทฺธาติ วิชฺฌิตฺวา ย ลทฺธาติ ลภิตฺวา ย ลทฺธานาติ ลภิตฺวานย ทิฏฺฐาติ ทิสฺวา ย อิติ
“วิทฺธา ลทฺธา ลทฺธาน ทิฏฺฐา”ติ ปทานิ ตฺววจฺเจยเนน สทฺธิ คตานิปิ สมฺมโณคฺวเสน
วการปฏฺิพฺพทฺธานิ น โหนฺติ, ตสฺมา “พฺุทฺธา พฺุทฺธาน” อิจฺเจตานิปิ “ลทฺธา ลทฺธาน” อิจฺจาทีนํ วิย
ปริหีนวการสมฺมโณคานิ เอว คเหตุพฺุทฺธานิย ย “พฺุทฺธา”ติ รฺุปี อิจฺฉนฺติ ปจฺนติ จ, มณฺเวย เต ต
ววจฺเจย วณฺเจติ, เตน เต วณฺจณํ ปาปฺณนฺติ, ตสฺมา ตาทิสํ รฺุปี อคฺคเหตุวา โย สทฺทนีติยํ สทฺทวิ
นิจฺฉโย วุตฺโต, โสเยว อายสมฺนฺเตหิ สารโต ปจฺเจตพฺุโพย

พฺุช โปชฺเวย สกมฺมกากมฺโกยํ ชาตฺย ตถา หิ โปชนสทฺทจฺจารณฺน ชานนํ วิกสนํ นินฺททฺท
โย จ คหิตฺโต, ตสฺมา “พฺุช ฌาณฺ, พฺุช วิกสนฺ, พฺุช นินฺททฺทเย”ติ วุตฺตํ โหติย พฺุชฌติ ภควา, ฌม
เม พฺุชฌติ, ปพฺุชฌติ, ปทฺุมํ พฺุชฌติย ปฺุริโส พฺุทฺโธ, ปพฺุทฺโธ, โปชฺติ, ปโปชฺติ อิจฺจาทีนํ

สํธา สนฺธิมฺหิย สํปฺุโพ ฐาธาตฺุ สนฺธิมฺหิ วตฺตติย เนวสฺส มทฺที ภากฺุฎฺิ, น สนฺธิยติ น โรทฺติ
ย น สนฺธิยตีติ อิทํ อณฺเวยหิ ปกรณฺหิ อสฺาธารณํ ทิวาทิรฺุปีย

ธนฺุ ยาจเนย มาตา หิ ตว อีรณฺฺติ, วิชฺรสฺส ททยํ ฌนฺิยติย อิทมฺปิ อสฺาธารณํ ทิวาทิรฺุปีย

ธี อนาทเรย ธียเตย ธีโนย

ยฺุช สมฺปหาเรย ยฺุชฌติย โยโธ, ยฺุทฺธํ, จรณายฺุโธ, ยการสฺส วการภาเว “อาวฺุช”นฺติ รฺุปีย
ตตฺร จรณายฺุโธติ กุกฺุโฏย

กฺุช โกเปย กฺุชฌติย โกโธ, กฺุชฌนา, กฺุชฌิตตฺตฺย กฺุทฺโธ อตฺถํ น ชานาติ, กฺุทฺโธ ฌมฺมํ น ปส
สติย

สฺุช โสเจยเยย โสเจยยํ สฺุชภาโวย สฺุชฌติย สฺุทฺธิ, วิสฺุทฺธิ, สฺุชฌนํ, สฺุทฺโธ, วิสฺุทฺโธ, ปฺุริสฺุทฺโธ
การิตฺเต “โสเชติ, โสชโก” อิจฺจาทีนํ

สิธฺุ สํราธเนย สิชฺุชฌติย สิทฺุชติย



รช หีสายัฒ รชฌตติ, วัชรชฌตติ, อปรชฌตติช อปรราชโชษ

ราช สาร สัทธิชฌตติยัฒ ราชยตติ, สารชยตติช อาราชณ, สารชณช สปรหิตัฒ สารชตติช สารุ, สปรปุโรไสช
อจจนตัฒ สารชตพพนตติ สารุ, ลทชกัฒ สุนทริ ทานสัลาทิช

วิช วิชฌนเนช วิชฌตติช ปฏิวิชฌตติช ชณ วิทช, วิช, วิชฌนโก, วิทโช, ปฏิวิทโช, วิชฌน, เวโช,
ปฏิวโช, วิชฌตวา, วิทช, วิทชานช โก มั วิทช นิสัยตติช

อิช วุทธิชฌตติยัฒ อิชฌตติ, สมิชฌตติช อิทธิ, อิชฌน, สมิชฌน, อิทธิชช ตตถ อิทธิชตติ อิชฌน อิทธิช
อิชฌนตติ วา สตตทา เอตาย อิทธิช วุทธิช อุกกัฒสคตทา โหนตติช อิทธิช

คิฉุ อภิกงชายัฒ คิฉุชฌตติ, คิฉุชฌตติช คทโชษ คทชพาริปุโพช กามคิทโช น ชานาสิช เคโชษ

รุช อวารเนช รุชฌตติ, วัชรุชฌตติ, ปฏิวัชรุชฌตติช วิโรชโก, วัชรุชฌตติช โรช, วิโรช, ปฏิวโรช, อนุ
วิโรช

อนุวิธา อนุกรเนช อนุวิปุโพช ฐาธาตุ อนุกริยายัฒ วตตตติช ปุริส อณณสส ปุริสสส กุริยัฒ
อนุวิชัยตติ ตตตรายัฒ ปาพิ –

ทูลิตไฒ คิริทตเตน, หโย สามสส ปณทโว;
โปราณ ปกตติ หิตวา, ตสเสวานุวิชัยตติ”ตติช

อิทมปิ อสารารณ ทิวาทิรุปัฒ

อนุรุช กาเมช กามิ อิจฉาย อนุปุโพช ฐฐาตุ อิจฉายัฒ วตตตติช อนุรุช, อนุโรช อนุส
มาติ กิ วิโรช

ตตถ อนุรุชโรชติ อนุรุชฌตติ ปณตัฒ ปณตัฒ วตตถุ กามาตติช อนุรุชช อนุโรชโรชติ อนุกุลตาย อยัฒ
ปาพิ “ไส อุปปนุณ ลากัฒ อนุรุชฌตติ, อลาเก ปฏิวัชรุชฌตติ”ตติช

พุช ตาพเนช พุชชฌตติช พุชชโชษ พุชชโรชติ ลุชชโชษ ตัฒ ตัฒ มิคัฒ พุชชฌตติ ตาเพติ หีสตติช พ
ชชโชษ

คุช ปริเวชเนช คุชชฌตติช โคชช



อถ วา **รูปปฐิติ** รูปนุติ กมมกตตุตเถ รูปปทสิทฐิ วุตตาท วิกาโร หิ รูปปนุติ วุจจติ, เตเนว **ภิชชตีติ** อตโถติ กมมกตตุตเถเนน **ภิชชตีติ** สทเทเนน อตถํ ทสเสตติช ตตถ ยทา กมมตเถ “รูปปฐิติ”ติ ปทํ, ตทา “สีเตนา”ติอาทิ กตตุตเถเถ กรณวจณํ ยทา ปน “รูปปฐิติ”ติ ปทํ กตตุตเถเถ กมมกตตุตเถเถ วา, ตทา เหตุมุหิ กรณวจณํ ทฏฐพพํ

รูปสทโท ขนฐ ภาว นิमितต ปจจย สรีร วณฺณสนฺจานานาทีสุ อตเถสุ วตตติช อยณฺหิ “ยํ กิณฺจิจิ รูปํ อตีตนาคตปจจูปปนฺน”นฺติ เอตถ รูปกขนฺธว วตตติช “รูปูปตติยา มคคํ ภาเวตี”ติ เอตถ รูปภาเวช “อชฺชตตํ อรูปสณฺณี พหิทฺฐารูปานิ ปสฺสตี”ติ เอตถ กสิณนิमितเตช “สรูปา ภิกขเว อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกฺุสลา ธมฺมา, โน อรูปา”ติ เอตถ ปจจเยช “อากาศ ปริวาริตฺ รูปนฺตุเวว สงฺขํ คจฺจตี”ติ เอตถ สรีเรช “จกฺขณฺจ ปฏฺิจจ รูปเ จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิณฺญาณ”นฺติ เอตถ วณฺเณช “รูปูปมาโน รูปูปสนฺโน”ติ เอตถ สณฺจานเช อิจฺเจว –

ขนฺธ ภาเว นิमितเต จ, สรีเร ปจจเยปิ จ;
 วณฺณ สณฺจานอาทิมุหิ, **รูปสทโท** ปวตตติช

กูป โโกเปช กูปปติช กูปปนุติ วาตสฺสปี เอิตสฺสช โโกโป, ปโกโปช วจิปโกปํ รกฺเขยเยช

ตป สนฺตาเปช ตปปติ, สนฺตปปติช สนฺตาโปช

ตป ปิณฺเนช ตปปติช ตปปนฺช

ทป หาเสช ทปปติช

ทีป ทิตฺติยํ ทีปปติช ทีโปช

ลูป อทสฺสเนช ลูปปนํ, โลโป, ลุตติช

ขิป เปรณเช ขิปปติช ขิปปํ

ลุม ทิทธิยํ ลุมภติช อตตโนเยว ชณฺณํ อิลลุมภ ติฏฺฐติช ลุมภณํ, โลโก, ลุมภิตฺวา, ลุมภิตฺวาน, ลุมภिय, ลุมภियาน, อิลลุมภิตฺวา, อิลลุมภิตฺวาน, อิลลุมภिय, อิลลุมภियาน, ลุมภิตฺุ, อิลลุมภิตฺุช



ตตถ โลโกติ ลุพฺภนฺติ เตน สตฺตา, สยํ วา ลุพฺภติ, ลุพฺภนฺมตฺตเมว วา ตนฺติ โลโกยฺ เอตฺถ
 ปน “โลโก ลุพฺภนา ลุพฺภิตฺตํ ราโค ตณฺหา ตสิณฺนา มุจฺฉา เอชา วนํ วนโถ” อิจฺจาทีนํ โลกฺสฺส
 พหฺนํมานิ เวทิตพฺพานิฯ

ขุภ สยฺจลเนยฺ ขุพฺภติ, สํขุพฺภติยฺ ขุพฺภิตฺถนคฺรฺชฺ สงฺขโภยฺ การิตฺเต – โขภเทติ, โขภยติยฺ

สมฺ อุปฺสเมยฺ จิตฺตํ สมฺมติ, อุปฺสมฺมติ, วุปฺสมฺมติ, สมฺโณ, สนฺติ, สนฺโตยฺ

เอตฺถ สมฺโณติ สมฺมติ สนฺตจิตฺโต ภวตีติ สมฺโณยฺ การิตฺวเสน ปน กิเลสฺ สเมติ อุปฺสเมตีติ
 สมฺโณติ นิพฺพจฺนํ ทฏฺฐพฺพํ ตถา หิ “ยํ สเมตีติ อิทํ อริยํ สมยตีติชฺ สตฺตาน”นฺติ ทฺเว การิตฺฐปา
 นิฯ

สมฺ เขเท นิโรเธ จยฺ เขโทยฺ กิลมนฺยฺ นิโรโธ อภาวคมนฺยฺ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺนสฺส กาโย
สมฺมติยฺ อคฺคิ สมฺมติยฺ สนฺโตยฺ

สนฺตสทฺโท “ทีฆํ สนฺตสฺส โยชน”นฺติอาทีสุ กิลนฺตภาเว อากโตยฺ “อฺยญจ วิตกฺโก อฺยญจ วิ
 จาโร สนฺตา โหนฺติ สมิตา”ติอาทีสุ นิรฺุทฺทภาเว “อฺธิคโต โข มยา ยํ ฐมฺโม คมฺภีโร ทฺททโส ทฺรณฺ
 โโพโร สนฺโต ปณฺโฑ”ติอาทีสุ สนฺตตฺตณฺโคจฺรตฺตยํ “อุปฺสนฺตสฺส สทา สตีมโต”ติอาทีสุ กิเลสฺวูป
 เมยฺ “สนฺโต หเว สพฺพิ ปเวทยนฺตี”ติอาทีสุ สาธุสฺสุ “ปญฺจิเม ภิขเว มหาโจรา สนฺโต สํวิชฺชมา
 นา”ติอาทีสุ อตฺถิภาเว เอตฺถตํ วุจฺจติ –

“กิลนฺตตฺเต นิรฺุทฺทตฺเต, สนฺตตีโคจฺรตฺตเน;
 กิเลสฺวูปฺสเม เจว, อตฺถิภาเว จ สาธุสฺ;
 อิมฺสฺ จสฺ จาเนสฺ, สนฺตสทฺโท ปนาคโต”ติยฺ

ทมฺ ทมเนยฺ ทมฺมติยฺ ทนฺโต, ทโม, ทมนฺยฺ การิตฺเต “จิตฺตํ ทเมติ, ทมยตี”ติ ฐฺพานิฯ

ตตถ ทโมติ อਿฺนทฺริยสํวราทีนํ เอตํ นามํ “สจฺเจน ทนฺโต ทมสา อุปฺโตยฺ เวทนฺตคฺค วุสิตฺพฺร
 หุมจฺริย”ติ เอตฺถ หิ อิฺนทฺริยสํวโร “ทโม”ติ วุตฺโตยฺ “ยทิ สจฺจา ทมา จาคา, ขนฺตยา ภियฺโยช วิชฺช
 ตี”ติ เอตฺถ ปญฺญา “ทโม”ติ วุตฺตยา “ทาเนน ทเมน สยฺเมน สจฺจวชฺเชนา”ติ เอตฺถ อุปฺสถกมฺม
 “ทโม”ติ วุตฺตยํ “ทมฺวูปฺสเมนา”ติ เอตฺถ ขนฺติ “ทโม”ติ วุตฺตยา อิจฺเจว –

“อิฺนทฺริยสํวโร ปญฺญา, ขนฺติ จาปิ อุปฺสโถ;



อิมะ อตุถา ปวุจจุนุติ, ทมสทุเทเน สาสเน”ติย

ยา คติปาปุณเสุย ยายติ, ยายนุติย ปริยาโยช ยายมาโน มหาราชา, อทุทา สีนุตเร เนช
ยายนุโตช ยายนุตมณุยายติย ยาทานุนายีช ยายิตุ, ยายิตวา อิจจาทินิ

เอตุถ ปரியายสทุทสสุ อตุถุฑาโร วุจจเต, ปரியายสทุโท วารเทสนาการณเสุ สมนุโตโต
คนุตพพฎจาเน จ สทิสเ จ วตุตติย “กสสุ นุ โช อานนุท อชช ปริยาโย ภิกขุณิโย โอวทิตุ”นุติอาท
สุ หิ วาเร วตุตติย “มรุปิตุทิกปรียาโยตินิ ฐาเรหิ”ติอาทิสู เทสนายช “อิมินาปิ โช เต ราชณณ
ปรียาเยน เอร โหตุ”ติอาทิสู การณช “ปรียาโย”ติอาทิสู สมนุโตโต คนุตพพฎจาเนช “โกปสทุ
โท โชภปรียาโย”ติอาทิสู สทิสเ วตุตติย อิจจเวิ –

ปรียาโย วาร-เทสนาการณเสุ จ;
สมนุโตโตว คนุตพพ-ฎจาเน จ สทิสเ สियาย

ริ วสเนช รियติย

วิลี วิลีณาเวช สปปิ วิลีติย การิเต วิลาปยติย

วา คติคนุธเนสุย วายติย วาโย, วาโตช

สิวุ ตนุตสนุตาเนช สัพพิติ, สัสิพิพิติย สัพพิ, สัพพิพนุโตช การิเต – สัพพิเพติ, สัพพิพยติ, สัพพิ
พาเปติ, สัพพิพาปยติย

สิวุ คติโสสนเสุย สัพพิติย

ธิวุ ธิวุ นิสุสเนช ธิพิพิติย ธิพิพิติย

สา ตนุกรณช สियติ, สियนุติย

สา อนุตกมุนิย สियติ อนวเสสโต มาน สियติ สมุจจินุทตีติ อคคคโคโค มานสนุติ หิ วตุตติย

สา อสุสาทเนช รส สายติย สายิตุ, สายนช

สิ ปาณิปปสเวช สุยติ, ปสุยติย ปสุตตา คาวีช



กฤษุ ทรณทิตฺตีสุข กฤษุยติย

สิลิส อาลึงคเนย สิลิสสุตติย สิเลโสย

กิลิส อุปตาเปย กิลิสสุตติ, สํกิลิสสุตติย กิเลโส, สํกิเลโสย อิการโลเป กุสิสุตติ กุเลโส อิจจาที
นิย อปีจ มลีนตาปี กิลิสสทุเทน วุจจติ, กิลิมุจจตุตํ ปรีทหติย “จิตฺเตน สํกิลิมุจเจน, สํกิลิสสนุติ
มาณวา”ติอาทีสุ ฐาตุณฺ อเนกตฺถตายย

มส อปฺปีภาเว ขมายญจย มสสุตติย

ลิส อปฺปีภาเวย ลิสสุตติย เลโสย “ลิส เลสเน”ติปี ปจฺนฺติ อาจริยาช

ตส ปปาสาຍံย ตสสุตติ, ปรีตสสุตติย ปรีตสสุตนา, ตสึณนา, ตสึโตย

ทุส ทอสเนย ทุสสุตติย โทโส, ทอสน, ทอสึโตย

ทุส อปฺปีติยํย ทุสสุตติ, ปทุสสุตติย โทโส, ปโทโส, ทุฏฺจ, ปทุฏฺจ, ทุสโก, ทุสึโต, ทุสนาย

อสุ เขเปย เขโป ชิปนํย อสุสุตติย นิสฺสุตติอาทียติ จ ฐมํย อิสฺสาโสย

เอตฺถ จ นิสฺสุตฺตีติ ฉทุเทติ สตุถารํ ตถา ฐมมฺกษานาทินิย อิสฺสาโสติ อสุ อสุสุตติ ชิปตีติ อิสฺ
สาโส, ฐนุคฺคโหย

ยสุ ปยตเนย ยสุสุตติย นียสกมมํย

เอตฺถ จ เยน วินยกมฺเมน “นีสฺสาย เต วตฺถพพ”นฺติ นียสฺสิยติ ภาชาปียตีติ นียโส พาลํ, ตํ
นียสกมมํ นามย “กโรหิ เม ยกฺช นียสกมม”นฺติ เอตฺถ ปน นิคฺคหกมมํ นียสกมมํ นามย

ภสฺส ภสฺสเนย ภสฺสสุตติย ภสฺส, ภสฺสการโกย

วส สทุเทย สกุโณ วสสุตติย อโฆ มิคชาตานิ, สิงฺคาโล ตาต วสสุตติย มณฺฑุโก วสสุตติย

นส อทสฺสเนย นสฺสนฐมมํ นสฺสุตติย ปนสฺสุตติย วินสฺสุตติย นสฺส วสฺสิ, จร ปิเร วินสฺสช นฺนฺจ,
วินนฺจฺย การิเต – นาเสติ, นาสยติย



สุส ไสสเนหฺ ปรณฺณํ สุสฺสติยฺ การิตฺ – วาโต ปรณฺณํ โสเสติ, โสสยติยฺ กมฺเม – วาเตน ปรณฺณํ
โสสียติยฺ ภาเว กุริยาปทมฺปฺปสิทฺธํ โสโส, สุกฺขํ กมฺมจํ สุสฺสํ, สุสฺสนฺโตยฺ สุสฺสมาโน ททโทย

ตุส ตมฺมจฺยํ ตฺสฺสติ, สนฺตฺสฺสติยฺ สนฺตมฺมจฺ, สนฺโตโส, โตสนํ, ตมฺมจฺพฺ, ตฺสฺสิตพฺ, ตฺสฺสิตาย กา
ริเต “โตเสติ” อิจฺจาทีนฺย

หา ปรินฺหานิยฺ หายติ, ปรินฺหายติยฺ หายนฺติ ตตฺถ วพฺวาช ภาเว “ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลม
หฺโส วา, โส ปหฺยิสฺสตี”ติ จ “ราโค ปหฺยตี”ติ จ รุปฺยํ กมฺเม กุริยาปทมฺปฺปสิทฺธํ “ราโค ปหฺยตี”ติ
อิทํ ปน “หา จาเค”ติ วุตฺตสฺส ภูวาทิกณฺณิกธาตฺสฺส รุปํ “ราคํ ปชฺหตี”ติ กตฺตฺตฺปทสฺส ทสฺสนฺโตย

นห พนฺธเนหฺ นยฺหติยฺ อฺปนยฺหติยฺ สนฺนยฺหติยฺ สนฺนาโหยฺ สนฺนทฺโรย

มุห เวจฺจิตฺเตยฺ มุยฺหติ, สมฺมุยฺหติ, ปมุยฺหติยฺ โมโห, ปโมโหยฺ มุพฺโหยฺ โมมฺมุโห ปรฺริโสชฺ โมมฺมุหํ
จิตฺตํ การิตฺ – โมเหติยฺ ปโมหโกยฺ เอตฺถ จ โมมฺมุโหติ อวิสทตาย โมมฺมุโห, มหามฺมุพฺโหติ อตฺถโยย

สห สฺห สฺตฺติยํ สยฺหติยฺ สฺยฺหติย

นฺหา โสเจยฺเยยฺ นฺหายติ, อปฺปกฺขรานํ พหฺภาเว นฺหายติยฺ นฺหายิตฺวา, นฺหายิตฺวาช นฺหานํ,
นฺหานํ สีสํ นฺหาโตยฺ เอตฺถ จ สีสํ นฺหาโตติ สีสํ ธิวิตฺวา นฺหาโตติ อตฺถโย คเหตุพฺโพ โปราณฺเห
อนฺมตฺตฺตฺตฺต

สินฺห ปิตฺยํ สินฺยฺหติยฺ สินฺเหโก, สินฺเหโต, สินฺทฺโรยฺ ปฺตฺเต สินฺโห อชายถฺย อิการโลเปน
สฺเนโหยฺ ตถา หิ “นิสฺเนหมภิกงฺขามิ”ติ ปาพิ ทิสฺสติย

วิริพฺ ลชฺชาຍ် โจอฺทเน จยฺ วิริพฺโตยฺ ลชฺชาวเสนฺ อตฺถโย ปสิทฺโธ, น โจอฺทนาวเสนฺย ตถา หิ “วิ
ริพฺโตติ ลชฺชิตฺ”ติ อตฺถสฺวณฺณกา คฺรว ทนฺติ “ลชฺชนาการปฺตฺโต”ติ จย

ทิวาทิ เอตฺตกา ทิฏฺฐา, ธาตฺโว เม ยถาพลํ;
สุตฺเตสฺวณฺณเปปิ เปกฺขิตฺวา, คณฺหวโห อตฺถยฺตฺติโตติย

ทิวาทิกณฺณย

สฺวาทิกณฺณ



สุ สวเนย “สุโณติ, สุณาทิย สุณิสฺสย ปฏิสุสุณิ, ปฏิสุสุณิสฺสย อสุโสสิ, อสุโสสุย ปจจสุโสสิ, ปจจสุโสสุ” อิจจาทีนิ, “สุณิสฺสติ, โสสุสติ” อิจจาทีนิ จ ภวานุติย อพภาสวิสเย “สุสุสุสติ, สุสุสุสา” อิจจาทีนิย อนพภาสวิสเย – สวาโก, โสโต, สุณ, สุณนุโต, สุณมาน, สุยยมาน, สวาน, สุตฺย อสุยิตถาติ วา สุตฺย สุตวา, โสตํ, โสโณ, สุณิตํ, โสตุยฺ สุณิตวา, สุณิย, สุณิยาน, สุตวา, สุตวานย การิเต – สวาเวติ, สววยติย กมเม – สหุโท สุยยติ, สุยติ จย ภาวเ ปทรูปมปฺปสิทฺธย

ตตถ สวาโกติ อนฺเตवासโก, โส ทฺวิโร อากตปฺผลเ อนาคตปฺผลเ จ, ตตถ อากตปฺผลเ สวานนฺเต อริยาย ชาติยา ชาโตติ “สวาโก”ติ วุจจติ, อิตโร ครุณ โอวาทํ สุณาสฺสติ “สวาโก”ติย สวาโก, อนฺเตवासโก, สิสฺโสติ ปริยายาย

เอตถ สุตสทฺทสฺส อตฺถทฺธารํ วทาม สทฺธิ โสตสทฺทสฺส อตฺถทฺธารนย สุตสทฺโท สอุปสคฺโค ออุปสคฺโค จ ออุปปเทน, สุตสทฺโท จ –

คมเน วิสุสุเต ตินฺเต, นิโยโค’ปจิตฺปิ จ;
สทฺเท จ โสตทวารานุ-สารณาเตสุ ทิสฺสติย

ตถา หิ “เสนาย ปสุโต”ติอาทิสฺส คจจนฺโตติ อตฺโถย “สุตทมมฺสส ปสุโต”ติอาทิสฺส วิสุสุตทมมฺสสาติ อตฺโถย “อวสุสุตา อวสุสุตฺสส ปุริสปุคฺคสฺสา”ติอาทิสฺส ตินฺตสฺสาติ อตฺโถย “เยฆานปฺปสุตา ฐีรา”ติอาทิสฺส อญฺยตฺตาติ อตฺโถย “ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสุตํ อนปฺปก”นฺติอาทิสฺส อฺปจิตนฺติ อตฺโถย “ทิกฺขจํ สุตํ มุตํ วิญญาต”นฺติอาทิสฺส สทฺโทติ อตฺโถย “พหุสุสุโต โหติ สุตฺทโร สุตฺสนฺนิจโย”ติอาทิสฺส โสตทวารานุสารวิญญาตทมมฺชโรติ อตฺโถย

โสตสทฺโทปิ อเนกตฺถปฺปเกโทย ตถา เหส –

มฺสฺวิญญาณณาณฺสุ, ตณฺหาทิสฺส จ ทิสฺสติ;
ธารายํ อริยมคฺเค, จิตฺตสนฺตติยมฺปิ จย

“โสตายตณฺ, โสตธาตฺ, โสตินฺทฺริย”นฺติอาทิสฺส โสตสทฺโท มฺสฺโสเต ทิสฺสติ, “โสเตน สทฺทํ สุตฺวา”ติอาทิสฺส โสตวิญญาณนย “ทิปุพาย โสตธาตฺยา”ติอาทิสฺส ฆาณโสเตย “ยานิ โสตานิ โลกฺสมินฺติ, ยานิ เอตานิ โสตานิ มยา กิตฺติตานิ ปกิตฺติตานิ อากิขิตานิ เทสิตานิ ปณฺณปีตานิ ปญฺจปีตานิ วิวริตานิ วิภตฺตานิ อุตฺตานีกตานิ ปกาสิตานิยฺ เสยฺยถิ? ตณฺหาโสโต ทิกฺขจิสฺสโต กิเลสฺโสโต หุจจริตฺโสโต อวิชฺชาโสโต”ติอาทิสฺส ปณฺจสุ ฐมฺเมสุย “อทฺทสา โข ภควา มหนตฺ ทารุกฺขนฺธํ คจฺกายนฺทียา โสเตน วุยฺหมาน”นฺติอาทิสฺส อฺทกธารายํ “อริยสฺเสตํ อาวฺโส อญฺจจฺกิกฺกสฺส มคฺคสฺส อธิวจณฺ,



ยทึท้ สอัสอ"ตอทอที่สุ อรยมคเคช "ปรอัสสุส จ วอญณณอัสอต ปรชณนทอ อุกภยอต อพุโพจจอญนุณ ออช
ลอเก ปรตอฏอจอตมจ ปรลอเก ปรตอฏอจอตมจ"ตอทอที่สุ จอตตสนนตตอทยนตอช

สออสอตอ สุนชอช สอ ฮอ สอหมออสส วจนุ สุนณนทอตอ สออสอตอ วุจจตอช

ออมนอ ตทอทรณนอ –

สุนชอ สอสรเมยอโย จ, สออสอ สอโน จ กุกุกอโร;
สออสอ สวอโน สวอโน จ, สอพุอโร มอคทอสโนช

สอ สอสนอชอตอ'เม สททอ, ปรอมนอสนอ ปรอตตเร;
สอสนอชอ กุกุกอโร สอ'ตอ, ออเม ออตอธอสุ วตตเรช

สอสนอชอ สอสรเมยยอตอ, ออทอ พอหุวอจ ปรน;
ปรอตตตอ ปรอหมอธอธอสุ, ออญญตอราปรอ ออ ยอ นอโย;

กุกุกอโรตอ ออ ยอ ตตอธ, พอลกอเล รเวณ เว;
มอหลลเกปรอ สอสนอช, รุพุพอชอ สอปรอตตตอช

ตอทอ ฮอ ออฏจกธอจอชอ กุกุกอโรชอตอเก "เอ กุกุกอโร รออชกอลมอฮอ วทอฎอ, โกอเลยอชกอ วณณ
พลลปรนนอ"ตอออสมอปรอเทส เออวมตอธอ วณณอธอสุ "เอ กุกุกอโรตอ เอ สอสนอชอ ยอทอ ฮอ ตอโรอโนปรอ ปรสอสาอ
ปรอตอหมอตตอตอ ตทอหุชออตอปรอ สอจจอล "ชอสรอจจอล'ตอ, โกอมลอปรอ คพอจอจอจอ 'ปรอตอล'ตอ, สวอณณวณ
อโนปรอ กอโย 'ปรอตอกาโย'ตอ วุจจตอ, เออเมอ วสสสอตอโกปรอ สอสนอชอ 'กุกุกอโร'ตอ วุจจตอ, ตสอมา มอหลลกอ กอ
ยอปรนนอปรอ เต 'กุกุกอโร'ตอเวอ วุตตอ"ตอช

กอ ฮอ สออชอ กออสอตอ, กอธนอตอ, กอธนอตอช

สอ สอสมตอธอเอช สอสมตอธอวอ สอสมตอธอธอ, ยอทอ ทอชอชอชอ สอกุกอธนอตอ, สอกุกอธนอตอช อสอชอชอ
สอชอชอชอชอ สอโกชอ สอกอชอ

เออตอธอ สอโกทอทอ เทอวอราชอชอ สอ ฮอ ปรอฮอตอ สอฮอธอธอจ กอตอ สอกุกอธนอตอตอ สอโกชอ อปรอจ สอชอชอชอ
ออโย โกอจอชอชอ ตอทอ ฮอ "อธ ชอ มอหอนอโม สอโก"ตอทอทอ วุตตอชอ "ภคอวณตอธอจ ปรอจอชอโย มอ สอชอ สอสมทอ
ชอชอชอชอ ออลปรอชอ สอชอวอ วอทอ โกอ กุมอรา ปรอสมอชอวอ วอทอ โกอ กุมอรา"ตอ วจนอมุปรอทอชอ สอพอเพปรอ สอชอ



กุลเ ชาดตา “สกุยา”ติ จ “สากิยา”ติ จ “สกุกา”ติ จ วุจจนุติฯ เอตถ สุวาทิตุเตปิ อนนสสุสรชาดุโต
เอโกว อุณนปจจโย โหติ, น ญ ณาปจจยาดิ ทฎุจพพฯ

ชี ขเยช ชีโนติฯ ชีณาติฯ ชีณา ชาดติฯ ชีโนช อโยคา ฎุริสงชโยช

เค สทเทช คิโนติ, คิณาติฯ

จิ จเยช ฌนการสุส นการตุดช ปาการ จิโนติฯ จิต กุสลช เจโต ปุคคโลช

รุ อุปตاپะ รุโนติ, รุณาติฯ

ราช สาร สัทธิธิยช ราชุณาติฯ สารุณาติฯ ราชนช อาราชนช สารนช

ปิ ปิติยช ปิโนติ, ปิณาติฯ ปิติ, ปิโยช

อป ปาปุณเสสมฎุ จช ปาปุโนติ, ปาปุณาติฯ ปตโตช สพพณญต สตุถา ปตโตช สมปตโต
ยมสารนช สมฎุณาติ, น กิณจิจ อตถ อภิสสมฎุณาติฯ สมฎุณนโต, อภิสสมฎุณมานช

ตตถ **ปตโตติ** ปสทโท อุปสคโค “ปไปตี”ติ เอตถ **ปสทโท** วิยช ตถา หิ “ปตโต”ติ เอตถ
ปาปุณตี อตถ **ปปุพพสุส** อปชาดุสุส ปกาเร ลุตเต **ตปจจยสุส** ทวิภาโว ภาวติฯ ตตถ **น อภิสม**
ฎุณาตีติ น สมปาปุณาติ, น สาเชตีติ วุตต โหติฯ

ชิป เขเปช ชิปุณาติฯ ชิปปช **ชิปปนติ** มจจนปณชโรช

อาป พุยาปเนช อาปุณาติฯ อาโปช

มิ ปกเขปเนช มิโนติฯ มิโตช

เอตถ จ สพพคฺยุหเส นิมิยติ ปกชปิยตีติ **มิโตช** “มิโต หเว สตุตปแทน โหตี”ติ วจัน ปน
โวหารวเสน วุตต, น อตถวเสนช วุจเจยย เจ, โย โกจิจ อวิสุสาสิโก อตตโน ปฎุวิรุทโรปิ จ มิโต
นาม ภาเวยย, น เจว ทฎุจพพฯ เอวญจ ปน ทฎุจพพฯ “สตุตปทวิทิตหารมตเตนปิ สห คจจนโต สห
คจจนตสุส ปิยวาจานิจจารณน อณณมณญ อลาปสลุลาปกรณมตเตน มิโต นาม โหตีติ
วตตพพฯ กิการณา? ทพหวิสุสาโส มิโต นาม น ภาเวยยาดิ มิตตสุส คุณปัสสาวเสน เอว วุตต”
นติฯ



ว สวรรเษ วุโณติ, วุณชาติ, สัฎโณติ, สัฎณาติฯ ปณฺทิตโต สีสัฎโตย

สุ อภิสเวฯ อภิสโว นาม ปิพนํ มนฺถนํ สนฺธานํ สินฺหานํ วาฯ สุโณติ, สุณาติฯ

สี พนฺธเนฯ สีโนติฯ

สี นิสานเฯ สีโณติ, สีณาติฯ นิสิตสตุถํฯ

น หิ ญฺุณายํ สา ชุชฺชา, ลภติ ชิวฺหาย เณฺหนํ;

สุํนีสิตเน สตุเถน, เอวํ ทุพฺพภาสิตํ ภาณํ;

เอตถ ภาณนฺติ ภาณนฺตึฯ

วสุ ปาคพฺพิเยฯ ปาคพฺพิยํ นาม กายวาจามเนหิ ปคพฺพภาโวฯ วสุณาติฯ

อสุ พฺยาปเนฯ อสุณาติฯ อสุสุฯ

หิ คติพฺทุธีสุ อุปตาเป จฯ หิโนติฯ

เอตถ ปน อสมานนฺตตเตปิ สมานตถานํ สโมธานํ วุจฺจติฯ

ติถ ติค สฆ ทิกฺข กิวิ จิริ ชิริ ทาส ทุ หีสายํ ติคุณาติฯ ติคุณาติฯ สฆุณาติฯ ทิกฺขุณาติฯ
กิคุณาติฯ จิคุณาติฯ ชิคุณาติฯ ทาสุณาติฯ ทุโณติ, ทุณาตีติ รูปานิ หีสาวาจกานิ ภาวนฺติฯ

สุวาทิ เอตตกา ทิฏฺฐา, ชาติโว เม ยถาพลํ;

สุตฺเตสุวณฺเณปิ เปกฺขิตฺวา, คณฺวโห อตฺถยฺตุตีโตย

สุวาทิคโณยํ

กียาทิคณิก

กิ ทพฺพวินิมเยฯ ทพฺพวินิมโย กยวิกฺกยวเสน ภาณฺทสฺส ปริวตฺตนํฯ กิณาติ, กิณฺนฺติฯ วิก
กิณาติ, วิกฺกิณฺนฺติฯ เกตุํ, กิณฺตุํฯ วิกฺเกตุํ, วิกฺกิณฺตุํฯ กิณฺตฺวา, วิกฺกิณฺตฺวาฯ กิตํ ภาณฺทํฯ กโย,
วิกฺกโยฯ วิกฺกิณฺยฺย หนฺเยย วาฯ



ขี คติยัม ขีณาติย อติขีโณ สโรช ขัม, ขานิช นการสุส ฌการตุตย

ตตถ **ขีณาตีติ** คจจติย **อติขีโนติ** อติคโตย อตุรายัม ปาพิ “เสนติ จาปาติขีณา, ปุราณานิ
อนตุตถุน”นุติย ตตถ **จาปาติขีณา**ติ จาปโต อติขีณา อติคตยา **อฏฐกถายัม** ปน “**จาปาติขีณา**
จาปโต อติขีณา จาปา วินิมุตตาติ อตโธ”ติ ปทตถวิวรรณ กตัม, ตมปิ คตตถถถถถถ สนุชาย อธิป
ปายตถถถถถถ กตถถถถถ ทถถถถถถ ตตถ **ขนุติ** สคโคช โส หิ กตถถถถถถถถถถถถ “**ข**”นุติ วุจจติ
ย **ขานี**ติ สคคถ

จิ จเยช ปุณณัม จินาติย ปาการัม จินาติย ปารมีย วิจินาติ, วิจินติ จย ปุปผัม โอจินาติ, โอจินติ
วาช ปจินาติย ปจินิตวาช จิตัม กุสสยัม จโย สญจโยช จิต ปากาโรช จินาตีติ เจโต, อฏฐกถายัมกย
โย สคโต ปุณณสญจโยช “**สญจโย** ราสิ สมุโห ปิณโห คโณ สงฆ กทมโป วคโค กโร ฆฎา”อิจ
เจวมาทโย ปริยายาย

ชิ ชเยช ชินาติ, วิชินาติ, ชินียติย เซตา, ชินอย ชิต มาโรช มารัม ชิตอย ชิตวา, ชิตาวี, ชิตพ
โป, เซโย, ชยณัม, ชิตัม, วิชิตัม, ชโย, ปราชยณัม, ปราชโยช ยสส ชิตัม นาวชียติย ชิตมสส โนยาติ โก
จิ โลเกช ชโย หิ พุทฐสส สิริมโต อยัม, มารสส จ ปาปิมโต ปราชโยช

ตตถ **เซตา**ติ ชินาตีติ เซตา, โย โกจิ ปุคคโลช **อชินี**ติ **ชิน**โ, สพุพพณณ ฌมมราชาช ก็ โส อช
นิ? ปาปกเอ อกุสเล ฌมเม มาราทิอโรช จย อิติ ปาปกเอ อกุสเล ฌมเม มาราทโย จ อโรช **อชินี**ติ **ชิ**
โนช วุตตมปิ เจตัม –

“**มาทิส**า เว ชินา โหนติ, เย ปตตถา อาสวกชยัม;
ชิตา เม ปาปกกา ฌมมา, ตถถถถถ อูปก **ชิน**โ”ติ,

“**ตถาค**โต ภิกชเว อภิกุ อนภิกุโต”ติ จย

ชินสทโท หิ เกวโล สพุพพณณมหิ ปวตตติ, โสปปโท ปน ปจเจกพุทฐาทิสู ตมหิ จ ยถารหัม
ปวตตติย “**ปจเจก**ชิน, **โอริ**ชิน, **อโนริ**ชิน, **วิปาก**ชิน, **อวิปาก**ชิน”ติ อิมานेतถถถถถถ นิตถถถถถถถถถถถ
ย

ชิ ขานิชยัม ชินาติ, น ชินาติ น ชายเย, ชินโ รกสส มณิกุณนุทเล จ, ปุตุเต จ ทาเร จ ตถถ **ชิ**
โนช ชิน ฌนญจ ทาเส จย



เอตถ ปญจสุ กามคุณุณสุฯ “ฐุมํ กตตทา โหตี”ติ เอตถ ฐมมเทสนายํฯ “ชโช รตสุส ปญญาโน, ฐโม ปญญานมคคิโน”ติ เอตถ ปกตฺธิฐเมฯ อิจฺเจว –

โกชตถนหาวิตกฺเกสุ, ปญจกามคุณุณสุ จ;
เทสนายญจ ปกตฺธิ-ฐเม ฐโม ปวตฺตติฯ

โชนาติ ปญญาฯ วุตตถนเหตํ **นิทฺเทเส** “โชนา วุจฺจติ ปญญา, ยา ปญญา ปชานนา สม มาทิกฺกฺจ, กัการณา โชนาติ วุจฺจติ ปญญา? ยํ ตาย ปญญาฯ กายทฺจจฺจริตํ ฐตถญจ โชตถญจ สนฺ โชตถญจ นิทฺโชตถญจ, วจฺจิทฺตํ มโนทฺจจฺจริตํ ฐตถญจ โชตถญจ สนฺโชตถญจ นิทฺโชตถญจฯ ตํการณา โช นนา วุจฺจติ ปญญาฯ อถ วา สมมาทิกฺกฺจ มิจฺจนาทิกฺกฺจ ฐตทา จ โชตทา จ สนฺโชตทา จ นิทฺโชตทา จ, ตํ การณา โชนา วุจฺจติ ปญญา”ติฯ “โชนสุส หิ นตฺถิ กุหิณฺจ โลก, ปกปปีตา ทิกฺกฺจ ภาวามเวสุ”ติ อย เมตถ ปาพิ นิทฺสสนฺฯ อตฺร โชนา อสุส อตฺถิติ โชน, ตสุส โชนสุสาติ นิพฺพจณฺฯ ฐาตฺนมนนเกตถ ตาย ฐฐาตฺ กมฺปนตฺถปิ โชวนตฺถปิ วตฺตติฯ

มฺน ญาณฯ มฺนาติฯ โมนํ, มฺนึฯ อิมสฺมึ จาเน ฐาตฺยา อาชฺยาตฺเต เอกนฺเตน อนฺตโลโป ภาวติฯ **โสภิตตฺถ**ฯ ภาวติฯ ปน อนาคตฺวจเน อุการสุส วุทฺธิวเสน “อหํ โมนเนน โมนิสฺส”นฺติ ฐปนฺตฺรญจ ทิสฺสติฯ ตตฺถ **โมนิสฺสนฺติ** ฐานิสฺสํฯ นามตฺเต อนฺตโลโป น โหติฯ ตตฺถ โมนนฺติ กิณฺจ จาปี “น โมนเนน มฺนึ โหตี”ติ เอตถ ตฺถนฺทิวา “โมน”นฺติ วุจฺจติ, ตถาปี อิท “ญาณ”ติ วจฺนโต น โส อธิปฺเปโต, ญาณเมวาทิปฺเปตํ, ตสฺมา โมนเนยฺยปฺฐิปทาสงฺขาตํ มคฺคญาณโมนมฺปิ คเหตุพฺพฯ **มฺนึ**ติ มฺนาติ ฐานาติ หิตาหิตํ ปริจฺฉินฺทตีติ มฺนึฯ อถ วา ชนฺธาทีโลก ตฺลํ อโรเปตฺวา มินฺนโต วีย “อิม อชฺฉตฺติกา ชนฺธา, อิม พาทิรา”ติอาทินา นเยน อิม อฺโภ อตฺถ มฺนาตีติ **มฺนึ**ฯ เตนาห ภาววา –

“น โมนเนน มฺนึ โหตี, มฺนึทฺฐโป อวิทฺทสุ;
โย จ ตฺลํ ปคฺคยฺห, วรมาทาย ปณฺทิตฺย

ปาปานิ ปริวชฺเชติ, ส มฺนึ เตน โส มฺนึ;
โย มฺนาติ อฺโภ โลก, มฺนึ เตน ปวฺจฺจตี”ติฯ

อปราเปตฺถ ภาวติ อตฺถวิภาวนาฯ **มฺนึ**ติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ, กายโมนเนยฺยทิสฺสุ วา อญฺจตรํ, เตน สมฺนฺนาทตฺตทา ปคฺคโล “มฺนึ”ติ วุจฺจติฯ โส ปเนส อคาริยมฺนึ อนคาริยมฺนึ เสกขมฺนึ อเสกขมฺนึ ปจฺเจกมฺนึ มฺนึมฺนึติ อนเนกวิธฺฯ ตตฺถ **อคาริยมฺนึ**ติ คิหิปี อากตฺพล วิญญาตฺสาสนฺฯ **อน**



คาริยมุนีติ ตถารูปว ปพพชิตย เสกขมุนีติ สตต เสกขชย อเสกขมุนีติ ชีณาสวช ปจเจก
 มุนีติ ปจเจกพทุชย มุนีมุนีติ สมมาสมพทุชย ตถา หิ อายสุมปิ สาริปุตโต อาห “มุนีติ วุจ
 ติ ตถาคโต อรห สมมาสมพทุชย”ติย

ปู ปวเนช ปวณ โสชนช ปุณาติช ปุณณ, ปุตโต, ทนตโปณช

เอตถ จ **ปุณณ**ติ อตตโน การกั ปุณาติ โสเชตีติ ปุณณช อถ วา ยตถ สยั ออุปนณั ตัสน
 ตานั ปุณาติ วิโสเชตีติ **ปุณณ**ช กิณตัง? สจริตัง กุสลกมมช สกมมิกตตทา ชาตัสส การิตวเสน
 อตถวิวรรณั ลพภติช **ปุตโต**ติ อตตโน กุลั ปุณาติ โสเชตีติ ปุตโตช เอเวจ สติ หีนชจจัน จณทา
 ลาทีนั ปุตโต นาม น ภเวยยาติ น วตตพพั สททานมตถกถนสส นานปกาเรน ปวตติโต, ตสมา
 อตตโน ปิตุ หทยั ปุเรตีติ ปุตโตติ เอวมาทินาปิ นิพพจัน คเหตุพพเมวช นานาชาตวเสนปิ หิ
 ปทานิ สิทธิ สมปคจณติย

ปุตโต จ นาม อตรช เขตตรช อนุเตवासโก ทินนโกติ จตพพิชย ตตถ อตตทานั ปฏิจจ ชาโต
อตรช นามช สยนปิเจ ปลลนเก อเรติ เอวมาทิสู นิพพตโต **เขตตรช** นามช สนติเก สิปปคคณ
 หนโก **อนุเตवासโก** นามช ไปสาปนตถาย ทินโน ทินนโก นาม **ทนตโปณ**ติ ทนเต ปุณติ
 วิโสเชนติ เอเตนาติ ทนตโปณ, ทนตกฏจัน

ปี ตปปนกนตีสช ปินาตีติ **ปีติ**ช เอตถ จ **ปีตี**ติ ปินนั ปีติ, ตปปนั กนตีสติ จ วุตตัง โหติช
 อิทัง ภาววเสน นิพพจันช อิทัง ปน เหตุกตตวเสน ปินยตีติ **ปีติ**, ตปเปตีติ อตถช

สา ปเนสา ขุททกาปีติ ขณิกาปีติ โอกกนตีกาปีติ อพเพคาปีติ ฆรณาปีตีติ ปณจวิชา โหติช
 ตตถ **ขุททกาปีติ** สรีเร โลมหังสนมตตเมว กาทุ สกโกติช **ขณิกาปีติ** ขณ ขณ วิชชูปปาทสทิสสา
 โหติช **โอกกนตีกาปีติ** สมุททธีร วิจิ วิย กายั โอกกมิตวา โอกกมิตวา ภิชชติช **อพเพคาปีติ**
 พลวตี โหติ กายั อุททคคั กตวา อากาเส ลจฆาปนปพมาณา โหติช **ฆรณาปีติ**ยา ปน ออุปน
 นาย สกสสรีร ฐมิตวา ปูริตวตถิ วิย มหตา อุกโกเขน ปกขนทพพตทจจัน วิย จ อนุปริมุญัง โหติ,
 เอว ปณจวิชา ปีติ, สา สมปิยายนลกขณตตทา “**ปีณาตี**”ติ ปีตีติ สททกตตวเสนปิ วตตัง ยชชติช
 เอตถ “**ปิยายติ, ปีตา, ปีโย, เปโม**”ติอาทีนั **ปี**ชาตยา เอว รุปานิช ตตถ “**ปุตตัง ปิยายตีติ ปีตา**”ติ
 วทนติช **ปิ**ยายิตพโพติ **ปีโย**ช เปมณั เปโมช

มา **ปริมา**ณช มินาติช มานั, ปริมาณั, มตตัง, มตตทา, มโน, วิมานั, มินิตพพ, เมตพพ, ฉายา
 เมตพพช อิทิสเสสุ จาเนสุ **อนิ**ยปจจโย น ลพภติช



เอตถ มโนติ เอกาย นาพิยา เอกาย จ ตุลา ย มินมาโน วีย อารมมณ มินาติ ปริจฉินทตีติ
 มโนช วิเสสโต มินียเต ปริจฉินทียเตติ วิมานัง, เทวานัง ปุณณพเลน นิพพตตพยุมห์ เทวนิเกตัง ยัม
 วิมานัง อุปโสภิตัง, ปภาสตีมิทัง พยุมหนติ จ อาทินา โถมียติช

มี หีสายัม มินาติช มีโน, กุมีนัง

เอตถ มโนติ มจฺจนุช มจฺจนุสส หิ “มีโน มจฺจนุ อมฺพุช วาริชฺช วาริจโร”ติ อนเภานิ นามานิช
 วิเสสนามานิ ปน “อมโร ชลิสฺส จนฺทกุลโล กนฺทผลิ อินฺทผลิ อินฺทวโล กุลิสฺส วามิ กุญฺกุตโล กณฺทชิ
 โก สกุโล มงฺกุโร สิงฺคี สตวฺงโก โรหิตโต ปาจีโน กาโณ สวฺงโก ปาธุโส” อิจฺเจวมาทีนิ, “ติมิ ติมิญฺค
 โล” อิจฺเจวมาทีนิ จ ภาวนฺติช กุมีนหนฺติ กุจฺฉินเภากาเรน มจฺเจ มินหนฺติ หีสนฺติ เอเตนาติ กุมีนัง,
 มจฺจนุชนปณฺชโรช โส ปน ปาพิยัม กุมีนสทฺเทน วุจฺจติช ตถา หิ –

“วาริชฺชเสว เม สโต, พนฺชสฺส กุมีนามุเข;
 อุกโกสตี ปหฺรตี, ปิเย ปุตฺเต อปฺสสโต”ติ

ปาพิ ทิสฺสติช

มู พนฺชเนช มุณาติช มุณิช

เอตถ มุณีติ อตฺตโน จิตฺตัม มุณาติ มวตี พนฺชตี รากโทสาทิวสํ คนฺตุํ น เทตีติ มุณิช

ริ คติเทสเนสุช ริกาติช เรณุช นการสฺส ณฑตฺตัง

ลี สีเลเสช ลินาติ, นิลินาติช ลินัง, สลฺลีนัง, ปฏิสลฺลานัง

วี **ตฺนุตฺตสฺนตาเนช** วตฺถัม วินาติช อิมินา สุตฺเตน จีวรํ วินาหิช กมฺเม – อิทัง โช อาวุโส จีวรํ มํ
 อุกทิสฺส วิยฺยติช วีตัง สุวีตัง อปฺปกัง โหตี เวตพฺพชฺช การิเต “วายาเปตี, ตนฺตวาเยหิ จีวรํ วา
 ยาเปสฺสามาตี จีวรํ วายาเปสฺสุ” อิจฺเจวมาทีนิ ภาวนฺติช

วี หีสายัม วินาติช เวณุช เวณฺตุตี วโสช

ลฺล เชนเนช ลฺลนาติช โลณัง, กุสลํ, พาโล, ลฺลโตช



เอตถ จ โลกนฺตฺติ ลุณาตฺติ วีตฺรสมภาวํ วินาสฺเสตฺติ สฺรสมภาวํ กโรตฺตีตฺติ โลกนํ, ลวณํ ภูโส วีย
หตฺถปฺปทฺทสํ อกฺุสสธมฺเม ลุณาตฺตีตฺติ กุสฺลํ, อนวชฺชอฏฺฐวฺวิปาภกฺุขโน ฌมฺโฆ ทิฏฺฐจฺจมฺมิภสฺสมฺปราย
เก ทฺเว อตฺถเอ ลุณาตฺตีตฺติ พาลो, อวิทฺวาชฺช ลฺลิตฺติ มกฺุภกฺุโก วุจฺจติชฺช ตสฺส หิ สุตฺตํ “ลฺลิตฺตฺตฺต”นฺตฺติ วทฺน
ติชฺช ยฺยสํ ปาตฺตุํ ปฏฺงคฺคมกฺุขิกาทินํ ชีวิตํ ลุณาตฺตีตฺติ ลฺลิตฺเตชฺช

สี พนฺธเนชฺช สีนาตฺติชฺช สีมา, สีสํช

เอตถ สีมาตฺติ สีนียเต สมคฺเคน สงฺเขน กมฺมวาจาชฺช พนฺธิชฺชเตตฺติ สีมาชฺช สา ทฺวิธา พทฺชสีมา
อพทฺชสีมาตฺติชฺช ตาสฺส อพทฺชสีมา มรียาทกฺรณวเสน “สีมา”ตฺติ เวทิตพฺพาชฺช สีนาตฺติ พนฺธติ เกเส โฆพิ
กฺรณวเสน เอตฺถาตฺติ สีสํช อญฺญานิปิ โยเชตพฺพานิชฺช

สา ปาเกชฺช สีนาตฺติชฺช

สุ หีสายํชฺช สฺนนาตฺติชฺช ปรสฺช ปรํ สฺนนฺตฺติ หีสนฺตฺติ เอเตนาตฺติ ปรสฺช

อส โภชเนชฺช วุตฺตานํ ผลมฺสนาตฺติชฺช อสนํช

เอตถ อสนนฺตฺติ อาหาโรชฺช โส หิ อสียติ ภูณฺชียตฺตีตฺติ “อสน”นฺตฺติ วุจฺจติชฺช “อสนาถ ฆาทถ ปิวถา”
ตฺติ อิทเมตฺถ นิตฺสสนํช

กิลิส วิพาธเนชฺช กิลิสฺนาตฺติชฺช กิลโสช

เอตถ จ กิลโสติ ราคาทโยปิ ทฺกฺขมฺปิ วุจฺจติชฺช

อฺุทฺธส อฺุญฺเจชฺช อฺุญฺโเจ ปรียะสนํช อฺุทฺธสนาตฺติชฺช

อิส อภิกฺุชเณชฺช อิสฺนาตฺติชฺช

วิส วิปฺปโยเคชฺช วิสฺนาตฺติชฺช วิสํช

ปฺุส สีเนหสวณปฺุรเณสฺช ปฺุสนาตฺติชฺช

ปฺุส โปสเนชฺช ปฺุสนาตฺติชฺช

มฺุส เถยฺเยชฺช มฺุสนาตฺติชฺช มฺุสโลช



กียาที เอตุตกา ทิฏฐา, ชาติโว เม ยถาพลั;
สุตเตสวณเณปี เปกขิตวา, คณหฺวโ อตฺถยฺตติโตย

สาสนา โลกโต เจเต,
ทสฺสิตา เตสฺ โลกโต;
สาสนสฺโสปการาย,
วุตฺตา ตทนฺรูปรกาย

กียาทีคณเฑย

คหาทีคณิก

อิทานิ คหาทีคณิ วุจฺจเตยฺ เอตุเถเก เอวํ มณฺณนฺตฺติย

คหาทีนํ คณิ นาม, ปจฺเจกํ นฺปลพฺภติ;
อถเมโก คหฺชาตฺ, คหาทีนํ คณิ สียาย

ยโต ปฺปนฺหา ปรา เหยยฺ, ชาติโต ชินสาสนเ;
เตปี อณฺเณ น วิชฺชนฺติ, อณฺณตฺร คหฺชาตฺยา

อิติ จินฺตาย เอกจฺเจ, คหฺชาตฺ กียาทีนํ;
ปกฺขิปิสุ คณเ เอวํ, น วทิสฺสุ คหาทีกํ

น เตสํ คหณํ ธีโร, คณฺเหยย สฺวิจฺกฺขณเ;
ยโต กจฺจายเน วุตฺโต, คหาทีนํ คณิ วิสฺสุ

“คหาทีโต ปฺปนฺหา” อิติ, ลกฺขณํ วทตา หิ โส;
กจฺจายเนน ครุณา, ทสฺสีโต นนฺ สาสนเ

สเจ วิสฺสุ คหาทีนํ, คณิ นาม น ลพฺภติ;
คหาทีทีปเก สุตฺเต, หิตฺวาน พาหิรํ อิทํ

“คหโต ปฺปนฺหา” อิจฺเจว, วุตฺตพฺพํ อถ วา ปน;
“กียาทีโต นาปฺปนฺหา”ติ, กาทพฺพํ เอกลกฺขณเ



ยสุมา ตถา น วุตตมฺจ, น กตมฺเจกลกฺขณํ;
 ตสฺมา อโย วิสุํเยว, คโณ อิจฺเจว ฅายติฯ

“สรา สเร โลป”มิตฺติ-อาทึนฺน ลกฺขณานิว;
 คมฺภีรํ ลกฺขณํ เอตํ, ทุชฺชานํ ตกฺกคาหิณาย

อุสาทโยปิ สนฺธาย, อาทิกฺคโห กโต ตหิ;
 ตถา หิ “อุณฺหาเปตฺตี”ติ, อาทิจฺรูปานิ ทิสฺสเรฯ

อิทานิ ปากฺกํ กตฺวา, อาทิสทฺทผลํ อหํ;
 สปปโยคํ คหาทึนํ, คณํ วกฺขามิ เม สุณฺฯ

คห อุปาทาเนฯ อุปาทานํ คหณํ, น กิเลสฺอุปาทานํฯ อุปสทฺโท เหตุถ น กิณฺจิจิ อตฺถวิเสสํ วท
 ตึฯ อถ วา กาเยน จิตฺเตน วา อุปคฺคฺนตฺวา อาทานํ คหณํ อุปาทานนฺตฺติ สมึปตฺโต อุปสทฺโทฯ กตฺถ
 จิ หิ อุปสทฺโท อาทานสทฺทสทฺทิตฺโต ทพฺพคฺคฺคหณฺเน วตฺตติ “กามฺอุปาทาน”นฺตฺติอาทิสฺสุฯ อิธ ปน
 ทพฺพคฺคฺคหณํ วา โหตุ ลิตฺถิลคฺคฺคหณํ วา, ยํ กิณฺจิจิ คหณํ อุปาทานเมว, ตสฺมา คหฺชาตฺตุ คหณฺเน วตฺตติ
 ตฺติ อตฺโตถ คเหตุตฺตฺโปฯ เฆปฺปติ, คณฺหาติ วาฯ ปรีคฺคคณฺหาติ, ปฏฺิกคณฺหาติ, อธิคณฺหาติ, ปคคณฺหา
 ตฺติ, นิคคณฺหาติฯ ปชานคณฺหนโกฯ คณฺหิตฺตุํ, อคคณฺหิตฺตุํ, คณฺหิตฺวา, อคคณฺหิตฺวาฯ อณฺณถาปิ รุ
 ปานิ ภาวนฺตึฯ อหํ ชาลํ คเหตุสฺสามิฯ คเหตุตฺตุฯ คเหตุวาทฺ อคฺคาหโก, สงฺคาหโก, อชฺโฆคาหฺโพฯ กา
 ริเต “คณฺหาเปตฺติ, คณฺหาปยติ, อณฺณตฺรํ สติปฏฺุจฺจํ อคคณฺหาเปนฺตฺติ, สทฺธิ อมจฺจสทฺสเสน คณฺ
 หาเปตฺตฺวาฯ อุปชฺฉมฺ คหาเปตฺตฺโปฯ อุปชฺฉมฺ คหาเปตฺตฺวาฯ คาเหตุติ, คาหยติ, คหาเปสฺสตีฯ คา
 หาปยนฺตฺติ สพฺภาวํฯ คาหโก, คาเหตุวาทฺ” อิจฺจาทึนฺนฯ กมฺมณิ – คยฺหติ, สงฺคยฺหติ, คณฺหียติ วาฯ
 ตถา หิ “คณฺหียนฺตฺติ อคคณฺหียนฺตฺติ”ติ นินฺทฺเทสฺปาหิ ทิสฺสตีฯ “เคหํ, คาโ, ปรีคฺคโ, สงฺคาหโก,
 สงฺคเหตุา” อิจฺจาทึนฺน โยเชตฺตฺพพานิฯ

ตตฺร อการานนฺตฺรตฺตฺยนฺตฺตฺพานํ “เฆปฺปติ, เฆปฺปนฺตฺติฯ เฆปฺปสึ”ติ จ “คณฺหติ, คณฺहनฺตฺติฯ
 คณฺหสึ”ติ จ อาทึนา นเยน สพฺพาสฺสุ วิภตฺตฺสึ สพฺพถา ปทฺมาลา โยเชตฺตฺพพาฯ อากาเรกา
 รานนฺตฺรตฺตฺยนฺตฺตฺพานํ “คณฺหาติ คณฺหาเปตฺตี”ติอาทึนา ยถาสมฺภวํ ปทฺมาลา โยเชตฺตฺพพา วชฺ
 เชตฺตฺพพฏฺุจฺจํ วชฺเชตฺตฺวาฯ



อิมานิ ปน ปสิทธานิ กานิจิ อชชตนิรูปานิ “อคคหิ มตติกาปตตัญ อคคหุ, อคคหิสฺสุ, อคคเห
 สฺ”นฺติฯ ภาวิสุสนฺตฺติอาทิสฺ คเหสฺสติ, คเหสฺสนฺติฯ เสสฺ ปฺริปฺณณํ กาทพฺพํ อคคหิสฺสา, อคคหิสฺสฺสุฯ
 เสสฺ ปฺริปฺณณํ กาทพฺพํ

อุส ทาเหย ทาโห อุณฺหํ อุสฺติ ททตฺติ อุณฺหํ อุณฺหสทฺโ “อุณฺหํ ภาตฺตํ ภาตฺตํ”ติอาทิสฺ
 ทพฺพมเปกฺขติ, “สิตฺ อุณฺหํ ปภฺวิหนฺตฺ”ติอาทิสฺ ปน คณฺ อุณฺหภาวสฺส อิจฺฉิตตฺตยาฯ อุณฺหภาโว หิ
 สิตฺภาโว จ คฺโนฯ

ตส วิปาสายํ ตณฺหาฯ เกณฺฐเจน ตณฺหา? ตสฺสติ ปฺริตสฺสตีติ อตฺเถนฯ

ชฺฐสิ ปิตฺเสวเนสฺสุ ชฺฐนฺโห สมโยฯ กาเพ วา ยทิ วา ชฺฐนฺเห, ยทา วายติ มาลฺุโตฯ

ตตฺถ ชฺฐนฺโหติ โชเสติ โลกสฺส ปิตฺโสมนสฺสญจ อุปฺปาเทตฺติ ชฺฐนฺโหฯ

**ชฺฐต ทิตฺตฺติยํ ชฺฐนฺหา รตฺติฯ โชตฺติ สยํ นิปฺปภาปิ สมานา จนฺทตารกฺปฺภาเสนปิ ทิพฺพติ
 วิโรจติ สปฺปภา โหตฺติ ชฺฐนฺหาฯ**

สา ตนฺุกรณฺฯ สณฺหฺวาจาฯ สฺยติ ตนฺุกรฺยติ, น ผรฺุสภาเวน กกฺกสา กรฺยตีติ สณฺหาฯ

**โส อนฺตมมฺนิฯ สณฺหํ, ฌาณฺฯ สฺยติ สยํ สุขุมภาเวน อตฺิสฺสุขุมมฺปิ อตฺถํ อนฺตํ กโรติ นิปฺตฺติ
 ปาเปตีติ สณฺหํฯ**

ติช นิสานฺเนฯ นิสานํ ติกฺขตาฯ ตินฺโห ปฺรสฺฯ ติติกฺขตีติ ตินฺโหฯ

**สิ เสวายํ อตฺตโน หิตมาสีสนฺเตหิ เสวียเตติ สิปฺปํ, ยํ กิณฺจ ชฺวิตฺเตตฺุ สิกฺขิตพฺพํ สิปฺปายตฺนํ
 ฯ อปิจ สิปฺปนฺติ อฏฺุจารส มหาสิปฺปานิ – สฺติ สฺมมฺติ พฺยากรณํ ฉนฺโทวิทฺติ นฺริตฺติ โชตฺิสตฺถํ สิกฺขา
 โมกฺขฌาณํ กรฺยาวิธิ ฐนฺุพฺเพโท หตฺถิสิกฺขา กามตฺนํ อสฺสสกฺขณํ ปฺราณํ อิตฺหาโส นฺติ ตกฺโก
 เวชชกฺกจาติฯ**

กฺ กุจฺฉายํ กุจฺฉา ครหาฯ กณฺหา ฐมฺมาฯ กณฺโห ปฺริโสฯ

**ตตฺถ กณฺหาติ อปฺภสฺสรภาวกรณฺตฺตา ปณฺุเทเตหิ กุจฺฉิตพฺพา ครหิตพฺพาติ กณฺหา,
 อกฺุสสฐมฺมาฯ กาพวณฺณตฺตา สฺวณฺณวณฺณาทิกํ อุปฺนิชาย กุจฺฉิตพฺโพ นินฺุทิตพฺโพติ กณฺโห,
 กาพวณฺโณฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ –**



“กณฺโห วตายํ ปุริโส, กณฺหํ ภูณฺชติ โภชนํ;
กณฺहे ภูมิปปเทสฺสุมิ, น มยฺหํ มนโส ปิโย”ติ จ,

“น กณฺโห ตจฺสา โหติ,
อนฺโตสวโร หิ พุราหฺมณฺ;
ยสฺมิ ปาปานิ กมฺมานิ,
ส เว กณฺโห สุขมฺปตี”ติ จฯ

อิจฺเจว –

คหาทิกเก ชาตฺตคณฺ, สนฺชาย ตสิอาทโย;
อาทิกคโห กโต ปฺปนฺหา, คหาทิสฺส ยถารหฺ

คหโต ชาตฺตโต หิ ปฺโป, อาชฺยตตเตวทิสฺสติ;
อาชฺยตตเต จ นามตเต, ญฺหาสทฺโท อฺสโต ตถาย

อฺสคเหหิ อญฺญสฺมา, นามตเตว ทฺเว มตา;
เอว วิเสสโต เมยฺโย, คหาทิกคณฺนิจฺจโยฯ

เอตถ ปน กิณฺจาปิ สาสเน “ตณฺหายตี”ติ กุริยาปทมิปิ ทิสฺสติ, ตถापि ตสฺส “ปพฺพตายติ, เมตฺตตายตี”ติอาทินิ วิย นามสฺมา วิหิตสฺส आयปจฺจยสฺส วเสน สิทฺชตฺตา กุริยาปทตฺเตปิ ญฺหาปจฺจโย มุชฺยโต ลพฺภตีติ น สกฺกา วตฺตฺย “ตณฺหายตี”ติ หิ อิหิ ญฺหาปจฺจยวตา ตสฺชาตฺโต นิปฺพนนตณฺหาสทฺทสฺมา ปฺรสฺส आयปจฺจยสฺส วเสน นิปฺพนนฺช ตถา กิณฺจาปิ รูปียสฺสโฆหารสิกฺขาปทวณฺณนายํ “วาสิผลํ ตาเปตฺวา อุกํ วา ชีริ วา อฺนฺหาเปตี”ติ อิมสฺมิ ปเทเส “อฺนฺหาเปตี”ติ เหตุกตฺตฺวาจกํ กุริยาปทํ ทิสฺสติ, ตถापि ตสฺส ญฺหาปจฺจยวตา อฺสชาตฺโต นิปฺพนนอฺนฺหาสทฺทโต วิหิตสฺส การิตสณฺณสฺส ญาเปปจฺจยสฺส วเสน นิปฺพนนตฺตา กุริยาปทตฺเตปิ ญฺหาปจฺจโย มุชฺยโต ลพฺภตีติ น สกฺกา วตฺตฺย “อฺนฺหาเปตี”ติ อิหิ วตฺตฺตฺปการอฺนฺหาสทฺทโต ญาเปปจฺจยวเสน นิปฺพนนฺ, เอตสฺมิ ทิฏฺฐเจ “อฺนฺหาปยตี”ติ ปทมิปิ ทิฏฺฐเมว โหติฯ

กิณฺจ ภฺยโย วินยญฺจกถายํ “อฺนฺหาเปตี”ติ การิตปทสฺส ทิฏฺฐตฺตาเยว “อฺนฺหตี”ติ กตฺตฺปทมิปิ นยโต ทิฏฺฐเมว โหติ กตฺตฺตฺการิตปทานํ เอกชาตฺตฺมิ อฺปลพฺภมานตฺตา, ยถา? คณฺหติ, คณฺหาเปตี, คจฺจติ, คจฺจาเปตีติ, ตสฺมา “อฺส ทาเห”ติ ชาตฺตฺส “อฺนฺหตี”ติ รูปี อฺปลพฺภตีติ มนฺต



วา “อุณหตตีติ อุณห”นุติ นิพพจนํ กาทพพํ อิติ ปุบฺปจฺจโย **คหโต** จ อณฺณโต จ เอกธา ลพฺภติ,
ณฺหาปจฺจโย ปน **คหโต** อุสโต จ ทฺวิธา อณฺณโต เอกธา ลพฺภตตีติ ทฏฺจพพํ กิณฺจาเปตฺถ เหวํ
 นิยมํ วุตฺโต, ตถาปิ สาฏฺจกเถ เตปิฏฺเฏ พุทฺทวจนเ อณฺณานิปี เอเกกสฺส ธาตุสฺส นามิกปทานิ
 ทฺเว ทฺเว กฺริยาปทานิ วิจินิตพฺพานิฯ เยน ปน พุทฺทวจนานุรูปเ นเยน **คหาทิ**คณเ **อาทิส**ทฺเทน
ตสธาตาทโย อมฺเหหิ คหิตา, อิมสฺมา นยา อณฺโณ นโย ปสฺตถตโร นตฺถิ, อยเมว ปสฺตถตโร, ตส
 มา อยํ นีติ สาสนฏฺฐิตฺติยา आयสฺมนฺเตหิ สาธุกํ ธาเรตพฺพา วาเจตพฺพา จ

คหาทิ เอตฺตกา ทิฏฺฐา, ธาตโว เม ยถापฺลํ;
 สฺตฺเตสฺวณฺเณปิ เปกฺขิตฺวา, คณฺหวุโ อตฺถยฺตุติโตฯ

คหาทิคณเ

ตนาทิคณิก

ตฺนุ วิตฺถาเรฯ ตโนติฯ आयตनํ, ตฺนุฯ กम्मणि “ตฺนियฺยติ, ตฺนियฺยนฺติฯ วิตฺนियฺยตี”ติ รูปานิฯ อต
 รายํ ปาพิ “ยถา हि आसर्गं जम्भं, प्लपुया विदन्वियती”ติฯ ครุ ปน “ปตฺายเต, ปตฺณฺยตี”ติ รูปานि
 วทฺนฺติฯ ตฺนิตฺุ, ตฺนิตฺวานฯ ตฺมนฺตาทิรูปานิฯ

ตตฺถ **आयต**นฺนฺติ आयภฺเต ฆมฺเม ตโนติ วิตฺถาเรตตีติ आयตนํฯ **ตฺนุ**ติ สรีริฯ ตณฺหิ กลลโต
 ปฏฺจาย กम्मาทิหิ ยถาสมฺภวํ ตฺนियฺยติ วิตฺถารियตี มหตฺตํ ปาปิยตีติ “ตฺนุ”ติ วุจฺจติฯ “ตฺนุ วฺปฺ สรีริ
 ํ กายเ เทโห”ติอาทโย สรีรวาจกา สทฺทหาย สรีริ ฆนฺธปณฺจกํฯ ยณฺหิ มหาฆโน สรีริณฺติ วทตี, ตํ
 ปรมตฺถโต ฆนฺธปณฺจกมตฺตเมว, น ตโต อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา อุปลพฺภติฯ “กามราคพฺยาปาทานํ
 ตฺนุตฺตกรํ สกทาคามิมคฺคจิตฺต”นฺติอาทิสฺ ปน **ตฺนุ**สทฺโท อปฺปตฺถวาทโก, อปฺปตฺถวาทกสฺส จ ตสฺส
 กฺริยาปทํ น ปสฺสาม, ตสฺมา นิปาตปเทน เตน ภาวิตพพํ **ตฺนุ**สทฺโท นิปาตปทฺนฺติ วุตฺตฏฺฐานมฺปิ
 น ปสฺสาม, นิจฺจเยน ปน อนิพฺพนฺนปาทฺปิโกติ คเหตุพฺโพฯ

ตโนติ, ตโนนฺติฯ ตโนสิ, ตโนถฯ ตโนมิ, ตโนมฯ ตฺนุเต, ตฺนุเตฯ ตฺนุเส, ตฺนุเส, ตฺนุเวฯ
 ตเน, ตฺนุเมฯ เสสํ ยถาสมฺภวํ วิตฺถาเรตพพํ

ตโนตฺ, ตโนนฺตฺฯ ตเนยฺ, ตเน, ตเนยฺยฺฯ วิตฺน, วิตฺนฺฯ อตนา, อตฺนฺฯ อมฺมาย ปตฺนุ เกสฺยาฯ
 อตนิ, อตนิสฺฯ ตนิสฺสตี, ตนิสฺสนฺติฯ อตนิสฺสา, อตนิสฺสฺสฺฯ กम्मणि “ตฺนियฺยติ, ตฺนियฺยนฺติฯ ตฺนियฺยตี”
 ติอาทินา วิตฺถาเรตพพํ



สก สตุติยัม สตุติ สมตถภาโว สกุโกติ สกุโกช วิณณาเปตุ อสกุชช สกุชิสฺสสสิช สกุชติช
ตุวมปิ อมม ปพพชิตุ สกุชิสฺสสสิช สกุเกเต ชราย ปฏิกมม กาคุนฺติ ปาพิช

ตตถ สกุโกติ เทวราชาช โส หิ อตถานํ สหสฺสมปิ มุหุตฺเตน จินฺตนสมตถตตาย สปรหิตํ กาคุํ
สกุโกตีติ “สกุโก”ติ วุจฺจติช อณฺณตฺร ปน ธาตุนํ อวิสเย ตทฺชิตฺวเสน สกุจจํ ทานํ อทาสีติ สกุโก
ติ เอวมปิ อตถํ คเหตุวา สกุสทฺโท นิสฺส
เทวานมินฺโท ปุพฺเพ มนุสฺส
โตช สกุโกนฺตีช สกุโกนฺตํ กุลํช

ขุณฺ ขิณฺ หิสายํ ขุณฺติช ขิณฺติช

อิณฺ คติยํ อิณฺติช อิณฺ อิณฺนิโกช

ติณฺ อทเนช ติณฺติช ติณฺช เอตถ ติณฺนฺติ ยวสฺช ตณฺหิ ติณฺนิยเต ติณฺนทฺชหิ โคณาทิหิ อทีย
เต ชาทียเตติ ติณฺช

มิณฺ ทิตฺติยํ มิณฺติช

หนฺ อปนยเนช อปนยณฺ อนาคตฺตํ นินฺพจนตากรณฺช หนฺติช หนฺเตช

ปนฺ ทาเน ปนฺติช ปนฺเตช

มนฺ โพรเนช มนฺติช มนฺเตช มนฺช มนฺช มาณสฺช มนฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
มานโวช มาณโวช

เอตถ มโนติ มนฺเต พุชฺชตีติ มโน, เอว มนฺช อิมสฺ ปน ทฺวินฺนํ มนฺสทฺทานํ “ยสฺมิ มโน นินฺ
สติช สนฺตํ ตสฺส มนฺ โหตี”ติอาทิสฺ ปุณฺนปฺสกลิงฺคตา ทฏฺฐพฺพาช มาณสนฺติ ราโคปิ จิตฺตมฺปิ
อรหตฺตมฺปิช “อนฺตลิกฺขจโร ปาโส, ยวายํ จรติ มาณโส”ติ เอตถ หิ ราโค มาณสฺช “จิตฺตํ มโน
माणส”นฺติ เอตถ จิตฺตํ “อปฺปตฺตมาณโส เสกฺโข, กาลํ กยิรา ชเน สฺสฺสฺส”ติ เอตถ อรหตฺตํช เอต
เถตํ วุจฺจติ –

ราโค จิตฺตํ อรหตฺตณฺจ, “มาณส”นฺติ สมิริตํ;

สตุถฺโน สาสเน ปาป-สาสเน’ขิลสาสเนช



ตตถ สมฺปยุตฺตมฺหสิ ภาวติ ราโค **มานโส** มโน เอว มานสนฺติ กตฺวา จิตฺตํ **มานสํ** อนว
 เสสโต มานํ สียติ สมฺจุฉินฺทตีติ อคฺคมคฺโค **มานสํ** ตฺนฺนิพฺพตฺตตฺตา ปน อรหตฺตสฺส มานสตา
 ทฏฺฐพฺพาฯ **มฺหฺ**ติ สฺตฺโตฯ “เยน จกฺขฺปสาเทน, ฐฺปานิ มนฺุ ปสฺสตี”ติ เอตฺถ หิ “มฺหฺ”ติ สฺตฺโต วุตฺโต
 ฺย อถ วา **มฺหฺ**ติ ปจฺมกปฺปิกกาเล มนฺุสฺसानํ มาตาปิตฺถุจฺจาเน จิตฺโต มนฺุนามโก ปุริโส, โย สาสเน
 “มหาสมมตราชา”ติ วุตฺโตฯ โส หิ สกฺลโลกสฺส หิตํ กาทํ มนฺุเต ชานาตีติ “มฺหฺ”ติ วุจฺจติฯ ยถาพลํ
 อตฺตโน หิตํ มนฺุเต ชานาตีติ **มฺหฺ**โส, มนฺุสฺส วา อสฺสนนฺตฺตา **มฺหฺ**โสฯ อถ วา วุตฺตปฺปการสฺส
 มนฺุโน อปจฺจํ **มฺหฺ**โสฯ เอว **มานโว** **มาณโว** จ, **น**การสฺส หิ **น**การเอ กเต “**มาณโว**”ติ ฐฺปํ สิชฺฆติ
 ฺย เกจิ ปนาหุ “ทฺนตฺชนการสฺหิตฺโต **มาณวสฺ**ทฺโท สพฺพสตฺตสฺสอารณฺวจโน, มฺุทฺชชนการสฺหิตฺโต ปน
มาณวสฺทฺโท กุจฺฉิตฺมฺุพฺหาปจฺจวจโน”ติ, ตํ วิมฺสิตฺวา ยุตฺตญฺเจ, คเหตุพฺพํ, น ปเนตฺถ วตฺตพฺพํ
 “**มาณวสฺ**ทฺทสฺส อตฺถุทฺธารวจเน อิทํ วจนํ วิรฺุชฺฉตี”ติ **อนฺ**ตรสฺทฺทสฺส อตฺถุทฺธาเร **อนฺ**ตรอนฺตริ
 กาสฺทฺทานมฺปิ อารณฺสฺส ทสฺสนโตฯ

ตตฺร ปนายํ วิมฺสนา – **จฺ**พฺกมฺวิภวฺคฺสฺตฺตสฺมิญฺหิ “สุโภา **มาณโว**โตเทยฺยปฺตฺโต”ติ อิมสฺมิ
 ปเทเส อฏฺฐกถาจรียะหิ “สุโภติ โส กิร ทสฺสนํ โย อโหสิ ปาสาทิกโก, เตนสฺส องฺคสฺมาตฺยา ‘สุโภ’ตฺ
 เวว นามํ อกฺสุฯ ‘**มาณโว**’ติ ปน ตํ ตฺรฺณกาเล **โว**หริสฺสุ, โส มหฺลลกกาเลปิ เตเนว **โว**หาเรน **โว**หริย
 ตี”ติ เอว มฺุทฺชชนการสฺส **มาณวสฺ**ทฺทสฺส อตฺโต ปกาสิโต, **ต**ฏฺฐิกายมฺปิ ครฺุหิ “ยํ อปจฺจํ กุจฺฉิตํ
 มฺุทฺธํ วา, ตตฺถ โลเก **มาณว**โวหาโร, เยภฺยเยน จ สตฺตา ทหฺรกาเล มฺุทฺชชาตฺกา โหนฺตีติ วุตฺตํ
 ‘ตฺรฺณกาเล **โว**หริสฺสุ”ติ, เอว มฺุทฺชชนการสฺส **มาณวสฺ**ทฺทสฺส อตฺโต ปกาสิโตฯ อิทานิ
มาณวสฺทฺทสฺส อตฺถุทฺธาโร ภาวติ, **มาณโว**ติ สฺตฺโตปิ โจโรปิ ตฺรฺโนปิ วุจฺจติฯ “จิตฺตา เทวทฺเตหิ,
 เย ปมฺชชนฺติ **มาณวา**”ติอาทิสฺสุ หิ สฺตฺโต “**มาณโว**”ติ วุตฺโตฯ “**มาณ**เวหิ สห คจฺฉนฺติ กตฺกมฺเมหิปี
 อกตฺกมฺเมหิปี”ติอาทิสฺสุ โจโรฯ “**อมฺ**พฺภฺโจ **มาณโว**”ติอาทิสฺสุ ตฺรฺโน “**มาณโว**”ติ วุตฺโตฯ

อุปฺป ปาปฺุณฺฯ **อุป**ไปติฯ **อา**ไปฯ

เอตฺถ **อา**ไปติ **อุป**ไปติ ตํ ตํ จานํ วิสฺสรตีติ **อา**ไปฯ

มา ปริมาณฺฯ มิโนติฯ **อุป**มา, **อุป**มานํ, วิมานํฯ **อ**ณฺณานิปี โยเชตฺพฺพานิฯ

เอตฺถ จ ยา อจฺฉนฺตํ น มิโนติ น วิจฺฉินฺทติ, สา มานสฺส สมิเป วตฺตตีติ **อุป**มา ยถา “โคโณ
 วิย ควฺ”ติฯ **อุป**มานนฺติ **อุป**มา เอวฯ ตถา หิ “**วิ**โตปฺมานมฺปฺปมาณมนฺาถนาถ”นฺติฯ เอตฺถ **วิ**
โตปฺมานนฺติ อิมสฺส **วิ**โตปมํ, นิสฺรูปมฺนฺติ อตฺโตฯ อถ วา **อุป**มานนฺติ **อุป**เมตฺพฺพากาโร “**สิ**โห วิย
 ภควา”ติฯ เอตฺถ หิ **สิ**โห **อุป**มา, ภควา **อุป**เมยฺโย เตชฺชปรกฺกมาทฺหิ **อุป**เมตฺพฺพตฺตา, เตชฺชปรกฺก



มาทโย อุปเมตพพากาโรช เอตถ ปน สาดิสยตุตา กิณจาปี สีหสฺส เตชาทีหิ ภควโต เตชาทีอุป
 เมตพพากาโร นตฺถิ, ตถาปี หีนฺูปมาวเสน “สีโห วีย ภควา”ติ วุตตฺถนฺติ ทฏฺฐพพฺช วิมานนฺติ อุตฺส
 มฏฺฐจานตฺเตปี กมฺมปจฺจยอุตฺสมฏฺฐจานตฺตา กมฺเมน วิเสสโต มินียติ ปริจฺฉินฺทียตีติ วิมานช

กร กรณช “กโรติ, กยิริติ, กุพฺพติ, กุรฺพฺพติ, ปกโรติ, อุปกโรติ, อปกโรติ, ปฏฺกโรติ, นิราก
 โรติ, ปฏฺกฺสงฺขโรติ, อภิสงฺขโรติ” อิจฺเจวมาทีนึ กตฺตริ ภวานฺติช กมฺเม ปาพินยวเสน อิการาคมฏฺฐจา
 เน ยการสฺส ทฺเวภาโวช ตสฺมีเยวจาเน รยการานํ วิปริยาเย สติ น ทฺเวภาโวช ตถา อีการา
 คมฏฺฐจान “กรียยติ, กยิริติ, กรียติ, กยฺยติ, ปกรียติ, ปกรียยติ, ปฏฺกฺสงฺขริยยติ, อภิสงฺขริยยติ” อิจ
 เจวมาทีนึ กมฺมนิ ภวานฺติช

เอตถ จ กยิริตีติ ปทํ ทฺวีสุ จานเสสุ ทิสฺสติ กตฺตริ กมฺเม จช เตส กตฺตฺวเสน “ปริโส กมฺมํ กยิริ
 ตี”ติ โยเชตพพฺ, กมฺมวเสน ปน อยํ ปาพึ “กุฏฺฐิ เม กยิริติ อเทสิตวตฺตฺถกา”ติช ตตฺถ จ กตฺตฺวเสน
 วุตฺตํ กตฺตฺปทํ ยิริปจฺจเยน สิทฺธช กมฺมวเสน ปน วุตฺตํ กมฺมปทํ อิการาคมสฺส อาทินฺตมฏฺฐจานํ รย
 การานํ วิปริยาเยนาติ ทฏฺฐพพฺช “การติ, การยติ, การาเปติ, การาปยตี”ติ จตฺตาริ การิตฺรฺูปานึ,
 ยานึ “เหตฺกตฺตฺรฺูปานึ”ติ วุจฺจนฺติ ตทฺทึปกตฺตฺยาช

อิทานึ ปน ปทมาลา วตฺตพฺพา, ตตฺร ปจฺม “กุพฺพตี”ติ ปทสฺเสว ปทมาลํ โยเชสฺสาม สพฺพาสุ
 วิภตฺตีสุ เอกากาเรน โยเชตพพตฺตฺยาช “กโรตี”ติ อิการานนฺตฺรตฺยนฺตปทสฺส ปน “การตี”ติ เอกา
 รานนฺตฺรตฺยนฺตปทสฺสจ ปทมาลํ ยถาสมฺภวํ ปจฺฉา โยเชสฺสาม เอกากาเรน อโยเชตพพตฺตฺยาช

ตตฺร กุพฺพติ, กุพฺพนฺติช กุพฺพสิ, กุพฺพถช กุพฺพามิ, กุพฺพามช กุพฺพเต, กุพฺพนฺเตช กุพฺพเส,
 กุพฺพวฺเหช กุพฺเพ, กุพฺพมฺเหช วตฺตมานาวเสน วุตฺตฺรฺูปานึช

ปจฺจมิยาทีนํ วเสน ปน กุพฺพตฺ, กุพฺพนฺตฺช กุพฺเพยฺย, กุพฺเพยฺยชฺ สเส “ภวติ, ภวนฺตี”ติ วุต
 ตนยานุสारेณ สพฺพตฺถ วิตฺถาเรตพพฺช

“กรียตี”ติอาทีนึปี อ การานนฺตฺรตฺยนฺตปทานึเอวเมว โยเชตพพานึช เอตถ จ “กุพฺพติ,
 กุพฺพนฺติช กุพฺพสิ”ติอาทีนา วุตฺตา อยํ ปทมาลา ปาพินยทสฺสนโตเอทิสึ วุตฺตฺยาช สทฺทสฺตฺถวิทฺ
 ปน สาสนิกา สทฺทสฺตฺถเยว อาทริ กตฺวา “กุพฺพติ, กุพฺพสิ”ติ เอวปการานึ รฺูปานึ ปาพึนฺ นตฺถิตฺติ
 มณฺณนฺตา น อิจฺฉนฺติช เตหิ สทฺทสฺตฺถเอ วีย ปาพึมฺปิ “อสฺนโต นานุกุพฺพนฺตี”ติอาทิสฺ โอ
 การปจฺจยสฺสาเทสฺสภูโต อุกาโร สเรเยว ปเร วการํ ปปฺโปตีติ มณฺณมานา “กุพฺพนฺติ, กุพฺพนฺเต”ติ
 อาทีนึเยว รฺูปานึ อิจฺฉนฺติ, ปรรสฺสสาภาวโต “กุพฺพติ, กุพฺพสิ”ติอาทีนึ ปาพึนฺ นตฺถิตฺติ น อิจฺฉนฺติช



มยํ ปน ปาพินยทสฺสนโต ตานิ รูปานิ อิจฺจามย อตฺร โสตารานํ กงฺขาวินทนตฺถํ กิณฺจิ ปาพินยํ
 วทาม – “สีลวนฺโต น กุพฺพนฺติ, พาลอ สีลานิ กุพฺพตี”ติ จ, “กสฺมา ภวํ วิชนมรณฺณนิสฺสีโต, ตโป
 อิธ กุพฺพตี”ติ จ, “ผรุสฺสหาหิ วาจาหิ ปกุพฺพมาโน”ติ จย อีทิสฺส ปน จาเนสฺส อการากโม กาทพฺโพ
 ย อจินฺเตยโย หิ ปาพินโย, เยภฺยเยน สทฺทสฺตถนยวิทฺฐโร จย ตถา หิ ยถา “อคฺคินิํ สมฺปชฺชลิตํ ปวิ
 สนฺตี”ติ ปาพิตฺติทสฺสนโต “อคฺคินิ, อคฺคินิ, อคฺคินโยย อคฺคินิ, อคฺคินิ, อคฺคินโยย อคฺคินินา”ติ ปท
 มาลา กาทพฺพา โหติ, เอวเมว “พาลอ สีลานิ กุพฺพตี”ติ ปาพิตฺติทสฺสนโต “กุพฺพติ, กุพฺพนฺติย
 กุพฺพสี”ติ ปทมมาลาปิ โยเชตพฺพาวย

ยถา จ “พหุเมเปตํ อสพฺภิ ชาตเวทา”ติ ปาพิตฺติทสฺสนโต “สนฺโต สพฺภีหิ สทฺธิ สตํ ชมโม น
 ชรํ อฺเปตีติ ปเวทยนฺตี”ติ อฏฺฐกถาคติทสฺสนโต จ “สพฺภิ, สพฺภิ, สพฺภโยย สพฺภิ, สพฺภิ, สพฺภโยย
 สพฺภินา”ติ ปทมมาลา โยเชตพฺพพา โหติ, เอวเมว “พาลอ สีลานิ กุพฺพตี”ติ ปาพิตฺติทสฺสนโต “กุพฺพ
 ติ, กุพฺพนฺติย กุพฺพสี”ติ ปทมมาลาปิ โยเชตพฺพาวย ตถา “กุพฺพติ, กุพฺพนฺติย กุพฺพสี”ติอาทิ
 สพฺพํ สพฺพตฺถ โยเชตพฺพย

อิทานิ ยถาปฏฺิณฺณตา ปทมมาลา อนฺุปฺตตฺตาย กโรติ, กโรนฺติย กโรสิ, กโรถย กโรมิ, กุมฺมิ,
 กโรม, กุมฺมย กุรฺเต, กุพฺพนฺเตย กุรฺเส, กุรฺวเหย กเร, กรมฺเหย วตฺตมานาวเสน วุตฺตรูปานิย

กโรตุ, กุรฺตุ, กโรนฺตุย กโรหิ, กโรถย กโรมิ, กุมฺมิ, กโรม, กุมฺมย กุรฺตํ, กุพฺพนฺตํย กรสฺส, กุ
 รฺสฺส, กุรฺวโหย กเร, กุพฺพามเสย ปณฺจมีวเสน วุตฺตรูปานิย

เอตฺถ ปน โกจิ วเทยย –

“น โน วิวาโห นาเคหิ, กตฺปฺพโพ กุทาจนํ;
 ตํ วิวาหํ อสฺยตฺตํ, กถํ อมฺเห กโรมเส”ติ

ปาพิตฺติทสฺสนโต “กโรมเส”ติ ปทํ กสฺมา อิธ น วุตฺตํ, นนฺุ กรธาตฺโต ปรี อิการํ ปฏฺิจจ อามเสวจนส
 สาวยวภูโต อากาโร โลปํ ปปโปตีติ? ตนฺน, “กโรมเส”ติ เอตฺถ “อามเส”ติ วจนสฺส อภาวโต มว
 จนสฺส สพฺภาวโตย เอตฺถ หิ เสกาโร อากโม, ตสฺมา “กโรมา”ติ วตฺตมานาวจนวเสน อตฺถ
 คเหตุพฺโพ, น ปน ปณฺจมีวจนวเสนย เอวภูโต จ เสกาโร กตฺถจิ นามิกปทโต ปโร โหติ “เย เกจิ
 พุทฺธํ สรณํ คตาเสย ยํ พลํ อหฺวมฺหเส”ติอาทิสฺส กตฺถจิ ปนาชฺยาคปทโต สาเทสนิราเทสวเสน –

“อกรมฺหส เต กิจจํ; โอกฺกนฺตามสิ ภูตานิ;
 สฺตํ เนตํ อภินฺุหฺโส, ตสฺมา เอวํ วเทมเส”ติ



อาทิสฺย

กเรยฺย, กเรยฺยํ กเรยฺยาสี, กเรยฺยาศย กเรยฺยามี, กเรยฺยามย กุพฺเพถ, กุพฺเพริย กุพฺเพโถ,
กุพฺเพยวโหช กเรยฺยํ, กเร, กเรยฺยามเหช สตุตฺตมีวเสน วุตฺตฺรฺพานิย

กร, กรุชฺ กเร, กริตฺถย กรํ, กริมฺหชฺ กริตฺถ, กริเรชฺ กริตฺโถ, กริวโหช กริ, กริมฺเหช ปโรกฺขาว
เสน วุตฺตฺรฺพานิย

เอตฺถ กราติ ปุริโส กมฺมํ กรีติ ปจฺมปุริสโยชนาย โยเชตฺตพฺพชฺ “อาคฺุ กร มหาราช, อกรํ กมฺม
ทฺกฺกฏ”นฺติ เอตฺถาปิ “มหาราช ภาวํ อาคฺุ กรี”ติ ปจฺมปุริสโยชนาย โยเชตฺตพฺพชฺ เอวณฺหิ สติ อຍ
ปโยโค “มณฺเณ ภาวํ ปตฺถยติ, รมฺโณ ภาวํ ปติพฺพต”นฺติอาทโย วีย ปจฺมปุริสปโยโค ภาวติช

ชาตกฺฏจกถายํ ปน มชฺฌิมปุริสปโยโค วุตฺโต “อาคฺุ กราติ มหาราช ตฺวํ มหาปราชํ มหา
ปาปํ กริชฺ ทฺกฺกฏนฺติ ยํ กตํ ทฺกฺกฏํ โหติ, ตํ ลามกํ กมฺมํ อกร”นฺติ, ตสฺมา ชาตกฺฏจกถาวเสนาปิ
กทาจิ กรอิติ จ กรีติ จ อกรนฺติ จ มชฺฌิมปุริสปโยโค ภาวตีติ ทฺกฺกฏพฺพชฺ เยภฺยยวเสน ปน “ปุ
ริโส กมฺมํ กร, ปุริโส กมฺมํ กริ, อหํ กมฺมํ อกร”นฺติ ปจฺมุตฺตมปุริสปโยโค ทฺกฺกฏพฺพชฺ เอตฺถ จ
กรอิติ ยถาวุตฺตวิภตฺติวเสน, กรีติ อชฺชตฺตนิวเสน, อกรนฺติ หิยยตฺตนิวเสน วุตฺตํ ตตฺถ “กริตฺโถ”
ติ ปทํ “อณฺณํ ภาตฺตารํ ปริเยส, มา กิสฺสฺโถ มยา วินา”ติ เอตฺถ “กิสฺสฺโถ”ติ ปเทน สมํ ปโรก
ชยตฺตโนปทมชฺฌิมปุริสเสกาวจนวเสน, เอทิสฺ ปน นโย อณฺณตฺรฺาปิ ยถาสมฺภาวํ โยเชตฺตพฺพช

อกา, อกรา, อกร อิติ รสฺสปาโจปิชฺ อกรุชฺ เอตฺถ “สพฺพวาริวิชฺยํ อกา”ติ ปทํ นิทฺสฺสนนฺชฺ อกรา
ติ ปุริโส กมฺมํ อกาสิตี อตีตฺกฺริยวาทโก ปจฺมปุริสปโยโค ทฺกฺกฏพฺพชฺ ตถา หิ “รชฺชสฺส กิร โส ภิ
โต, อกรา อาลเย พหฺ”ติ ปาพิ ทิสฺสฺติช “มา เมตํ อกรา กมฺมํ, มา เม อุกฺกมาหริ”ติ เอตฺถ ปน สน
เตปิ อตีตฺวาทกปจฺมปุริสปโยคภาเว มาสทฺทโยคโต หิยยตฺตนชฺชตฺตนิวภตฺตโย ปณฺจมีวิภต
ติอตุเถ อนฺตฺตกาสิกา หุตฺวา “ตฺวํ มา กโรสิ, มา อาหารสิ”ติ มชฺฌิมปุริสปโยคารหา ภาวติช

กิญจ ภิยโย “ชฺรธาธมฺมา มา ชีริตี อลพฺภเนยฺยํ จาน”นฺติอาทิสฺปิ สนฺเตปิ อตีตฺวาทกปจฺมปุ
ริสปโยคภาเว มาสทฺทโยคโต อชฺชตฺตนิวภตฺติปณฺจมีวิภตฺตติอตุเถ อนฺตฺตกาสิกา หุตฺวา “มา ชีริตฺตู”
ติอาทินา ปจฺมปุริสปโยคารหา ภาวติช เตนานฺทฺ อฏฺฐกถาจฺริยา “ชฺรธาธมฺมา มา ชีริตี ยํ มยฺหํ
ชฺรธาธมฺมา, ตํ มา ชีริตฺตฺย เอส นโย เสเสสฺสปี”ติช ยํ ปนมฺเหหิ “อกร อิติ รสฺสปาโจปิชฺ”ติ วุตฺตํ, ตสฺส
“อติกร”มกราจฺริย, มยฺหมเปตํ น รุจฺจตี”ติ อิมาย ปาพิยา วเสน อตฺถิตฺตา เวทิตฺตพฺพช ตสฺสยวมต
โถ “อาจฺริย ภาวํ อติกฺกนฺตกรณํ อกรา”ติ ปจฺมปุริสวเสน คเหตุพฺพช อปิจ “ภาว”นฺติ วุตฺตพฺพช อต



เถ “ตว”นุติ วจัน วุตตพพเมวาคี อธิปพายวเสน “อจริย ตว อติกนตกรณ กโรสี”ติ โยชนาปิ กาดพพาวช

อกโร, อกตถ, อกโรถย อกร, อก, อกรมห, อกมหย เอตถ “สวทุมยิตวา ปุพิน, อก ปุพินเจ ตย”นุติ ปาพิ นิทสนนย อกตถ, อกตถุข อกรูเส, อกรวหข อกร, อก, อกรมหเสย หียยตตนิ วเสน วุตตรูปานิช

เอตถ จ ปญจวิโร เสกาโร อหริตวา ทสเสตพโพย ตถา หิ ปญจวิโร เสกาโร ปทาวยว อป ทาวยวอเนกนตปทาวยว สอสทตถ อาเทสวเสนย ตตถ ปทาวยโว เสกาโร “ตว กมม กูรูเส, ตว อตถกสโล อภวเส”ติอาทิสู ทฏจพโพย อปทาวยโว ปน “ตสุม เหว วเทมเสย มุลา อกสลา สมุห ตาเส”ติอาทิสู ทฏจพโพย อเนกนตปทาวยโว “อโรคา จ ภวามเสย มณิ ตาต คณหามเส”อาทิสู ทฏจพโพย เอตถ หิ เสกาโร ยหิ ปญจมีวิภตติย อามเสวจนสสววยโว, ตทา ปญจมีวิภตติยต ตาน ปตถนาสีสนตถาน “ภวามเส, คณหามเส”ติ ปทาน อวยโว โหติย ยหิ ปน อาคโม, ปญจมี วิภตติยตถาน ปตถนาสีสนตถาน “ภวาม, คณหามา”ติ ปทาน อวยโว น โหติ, เหว “ภวามเส”ติ อาทิสู เสการสส อเนกนตปทาวยวตต เวทิตพพข สอสทตถโต “เอเสเส เอเก เอกฏเจ”ติ เอตถ ทฏจพโพย เอเสเสติ อิมสส หิ “เอโสโส เอโก เอกฏโจ”ติ อตถโยย อาเทโส “อกรมหเส เต กิจจ”นุ ตติ เอตถ, “โอกนตามสิ ฎตานิ”ติ เจตถ ทฏจพโพย เอกการสส อการิการาเทสกรณวเสนย ตตถ “อกรมหเส เต กิจจ”นุติ อิมสส “อกรมหเส เต กิจจ”นุติ อตถโยย “อกรมหเส”ติ เจตถ สเจ เสกาโร อาคโม, ตทา “กรมหา”ติ ปท หียยตตนิปรสสปเท อุตตมปริสพหวจนนตข สเจ ปน มหเสวจนส สววยโว, ตทา “อกรมหเส”ติ ปท หียยตตนิอตตโนปเท อุตตมปริสพหวจนนตข เหว ปญจวิโร เส กาโร ภวตีติ อวคนตพพข

อกริ, กริ, อกาสิ, อกรู, อกริสู, อกสู, อกสูข อกโร, อกริตถ, อกาสิตถย

เอตถ จ อกรโรติ ตว อกรโรติ โยเชตพพข “อกรโร” อิติ หิ ปท “วรมเจ เม อโท สกกา”ติ เอตถ มชฌิมปริเสกวจนตถ “อโท”ติ ปทมิว ทฏจพพ ปาพิย อวิชชมานตเตปิ นยวเสน คเหตุพพตตย ครู ปน “อกรโร”ติ วุตตฎจจาเน “อกาสิ”ติ มชฌิมปริสวจน อิจจณตย ตาทิสณหิ ปท เยภุยเยน ปจม ปริสวจนเมว โหติย ตถา หิ “อทาสี เม, อกาสิ เม”ติ ปจมปริสปาพิโย พหุ สนทิสสนตย “மாகาสิ มุขสา ปาป, มา โข สุกกรมุโข อหุ”ติอาทิสู ปน มาสททโยคโต “ตว ปาป มา อกาสิ, มา สุกกรมุโข อโหสิ”ติ ปทโยชนา กาดพพวา โหตีติ ทฏจพพข



อกริ, กริ, อกาสิ, อกริมุห, กริมุห, อกาสิมุหฯ อกรา, อกรูฯ อกรุเส, อกริวุหฯ อกริ, อกริมุห
 ๕ อชชตนีวเสน วุตุตรุปานิฯ

กริสฺสติ, กริสฺสนฺตฺย กริสฺสสิ, กริสฺสถฯ กริสฺสามิ, กริสฺสามฯ กริสฺสเต, กริสฺสนฺเตฯ กริสฺสเส,
 กริสฺสวฺหเย กริสฺสํ, กสฺสํ อิจฺจปฺยิฯ ตถา หิ ปาพิ ทิสฺสติ “กสฺสํ ปุริสการิย”นฺตฺย กริสฺสมฺหเย ตถา
 กาทฺติ, กาทฺนฺตฺย กาทฺสิ, กาทฺถฯ กาทฺหามิ, กาทฺหามฯ กาทฺิติ, กาทฺินฺตฺย กาทฺิสสิ อิจฺเจวมาทฺินา
 ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺพํ ภาวิสฺสนฺตฺวเสน วุตุตรุปานิฯ

อกริสฺสา, อกริสฺส, อกริสฺสํสฺสูติ เสสํ สพฺพํ โยเชตพฺพํ กาลาติปฺตฺตฺวเสน วุตุตรุปานิฯ

กยิริติ, กยิรินฺตฺย กยิริสิ, กยิราถฯ กยิรามิ, กยิรามฯ กยิเรตฯ เสสํ โยเชตพฺพํ วุตุตฺมานาว
 เสน วุตุตรุปานิฯ

กยิริตุ, กยิรินฺตฺย เสสํ โยเชตพฺพํ ปณฺจมีวเสน วุตุตรุปานิฯ

กยิรา, กยิราฯ กยิรุฯ อตุราຍํ ปาพิ “กฺุมฺภิมฺหิป’ณฺชลิ กฺุยิรา, จาตณฺจาปิ ปทกฺุชฺฉิน”นฺตฺย ตตฺถ
 กฺุมฺภิมฺหิปี อณฺชลินฺตฺย เจโทฯ กยิราสิ, กยิราถฯ กยิรามิ, กยิรามฯ กยิเรถ, กยิเรรัช กยิเรโถ, กยิ
 ราวฺโหฯ กยิริ, กยิรามฺหเย สตุตฺมีวเสน วุตุตรุปานิฯ

ตตฺถ กยิราติ อิทํ “ปฺุณฺณณฺเจ ปุริโส กยิรา”ติ ทสฺสนโต ปจฺมปุริสวเสน โยเชตพฺพํ, “อชฺหมํ
 สารถิ กยิรา”ติ เอตฺถาปิ “สารถิ ภาวํ อชฺหมํ กเรยฺยา”ติ ปจฺมปุริสวเสน โยเชตพฺพํ, น มชฺฉิมฺปุริสว
 เสนฯ อถ วา “กยิราสิ”ติ วตุตพฺเพ สิการโลปํ กตฺวา “กยิรา”ติ มชฺฉิมฺปุริสวจณฺ วุตุตฺนฺตฺย
 คเหตุพฺพํ

เอตฺถ ปน สฺยิยา – ยถา “ปฺุตุตํ ลภเถ วรท”นฺตฺย ปาพิยํ “ลภเถ”ติ อิมสฺส ปทสฺส “สพฺภิเรว
 สฺมาเสถ, สพฺภิ กฺุพฺเพถ สนฺถว”นฺตฺยอาทิสฺสุ “สฺมาเสถ”ติอาทินํ วย ปจฺมปุริสวเสน อตุถํ อคฺคเหตุ
 วา ปุริสวิปฺลลาสิ กตฺวา “ลภเทย”นฺตฺย อุตฺตมฺปุริสวเสนโต อณฺจกถาจริเยหิ คหิโต, ตถา ตุมฺเหหิปี
 “อชฺหมํ สารถิ กยิรา”ติ เอตฺถ “กยิรา”ติ ปทสฺส ปุริสวิปฺลลาสิ กตฺวา “กเรยฺยาสี”ติ มชฺฉิมฺปุริสว
 เสนโต วตุตพฺโพ, อณฺจกถาจริเยหิปี “กเรยฺยาสี”ติ ตทตฺโต วุตุตฺติ? สจจํ, เหว สนฺเตปี อณฺจก
 ถาจริเยหิ โวหารตฺถสฺส ปรมโกสฺลลสมนฺนาคตฺตฺตา “ตฺว”นฺตฺย วตุตพฺเพ อตฺถ ภาวฺสทฺโท ปวตุตฺติ,
 “ภาว”นฺตฺย วตุตพฺเพ อตฺถ ตฺวฺสทฺโท ปวตุตฺติ จินฺเตตฺวา อธิปฺปายตฺถวเสน “กเรยฺยาสี”ติ อตฺโต
 วุตุตฺ, น ปุริสวิปฺลลาสวเสนฯ ตถา หิ “ปฺุตุตํ ลภเถ วรท”นฺตฺย อิมสฺส อณฺจกถายํ “ลภเถ”ติ อุก
 ลิงฺคิตฺวา “ลภเทย”นฺตฺย ปุริสวิปฺลลาสวเสน วิวรณฺ กตฺย “อชฺหมํ สารถิ กยิรา”ติ อิมสฺส ปน อณฺจก



ถ้าย “กยิรา”ติ อุลลึงคิตัว “กรยยาสี”ติ วิวรรณ กต, ตสุม “อชมม สารถิ กยิรา”ติ เอตถ ปุริส
 วิปลลาโส น จินเตตพโพย อถ วา ยถา “ปุตต ลเมถ วรท”นติ เอตถ จ “กาเย รโซ น ลิมเปถา”ติ
 อาทีสุ เอถวจน คหิต, เอว เอถวจน อคคเหตุวา “ลเม อถา”ติ ปทจเจโท กรณโยช เอวญหิ สติ
 ปุริสวิปลลาเสน กิจจ นตถิย ตตถ ลเมถิ สตตมียา อุตตมปุริสวจน “วชฌญจาปี ปโมจเย”ติ ปท
 มิวช อถาติ อธิการนตเร นิปาโต ปทปุรณ วาช เอตถ จ อธิการนตรวเสน อปรมุปี วร ปุตต
 ลเมถยนติ อตถโยช ยสุม ปเนตถ ทวินนตถถาน อุตตติ ทิสสติ, ยสุม เจเตส ทวีสุ ทชชาน
 ภควโต อธิปไปโย, ตสุม ทเวปี อตถา คเหตุพพาวช

เอตถ ปน กยิจาปี ลิงควิปลลาโส วิภตติวิปลลาโส วจนวิปลลาโส กาลวิปลลาโส ปุริสวิปล
 ลาโส อกขรววิปลลาโสติ จพพิโซ วิปลลาโส อหริตวา ทสเสตพโพ, ตถาปี โส อปุริ อาวิภวิสสตีติ
 น ทสสิโตช ตตร กยิราถาติ ปท สตตมียา ปรสสปทวเสน อตตโนปทวเสน จ ทวีธา ภิชชติ, ตถา
 มชฌิมปุริสพหวจนวเสน ปจมปุริเสกวจนวเสน จช ตถา หิ “ยถา ปุญญานิ กยิราถ, ททนตา
 อปราปร”นติ เอตถ “กยิราถา”ติ อิท สตตมียา ปรสสปทวเสน มชฌิมปุริสพหวจนวเสน จ วุตตย
 ยถานุรูป ปุญญานิ กรยยถเววาติ หิ อตถโยช “กยิราถ ชโร ปุญญานิ”ติ เอตถ ปน “กยิราถา”ติ
 อิท สตตมียา อตตโนปทวเสน ปจมปุริเสกวจนวเสน จ วุตตย กรยยถา หิ อตถโยช อธิ ปโรกษา
 ทิวเสน ยีรปจยสทิตานี รูปานี เยภุยเยน สาสเน อปปลิทุชานีติ น ทสสิตานีช

อตตโน ผล กโรตีติ การณช กโรตีติ กตตธา, เอว การโก การก วาช เอตถ หิ การกสทโท
 ยตถ กตตการกมมการกาทิวาจโก, ตตถ ปุลลึงโคปี โหติ, เยภุยเยน นปัสกลึงโคปีช ยตถ ปน
 รชตการกมมการโลหการาทิวาจโก, ตตถ ปุลลึงโค เอวช การาเปตีติ การาปโกช กร, กุพพ, ก
 รุพพ, กโรนโต, กุพพนโต, กุพพาน, กุรุมาน, ปกรุพพมานช การิกา, การาปิกาช กโรนตี,
 กุพพนตีช การก กุลช การาปก, กโรนต, กุพพนต, กุรุมานช สงฆาโร, ปริกษาร, ปริกษโต,
 ปุรกษโต, กรณ, กุริยาช อกขรจินตกา ปน “กุริยา” อิจจปี ปทมิจจนตติช เอตถ กุริยาสทโท กย
 จาปี “อผลา โหติ อกรุพพโต”ติอาทีสุ กการการสโยควนตานิ ปทานี ทิสสนติ, ตถาปี กุเลสสท
 โท วีย ปาพิย น ทิสสติ, อทิสสมานปี โส อฏจกถาจริยาทีหิ ครุหิ คหิตตตธา คเหตุพโพวช ตถา
 หิ “กุริยากุริยาปตติวิภาคเทสโก”ติอาทิกา สททรจนา ทิสสติช

กาต, กตตย กาทเว, กาทตย กตวา, กตวาน, กาทน, กริตวา, กริตวาน, กจจ, อธิกจจ, กรีย,
 กรียาน, ปุรกษิตวา, กาทตวาช อญญานิปี ตุมนตาทินี โยเชตพพานีช



ตตร กจจาติ กตวาช อธิกจจาติ อธิกั กตวาช อกฺขรจันตกา ปน สทฺทสตุถนยํ นิสฺสาย “อธิ กิจจ” อิติ รุปํ อิจฺจนฺติ, มยํ ปเนตาทิสํ รุปํ ปาพิยา อนุกุลํ น โหตีตี น อิจฺจามยฺ ตถา หิ เถริกา คากายํ โคตมียา ปรีนิพฺพานวจน “ปทกฺขิณํ กจจ นิปฺจจ ปาเท”ติ ปาพิ ทิสฺสติยฺ ตตฺถ หิ ปทกฺขิณํ กตวาทิ อตฺโถย กจจาติ ปทสฺส ทสฺสเนน อธิกจจาติ ปทมปิ ทิฏฺฐเมว โหติ, เอส นโย อณฺณตฺราปิ ยถารหํ เวทิตพฺโพย

อิทานิ กโรติสฺส ชาติสฺส อปฺปมตฺตํ อตฺถาติสยโยคํ กถยาม – ตณฺหฺงโรชฺ การณาย ผรุ สหาหิ วาจาหิ ปกรุพฺพมานนฺชฺ สนฺเต น กุรุเต ปิยนฺติย

ตตร ตณฺหฺงโรติ เวเนยยานํ ตณฺหํ โลภํ กโรติ หีสตีติ ตณฺหฺงโรชฺ อถ วา รุปกายชฺมม กายสมฺปตฺติยา อตฺตนิ สกฺลโลกสฺส ตณฺหํ สินฺเหํ กโรติ ชเนตีติ ตณฺหฺงโรชฺ การณาทิ หีสนฺชา ปกรุพฺพมานนฺติ หีสมานนฺชฺ สนฺเต น กุรุเต ปิยนฺติ สปฺปริเส อตฺตโน ปิเย อิกฺกเจ กนฺเต มนาเป น กโรตีติ อตฺโถย อถ วา ปิยํ ปิยายมานนฺ ตสฺสมานนฺ โมทมานนฺ สนฺเต น กุรุเต น เสวตีติ อตฺโถย ยถา “ราชานํ เสวตี”ติ เอตสฺมี อตฺเถ ราชานํ ปิยํ กุรุเตติ สทฺทสตุถวิฑู มนฺเตนฺติ, ทุลฺลกายํ นีติ สาทฺฐํ มนฺสิ กาทพฺพาย

เอตฺถ จ ปรีกฺขารสทฺทสฺส อตฺถุทฺธาโร นีเยเต, “ปรีกฺขาโรติ สตฺตหิ นครปรีกฺขารเหหิ สฺ ปรีกฺขิตฺตํ โหตี”ติอาทิสฺ ปรีวารุ วุจฺจติย “โรถ เสตปรีกฺขารุ, ฆานกฺโข จกฺกวรีโย”ติอาทิสฺ อลงฺ การุช “เย จิเม ปพฺพชิตฺเตน ชีวิตปรีกฺขารา สมนฺทาเนตพฺพา”ติอาทิสฺ สมฺภาโรชฺ เอตฺเถตฺตมฺหิ วุจฺจติ

สาสนณฺณฺหิ วิณฺณฺหิ, ปรีกฺขาโรติ สาสนเ;
 ปรีวารุ อลงฺกาโร, สมฺภาโร จ ปวฺจฺจติย

ชาคร นิตฺทกฺขเยชฺ ชาครโรติยฺ ชาครรัชฺ ทิฆมา ชาครโต รตฺติย

ตนาทึ เอตฺตกา ทิฏฺฐา, ชาติโว เม ยถาพลํ;
 สุตฺเตสฺวณฺณเป ปกฺกชิตฺวา, คณฺหวโห อตฺถยฺตฺติโตติย

ตนาทึคโณยฺ

รุธาทิจกฺกํ วิวิชตฺถสาร์,
 มติงฺกรํ วิณฺณฺชนาธิรามํ;



อุพารณนุเทหิ สุเสวณีย์,
สุวณฺณหฺเสหิ สุจิวฺ จานํ

อิติ นวฺงเค สาฏฺจกเถ ปิฏฺกตฺตเย พฺยปฺปกคตีสฺ วิทยุณฺ

โกสลลตฺถาย กเต สทฺทนีติปฺปรณเ รุธาทิกกํ

นาม

สตรฺสโม ปริจฺเจโท

๑๘. จุราทิกคณปริทีปน

อิโต ปรี ปวฺกขามิ, ปจฺรตฺถหิตกฺกรํ;
จุราทิกคณนามํ, นามโต อฏฺจมํ คณํ

จฺร เถยฺเยยฺ เณนํ เถยฺยํ, จฺริกาติ วฺตฺตํ โหติยฺ ตสฺมึ เถยฺเย จฺรตฺตฺ วฺตฺตติยฺ จฺเรติ, จฺรอยติ,
จฺโร, จฺรี, จฺริกา, จฺเรตฺ, จฺรอยฺตฺ, จฺเรตฺวา, จฺรอยฺตฺวาชฺ กตฺตฺตฺเถสฺ เณนยฺตา จุราทิกคณลฺกขณํ
ฯ การิตฺ – จฺราเปติ, จฺราปยติ, จฺราเปตฺ, จฺราปยิตฺ, จฺราเปตฺวา, จฺราปยิตฺวาชฺ กมฺเมรณํ
จฺเรหิ จฺริยติ, จฺริตํ ฆนํ เอส นโย สพฺพตฺถาย

กการนฺตธาตฺ

โลกฺ ทสฺสเนยฺ โลเกติ, โลกยติ, โอลเกติ, โอลกยติ, อุลโลเกติ, อุลโลกยติ, อปโลเกติ, อป
โลกยติ, อาโลเกติ, อาโลกยติ, วิโลเกติ, วิโลกยติยฺ โลโก, อาโลโก, โลกนํ, โอลโลกนํ, อุลโลกนํ, อา
โลกนํ, วิโลกนํ, อปโลกนํ, อวโลกนํฯ โอลเกตฺ, โอลกยิตฺ, โอลเกตฺวา, โอลกยิตฺวาชฺ การิต
ปน “โอลโลกาเปติ, โอลโลกาปยติ, โอลโลกาเปตฺ, โอลโลกาปยิตฺ, โอลโลกาเปตฺวา, โอลโลกาปยิตฺวา” อิจ
เจวมาทีนํ โยเชตฺพพานิชฺ เอส นโย สพฺพตฺถาย

ตตฺถ โลโกติ ตโย โลกา สงฺขารโลโก สตรฺสโลโก โอกาสโลโกติยฺ ตตฺถ “เอโก โลโก สพฺเพ สตร
ตา อาหารภูจิตฺิกา”ติ อากตฺฏจฺาเน สงฺขารโลโก เวทิตฺพฺโพย “สตรฺสโต โลโก”ติ วา ‘อสรฺสโต โลโก’
ติ วา”ติ อากตฺฏจฺาเน สตรฺสโลโกย

“ยวตา จนฺทิมสุริยา ปรีหรนฺติ,



ทิสา ฆนติ วิโรจมานา;
 ตาว สหสฺสชา โลโก,
 เอตถ เต วตฺตเต วโส”ติ

อาคตฏฺจาเน โโอกาสโลโก

อถ วา โลโกติ ติวโร โลโก กิลเสสโลโก ฆวโลโก อินฺทฺริยโลโกติฯ ตตถ ราคาทิกิลเสสพหุลตาย
 กามาวจรสฺตฺตา กิลเสสโลโก ฆวานาภินฺญาปฺริพฺพุทฺธิยา รุปาวัจจรสฺตฺตา ฆวโลโกฯ อาเนญชสมาริ
 พหุลตาย วิสทินฺทฺริยตฺตา อรุปาวัจจรสฺตฺตา อินฺทฺริยโลโกฯ อถ วา กิลิสฺสนํ กิลโส, วิปากทฺทุกฺขนฺติ
 อตฺโตฯ ตสฺมา ทฺทุกฺพหุลตาย อปาเยสฺ สฺตฺตา กิลเสสโลโกฯ ตทณฺเณ สฺตฺตา สมฺปตฺติฆวฆวโต
 ฆวโลโกฯ ตตถ เย วิมฺตฺติปฺริปาจเกหิ อินฺทฺริเยหิ สมฺนฺนาคตา สฺตฺตา, โส อินฺทฺริยโลโกติ เวทิตพฺพ
 ุ

ชาตกฏฺจกถายํ ปน –

“สงฺฆารโลโก สฺตฺตโลโก โอกาสโลโก ขนฺธโลโก อายตนโลโก ชาตุโลโกติ อเนกวิโร
 โลโกฯ เอตถ ‘เอโก โลโก สพฺเพ สฺตฺตา อาหารฏฺจติกา...เป.... อฏฺจารส โลกา อฏฺจารส
 ชาตุโย”ติ เอตถ สงฺฆารโลโก วุตฺโตฯ ขนฺธโลกาทโย ตทนฺโตคธาเยว ‘อโย โลโก ปโร โล
 โก พุรหมฺโลโก สเทวโก”ติอาทิสฺ ปน สฺตฺตโลโก วุตฺโตฯ ‘ยวตา จนฺทิมสฺสุริยา ปฺริหรนฺติ,
 ทิสา ฆนติ วิโรจมานาฯ ตาว สหสฺสชา โลโก, เอตถ เตวตฺตเต วโส”ติ เอตถ โอกาสโลโก
 วุตฺโต”ติ วุตฺตํ

อถโต ปน อินฺทฺริยพฺพุทฺธานํ ขนฺธานํ สมฺโห สนฺดาโน จ สฺตฺตโลโก, รุปาทิสฺ สฺตฺตวิสฺตฺตตฺตาย
 สฺตฺโต, โลกียติ เอตถ กุสลาคุสลํ ตพฺพิปาโก จาติฯ อนินฺทฺริยพฺพุทฺธานํ รูปานํ สมฺโห สนฺดาโน จ
 โอกาสโลโก, โลกียนฺติ เอตถ ตสา ถาวรา จ, เตสณฺจ โอกาสภูโตติ, ตทาธารณตฺตาย เhes “ภา
 ชนโลโก”ติปิ วุจฺจติฯ ทิวโรปิ เจส รุปาทิมเม อฺปาทาย ปณฺณตฺตตฺตา อฺปาทาปณฺณตฺติภูโต อป
 รมตฺถสภาโว สปฺปจฺเจเย ปน รุปาฐปชฺเม อฺปาทาย ปณฺณตฺตตฺตา ตทฺภยสฺสาปิ อฺปาทานานํ
 วเสน ปฺริยายโต ปจฺจยายตฺตวุตฺติตา อฺปจฺริตพฺพา, ตทฺภเย ขนฺธา สงฺฆารโลโก, ปจฺเจเยหิ
 สงฺฆริยนฺติ, ลฺขฺชนฺติ ปฺลฺขฺชนฺติ จาติ เอตถ ปจฺจยายตฺตวุตฺติตฺตาย มคฺคผลชฺมมานมฺปิ สติปิ ลฺขฺชนป
 ลฺขฺชนตฺเต เตภูมิกชฺมมานํเยว “โลโก”ติ อธิปฺเปตตฺตา นตฺถิ โลกตาปชฺชนํฯ ตถา หิ เต “โลกุ
 ตฺรา”ติ วุตฺตํ



อาโลโกติ รสุมิ, อาโลเกนุติ เอเตน ภาโส ปสฺสนุติ ชนา จกฺขุวิญญานํ วาติ อาโลโกฯ โอ
 โลกนฺนุติ เหฎฐจา เปกฺขนฺนํ วิโลกนฺนุติ อุกฺธํ เปกฺขนฺนํ อาโลกนฺนุติ ปุโรโต เปกฺขนฺนํ วิโลกนฺนุติ
 ทวีสุ ปสฺเสสุ เปกฺขนฺนํ, วิวิชา วา เปกฺขนฺนํ **อปโลกนฺนุติ** “สงฺฆํ อปโลเกตฺวา”ติอาทิสฺสู วยิ ชานาปนํ
 ๕ **อวโลกนฺนุติ** “นาคาวโลกิตํ อวโลเกตฺวา”ติอาทิสฺสู วยิ ปุริมกายํ ปริวตฺเตตฺวา เปกฺขนฺนํ “อาโลกิ
 เต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ”ติ เอตฺถาปิ ภาววเสน อาโลกนํ อาโลกิตํ วิโลกนํ วิโลกิตนฺนุติ อต
 โถ คเหตุพฺโพฯ

ถก ปฏิฆาเตฯ ถกเถติ, ถกยติ ทวารํ ปุริโสฯ

ตกุก วิตกุกเยฯ ตกุกเถติ, วิตกุกเถติ, วิตกุกยติฯ ตกุกโก, วิตกุกโก, วิตกุกิตาย

ตตฺถ ตกุกนํ **ตกุกโก**, อฺนฺนุติ วุตฺตํ โหติ, เอวํ **วิตกุกโก** อถ วา วิตกุกเถติ เอเตน, สยํ วา
 วิตกุกเถติ, วิตกุกนฺมตฺตเมว วา เอตฺนุติ **วิตกุกโก** “ตกุกโก, วิตกุกโก, อปฺปนา, พฺยปฺปนา, เจตฺโส อภิ
 นิโรปนา”ติ อภิขมฺเม ปริยายสฺสทา วุตฺตาย วิตกุกเถติติ **วิตกุกิตา**, ปุคฺคโลฯ “อวิตกุกิตา มจฺจุ
 มุปฺพพฺชนฺนุติ”ติ ปาพิฯ

อิกิ ลกฺขเณฯ ลกฺขณํ สญฺญานํ, สญฺชานนการณนฺนุติ วุตฺตํ โหติฯ อตฺริทํ สลฺลกฺขิตพฺพํฯ เย
 อิมสฺมि จุราทิกเณ อเนกสฺสรธา อสฺโยคนฺตา อิการานฺนุพนฺทวเสน นิตฺทิกฺกฺจา ชาติโว, เต เอวํวุตฺเตหิ
 อิมเหติ ดีหิ ลกฺขเณหิ สมฺนฺนาคตา อาชฺยตตฺตํ นามิกตฺตยจฺจ ปาปฺณนฺตา เอกนฺตโต นิคฺคหิตาค
 เมน นิปฺพนฺนรฺปาเยว ภาวนฺติ, น กตฺถจฺจิปี วิคตฺนิกฺคหิตาคมฺรฺพานิ ภาวนฺติฯ องฺเกติ, องฺกยติฯ
 องฺกนํ, องฺโกฯ สฺมาเส ปน “สสงฺโก, จกฺกงฺกิตจฺรเณ”ติอาทินิ รฺพานิ ภาวนฺติฯ

สกุก วกุก ภาสเณฯ สกุกเถติ, สกุกยติฯ วกุกเถติ, วกุกยติฯ

นวกุก วกุก ภาสเณฯ นวกุกเถติ, นวกุกยติฯ วกุกเถติ, วกุกยติฯ

จกุก จุกุก พฺยถเณฯ จกุกเถติ, จกุกยติฯ จุกุกเถติ, จุกุกยติฯ จกุกํ **จกุกนฺนุติ** เกนญฺเจน จกุกํ?
 จกุกเถติ พฺยถติ หีสฺตีติ อตฺถเณน จกุกํ **จกุกสฺสโท** –

สมฺปตฺตฺติยํ ลกฺขเณ จ, รตฺจเค อิริยาปเถ;
 ทาเน รตฺนธมฺมชฺร-จกุกาทิสฺสู ปทิสฺสติ;



“จตุตถาริmani ภิกขเว จกุกานิ เยหิ สมมุนาคทานัน เทวมนุสสุสาน”นุติอาทิสฺ หิ อัย สมปตฺติยํ
 ทิสฺสตีข “ปาทตเลสุ จกุกานิ ชาตานิ”ติ เอตฺถ ลกฺขณเษ “จกุกัว วหโต ปท”นุติ เอตฺถ รตฺถเษ
 “จตุจกุกั นวทวาร”นุติ เอตฺถ อิริยาปเษ “ทท ภุช จ มา จปฺปมาโท, จกุกั วตฺตสฺสุ ปาณิน”นุติ
 เอตฺถ ทาเนษ “ทิพฺพ จกุกกรตณํ ปาตุโรหิสฺ”ติ เอตฺถ รตฺนจกุกเษ “มยา ปวตฺติตํ จกุก”นุติ เอตฺถ
 ฐมฺมจกุกเษ “อิจฺฉาหตฺสฺส โปสฺสฺส, จกุกั ฆมตี มตฺถเก”ติ เอตฺถ ชุรจกุกเษ “ชุรปริยนุเตน เจปิ จกุก
 เกนา”ติ เอตฺถ ปหฺรณจกุกเษ “อสฺนินฺวิจกุก”นุติ เอตฺถ อสนิมณฺฑลเษตีข

ตฺกิ พนฺธเนษ ตงฺเกตี, ตงฺกยตีข

อกุก ถวเนษ ถวณํ ฤตีข อกุกเกตี, อกุกยตีข อกุกโกษ อกุกโกตี สฺฐริโยษ โส หิ มหาชฺฐตีตาย อกุกิ
 ยตี อภิตฺถวียตี ตปฺปสนฺเนหิ ชเนหีตี อกุกโกษ ตถา หิ ตสฺส “นตฺถิ สฺฐริยสฺมา อาภาษ อุกเทตฺยํ จกุก
 มา เอกราชา”ติอาทินา อภิกฺขุตี ทิสฺสตีข

หิกุก หิสายํ หิกุกเกตี, หิกุกยตีข

นิกุก ปริมาเนษ นิกุกเกตี, นิกุกยตีข

พุกุก ฆสฺสเนษ เอตฺถ สฺนชฆสฺสสนฺ ฆสฺสสนฺนุติ คเหตุพฺพ, น วาจาสงฺฆาตํ ฆสฺสสนฺช พุกุกเกตี,
 พุกุกยตีข เอตฺถ จ “พุกุกยตี สา โจเร” อิติ โลกียปฺปโยโค เวทิตพฺโพษ ภูวาทิคณฺ ปน “พุกุกตี
 สา”ติ รุปรํ ฆวตีข อญโณ ตู “พุกุก ปริฆาสเน” อิติ ปจตี, เหวํ ปจฺนเตปิ สฺนชฆสฺสสนเมวาทิปฺเปตฺย

ทก ลก อสฺสาทเนษ ทเกตี, ทกยตีข ลเกตี, ลกยตีข

ตกุก โลก ฆาสายํ ตกุกเกตี, ตกุกยตีข โลกเกตี, โลกยตีข

จิก ลิก อามสเนษ จิกเกตี, จิกยตีข ลิกเกตี, ลิกยตีข

กการนฺตธาตฺรฺพานิช

ขการนฺตธาตฺ

ลกฺข ทสฺสนงฺเกสุทฺ ทสฺสนํ ปสฺสนช องโก ลกฺชชชช ลกฺชเชตี, ลกฺชชตีข สลฺลลกฺชเชตี, สลฺลลกฺชช
 ตีข ลกฺช วิชฺฐตี อฺสุณา, ลกฺช กโรตีข



คงคาย วาลูกา ชีเย, อุทกั ชีเย มหณฺณเว;
มหียา มตฺติกา ชีเย, ลกฺเข น มม พุทฺธิยาฯ

กปฺปลกฺขณํ โคลกฺขณํ อิตฺถิลกฺขณํ ฐมมานํ ลกฺขณํ สลฺลกฺขณาฯ อุปลกฺขณาฯ ปจฺ
จุปลกฺขณาฯ ลกฺขธาตฺยา ยฺยฺจยฺนตฺยาฯ สฺมาทฺธิปฺพุพฺพานํ รฺูปานํ นกาโร ทนฺตฺโรฯ

ภกฺข อทเนฯ ภกฺขเขตฺติ, ภกฺขยติฯ ภกฺโข โน ลทฺโรฯ ภกฺขยฺนติ มิคาธมาฯ **ภฺวาทิถเน** ปน
“ภกฺขตี”ติ รฺูเปฯ

นภฺข สมนฺุเรฯ นภฺขเขตฺติ, นภฺขยติฯ

มภฺข มภฺขเนฯ มภฺขเขตฺติ, มภฺขยติฯ มภฺโข, มภฺชึฯ ตตฺถ **มภฺโขติ** ปเรหิ กตฺถคฺณํ มภฺขเขตฺติ ปิสตีติ
มภฺโข, คฺุณฺธฺสนาฯ “มภฺชึ อสฺหมาโน”ติ เอตฺถ ปน อตฺตนิ ปเรหิ กตฺถ อวมณฺณนํ **มภฺโขติ** วุจฺจติฯ

ยภฺข ปฺุชಾಯํ ยภฺขเขตฺติ, ยภฺขยติฯ ยภฺโขฯ **ยภฺโขติ** มหฺนภาโว สฺโตฺยฯ ตถา หิ “ปฺุจฺจามิ ตํ
มหฺยภฺข, สพฺพภฺกฺตฺตานมิสฺสรฺา”ติ เอตฺถ สกฺโก เทวราชา “ยภฺโข”ติ วุจฺจติฯ อถ วา **ยภฺโขติ** ยภฺโข
นฺิยํ นฺิพฺพตฺตฺสฺโตฺยฯ สพฺเพปิ วา สฺตฺตา “ยภฺชา”ติ วุจฺจนฺติฯ “ปรมยภฺขวิสฺุทธิ ปณฺณาเปนฺตี”ติ
เอตฺถ หิ **ยภฺขสทฺโท** สฺตฺเตฯ วตฺตติฯ ตถา หิ ยภฺโขปิ สฺตฺโตฺยฯ เทโวปิ สกฺโกปิ ชีเณสโวปิ ยภฺโขเยว
นาม, มหฺนภาวตฺยาฯ ยภฺชฺิยติ สรณคเตหิ ชเนหิ นานาปฺุจฺเจหิ นานาพฺลฺีหิ จ ปฺุชฺิยตีติ **ยภฺโขฯ**

สฺตฺเตฯ เทเว จ สกฺเก จ, ชีเณสเว จ รภฺขเส;
ปณฺจสฺเวเตสฺ อตฺถสฺ, **ยภฺขสทฺโท** ปวตฺตติฯ

ลกฺข อาโลจเนฯ ลกฺขเขตฺติ, ลกฺขยติฯ ลกฺขํ วิชฺฌติ อฺุสนาฯ

โมภฺข อาสเนฯ โมภฺขเขตฺติ, โมภฺขยติฯ

รฺุภฺข ฝารฺุสฺเสฯ ฝารฺุสฺสํ ฝารฺุสฺภาโวฯ รฺุภฺขเขตฺติ, รฺุภฺขยติฯ สฺมาเส “รฺุภฺขเกโส, อติรฺุภฺขวจโน”ติ รฺุ
ปานฺิฯ เอตฺถ จ “สมโณ อຍฺ ปาโป อติรฺุภฺขวาโจ”ติ ปาพิ นฺิทฺสฺสนํฯ ตตฺถ **อติรฺุภฺขวาโจ**ติ อติฝ
รฺุสฺวจโนติ อตฺถเถฯ

ขการนฺุตธาตฺรฺูปานฺิฯ

คการนฺุตธาตฺ



ลึงค จิตต์กรณ **ลึงค จิตต์กรณ** วิจิตรภาวกรณ **ลึงค**เคติ, **ลึงค**ยติ, **ลึงค**ย์ เอตถ **ลึงค** นาม
 ที่มรสสุกีสถูปปริมณฑลลาภิเกท สณฺจานนุติ คหณ อตีว ยุชชติย ตมฺหิ นานปฺกาเรหิ วิจิตร โห
 ติ, **ลึงค**ยติ วิจิตร กิริยติ อวิชฺชาตณฺหามเมหิ อุตฺนา วา จุณฺณมาทีหิ วา สรรีรมิติ **ลึงค**,
 อชฺมตฺตสนฺตทานติณฺรุกฺขาทีกฺกณฺทลกรณฺทกาทีสุ ปวตฺตสณฺจานวเสเนตฺ ทุมฺจพฺพํ **ลึงค**สทฺโท สท
 เท สทฺทปฺปวตฺตติณฺมิตฺเต อิตฺถิพฺยณฺชเน ปฺริสพฺยณฺชเน สณฺญาเน อากาเร จาติ อิมฺสฺ อตฺถสฺ ทิส
 สติย อยณฺหิ “**รูกฺ**ไชติ วจนฺ **ลึงค**”นฺติ เอตถ สทฺเท ทิสฺสติย “**ส**ต**ลึงค**สฺส อตฺถสฺสา”ติ เอตถ
 สทฺทปฺปวตฺตติณฺมิตฺเตย “**เต**น **โ** **ป**น **ส**ม**ย**น **อ**ณฺณตฺร**ส**ส **ภ**ิกฺขุ**น** **อ**ิตฺถิ**ลึงค** **ป**า**ต**ุ**ภ**าว**ตี**”ติ เอตถ
 อิตฺถิพฺยณฺชเนย “**ป**ฺริ**ส**ลึง**ค**น**ิ**ม**ิ**ต**ต**ก**ุ**ต**ต**าก**ป**าน”นฺติ เอตถ ปฺริสพฺยณฺชเนย “**เต**น **ลึงค**น **ช**าน**า**ม,
 ชฺวํ พุทฺโธ **ภ**วิส**ส**ตี”ติ เอตถ สณฺญาเนย “**เต**หิ **ลึงค**เอ**หิ** **เต**หิ **น**ิม**ิ**ต**เต**หิ **เต**หิ **อ**ากา**เร**หิ **อ**าก**น**ตฺ**ก**ภ**า**
 โว **ช**าน**ิ**ต**พ**ุ**โ** “**อ**าก**น**ตฺ**ก**า **อ**ิม**เ**”ติ เอตถ **อ**ากา**เร** **ท**ิส**ส**ติ**ย**

สทฺเท จ **ต**นฺ**น**ิม**ิ**ต**เต** **จ**, **ก**า**ภ**ุ**โก**ภ**ุ**จ**ิ**ก**าย** **จ**;
ลกฺข**ณ** **เจ**ว **อ**ากา**เร**, **ลึงค**ส**ท**ุ**โ** **ป**ว**ต**ต**ติ**ย

มค **อน**เว**ส**เน**ย** **ม**เค**ติ**, **ม**ค**ย**ติ**ย** **มิ**โค, **ม**โค, **ม**โค, **ม**ค**ย**มา**น**ย

เอตถ **จ** “**ย**ถา **พ**ิ**พ**า**โร** **ม**ุ**สิ**กํ **ม**ค**ย**มา**น**”ติ **ป**า**พ**ิ **น**ิ**ท**ส**น**ย **“มิ**โค”ติ **จ** “**ม**โค”ติ **จ** **จ**ตฺ**ุ**ป**โ**ท
 ปฺว**จ**จ**ติ**ย **เอ**ต**ถ** **มิ**โค**ติ** **ม**ค**ย**ติ **อิ**โต **จ**ิ**โต** **โค**จ**ร** **อ**น**เว**ส**ติ** **ป**ริ**เย**ส**ตี**ติ **มิ**โค**ย** **เอ**ว **ม**โค**ย** **เอ**ต**ถ** **วิ**
 เส**ส**โต **ห**ริ**ณ** **มิ**โค **มิ**โค **น**า**ม**ย **ส**า**ม**ณฺ**ณ**โต **ป**น **อ**ว**เส**ส**า**ป**ิ** **จ**ตฺ**ุ**ป**ท**า “**มิ**โค” **อิ**จ**เจ**ว **ว**ุ**จ**จ**น**ติ**ย** **ต**ถ**า**
 หิ **สุ**สิ**ม**ช**า**ต**เก** “**ก**า**พ**า **มิ**ค**า** **เส**ต**ท**น**ต**า **ต**ว **อ**ิม**เ**, **ป**โร**ส**ห**ส**สํ **ห**ेम**ช**า**ลา**ภ**ิ**ส**ณ**ณ**น**า”ติ **เอ**ต**ส**ม**ิ**
 ปา**พ**ิ**ป**เท**เส** **ห**ตฺ**ถ**ิ**น**ปี **มิ**ค**ส**ทฺ**เท**น **ว**ุ**ต**ต**า** “**ก**า**พ**มิ**ค**า”ติ**ย** **อ**ถ **ว**า **ม**ค**ิ**ย**ติ** **ช**ี**ว**ิต**ก**ป**น**ต**ถ**าย **ม**์**สา**
 ที**หิ** **อ**ตฺ**ถ**ิ**เก**หิ **ล**ุ**ท**เท**หิ** **อ**น**เว**ส**ิ**ย**ติ** **ป**ริ**เย**ส**ิ**ย**ตี**ติ **มิ**โค, **อ**ร**ณ**ย**ช**า**ต**า **ส**ส**ป**ส**ท**ห**ริ**ณ**ณ**ย**า**ท**โย** **จ**ตฺ**ุ**ป**โ**
 ปา**ท**า, **เอ**ว **ม**โค**ย** “**อ**ตฺ**ถ** **น** **ล**ภ**เต** **ม**โค”ติ **เอ**ต**ถ** **ป**น **ม**โค **ว**ิ**ย**า**ติ** **ม**โค, **พ**า**ล**ิ**ติ** **อ**ตฺ**ถ**ย

มค **ค**เว**ส**เน**ย** **ม**ค**เค**ติ, **ม**ค**ค**ย**ติ**ย **ม**ค**โค**, **ม**ค**ค**น**ย**

เอตถ **จ** **มคโค**ติ **ป**ฏ**ิ**ป**ท**าย **จ** **ป**ก**ติ**ม**ค**ค**ส**ส **จ** **อ**ุ**ป**าย**ส**ส **จ** **อ**ช**ิ**ว**จ**น**ย** “**ม**ห**า**ว**ิ**ห**า**ร**ว**า**สี**น**เ**, **ว**า**จ**
นา**ม**ค**ค**น**ิ**ส**ส**ิ**ต**”นฺติ**อ**า**ที**สุ **ป**น **ก**ถ**า**ป**พ**น**ุ**ร**อ**ปี “**ม**ค**โค**”ติ **ว**ุ**จ**จ**ติ**ย **ต**ต**ร** **ป**ฏ**ิ**ป**ท**า **เอ**ก**น**ต**โต** **ช**า**ติ**
ชร**า**พ**ุ**ย**า**ช**ิ**ท**ุ**ก**ข**า**ที**หิ **ปี**พิ**เต**หิ **ส**ต**เต**หิ **ท**ุ**ก**ข**ก**ข**ย** **น**ิ**พ**ุ**พ**า**น** **ป**า**ป**ุ**ณ**ต**ถ**าย **ม**ค**ค**ิ**ต**พ**ุ**โ**ท** **ค**เว**ส**ิ**ต**พ**ุ**โ**ท**ิ
มคโคย **ป**ก**ติ**ม**ค**โค **ป**น **ม**ค**ค**ม**ุ**พ**ุ**ห**ะ**หิ **ม**ค**ค**ิ**ต**พ**ุ**โ**ท**ิ **มคโค**ย **ป**ก**ติ**ม**ค**ค**ม**ุ**พ**ุ**ห**ะ**หิ** **จ** **ป**ฏ**ิ**ป**ท**า**ส**ง**ช**า**ต**า
ริย**ม**ค**ค**ม**ุ**พ**ุ**ห**า** **เอ**ว **พ**ห**โว** **ส**น**ติ**ย **ป**ก**ติ**ม**ค**โค **หิ** **ก**ท**า**จ**ิ** **เอ**ว **อ**ท**ุ**ช**ิ**ก**า**น **ม**ุ**ย**ห**ติ**, “**เอ**ส **มคโค**”ติ **น**าย
กา **น** **ท**ุ**ล**ล**ภ**าย **อ**ริ**ย**ม**ค**โค **ป**น **ส**พ**ุ**พ**ท**า**เย**ว **ส**พ**ุ**พ**ล**อ**ก**ส**ส** **ม**ุ**ย**ห**ติ**, **น**าย**ก**า **ป**ร**ม**ท**ุ**ล**ภ**าย **ต**ส**มา** **โส**



เอว อวิชชาสมมุพเพหิ มคฺคิตพฺโพติ **มคฺโค**ช อณฺเณสํ ปน ทฺวินฺนํ ชาตฺตุนํ วเสนปิ อตถํ วทนฺติ คุรุ
 “กิลเส มาเรนฺโต คจฺจตีติ มคฺโค”ติฯ ตํ ตํ กิจฺจํ หิตํ วา นิปฺพาเหตุกาเมหิ มคฺคิยติ คเวสิยตีติ **มคฺ**
โค, อุปาโยช **มคฺค**สทฺโท หิ “อภิธมฺมกถามคฺคํ, เทวานํ สมฺปวตฺตยี้”ติ เอตถ อุปาเยปิ วตฺตติฯ
 ตถา หิ อภิธมฺมกฺกัายํ “**มคฺโค**ติ อุปาโย, ขนฺธายตนาทึนํ กุสลาทึนญจ ฐมมานํ อวโพรสฺส สจฺจป
 ปฏฺิวเฐสฺเสว วา อุปาโยภาวโต อภิธมฺมกถามคฺโค”ติ วุตฺโต, ปพฺนฺโช วา “มคฺโค”ติ วุจฺจติฯ โส หิ
 ทึชตฺตา มคฺโค วิทยาติ **มคฺโค**, ตสฺมา อภิธมฺมกถापพฺนฺโช อภิธมฺมกถามคฺโคติ วุตฺโตฯ อิทานิ
 ปกตฺติปฏฺิวปทามคฺคานํ นามานิ กถยามชฺ เตสุ ปกตฺติมคฺคสฺส –

“มคฺโค ปนฺโถ ปโถ ปชฺโช, อณฺเณสํ วฏฺฏมา’ยนฺ;
 อทฺธาน’มทฺธา ปทฺวี, วตฺตนิ เจว สนฺตตี”ติ

อิมานิ นามานิชฺ ปฏฺิวปทามคฺคสฺส ปน –

“มคฺโค ปนฺโถ ปโถ ปชฺโช, อณฺชสํ วฏฺฏมา’ยนฺ;
 นาว อุตฺตร เสตฺ จ, กุลฺโล จ ภิสฺสิ สงฺกโม”ติ

อนเภานิ นามานิชฺ เอตถ ปน เกจฺ “นาวาติอาทึนํ ปกตฺติมคฺคสฺส นามานี”ติ วทนฺติ, ตํ น
 คเหตุพฺพํ, ปกตฺติมคฺคสฺส กิสฺมิญฺจิปิ ปาพิปฺปะเทเส “นาวา”ติอาทึนํ ปเทหิ วุตฺตฏฺฏจานาภาวโต,
 อภิธานสฺสเถสุ จ “นาวา” อิจฺจาทิกานํ ตทภิชานานํ อนาคตฺตตฺตาช

อัย ปเนตถ วจนฺตุเถ – นาวาวิทยาติ **นาวา**, อุตฺตรนฺติ เอเตนาติ **อุตฺตร**, นาวาเยว อุตฺตรนฺติ
 ช อยญฺหิ นาวาปริยาโย “ตฺร, ตฺรณ, โปโต, ปลฺโว”ติฯ อิเมปิ ตํปริยาโยเยวชฺ อุตฺตร วิทยาติ **อุตฺตร**
 ช เสตฺ วิทยาติ **เสตฺ**ช กุลฺโล วิทยาติ **กุลฺโล**ช ภิสฺสิ วิทยาติ **ภิสฺสิ**ช สงฺกโม วย, สงฺกมนฺติ วา เอเตนาติ
สงฺกโม, สพฺพเมตํ อริยมคฺคสฺเสว นามํ, น ปกตฺติมคฺคสฺสช ตถา หิ “ฐมฺมนาวํ สมารุญฺห, สน
 ตาเรสฺสํ สเทวก”นฺติ จ, “ฐมฺมเสตฺุ ทพฺพํ กตฺวา, นิพฺพุโต โส นราสโภ”ติ จ, “กุลฺโล”ติ โช ภิกฺขเว
 อริยมคฺคสฺเสตํ อธิวจน”นฺติ จ เอวมาทึนา ตตฺถ ตตฺถ ภควตา อริยมคฺโค “นาวา”ติอาทึนํ อนเภา
 นามเอหิ วุตฺโตฯ อฏฺฏจกถาจรึเยหิปี **สฺตฺตนิปาตฏฺฏกถาย** “พทฺธา ภิสฺสิ สฺสชฺชตา ภควา”ติ เอตฺสฺมิ
 ปเทเส เอวํ อตฺถสฺวณฺณนา กถา “ภิสฺสิตี ปตฺถริตฺวา ปุณฺณํ กตฺวา พทฺธา ‘กุลฺลา’ติ วุจฺจติ โลก,
 อริยสฺส วินเย ปน อริยมคฺโค’ติฯ

‘มคฺโค ปชฺโช ปโถ ปนฺโถ, อณฺชสํ วฏฺฏมา’ยนฺ;
 นาวา อุตฺตร เสตฺ จ, กุลฺโล จ ภิสฺสิ สงฺกโม;



อุทยาน ปภวโจแจว, ตตถ ตตถ ปกาสิโต”ติย

เอว อัจริเยหิ กตาย อตถสัวณณนาย ทสฺสนโต จ “นาวาติอาทีนปิ ปกติมคฺคสฺส นามานี”ติ
วจนํ น คเหตุพฺพํ, ยถาวุตฺตเมว วจนํ คเหตุพฺพํ

โกจิ ปเนตถ เอว วเทยย “ธมฺมเสตฺถํ ทพฺพํ กตฺวา”ติ เอตถ ‘ธมฺมเสตฺถุนฺติ มคฺคเสตฺถุนฺติ วจนโต
ธมฺมสทฺโท มคฺเค วตฺตติ, น เสตฺถสทฺโท”ติย ตนฺน, ธมฺมสทฺโท วิย เสตฺถสทฺโทปิ มคฺเค วตฺตตีติ
เสตฺถ วิยาติ เสตฺถ, ธมฺโม เอว เสตฺถ ธมฺมเสตฺถุติ อตถวเสน, เอส นโย อณฺณตฺตราปิย อปรมฺปิ วเทยย
“นนุ พุทฺทมชาลสฺสุตฺตนฺตมฺมจกถาย”ทกฺขิณฺตฺตเรณ โฟธิมณฺฑํ ปวิสิตฺวา อสฺสตฺตมฺมราชานํ
ปทกฺขิณํ กตฺวา ปุพฺพุตฺตรภาเค จิโต”ติ อิมสฺมึ จาเน ทกฺขิณฺตฺตรสทฺเทณ ทกฺขิณํ มคฺโค วุตฺโต”ติ
ย น, อนนฺทสฺส ปาพิปฺปเทเสสฺส อฏฺฐกถาปเทเสสฺส จ อภิธานสฺสเถสฺส จ มคฺควาจกสฺส อุตฺตรสทฺทสฺส
อนาคตฺตตา, ตสฺมา ตตถ เอวมตฺถเถ ทมฺมจพฺโพ “ทกฺขิณฺทิสโต คณฺตพฺโพ อุตฺตรทิสมาโก
ทกฺขิณฺตฺตโรติ วุจฺจติ, เอวํภูเตน ทกฺขิณฺตฺตเรณ โฟธิมณฺฑปวิสนํ สนฺธาย ทกฺขิณฺตฺตเรณ โฟธิมณฺ
ฑํ ปวิสิตฺวาติ วุตฺต”นฺติย อถ วา ทกฺขิณฺตฺตเรนาติ ทกฺขิณฺปจฺฉิมฺตฺตเรณ, เอตถ อาทิวสานคฺคห
ณน มชฺฌสฺสปี คหณํ ทมฺมจพฺพํ เอวํ คหณํเยว หิ ยํ ชาตกนิทานเ วุตฺตํ “โพธิสฺสโต ตินํ คเหตุ
วา โฟธิมณฺฑํ อารุญฺห ทกฺขิณฺทิสมาภาเค อุตฺตรภิมุโข อฏฺฐจาสิ, ตสฺมึ ชฺเณ ทกฺขิณฺจกฺกวาพฺ ออสี
ทิตฺวา เหมจฺจา อวีจิสฺมปฺตตํ วิย อโหสิ, อุตฺตรจกฺกวาพฺ อุลฺลงฺฆิตฺวา อฺปริ ภวคฺคปฺตตํ วิย อโหสิ,
โพธิสฺสโต อิทํ สฺมโพธิปาปฺณญฺจานํ น ภวติ มณฺเฑติ ปทกฺขิณํ กโรนฺโต ปจฺฉิมทิสมาภาคํ คณฺตฺวา
ปุรตฺถภิมุโข อฏฺฐจาสิ”ติอาทิ, เตน สเมตฺติย อถาปิ วเทยย “ยทิ อุตฺตรสทฺโท ทิสาวาจโก, เอวญจ
สตี “ทกฺขิณฺตฺตเรนา”ติ เอนโยคํ อวตฺวา “ทกฺขิณฺตฺตรายา”ติ อายโยโค วตฺตพฺโพ”ติย ตนฺน, ทิส
วาจกสฺสปี สทฺทสฺส “อฺตฺตเรณ นที สีตา, คมฺภีรา ทฺรติกฺกมา”ติ เอนโยควเสน วจนโตย อปิจ ทิส
ภาคํ สนฺธาย “ทกฺขิณฺตฺตเรนา”ติ วจนํ วุตฺตํย ทิสมาโก หิ ทิสวา เอวาติ นิฏฺฐเมตฺถาวคณฺตพฺพํ

คการนตฺตราตฺตฺรปานิย

ขการนตฺตราตฺ

ลิมิ ภาสเนยฺ ลงฺฆเมติ, ลงฺฆยตฺติย เอตานิ พุทฺทวจนเ อปฺปสิทฺธานิปี โลกิกปฺปโยคทสฺสนวเสน
อาคตานิยฺ สาสนสฺสมิณฺหิ ภูวาทิคณฺจฺราทิคณฺปริยาปฺนฺนสฺส คตฺยตฺถวาจกอุลฺลงฺฆนตฺถปฺริทีปกสฺส
ธาตฺสฺส รฺูปํ อตีว ปสิทฺธํ

ลงฺฆ ลงฺฆเนยฺ ลงฺฆเมติ, ลงฺฆยตฺติย



“อดีกรมกราจรีย, มยหมเปตํ น รุจจติ;
จตุตถเถ ลงฺขยิตฺวาน, ปญฺจมียมฺปิ อาวุโต”ติ

อิมสฺมึ สติลฺงฺฆนชาตเก จุราทิกณฺปรียาปนฺนสฺส คตฺยตฺถวาจกสฺส อุลฺลงฺฆนตฺถปริทีปกสฺส
ลฺงฺฆชาตฺส “ลฺงฺขยิตฺวา, ลฺงฺขยิตฺวานา”ติ รูปे ทิฏฺฐเจเยว “ลฺงฺฆเอติ, ลฺงฺขยตี”ติ รูปานิ ทิฏฺฐจानิ เอว
โหนตฺติฯ ภาสตฺถวาจกสฺส ปน ตถารูปานิ รูปานิ น ทิฏฺฐจानิ, เอวํ สนฺเตปิ ปุพฺพวาจริเยหิ ทิมทสฺสีหิ
อภิมตฺตตา ภาสตฺถวาจิกานิ ลฺงฺฆชาตฺ อตฺถิตฺติ คเหตุพฺพวา, เอวํ สพฺเพสุปิ ญฺวาทิกณฺหาทีสุ สาสเน
อปฺปสิทฺธานมฺปิ รูปานํ สาสนानุญฺจानํ คหณํ เวทิตพฺพํ, อนนุญฺจानญจ อปฺปสิทฺธานํ จทุกฺชนํ

อฆ ปาปกรณฺเย อฆเอติ, อฆยติฯ อฆํ, อโฆ, อนโฆฯ

ตตฺถ อฆนฺติ ทุกฺขํ “อฆนฺตํ ปฏฺฐิสฺสวีสฺสํ วเน วาพมิกากิณฺณเยฯ ขคฺคทีปಿನಿಸฺสวีสฺส”ติ อิหํ
นิทฺสสนฺเย อโฆติ กิลฺโสเย เตน อฆเนน อรหา อนโฆฯ ตตฺถ อฆยนฺติ ปาปํ กโรนฺติ สตฺตา เอเตนาติ
อฆํ, กิณฺตํ? ทุกฺขํ, เอวํ อโฆฯ นนุ จ สปฺปฺริสา ทุกฺขเหตุปิ กิลฺเสเหตุปิ จ อตฺตโน สฺขตฺถาย ปาปํ น
กโรนฺติฯ ตถา หิ –

“น ปณฺทิตา อตฺตสฺขสฺส เหตุ,
ปาปานิ กมฺมานิ สฺมาจฺรณฺติ;
ทุกฺเขน ผุฏฺฐา ขลิตาปิ สนฺตา,
จฺนฺทา จ โทสา น ชนฺติ ฆมฺม”นฺติ

วฺตุตฺถํ เอวํ สนฺเต กสฺมา “อฆ ปาปกรณฺ”ติ ธาตฺ จ “อฆยนฺติ ปาปํ กโรนฺติ สตฺตา เอเตนาติ
อฆ”นฺติอาทิวจฺนญจ วฺตุตฺถนฺติ? สจฺจํ, เยภฺยเยน ปน สตฺตา ทุกฺขาทิจเหตุ ปาปกมฺมํ กโรนฺติ, เอเตสุ
สปฺปฺริสา เอว น กโรนฺติ, อิตฺเร กโรนฺติฯ เอวํ ปาปกรณฺสฺส หิ ทุกฺขํ กิลฺโส จ เหตุฯ ตถา หิ –

สุขีปิ เหเก น กโรนฺติ ปาปํ,
อวณฺณสฺสคฺภยา ปุเนเก;
ปหฺ สุมาโน วิปลฺลตฺถจฺนฺตี,
กึการณา เม น กโรสิ ทุกฺข”นฺติ

วฺตุตฺถํ อยฺยหิ คาทา ทุกฺขเหตุปิ สตฺตา ปาปํ กโรนฺตีติ เอตมฺตถํ ทีเปติฯ “กฺุทฺโร หิ ปิตฺรํ หนฺติ,
กฺุทฺโร หนฺติ สฺมาตฺร”นฺติ อยํ ปน กิลฺเสเหตุปิ ปาปํ กโรนฺตีติ เอตมฺตถํ ทีเปติ, ตสฺมา อมฺเหหิ “อฆ
ปาปกรณฺ”ติอาทิวจฺนํ วฺตุตฺถํ



ขบวนการนตราชตฺรพำนิช

จกการนตราชตฺ

โลจ ทสฺสเนหฺ โลเจติ, โลจยติหฺ โลจนหฺ ฐปารมฺมณฺ โลจยติ ปสฺสตีติ โลจนหฺ, จกขุหฺ

กิชิ มทฺทเนหฺ กิชฺเจติ, กิชฺจยติหฺ กิชฺจนหฺ, อกิชฺจนหฺ

ตตฺถ กิชฺจนนฺติ ปลิโพโรหฺ กิชฺเจติ สตฺเต มทฺทตีติ กิชฺจนหฺ กิชฺจนสทฺโท มทฺทนตฺถ
วตฺตติหฺ มนุสฺสา หิ วีหิ มทฺทนตฺตา โคนฺ “กิชฺเจหิ กापิล, กิชฺเจหิ กापิลา”ติ วทฺนติหฺ

ปจฺ วิตฺถาเรหฺ ปณฺเจติ, ปณฺจยติหฺ ปปณฺเจติ, ปปณฺจยติหฺ ปปณฺจาหฺ

เอตฺถ ปปณฺจาติ ตณฺหามานทิกฺกฺจโยหฺ เอตา หิ อตฺตนิสฺสิตานฺ สตฺตานฺ สํสารํ ปปณฺเจนฺติ
วิตฺถินฺน กโรนฺตีติ ปปณฺจาติ วุจฺจนฺติหฺ อถ วา ปปณฺเจนฺติ ยตฺถ สยํ อูปฺนนา ตํสนฺตานฺ วิตฺถาเรนฺ
ติ จิรํ จเปนฺตีติ ปปณฺจาหฺ โลกียา ปน “อมฺหากํ ตุมฺहेหิ สทฺธิ กเถนฺตานฺ ปปณฺโจ โหตี”ติอาทีนฺ
วทฺนตา กาลสฺส จิรภาวํ ปปณฺโจติ วทฺนติ, สาสเน ปน ทฺวยมฺปิ ลพฺภติหฺ

สิจฺจ กุทฺทเนหฺ สิจฺเจติ, สิจฺจยติหฺ

วณฺจฺ ปลมฺภเนหฺ ปลมฺภนฺ อูปลापนฺหฺ วณฺเจติ, วณฺจยติหฺ วณฺจโก, วณฺจนหฺ ฐวาทิกเถน ปน
วณฺจชาตฺ คตฺยตฺถ วตฺตติหฺ “สนฺติ ปาทา อวณฺจนา”ติ หิ ปาพิ

จจฺจ อชฺฌมฺยเนหฺ จจฺเจติ, จจฺจยติหฺ

จฺจวเนหฺ จาเวติ, จาวยติหฺ อณฺโณ “จฺจ สหเน” อิติ พุรฺุเตหฺ จาเวติ, จาวยติ, สหตีติ อตฺโถหฺ

อณฺจฺ วิเสสเนหฺ อณฺเจติ, อณฺจยติหฺ

โลจ ภาสายํหฺ โลเจติ, โลจยติหฺ โลจนหฺ, โลจยติ สมวิสมํ อากิกฺขนฺตํ วิย ภาวตีติ โลจนหฺ, จกขุหฺ

รจ ปติยตเนหฺ รเจติ, รจยติหฺ รจนา, วิรจิตํ, เกสรจนา, คาถารจนาหฺ

สฺจ เปสฺสณฺเนหฺ ปิสฺสนภาโว เปสฺสณฺณํหฺ สฺจเจติ, สฺจยติหฺ สฺจโกหฺ



ปจจ สัยมเนษ ปจเจติ, ปจจยติษ

ริจ วิโยชนสมปชชเนสุ เรเจติ, เรจยติษ เสฏฐิปุตุตฺ วิเรเจยยช วิเรเจติ, วิเรจยติษ วิเรจโก,
วิเรจหนั

วจ ภาสเนษ วเจติ, วจยติษ ภูวาทิคเณปิ อัย วตตติษ ตทา ตสสา “วตฺติ, วจติ, อโวจ, อโว
จ”นฺติอาทินิ รูปานิ ภวนฺติษ การิตะ ปน “อนฺเตवासิกํ ฐมฺมํ วาเจติ, วาจยตี”ติ รูปานิช วตฺตุํ, วตฺต
เว, วตฺวา, วตฺตุํ, วุจจติษ

อจจ ปุชายัษ อจเจติ, อจจยติษ พุรหฺมาสุรสุรจฺจิตาย

สุจ คนฺธเนษ สุเจติ, สุจยติษ สุจโก, สุตฺตํ

เอตถ จ อตฺตตฺถปรตฺถาทิภะเท อตฺถะ สุเจตีติ สุตฺตํ เตปิฏกํ พุทฺทวจหนั

กจ ทิตฺตยัษ กจเจติ, กจจยติษ กจฺจาย

เอตถ กจฺจตีติ รูปสมปตฺติยา กจเจติ ทิพฺพติ วิโรจตีติ กจฺจ, เอรฺนามโก อาทิปุริโส, ตพฺพเส
ชาตา ปุริสา “กจฺจนา”ติปิ “กจฺจายนา”ติปิ “กาทิยานา”ติปิ วุจฺจนฺติ, อิตฺถิโย ปน “กจฺจานี”ติปิ
“กจฺจายนี”ติปิ “กาทิยานี”ติปิ วุจฺจนฺติษ

จการนฺตธาตฺรูปานิช

จการนฺตธาตฺ

มิเลจ อพฺยตฺตายัษ วาจายัษ มิเลจเจติ, มิเลจจยติษ มิลกฺขุช

เอตถ มิลกฺขุชติ มิเลจเจติ อพฺยตฺตวาจํ ภาสตีติ มิลกฺขุช

กฺจจ อวกฺเขเปช อวกฺเขโป อโรชฺชิปนัษ กฺจเจติ, กฺจจยติษ

วิจจ ภาสายัษ วิจเจติ, วิจจยติษ

จการนฺตธาตฺรูปานิช



ชการหตุธำตุ

วขข วขขเนห วขเขตติ, วขขยติย ปริวขขนโกห วขขโต สีสวนเตหิ, กถ ภิภข กฤษสสีติย

ตุขข พลปาลเนสุย ตุขเขตติ, ตุขขยติย

ตุขิ ปริข หีสำพลทำนเนเกตเนสุย เนเกตเน นิวำโสข ตุณเขตติ, ตุณขยติย ปรินเขตติ ปรินขยติ
ย

ขขิ กิจฉขีวเนห ขณเขตติ, ขณขยติย ขณโซข

ขขิ รกขเนห ตำทิสำนเนยว รูปำนิย ภูวำทิกถเน “ขขิ คติเวกถเลติ อิมิสสุ “ขณขตี”ติ รูปำย

ปฺข ปฺขำยัย ปฺขเขตติ, ปฺขขยติย ปฺขำย เอสำว ปฺขณำ เสยโยข ปฺขโก, ปฺขิตโต, ปฺขนีโย, ปฺขเนย
โย, ปฺขเขตพโพ, ปฺขโซข

คข มททหนสทเทสุย คเขตติ, คขยติย คโซข

ติข นิสำนเนห เตเขตติ, เตขยติย

วข มคคณสงขำเรสุย วเขตติ, วขยติย

ตขข สนตขขเนห ตขเขตติ, ตขขยติย สนตขเขตติ, สนตขขยติย สนตขขิตโย

อขข ปรุสิขขเนห อขเขตติ, อขขยติย

สขข สขขเนห สขเขตติ, สขขยติ ทำนย คมนสขโซ หตุวำย

ภข วิสุส่ำเสข ภเขตติ, ภขยติย ภูวำทิกถเน ปน “ภขตี”ติ รูปำ, ภตติ, สมภตติย

ตุขิ ปริข ลุขิ ภขิ ภำส่ำยัย ตุณเขตติ, ตุณขยติย ปรินเขตติ, ปรินขยติย ลุณเขตติ, ลุณขยติย ภณเข
ติ, ภณขยติย กถेतตี อตุโกย

รุข หีส่ำยัย โรเขตติ, โรขยติย โรโคย



ภาซ ปุถกมุมนิซ ปุถกมุมนุ ปุถกกุณ, วิสุ กุริยาติ อตุโถย ภาเชติ, ภาชยติช วิภาเชติ,
วิภาชยติช วิภตุติช

สภาช สีติเสวเนสซุ สภาเชติ, สภาชยติช

ลช ปกาสเนช ลเชติ, ลชยติช ลชชช

ยช สัมเนช สัมพูโพ พนชเนช โยเชติ, โยชยติช สัมโยเชติ, สัมโยชยติช สัมโยชนช

มชช สเเจยาลงกาเรสุช มชชเชติ, มชชชยติช สมมชชเชติ, สมมชชชยติช สมมชชชช

ภาช ภาชนทาเนสซุ ภาเชติ, ภาชยติช กถ เวสสนุตโร ปตุโต, คช ภาเชติ สญจยช

ชการนตุชาตุรปานิช

ณนตุตา อปปฏิทชช สททสตุเถ ปน “ณ นิโยชน”ติ ปจนตุติ, รุป ปน พุททวจนานุกูลัน น
ภาติ, ตสฺมา น ทสฺสิตํ อมเหหิช

ภูการนตุชาตุ

มภูม ภูมภูเนช ภูมภูน วายามกรณช ภูมภูเทติ, ภูมภูยติช เอตุถ ตุ “มภูมเทสิ, ภูมภูเทสิ, กิ
การณา ภูมภูเทสิ, อหํ ตํ ชานามิ”ติ นิทสฺสนช

มภู สงมเตช ปุพูเพ วิย กุริยาปทานิ, นามิกตุเต “มภู, ภู”ติ รุปานิช เอตุถ คภูเทติ
ปานิชมภูช ภูมภูติ สมุโห “มจจมภู”ติอาทิสฺ วิยช

มภูม จลเนช ภูมภูเทติ, ภูมภูยติช

นภู อวสนทเนช อวสนทนํ คตุตวิกุเชโปช นภูเทติ, นภูยติช

จภู จภู กภูม เจทเนช จภูเทติ, จภูยติช จภูเทติ, จภูยติช กภูมเทติ, กภูมยติช

ปภูม จภูม อปปภาเวช ปภูมเทติ, ปภูมยติช จภูมเทติ, จภูมยติช, อปป ภาตตีติ อตุโถย

มภู สญจญณเนช โมภูเทติ, โมภูยติช



อฏฺฐ สฏฺฐ อหาทเรฯ อฏฺฐเฏติ, อฏฺฐยติฯ สฏฺฐเฏติ, สฏฺฐยติฯ

ขฏฺฐ สัวารเณ ขฏฺฐเฏติ, ขฏฺฐยติฯ

สฏฺฐ หีสัพลทานหิเกตเนสฺฯ สฏฺฐเฏติ, สฏฺฐยติฯ

ตฺวฏฺฐ หิปชชาຍံฯ ตฺวฏฺฐเฏติ, ตฺวฏฺฐยติฯ จพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ เอกมณฺเจ ตฺวฏฺฐเณตฺติฯ

จฏฺฐ จฏฺฐนฺเฯ จฏฺฐเฏติ, จฏฺฐยติฯ อตฺรารยํ ปาพิ – สเจ โส จฏฺฐเฏติ, อิจฺเจตํ กุสลံฯ โนเจ จฏฺฐ
เฏติ, ปณฺจหฺงฺเคหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ รุပ္ปยจฏฺฐโก สมนฺนุนิตพฺโพฯ

ปฏฺฐ หีสายံฯ โปเฏติ, โปฏฺฐยติฯ

กิฏฺฐ พนฺธเรฯ พนฺธโร พนฺธนฺฯ กิเฏติ, กิฏฺฐยติฯ กิเฏยฯ

จฏฺฐิ เจทนฺเฯ จฏฺฐเฏติ, จฏฺฐยติฯ

ลฏฺฐิ เถยฺเยฯ ลฏฺฐเฏติ, ลฏฺฐยติฯ

กฏฺฐ อปฺปสาทฺเฯ กฏฺฐเฏติ, กฏฺฐยติฯ กฏฺฐํ ราชตံฯ กฏฺฐา คาวีฯ กฏฺฐตาปโสฯ

จฏฺฐ ปฏฺฐ ฝุฏฺฐ วิเภาเฑฯ จฏฺฐเฏติ, จฏฺฐยติฯ โปเฏติ, โปฏฺฐยติฯ โผเฏติ, โผฏฺฐยติฯ องฺคฺลโย โผเฏตฺติฯ

ฆฏฺฐ สงฺฆาเณ หนฺตฺยตฺเถ จฯ ฆเฏติ, ฆฏฺฐยติฯ

ปฏฺฐ ปฏฺฐ ลฏฺฐ ฆฏฺฐ ฆฏฺฐิ ภาสายံฯ ปาเฏติ, ปาฏฺฐยติฯ โปเฏติ, โปฏฺฐยติฯ โลเฏติ, โลฏฺฐยติฯ ฆาเณ
ติ, ฆาฏฺฐยติฯ ฆณฺเฏติ, ฆณฺเฏยติฯ

ปฏฺฐ วฏฺฐ คนฺเฑฯ ปเฏติ, ปฏฺฐยติฯ วเฏติ, วฏฺฐยติฯ

เขฏฺฐ ภกฺขเณฯ เขเฏติ, เขฏฺฐยติฯ

โฆฏฺฐ เขเปฯ โฆเฏติ, โฆฏฺฐยติฯ

กฏฺฐิ ทาเหฯ กฏฺฐเฏติ, กฏฺฐยติฯ



ยฺหฺ สํสฺคฺเคช โยฆฺเฏติ, โยฆฺยติย

วฆฺ วิภชเนช วฆฺเฏติ, วฆฺยติย

ฎการนตธาตฺรฺพานิย

จการนตธาตฺ

สจ สงขารคตีสฺยฺ สเจติ, สจยติย

สฺจ อาลสิเยช โสเจติ, โสจยติย

สฺจฺจิ โสสเนช สฺจฺญเจติ, สฺจฺญยติย

สจ สิลายายํช สเจติ, สจยติย

สจ อสมฺมาภาสเนช สเจติย สจยติ, สโจช

เอตฺถ สโจติ เกรวฺวโกช สจยตีติ สโจ, น สมฺมา ภาสตีติ อตฺโถช

สจ เกตเวช รฺูปํ ตาทิสเมวช

“สฺทสฺสํ วชฺชมณฺเณสํ, อตฺตโน ปน ทฺทสํ...เป....

อตฺตโน ปน ฉาเทติ, กลีว กิตวาสโจ”ติย

เอตฺถ สากฺกณิโก “กิตวา”ติ วฺุตโตช ตสฺส อิทํ เกตวํ, ตสฺมี เกตเว อยํ ธาตฺ วตฺตตีติ อตฺโถช

กจิ โสเกช กณฺเจติ, กณฺจยติย

จการนตธาตฺรฺพานิย

ทการนตธาตฺ

ปฏฺิ ปรีหาเสช ปณฺเฑติ, ปณฺเฑยติย อฺุปฺปณฺเฑติ, อฺุปฺปณฺเฑยติย มนฺุสฺสานํ นํ ภิกฺขุณิ อฺุปฺปณฺเฑ
ทิสฺย



ลหิ อุกุเขเปย ลณเทหติ, ลณทยติย

ขหิ กหิ เจเทย ขณเทหติ, ขณทยติย กณเทหติ, กณทยติย ขณโห, กณโทย

ปหิ สงุขาเตย ปณเทหติ, ปณทยติย ปณโทย

เอตุถ จ ปณโหติ สมุหสงุขาโต กลาโปปี “โจฬุ ปณโห รติ ขิหุขา”ติ เอตุถ วุตุโต อาหารสงุ
ขาโต ปณโหปี ปณโหเยวช

กุหิ เวธเนย กุณเทหติ, กุณทยติย กุณหลัช

มหิ ภูสายุ หสเนจย มณเทหติ, มณทยติย มณโห, มณหน, มณหิตาย

ภหิ กลุยาเนช กลุยาณ กุลยาณตาย ภณเทหติ, ภณทยติย ภณโทย

เอตุถ จ ภณโหติ ธน, อลงกาโร วาช “ภณหุ คณหาคิย สมลงกริตุวา ภณเทนา”ติ จ อาทิสุ
วियช

ทณุท ทณุทวินปาเตย ทณุเทหติ, ทณุทยติย ทณุโทย

จหุท จหุทเนย จหุเทหติ, จหุทยติย จหุทนโกย จหุหิยติ, จหุหิตาย จหุหิตุ, จหุหิตุ,
จหุเทตุวา, จหุหิตุวาช

หการนุทธาตุรูปานิช

ฒการนุทธาตุ

วหุฒ อากิรเนช กัสปาคิยา ปายาส วหุฒเทหติ, วหุฒติย ภตุตุ วหุฒตุวา อหาคิย

อิมานิ ฒการนุทธาตุรูปานิช

ณการนุทธาตุ

วณณ วณณกริยาวิตถารคณวจนเนสุช วณโณ ปัสสาช กริยา กรณช วิตถาโร วิตถินนตา
ช कुโณ สิลาคิธมโไมช วจัน วาจาช วณณเทหติ, วณณติย วณโณ, วณณ, สุวณณ, สัวณณนาช



วณฺณสทฺโท จวิฤตฺติกุลวคฺคการณฺสนฺจานปฺมาณฺรूपายตนาทิสฺสิ ทิสฺสตีฯ ตตฺถ “สุวณฺณวณฺโณ
 สิ ภควา”ติ เอวมาทิสฺสิ จวียํ “กทา สณฺณพฺพหา ปน เต คหปตี สมณฺสส โคตมฺสส วณฺณา”ติ เอ
 มาทิสฺสิ ฤตฺติยํ “จตฺตารอเม โภ โคตม วณฺณา”ติเอวมาทิสฺสิ กุลวคฺเคฯ “อถ เกน นุ วณฺเณน, คนฺชเถ
 โนติ วุจฺจตี”ติ เอวมาทิสฺสิ การเณฯ “มหนฺตํ หตฺถิธาฯวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา”ติเอวมาทิสฺสิ สณฺจาเนฯ
 “ตโย ปตฺตสฺส วณฺณา”ติ เอวมาทิสฺสิ ปมาเณฯ “วณฺโณ คนฺชโร รโส โอชา”ติ เอวมาทิสฺสิ รุปายตเนติ
 ฯ

ตตฺถ จวียนฺติ จวิกตา วณฺณธาตฺ เอว “สุวณฺณวณฺโณ”ติ เอตฺถ วณฺณคฺคหเณน คหิตาติ
 อปเรฯ วณฺณนํ กิตฺติยา อุกฺโขสนนฺติ วณฺโณ, ฤตฺติฯ วณฺณียติ อสงฺกรโต ววตฺถปฺยตีติ วณฺโณ,
 กุลวคฺโคฯ วณฺณียติ ผลํ เอเตน ยถาสภาวโต วิภาวียตีติ วณฺโณ, การณํ, วณฺณํ ที่ฆรฺสฺสาทิวเสน
 สณฺจหนนฺติ วณฺโณ, สณฺจานํฯ วณฺณียติ อชฺชมฺมหนฺตาทิวเสน ปมฺยตีติ วณฺโณ, ปมาณํฯ วณฺเณ
 ตี วิการมาปชฺชมานํ หทยงฺคตภาวํ ปกาเสตีติ วณฺโณ, รุปายตนํฯ เอว เตน เตน ปวตฺตตินิมิตฺเตน
 วณฺณสทฺทสฺส ตสฺมี ตสฺมี อตฺถเอ ปวตฺตติ เวทิตพฺพพาฯ

อปรมฺปิ วณฺณสทฺทสฺส อตฺถุทฺธารํ วทามฯ วณฺณสทฺโท สณฺจานชาติ รุปายตนการณฺปมาณ
 คฺคณปฺสฺสาชาตฺรปฺพิเนกฺขราทิสฺสิ ทิสฺสตีฯ อยณฺหิ “มหนฺตํ สปฺปราชวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา”ติอาทิสฺสิ
 สณฺจาเน ทิสฺสตี, “พฺุราหฺมโณว เสฏฺโฐ วณฺโณ, หีโน อณฺโณ วณฺโณ”ติอาทิสฺสิ ชาติยํ “ปรมาฯ
 วณฺณโปกฺขรตาย สมฺนฺนาคโต”ติอาทิสฺสิ รุปายตเนฯ

“น หรามิ น ภณฺชามิ, อารา สิงฺชามิ วาริชฺ;
 อถ เกน นุ วณฺเณน, คนฺชเถโนติ วุจฺจตี”ติ

อาทิสฺสิ การเณฯ “ตโย ปตฺตสฺส วณฺณา”ติอาทิสฺสิ ปมาเณฯ “กทา สณฺณพฺพหา ปน เต คหปตี
 สมณฺสส โคตมฺสส วณฺณา”ติอาทิสฺสิ คฺคเณฯ “วณฺณารหฺสฺส วณฺณํ ภาสตี”ติอาทิสฺสิ ปสฺสายํ “วณฺณํ
 อณฺชนวณฺเณน, กาลิงฺคมฺหิ วณฺนหเส”ติ เอตฺถ ชาตฺรฺรฺเปฯ “อภิลาสฺโน วณฺณปเถ ขณฺนตา”ติ เอตฺถ
 ปฺพิเนฯ “วณฺณาคโม วณฺณวิปริยาโย”ติอาทิสฺสิ อกฺขเร ทิสฺสตีฯ อิจฺเจวํ สพฺพธาปิ –

จวียํ ฤตฺติยํ เหม, กุลวคฺเค จ การเณ;
 สณฺจาเน จ ปมาเณ จ, รุปายตนชาติสฺ;
 คฺคณกฺขเรสฺสิ ปฺพิเน, วณฺณสทฺโท ปวตฺตติ;



สุวรรณสนทโท จวิสมปตติครุพชาตฐเปสุ อากโตย อยณหิ “สุวรรณณ พุพพณณ, สุกเต ทุกคเต”ติ, “สุวรรณตา สุตสรตา”ติ จ เอวมาทิสฺ จวิสมปตติยฺ อากโตย “กาทํ สุวณณา ปริวารยนฺตี”ติ อาทิสฺ ครุเพช “สุวรรณนณณ กณจนสนนินภตฺตจ”ติอาทิสฺ ชาตฐเปติช

ปฺณ สงฺฆาเตชฺ ปฺณณติ, ปฺณยติช

จฺณ สงฺโกจเนชฺ จฺณณติ, จฺณยติช

จฺณณ เปรณชฺ จฺณณณติ, จฺณณยติช จฺณณณย จฺณณณวิจฺณณณ กโรติช

สณ ทาเนชฺ สณณติ, สณยติช

กฺณ สงฺโกจเนชฺ กฺณณติ, กฺณยติช กฺณณชฺ กฺณนทฺโตชฺ ทฺตเนชฺ กฺณณชฺ

ตฺณ ปฺรณชฺ ตฺณณติ, ตฺณยติช ตฺณณชฺ

เอตฺถ ตฺณณติ สรกลาโปชฺ สา หิ ตฺณณณติ ปฺรณณติ สเร เอตฺถาติ ตฺณณชฺ

ภฺณ ภาสายชฺ ภฺณณติ, ภฺณยติช

กณ นิมลเนชฺ กาณณติ, กาณยติช กาโณช

เอตฺถ กาโณติ เอเกน วา ทวีหิ วา อกฺขีหิ ปรีหีนกฺขิชฺ อฏฺฐกถาจรียา ปน “กาโณ นาม เอกกฺขินา กาโณ, อนฺโธ นาม อุกฺกยกฺขิกาโณ”ติ วทนฺติ, ตํ กาณนฺธสทฺทานํ เอกตฺถสนฺนินปาเต ยฺชชติช อิตฺธา กาณกจฺจโปปมสฺสฺเต วุตฺโต กจฺจโป เอกสฺมึ กาโณ สียา, เอกกฺขิกาโณ จ ปน ปุโรโส “อนฺโธ”ติ น วตฺตพฺโพ สียา, ตสฺมา เตสมฺยฺคพฺตฺเต เอเกกฺสฺส ยถาสมฺภวํ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนมา การานํ วาจกตา ทฏฺฐพฺพาชฺ ตธา หิ โกสฺลสฺมึตฺตฏฺฐกถายํ “กาโณติ เอกจฺจิกาโณ วา อุกฺกยจฺจิกาโณ วา”ติ วุตฺตชฺ อถ วา “โอวเทยฺยานุสาเสยฺยา”ติ เอตฺถ โอวาทานุสาสนานํ วิย สฺวิเสสตา อวิเสสตา จ ทฏฺฐพฺพาช

คณ สงฺขยาเนชฺ คณณติ, คณยติช คณนา, คโณช

เอตฺถ คณนาติ สงฺขยาชฺ คโณติ ภิกฺขุสมฺมุโหชฺ เยสํ วา เกสณฺจि สมฺมุโหชฺ สมฺมุหฺสฺส จ อนเภาณินนามานิชฺ เสยฺยถิทํ –



สงฺโฆ คโณ สมฺโห จ,
 ขนฺโร สนฺนิจโย จโย;
 สมฺจุจโย จ นิจโย,
 วคฺโค ปุโค จ ราสิ จฯ

กาโย นิกายो นิกโร,
 กทมฺโพ วิสโร ฆฎฺฐา;
 สมฺททาโย จ สนฺเทโห,
 สงฺฆาโต สมโย กโรฯ

โอโฆ ปุณฺโซ กลาโป จ,
 ปิณฺโฑ ชาลณฺจ มณฺทลฺ;
 สณฺโฑ ปวาโห อิจฺเจเต,
 สมฺหตุถาภิธายกาติฯ

กิญจาปี เอเต **สงฺฆคณสมฺมหาทโย** สหฺทา สมฺหตุถวาจกา, ตถาปี **สงฺฆคณสหฺทาเยว** วินาปี
 วิเสสภปนฺน ภิภุชฺสมฺมุเห วตฺตนฺติ, นาณฺเณ, อณฺเณ ปน **สงฺฆคณสหฺทาเทหิ** สหฺริ อณฺณมณฺณญจ
 กทาจิ สมานตฺถวิสยา โหณฺติ, กทาจิ อสฺมานตฺถวิสยา, ตสฺมา ยถาปาวจณฺ อสมฺมุยุหนฺเตน
 โยเชตพฺพาฯ “เอโก, ทเว”ติอาทินา คณฺตพฺโพติ **คโณฯ**

กณฺณ สวเนฯ กณฺณเณติ, กณฺณยติฯ กณฺโณฯ กณฺณยนฺติ สหฺทํ สฺนฺนฺติ เอเตนาติ **กณฺโณ,**
 โย โลเก “สวณฺ, โสต”นฺติ จ วุจฺจติฯ

กณฺ คณฺ อามนฺตเนฯ กณฺเณติ, กณฺยติฯ คณฺเณติ, คณฺยติฯ **คโณฯ โคโณฯ**

เอตถ **คโณติ** สีลาทโย ฐมา, เกนฺภูเจเน เต คณฺยาฯ โคณาปิยติ อามนฺตปิยติ อตฺตนิ ปติฏฺฐิ
 โต ปุคฺคโล ทฏฺฐุํ โสตุํ ปุชฺติญจ อิจฺฉนฺเตหิ ชเนหิตี **คโณฯ** เอตถ กิญจาปี สีลาภิฐมฺมานํ อามนฺ
 ตาปนํ นตฺถิ, ตถาปี ตํเหตุอามนฺตณฺ นิมนฺตณฺญจ เตเยว กโรนฺติ นามาติ เอวํ วุตฺตํ ตถา หิ –

“ยถาปี เขตฺตสมฺปนฺเน,
 พีชํ อปฺปมฺปิ โรปีตํ;
 สมฺมา ชาริํ ปวสฺสนฺเต,
 ผลํ โตเสติ กสฺสก”นฺติ



เอตถ กสฺส กสฺส ตุมฺหิ อธิปฺปตฺติการณตฺตา เหตุวเสน นิจุเจตณสฺสปี ผลสฺส โตสนํ วุตฺตํ, เอวมิชาปี อามนฺตาปนการณตฺตา เอวํ วุตฺตํ อญฺเฆ ปน “คฺุณฺชนฺเต อพฺยยนฺเต อิติ คฺุณฺมา”ติ อตฺถํ วทนฺติฯ ตทฺนรूपํ ปน ธาตุสทฺทํ น ปสฺสาม, “คฺุณ อามนฺตเน” อิจฺเจว ปสฺสาม, วิจาเรตฺวา คเหตุพฺพํ

วณ คตฺตวิจฺจนฺนเนฯ วณฺเต, วณฺยติฯ วโณฯ

เอตถ วโณติ อรฺุฯ สา หิ สรีรํ วณฺยติ วิจฺจนฺนเนติ ฉิทฺทาวฉิทฺทํ กโรตีติ วโณติ วุจฺจติฯ

ปณฺณ หริเตฯ ปณฺณเนติ, ปณฺณยติฯ ตาลปณฺณํฯ สฺสฺเปยฺยปณฺณํฯ

เอตถ จ หริตภาววิคเตปี วตฺตฺสฺมี ปณฺณภาโว รุพฺพิโต ปวตฺโตติ ทฏฺฐพฺโพฯ “ปณฺณํ, ปตฺตํ, ปลาโส, ทสฺ” อิจฺเจเต สฺมานตฺถาฯ

ปณ พฺยวหาเรฯ ปณฺเต, ปณฺยติฯ ราชฯ จ ทณฺทํ คุรฺกํ ปณฺยติฯ

อิมานิ ฅการนฺตธาตฺรูปานิฯ

ตการนฺตธาตฺ

จินฺต จินฺตายนํ จินฺเตติ, จินฺตยติฯ จิตฺตํ, จินฺตา, จินฺตนา, จินฺตนาโกฯ การิเต “จินฺตาเปติ, จินฺตยาปยตี”ติ รูปานิฯ

ตตถ จิตฺตฺนฺติ อารมฺมณํ จินฺเตตีติ จิตฺตํ, วิชานาตีติ อตฺโถ, สพฺพจิตฺตสาธาณวเสนตํ ทฏฺฐพฺพํ เอตถ สฺยา – กสฺมา “อารมฺมณํ จินฺเตตีติ จิตฺต”นฺติ วตฺวาปี “วิชานาตีติ อตฺโถ”ติ วุตฺตํ, นนุ จินฺตนาวิชานนา นานาสภาวฯ น หิ “จินฺเตตี”ติ ปทสฺส “วิชานาตี”ติ อตฺโถ สฺมภาวติ, ทฺุปฺปณฺยสฺส หิ นานปฺปกาเรหิ จินฺตยโตปี สฺขมฺตฺถาธิคโม น โหตีติ? สจฺจํ, “วิชานาตี”ติ อิทํ ปทํ จิตฺตสฺส สณฺญาปณฺณากิจฺเจหิ วิสิฏฺฐวิสยคฺคหณํ ที่เปตฺถํ วุตฺตํ สพฺพจิตฺตสาธาณตฺตา จิตฺตสทฺทสฺสฯ ยณฺหิ ฅมฺมชาตํ “จิตฺต”นฺติ วุจฺจติ, ตทฺเว วณฺณณํ, ตสฺมา วิชานนตฺถํ คเหตุวฯ สณฺญาปณฺณากิจฺจาวิสิฏฺฐวิสยคฺคหณํ ที่เปตฺถํ “วิชานาตี”ติ วุตฺตํ

อิทานิ อณฺยคณิกธาตฺวเสนปี นิพฺพจนํ ปกาสยาม – สพฺพเพสุ จิตฺเตสุ ยํ โลกียกฺุสลา กฺุสล มหากริยจิตฺตํ, ตํ ชวนวีวิวเสน อตฺตโน สนฺตานํ จินฺตตีติ จิตฺตํ, วิปากํ กมฺมกิลเสหิ จิตฺตฺติ จิตฺตํ, อิทํ จิธาตฺวเสน นิพฺพจนํฯ ยํ กิณฺจ โลก วิจิตฺตํ สิปฺปชาตํ, สพฺพสฺส ตสฺส จิตฺเตเนว กรณโต จิตฺเตติ วิจิตฺเตติ วิจิตฺตํ กริยติ เอเตนาติ จิตฺตํ, จิตฺตกรณตฺยา จิตฺตฺนฺติ วุตฺตํ โหติ, อิทํ จิตฺตธาตฺวเสน



นิพพจนัณฺห จิตฺตตตาย จิตฺตํ, อิหํ ปาฐิปทิกวเสน นิพพจนัณฺห เตนาหุ อฏฺฐกถาจรียา “สพฺพมปิ ยถา
นุรูปโต จิตฺตตตาย จิตฺตํ, จิตฺตกรณตตาย จิตฺตนฺตติ เอวเมตถ อตฺถโถ เวทิตพฺโพ”ติฯ

เอตถ หิ จิตฺตสฺส สรคสโทสาทิเภทภินฺนตฺตา สมฺปยุตฺตภูมิจารมฺมณเห็นมชฺฉิมปณฺีตาศิปตึนํ
วเสน จิตฺตสฺส จิตฺตตา เวทิตพฺพาฯ ภิกฺขจาปิ เอกสฺส จิตฺตสฺส เอวํ วิจิตฺตตา นตฺถิ, ตถापิ วิจิตฺตानํ
อนฺโตคคตฺตา สมฺทายโวหารเณ อวยโวปิ “จิตฺต”นฺตติ วุจฺจติ, ยถา ปพฺพตฺนทีสมฺพุทฺทาทีเอกเทเสสุ
ทิกฺขุเจสุ ปพฺพตาทโย ทิกฺขุจาทิ วุจฺจนฺตติฯ เตนาหุ อฏฺฐกถาจรียา “กามญฺเจตถ เอกเมว เอวํ จิตฺตํ
น โหติ, จิตฺตानํ ปน อนฺโตคคตฺตา เอเตสุ ยํ ภิกฺขุจि เอกมปิ จิตฺตตตาย ‘จิตฺต’นฺตติ วตฺตํ วฏฺฏตี”ติฯ

เอตถ จ วุตฺตปฺปการานมตฺถานํ วินิจฺจโย พวตฺติฯ กถํ? ยสฺมา ยตถ ยตถ ยถา ยถา อตฺถโถ
ลพฺภติ, ตตฺถ ตตฺถ ตถา ตถา คเหตุพฺโพฯ ตสฺมา ยํ อาเสวนปจฺจยภาเวณ จินฺนติ, ยญฺจ กมฺมฺนา
อภิสงฺขตฺตฺตา จิตํ, ตํ เตน การเณน จิตฺตนฺตติ วุตฺตํฯ ยํ ปน ตถา น โหติ, ตํ ปริตฺตกริยทวํ อนฺติม
ชวณญฺจ ลพฺภมานจินฺตนวิจิตฺตตาทิวเสน จิตฺตนฺตติ เวทิตพฺพํ, หลิตฺตฺปฺปาโท ปน อณฺณชวณคตฺติโกเย
วาตฺติฯ

อิมานิ จิตฺตสฺส นามานิ –

จิตฺตํ มโน มานสญฺจ, วิญญาณํ ทฬยํ มนํ;
นามาเนตานิ โวหาร-ปเถ วตฺตนฺตติ ปายโตฯ

จิตฺตสทฺโท ปณฺณตฺตติยํ วิญญาเณ วิจิตฺเต จิตฺตกมฺเม อจฺจริเยติ เอวมาทิสฺสุ อตฺถเสสุ ทิสฺสติฯ
ออยญฺหิ “จิตฺโต คหปติฯ จิตฺตมาโส”ตฺถาทิสฺสุ ปณฺณตฺตติยํ ทิสฺสติฯ “จิตฺตํ มโน มานส”นฺตติอาทิสฺสุ
วิญญาเณฯ “วิจิตฺตวตฺถาภรณ”ตฺถาทิสฺสุ วิจิตฺเตฯ “ทิกฺขุจํ โว ภิกฺขเว จรณํ นาม จิตฺต”นฺตติอาทิสฺสุ
จิตฺตกมฺเมฯ “อิงฺฆ มหฺทึ นิสฺสามหิ, จิตฺตรูปํ ทิสฺสตี”ตฺถาทิสฺสุ อจฺจริเยติฯ

จิตฺต สญฺเจตเนฯ เจเตติ, เจตยติฯ รตฺโต โข พุราหฺมณ ราเคน อภิกฺภูโต อตฺตพฺยาพาทายปิ เจ
เตติ, ปฺรพฺยาพาทายปิ เจเตติ, อุกฺภยพฺยาพาทายปิ เจเตติฯ อากงฺขติ เจตยติ, ตํ นิสฺเสช ชฺชุตินฺทรฯ
เจตนา, สญฺเจตนาฯ เจตยิตํ, เจเตตฺวา, เจตยิตฺวาฯ สญฺจิจฺจ ปาณํ ชฺชิวิตา โวโรเปติฯ

ตตฺถ เจตนาติ เจตยตีติ เจตนา, สทฺธี อตฺตนา สมฺปยุตฺตชฺชเม อารมฺมเณ อภิสนฺทหตีติ อตฺ
โถฯ สญฺเจตนาติ อฺปสคฺควเสน ปทํ วทฺธิตํฯ เจตยิตนฺตติเจตนาภาโรฯ สญฺจิจฺจาทิ สยํ ญตฺวา,
เจจฺจ อภิวิตฺตฺตฺวาติ อตฺโถฯ อิมานิ เจตนาฯ นามานิ –



สญเจตนา เจตยิต์, เจตนา กมฺมเมว จ;
 กมฺมญฺหิ “เจตนา” ตฺเวว, ชินฺเนาหจฺจ ภาสิตํ

อตฺราญํ ปาฬิ “เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ, เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนฺสา”ติ
 ๗

มนฺต คฺตุตฺภาสเน๗ มนฺเตติ, มนฺตยติ, นิมนฺเตติ, นิมนฺตยติ, อามนฺเตติ, อามนฺตยติ๗ ชนา
 สงฺกมฺม มนฺเตนฺติ, มนฺตยนฺติ, มนฺตยิสฺสุ โรหิตตา๗ นิมนฺตยิตฺถ ราชานํ๗ อามนฺตยิตฺถ เทวิฺนฺโท, วิ
 สุกมฺมํ มหิทฺธิกํ๗ มนฺตา, มนฺโต๗ การิเต “มนฺตาเปติ, มนฺตาปยตี”ติ รูปานิ๗

เอตฺถ มนฺตาติ ปญฺญา, “คเวสนสญฺญา”ติปิ วทนฺติ๗ **มนฺโต**ติ คฺตุตฺภาสนํ๗ “อุปฺสฺสุติกาปิ
 สฺจนฺติ มนฺตํ, ตสฺมา หิ มนฺโต ชิปปมฺุเปติ ภา”นฺติ เอตฺถ หิ คฺตุตฺภาสนํ “มนฺโต”ติ วุจฺจติ๗ อปีจ
มนฺโตติ ฉพฺงคฺมนฺโต๗ วุตฺตญฺจ “เย มนฺตํ ปรีวตฺเตนฺติ, ฉพฺงคํ พฺรหฺมจินฺตติ”นฺติ๗ เอตฺถ ลิกฺขา นิ
 รุตฺติ กปฺป พฺยากรณ โชติสฺตถ ฉนฺโทวิจิตฺวเสน มนฺโต “ฉพฺงโค”ติ เวทิตฺพุโพ๗ เอตานิ เอว ฉ
 “เวทงฺคานี”ติ วุจฺจนฺติ๗ เวโท เอว หิ “มนฺโต, สฺตี”ติ จ วุตฺโต๗ อถ วา **มนฺโต**ติ เวทาทิวิชฺชา๗

ยมนฺต สงฺโกจเน๗ ยนฺเตติ, ยนฺตยติ๗ ยนฺตํ, เตลยนฺตํ ยถาจกฺกํ, เอวํ กมฺปติ เมทนี๗

สตฺต คฺติยํ๗ สตฺเตติ, สตฺตยติ๗

สนฺต อามปฺปโยเค๗ อามปฺปโยโค นาม อฺสุสนฺนกริยา๗ สนฺเตติ, สนฺตยติ๗

กิตฺต สํสฺนทเน๗ กิตฺเตติ, กิตฺตยติ๗ “เย โวหํ กิตฺตยิสฺสามิ, คิราหิ อนุปฺพุโพโส๗ กิตฺตนา ปรี
 กิตฺตนา”ติอาทิสฺส ปน กตฺถนา “กิตฺตนา”ติ วุจฺจติ๗

ตนฺต กุฏฺฐมพฺธาเร๗ ตนฺเตติ, ตนฺตยติ๗ ตนฺโต, สปฺปธาโนติ อตฺโถ๗

ยต นิการิปกาเร๗๗ ยเตติ, ยตยติ๗ นีโต จ ปฏฺฐิทาเน, ยตธาตฺ นีอุปฺสคฺคโต ปโร ปฏฺฐิทาเน
 วตฺตติ, นิยฺยาเตติ, นิยฺยาตยติ๗ ตการสฺส ปน ทการตฺเต กเต “นิยฺยาเตติ, นิยฺยาทยติ๗ รถํ นิย
 ยาทยิตฺวาน, อณฺโณ เอหิ สารถี”ติ รูปานิ๗

วตฺ ภาสายํ๗ วตฺเตติ, วตฺตยติ๗

ปต คฺติยํ๗ ปเตติ, ปตยติ๗



วาท คติสุขเสวเนสุย คติ สุขํ เสวนนุติ ตโย อตถา ย ตตถ สุขนํ สุขํ วาเตติ, วาตยติย วา
โต, วาตปฺปฝั ย จีวรสุส อนุวาโตย

เกต อามนุตเนย เกเตติ, เกตยติย เกตโกย

สตุต สนุตทานกิริยายํย สนุตทานกิริยา นาม ปพนชกิริยา อวิจเททกรณํย สตุเตติ, สตุตยติย
สตุโตย

“กิณฺนุ สนุตรมาโนว, ลายิตฺวา หริตํ ติณฺ;
ขาท ขาทาติ ลปฺสิ, คตสตุตํ ชรคฺคว”นฺติ

ปาพิยํ ปน “คตสตุตํ ชรคฺคว”นฺติ ปาจสุส “วิคตชีวิทํ ชินฺณโคณ”นฺติ อตถํ สํวณฺณสุยํ อิมิ
นา สตุตสททสุส ชีวิทวจนํ วิย ทิสฺสติ, “น สุกรา อญฺเณน ปคฺคเหน ยาเปตฺ”นฺติ เอตถ
ปคฺคหสททสุส ปตตกถนํ วิยช สุฏฺฐุ วิจาเรตพพํ

สตุต อวโมจเนย สตุเตติ, สตุตยติย

มุตต ปสวเนย มุตเตติ, มุตตยติย โอมุตเตติ, โอมุตตยติย มุตตํย อตฺรารํ ปาพิ “มุตเตติ
โอหเทติ จา”ติย ตตถ มุตเตตีติ ปสฺสาวํ กโรติย โอหเทตีติ กรีสํ วิสฺสชฺเชติย การิเต “มุตตาเปติ,
มุตตาปยตี”ติ รูปานิย

กตฺตร เสถิลฺลเยย กตฺตรเรติ, กตฺตรยติย กตฺตรโรย กตฺตรทณฺโฑ, กตฺตรสุปฺปํ

ตตถ กตฺตรโรติ ชินฺณโคณ มหฺลลโกติ วุตฺตํ โหติย เกนญฺเจน? กตฺตรยติ อญฺคานํ สีถิลภาเวน
สีถิลโล ภวตีติ อตฺถเนย กตฺตรทณฺโฑติ กตฺตรเรติ ชินฺณมนฺนุสฺเสหิ เอกนฺตโต คเหตุพพตาย กตฺ
ตรานํ ทณฺโฑ กตฺตรทณฺโฑย เตนาหุ อญฺจกถาจรียา “กตฺตรทณฺโฑติ ชินฺณกาเล คเหตุพพทณฺ
โฑ”ติย กตฺตรสุปฺปนฺติ ชินฺณสุปฺปํ กตฺตรณฺจ ตํ สุปฺปณฺจจาติ กตฺตรสุปฺปนฺติ สมาสโย

จิตฺต จิตฺตกรณฺ, กทาจิ ทสฺสเนปย จิตฺตกรณํ วิจิตฺตภาวกรณํย จิตฺเตติ, จิตฺตยติย จิตฺตํ

ตการนุตธาตฺรูปานิย

ถการนุตธาตฺ



กถ กถเนษ กถเถติ, กถยติษ ฐมม สากจฉติษ สากจฉา, กถา, ปริกถา, อฏฐกถาษ

ตตถ สากจฉตีติ สห กถยติษ อตฺโถ กถียติ เอตาयाติ **อฏฐกถา**, ตถการสส ฏฐการตตฺย

ยาย'ตถมภิวณณนติ, พุยณชนตถปทานุค;

นิตานวตถุสมพนฐ, เอสา อฏฐกถา มตาษ

“อฏฐกถา”ติ จ “อตถสัวณณนา”ติ จ นินฺนนานาकरणย

ปถิ คติยฺษ ปนฺเถนติ, ปนฺถยนฺติษ ปนฺโถษ **ภฺวาतिकถ** “ปถิ คติย”นฺติ อการนฺตวเสน
กถิตสส “ปถติ, ปโถ”ติ นิคฺคหิตาคมวชฺชิตานิ ฐฺปานิ ภวานฺติ, อธิ ปน อิการนฺตวเสน กถิตสส
สนิคฺคหิตาคมานิ ฐฺปานิ นิจจํ ภวานฺตีติ ทฏฐพพฺย

ปฺตถ อาทธานาทเรสฺษ ปฺตถเถติ, ปฺตถยติษ

มฺตถ สงฺฆาเตษ มฺตถเถติ, มฺตถยติษ

วตถ อทฺทเนษ วตถเถติ, วตถยติษ

ปฺถ ภาสายฺษ โปเถติ, โปถยติษ กเถตีติ อตฺโถษ

ปฺถ ปหาเรษ โปเถติ, โปถยติษ กฺมาเร โปเถตฺวา อคมาสิษ

กถ วากฺยปพฺนุเชษ กเถติ, กถยติษ กถาษ

สถ ทฺพพฺลเยษ สเถติ, สถยติษ

อตถ ปตถ ยาจนายฺษ อตถเถติ, อตถยติษ อตฺโถษ ปตถเถติ, ปตถยติษ ปตถนาษ ปฏฺธิปทฺขํ
อตถยนฺติ อิจฉนฺตีติ **ปจฺจตฺถิกาย**

โถม สิลาฆายฺษ โถเมติ, โถมยติษ โถมนาษ

กาถ หีสายฺษ กาเถติ, กาถยติษ

สถ พนฺธเนษ สเถติ, สถยติษ



สหนฺถ คณฺถ สหนฺถมฺภเยฯ สหนฺถเถติ, สหนฺถยติฯ คณฺถเถติ, คณฺถยติฯ คณฺโถฯ

ถการนฺตธาตฺรฺพานิฯ

ทการนฺตธาตฺ

หท กรีสฺสฺสคฺเคฯ กรีสฺสฺสคฺโค กรีสฺสฺส อฺสฺสคฺโค วิสฺสชฺชนฺฯ หเทติ, หทยติฯ โหเทติ,
โอหทยติฯ

วิท ลาภเยฯ อิมฺสฺมิ จาเน ลาภโ นาม อนฺภวณฺ, ตฺสฺมา วิทธาตฺ อนฺภวเน วตฺตตีติ อตฺโถ
คเหตุพฺโพฯ สฺขฺ เวทณฺ เวเทติฯ ทฺกฺขฺ เวทณฺ เวเทติฯ เวทยติฯ เวทนา, วิตฺติฯ เวทยิตฺฯ สฺขฺ เวทณฺ
เวทยมาโนฯ

กฺทิ อนฺตภาสเนฯ กฺนฺเทติ, กฺนฺทยติฯ

มิท สีเนหเนฯ อตฺร สีเนโ นาม ปีติฯ เมเทติ, เมทยติฯ

จท สฺวารเณฯ เคหฺ ฉาเทติ, ฉาทยติฯ โทสฺ ฉาเทติ, ฉาทยติฯ ปฺฏิจฺฉาเทติ, ปฺฏิจฺฉาทยติฯ
จตฺตฺฯ จนฺนา กฺฎฺธิฯ

ตตฺร จตฺตฺนฺติ อตฺปตฺตฺฯ อตฺปํ ฉาเทตีติ จตฺตฺฯ ปฺฏิจฺฉาทิยเตติ จนฺนาฯ

จท สญฺโจทเน อานตฺติยญฺจฯ โจเทติ, โจทยติฯ โจทโก, จุทิตโก, โจทนาฯ อานนฺโ ท พุทฺ
โจทิตฺโดย

ตตฺร โจทนาติ จาลนาฯ จาลนาติ โทสาโรปนฺนาติ อตฺโถฯ

จทท วมเนฯ จทฺเทติ, จทฺทยติฯ

มท วิตฺติโยเคฯ มเทติ, มทยติฯ

วิท เจหนาชฺยานนิวาเสสฺสุฯ เจหนา สญฺญานฺฯ อาชฺยานํ กถนฺฯ นิวาโส นิสนฺฯ เวเทติ,
เวทยติฯ ปฺฏิเวเทติ, ปฺฏิเวทยติฯ ปฺฏิเวทยามิ เต มหาราชฯ



สทท สททเนษ สททเทติ, สทททยติช วิสททเทติ, วิสทททยติช สททโท, สทททิตช ที่ชตเต “สทททยติ”ติ รุปป์

เอตถ จ “มํ สทททยติติ สณณาย เวเคน อุกเก ปตี”ติ **อฏฐกถาปาโร** นิสสนํ, อิทํ “ปพพตทยติ”ติ รุปป์ วิย ชาตวเสน นิปฺพนนํ น โหตีติ น วตตพพํ, ชาตวเสน นิปฺพนนํเยวติ คเหตุพพํ **สททโทติ** สทททยติติ สททโท, ยถาวจจติติ วจณํ อถ วา สทททยติ อตฺถอ อเนนาติ **สททโทช** ครโว ปน “สปปตีติ **สททโทช** อุกีริยติ อภิลปิยตีติ อตฺถอ”ติ วทนติช

สทท อาเสจเนช สททเทติ, สทททยติช สททโทช

สททโทติ ฆตตการโก, โย “รสโก”ติปิ วุจจติช

กนท สาทจเจช สาทจจํ สดตภาโว นรินฺตรภาโวช กนทเทติ, กนททยติช

มท สํสคฺเคช เอกโตกรณํ **สํสคฺโคช** โมเทติ, โมทยติ สดตฺตุนิ สปปินาย

นท ภาสายํช นาทเทติ, นาททยติช เหตุกตฺตฺรฺพานีติ น วตตพพานิ ปาพิทสนฺโต “สีโห จ สีหนาเทน, ทททํ อภินาทयी”ติช อณฺณตฺรฺาปิ สํสโย น กาทพฺโพช อิมสมิ **จฺรฺาทิกณ** เหตุกตฺตฺรฺรูปสทิสานมฺปิ สททกตฺตฺรฺพานํ สนทิสสนโตช

สท อสฺสาทเนช สาทเทติ, สาททยติช อสฺสาทเทติ, อสฺสาททยติช เอตถ **อาอุปสคฺโค** รสฺสวเสน จิตฺโตช

คท เทวสทฺเทช เทวสทฺโท วุจจติ เมชสทฺโทช คเทติ, คทยติช

ปท คติยํช ปเทติ, ปทยติช ปทํช อิมิสฺสา ทิวาทิกณ “ปชฺชตี”ติ รุปป์ ภาติ, อิช ปน อีทิสานิช

จิทท กณฺณภเทช จิทฺเทติ, จิทฺทยติช จิทฺทํช

จิท ทฺเวธากรณช นนุ โภ โย จตฺตรา วา ปณฺจชา วา อเนกสตฺตรา วา จินฺทติ, ตสฺส ตํ เจทนํ ทฺเวธากรณํ นาม น โหติ, เอวํ สนฺเต กสฺมา สามณฺเณน อวตฺวา “ทฺเวธากรณ”ติ ทฺวิชา คณฺโณ กตฺนติ? ทฺวิชากรณํ นาม น โหตีติ น วตตพพํ, อเนกสตฺตรา เจทนมฺปิ ทฺวิชากรณเยวช อปรสฺส หิ อปรสฺส จินฺนโกฏฺฐาสฺส ปฺพเพน เอเกน โภฏฺฐาสฺเสน สทฺธิ อเปกฺขนวเสน ทฺวิชากรณํ โหติเยวช เจเทติ, เจทยติช



โย เต หตุเถ จ ปาเท จ, กณณนาสญจ เจทยิ;
ตสฺส กุชฺฌ มหาวีร, มา รฎฺฉิ วินสฺส อิทํ;

โย เม หตุเถ จ ปาเท จ, กณณนาสญจ เจทยิ;
จิรํ ชีวตุ โส ราชา, น หิ กุชฺฌนฺติ มาทิสาดิย

จท อปวารณฺช ฉาเทติ, ฉาทยติย ฉตฺตํ ปุริสสฺส ฆตฺตํ ฉาทยติย

อิทํ สนฺทํปเนช อีเทติ, อีทยติย อีการนฺตวเสน นินฺทิตฺตจตุตา สนิคฺคหิตาคมานิ รูปานิ น
ภวนฺติย

อทท หีสายํ อทเทติ, อททยติย

วท ภาสายํ วาเทติ, วาทยติย วาทอย

ตตถ “วาเทติ, วาทยติ”ติ อิมสํ “วทติ”ติ สฺทฺชกตฺตวเสนเนว อตฺถเ ทฎฺจพฺโพ, น เหตุกตฺตว
เสนช ตถา หิ “สงฺเกตํ กตฺวา วิสฺวาเทติย โอบเวยยานุสาเสยฺยช อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติย
อวิสฺวาทโก โลกสฺสา”ติ สฺทฺชกตฺตํปกาพินยา ทิสฺสนฺติ, สทฺทสฺตเถ จ “วาทยติ”ติ สฺทฺชกตฺตํปทํ
ทิสฺสติย ตตถ วิสฺวาเทติติมฺสา วเทติ, อถ วา วิปฺปลมฺเภติ, วาทเทติ วจนํ “วาท ชปฺโป วิตถ
ทาท”ติ เอวํวิธาสุ ติสฺส กถาสฺ วาทสงฺฆาตา กถาย “วาทาเปติ, วาทายติ”ติ ทเวเวว เหตุกตฺตํปทา
นิ ภวนฺติย

จท อิจฺฉายํ อีการนฺโตยฺ ฐาตุ, ตสฺมา สนิคฺคหิตาคมานิสฺส รูปานิ น ภวนฺติย ปุริสสฺส ฆตฺตํ
ฉาเทติ, ฉาทยติ, รุจฺจตีติ อตฺถเช ปุริสสฺส ฆตฺตํ ฉาทยมานํ ติฎฺจติ ฉาเทนฺตํ วาช

วท อภิวาทนฺตฺตฺสย อยมฺปิ อีการนฺโต ฐาตุ, ตสฺมา อิมสฺสปิ สนิคฺคหิตาคมานิ รูปานิ น ภวน
ติย วาเทติ, วาทยติ, วนฺทติ, โถเมติ วาติ อตฺถเช อิมานิ อนฺุสคฺคานิ รูปานิช สทฺทสฺตเถปิ จ
“วาทยติ”ติ อนฺุสคฺคานฺทนฺตฺตฺตํ ปทํ วุตฺตํ, สาสเน ปน “อภิวาทเทติ, อภิวาทยติ, อภิวาทน,
ภควนฺตํ อภิวาทเทตฺวา”ติอาทินิ โสปฺสคฺคานิ รูปานิ ทิสฺสนฺติย

ตตถ **อภิวาทเทตฺวาติ**วณฺทิตฺวา, โถเมตฺวา วา, อยมฺสมากํ รุจฺชช **อาคมฎฺจกถายํ** ปน **“อภิวาท**
เทตฺวาติ ‘สฺชํ อโรโค โหตฺตุ’ติ วทาเปตฺวา, วณฺทนฺโต หิ อตฺถโต เอวํ วทาเปติ นามา”ติ เหตุกตฺตว
เสน **อภิวาทนฺททฺถโต** วุตฺโต, อมฺเหหิ ปน **วณฺทนฺททฺท** สทฺทสฺตถนยมคฺคเหตุวา สฺทฺชกตฺตวเสน



อตฺโถ กถิตฺย อภิวาทนญหิ วนฺทเนยว, น วทาปนํ อภิสทฺเทน สมพนฺธิตตฺตา “อภิวาทนสึลิสฺสา”
 ติ เอตฺถ วยช อิทญหิ “อภิวาทนสึลิสฺสา”ติ น วุตฺตํ ยทิจ สทฺทสฺสเถ วทาปนมนฺธิปฺเปตฺ สียา,
 “วทิจ วทาปนญฺตีสุ”ติ นิสฺสนฺเทหจณํ วตฺตพฺพํ สียา, เอวญจ น วุตฺตํ, เอวํ ปน วุตฺตํ “วทิจ อภิ
 วาทนญฺตีสุ”ติ, เตน วทาปนมนฺธิปฺเปตฺนติ ฌายติช

อถาปิ สียา “กสฺสจิจ วุฑฺฒเน วิสิฏฺฐจํ วทาปนํ อภิวาทน”นฺติ, เอวมฺปิ นุปรชฺชติ การิตวเสน
 ชาติอตุตฺถสฺส อกเถตพฺพโตช ตถา หิ “ปจ ปาเก, จิทฺทิจ ทฺวิธากรณ”ติอาทินา ภาววเสน อตุตฺถปฺปกา
 สนมตฺเตยว “ปจติ, ปจฺจติ, ปาเจติช จินฺทติ, จินฺชติ, เชนาเปตี”ติอาทินิ สกมฺมกานิ เจว อกมฺม
 กานิ จ สการิตานิ จ รุปรานิ นิปฺฝชฺชนฺติ, น จ ตทตฺถาย วิสุํ วิสุํ ชาตินฺทเทโส กรียติช ตสฺมา “วทิจ
 อภิวาทนญฺตีสุ”ติ เอตฺถ การิตวเสน ชาติอตุตฺถ กถิตฺติปิ วตฺตํ น สกฺกา กุริยาสภาวตฺตา ชาตินฺช
 ยถา ปน “ตฺกฺเกติ, วิตฺกฺเกติช ตฺกฺโก, วิตฺกฺโก”ติอาทินิ สมานตฺถานิ, ตถา “วาเทติ, อภิวาเทตี”ติ
 อาทินิ สมานตฺถานิช อโต สทฺทสฺสเถปิ สทฺทสฺสเถวิหฺหิ “ตฺกฺก วิตฺกฺเก, วทิจ อภิวาทนญฺตีสุ”ติอาทินํ
 ชาตินํ “ตฺกฺกยติ, วาทยตี”ติอาทินิ อนุปรสฺคฺคานิชยว รุปรานิ ทสฺสิตานิ, ตานิช จ โช สทฺทชฺคตฺตฺพานิ
 ยว, น เหตุกตฺตฺพานิ, ตสฺมา “อภิวาทนญฺตีสุ”ติ เอตฺสส “วทาปนญฺตีสุ”ติ อตุตฺถ นุปรชฺชติช

กิญจ ภียโย – “อภิวาเทติ, อภิวาทยติช อภิวาเทตฺวา, อภิวาทยิตฺวา”ติอาทินิ สมานตฺถานิ,
 เณณยมตฺเตน หิ สฺวิเสสานิช ยทิจ “อภิวาเทตฺวา”ติ อิมสฺส ปทสฺส “สุชฺชํ อโรโค โหตฺตุ”ติ วทาเปตฺวา”
 ติ อตุตฺถ สียา, “สิรสฺสา อภิวาทยิ”นฺติ เอตฺถ “สิรสฺสา”ติ ปทํ น วตฺตพฺพํ สียา วทาปนเนน อสมพนฺธตฺ
 ตาย ยสฺมา วุตฺตํ ตํ ปทํ, เตน ฌายติ “อภิวาเทตฺวา”ติอาทิสฺว วทาปนตฺโถ น อิจฺฉิตฺพฺโพ, วนฺทนตฺ
 โถ อิจฺฉิตฺพฺโพ โถมนตฺโถ จช ยสฺมา ภูวาทิกเณ “วนฺท อภิวาทนญฺตีสุ”ติ อิมสฺส ชาติสฺส “วนฺท
 ตี”ติ ปทฺรปฺสส “อภิวนฺทติ, โถเมติ จา”ติ อตุตฺถยว อิจฺฉิตฺพฺโพ, น วทาปนตฺโถช ตถา หิ “วนฺท
 สฺคตํ คตฺติวิมฺุตต”นฺติ ปทานมตฺถํ วนฺทเนน ฐิกาจริเยนปิ “วนฺทเทติ วนฺทามิ, โถเมมิ จา”ติ วนฺทน
 โถมนตฺโถยว ทสฺสิตฺ, น อภิวาทนสทฺทตฺถํ ปฏิจจ วทาปนตฺโถ, ตสฺมา “อภิวาเทตฺวา”ติ เอตฺ
 ถาปิ วนฺทนโถมนตฺถายว อิจฺฉิตฺพฺพา, น วทาปนตฺโถช

อถาปิ สียา “วนฺทเทติ ปเท การิตปจฺจโย นตฺถิ, ‘อภิวาเทตฺวา’ติ อิมสฺมํ ปน อตุตฺถิ, ตสฺมา ตตฺถ
 วทาปนตฺโถ น ลพฺภติ, อิช ปน ลพฺภตี”ติช ตนฺน, “กโรตี”ติสทฺทชฺคตฺตฺปทสฺสปิ “นิปฺผาเทตี”ติ
 เหตุกตฺตฺตฺพานวเสน วิวรณฺสฺส วย “วนฺทเทติ ปทสฺสปิ “สุชฺชํ อโรโค โหตฺตุ”ติ วทาเปตฺวา”ติ วิวรณฺสฺส
 วตฺตพฺพตฺตฺตฺตา “อภิวาเทตฺวา”ติ อิทญจ “วนฺทเทติ ปทมิว การิตปจฺจยฺนตฺ น โหติช กสฺมาติ เจ?
 ยสฺมา “จินฺเตติ, จินฺตยติช มนฺเตติ, มนฺตยตี”ติอาทินํ จุราทิกณิกานํ สทฺทชฺคตฺตฺพานํ “จินฺตาเปติ,
 จินฺตาปยตี”ติอาทินิชยว เหตุกตฺตฺตฺพานิ ทิสฺสนฺติ, ตสฺมา ยทิจ เหตุกตฺตฺตฺพานํ อธิปฺเปตฺ สียา, “อภิวา



ทาเปตวา”ติ วา “อภิวาทาปยิตวา”ติ วา วตตพพ สียา, ยสุม่า ปเนว น วุตต, ตสุม่า ต กั
ริตปจยนต น โหตีติ สิทธิ

อิมสสตุตสส อวิภาวตถ อิมสมิ จาเน สาฏจกถ วิรุทธาตกปปเทส วทามช

“ถถ โน อภิวาเทยย, อภิวาทาปเยถ เว;
ย นโร หนตุมิจเจยย, ต กम्म นุปปชชตี”ติ

อยิ ตาว ชาตกปาพิช อยิ ปน อฏจกถาปาโร “ยณฺหิ นโร หนตุมิจเจยย, โส ตถ กถ นุ อภิวาเทยย
, กถ วา เตน อตตานิ อภิวาทาปเยถ เวช ตสส หิ ตถ กम्म นุ อปฺปชชตี”ติช ตตถ ปาพิช อภิวา
เทยยาตี สุตฺตกตฺตูปทํ ตพฺพจกตฺตยาช อภิวาทาปเยถ เวตี เหตุกตฺตูปทํ ตพฺพจกตฺตยาช เอว
วิภาคํ ปน ฅตฺวา ปาพิชา อฏฏกถาย จ อธิปฺปาโย คเหตุพฺโพ “นโร ยํ ปุคฺคสํ หนตุมิจเจยย, โส
หนตา ตํ วชฺสํ ปุคฺคสํ กถ นุ อภิวาเทยย, โส วา หนตา, เตน วชฺสเมณ มํ วนฺทาหีตี อตตานิ กถ
วนฺทาเปยยา”ติช เอตถ ปน “ราชาโน จโร สุนฺเขหิปี ชาทาเปนฺตี”ติอาทิสฺส วิย กรณวเสน “เตน
วชฺสเมณา”ติ ปทํ โยชิตํ, อตฺถอ ปน “ตํ วชฺส”นฺติ อูปโยควจณวเสน ทฏจพฺโพ ทุวิกมฺมกตฺตา สกา
ริตปจยสส สกมฺมกธาตฺยาตีช นนุ เอว สนฺเต “อฏจกถาจริยา ปสฺสิตพฺพํ น ปสฺสนฺติ, อติตฺถ
ปกฺขนฺทนฺตี”ติ เตสํ โทโส โหตีติ? น โหตี, สฺนถาถ อสมฺมากํ โสชนํ, ตถา หิ อฏจกถาจริเยหิ “อภิวา
เทตฺวา”ติ เอตถ “วทํ อภิวาทนฺตฺตีสฺส”ติ ชาตฺยา อตฺถมคฺคเหตุวา โวหารวิสเย โกสลลสมนฺนาคตต
ตา สนฺทสฺสขมฺมตถํ โสตฺถนํ โฟเชตฺถํ “วท วิยตฺติยํ วาจา”นฺติ ชาตฺยเววตถํ คเหตุวา การิตปจย
ปริกปฺปนเนน การิตตฺถมาทาย “อภิวาเทตฺวาตี ‘สฺซี อโรโค โหตฺถ’ติ วทาเปตฺวา, วนฺทนฺโต หิ อตถ
โต เอว วทาเปตี นามา”ติ เหตุกตฺตวเสน อภิวาทนฺสทฺทตฺถอ วุตฺโตตี น โกจิ เตสํ โทโสช ปุชาร
หา หิ เต อายสมนฺโต, นโมเยว เตสํ กโรม, อิทมฺปิ จานํ สฺขมํ สาธุกํ มนฺสิ กาทพฺพช เอวณฺหิ กโร
โต ปณฺญา วชฺสเมตีช

ทการนตธาตฺรปานิช

ธการนตธาตฺ

รณฺธ ปาเกช สฺสูโท ภตฺตํ รณฺเชตี, รณฺชยตีช กากํ โสกาย รณฺเชหิช รณฺชโกช สฺสูเทน โอทโน
รณฺชยตีช รณฺชิตช รณฺชนช ปฺริโส สฺสูทํ สฺสูเทน วา โอทนํ รณฺชาเปตี, รณฺชาปยตีช รณฺเชตฺถํ, รณฺชยตีช
รณฺชิตฺวา, รณฺชยิตฺวา, รณฺชย อิจจาทีนช

ธ กมฺปเนช ฅาเวตี, ฅาวยตีช



คนุช สัจจะเน อทุทเน จช สัจนัย ปกาสนัย อทุทน์ ปริปลุตาช คนุเชติ, คนุชยติ, คนุชโยช

เอตถ **คนุโรติ** คนุเชติ อตตโน วตถุ สัจยติ ปกาเสตีติ คนุชโยช ปฏิจจนัน วา ปุผลผลาทิ
“อิทเมตถ อตถิ”ติ เปสญณั อุปสัหรนุโต วिय ปกาเสตีติ คนุชโยช **คณุชราชตุทวยวเสนปี**
คนุชสทุทโต วตตพุโพ “คจจนุโต ฐริยตีติ คนุชโยช” อิติ, อาห จ “คจจนุโต ฐริยตีติ คนุชโยช, สัจจน
โตปี วา”ติช **คนุชสทุโท** จ “อุปปลคนุชเถโน”ติ เอตถ เจทเน วตตตีติ ทฏฐพุโพช

วธ สัยเมช วเชติ, วชยติช

พุริ หิสายัช พุณุชเชติ, พุณุชยติช ปลิพุณุชเชติ, ปลิพุณุชยติช ปลิโพช, **ปริสทุโท** อุปสคโค, โส
วิการวเสน อณณตา ชาโตช ตตถ **ปลิโพโรติ** อาวาสปลิโพธาติช อปิจ **ปลิโพโรติ** ตถนหา
มานทิกุจิตตยณจช

วทุช เจทเนปุรณेषุช วทุชเชติ, วทุชยติช วทุชกีช **วทุชกีติ** คหการโกช

คทุช อภิกงุชายัช คทุชเชติ, คทุชยติช คทุชโยช **คทุโรติ** คิชุโณช “คทุชพาธิพุโพ”ติ อิท
เมตถ นิสสนัย

สธู ปหัสเนช สเชติ, สชยติช

วทุช ภาสายัช วทุชเชติ, วทุชยติช

อนุช ทิกุจอุปสัหารช **ทิกุจอุปสัหารโร** นาม จกขุสณณิตาย ทิกุจिया อุปสัหารโร อปนยัน วิ
นาโส วาช จกขุ หิ ปสสนนุติ เอตายาติ ทิกุจิติ วุจจติช ยั สนุชชาย **อฏฐกถาสุ** “สสมภารจกขุโน เส
ตมณุชลปริกขิตตสสุส กณุชมณุชลสสุส มชฺเฒ อภิมุขั จิตานัน สริสสนุชานุปรตติเทสภูเต
ทิกุจิมณุชเล”ติ วุตตัย **ภูิกายมปิ** จ “ทิกุจิมณุชเลติ อภิมุชภูจิตานัน สริสสนุชานุปรตติเทสภูเต
จกขุสณณิตาย ทิกุจिया มณุชเล”ติ วุตตัย เอวภูตาย ทิกุจिया อุปสัหารโร **อนุชราชตุ** วตตติช **อนุชเช**
ติ, อนุชยติช จกขุณิ **อนุชยิสุ, อนุชโยช** **อนุโรติ** **อนุเชตีติ** **อนุชโยช** ทูวินัน จกขุณิ เอกสสุ วา วเสน
นฏฐนยโน, เอวมิธ **อนุชราชตุ** วุตโตช กจจายเน ปน “ชาทามคมานัน ขนุชนุชคณุชธา”ติ วจเนน **อม**
ชราชตุสสุ **อนุชธา**เทสกรณวเสน รุปรนิปตติ ทสสิตาย

พธ พนุชเนช มิคั พาเชติ, พาชยติช พทุโร มิโค, พทุโรสิ มารปาเสนช



ตตถ พวเรตีตี พนุชตีตี สุกุชกตตุวเสน อตุโถ คเหตุพโพย เอว พวชยตีตี เอตุถาปีช ตถา
 หี “วาค์ ชาเลน พวเรตี, โย อนิจจนุติมิจจสี”ตี เอตุถ พวเรตีตี พนุชตีตี สุกุชกตตุวเสน อตุโถย
 ฎวาทิคถน ปน “พวช พทุชย”นุติ พวชชตตุสส วเสน “พวชตี”ตี กตตุปท “พวเรตี, พวชยตี”ตี
 เหตุกตตุปท ฎวติช พทุโรตี พวชียเต พนุชียเต โสตี พทุโรย

ธการนุตราตุรฎานิช

นการนุตราตุ

มาน ปุชยัย เปมเน วิมัสายัย มาเนติ, มานยติช มาตชย วิมานะติ, วิมานยติ, ปฎิมานะติ,
 ปฎิมานยติช มานนา, สมมานนา, วิมานนา, วิมาน, วิมานน, มานิตอย

อมานนา ยตุถ สนโต, สนต่าน วา วิมานนา;
 หีนสมมานนา วาปี, น ตตุถ วสตี วเสย

วิมัสติ, วิมัส, วิมัสียตีตี วิมัสียมานอย วิมัสนโตย

ตตถ มาเนตีตี ปุชติ, อฎุจกถาส ปน “มานะนุติ”ตี เอตุสมิ จาเน อยมตุโถ ทสสิโต
 “มานะนุติตี มเนน ปิยายนุติช ปุชเนตีตี ปจยเอหิ ปุชเนตี”ติช โส เววจนตุถปฎกาสนวเสน วตุ
 โตตี คเหตุพโพย มานนปุชนสททหี ปริยายสททตตุตา เววจนสททหี เอวช วิมานะตีตี อวมถย
 ติช วิมานนุติ โสฎววิเสสโยคโต วิสิฎุจมานิยตาย วิมาน, วิเสสโต มาเนตพพนุติ หี วิมาน, เท
 วาน วสนฎุจจันฎุตี พยมหัย

มณ ถมเกย ถมโก จิตตสส ถทชตชย มาเนติ, มานยติช มานอย

ถน เทวสทเทย เทวสทโท เมฆสทโท, ถเนติ, ถนยติช

ยถาปี เมโฆ ถนย, วิชชฎมาลี สตกุกุกุย

ถล นินนถจ ปุเรตี, อฎิวสส วสุนุชริย

ยถา ปาวุสโก เมโฆ, ถนยนุโต สวิชชโกย

อุน ปริหานิยัย อุนะติ, อุนยติช อุน โลโกย



ธน สหุเทษ ฐเนติ, ฐนยติ, ฐนียยติฯ ฐนิ, ฐนัย

ตตถ ฐนัิติ สหุโทษ ฐนุติ สนุตกั, ตตถ หิ มม อิทธิติ ฐนายิตพพ สหุทหายิตพพนุติ ฐนุติฯ
อยั ปน ฐาตุ อิจฉายมุปี วตตติฯ “มาตา หิ ตว อิทธิฐติ, วิฐฐฐส หทยั ฐนียยตี”ติ ปาพิ นิทฐสนัษ
ตตถ ฐนียยตีติ ปตถเถติ อิจฉติฯ

เถน โจริเยษ โจรสฐ ภาโว โจริยัษ ยถา สฐริยั, ยถา จ ทกัษิยัษ เถเนติ, เถนยติฯ เถโน,
เถเนตวาว

ตณุ สหุโทปตาเปสุฯ ตาเนติ, ตานยติฯ อิฐายั สฐุทธิกาฯ **ตนา**ทิกเถน วิตถารตถวเสน
“ตโนติ, ตนุเต”ติ อฐุทธิกาฯ

ตวคณตฐาตุฐุปานิฯ

ปการนุตฐาตุ

ถป โตสนนินสาเนสุฯ ถาเปติ, ถาปยติ, ปถฐาเปติ, ปถฐาปยติ, ปถฐยติฯ

เอตถ จ นิทเทเส “ปถฐาเปตี”ติ ปทั นิทฐสนัษ ตตถ **ปถฐาเปตี**ติ กตนิพพจเนหิ วากุ
ยววยเวหิ วิตถารวเสน นิรวเสสโต เทสิเตหิ เวเนยยานั จิตตปริโตสนั พุทธินิสานญจ กโรตีติ อต
โถษ ปปุพโพ นิททธิปนเนษ อาสนั ปถฐาเปติ, ปถฐาปยติฯ “อาสนั ปถฐเปตี”ติ รฐฐตตมุปี ทิส
สติฯ อมตสฐ ทวารั ปถฐเปติ, ปถฐาฯ การิเต “ปุริโส ปุริเสน อาสนั ปถฐปาเปตี”ติ เอกเมว
ปทัฯ ตานิ “ปถฐาเปติ, ปถฐาปยตี”ติ ฐุปานิ ยทา “ถา อวโพฐเน”ติ อิมิสสา ฐุปานิ สियั, ตทา
เหตุกตฐุฐุปานิ ฐานุติฯ เอตถ ปน สฐุฐกตฐุฐุปานิ ตพพาจกตตทาฯ

ลป วิยตติยั วาจายัษ ลเปติ, ลปยติฯ ลาโป, ลปนั, อาลาโป, สลลาโป, กถาสลลาโป, ลปีตัษ

พยป ทาเหย ฐาเปติ, ฐาปยติฯ ฐตโต, ฐานัฯ

ตตถ **ฐตโต**ติ ชุททาปเรโต ปาจนคคินา ฐาปีโตติ ฐตโต, “ฐตตา อสสุ กิลนุตา”ติ จ ปาพิ
ฯ ฐานนุติ นัีวรนฐมเม ฐาเปตีติ ฐานั, สฐุทธิกัฯ การิเต ปน – ฐาปาเปติ, ฐาปาปยติฯ

ฐป ฐปกริยายัษ ฐปกริยา นาม ปกาสนกริยาฯ ฐเปติ, ฐปยติฯ ฐปัย



ตตถ รูปนุติ รูปยตีติ รูปฺย วรรณวิการิ อาปชฺชมานิ ททยงคตภาวํ ปกาเสตีติ อตุโถย
ทิวาทิคณเ ปนายิ “รูปํ รูปฺปนเห”ติ ภิชฺชนาทิตถฺถํ คเหตุวา จิตาย

กปฺป วิธิมฺหิฯ วิธิ กุริยาฯ สีหเสยยํ กปฺเปติฯ กปฺปยติฯ โมโร วาสมกปฺปยิฯ สีหเสยยํ กปฺป
เปนฺตํ, พุทฺธํ วนฺทามิ โคตมํฯ

กปฺป วิตกฺเก วิธิมฺหิ เจทเน จฯ กปฺเปติ, กปฺปยติ, โมโร วาสมกปฺปยิฯ กปฺปิตมสฺสุฯ กปฺป
เปติ, กปฺปยติฯ สงฺกปฺเปติ, สงฺกปฺปยติฯ กปฺโป, สงฺกปฺโป, วิกปฺโปฯ กปฺปสมฺโณ อิจฺจาทีนฺช

ตตถ กปฺโปติ ปริจฺเจทวเสน กปฺปยตีติ กปฺโปฯ สงฺกปฺโปติ สงฺกปฺปนํฯ วิกปฺโปติ วิวิชา
กปฺปนํ, อตฺถสฺส อนกนฺติกภาโวฯ อิท กปฺปสทฺทสฺส อตฺถทฺธาโร ภาตฺติฯ

กปฺปสทฺโท อภิสทฺทหนโวหารกาลปณฺณตฺติเจทนวิกปฺปเลสสมนฺตภาวาทิอนกตฺโถย ตถา
ทิสฺส “โอกปฺปนียเมตํ โภโต โคตมสฺส, ยถา ตํ อรหฺโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺสา”ติ เอวมาทิสฺส อภิสทฺท
นมนฺตฺโถย “อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ปณฺจหิ สมณกปฺเปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตฺุ”นฺติ เอวมาทิสฺส โวหาโรฯ “เยน
สฺสทํ นิจฺจกปฺปํ วิหรามิ”ติ เอวมาทิสฺส กालฺย “อิจฺจายสฺมา กปฺโป”ติ เอวมาทิสฺส ปณฺณตฺติฯ “อลงฺก
โต กปฺปิตเกสสมสฺสุ”ติ เอวมาทิสฺส เจทนํฯ “กปฺปติ ทฺวงฺกุลกปฺโป”ติ เอวมาทิสฺส วิกปฺโปฯ “อตฺถิ กปฺ
โป นิปชฺชิตฺุ”นฺติ เอวมาทิสฺส เลโสฯ “เกวลกปฺปํ เวพฺพูนํ โอภาเสตฺวา”ติ เอวมาทิสฺส สมนฺตภาโวฯ

อถ วา กปฺปสทฺโท สอุปฺสคฺโค อนฺุปฺสคฺโค จ วิตกฺกวิธานปฏฺิภาคปณฺณตฺติกาลปรมาญฺุโวหาร
สมนฺตภาวาทิสทฺทหน เจทน วินโยค วินย กุริยา เลสนฺตร กปฺปตณฺหาทิกฺุจิสงฺขเยยยกปฺปม
หากปฺปาทิสฺส ทิสฺสตีฯ ตถา เส “เนกฺขมมสงฺกปฺโป อพฺยาปาทสงฺกปฺโป”ติอาทิสฺส วิตกฺเก อาคโตฯ
“จิวเร วิกปฺปํ อาปชฺชเยยยา”ติอาทิสฺส วิชาน, อธิกวิธานํ อาปชฺชเยยยาติ หิ อตุโถย “สตฺถกปฺเปน
วต โภ สาวเกน สทฺธิ มนฺตยมานา น ชานิมฺหา”ติอาทิสฺส ปฏฺิภาค, สตฺถสฺสทิสฺเสนาติ อยณฺหิ ตตถ
อตุโถย “อิจฺจายสฺมา กปฺโป”ติอาทิสฺส ปณฺณตฺติยํฯ “เยน สฺสทํ นิจฺจกปฺปํ วิหรามิ”ติอาทิสฺส กาลย
“อากงฺขมานโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วาตฺถิญฺเจยย กปฺปาวเสสํ วา”ติอาทิสฺส ปรมาญฺุมหิฯ आयุกป
โป หิ อิท “กปฺโป”ติ อธิปฺเปโตฯ “อนฺุชานามิ ภิกฺขเว ปณฺจหิ สมณกปฺเปหิ ผลํ ปริภุญฺชิตฺุ”นฺติอาท
ิสฺส สมณโวหารเฯ “เกวลกปฺปํ เวพฺพูนํ โอภาเสตฺวา”ติอาทิสฺส สมนฺตภาเวฯ “สทฺธาสทฺทหน
โอกปฺปนา อภิปฺปสาโท”ติอาทิสฺส อภิสทฺทหน, สทฺธาณฺติ อตุโถย “อลงฺกโต กปฺปิตเกสสมสฺสุ”ติอา
ทิสฺส เจทเนฯ “เอวเมว อิตฺ ทินฺนํ, เปตานํ อุปกปฺปตี”ติอาทิสฺส วินโยคฯ “กปฺปกเตน อกปฺปกตํ สํ
สิพฺพิตํ โหตี”ติอาทิสฺส วินยกุริยาฯ “อตฺถิ กปฺโป นิปชฺชิตฺุ, หนฺทาหํ นิปชฺชามิ”ติอาทิสฺส เลเสฯ “อา
ปายิกอ เนรยิกอ, กปฺปฏฺุจ สงฺฆเภทโก, กปฺปํ นิรยมฺหิ ปจฺจตี”ติ จ อาทิสฺส อนฺตรกปฺเปฯ



ทป ทิป สงฺฆาเตย ทาเปติย ทาปยติย เทเปติ, เทปยติย

กป อวภมฺพเนย กเปติ, กปยติย กปโณย กปโณติ กรุณายิตพฺโพย อณฺณตฺถ ปน “กปฺปติ”
ติ รูป วนฺนติย

คฺพ กฺพ ฐป ภาสายํ โคเปติ, โคปยติย โโกเปติ, โโกปยติย ฐเปติ, ฐปยติย

กิป ทุพฺพลฺลเลข กิเปติ, กิปยติย

เขป เปรณฺย เปรณํ จุณฺณนิกรณํ, เขเปติ, เขปยติย

ตป ปิณฺเนย ตเปติ, ตปยติย

อาปฺ ลมฺพเนย อาเปติ, อาปยติย อาโปย

ตป ทาเหย ตเปติ, ตปยติย ตโป, ตาโปย อาตาโป, สนฺตาโปย การิเต – ตาเปติ, ตาปยติย
ตตฺถ ตโปติ อุกฺกลานํ ตาปนฺนฺเจน ตโป, สีสํ

โอปถป ถปเนย โอเปติ, โอปยติย น เตสํ โกอฺภูเจ โอเปนฺนติย ถเปติ, ถปยติย ถปิโตย ถปยิตฺ
วา ปฏิจฺจํ ววฺจฺเจติย โวจฺจพฺพนํ

เอตฺถ จ “วิ อว ถเปติ, วิ อว ถปน”นฺติ เจโทย เอตฺถ ปฺริเม สรโลโป ถสฺส จตฺตํ วิสทิสภาเวน
ทฺวิตฺตมฺจย ปจฺฉิเม ปน สรโลโป, อวสฺส โอการตฺตํ, ถสฺส จตฺตํ, ปสฺส วตฺตํ, วสฺส ทฺวิตฺตํ,
วการทฺวยสฺส จ พการทฺวยํ ภาติย โวจฺจพฺพนนฺติ จ พฺยวตฺถาปกจิตฺตสฺส นามํ นการโลเป
“โวจฺจพฺพ”นฺติ อปรมฺปิ รูป ภาติย

มาป มาปเนย ปณฺณสาลํ มาเปติ, มาปยติย โย ปาณมฺติมาเปติ, ปณฺณสาลา สฺมาปิตาย

ยป ยาปเนย ยาปํ ปวตฺตนํ เตน โส ตตฺถ ยาเปติย ยาปยติย ยาปนาย

ตตฺถ ยาเปตีติ อิทํ ยาทาตฺสฺส ปโยคตฺเต สติ การิตฺปทํ ภาติย ตถา ทิ “อฺยุยาเปนฺนติ นามา”ติ
ปาพิ ทิสฺสติย

ปการนฺตธาตฺรฺพานิย



ผลการนิตาชาตฺรฺปาณี อปฺปสิทฺธานิย

พการนิตาต

สมฺพ สมฺพนฺธเษ สมฺพนฺธโร ทพฺพนฺธนฺย สมฺเพติ, สมฺพยติย สมฺพลํย

สฺพิ มณฺทเลษ มณฺทลํ ปริมณฺทลตาทย รูปํ ตาทิสเมวย

กฺพิ อจฺฉาทเนษ กฺมฺเพติ, กฺมฺพยติย

ลฺพิ ทฺพิ อทฺทเนษ อทฺทนํ หีสาย ลฺมฺเพติ, ลฺมฺพยติย ทฺมฺเพติ, ทฺมฺพยติย

ปฺพพ นิกेतเนษ นิกेतนํ นิวาโสย ปฺพเพติ, ปฺพพยติย

คพฺพ มาเนษ มาโน อหํกาโรย คพฺเพติ, คพฺพยติย คพฺพนํ, คพฺพิโตย ตตฺถ คพฺพตีติ น สงฺกฺจติย

พการนิตาตฺรฺปาณี

ภการนิตาต

ภฺ ปตฺติยํ ปตฺติ ปาปนํ สกมฺมิกา ชาตฺย ภเวติ, ภวายติย ปภเวติ, ปภวายติย อิตฺถมฺภฺโตย จกฺขุภฺโต, ฌาณภฺโต, ฌมฺมภฺโต, พฺรหฺมภฺโตย

ตตฺถ ภเวตีติ ปฺริโส คจฺฉนฺตํ ปฺริสมนฺคจฺฉนฺโต ปาปฺณาตีติ อตฺโถย เอส นโย เสสฺกริยาปเท สฺปิยฺย เอตฺถ จ “ภเวตี”ติอาทีนํ ยตฺถ สเจ “ภฺ สตฺตาย”นฺติ ชาตฺยา รฺปาณี โหนฺติ, ตตฺถ เหตุกตฺตฺรฺปาณี นาม โหนฺติย “ภเวติ กุสลํ ฌมฺม”นฺติอาทีเนตฺถ นิสฺสนปทานิย ภเวตีติ หิ วชฺุเมตีติ อตฺโถย อิทฺ ปน สฺทฺทกตฺตฺรฺปาตฺตา ปาปฺณาตีติ อตฺโถย อิตฺถมฺภฺโตติ อิมํ ปการํ ภฺโต ปตฺโตย “จกฺขุภฺโต”ติอาทีนํ ปน “ภฺ สตฺตายํ, ภฺ ปตฺติย”นฺติ ทฺวิคณิกานํ ทฺวินฺนํ ชาตฺนํ วเสน อภฺจกถาภฺกานยนิสฺสิตํ อตฺถํ ปกาสยิสฺสาม อากมิกานํ โกสลลตฺถายย ตตฺถ จกฺขุภฺโตติ ยถา จกฺขุ สตฺตทานํ ทสฺสนตฺถํ ปริณฺเตติ, เหวํ โลกสฺส ยถาวทสฺสนสาธนโต ทสฺสนกิจฺจปรีณายกภฺเจน จกฺขุภฺโตย อถ วา จกฺขุวิย ภฺโตติปิ จกฺขุภฺโตย ปณฺญาจกฺขุมยตฺตา วา สยมฺภฺญาณน ปณฺญาจกฺขุ ภฺโต ปตฺโตติ จกฺขุภฺโตย วิทิตกรณภฺเจน ฌาณภฺโต, อสาธารณํ วา ฌาณํ ภฺโต ปตฺโตติ ฌาณภฺโต, อวิปรีตสภาวภฺเจน, ปรียตฺติชมฺมปฺวตฺตนโต วา ททเยน จินฺเตตฺตา วาจาย นิจฺฉาริตชมฺมมโยติ ฌมฺมภฺโตย



โพธิปักขิยธรรมเมหิ วา อุปปนฺนตฺตา โลกสุส จ ตทฺฐปาทนโต อนนฺยสาธาณฺ วา ฆมฺมํ ภูโต ปตฺโตติ ฆมฺมภูโตฯ เสฏฺฐจฺฉฺเจน พุรฺหมภูโตฯ อถ วา พุรฺหมํ วุจฺจติ มคฺโค เตนฺ อุปปนฺนตฺตา โลกสุส จ ตทฺฐปาทนตฺตา, ตณฺจ สยมฺภุญาณน ภูโต ปตฺโตติ พุรฺหมภูโตฯ เอวํ ทฺวินฺนํ ชาติวํ วเสน วุตฺโต อตฺถโถ เวทิตฺวาโพฯ

อปฺราณี เจตฺถ นิสฺสนปทานิ เวทิตฺวาพนินิฯ “ตาทา มยฺ มหฺลลกา สุทฺโธทนมหาราชปฺตฺตํ พุทฺธภูตํ สมฺภาเวยฺยาม วา โน วา, ตุมฺเห ตสฺส สาสนน ปพฺพเชยฺยาถา”ติ จ “อถ โข เถรา ภิกฺขุ อายสฺมนตํ เรวตํ สหชาติยํ สมฺภาวีสฺสุ”ติ จาติย ญฺณณานิปี ปเนตฺถ “มนุสฺสภูโต, เทวภูโต”ติอาทินิ โยเชตฺวาพนินิฯ ตถา हि สํสารโมจกเปตวตฺตฤ อฏฺฐกถายํ “มนุสฺสภูตาติมนุสฺสเสสุ ชาติว, มนุสฺสภาวํ วา ปตฺตา”ติ อตฺถโถ สํวณฺณิโตฯ

ภู อวภมฺปเนฯ อยมฺปิ สกมฺมโกฯ ภาเวติ, ภาวยติฯ มโนภาวนียา ภิกฺขุฯ

เอตฺถ จ ภาเวตีติ อวภมฺปติ ปฺตฺตํ วา ภาตฺริ วา ยํภิกฺขุจฺฉิ มโนภาวนียาติ “ทีชฺมายุกา โหนตุ ภทฺนตฺตา อโรคา อพฺยาปชฺชา”ติ เอวมาทินา ภาเวตฺวา พวฺวา อวภมฺปิตฺวาติ มโนภาวนียาฯ อญฺญตฺถ ปน มโนภาวนียาติ มโนวทฺถนกาติ อตฺถโถฯ เยสุ हि ทิฏฺฐเจสุ มโน วทฺถมฺติ, “เต มโนภาวนียา”ติ วุจฺจนฺติฯ

ลภ อภณฺทเนฯ ลภเวติ, ลภยติฯ

ชภิ นาสเนฯ ชภเวติ, ชภยติฯ

ลาภ เปสเนฯ ลาภเวติ, ลาภยติฯ “ลภ ลาภเวติ ชาติวสุส รูปานิ เจ, การิตฺตฺรูปานิ ภวณฺติฯ

ทภิ ภเยฯ อีการณฺตยาบํ ชาติว, เตนฺ สนิคฺคหิตาคมานิ รูปานิ น ภวณฺติฯ ทภเวติ, ทภยติฯ

ทฺฐภ สนฺถมฺเภฯ ทฺฐภเวติ, ทฺฐภยติฯ

วมฺภ วิทฺธสเนฯ วมฺภเวติ, วมฺภยติฯ วมฺภนาฯ ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ ภิกฺขุ วมฺภเนติฯ

ภการนฺตชาติวรูปานินิฯ

มการนฺตชาติว



อาเตน จมฺุ ไรวเนหฺ อาปฺุโพ จมฺุชาตฺุ ไรวเน วตฺุตติหฺ อาจเมติ, อาจมยติหฺ อาจมนกฺุมภีหฺ

เอตฺุถ ปน “ตฺุไต หี โส อาจมยิตฺุวา ลิจฺฉวี, เถรสฺส ทตฺุวา ยฺุคานี อฏฺุจา”ติ **อปฺุปสฺกุการ**
เปตวตฺุถฺุปาหิปฺุปเทโส นิสฺสนนฺหฺ ตตฺุถ **อาจมยิตฺุวา**ติ หตฺุถปาทฺุไรวเนปฺุพฺุพฺุ กฺฺมฺุ วิกฺุขาลेतฺุวาทฺุ
อยฺุ ปน ชาตฺุ ภูวาทิกณฺิกตฺุเต “จมฺุตี”ติ ภกฺุขนตฺุถฺุ คเหตุวาทฺุ ติฏฺุจติหฺ

กมฺุ อิจฺฉากนฺุตีสฺุข กามเมติ, กามยติหฺ กามโ, กนฺุติ, นิกนฺุติ, กามนา, กามยมาโน, กามเนฺุไต,
อภิกฺุกนฺุตฺุหฺ อภิกฺุกนฺุตวณฺุณน

เอตฺุถ จ **กามโ**ติ ฐฺุปาหิวิสยฺุ กามเมตีติ กามโห กามยตีติ วา **กามโ**, กิเลสกามวตฺุถฺุกามว
เสเนตฺุ ทฏฺุจพฺุพฺุหฺ กิเลส หี เตภฺุมกวมฺุฏฺุสงฺุฆาตมฺุจ วตฺุถ “กามโ”ติ วุจฺุจติหฺ มาโรปิ วา เทวปฺุตฺุไต
“กามโ”ติ วุจฺุจติหฺ โส หี อจฺุจนฺุตกณฺุหรมฺุสมฺุสภฺุคิตาย ปฺุปญฺุจสมติภฺุกนฺุเตปิ พฺุทฺุชปฺุจเจกพฺุทฺุชพฺุทฺุช
สวาทฺุเก อตฺุตโน วเส จเปตฺุ กามเมตีติ “กามโ”ติ วุจฺุจติหฺ

วตฺุตตฺุถเจตฺุ ไปรธาณกวิรจนาหฺ –

“วณฺุเท วณฺุเทหฺมสฺสตฺุถฺุ, ยตฺุถ สนฺุตฺุชฺุชิตฺุ ชิตฺุ;
กามโ กามโฆตฺุติณฺุณน, พฺุทฺุเชน วสตา สตา”ติ;

อิมานี ปนสฺส นามานี –

กามโ นมฺุจิก กณฺุโห จ, วสวตฺุตี ปฺุชาปติ;
ปมตฺุตพฺุนฺุชฺุ มทโน, ปาปิมา ทมฺุมโกปิ จ;
กนฺุทปฺุไป จ รติปติ, มาโร จ กุสฺุมายฺุไร;

อณฺุเณ อณฺุณานิปิ วทนฺุติหฺ ตานี สาสนฺานูโลมานี น โหนฺุตีติ อิทฺุ น ทสฺุสิตานีหฺ **อฏฺุจกธา**สฺุ
ปน “มาโร, นมฺุจิก, กณฺุโห, ปมตฺุตพฺุนฺุชฺุ”ติ จตฺุตาริเยว นามานี อาคตฺานีหฺ

อิทานี **อภิกฺุกนฺุต**สทฺุทสฺส ภูวาทิกณฺุณ “**กมฺุ ปทวิกฺุเช**เป”ติ โวหารสีเสน วตฺุตตฺุสส **กมฺุชาตฺุส**ส
วเสน อิทฺุ จ “**กมฺุ อิจฺฉากนฺุตี**สฺุ”ติ วตฺุตตฺุสส **กมฺุชาตฺุส**ส วเสน อตฺุถฺุทฺุชาโร กถยามย **อภิกฺุกนฺุต**สทฺุ
โท ขยสฺุนฺุทราภฺุรฺุปอพฺุภฺุนฺุโมทเนสฺุ ทิสฺุสติหฺ “**อภิกฺุกนฺุตา** ภนฺุเต รตฺุติ, นิกฺุขนฺุไต ปจฺุโม ยาโม, จิรนิ
สินฺุโน ภิกฺุขฺุสงฺุฆโ”ติอาทิสฺุ ขเย ทิสฺุสติหฺ “**อยฺุ อิเมสฺุ จตฺุนฺุนฺุ ปุคฺุคลานฺุ** อภิกฺุกนฺุตตโร จ ปณฺุตีตโร
จา”ติอาทิสฺุ สฺุนฺุทเรหฺ



“โก เม วนุหติ ปาทานิ, อิทธิยา ยสสา ชลั;
อภิกุณฺเตน วนุณฺเนน, สพฺพา โอบาสยฺ ทิสสา”ติ

อาทิสฺ อภิรุเปฯ “อภิกุณฺตํ ภาฺเต”ติอาทิสฺ อพฺภานุโมทเนฯ อิจฺเจวํ –

ขยสฺมึ สฺนุทเร เจว, อโถ อพฺภานุโมทเน;
อภิรุเป อภิกุณฺต-สทฺโท ทิสฺสติ สาสเนฯ

โถม สิลายํฯ สิลายา ปสฺสาฯ โถเมติ, โถมยติฯ โถมิโต, โถมนาฯ

ยม อปริเวสเนฯ ยเมติ, ยมยติฯ ยโมฯ

สม วิตกุเกฯ สามเมติ, สามยติฯ สมาย นิสามเมติ, นิสามยติฯ นิสามนํฯ ปฏิสามเมติ, ปฏิสาม
ยติฯ ปฏิสามนํฯ

ตตฺถ สฺมาติ สํวจฺจโร, โส “สฺมา”ติ อิตฺถิลิงฺควเสน วุจฺจติฯ “โย ยเชถ สตํ สฺม”นฺติ เอตฺถ หิ
สฺมาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโก, อุปโยควเสน ปน “สฺม”นฺติ วุตฺโตฯ

อิมานิ สํวจฺจรสฺส นามานิ “สํวจฺจโร, วจฺจโร, สฺมา, หายโน, สรฺโท, วสุโส”ติอาทินิ ภาฺนฺติฯ นิ
สฺมาเมตฺติ วิตกุเกติ อุปรารเถติฯ เอตฺถ หิ “อิงฺฆ มทฺทํ นิสามเมหิ, นิคฺโขโส ยาทิสฺ วเน”ติ ปาพิ
นิตฺสสนํฯ ตตฺถ นิสามเมหิ วิตกุเกหิ อุปรารเหติ อตฺถเฯ ปฏิสามเมตฺติ ภาฺนํฯ คฺตฺตจฺจฺจาเน นิกฺขิ
ติฯ

สม อาโลจเนฯ อาโลจนํ เปกฺขนํฯ สามเมติ, สามยติฯ นิสามนํฯ

เอตฺถ ปน นิสามเมตฺติ เปกฺขติ โอลฺเกติฯ ตถา หิ “อิงฺฆ มทฺทํ นิสามเมหิ, จิตฺตํ รูปํ ทิสฺสตี”ติ
ปาพิ ทิสฺสติฯ ตตฺถ หิ นิสามเมหิ โอลฺเกหิ อตฺถเฯ ฐาตฺนํมตฺถาติสเยน โยโคติ วจฺจโต ปน
อุปรคฺคโยคโต วา สวเนปิ อยํ วตฺตติฯ ตถา หิ “ตโต ภาฺนฺนาชานายาปิ, นิสามเมหิ รเถสฺภา”ติอาท
กา ปาพิโย ทิสฺสนฺติฯ ตตฺถ นิสามเมหิ สฺโนหิ อตฺถเฯ

อม โรเคฯ อเมติ, อมยติฯ อนฺโรฯ พิลงฺกปาโท อนฺรฺนโรฯ

ตตฺถ อนฺโรติ นฺนฺจฺนยนโน วุจฺจติฯ อนฺรฺนโรติ ปฺตฺนโรฯ อุกฺยธาปิ สโรคตฺตํ สฺวจิตฺตํ



ภาม โภเชย ภาเมติ, ภามยติย

โคม อุปเลปนหะ โคมเมติ, โคมยติย

สาม สุวานุตเน อามนุตเนย สุวานุตน์ สามปโยโคย อามนุตน์ อวหายน ปกโกสนหะ สา
เมติ, สามยติย

สงคาม ยุกุเชย สงคามเมติ, สงคามยติย ทเว ราชานโ สงคามะสุย สงคามะ โอาโต คมู อี
สมธิวาสเนย อากเมติ, อากมยติ, กามาวจรชเม นิสสาย รูปารูปชโม สมุทากเมติ, สมุทากม
ยติย อุปาสโก ชมมสวนนุตราย์ อนิจจนโต “อากเมถ อากเมถา”ติ อาหย สมุทากมน์, อากมน์
อากเมนโต, อากมยมาโนย

ตตร อากเมตีติ อีสกั อธิวาเสติย สมุทากเมตีติ สมปวตตติย ฎวาทิกเถ “คมยตี”ติ
เหตุกตตุวเสน วุตตัง, อิธ ปน อุปสคคณิปาตปุพุกานิ กตวา “อากเมตี”ติอาทีนิ สุกทกตตุวเสน
วุตตานีติ ทฎรพพย

มการนุตธาตुरुปานี

อิติ จุ ฎวาทิกเถ ปวคคนุตธาตुरुปานี

สมตตานี

ยการนุตธาต

ยุ ชิคุจฉาย์ ยาวะติ, ยาวยติย ยโวย

พุยย ขเยย พุยเยติ, พุยยติย อพุยยีภาโวย

พุยย จิตตสมุสสุคเคย ตาทิสัยเวว รูปย

ยการนุตธาตुरुปานี

รการนุตธาต



ปร คติยัม ปรเถติ, ปรยติย เอตถ จ “อิติ โข อานนุท กุสลานิ สีลานิ อนุปุพฺเพน อคฺคาย
ปรนฺเตตี”ติ ปาฬิ นิตฺตสนฺนํ ตตฺถ **อคฺคาย ปรนฺเตตี**ติ อรหตฺตตฺถาย คจฺจนฺตฺติย

คร อุกฺคเมฆ คเรติ, ครยติย ครุข

จร อสฺสเยยฺ จเรติ, จรยติย

ปุริ อปฺปายเนยฺ ปุเรติ, ปุรยติย

วร อิจฺฉายัม วเรติ, วรยติย วโร, วรํ, วรฺนฺโตยฺ เอตฺเต วรานํ จตุโร วเรมิยฺ เอตํ สกฺก วรํ วเรย

ตตฺถ วโรติ วรียเต วริตฺตโปติ วโรย วรฺนฺติ วเรตีติ วรํ, อิจฺฉนฺโต ปตฺถนฺโตติ อตฺถโย

“มหามหารหํ สกฺย-มฺุณี นีวรณฺา รณฺา;

มฺุตฺตํ มฺุตฺตํ สฺุทฺตสนฺนํ, วนฺเท โปธิวโร วร”นฺติ

ปุราณกวีรจนายํ “วร”นฺติ ปทสฺส วิยยฺ เหวํ วเรตีติ **วรฺนฺโตยฺ** วเรติ วเรมิ อิจฺฉามิ ยาจามิยฺ การิตฺเต
“ปวาเรตี”ติ รุปี, อิจฺฉาเปตีติ อตฺถโย นิสฺสณฺตฺถे ปนฺทํ การิตํ น โหติย

สร อุกฺเขเปยฺ สเรติ, สรยติย สโรยฺ สโรติ สทฺโทย

सार ทฺุพฺพลฺเยยฺ สาเรติ, สารยติย ทฺุพฺพลฺโล ภาวตีติ อตฺถโย

กุมาร กิฬายัม กุมาเรติ, กุมารยติย กุมาโร, กุมารโกยฺ กุมาริ, กุมาริกาย

เอตฺถ กุมารยติ ตตฺถ ตตฺถ กิฬตีติ **กุมารो**ยฺ โส เหว อติทฺทรตฺตา **กุมารโก**ยฺ เอส นโย อิตฺรตฺ
ราปีย

สุร วีร วิกฺกนฺตฺติยํ วิกฺกนฺติ วิกฺกนฺนํ สุเรติ, สุรยติย วีเรติ, วีรยติย สุโร, วีโรยฺ สาสนิกเกหิ
ปน สทฺทฺมฺวิทฺุหิ เหวํ ฐาตฺตสภาวานมฺุปี **สุรวีร**สทฺทฺานํ นิพฺพจฺนํ น ทสฺสตี, เกวลํ ปน ตตฺถ ตตฺถ
“สุโรติ วิสิฏฺจจฺุโร”ติ จ “มหาวีโรติ มหาวิกฺกนฺโต”ติ จ “วีโรติ วีรียวา”ติ จ อตฺถวิวรณฺมตฺตเมว ทสฺ
สีตฺย



ปาร ตีร กมฺมสมฺปตฺตติยํ กมฺมสมฺปตฺตติ นาม กมฺมสุส ปริสมาปนํ นิฏฺฐาปนํ ปาเรติ,
 ปารยติย ตีเรติ, ตีรยติย ปารํย ตีรํย วิกุกมามิ น ปาเรมิ, ภูมिํ สุมภามิ เวคสาฯ ตํ กิจจํ ตีเรตฺวา
 คโตฯ สนฺตฺริณํ, ตีรณปฺริณฺณาติ จ อาทีนึ เอตฺถ ทสฺเสตฺพุพานิฯ

ตตฺถ น ปาเรมิติ ฉินฺหิตุํ น สกฺโกมิติ อตฺโถฯ

อีร เขปนฺนฺย อีเรติ, อีรยติย

ชร วโยหานิมฺหิฯ ชเรติ, ชรยติย ชราฯ ปาพิยํ ปน “ชรีติ”ติ ปาโจฯ

วร อวารณฺฯ วาเรติ, วารยติย นีวาเรติ, นีวารยติย นีวาเรตาฯ ปรีวาเรติ, ปรีวารยติย ปรี
 วาโรฯ ปวาเรติ, ปวารยติย ปวารณฺฯ ปวารณฺนฺติ นิสฺเสนํ วา กามฺยทานํ วาฯ

ธร ธารณฺฯ ธาเรติ, ธารยติย อาธาโร, อาธารโก, ธมฺโม อิจฺจาทีนึฯ

ตตฺถ ธมฺโมติ อนฺกวิเชสุ ธมฺเมสุ โลกุตฺตโร อฺปฺปาทีโต สจฺฉิกโต จ จตฺตฺสุ อฺปาเยสุ สํสาเร วา
 สตฺเต อปฺตมาเน ธาเรตีติ ธมฺโมฯ อถ วา โสตาปนฺนาทีหิ อริเยหิ ธารียติ, นุ ปุณฺณชฺชนฺเหตีปิ ธมฺโม
 ฯ จตฺตฺภูมิโก ปน สกฺลกฺขณํ ธาเรตีติ ธมฺโมฯ กกฺขพฺตฺตาทีนา ผุสนาทีนา สนฺตฺิอาทีนา สกฺสกา
 เวน ปณฺหิเตหิ ธารียติ สลฺลกฺขิยตีติปิ ธมฺโมฯ เตปิฏฺโก ปน ปาพิธมฺโม สกฺตฺถปฺรตฺถาทีเกเอ อตฺ
 ถ ธาเรตีติ ธมฺโมฯ เกจึ ตุ วิทู “ปาปเก อกฺุสเล ธมฺเม ธฺนาติ กมฺเปติ วิทฺธฺเสตีติ ธมฺโม”ติ ธฺธาตฺว
 เสนปี นิพฺพจณํ วทฺนฺติ, ตํ มคฺคธมฺเม อตีว ยฺชชฺติ, ผลนิพฺพานปฺริยตฺตติธมฺเมสุ ปน ปรียาเยน ยฺชช
 ตึฯ

ธมฺมสทฺโท ปรียตฺตติเหตุคฺุณนึสฺสตฺตนิชฺชิวฺวตาทีสุ ทิสฺสติย อยณฺหิ “ธมฺมํ ปรียาปฺุณาติ สฺตฺตํ
 เคยฺย”นฺตฺิอาทีสุ ปรียตฺตติยํ ทิสฺสติย “เหตุมฺุหิ ฌาณํ ธมฺมปฏฺิสมฺุภิทา”ติอาทีสุ เหตุมฺุหิฯ

“น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ, อฺโก สมฺวิปาโกโน;
 อธมฺโม นีรยํ เนติ, ธมฺโม ปาเปติ สฺคคฺติ”นฺติ

อาทีสุ คฺุณฺฯ “ตฺสุมิํ โข ปน สมเย ธมฺมา โหนฺติฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุสฺสี วิหฺรตี”ติอาทีสุ นึสฺสตฺตนิชฺช
 ชิวฺวตาฯ



อด วา ฐมฺมสทฺโท สภาวปญญาปญญตฺตยาปตฺตติปริยตฺตนิสฺสตฺตนิชฺชิวตาวิการ
 คุณฺปะจฺจ- ยปะจฺจยฺปะปฺนนาทิสฺส ทิสฺสตีชฺช อยณฺหิ “กฺุสลา ฐมฺมา อกฺุสลา ฐมฺมา อพฺุยาगतฺตา ฐมฺมา”ติ
 อาทิสฺส สภาเว ทิสฺสตีชฺช

ยสฺเสเต จตฺุโร ฐมฺมา, สทฺุทสฺส ฆรเมสิโน;
 สจฺจํ ฐมฺโม ฐิตฺติ จาโค, ส เว ปะจฺจ น โสจตี”ติ

อาทิสฺส ปญญาຍံ

“น หิ ฐมฺโม อฐมฺโม จ, อฺุโก สมฺวิปากิโน;
 อฐมฺโม นิริຍํ เนติ, ฐมฺโม ปาเปติ สฺุคคฺคฺติ”นฺติอาทิสฺส

ปุณฺณเฆฯ “ปญฺญตฺตติฐมฺมา, นิริุตฺตติฐมฺมา, อธิวจนาฐมฺมา”ติอาทิสฺส ปญฺญตฺตติຍံ “ปาราชิกา ฐม
 มา, สงฺฆมาทิสฺเสสา ฐมฺมา”ติอาทิสฺส อาปตฺตติຍံ “อิช ภิက္ขุ ฐมฺมํ ชานาติ สฺุตฺตํ เคยฺຍํ เวຍยากรณ”นฺติ
 อาทิสฺส ปริยตฺตติຍံ “ตฺุสมฺมิ ไซ ปน สมเย ฐมฺมา โหนฺติชฺช ฐมฺเมสฺสุ ฐมฺมานุสฺสึ วิหฺรตี”ติอาทิสฺส นิสฺ
 สตฺตนิชฺชิวตฺตติຍံ “ชาติฐมฺมา ชราฐมฺมา มรณฐมฺมา”ติอาทิสฺส วิกาเรฯ “ฉนฺนํ พุทฺุทฐมฺมาน”นฺติอา
 ทิสฺส คุณฺเฆฯ “เหตฺุมฺหิ ฌาณํ ฐมฺมปฏฺุติสมฺภิทา”ติอาทิสฺส ปจฺจเยฯ “จิตฺตาวสา ฐาตฺุ ฐมฺมฏฺุจิตฺตฺตา ฐมฺม
 นิยามตา”ติอาทิสฺส ปจฺจยฺปะปฺนเนฯ

อด วา ฐมฺมสทฺโท ปริยตฺตติสจฺจสมฺมาธิปญฺญาปกฺคิปุณฺญาปตฺตติเฆยฺยาทิสฺส พหุสฺสุ อตฺเตสฺสุ
 ทิฏฺฐปฺปะโยโคฯ ตถา หิ “อิช ภิက္ขุ ฐมฺมํ ปริยาปุณฺนาตี”ติอาทิสฺส ปริยตฺตติຍံ ทิสฺสตีชฺช “ทิฏฺฐฐมฺโม
 ปตฺตตฐมฺโม”ติอาทิสฺส สจฺจเยฯ “เอวํ ฐมฺมา เต ภควนฺโต อเหสฺสุ”นฺติอาทิสฺส สมฺมาธิมฺหิฯ “สจฺจํ ฐมฺโม ฐิตฺติ
 จาโค”ติ เอวมาทิสฺส ปญญาຍံ “ชาติฐมฺมานํ ภิက္ขเว สตฺตฺตฺตฺน”นฺติ เอวมาทิสฺส ปกฺคิຍံ “ฐมฺโม หเว
 รกฺขตี ฐมฺมจารี”นฺติ เอวมาทิสฺส ปุณฺณเฆฯ “จตฺตฺตฺตโร ปาราชิกา ฐมฺมา”ติอาทิสฺส อาปตฺตติຍံ “กฺุสลา
 ฐมฺมา”ติอาทิสฺส เฆยฺเยฯ เอวํ ฐมฺมสทฺุทปฺปะวตฺตติวิสยา วิวิธา อฏฺุจกถาจรเยหิ ทสฺสิตฺตา, ตตฺถ ตตฺถ
 ปน อาทิสฺสทฺุเทน ยุตฺตติวิสยาทโย จ อตฺถา คเหตุพฺุพาฯ ตถา หิ ฐมฺมสทฺุโท –

“เนส ฐมฺโม มหาราช, ยํ ตฺุวํ คจฺจเฆยฺเย เอกโก;
 อหฺมปิ เตน คจฺจณฺมิ, เยน คจฺจสิ ชตฺตติยา”ติ

อาทิสฺส ยุตฺตติຍံ วตฺตติชฺช “มนฺณจ ปฏฺุิจจ ฐมฺเม จ อฺุปะชฺชติ มโนวิญฺญาณ”นฺติอาทิสฺส วิสเยฯ “สตฺถจ
 ฐมฺโม น ชฺุ อฺุเปตี”ติ เอตฺถ นิพฺุพาเน วตฺตติชฺช ตตฺร ยา นิสฺสตฺตฺตฺตา, สฺา เอว นิชฺชิวตฺตติฯ โย จ
 เหตุ, โส เอว ปจฺจโยฯ



อิจฺเจว –

ปรียตฺติปจฺเจสุ, กุณฺเณ นิสฺสตุตตาย จ;
สภาวเ เจว ปญฺญายํ, ปุณฺณเณ ปญฺณตฺติยมฺปิ จฯ

อาปตฺติยํ วิกาเร จ, ปจฺจยุปฺปนฺนเกปิ จ;
สจฺจสมาริปกฺติ-เณยฺเยสุ ยุตฺติยมฺปิ จ;
วิสเย เจว นิพฺพานเ, ฅมฺมสทฺโท ปวตฺตตฺติย

เกจิ ปน ฅมฺมสทฺทสฺส ปวตฺตติวิสยानํ ทสฺชว ปริฉฺเชทํ วทฺนฺติย

เณยฺยมคฺเค จ นิพฺพานเ, สภาวเ อถ ชาตฺติยํ;
มเน วิสยปฺญฺเณสุ, ภาวเ ปาวจเนปิ จ;
อิเมสุ ทสฺสวตฺเตสุ, ฅมฺมสทฺโท ปวตฺตตฺติย

ตฺตร อตฺตฤทฺธาโรติ สมานสทฺทวจเนยานํ อตฺตถานํ อุกฺุรฺธณํ อตฺตฤทฺธาโรย

รการนฺตธาตฺฐปานิย

ลการนฺตธาตฺ

पाल रक्षणेय “रक्षणे, दाणे, कोपने, वाने, पालने, रक्षा, रक्षण, कृति” अिजेते प्रिया
याय पालेति, पालयति पालो, पुरुषपालो अमपाली कणिकाय सो गवतु पालिनाय पालिते,
पालने, पापि

เอตถ ปาฬิตี อตฺถํ ปาเลตีตี ปาฬิ, ลสฺส พฺตฺตํ อถ วา อนฺโตทกํ รกฺขณฺณฺเจเน มหโต
ตพากสฺส ธิรา มหตีตี ปาฬิ วียาตี ปาฬิ, ปรียตฺติชฺมโมย อปโร นโย ปกฺกฺจานํ อุกฺกฺจานํ สี
ลาทือตฺถานํ โพนฺโต สภาวนฺริตฺติภาวโต พุทฺธาทีหิ ภาสิตฺตฺตา จ ปกฺกฺจานํ วจนปฺปนฺนฺชานํ
อาฬิตี ปาฬิ

ปาฬิสทฺโท ปาฬิชฺมเม, ตพากปาฬิมฺปิ จ;
ทิสฺสเต ปนฺตฺติยญฺเจว, อิติ เณยฺยํ วิชานตฺตา



ออยญหิ “ปาพิยา อตุตมฺปปริกฺขนฺตํ”ติอาทิสฺส ปริยตฺติธมฺมสงฺฆาเต ปาพิธมฺเม ทิสฺสติฯ “มหโต
 ตพากสฺส ปาพิ”ติอาทิสฺส ตพากปาพิยฺฯ “ปาพิยา นิสฺสิทิสฺส”ติอาทิสฺส ปนฺตฺยํ, ปฏฺิปาฏฺิยา นิสฺสิทิสฺสติ อตฺ
 โถฯ อิมฺสฺมํ ปนฺตฺเถ ฐาตุยา กิจจํ นตฺถิฯ ปาฏฺิปกฺทิโก หิ ปนฺตฺิวาจโก **ปาพิสทฺโท**

ติล สิเนหเนฯ เตเลติ, เตลยติฯ เตลํ, ตีโล, ติลํฯ

ตตฺถ **ติโล**ติ ติลคฺจฺฉเฯ **ติลนฺ**ติ ตปฺผลํฯ ตโต ปนฺ นิฏฺขนฺโต สิเนโห **เตลํ** โส หิ “ติลानํ อิทนฺ
 ติ เตล”นฺติ วุจฺจติฯ ยทิ เอวํ “สาสปเตล”นฺติอาทิวจฺนํ น ยฺชฺเชยฺยาติ? โน น ยฺชฺชติ, “**ติลสิเนห
 เน**”ติ เอวํ วุจฺตยา **ติล**ฐาตุยา สามญฺยโต ยสฺส กสฺสจฺจิ สิเนหสฺส วจฺนโตฯ เตน “สาสปเตลํ, มฐฺ
 กเตล”นฺติอาทโย สาสเน ปโยคา ทิสฺสนฺติฯ มยํ ปนฺ **ติล**ฐาตุวเสน นิปฺพนฺนํ ติลคฺจฺฉตปฺผลวาจ
 กานํ “ติโล, ติล”นฺติ สทฺทฺฐปानํ ปกาสนมฺุเขน “ติลानํ อิทนฺติ เตล”นฺติ วทาม, น ปนฺ เตน วจฺเนน
 สาสปาทีนํ สิเนหสฺส อเตลตฺตํ วทามฯ อถ กิจฺจฺรหิตี เจ? ตทฺธิตฺติวิธานเ วิญฺญนํ โกสฺลลตฺตํ
ติลสทฺทฺ ปฏฺิจฺจ “ติลानํ อิทนฺติ เตล”นฺติ วทามฯ สิเนหสงฺฆาตสฺส สาสปาทีนํ เตลสฺส วจฺนํ น
 ชหาม, ตสฺมา อุทาทฺรณปฺปกาสนเ “ติโล, ติลํ, เตล”นฺติ อวตฺวา “เตลํ, ตีโล, ติล”นฺติ อมฺเหหิ วุจฺตํ
 ฺ อิทญฺหิ วจฺนํ เตลสฺส สามญฺยโต สิเนเห ปวตฺตํ ทีเปติฯ เตนว จ สาสเน “ติลเตลํ, สาสปเตล”นฺ
 ติอาทินา วิเสสวจฺนมฺปิ ทิสฺสตีติ นิฏฺจเมตฺตถาวคนฺตพฺพํฯ อปฺิจ **เตล**สทฺโท เยภฺยุเยน **ติล**เตเล
 วตฺตติ, ยถา **มิค**สทฺโท หริณฺมิเคติปิ ทฏฺจพฺพํฯ

ชล อปฺวารเณฯ ชาเลติ, ชาลยติฯ ชาลํ, ชาลาฯ **ชานนฺ**ติ มจฺจชาลํฯ **ชาลา**ติ อคฺคิชาลาฯ

ชล โสเจยฺเยฯ **โสเจยฺ**ยํ สุจฺภาโวฯ ชาเลติ, ชาลยติฯ ปกฺขาลเอติ, ปกฺขาลยติฯ

ตล ปตฺฏิฏฺจายํฯ ตาเลติ, ตาลยติฯ ตาโล, ตลํฯ

เอตฺถ **ตาโล**ติ ตินฺราษรฺกฺโขฯ **ตลนฺ**ติ ปาณิตลภฺมิตลาทฺยิฯ ตญฺหิ ตาลยติ ปตฺฏิฏฺจาติ เอตฺถ
 วตฺตฺฐาตฺนฺติ **ตลํ**ฯ

ตล อุมฺมาเนฯ โตเลติ, โตลยติฯ

ทล อุกฺเขเปฯ **อุกฺ**เขโป อุกฺทฺ ฺชปฺนํฯ โทเลติ, โทลยติฯ โทลาฯ

เอตฺถ จ **โท**ลฺยติ อุกฺทฺชปฺยติ ยตฺถ นิปฺนโน ทารโก, ยถานิปฺนโน วาติ **โท**ลาฯ



วูล นิมมชชเนหะ โวลเลติ, โวลลติย

มีล นิมมีลเนหะ มีเลติ, มีลยติย มีลนั, อุมมีลนั, นิมมีลนั

มุล โรหเนหะ มุเลติ, มุลยติย มุลลัฯ เอสา หิ ยทา ปติฏฐายั วตุตติ, ตทา ฎวาทิคณิกา, “มุล
ตี”ติ จสสา รุปัฯ

ตตถ มุลนุติ มุลยติ รุหติ รุกุขาทิ เอเตนาติ มุลลัฯ ถถ วา มุลยติ ฉินโนปิ โกจิ เอเตน อจฉิน
เนน ปุณเทว รุหตีติ มุลลัฯ วตุตถญหิ –

“ยถาปิ มุเล อนุปทุทเว ทพฺเห,
ฉินโนปิ รุกุโข ปุณเทว รุหติ;
เอวมปิ ตถนุหานุสเย อนฺนุหเต,
นิพฺพตฺตติ ทุกุขมิทํ ปุณปฺปุณ”นุติ;

มุลสททสฺส อตฺถทฺธาโร เหฎฐา ฎวาทิคณเ วตุโตย

กอล ปิล เขเปย กालเลติ, กาลยติย กาลโยฯ ปิเลติ, ปิลยติย

เอตถ กาลิตติ สมโยปิ มจฺจุปิย ตตฺร สมโย เตสํ เตสํ สตฺตทานํ อายุํ กาลยติ เขเปติ ทิวเส ทิว
เส อปฺปํ อปฺปํ กโรตีติ กาลิตติ วุจฺจติย วตุตถมปิ เจตํ –

“กาลิ ฆสฺสติ ฎุทานิ, สพฺพาเนว สหตฺตนา;
โย จ กาลฆสฺโส ฎุโต, สฎฺฐตฺตปจฺนัปปจึ”ติย

มจฺจุ ปน กาลยติ เตสํ เตสํ สตฺตทานํ ชีวิทํ เขเปติ สมฺจุเจทวเสน นาเสตีติ กาลิตติ วุจฺจติย เต
นาหุ อฎฺฐกถาจรียา “กาลิตติ มจฺจุฯ กาลยติ สตฺตทานํ ชีวิทํ นาเสตีติ กาลโยฯ กालเณ มจฺจุนา กโต
นาสิโตติ กาลกโต”ติย “มรณํ หินฺทํ มจฺจุ มฎฺฐุ จุติ กาลิ อนฺตโก นิกุเขโป”ติ มรณสฺสาภิธานานิ
ฯ

สุลล สชชเนหะ สุลเลติ, สุลลยติย

อิล เปรเนหะ อิลเลติ, อิลยติย



วล ภรณษ วาเลติ, วาลยติษ วาโลษ

ลล อิจฉายัษ ลเลติ, ลลยติษ

ทล วิหารณษ ทาเลติ, ทาลยติ, ปทาเลติ, ปทาลยติษ กุทาโลษ

กล คติสงขยาเนสุษ กालेติ, กालยติษ กाल, กลาย กลาติ อวยโวษ สา หิ กาลยิตพพา สง
ขายิตพพาติ กลาย

สีล อุปธารณษ อุปธารณั ภูโส ธารณั, ปติภูจาวเสน อาธารภาโวษ สีเลติ, สีลยติษ สีลั,
สีลนัษ

เอตุถ สีลนุติ สีเลติ อุปธารเอติ ตัสมงคิปุคคัลลั อปาเยสุ อุปปตตินิวารณวเสน ภูโส ธารเอตีติ
สีลัษ อถ วาสีลยติ อุปจารยติ สปุริเสหิ หทยมัสนุตรั อุปเนตวา ธารยตีติ สีลัษ สีลนุติ ภูวาทิก
ณ อวิปปกิณณตาสงขาตัม สมารานั วุจจติษ ตตุถ “สีลตี”ติ รูปั, อธิ ปน อาธารภาวสงขาตัม อุป
ธารณั วุจจติษ เอตุถ จ “สีเลติ, สีลยติ”ติ รูปานิษ อฏฐกถาสู หิ “กุสลาณั ฆมมาณั ปติภูจาวเสน
อาธารภาโว อุปธารณ”นุติ วุตุโตษ

เวล กาลูปเทเสษ เวเลติ, เวลยติษ เวลาย เกจิ “เวล อิติ ชาติสทโท น โหตี”ติ วทนุติ, ตั น
คเหตุพพั, โปราณหิ สททสตุถวิฑูหิ “เวลยตี”ติ รูปัสส ทสสิตตตตต

ปล มุล ลวนปวเนสุษ ลวนั เจทณั, ปวณั โสธนัษ ปาเลติ, ปาลยติษ ปลัษ ปลั นาม มานวิ
เสโสษ โลกัสส วิมตี ปาเลติ ลุณาติ โสเชติ จาติ ปลัษ มุเลติ, มุลยติษ สททสตุถวิฑู ปน “มุลยติ เก
ทาร์, มุลยติ ฆณณ”นุติ ปโยคั วทนุติษ

ถูล ปริพฐนเษ ปริพฐนั วฑุณนัษ ถุเลติ, ถุลยติษ ถุโล ปริโสษ ถุลา ชเวน หายนุติษ

ปล คติยัษ ปลเอติ, ปลยติษ อตุถั ปลเอติ น อุปเอติ สงขัษ ปลเอติ รสมาทายษ ยถา สตุตคุพั
ยตุตเกหิ สตุเตหิ เวจิตั, ตตุตเกหิ เอว ปลยติษ

จิงคูล ปริพฐนเษ จิงคูลเอติ, จิงคูลยติษ จิงคูลยิตวาษ อตุรายั ปาพิ “ยาวติกา อภิสงขารสสุ
คติ, ตาวติกั คนุตวา จิงคูลยิตวา ภูมิมิยั ปปตี”ติษ ตตุถ จิงคูลยิตวาติ ปริพฐมิตวาษ

ลการนุตชาตูปานิษ



วการนุทธธาตุ

ทิว ปริกฤษเนษ ปริกฤษนั คชชนัษ เทเวติ, เทวยติษ เทโว จ ปรเทวิทวาช เทโวติ เมโฆษ

ทิว อทุทเนษ อทุทนั คนุธิสนนุติ วทนุติษ เทเวติ, เทวยติษ

จิว ภาสายัษ จิเวติ, จิวยติษ

วการนุทธธาตุรูปานิษ

สการนุทธธาตุ

ปุส โปสเนษ โปเสติ, โปสยติษ อิมานิ รูปานิ กิณจาปิ ภูวาทิคณิกั “โปเสตี”ติ รูปั ปฏิจจ
เหตุกตตุรูปานิ วिय ทิสสนุติ, ตถาปิ “อณเณปิ เทโว โปเสตี”ติอาทิกสส จุราทิกณิกรูปสส ทสสน
โต สทุทกตตุวเสน วุตตานีติ ทฏฐพัพพั อุกินนั ปน การิตฏฐาเน “โปสาเปติ, โปสาปยตี”ติ
เหตุกตตุรูปานิ อิจฉิตพพานิษ

เปส ปฏิทรเนษ เปเสติ, เปสยติษ

ปิส พลปานเนสุษ ปิเสติ, ปิสยติษ

ปสิ นาสเนษ ปัเสติ, ปัสยติษ

ชสิ รกษเนษ ชัเสติ, ชัสยติษ

สิเลส สิเลสเนษ สิเลเสติ, สิเลสยติษ สิเลโสษ

ลุส หิสายัษ ลุเสติ, ลุสยติษ

ปุนุส อภิมทุทเนษ นกาโร นิคคหีตตถัษ ปุเสติ, ปุสยติษ นปุสโกษ ธาตุหนการสส โลเป
“โปโส” อิจฉปิ รูปัษ

ตตถ น ปุสโกติ อิตถิภาวปุมภาววิโต ปุคคโลษ โส หิ ปุริโส วिय สาทิสยั ปจจามิตเต น ปุ
เสติ อภิมทุทนั กาทุ น สกโกตตีติ นปุสโกติ วุจจติษ เกจิ ปน “น ปุมา, น อิตถี”ติ นปุสโกติ
วจนตถั วทนุติษ ตถา หิ สทุทสตุถวิหุ ตั ปุคคัลลั นปุสกลิงควเสน นปุสกันนุติ วทนุติษ



ฐส กนฺตฺติกรณฺย ฐเสติ, ฐสยติย

รฺส โรสเนย โรสนํ โภปกรณฺย โรเสติ, โรสยติย โรโสย โรโสติ โภโซย

พฺยฺส อฺสฺสคฺเคย พฺโยเสติ, พฺโยสยติย

ชส หีสายํ ชาเสติ, ชาสยติย

ทํส ทํสเนย ทํเสติ, ทํสยติย ทํสโนย ทํสโนติ ทนฺโตย ทํสนฺติ ขาทนฺยํ วา โภชนฺยํ วา เอเต
นาติ ทํสโนย

ทสิ ทสฺสเนย จกาโร ทํสนํ อเปกฺขติย ทํเสติ, ทํสยติย วิทํเสติ, วิทํสยติย สฺริโย อาโลกํย

ตสฺส สนฺตชฺชเนย ตสฺเสติ, ตสฺสยติย ปฺริโส โจเรย

วสฺสฺ สตฺติพนฺธเนย สตฺติพนฺธํ สมตฺถตากรณฺย วสฺเสติ, วสฺสยติย

ชส ตาพฺเนย ตาพฺนํ ปหฺรณฺย ชาเสติ, ชาสยติย

ปส พนฺธเนย ปาเสติ, ปาสยติย ปาโสย ปาสนฺติ พนฺธนฺติ สตฺเต เอเตนาติ ปาโส, สกฺณปา
สาทิย

มฺุสิ วิสทฺทเนย วิสทฺทนํ อฺคฺโฆสนฺย โฆเสติ, โฆสยติย โฆโสย

ลส สฺลฺยโยเคย สฺลฺยโยโค ลาสฺยํ นาฏกนาฏนํ เรจกทานํย ลาสฺเสติ, ลาสยติย ลาสฺเนโต, ลาส
เสนฺตฺย อตฺรายํ ปาพิ “วาเทนฺตฺยยาปิ ลาสฺเนติ, นจฺจนฺตฺยยาปิ ลาสฺเนติ, ลาสฺเนตฺยยาปิ นจฺจนฺตฺย”ติย
ตตฺถ ลาสฺเนตฺยติ ยอ อฺปลวมาณา วิย อฺฏฺจหิตฺวา ลาสฺยนาฏกํ นาฏฺเณติ, เรจกํ เทนฺตฺย

ภฺยฺส อลฺกฺกาเรย ภฺยฺเสติ, ภฺยฺสยติย วิภฺยฺเสติ, วิภฺยฺสยติย ภฺยฺสนํ, วิภฺยฺสนํ

วส สฺเนหฺนเจทาวหฺรณฺสฺย อวหฺรณํ จริกาย คหฺณย วาเสติ, วาสยติย วสาย

ตาส วารณฺย วารณํ นีวารณฺย ตาเสติ, ตาสยติย

ชส อฺญฺเจย ชาเสติ, ชาสยติย



ภส คหณษ ภาเสติ, ภาสยติษ

ปฺส ธารณษ โปเสติ, โปสยติ, อารณ ธารีติ อตุโกษ

ตุสิ ปิสิ กุสิ ทสิ ภาสายัษ ตุ่เสติ, ตุ่สยติษ ปี่เสติ, ปี่สยติษ กุ่เสติ, กุ่สยติษ ท่เสติ, ท่สยติษ

ขุสิ อุกุโกษณษ ขุ่เสติ, ขุ่สยติษ ขุ่สนาษ

คเวส มคคณษ คเวเสติ, คเวสยติษ คเวสโก, คเวสีโต, คเวสนา, คเวฏุจิช

วาส อุปเสวายัษ วาเสติ, วาสยติษ วาโส, อาวาโสษ

หิสิ หีสายัษ หี่เสติ, หี่สยติษ

นิवास อจจาทณษ วตุถ์ นิวาเสติ, นิवासยติษ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตุวาษ

อัส สงฺฆาเตษ อัสเสติ, อัสยติษ อัสโส, อัสสาษ

เอตุถ จ อัสเสติ โกฎฺจาโสปี ขนฺโรปี วุจฺจติษ อัสสาติ อริสโรโคษ

มิส สชชณษ เมเสติ, เมสยติษ

รส อสฺสาทณษ รเสติ, รสยติษ รโสษ รสิยเต อสฺสาทียเต ชเนหีติ รโสษ

รส สีเนหณษ รเสติ, รสยติษ รโสษ

ตตุถ รเสตีติ สีเนหติษ รโสติ สีเนโห, สีเนหสมฺพนฺโห สามคฺคิริโสติ วุจฺจติ, ยํ สนฺชาษ พ
ราหฺมณฺนา ภควนฺตุ “อรสฺรูปฺ สมโณ โคตโม”ติ อโวจฺย

สิย อสพฺพปฺโยเคษ เสเสติ, เสสยติษ เสโสษ วิปฺพุโป อติสเย, วิปฺพุโป อติสเย, วิปฺพุโป
สิสชาตุ อติสเย วตุตติ, วิเสเสติ, วิเสสยติษ วิเสโส, วิสิฏฺโจ, วิเสสนัษ

มิสฺส สมฺมิสฺสเสษ มิสฺเสติ, มิสฺสยติษ สมฺมิสฺสเสติ, สมฺมิสฺสยติษ มิสฺโส, มิสฺโส, มิสฺสีโต, สมฺมิสฺสสิ
โต, สมฺมิสฺสโส อิจฺจาทินิษ อลมฺพฺุสาชาตเก มิสฺสาติ อิตฺถินํ วตุตพฺุพฺุณามํ, ปฺริเสหิ สทฺธิ สมฺมิสฺสสน
ตายน



ชุส ปรีตทุกเนช โชเสติ, โชสยติช

มส ปหาสเนช มเสติ, มสยติช

มริส ติติกุขายัช มริเสติช มริสยติช

ปิส เปสเนช เปเสติ, เปสยติช เปสโก, เปสโตช

ฃุส สทุเทช โฆเสติ, โฆสยติช อุกุโฆสยั โพรธมณูเท ปโมทิตาย โฆโสช

ทิสี อุกุจากรเนช เทเสติ, เทสยติช เทสโก, เทเสตา, เทสโต, เทสนาช

วส อจฉาทเนช วาเสติ, วาสยติช นิวาเสติ, นิवासยติช วตุถัช

สการนุทธาตุรูปานิช

หการนุทธาตุ

อรห ปุชายัช อรเหติ, อรหยติช อรหา, อรหัช “อรหา, ชีณาสโว, อเสกโข”ติ อรหโต นามานิช

สิเนห สิเนหเนช สิเนเหติ, สิเนหยติช

วรห หีสายัช วรเหติ, วรหยติช วราโหช

วราโหติ สุกโรปี หตุถึปี วุจจติช “เอณเญยา จ วราหา จา”ติ เอตุถ หิ สุกโร “วราโห”ติ วตุโต, “มหาวราหสส...เป.... นทิสู ชคคโต”ติ เอตุถ ปน หตุถึ “วราโห”ติช

รห จาเคช รเหติ, รหยติช

จห ปริกตถเนช จเหติ, จหยติช

มห ปุชายัช มเหติ, มหยติช มหิตโต ราชา มหาราชาช วิหารมโห, เจติยมโหช

ปิท อิจฉายัช ปิเหติ, ปิหยติช ปิหา, ปิหาลู, อปีโห, ปิหนียา วิภูติโยช



กุห วิมุหฺหาปเนหฺ กุเหติ, กุหฺยติหฺ กุหฺโกหฺ กุหฺยติ โลภวิมุหฺหาปนํ กโรตีติ กุหฺโกหฺ กุหฺนาหฺ

สหฺ ปรีสหฺเนหฺ ปรีสหฺนํ ขนฺติหฺ สเหติ, สหฺยติหฺ สหฺนํ ภูวาทิกณฺิกสฺส ปนฺสฺส “สหฺตี”ติ ฐปฺย

ครหฺ วิหฺนฺทเนหฺ ครเหติ, ครหฺยติหฺ ครหาหฺ ภูวาทิกณฺิกสฺส ปนฺสฺส “ครหฺตี”ติ ฐปฺย

หการนฺตธาตฺรฺพานิหฺ

ฬการนฺตธาตฺ

ตฬฺ ตาฬฺเนหฺ ตาฬฺเหติ, ตาฬฺยติหฺ ปตฺตาฬฺเหติ, ปตฺตาฬฺยติหฺ ตาฬฺหฺ ตาฬฺนฺติ กํสฺตาฬฺพาทิหฺ

ตฬฺ อาฆาเตหฺ ปุฬฺเพ วิย ฐปฺยานิหฺ

ขฬฺ เกเทหฺ ขฬฺเหติ, ขฬฺยติหฺ

อิฬฺ ถวเนหฺ อิฬฺเหติ, อิฬฺยติหฺ

ชฬฺ เปรเณหฺ โชฬฺเหติ, โชฬฺยติหฺ

ปีฬฺ อวคาหเนหฺ ปีฬฺเหติ, ปีฬฺยติหฺ นิปฺปีฬฺเหติ, นิปฺปีฬฺยติหฺ ปีฬฺนโก, ปีฬฺโต, ปีฬฺา, ปีฬฺนํ, นิปฺ
ปีฬฺนโกหฺ

ลฬฺ อุปเสวายํ ลฬฺเหติ, ลฬฺยติหฺ อุปลาฬฺเหติ, อุปลาฬฺยติหฺ ภูวาทิกณฺิกญาย ปนฺ วิลาสนตฺ
เถ วตฺตมานาย เอตฺสฺสา “ลฬฺตี”ติ ฐปฺย

สิฬฺ เสฬฺเนหฺ เสฬฺเหติ, เสฬฺยติหฺ เสฬฺนฺโตหฺ เอตฺถ เสฬฺตีติ เสฬฺตสทฺทํ กโรติหฺ

อวคฺนตธาตฺรฺพานิหฺ

จฺรฺาทิ เอตฺตกา ทิฏฺจฺา, ธาตฺโว เม ยถาฬฺลํ;

สฺจฺเตสฺวณฺเณปิ เปกฺขิตฺวา, คณฺหฺวโห อตฺถยฺตุตีโตหฺ

จฺรฺปมฺขคฺโณ เม สาสนตฺถํ ปวฺตุโต,

สฺจฺจฺรฺหิตกาโม ตมฺปิ สิฏฺเขยฺย ธีโร;



สุพรรณยปาเจ สตุถุโน ตณฺหิ สิภฺขํ,
ปิยฺสมิว มนุญฺญํ อตฺถสํวํ ลภเถย

อิติ นวฺงเค สาฏฺจกเถ ปิฏฺกตฺตเย พยฺยปฺปถคตีสฺส วิญญฺณํ

โกสฺลลตฺถาย กเต สทฺทนีติปฺปรณเ

จฺรํทิกณฺปรีทปโน อฏฺจํารสโม ปรึจฺเณทฺย

๑๙. สพฺพคณฺวินิจฺจย

อิโต ปรํ ปวฺกขามิ, สพฺพคณฺวินิจฺจย;
โสตุณฺํ ปฏฺฐํภาวตฺถํ, ปรเม ปิฏฺกตฺตเยย

ปจฺจยําทิวิภาเคหิ, นเยหิ วิวิเชหิ ตํ;
สุขคฺคาหาย โสตุณฺํ, สฺสณํถ มม ภาสโตย

ตตฺถ ปจฺจโม ภูวํทิกโณ, ทฺตฺติโย รุชํทิกโณ, ตตฺติโย ทิวํทิกโณ, จตฺตฺโต สุวํทิกโณ, ปญฺจโม
กียํทิกโณ, ฉฏฺฐโ จคหํทิกโณ, สตฺตโม ตนํทิกโณ, อฏฺฐโม จฺรํทิกโณ, อิมฺสํมี ภควโต ปาวจ
เน อฏฺฐวิธา ธาตฺถคณฺนา ภวนฺตฺติย เอเตสฺส วิกรณฺปจฺจยวเสน –

ภูวํทิตฺโต อกาโร จ, สานุสํวโร รุชํทิตฺโต;
อกาโร เจวิวณฺโณ จ, เอกาโรการเมว จย

ยปจฺจโย ทิวํทิมฺหา, ญฺ ณา อุณา สุวํทิตฺโต;
กฺยํทิตฺโต ปน นํเวว, ปฺปณฺหา ปน คหํทิตฺโตย

โอยิรา ตฺตฺ ตนํทิมฺหา, ณะ ญยา จ จฺรํทิตฺโต;
อคฺคหิตคฺคหณฺเน, ปจฺจยํ ทส ปญฺจ จย

หิยฺยตฺตนี สตฺตมี จ, วตฺตมํนา จ ปญฺจมี;
จตฺสเสตา ปวฺจจฺนติ, สพฺพธํธาตฺถกณํมิภาย

เอเตสฺส วิสเยสฺสเวว, อกาโร สฺสทฺชกตฺตริ;



อณฺฏตฺร ข ฉ สาที้หิ, สหาปิ จุปลพฺภตฺติฯ

“ภวติ โหติ สมฺโภติ, เซติ ชยติ กียติ;
เพติ ยติ อิติ เอติ, อวติ โภติ สงฺกตฺติฯ

ภิกฺขติ ปิวติ ปาติ, วเพติ วทติ” อิติ;
ภฺวาทิธาตฺรฺพานิ, ภวนฺตฺติติ ปกาสเยฯ

รูป “รฺนฺธติ รฺนฺธิตฺติ, รฺนฺธติ ปฺน รฺนฺธิตฺติ;
สมฺโภติ”จฺจาทิรฺพานิ, รฺธาทีนฺติ ทีปเยฯ

“ทิพฺพติ สิพฺพติ เจว, ยฺชฺชติ วิชฺชติ ตถา;
ฆายติ หายติ”จฺจาทิ, รฺปมาหุ ทิวาทินฺฯ

“สุโณติ จ สฺนฺนาติ จ, วฺโณติ จ วฺนฺนาติ จ;
ปาปฺนฺนาติ หิโนตี”ติ, อาทิรฺรูป สฺวาทินฺฯ

“กินาติ จ ชินาติ จ, ชฺนฺนาติ จ มฺนฺนาติ จ;
อสนฺนาติ”จฺจาทิรฺปญฺจ, กฺยาทินฺนฺติ วิภาวเยฯ

“เขปฺปติ ปฏฺิคฺคณฺหาติ, สณฺหนฺจ สณฺหโกติ จ;
กณฺห์ ตณฺหา จ ตินฺนฺนฺนฺ”-มิจฺจาทิ จ คหาทินฺฯ

“ตโนติ จ กโรติ จ, กยิรติ สโนติ จ;
สฺกฺโกตฺ’ปโปติ ปโปติ”-จฺจาทิรฺรูป ตนาทินฺฯ

“โจเรติ โจรยฺนฺเต จ, จินฺเตติ จินฺตยฺนฺติ จ;
มฺนฺเตติ”จฺจาทิกญฺจาปี, รฺปมาหุ จฺรฺธาทินฺฯ

วิกฺรณฺวเสเนว, รฺปเกโท ปกาสิโต;
ธาตฺนฺ ธาตฺเกทาที-กฺสสฺส มตฺานฺโคฯ

กิริยาย ธารณฺโต, ชาติโว เอกธา มตา;
ทฺวิธาปี จ ปฺวฺจฺจนฺติ, สกมฺมากมฺโต ปนฯ



ตตถ สกมฺมกา นาม, คมิกฺขาทยา สियฺ;
จาสาทโย อกมฺมา จ, อุปฺสคฺคํ วิตา วเท;

สกมฺมกมฺมภูโต, ทิว อิจฺจาทโย ปฺน;
คเหตุวาน ติธา โหนฺติ, เอวยฺจาปี วิภาวเยฯ

สกมฺมเก ทฺวิธา ภิตฺวา, เอกกมฺมทฺวิกมฺมโต;
อกมฺมเกหิ สทฺธิ เต, ตฺวิธาปี ภวนฺติ หิฯ

อกมฺมกา รุตาเยว, เอกกมฺมา คมาทโย;
โหนฺติ ทฺวิกมฺมกา นาม, ทฺหิกฺรวิทโยฯ

สกมฺมากมฺมกตฺตมฺหิ, ธาตฺตฺนํอุปฺสคฺคโต;
นियโม นตฺถิ โส ตสฺมา, น มยา เอตฺถ วุจฺจติฯ

เอกฺกฺจानา คมิจฺจาที, ทฺวิญฺจานา ญฺปฺจาทโย;
ติญฺจานา สุวาทโย เอวํ, จานโตปี ติธา มตาฯ

คฺupaทโย นโยเคน, อาขยาตฺตเต สฺวทฺธิกา;
วจ ตฺรธาทโย น หิ, วุทฺธิกา การิตํ วิตา;

ขิ ขิ อิจฺจาทโย ธาตฺ, สฺวทฺธาวิทฺธิกา มตา;
อิตฺติ วุทฺธิวเสนาปี, ตฺวิโร ธาตฺตฺสงฺคโหฯ

อลฺลตฺตฺวิกรณา จ, ลฺลตฺตฺวิกรณา ตธา;
ลฺลตฺतालฺลตฺตฺวิกรณา, เอวมฺปี ตฺวิธา สियฺฯ

ตฺตราลฺลตฺตฺวิกรณา, คมิ รุธิ ทิวาทโย;
ปา ภาทโย ชินิจฺจาที, กมโต อิตเร สियฺฯ

สฺวทฺสฺสรา เอกสฺสรา, ตธาเนกสฺสราติ จ;
ติธา ภวนฺติ ยฺยาตา-ปาภาลาที กรธาทโยฯ

จตฺธาทินโย จาปี, ลพฺภมานวเสน จ;



คเหตุพโพ นยณญหิ, ยถาวุตตานุสารโตย

ปฺน สฺทฺธสฺสรธา ฐาตุ, เอกสฺสรธา จ สฺตฺตธา;
อาอิวนฺณอฺวณฺณนฺต-เอโอนฺตวสา มตาฯ

อวณฺณิวนฺณอฺวณฺณนฺต-การนฺตานิ วเสน เว;
อเนกสฺสรธาตุ จ, สฺตฺตธาวิ ปกิตฺติตาฯ

เอวํ ปนฺนรสฺธาปิ, ฐาตุณมิธ สงฺคโห;
ตปฺปเกทํ ปกาเสยฺยํ, อิกฺุอิจจาทีนา วิทฺุฯ

ตฺตร “อิกฺุติยํ, อิกฺุ อชฺฌมยเน, อฺุ สฺทฺเท” อิกฺุเจเต สฺทฺธสฺสรธา ฐาตฺโวฯ ยาราลา อิกฺุจาทโย
เอกสฺสรธา อาการนฺตยาฯ ชฺชินิอิกฺุจาทโย เอกสฺสรธา อิกฺุการนฺตยาฯ ปิอิกฺุจาทโย เอกสฺสรธา อิกฺุการนฺตยาฯ
ชฺุทฺุ กฺุ อิกฺุจาทโย เอกสฺสรธา อฺุการนฺตา, ภู ฺุ อิกฺุจาทโย เอกสฺสรธา อฺุการนฺตยาฯ เข เซ เส อิกฺุจาท
โย เอกสฺสรธา อิกฺุการนฺตยาฯ โส อิกฺุจาทโย เอกสฺสรธา อิกฺุการนฺตยาฯ

กร ปจ สงฺคาม อิกฺุจาทโย อเนกสฺสรธา อการนฺตา, โอมอิกฺุจาทโย อเนกสฺสรธา อการนฺตา,
สกี อิกฺุจาทโย อเนกสฺสรธา อการนฺตยาฯ จกฺุชฺชํ อิกฺุจาทโย อเนกสฺสรธา อการนฺตยาฯ อนฺุอิกฺุจาทโย
อเนกสฺสรธา อการนฺตยาฯ กกฺุชฺชํ อิกฺุจาทโย อเนกสฺสรธา อการนฺตยาฯ คิเล มิเล อิกฺุจาทโย
อเนกสฺสรธา อการนฺตยาฯ เอิวํ ปนฺนรสฺวิเรน ฐาตุสงฺคโหฯ

อถ เตตฺตํสฺวิเรนปิ ฐาตุสงฺคโห ภาวติฯ กถํ?

ฐาตุ สฺทฺธสฺสรธา เจว, ปฺน เจกสฺสรธาปิ จ;
กการนฺตา ชการนฺตา, คนฺตา ฆนฺตา จ ฐาตฺโวฯ

จการนฺตา ฉการนฺตา, ชนฺตา ฌนฺตา จ ญนฺตกา;
ฏการนฺตา ฐการนฺตา, ฑนฺตา ฒนฺตา จ ณนฺตกาฯ

ตฺนฺตา เจว ตถา ถนฺตา, ทนฺตา ฒนฺตา จ นนฺตกา;
ปฺนฺตา ฝนฺตา พการนฺตา, ภนฺตา มนฺตา จ ยนฺตกาฯ

รนฺตา ลนฺตา วการนฺตา, สนฺตา หนฺตา จ ฟนฺตกา;



อิติ เตตติสธา เถยโย, ชาตุนมิช สงฺคโห

มเต สตุถุสฺส ฌณฺฬา, ปทาทิมฺหิ น ทิสฺสเร;

เตเนกสฺสรชาตฺตุสฺ, ฌณฺฬา น กถียเรฯ

อิการนฺตติการนฺต-วเสน ตฺ ยถารหฺ;

นามํ สมโภติ ชาตฺนํ, อิติปฺจจยโยคโตฯ

ปจฺจิกฺขิฉิทฺธาติ, กโรติ ภวติ คมิ;

คตฺติคจฺจติโหตีติ, อาทิวหารมฺุทฺเรฯ

เอวํ เตตติสฺสเกเทหิ คหิตฺเตสฺสุ นิชิเลสฺสุ ชาตฺตุสฺ –

สหหิสฺสอิหฺวสา, สีสฺสทฺทคตฺตีวเท;

สหนโต หนฺนโต, สีสฺสโหติ หิ ครุ วหฺุย

ตถา หิ สีสฺสโห วาตาตปาทิปริสฺสยมฺปิ สหติ, “กึ เม พหฺุหิ ฌาฏฺิเตหิ”ติ อตฺตโน โคจรตฺถาย
ขุทฺทเก ปาณ อคณฺหนฺโต, “มาหํ ขุทฺทเก ปาณ วิสมคเต สงฺฆาตํ อาปาเทสฺสิ”ติ อนฺุทฺทยวเสน
สหิตฺพฺเพ ขุทฺทกสฺสเตปิ สหติฯ หิสฺสิตฺพฺเพ ปน กายฺูปนฺเน สฺุกรมฺหิสฺสาทโย สตุเต หิสฺสติ, ตสฺมาปิ
“ซิสฺสโห”ติ วุจฺจติฯ ยถา ปน กนฺุตฺนญฺเณ อาทินฺุตฺวิปลฺลสฺสโต ตกฺกํ วุจฺจติ, เอวํ หิสฺสนญฺเณปิ สีสฺสโหติ
เวทิตฺพฺโพฯ อถ วา สพฺุพิริยาปเถสฺสุ ทพฺุหฺวิริยตฺตา สฺุฏฺุจฺ จ อีสฺสตีติ สีสฺสโหฯ วุตฺตณฺุหิ –

“ยถา สีสฺสโห มิคราชา, นิสฺซชฺชญฺจานจฺงกเม;

อลินฺุวิริโย โหติ, ปคฺคหิตฺมโน สทา”ติฯ

อปโร นโย –

สหนฺา จ หิสฺสนา จ, ตถา สีสฺสชวตฺตโต;

ซิสฺสโห อิจฺจปิ ภาเสยฺย, สกฺยซิสฺสสฺส สาสเนฯ

วุตฺตณฺุหิ สฺุตฺตนิปาตญฺจกถายํ “สหรา จ หนฺนา จ สีสฺสชวตฺตา จ สีสฺสโห”ติฯ

อิทานิ ตทตฺถุทฺธาโร วุจฺจเต, สีสฺสทฺโท “ซิสฺสโห ภิกฺขเว มิคราชา”ติอาทิสฺสุ มิคราชา อากโตฯ
“อถ โข สีสฺสโห เสนาปติ เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมิ”ติอาทิสฺสุ ปณฺุณตฺตติยฺย “ซิสฺสโหติ โข ภิกฺขเว ตถาคตฺส



เสต์ อธิวจน์ อรหโต สมมาสมพุทฺธสสา”ติอาทีสุ ตถาคเตย ตตถ ตถาคเต สทิสกปฺปนาย อาคโต
ย

เอตฺเถตํ วุจฺจติ –

สีเห ปณฺณตฺตฺยญจาปี, พุทฺเช อปฺปฏิปุคฺคเล;
อิเมสุ ตีสุ อตฺถสฺ, สีหสทฺโท ปวตฺตตฺติย

รูปฺรูปฺปติธาตฺุหิ, รูปฺสทฺทคตฺี วเท;
“รูปฺยติ รูปฺปตี”ติ, วตฺวา นิพฺพจนทฺวยํย

วฺตตฺตฺยเหตํ ครฺุหิ “รูปฺยติตี รูปฺ, วณฺณวិการํ อापชฺชมานํ หทยงฺคตภาวํ ปกาเสตีตี อตฺถโต”ติย
วฺตตฺตฺมปิ เจตํ “รูปฺนฺติ เกนญฺเจเน รูปฺ? รูปฺนฺนญฺเจนา”ติย ภควตา ปเนตํ วฺตตฺตํ “กิญฺจ ภิกฺขเว รูปฺ
วเทถ, รูปฺปตีตี โข ภิกฺขเว ตสฺมา รูปฺนฺติ วุจฺจติย เกน รูปฺปติ, สีเตนปิ รูปฺปตี”ติ วิตฺถาโรช
อตฺถทฺธาโร ปนสฺส เหมจฺจา วฺตฺโตวช

ปสฺวเตมนตฺเถน, ธาตฺุณา อฺุทินา ปน;
สมฺมทฺทสทฺทนิปฺผลตฺตี, วเทยฺย มติมา นโรช

เอตฺถ หิ สมฺมทฺโทติ อญฺุจฺหิ อจฺุฉริยพฺุทฺธตฺมเมหิ สมนฺนาคตฺตฺตา สมฺมทฺติ อตฺตสนฺนินฺสฺสิตานํ
มจฺจมกราทินํ ปีตีโสมนสฺสํ ปสฺวติ ชเนตีตี สมฺมทฺโทย อยมสฺมกํ ชนฺติย อญฺุจกถาจริยา ปน
“สมฺมทฺทนญฺเจเน สมฺมทฺโท, กิเลทนญฺเจเน เตนมนญฺเจนาตี วฺตตฺตํ โหตี”ติ วทนฺติย มิลินฺทปญฺเห ปน
อายสฺมา นาคเสโน “ภนฺเต นาคเสน สมฺมทฺโท สมฺมทฺโทติ วุจฺจติ, เกน การเถเนน อาปํ อุกํ สมฺมทฺโท
ติ วุจฺจตี”ติ มิลินฺเทน รณฺญา ปุญฺุโจ อาห “ยตฺตกํ มหาราช อุกํ, ตตฺตกํ โลณํ, ยตฺตกํ โลณํ,
ตตฺตกํ อุกํ, อุกทสมตฺตฺตา สมฺมทฺโทติ วุจฺจตี”ติย ตทา รณฺญา มิลินฺเทน “กลฺโลสิ ภนฺเต นาคเสนา”
ติ วฺตตฺตํ เอตฺถ หิ สมํ อุกเกน โลณํ เอตฺถาตี สมฺมทฺโทติ นิพฺพจนํ เวทิตพฺุพ “นิโลท”นฺติอาทีสุ วิยช
ตตฺถ ภทฺนตฺนาคเสนมตฺตฺยจ อมฺุหากํ มตฺตฺยจ ปกตฺติสมฺมทฺทํ สนฺุชาย วฺตตฺตฺตฺตา น วิรุชฺฉตฺติ, อญฺุจก
ถาจริยานํ มตฺตฺมปิ “ตณฺุหาสมฺมทฺโท”ติ จ “สมฺมทฺโทเปโส”ติ จ อาคตานิ สมฺมทฺทสริกฺขกานิ จ ตณฺุ
หาจกฺขุโสตาทีนํ สนฺุชาย วฺตตฺตฺตฺตา น วิรุชฺฉตฺตี ทญฺุจพฺุพ

ขาทธาตฺุวสา จาปี, ขนฺุชธาตฺุวเสน วา;
ขนิโต วาปี ธาตฺุมุหา, ธาโต ขปฺุพฺุพโตปี วา;
ขนฺุชสทฺทสฺส นิปฺผลตฺตี, สทฺททฺทขนฺุชวิทฺุ วเทย



ตตถ “สัชิตุเตน ปณจูปาทานกษนุชาปิ ทุกุขา”ติ วจนโต สมมปิ ทุกุขนมโมเยว สมานโน ชาติ
 ชราพยาธิมรณทุกุขาทีหิ อนเนเกหิ ทุกุเขหิ ชชชติ ขาทิยตีติ **ขนุโร**, เตเหว ทุกุเขหิ ขณณติ อวทา
 รียตีติปิ **ขนุโร**, ขนียติ ปริขณณตีติปิ **ขนุโร**, อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา ตุจจตฺตา ขั สฺสุณฺวารการ์
 ธารีตีติปิ **ขนุโร**, รูปกษนุชาทิกฺข อตฺถุทฺธารโต ปน –

ขนุโรสทฺโท ราสิคฺคณ-ปณฺณตฺตีสุ จ รุพฺหิยํ;
 โกฏฺจาเส เจว อํเส จ, วตฺตตีติ วิภาวเยช

วุตตมฺเหตํ **สมฺโมหวิโนทนิยํ** วิมฺงคฺคฏฺจกถายํ – **ขนุโร**สทฺโท สมพฺหุเลสุ จาเนสุ นิปตติ ราสิม
 หิ คฺคณ ปณฺณตฺตียํ รุพฺหิยนฺตฺติช “เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมฺมุเท น สฺกัรํ อุกทฺสส ปมาณํ คเหตฺุ
 “เอตฺตกาณิ อุกทาพฺพหกาณิ”ติ วา ‘เอตฺตกาณิ อุกทาพฺพหกสทาณิ’ติ วา ‘เอตฺตกาณิ อุกทาพฺพหกสส
 สทาณิ’ติ วา ‘เอตฺตกาณิ อุกทาพฺพหกสตสสทาณิ’ติ วา, อถ โข อสงฺขเยยฺโย อปฺปเมยฺโย มหา
 อุกทฺกษนุโรตฺเวว สงฺขํ คจฺจตี”ติอาทิสฺสุ หิ ราสิโต **ขนุโร** นามฯ น หิ ปริตฺตกํ อุกทํ อุกทฺกษนุโรติ
 วุจฺจติ, พฺหุกเมว วุจฺจติ, ตถา น ปริตฺตกํ โรช รัชกษนุโร, น อปฺปมตฺตกา คาโว ควกษนุโร, น อป
 ปมตฺตกํ พลํ พลกษนุโร, น อปฺปมตฺตกํ ปุณฺณํ ปุณฺณกษนุโรติ วุจฺจติช พฺหุกเมว หิ โรช รัชกษนุโร
 , พฺหุกา จ ควาทโย ควกษนุโร, พลกษนุโร, ปุณฺณกษนุโรติ วุจฺจนฺตฺติช “สีลกษนุโร สมာธิกษนุโร”ติ
 อาทิสฺสุ ปน คฺคณโต **ขนุโร** นามฯ “อทฺทสา ขา ภคฺวา มหนฺตํ ทารุกฺขนุโร คงฺคาย นทฺิยา โสเตน วุย
 หมาน”นฺติ เอตฺถ ปณฺณตฺตีโต **ขนุโร** นามฯ “ยํ จิตฺตํ มโน มาณสํ...เป.... วิญฺญาณํ วิญฺญาณกษน
 โโร”ติอาทิสฺสุ รุพฺหิโต **ขนุโร** นามฯ สุวายมิช ราสิโต อธิปฺเปโตช อยณฺหิ **ขนุโร**จฺจ นาม ปิณฺฑกฺจ
 ปุคฺคจฺจ ฆกฺคจฺจ ราสิจฺจ, ตสฺมา ราสิลกฺขณา **ขนุโร**ชาติ เวทิตพฺพาย โกฏฺจาเสฏฺฐาติปิ วตฺตุํ วฏฺฐติช
 โลกสฺสมิณฺหิ อिณฺ คเหตฺวา โจทฺิยมาณา “ทุวิหิ **ขนุโร**หิ ทสฺสาม, ตีหิ **ขนุโร**หิ ทสฺสามา”ติ วทฺนฺตฺติช อ
 ตฺติ โกฏฺจาเสลกฺขณา **ขนุโร**ชาติปิ วตฺตุํ วฏฺฐติช เอวเมตฺถ “**รูปกษนุโร**ติ รูปราสิ รูปโกฏฺจาเส,
เวทนากษนุโรติ เวทนาราสี เวทนาโกฏฺจาเส”ติ อิมิณา นเยน อตฺโต เวทิตพฺพอช “**ขนุโร** ภารฺช
ขนุโรโต โอตฺตารตี, มหาหฺนุสภกษนุโร”ติอาทิสฺสุ ปน อํโส “**ขนุโร**”ติ วุจฺจติช

อปาปุพฺพยตโต จาปิ, อายุปปทโต ปฺน;
 ตนฺโต ตนฺโต วาปิ, อายตฺนโร คโตช

วุตตมฺปิ เจตํ – อายตฺนโต, อายานํ วา ตนฺนโต, อายตฺสส จ นยนโต อายตฺนนฺติ เวทิตพฺพช
 จกฺขุ รูปาทิสฺสุ หิ ตํตํทวารารมฺมณา จิตฺตเจตสิกา ฆมฺมา เสน เสน อนฺุภวนาทิกิจฺเจน อายตฺนติ
 อุกฺกหฺนติ ฆกฺกนฺติ วายมฺนตีติ วา วุตฺตุํ โหติช เต จ ปน อายกฺุเต ฆมฺเม เอตานิ ตนฺนติ วิตฺถาเรนฺตี
 ติ วุตฺตุํ โหติช อิทฺถจ อนมตฺคฺเค สํสारे ปวตฺตุํ อตีว อายตํ สํสาร์ทูกุขํ ยาว น นินฺวตฺตติ, ตาว นยน



ติ, ปวตฺตยณฺหฺตฺติ วุฑฺฒํ โหติฯ อิติ สพฺเพปิเม ฅมฺมา อายตฺนโต, อายานํ วา ตฺนฺนโต, อายตฺส จ
 นยฺนโต อายตฺนฺหฺติ วุจฺจนฺติฯ

อปิจ นิวาสนฺจฺยานฺจฺเนน อากรฺจฺเนน สโมสฺรณฺจฺยานฺจฺเนน สญฺชาตฺเทสฺจฺเนน การณฺจฺเนน
 อายตฺนํ เวทิตพฺพํ ตถา หิ “โลเก อีสฺสรายตฺนํ วาสฺสทฺเวยตฺน”นฺติอาทิสฺสู นิวาสนฺจฺยานํ อายตฺนฺหฺติ
 วุจฺจติฯ “สุวณฺณายตฺนํ รัชตฺายตฺน”นฺติอาทิสฺสู อากโร, สาสเน ปน “มโนเรเม อายตฺเน, เสวณฺติ นํ
 วิหฺงคฺมา”ติอาทิสฺสู สโมสฺรณฺจฺยานํ “ทกฺขิณฺาปโถ คฺนฺนํ อายตฺน”นฺติอาทิสฺสู สญฺชาตฺเทโสฯ “ตฺตร
 ตฺตรเวว สกฺขิภพฺพตํ ปาปฺุณฺาติ สติ สติอายตฺเน”ติอาทิสฺสู การณํฯ

จกฺขุอาทิสฺสู จาปิ จิตฺตเจตฺตสิกา ฅมฺมา นิวสนฺหฺติ ตทฺายตฺตวุฑฺฒิตฺตฺายาติ จกฺขาทโย จ เนสํ
 นิวาสนฺจฺยานํ จกฺขาทิสฺสู เต อากิณฺุณฺา ตฺนฺนีสฺสฺสิตตฺตฺตา ตทฺารมฺมณฺตฺตฺตา จาติ จกฺขาทโย จ เนสํ อาก
 โรฯ จกฺขาทโย จ เนสํ สโมสฺรณฺจฺยานํ ตตฺถ ตตฺถ ทฺวารารมฺมณฺวเสเน สโมสฺรณฺโตฯ จกฺขาทโย จ
 เนสํ สญฺชาตฺเทโส ตฺนฺนีสฺสยารมฺมณฺภาเวเน ตตฺถเวว อุปฺปตฺติโต, จกฺขาทโย จ เนสํ การณํ เตสํ
 อภาเว อภาวโตฯ อิติ นิวาสนฺจฺยานฺจฺเนน อากรฺจฺเนน สโมสฺรณฺจฺยานฺจฺเนน สญฺชาตฺเทสฺจฺเนน กา
 รณฺจฺเนนาติ อิเมหิ การณฺเห อเต ฅมฺมา อายตฺนฺหฺติ วุจฺจนฺติ, ตสฺมา ยถาวุฑฺฒนฺตฺเถเน จกฺขุ จ ตํ
 อายตฺนญฺจาติ จกฺขายตฺนํ...เป.... ฅมฺมา จ เต อายตฺนญฺจาติ ฅมฺมายตฺนฺหฺติเอวํ ตาเวตฺถ อตฺถ
 โต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺจโยติฯ อิจฺเจวํ –

นิวาโส อากโร เจว, ชาตฺเทโส จ การณํ;
 สโมสฺรณฺจฺยานญฺจ, วุจฺจตฺายตฺนํ อิติ;

วิทฺวิเทหิ ฐาตฺฐหิ, อการปฺพเพเกหิ วา;
 อนฺตฺวิรหิตสทฺทุ-ปฺเพเน ฐนาปิ วาฯ
 อวิชฺชาสทฺทุทฺนปฺผตฺติ, ทิปฺเตพฺพา สฺฐิมตฺตาฯ

เอตฺถ ปฺุเรตฺถํ อยฺตฺตจฺเนน กายทฺจฺจริตฺาติ อวิณฺทฺิยํ นาม, อลทฺรพฺพนฺติ อตฺโถ, ตํ อวิณฺทฺิยํ
 วิณฺทฺิตฺติ อวิชฺชา, ตพฺพิปฺริตฺโต กายสฺจฺจริตฺาติ วิณฺทฺิยํ นาม, ตํ วิณฺทฺิยํ น วิณฺทฺิตฺติ อวิชฺชาฯ ขนฺธานํ
 ราสฺจฺจํ, อายตฺนํ อายตฺนจฺจํ, ฐาตฺนํ สฺญณฺจฺจํ, สจฺจจฺจํ ตถจฺจํ, อวิณฺทฺิยานํ อธิปฺติยจฺจํ อวิทฺิตํ
 กโรตฺติ อวิชฺชาฯ ทฺกฺขาทฺนํ ปิพฺนาทฺวเสเน วุฑฺฒํ จตฺตพฺพิธํ อตฺถํ อวิทฺิตํ กโรตฺติ อวิชฺชา, อนฺตฺวิรหิ
 เต สฺสํเร สพฺพภาโยนิกตฺติวิญฺญาณฺจฺจิตฺิสตฺตฺวาเวเสสฺส สตฺเต ฐวาเปตฺติ อวิชฺชา, ปรมตฺถโต อวิชฺ
 ฅมาเนสฺสู อิตฺถิปฺริสฺาทิสฺสู ฐวติ, วิชฺฅมาเนสฺสุปิ ขนฺธาทิสฺสู น ฐวตฺติ อวิชฺชาฯ



ยํ ปน อฏฺจกถายํ “อปีจ จกฺขุวิญญานาถีนํ วตฺถารมฺมณปฏฺิจจสมฺบุปฺปาทปฏฺิจจสมฺบุปฺปนา
 นํ ฐมฺมานํ ฉาถนโตปี อวิชฺชา”ติ วุตฺตํ, เอตํ น สกฺกาทโต วุตฺตํ, อถ โข อวิชฺชาย ฉาถนทิจฺจตฺตา
 วุตฺตํฯ ตถา หิ อภิธมฺมฏฺีกายํ อิทํ วุตฺตํ –

“พฺยณฺชนตฺถํ ทสฺเสตฺวา สภาวตฺถํ ทสฺเสตฺถุ ‘อปีจ’ติอาทิมาย, จกฺขุวิญญานาถีนํ วตฺ
 ถารมฺมณานิ อิทํ วตฺตํ, อิทมฺารมฺมณ’นฺติ อวิชฺชาย ฉาตฺถุ น สกฺกาทิ อวิชฺชา ตปฺปฏฺิจฉาทิ
 กา วุตฺตา, วตฺถารมฺมณสภาวฉาถนโต เอว อวิชฺชาทีนํ ปฏฺิจจสมฺบุปฺปาทภาวสฺส, ชรา
 มรณาทีนํ ปฏฺิจจสมฺบุปฺปนาภาวสฺส จ ฉาถนโต ปฏฺิจจสมฺบุปฺปาทปฏฺิจจสมฺบุปฺปนาฉาถน
 เวทิตพฺพนฺติฯ ตตฺถ ทุคฺคตฺติคามิกมฺมสฺส วิเสสปฺปจฺยตฺตา อวิชฺชา ‘อวิญฺหิยํ วิญฺหตี’ติ วุต
 ตา, ตถา วิเสสปฺปจฺโย วิญฺหนียสฺส น โหตีติ ‘วิญฺหิยํ น วิญฺหตี’ติ จ, อตฺตนิสฺสิตานํ จกฺขุ
 วิญญานาถีนํ ปวตฺตาปนํ อปฺปาทนํ อายตฺนํ, สมนฺโฆภาเวเนว อนภิสมยฺภูตตฺตา ‘อวิทิตํ
 อญฺญาตํ กโรตี, อนฺตวิริหิตะ ชวาเปตี’ติ วณฺณาคมฺวิปริยายวิการวินาสธาตฺวตฺถวิเสสโยเค
 หิ ปญฺจวิธสฺส นฺริตฺตติลกฺขณสฺส วเสน ตีสุปี ปเทสฺ อการวิการชกาเร คเหตุวา อญฺเณสํ
 วณฺณานํ โลปํ กตฺวา ชการสฺส จ ทฺติยสฺส อากมํ กตฺวา อวิชฺชาติ วุตฺตา”ติฯ

อรหฺชาตฺโต เมยฺยา, อรหํสทฺทสณฺจติ;
 อรารูปปทหน-ชาตฺโต วาถวา ปนฯ

รหฺโต รหิตฺโต จาปี, อการปฺพพฺโต อธิ;
 วุจฺจเต อสฺส นิปฺผลตฺติ, อารกาทิวสฺสิตาย

ตถา หิ อรหนฺติ อคฺคทกฺขิณฺเยยตฺตา จีวราทิปจฺเจเย อรหฺติ ปฺุชาวิเสสญฺจาติ อรหํฯ วุตฺตญฺจ

—

“ปฺุชาวิเสสํ สห ปจฺเจเยหิ,
 ยสฺมา อยํ อรหฺติ โลกนาโถ;
 อตฺถานํรูปํ อรหนฺติ โลก,
 ตสฺมา ชินฺ อรหฺติ นามเมต”นฺติฯ

ตถา โส กิเลสฺราย มคฺเคน หนฺตี อรหํฯ วุตฺตญฺจ –

“ยสฺมา รากาทิสงฺฆาตา, สพฺเพปิ อโรโย หตา;
 ปญฺญาสตฺเถน นาเถน, ตสฺมาปี อรหํ มโต”ติฯ



ยญเจตํ อวิชชาภวตถนหามยนาภี ปุญญาทอิภิสงฺขารารํ ชรามรณนหมี อาสวสมุททยมเยน อกฺ
เขน วิชฺฌิตฺวา วิภวเรถ สมายโชติตํ อนาทิกาลปฺวตตํ สํสารจกุกํ, ตสฺส โส โปธิมณฺเฑ วัริยปา
เทหิ สีสฺปถวิยํ ปติฏฺฐาย สทฺธาหตฺถเณน กมฺมกฺขยกรํ ฌาณปรสฺสุ คเหตฺวา สพฺเพ อเร หนฺติปิ อรหํ
ฯ วุตตถจ –

“อรา สํสารจกุกสฺส, หตา ฌาณาสิณา ยโต;
โลกนาถเณ เตเนส, อรหนฺติ ปฺวจฺจติ”ติฯ

ตถา อตฺตหิตํ พรหิตถจฺจ ปรีปฺุเรตฺถํ สมฺมา ปฏฺิปปชฺชนฺเตหิ สาธฺฐหิ ทฺูโรโต รหิตพฺพา ปรีจฺจชิตพฺ
พา ปรีหาตพฺพาติ รหา, รากาทย โปาปชฺมมา, น สนฺติ เอตสฺส รหาติ อรหํฯ “อรโห”ติ วุตตพฺเพ
โองการสฺส สานุสาร์ อการาเทสํ กตฺวา “อรหํ”นฺติ วุตตํฯ อาห จ –

“ปาปชฺมมา รหา นาม, สาธฺฐหิ รหิตพฺพโต;
เตสํ สุกฺกุฏฺ ปหีนตฺตา, ภควา อรหํ มโต”ติฯ

อถ วา ชีณาสเวหิ เสกฺเขหิ กถฺยาณปฺกฺุชฺชนฺเหหิ จ น รหิตพฺโพ น ปรีจฺจชิตพฺโพ, เต จ ภควา
ติ อรหํฯ อาห จ –

“เย จ สจฺฉนิกตชฺมมา,
อริยา สุกฺกุฏโคจฺรา;
น เตหิ รหิตโต โหติ,
นาโถ เตนา’รหํ มโต”ติฯ

รโหติ จ คมนํ วุจฺจติ, นตฺถิ เอตสฺส รโห คมนํ คตีสฺสุ ปจฺจจาชาตฺติติ อรหํฯ อาห จ –

“รโห วา คมนํ ยสฺส, สํสาเร นตฺถิ สพฺพโส;
ปหีนชาติมรโณ, อรหํ สุกฺคโต มโต”ติฯ

ปาสํสตฺตา วา ภควา อรหํฯ อกฺขรจฺินตกา หิ ปสํสายํ อรหสทํ วณฺเณนฺติฯ ปาสํสกาโว จ
ภควโต อนนฺถยสาธาโรณ ยถาภุจฺจคฺุณาริโกโต สเทวเก โลกเ สุปฺปติฏฺฐิจิโตฯ อิติ ปาสํสตฺตาปิ
ภควา อรหํฯ อาห จ –

“คฺุณเหหิ สทิสฺ นตฺถิ, ยสฺมา โลกเ สเทวเก;



ตสฺมา ปาสฺสียตฺตปิ, อรหํ ทฺวิปทฺตโม”ติฯ

อิมานิ นิพฺพจนานิ “อรห ปุชฺชาयํ, หน หีสายํ, รห จาเค, รหิ คติย”นฺติ อิมสฺสํ ชาตฺตุนํ วเสน
อิธ วุตฺตทานิ กิเลสฺสเหติ อารกตฺตตา “อรห”นฺติ จ ปาปกรณฺเณ รหภาวา “อรห”นฺติ จ อสฺปปริสํสํ อาร
กา ทฺุเรติ “อรห”นฺติ จ สฺปปริสํสํ อารกา อาสนฺนฺเตติ “อรห”นฺติ จย นิพฺพจนานิ ปน ชาตฺตสทฺทนิส
สิตานิ น โหนฺตฺติติ อิธ น คหิตานิฯ ปสฺสํสา ปน อตฺถโต ปุชฺชา เอวาติ “อรห ปุชฺชา”นฺติ ชาตฺตสฺส อต
โถ ภวิตฺตํ ยุตฺตโตติ อิธ อมฺเหหิ คหิตา, อฏฺฏจกถาจรียเหติ ตฺุ อรหสทฺทสฺส ลพฺภมานวเสน สพฺเพปิ อต
ถา คหิตา ชาตฺตนิสฺสิตา จ อชาตฺตนิสฺสิตา จย กถํ? –

อารกตฺตตา หตตฺตตา จ, กิเลสาร์น โส มฺุณิ;
หตสฺสํสารจกฺกาโร, ปจฺจยาทีน จารโห;
น รโห กโรติ ปาปานิ, อรหํ เตน วุจฺจตีติฯ

ฎีกาจรียเหตีป ตเถว คหิตาฯ กถํ? –

อารกา มนฺทพฺพุทฺธินํ, อารกา จ วิชานตํ;
รหํ สฺปปฺพหีนตฺตตา, วิทฺถนมรเหยฺยโต;
ภเวสฺส จ รหภาวา, ปาสฺสํสา อรหํ ชีโนติฯ

ยถา ปน อรหํสทฺทสฺส, เอวํ อรหํสทฺทสฺสาปิ นิพฺพจนานิ เวทิตพฺพานิฯ

สฺปฺพพคฺมิโต เจว, สฺปฺพพคฺทิโตปิ จ;
ธีโร สฺคตสทฺทสฺส, นิปฺผลตฺตี สฺมทฺธีรเยฯ

เอตฺถ หิ สฺคโตติ โสภนํ คตํ เอตฺตสฺสาติ สฺคโต, สฺนุทฺธํ จานํ คโตติ สฺคโต, สฺมมา คโตติ สฺคโต,
สฺมมา จ คทตีติ สฺคโตติ ชาตฺตนิสฺสิตํ อตฺถํ คเหตุวา สทฺทนิปฺผลตฺติ กาทพฺพาฯ วุตฺตตฺถนฺติ อฏฺฏจกถาสฺ
–

“โสภนคฺมนตฺตตา, สฺนุทฺธํ จานํ คตตฺตตา, สฺมมา คตตฺตตา, สฺมมา จ คทตฺตตา สฺคโตฯ
คฺมนมฺปิ หิ คตฺตนฺติ วุจฺจติ, ตถจ ภควโต โสภนํ ปริสฺสุทฺธมนวชฺชํฯ กิํ ปน ตนฺติ? อริยมคฺโค,
เตเนส คฺมนเนน เขมํ ทิสํ อสชฺชมาโน คโตติ โสภนคฺมนตฺตตา สฺคโต”ติอาทิฯ

ภคสทฺทูปปทโต, วนฺุโต วมฺุโตปิ จ;



ภควาสทฺทนิปฺผตฺติ, ปวเท อญฺญถาปี วาฯ

อตุริมานิ นิพฺพจนานิ – ภคสงฺฆาตา โลกียโลกุตฺตรสมฺปตฺติโย วนิ ภชฺชि เสวฺตีติ ภควาฯ
โสมนสฺสกุมาเรตฺตภาวาทิสฺสุ จริมตฺตภาเว จ ภคสงฺฆาตํ สิริ อิสฺสรียํ ยสฺมจ วมิ อุกฺคิริ เขพฺปิณฺฑํ
วีย อนเปกฺโข จทฺทยฺตีติ ภควาฯ อถ วา นกฺขตฺเตหิ สมํ ปวตฺตตฺตา ภคสงฺฆาเต สินฺเธรฺยุคฺคณฺธร
อฺตุตฺตรกฺรฺหิมวฺนตาทิภาชนโลเก วมิ, ตนฺนิวาสิตฺตตฺวาสาสมตฺติกฺกมนโต ตปฺปฏิพทฺชณฺทรากป
ปหานเนน ปชฺหีติ ภควาติฯ

ปฺรธาตฺวสา วาปี, ปฺรฺฐปฺทโตปี วา;
มฺุโต ตถา มชฺโต จ, มยฺโต มฺุหนโต มิโตฯ

ปฺุณ มิโตติ เอเตหิ, ธาตฺุหิ ขลฺุ สตฺุตฺหิ;
วเท ปฺรมสทฺทสฺส, นิปฺผตฺติ ชินฺสาสนเนฯ

อฺตุตฺตมวาทิปฺรม-สทฺทเทเน สห อภฺุจฺหิ;
ปเทหิ ปารมฺีสทฺทํ, วเท ตทฺุชิตฺตปจฺจยฺยํ

ปารสทฺทปฺทโต, มชฺโตปี มฺุโตถ วา;
มยฺโต วา มฺุหนโต วา, มิโต วา ปฺุณปี มิโตฯ

เอเตหิ ฉหิ ธาตฺุหิ, มหาปฺุริสวาทจํ;
ปารมฺีสทฺทมฺีเรนฺติ, ตโต ปารมิตารวํ

เอตฺถ ตาว อฺตุตฺตมตฺถวาทกปฺรมสทฺทวเสน ปารมฺีนิพฺพจณํ กเถสฺสามฯ ตโต ปฺรธาตฺวเสน,
ตโต ปฺรสทฺทปฺทมฺุชาตาทิวเสน ตโต ปารสทฺทปฺทมชฺธาตาทิวเสนฯ

ทานสฺีลาทิกุณฺวิเสสโยเคน สตฺุตฺตตฺตมตฺตาย ปฺรมาฯ มหาโพธิสฺตฺตา โพธิสฺตฺตา, เตสฺ ภาโว,
กมฺมํ วา ปารมฺี, ทานาทิกฺุริยาฯ อถ วา ปฺรติ ปาเลติ ปฺุเรติ จาติ ปฺรโม, ทานาทินํ คุณฺนํ ปาลโก
ปฺุรโก จ โพธิสฺตฺโต, ปฺรมสฺส อยํ, ปฺรมสฺส วา ภาโว, กมฺมํ วา ปารมฺี, ทานาทิกฺุริยาฯ อถ วา ปฺริ
สตฺุตํ อตฺุตฺตนิ มวติ พนฺุชติ คุณฺวิเสสโยเคนาติ ปฺรโม, ปฺริ วา อชฺคิถฺรํ มชฺชติ สฺุชฺฉติ กิเลสฺมโลตฺติ
ปฺรโม, ปฺริ วา เสฏฺฐํ นิพฺพานํ มยติ คจฺจตฺติติ ปฺรโม, ปฺริ วา โลกํ ปมาณญฺุเตเน ฅาณฺวิเสเสน อิช
โลกํ วีย มฺุณาติ ปฺริจฺฉินฺทตฺติติ ปฺรโม, ปฺริ วา อติวีย สฺีลาทิกุณฺคณฺ อตฺุตฺตโน สนฺุตาเน มิโนติ ปกฺุชิตฺติ



ติ ปรโม, ปร วา อตตภูโต ฌมมกายโต อญณํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนต์ถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หีสตี
ติ ปรโม, มหาสตุโต, ปรมสฺส อยํ, ปรมสฺส วา ภาโว, กมฺมํ วา ปารมี, ทานาทิกิริยาฯ

อปโร นโย – ปาเร นิพฺพานे มชฺชติ สฺขุฉติ, สตุเต จ มชฺเชติ โสเชตีติ ปารมี, มหาปุริโส,
ตสฺส ภาโว, กมฺมํ วา ปารมิตาฯ ปาเร นิพฺพานे สตุเต มวติ พนฺชติ โยเชอีติ ปารมี, ปร วา นิพ
พานํ มยติ คจฺฉติ, สตุเต จ มาเยติ คเมตีติ ปารมี, มุณาติ วา ปรํ นิพฺพานํ ยาถาวโต, ตตฺถ วา
สตุเต มินฺนติ ปกฺขิปปตีติ ปารมี, กิเลสาร์ วา สตุตถานํ ปาเร นิพฺพานे มินาติ หีสตีติ ปารมี, มหาปุ
ริโส, ตสฺส ภาโว, กมฺมํ วา ปารมิตา, ทานาทิกิริยาฯ อิมินา นเยน ปารมีนํ สทฺทตฺถเถ เวทิตพฺโพ
ฯ

กรธาตฺวสา วาปี, กิธาตฺวเสน วา;
กัสมฺมทฺตฺวปทฺตฺว-ธาตฺวโต วาปี ทิปเย;
กรุณาสทฺทนิปฺผลตี, มหากรุณสฺสเนฯ

ตตฺถ กรุณาติ ปรทฺทฺทฺเช สติ สาธฺนํ หทยกมฺปนํ กโรตีติ กรุณาฯ กิรติ ปรทฺทฺทฺกํ วิกฺขิปปตีติ
กรุณาฯ กํ วุจฺจติ สฺขํ, ตํ รุณฺชติ วิพาชติ การุณิกํ น สฺขาเปตีติปิ กรุณาฯ

วิทฺวิธวิทฺธาตฺว-วเสน ปรทฺทฺทฺทฺเย;
วิทฺชาสทฺทสฺส นิปฺผลตี, สทฺทนิปฺผลตีโกวิทฺโยฯ

ตตฺถ วิชฺชาติ วินฺทียํ กายสุจฺริตาทิ วินฺทติ ยาถาวโต อฺปลภตีติ วิชฺชาฯ ตโมชนฺธาทฺทพิทา
ลนญฺเจเน วา อตฺตโน ปฏิปกฺขํ วิชฺชตีติ วิชฺชาฯ ตโต เอว อตฺตโน วิสยํ วิทิตํ กโรตีติปิ วิชฺชาฯ

เมธาตฺวสา เจว, เมธาธาตฺวหิ จ ทฺวิธา;
เมธาสทฺทสฺส นิปฺผลตี, เมธาวิ สมฺทฺทฺรเยฯ

ตตฺถ เมธาติ สมฺโมหํ เมชติ หีสตีติ เมธาฯ ปาปเก วา อกฺุสเล ฌมฺเม เมชติ หีสตีติปิ เมธาฯ
อถ วา –

“ปญฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทฺนติ,
นทฺทฺตฺตฺราชาริว ตารกานํ;
สีลํ สิริญฺจาปี สตมฺยจ ฌมฺโม,
อนฺวายิกา ปญฺญวโต ภวฺนตี”ติ



วจนโต ปน เมชติ สีเลน สิริยา สตมยจ ฅมเมหิ สห คจจติ, น เอกิกา หุตุวา ตัญจตีตีปี เมธาฯ อป
 โร นโย – สุขุมมปิ อดถั ฅมมยจ ฅิปปเมว เมติ จ ฐาเรติ จาติ เมธา, เอตุถ เมตีติ คณหาคีติ อด
 โถย ตถา หิ อญจสาลีนิยั วุตุตั “อนนิ วิย สีลจจเย กิเลส เมชติ หีสตีติ เมธา, ฅิปป คณ
 ฐารณญเจน วา เมธา”ติฯ

รหุชฐาตุวสา เจว, ราปุพพติโรโตปี จ;
 รตติสททสส นิปผตตี, สททตถญญ วิภาวเยฯ

รหุชฐติ สตุตา เอตุถาติ รตติ, รา สทโท ตियยติ ฉิษชติ เอตุถาติ รตติ, สตุตานิ สททสส
 วุปสมกาโลติ อดโถย

มา มาเน อิติ โสอนต, กम्मณีติ จุโภาหิ ตุ;
 ฐาตุหิ มาสสททสส, นิปผตตี สมทีรเยฯ

ตถา หิ สตุตานิ อายั มานนุโต วิย สียติ อนตุ กโรตีติ มาโส, จิตตมาสาทโย ทวาทส มาสาฯ
 เสยยถิห? จิตโต วิสาโย ฐญุจ อ اساพุโห สวาโณ ภทโท อสสยุไซ กตุติโก มาคสิโร ผุสโส
 มาโฆ ผคคฺุณตยิ ตตฺร จิตโต มาโส “รम्मโก”ติ วุจจติฯ “ยถาปี รम्मเก มาเส, พหุ ปุปผนติ วาริ
 ฐา”ติ ปาพิ หิสฺสติฯ ภทโท ปน “โปญจปาโท”ติ วุจจติฯ

อด วา มาโสติ อปรณณวิเสสสฺสปี สุวณณมาสสฺสปี นามัฯ ตตุถ อปรณณวิเสโส ยถาปริมิเต
 กाल อสิยติ ภกฺขิยตีติ มาโส, อิตโร ปน “มม อิท”นฺติ มสิยติ อามสิยติ คณหิยตีติ มาโสติ วุจจติ
 ฯ

สัปปุพพทจเรหิ, สัวจจรรวสฺส ตุ;
 นิปผตตี สมทีเรยย, สกฺยสีหสฺส สาสเนฯ

ตถา หิ ตั ตั สตุตั ฅมมปวตติญจ สงคम्म วทนุโต วิย จรติ ปวตตตีติ สัวจจโรฯ

ภิกฺขิภิกฺขิฐาตุวสา, อด วา ภยวากั;
 ภิสทหุ ปุริมั กตุวา, อิกฺขฐาตุวเสน จ;
 ภิกฺขุสททสส นิปผตตี, กถเยยย วิจกฺขโณฯ



ตถา หิ กิเลส ฆิณฑิตติ ฆิกุขุฆ ฉินนฆินนปฏฐโรตตีปี ฆิกุขุฆ ฆิกุขนสีโลตตีปี ฆิกุขุฆ สัสาเร
ภยั อิกุขติ, อิกุขนสีโลติ วา ฆิกุขุฆ

สทภีทธี ฐาตุหิ, สพุภิสททคตตี วเท;
สปรุเส จ นิพุพาน, เอส สทโท ปวตตติย

อตุริมานิ นิพุพจนานิ – สัสนสภาวเ กิเลส ฆิณฑิตติ สพุภิ, สปรุริโส, โย “อริโย”ติปี “ปนุทธิ
โต”ติปี วุจจติย อปีจ สัสนสภาวา กิเลสา ฆิขุขนุติ เอตุถาติ สพุภิ, นิพุพาน, ยั “ราคกุโย”ติอาท
นามั ลภติย ตถา หิ สัยตุตฏฐกถายั วุตตุ “ยสุมา นิพุพาน อาคมม สัสนสภาวา กิเลสา ฆิขุข
ติ, ตสุมา ตั สพุภีติ วุจจตี”ติย

เอตุเถตตี วทาม –

“ยสุมา นิพุพานมาคม, สัสนสภาวิน;
กิเลสา ฆิขุขนุติ ตั ตสุมา, สพุภีติ อมตตี’พุรวุ”นุติย

พุรวุฐาตุสทฐาตุหิ, ฆิสิสททสส สมภาว;
คุณเหิ พุริหิตา ฐีรา, โปราณาจริยา’พุรวุฆ

ตถา หิ พุรวนุตา เอตุถ สัสนตตี ฆิสิตติ ฆิสิสททสส สมภาว โปราณา กถยีสุฆ

สุขฐาตุวสา จาปี, สุปุพพฆาทโตปี วา;
สุปุพพฆนุโต วาปี, สุขสททคตตี วเทย

สุขนุติ หิ สุขยตีติ สุขัฆ ยสุสปรุขชติ, ตั สุขิตั กโรตตีติ อตุโถย สฎฐุ ทุกขั ฆาทตีติปี สุขัฆ
สฎฐุ ทุกขั ฆนตีติปี สุขัฆ

ทุกขฐาตุวสา จาปี, ทุปุพพฆาทโตปี วา;
ทุปุพพฆนุโต วาปี, ทุกขสททคตตี วเทย

ทุกขนุติ หิ ทุกขยตีติ ทุกขัฆ ยสุสปรุขชติ, ตั ทุกขิตั กโรตตีติ อตุโถย สฎฐุ สุขั ฆาทตีติปี
ทุกขัฆ สฎฐุ สุขั ฆนตีติปี ทุกขัฆ อถ วา ทุริฐา สุขั ฆนตีติปี ทุกขัฆ

คณฐฐาตุวสา จาปี, คมฐฐาตุวเสน วา;



คมุรธาธาตุโต วาปี, คนุรสุททุกติ วเทย

ตถา หิ คนุรยตีตี **คนุโร**, อตตโน วตถุ สฺยยตี “อิหํ สฺกนุรํ, อิหํ ทฺกคนุร”นฺติ ปกาเสตี,
ปฏิจฺจนฺนํ, วา ปุพฺผผลาหิ “อิหเมตถ อตถิ”ติ เปสฺสญญํ กโรนฺโต วिय อโหสีตี อตฺถโย อถ วา คนุร
ยตี จินฺหติ มนาปคนุโร สฺกนุรภาเวน ทฺกคนุรํ, อมนาปคนุโร จ ทฺกคนุรภาเวน สฺกนุรนฺติ **คนุโร**
ยฺ เอตถ ปน **คนุรสุทสุส** เจทนวาจกตฺเต –

“อติชาตํ อนุชาตํ, ปุตฺตมิจฺจนฺติ ปณฺทิตา;
อวชาตํ น อิจฺจนฺติ, โย โหติ กุลคนุรโน”ติ

อยํ ปาฬิ นิสฺสนนฺย วายุณา วา นียมาโน คจฺจตีตี **คนุโร** กจฺจายนสฺสมิภฺหิ “ชาทามคมาณํ
ขนุรนฺคคนุรา”ติ **ชาทอมคมิ**อิจฺเจเตสฺ ฐาตฺนํ ยถากุภมํ **ขนุร** **อนุรคนุรา**เทสา วุตฺตาย อถ วา
คจฺจนฺโต ฐริยเต สฺเสตี **คนุโร** วุตฺตญฺเหตํ ภาทฺนเตน **พฺพุรทตฺตจริเยน** เวยยากรณฺเนน นิสฺสุ
ตินยทสฺสิณา “ฐริยตีตี คจฺจนฺโต, คนุโร สฺจจนฺโตปิ วา”ติย

รสธาตฺวสา เจว, **รมาสธาตฺโต**ปิ จ;
รสสุทสุส นิสฺสตี, อาหุ ฐมฺมรสฺสญฺโญ

รโสตี หิ **รส**นฺติ ตํ อสฺสาเทนฺตีตี **รโส**, รมนฺตา ตํ อสนฺตีตีปิ **รโส**ย วุตฺตมฺปิ เจตํ “รมาณา น’
สนฺตีตี **รโส**ตี ปรีทีปีโต”ติย ตตฺรายนมฺโต – เทวมฺนุสฺสาทโย สตฺตา ยสฺมา รมาณา นํ ฐมฺมชาตํ
อสนฺติ ภาทฺนติ, ตสฺมา ตํ ฐมฺมชาตํ **รโส** นามาติ นิสฺสุตฺตญฺญหิ ปรีทีปีโตติย ปทจฺเจโท ปน เหวํ
เวทิตพฺโพ –

นํ อสนฺติ น สนฺตีตี, ปทจฺเจโท สียา ตหิ;
กมฺมการกภาเวน, อตฺถโย หิ ตตฺถ อิจฺฉิโตย

อิตี วุตฺตานุสาเรณ, อวุตฺเตสฺ ปเทสฺปิ;
ยถารหํ นยญฺญหิ, นโย เนยโย สฺโสภโน

ฐาตฺวจินฺตายนฺ เย มุตฺตา, อนิปฺพนฺนาตี เต มตา;
เต จาปี พหโว สนฺติ, **ปีตโล**หิตกาทโย;

นิปฺพนฺเน อปี ฐาตฺุหิ, สทฺเท **ธคา**อิตฺทาทโย;



อนิปลณน่ว เปกขนุติ, ควาทิวิธิภทโตย

ตถา หิ “คจจตีติ โค”, อิติ วุตตปทํ ปน;
อนิปลณนํ กริตวาน, “คาโว” อิจจาทิกํพुरुย

เอกนุเตน อนิปลณนา, สททา วิชุกทภทโย;
ธาทูรปทสททา จ, “ปพพตยติ”อาทโยย

เสยยถิทํ? “วิชุกทภ, ติสโส, เยวาปนโน, ปีตํ, โลहितํ” อิจเจวมาทินิ นามิกปทานิ อนิปลณนานิ ภวนุติย “นีลํ, ปีตํ, เยวาปนโก” อิจจาทีนิ ปน นีลวณฺเณ ปีตวณฺเณย เก เร เค สทเทติ ธาทูวเสน อากตตตทา นีลตีติ นีลํ, ปีตตีติ ปีตํ, เย วา ปน อิติวจเนน ภควตา กियเต กถियเตติ **เยวาปนโก**ติ นิพพจนมรหนตีติ นิปลณนानीติ วุตตพพานิช เกจิ ปเนตถ วเทยยํ “นนุ นีลติ ปีตตีติอาทีนิ กุริ ยาปทานิ เตปิฏเก พุททวจเน น ทิสสนฺตี”ติ? กิจจาปิ น ทิสสนฺติ, ตถापि เอตริหิ อวิชชमानา ปุราณภาสา เอสาติ คเหตุพพานิช ยถา หิ “นาถตีติ นาโถ”ติ เอตถ กิจจาปิ “นาถตี”ติ กุริยาปทํ พุททวจเน น ทิสสนฺติ, ตถापि **นาถ ยาจโนปตปิสุสริยาสี่สเนสูติ** ธาทูโน ทิฏจตตทา อฏจกถา จริยา คณฺหีสุเยว, เอวํ สมปทมิทํ ทฏจพพํ น หิ กุริยาปทปริหีนो ธาทู วุจเจยย

กัจจ กิจโย – ยถา “ยาว พยาตี นิมีสตี, ตตฺตราปิ รสตีพพโย”ติ **ธาทกปาหิยํ** อิมสมิ พุททูป ปาทเท เทวมนุสฺसानํ โวหารปเถ อสมฺจรณฺตํ ปุราณภาสาฏฺฐํ “พยาตี”ติ กุริยาปทมิปิ ทิสสนฺติ, ตถา “นีลติ, ปีตตี”ติอาทีหิปี ปุราณภาสาฏฺฐเตหิ กุริยาปเทหิ ภวิตพพํ ตตถ **ยาว พยาตี**ติ ยาว อุมมิ สตีย อยณฺหิ ตสมิ กाले โวหาโร, ยสมิ กाले โพชิสฺสโต จุพโพชि นาม ปริพพาชโก อโหสิย ยถา ปน **วิชุกทภททโย** ธาทูวเสน อนิปลณนา นาม วุจจนุติ, ตถา “ปพพตยติ, สมุททายติ, จิจ จิฏายติ, ฐมายติ, ทุททุภายติ, เมตตยติ, กรุณายติ, มมายติ” อิจเจวมาทโย จ “จตตียติ, วตถิ ยติ, ปริกขาริยติ, ฐนียติ, ปฏียติ” อิจเจวมาทโย จ “อติหตถยติ, อูปวีณยติ, ทพพยติ, ปมาณยติ, กุสलयติ, วิสุททยติ” อิจเจวมาทโย จ ธาทูวเสน อนิปลณนาเยว นาม วุจจนุติย

ตตถ “ปพพตยติ”ติอาทีสุ สงฺโฆ ปพพตมิว อตฺตทานมาจฺรติ **ปพพตยติ**, เอวํ **สมุททายติ**ย สทโท จิจจिฏมิว อตฺตทานมาจฺรติ **จิจจิฏายติ**ย วตถุ ฐมมิว อตฺตทานมาจฺรติ **ฐมายติ**ย สทโท ทุท ทุทอติ อาจฺรติ **ตุททุภายติ**, ภิกขุ เมตตยติ, ตถา กรุณายติย “มม อิท”นุติ คณฺหติ **มมายติ**ย อจตตํ จตตมิว อาจฺรติ **จตตียติ**ย อปฺตตํ ปฺตตมิว อาจฺรติ **ปฺตตียติ**, สิสฺสํ อาจฺริโย, อตฺตโน ปตฺต มิจจติ **ปตตียติ**ย เอวํ วตถิยติ, ปริกขาริยติ, จีวีริยติ, ฐนียติ, ปฏียติย หตถินา อติกุกมตี



อาทนต์ตา ปจฉนิมา ทุเว;
เสสโต จตุโรทเว วา,
ณโยเยว อธาตุโตช

ตตร สาเวติ, สาวยติช ภาเวติ, ภาวยติ, โอมาสติ, โอมาสยติช อิมานิ การิตเ อวณณนต
ธาตุรูปานิช

ทาเปติ, ทาปยติช หาเปติ, หาปยติช นุหาเปติ, นุหาปยติช นหาเปติ, นหาปยติช อาการนต
ธาตุรูปานิช

โสเสติ, โสสยติช โสสาเปติ, โสสาปยติช โฆสาเปติ, โฆสาปยติช อการนตธาตุรูปานิช

มคโค สัสารโต โลกั ณาเปติ, ณาปยติช อธาตุรูปานิช นิคคจฉาเปตีติ เอเตสมตโตช อิมานิ หิ
นปฺพพาย อธาตุยา วเสน สมภูตานิ เหตุกตฺธาตุรูปานิช ตถา หิ สุกฺกตฺตฺมาเวณ มคโค สยั ฌายติ,
สัสารโต นิคคจฉตีติ ฌาโยติ วุจจติช

ปาเวติ, ปาวยติ, อูธาตุรูปานิช วทาเปตีติ เอเตสมตโตช อิมานิ หิ ปฺพพาย อูธาตุยา วเสน
สมภูตานิ เหตุกตฺธาตุรูปานิช ตถา หิ “โย อาตุมานั สยเมว ปาวา”ติ สุกฺกตฺตฺปทํ อาหจฉภาสิตํ ทิส
สติช

เชเปติ, เชปยติช กงฺเชติ, กงฺชยติ, กงฺชาเปติ, กงฺชาปยติช อากิจฺชาเปติ, อากิจฺชาปยติช
อิวณณนตธาตุรูปานิช

ชียติ, ชียยติช มิลาเยติ, มิลาเยยติช อการนตธาตุรูปานิช

สิเยติ, สียยติช โอการนตธาตุรูปานิช

ปพฺพตายายติ, ปุตฺติยายติช อธาตุนิสฺสิตานิ รูปานิช อิมินา นเยน เสสานิ อวุตฺตานิปิ รูปานิช
สกกา วิณฺณาตุํ วิณฺณนา ปาพินยณฺณนาติ วิตฺถาโร น ทสฺสิโตช อิติ การิตปจฺจโยโค สงฺเขเปณ
วิภาวิโตช

อิทานิ สการิตกมฺมาทีนึ พฺรุม –

อกมฺมกา เอกกมฺมา, ทฺวิกมฺมา วาปิ โหนฺติ หิ;



การิตปัจจุเย ลทุเช, สกมมา จ ทุวิกมมกาฯ

สยฺ โสเชติ โส ภูมึ, โสชาเปติ ปเรมहि;
นรํ กมมํ การยติ, วิญญेय्यํ กมโต อิทํฯ

ทุวิกมมิกา สกมภาวนติ, ติกมมา เอตถ ทีปเย;
“อิสฺสโร เสวกํ คามํ, อชํ นาเยติ” อิจฺจปีฯ

“นโร นเรน วา คามํ, อชํ นาเยติ”อิจฺจปี;
กมมตฺถทีปํเยว, กรณํ เอตถ อิจฺจนิตฺยํ

อิติ สการิตกมมมาทีนึ วิภาวิตานึฯ

อิทานึ **อุหนึยรูปคณํ** พฺรุม – โหติ, โภติ, สมฺโภติ, อิทํ **ภูวาทึรูปํ** สุมฺโภติ, ปริสุมฺโภติ, อิทํ **รฺฐาทึรูปํ** นิหฺนฺทติ, วินิหฺนฺทติ, พนฺชติ, อิทํ **ภูวาทึรูปํ** จินฺนฺทติ, ภินฺนฺทติ, รฺนฺชติ, อิทํ **รฺฐาทึรูปํ** เทติ, เนติ, วเทติ, อนฺเวติ, อิทํ **ภูวาทึรูปํ** รฺนฺเชติ, ปฏฺวิรฺนฺเชติ, อิทํ **รฺฐาทึรูปํ** พุทฺเชติ, ปลิพุทฺเชติ, อิทํ **จฺรฺฐาทึรูปํ** ชยติ, สยติ, ปลายติ, มิลายติ, คายติ, อิทํ **ภูวาทึรูปํ** หายติ, สายติ, นฺหายติ, อิทํ **ทิวาทึรูปํ** กถยติ, จินฺตยติ, ภาชยติ, อิทํ **จฺรฺฐาทึรูปํ** คพฺพติ, ปคพฺพติ, อิทํ **ภูวาทึรูปํ** กุพฺพติ, กฺรฺพฺพติ, อิทํ **ตนาทึรูปํ** หิโนติ, จิโนติ, อิทํ **สฺวาทึรูปํ** ตโนติ, สโนติ, กโรติ, อิทํ **ตนาทึรูปํ** จินฺเตติ, จินฺตยติ, อิทํ **กตฺตฺรูปญฺเจว** เหตุกตฺตฺรูปญฺจ กนฺเตติ, กนฺตยติ, อิทํ **เหตุกตฺตฺรูปเมว** ภาทฺเชติ, ภาทฺชยติ, วาเทติ, วาทยติ, อิทํ **สฺทฺชกตฺตฺรูปญฺเจว** เหตุกตฺตฺรูปญฺจ **มึยฺยตี**ติ กตฺตฺปทญฺเจว กมมปทญฺจ **ภาเวถาติ** พหฺวจนญฺเจว เอกวจนญฺจ **สํยมิสฺสนฺติ** อนาคตวจนญฺเจว อตีตวจนญฺจ **อนุสาสตี**ติ อาชฺยตญฺเจว นามิกญฺจ **คจฺฉํ** **วิธมํ** **นิกฺขณฺนฺติ** นามิกญฺเจว อาชฺยตญฺจ **เอตฺถ** อาชฺยตตฺเต **คจฺฉนฺติ** อนาคตวจนํ, **วิธมฺนฺติ** อตีตวจนํ, **นิกฺขณฺนฺติ** ปริกปฺปวจนํ, สพฺพํ วา **เอตํ** ปทํ อนาคตาธิวจนฺนฺตีปิ **วตฺตํ** **วฏฺฏฺเตว** ย อิมินา นเยน อยฺญานึปิ **อุหนึยปทานึ** นานปฺปการโต โยเชตพฺพานึฯ อิมานึ ปทานึ ทฺพฺพิณฺญेยฺยวิเสสานึ มนฺทพฺพฺฐึนํ **สมฺโมหฺกรานึ** อัจริยปาจฺริเย **ปยฺรฺปาสิตฺวา** เวทนียานีติ **อุหนึยรูปคณ** วิภาวิทฺย

อิทานึ **เอกคณิกาทินึ** วทาม – **ธา ธารणे**, **ภูวาทึคณิกวเสนาย** เอกคณิกา สกมมิกา **ชาตฺ** **ฯ** ภควา สกโลภสฺส หิตํ ทธาติ วิทธาติ, ปฺริโส อตฺถํ สํวิเชติ, นิธิํ นึเชติ, อิมานึ **สฺทฺชกตฺตฺริ** ภาวนติ **ฯ** “**สํวิชาเปติ**, **วิชาเปตี**”ติ อิมานึ **เหตุกตฺตฺริ** ภาวนติฯ **กมฺเม** ปน ภาเว จ “**อนุวิธียตี**”ติอาทีนึ ภาวนติฯ **ตถา** หิ **กมฺเม** “**นิธิ** **นาม** **นิธียตี**”ติ จ “**ธียตี** **ชฺปียตี**ติ **เชยฺย**”นฺติ จ **รฺูปานึ** **ทิสฺสนฺติ**ฯ **ตตฺถ** **กมฺเม**



“กมมํ สตุเตหิ อนุวิชัยยติ, กมmani สตุเตหิ อนุวิชัยยนุติฯ โภ กมม ตํวํ สตุเตหิ อนุวิชัยยสิ, อหํ กมมํ สตุเตหิ อนุวิชัยยามิ”ติอาทินา โยเชตพพํฯ ภาเว ปน “สตุโต ทุกุขํ อนุวิชัยยติ, สตุตา ทุกุขํ อนุวิชัยยนุติ, โต สตุต ตํวํ ทุกุขํ อนุวิชัยยสิ”ติ โยเชตพพํฯ อयํ นโย อติวिय สุกุโม ปาพินยานุกุโล

นามิกปทตเต “ธาตุ”ติอาทินิ ภาวนุติฯ ตตถ ธาตุติ สลกขณํ ทธาติ ธาเรตีติ ธาตุฯ อฏฐกถา สฺ ปน “สลกขณธารณโต ทุกุขวิธานโต ทุกุขธานโต จ ธาตุ”ติ วุตตํฯ ธาตุติ ปถวิธาตาทีธาตุโยฯ ตตถ สลกขณธารณโตติ ยถา ติตถียปริกปปีโต ปกติ อตตาทิ เอวมาทิโก สภาวโต นตถิ, น เอเวเมตา, เอตา ปน สลกขณํ สภาวํ ธาเรนตีติ ธาตุโยฯ ทุกุขวิธานโตติ ทุกุขสฺส วิทหนโตฯ เอ ตา หิ ธาตุโย การณภาเวณ ววตถิตา หุตฺวา ยถา อยโลหาทีธาตุโย อยโลหาทีอเนกปปการํ สํสาร ทุกุขํ วิทหนุติฯ ทุกุขธานโตติ อนปปกสฺส ทุกุขสฺส วิธานมตตโต อวสวตตนโต, ตํ วา ทุกุขํ เอ ตาหิ การณภูตาหิ สตุเตหิ อนุวิชัยติ, ตถาวิหิตมฺจ ตํ เอเตสฺสเวว ฐียติ จปียติ, เอวํ ทุกุขธานโต ธาตุโยฯ อปิจ นิชฺชิวฺจฺจ ธาตฺวโติ คเหตุพพํฯ ตถา หิ ภควา “จ ธาตุโยสํ ภิกฺขุ ปุริโส”ติอาทิสฺส ชิวสณฺณาสมฺมุนตฺถํ ธาตุเทสนํ อกาสีติฯ โย ปน ตตถ อมฺเหหิ ภาวภูจฺจาเน “สตุโต ทุกุขํ อนุวิชัยยติ”ติ ติปุริสมณฺหิโต เอกวจนพหฺวจนิโก ปจฺมาวิภตฺติปฺปโยโค วุตฺโตฯ โส –

“ทฺฐิสโต คิริทตฺเตน, หโย สามสฺส ปณฺทโว;
โปราณํ ปกตี หิตฺวา, ตสฺเสวานุวิชัยยตี”ติ จ

“มาตา หิ ตว อีรณฺหติ, วิธฺรฺสฺส หทยํ ฐนียยตี”ติ จ “เต สํกิลลสิกา ฐมฺมา ปหียิสฺสนฺตี”ติ จ อี มาสํ ปาพินํ วเสน สารโต ปจฺเจตพฺโพฯ ตตถ ปณฺทโว นาม อสฺโส คิริทตฺตนามกสฺส อสฺสโค ปกสฺส ปกตี อนุวิชัยยติ อนุภโรตีติ อตฺถโยฯ เอตถ จ ยที กตฺตฺปทํ อิจฺฉิตํ สียา, “อนุวิทธาตี”ติ ปาพิ วตฺตพฺพา สียาฯ ยที กมฺมปทํ อิจฺฉิตํ สียา, “ปณฺทเวนา”ติ ตตฺถินนฺตํ กตฺตฺปทํ วตฺตพฺพํ สียา, เอวํ อวจนเนน “อนุวิชัยยตี”ติ อิทํ ภาวปทฺนฺติ สิทฺธํฯ น เกณจฺ เอตถ วตฺตํ สกฺกา “ทิวาทิคณฺเณ กตฺตริ วิหิตยปจฺจยสฺส วเสน วุตฺตํ อิทํ รูป”นฺติ, ธาธาตุยา ทิวาทิคณฺเณ อปฺปวตฺตนโต, เอกนฺตภู วาทิคณฺเณกตฺตา จฯ ทฺตฺติยปฺปโยเค ปน ยที กตฺตฺปทํ อิจฺฉิตํ สียา, “ฐนฺเต”ติ ปาพิ วตฺตพฺพา สียาฯ ยที กมฺมปทํ อิจฺฉิตํ สียา, “ธาตุยา”ติ วตฺตพฺพํ สียาฯ เอวํ อวจนเนน “ฐนียยตี”ติ อิทมฺปิ ภาวปทฺนฺติ สิทฺธํฯ เอตถ “ฐนียยตีติ ปตฺถเถติ, อิจฺฉิตีติ อตฺถโย”ติ อฏฐกถายํ วุตฺตํฯ “ฐนฺ ยาจเน”ติ ธาตุ เอสา เอกนฺเตน ตนาทิคณฺเณเวว วตฺตติฯ ตตฺติยปฺปโยเค “ปหียิสฺสนฺตี”ติ ยที ภูวาทิคณฺเณ “หา จาเค”ติ ธาตุยา รูปํ สียา, กตฺตริ “ปชฺหิสฺสนฺตี”ติ รูปํ สียา, “กสฺมา โน ปชฺหิสฺสนฺตี”ติ เอตถ วियฯ กมฺมปทํ ปน “ปชฺหียิสฺสนฺตี”ติ สียาฯ ยสฺมา “ปหียิสฺสนฺตี”ติ อิทํ ทิวาทิคณฺเณ “หา ปรีหานิย”นฺติ



ชาตฺยา รุปรตฺตา “ปฺหายิสฺสนฺตฺ”ติ กตฺตฺปรุปรุ สฺยา “อาชณฺโณ กุรุเต เวคฺ, หายนฺตฺ ตตฺถ วพฺวา”ติ
 อกมฺมกสฺส กตฺตฺปรุปรุสฺส ทสฺสนโต, ตสฺมา “ปฺหายิสฺสนฺตฺ”ติ อวตฺวา “ปฺหฺยิสฺสนฺตฺ”ติ วจเนน
 ยปจฺจโย ภาเว วตฺตตฺตีติ ฌายตฺติฯ

เกจฺ ปเนตฺถ วเทยฺยํ “โส ปฺหฺยิสฺสนฺตฺติฯ เต สํกฺลสิกา ธมฺมา ปฺหฺยิสฺสนฺตฺติฯ รุปรุ วิภวฺยตฺติฯ อคฺคิ
 ชาหิ ปฺพพฺเว ภูยเต”ติอาทิสฺ ยปจฺจโย กมฺเมเวว วิหิตฺ, น ภาเวฯ กมฺมกตฺตฺวเสน หิ อิมเ ปโยคา
 ทฏฺฐพฺพา, สยเมว ปฺยเต ปานํยํ, สยเมว กโฏ กฺริยเตติ ปโยคา วียา”ติฯ ตํ น, เอวณฺหิ สติ
 “ปฺชหฺยิสฺสนฺตฺ”ติอาทินิ สกมฺมกชาตฺรฺพานิ วตฺตพฺพานิ “ปฺยเต กฺริยเต”ติ รุปรานิ วียฯ เอตฺถ ปน
 ภาวฏฺฐาเน กตฺตฺโน จิตฺภาโว ฆฏฺฐา นานปฺปการเณ ทสฺสโตติ น วุตฺโตฯ ย สทฺทสฺสเถ มตฺ คเหตุ
 วา สาสนิกา คฺรุ ภาเว อทฺทพฺพวตฺตฺโน ภาวสฺเสกตฺตา เอกวจนเมว, ตณฺจ ปจฺมปฺริสฺสเสว “ภูยเต
 เทวทตฺเตน เทวทตฺเตน สมปฺตฺติ อณฺวณนฺตฺ อตฺถ”ติ ปโยคณฺจ ตทตฺถโยชนณฺจ วทฺตฺติฯ เตสํ ตํ
 วจณํ ปาพิยา, อฏฺฐกถาทิหิ จ น สเมติ, ตสฺมา ยถาวุตฺโตเยวตฺถ อายสฺมนฺเตหิ ชาเรตฺทโพฯ

ชฺร โรเคฯ ชฺรติ, ชฺรียตฺติฯ ชฺรวโยหานิยํ ชฺรติ, ชฺรียตฺติฯ อิมา ทฺเวปิ ภูวาทิ คณฺิกวเสน เอก
 คณฺิกาย ตาสํ อยํ สาธารณฺรฺูปวิภาวนาฯ “เยน จ สนฺตปฺปติ, เยน จ ชฺรียตฺติ”ติอาทิตฺ ตตฺถ เยน จ
 ชฺรียตฺติติ เยน เตโชคเตน กฺปิเตน อยํ กาโย เอกาทิกาทิชฺรโรเคน ชฺรียตฺติ ชฺรติฯ อถ วา เยน จ
 ชฺรียติ เยน อยํ กาโย ชฺรติ อินฺทฺริยเวกฺลยตํ พลกฺขยํ ปลิตวลิตาทิมฺจ ปาปฺณาตฺติฯ

มฺร ปาณจาคเฯ ภูวาทิคณฺิกอยํ อกมฺมโก จฯ สตฺโต มฺรติ, มฺยตฺติฯ กิณฺจาปิ อยํ ชาตฺ “มฺร
 ปาณจาคเ”ติ วจเนโต สกมฺมโก วีย ทิสฺสติ, ตถาปิ “ปฺตฺโต มฺรติฯ กิจจํ วตฺยํ โลโก อาปนฺโน ชา
 ยติ จ ชฺรียตฺติ จ มฺยตฺติ จา”ติ เอวมาทินํ กมฺมรหิตปฺโยคานํ ทสฺสนโต อกมฺมโกเยวาทิ ทฏฺฐพฺพฯ
 อตฺถโยชนานเยน ปน มฺรตีติ ปาณํ จชตีติ กมฺมํ อาเนตฺวา กเถตฺถ ลพฺภตฺติฯ “มฺรติ, มฺยตี”ติ อิมานิ
 สฺทฺทกตฺตฺพฺพานิ, “สตฺโต สตฺตํ มาเรติ, มารยติ, มาราเปติ, มารายตี”ติ อิมานิ การิตปฺทสงฺขาตา
 นิ เหตุกตฺตฺพฺพานิฯ เอตฺถ จ โย อมตํ สตฺตํ มฺรณํ ปาเปติ, โส วธโก มาเรติ มารยติ มาราเปติ มา
 รายตีติ จ วุจฺจตฺติฯ สตฺโต สตฺเตหิ มารยติ มารายตีติ อิมานิ กมฺมปฺพานิฯ ภาวปฺทมปฺปสิทฺธํ
 เอวมณฺณตฺรปิ ปลิตฺทตฺตา จ อปฺปสิทฺธตฺตา จ อปฺปสิทฺธิตฺทพฺพาฯ

ชฺวท ฆกฺขณฺเยฯ อยํ ปน ภูวาทิคณฺิกวเสน เอกคณฺิก สกมฺมโก ชาตฺฯ ชฺวทติ, สงฺชวทติ, อิมานิ
 สฺทฺทกตฺตฺพฺพานิฯ ปฺริโส ปฺริเสน ปฺริสํ วา ปฺริว ชฺวเทติ ชฺวทตฺติ ชฺวทาเปติ ชฺวทาเปติ, อิมานิ
 เหตุกตฺตฺพฺพานิฯ เอตฺถ จ โย อชฺวทนต์ ชฺวทนต์ วา ชฺวทาทิตฺติ ปโยเชติ, โส ชฺวทาทโก ชฺวเทติ
 ชฺวทตฺติ ชฺวทาเปติ ชฺวทาเปตีติ จ วุจฺจตฺติฯ ชฺวชฺวติ, สํชฺวชฺวติ, สงฺชวทิตฺติ อิมานิ กมฺมปฺพานิฯ
 อตฺรปฺนายํ ปาพิ “อตีตํ ปาฬํ อทฺธานํ รุเปเน ชฺวชฺว, เสยฺยถาปาฬํ เอตฺรหิ ปจฺจปฺปนฺเนน รุเปเน ชฺว



ชามิฯ อหฺญเจว โข ปน อนาคตํ รูปํ อภินนฺเตยฺยํ, อนาคเตนปาทํ รูปेณ ชชฺเซยฺยํ, เสยฺยถาเปตฺรหิ ชชฺชามิ”ติฯ ภาวปทํ น ลพฺภติ สกมฺมกตฺตา อิมสฺส ชาติฺสฺสฯ ภูวาทิกโณฯ อยํ นามชาติฺ เอกนฺ ตฺรฐาทิกณิกโถติ อปฺปสิทฺุโรฯ

ทิวาทิกณฺ ตา ปาลเนฯ โลกํ ตายติ สฺนฺตายติฯ อิมานิ สกมฺมกานิ สฺทฺชกตฺตฺพานิฯ เหตุกตฺตฺพานิ ปน กมฺมปทญจ ภาวปทญจ อปฺปสิทฺุรานิฯ

สุธ สํสุทฺุริยํฯ จิตฺตํ สฺชฺชตฺติ วิสฺชฺชตฺติฯ อิมานิ อกมฺมกานิ สฺทฺชกตฺตฺพานิฯ โสเชติ, โสชยติ, โสธาเปติ, โสธาปยติ, อิมานิ เหตุกตฺตฺรฺพานิฯ เอตถ จ โย อสฺทฺุทฺุจํ สฺทฺุทฺุทฺุ กโรติ, โส โสชโก โสเชติ, โสชยตีติ วุจฺจติ, เอส นโย อณฺณตฺราปิ อีทิสฺเสสุ จาเนสฺสุฯ โย ปน อสฺทฺุทฺุจํ สยํ อโสเชตุ วา “ตฺุวํ โสเชหิ”ติ อณฺณํ ปโยเชติ, โส โสธาปโก โสธาเปติ โสธาปยตีติ วุจฺจติฯ เอส นโย อณฺณตฺราปิ อีทิสฺเสสุ จาเนสฺสุ ตถา หิ “กาเรติ, การยติ, การาเปติ, การายตี”ติอาทิสฺสุ อยํ นโย น ลพฺภติ, เอวํ ลพฺภมานนโย จ อลพฺภมานนโย จ สพฺพตฺถ อฺปฺปริกฺขิตพฺุโพฯ อีมา ปเนตฺถ ปาพิโย –

“ปฺจฺจนฺตเทสฺวิสเย, นิมนฺเตตฺตฺวา ตถาคตฺ; ตสฺส อากมฺนํ มคฺคํ, โสเชนฺติ ตฺุฏฺุจมานสา”ติ จ

“มคฺคํ โสเชมหํ ตทา”ติ จฯ อีมา หิ ปาพิโย สหตฺถา โสชนํ สฺนฺชาย วุตฺตยาฯ “อายสฺมา ปิลินฺทวจฺโจ ราชคเห ปพฺุการํ โสธาเปติ เลณํ กตฺตฺกาโม”ติ ปน ปาพิ, “กํ ภาเนเต เถโร การาเปตี”ติ, “ปพฺุการํ มหาราช โสธาเปมิ เลณํ กตฺตฺกาโม”ติ จ ปาพิฯ อีมา ปเรหิ โสธาปนํ สฺนฺชาย วุตฺตยาฯ “กสฺส โส ธิยติ มคฺคโค”ติ อิทํ กมฺมปทํ, ภาวปทํ ปน อปฺปสิทฺุริชฺชํ อิมินา นเยน ยาว จฺฐาทิกณฺา โยเชตพฺุพฺุฯ

ทฺุวิกณิกตฺเต สฺกฺุ โสภย โสภติ วตฺตยํ ปฺุริโสฯ สฺกฺุ ปหาเรฯ โย โน คาโว สฺกฺุภติ สฺกฺุภติ อิจฺจปิ ทิสฺสติฯ “สฺกฺุภตี”ติ จ กจฺจายนฺมเต รูปํ, อิมานิ กตฺตฺตฺพานิฯ นคฺริ โสภติ, โสภยติฯ ปฺุ ริโส ปฺุริเส จอริ สฺกฺุภติ, สฺกฺุภยติ, สฺกฺุภายเปติ, สฺกฺุภายยติฯ อิมานิ เหตุกตฺตฺตฺพานิฯ กมฺมภาวปทานิ ลพฺภมานาลพฺภมานวเสน ยถาสมฺภวํ โยเชตพฺุพฺุพานิฯ ภูวาทิฐฐาทิกณิกฺุฏฺุพานิฯ

ปจฺ ปาเกฯ ปฺุริโส ภาตฺตํ ปจฺติฯ เนรยิกโก นิเรเย ปจฺจติฯ กมฺมํ ปจฺจติฯ ภาตฺตํ ปจฺจติฯ ปารมฺิโย ปฺุริปจฺจนฺติฯ ผลานิ ปฺุริปจฺจนฺติ, ปกฺุพานิ โหนฺตีติ อตฺุโถฯ ครโว ปน –

ณฺาณยฺุตฺตฺวาริ ตตฺถ, ทตฺวา สฺนฺธิติเตหฺุทฺุทฺุ; ปจฺจนา ปจฺจติ ปากานํ, ปวตฺเต อฏฺุจเก ทฺุเวติ จ –



“อสงขาริ สสงขาร-วิปากานิน ปจจติ”ติ จ เหว **ปจติปทสส ทวิคณิกฐปสส สกมมกตตํ อิจฉนุติ** เหว ปน สากุจกเถ เตปิฎเก พุททวเจเน กุโต ลพุกาย เตปิฎเก หิ พุททวเจเน “กปป์ นิรยมุหิ ปจจติฯ ยาว ปาปํ น ปจจติฯ นิรยมุหิ อปจจิส โส”ติ เหว อกมมกตตํเยว ทิสฺสติฯ เอตถ วเทยฺยํ “นฺนุ **ปจ ปาเก**”ติ อยํ ชาตุ สกมมโก, เตน ‘ปจจติ’ติ ปทสส **ทิวาทิคณิกฐปสส**ปี สโต สกมมกตตํ ยุชฺชติ, ตสฺมาเยว ‘ปจจติ ปากานํ ปวตเต อฏฺฐเก ทเว’ติอาทิสฺ วุตต”นุติฯ เอตถ วุจฺเจเต – ยถา “**ฉิทิ ทฺวิธากรเณ, ฆิทิ วิทธารเณ**”ติ ชาตฺนํ **รฐาทิคเณ** ปวตตानํ “**รฺกขํ ฉินฺทติ, ฆิตฺตี ฆินฺทตี**”ติ รูปปทานํ สกมมกตเตปิ สติ **ทิวาทิคณํ** ปตฺตานํ เตสํ ชาตฺนํ “**อุทกํ ฉิชฺชติ, ฆโฏ ฆิชฺชตี**”ติ รูปปทานิ อกมมกานิเยว ฆานฺนติ, ยถา **ฆฺวาทิคเณ** ปวตตสฺส **ปจจาทฺตสฺส** “**ภตตํ ปจตี**”ติ รูปปทสส สกมมกตเตปิ สติ **ทิวาทิคณํ** ปตฺตสฺส “**นิรยเย ปจจติ, กมฺมานิ วิปจฺจนฺตี**”ติ รูปปทานิ อกมมกานิเยว ฆานฺนติฯ

อถาปี วเทยฺยํ “นฺนุ จ โภ ยถา ‘**อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ**’ติ เอตถ “**อาสวโต จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ จ ‘**อาสเวหิ กตฺตฺกฺวเตหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ**’ติ จ เหว **ทิวาทิคณิกสฺส** ชาตฺสฺส “**วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ รูปปทสส อกมมกตตตฺตญจ สกมมกตตตตญจ ฆาติ, ตถา ‘**นิรยเย ปจจติ, กมฺมานิ วิปจฺจนฺตี**’ติ จ อกมมกตเตนปี ฆาวิตพุพฺพ ‘**ปจจติ ปากานํ ปวตเต อฏฺฐเก ทเว, อสงขาริ สสงขารวิปากานิน ปจจติ**’ติ สกมมกตเตนปี ฆาวิตพุพ”นุติฯ อกมมกตเตเนว ฆาวิตพุพ, น สกมมกตเตน, “**ปจจติ ปากาน**”นุติอาทินา วุตตปฺปโยคานํ “**อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ ปโยเคน อสฺมานตฺตยาฯ ตถา เหตุถ “**วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ ปทํ กมฺมรหิตกตฺตฺวาจกยปจฺจยนฺตมฺปิ ฆาติ กตฺตฺสหิตกมฺวากยปจฺจยนฺตมฺปิฯ “**วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ อิมสฺส หิ ปทสฺส กมฺมรหิตยปจฺจยวฺนตฺตฺตา “**อาสเวหิ**”ติ ฆรณวจฺนํ อปาทานการวากกํ ฆาติฯ ‘**จิตฺตานิ**’ติ ปจจตฺตวจฺนํ ปน กตฺตฺการวากกํ ฆาติฯ ตถา “**วิมุจฺจิสฺสุ**”ติ ปทสฺส กตฺตฺสหิตกมฺวากกตฺตา “**อาสเวหิ**”ติ ฆรณวจฺนํ กตฺตฺการวากกํ ฆาติฯ ‘**จิตฺตานิ**’ติ ปจจตฺตวจฺนํ ปน กมฺมการวากกํ ฆาติฯ อยํ นโย “**ปจจติ ปากาน**”นุติอาทินา วุตตปฺปโยคฺสนฺ ลพฺภติฯ ตถา หิ ตตฺถ ปจจตฺตวจฺนํ กตฺตารํ วทติ, อุปโยควจฺนํ กมฺมํ วทตีติ ฆฏฺฐพฺพ ฆาโรเต “**ปฺริโส ปฺริเสน ปฺริสํ** วา ฆตตํ ปาเจติ ปาจยติ ปาจาเปติ ปาจาปยตี”ติ จ, “**อนนฺเต โปชิสฺสมฆาเร, ปฺริปาเจสิ ฆายโก**”ติ ทสฺสนโต ปน “**ปฺริปาเจติ, ปฺริปาจยตี**”ติ จ รูปานิ ฆานฺนติฯ อิมานิ เหตุกตฺตฺปทานิฯ กมฺเม – ยถฺยทตเตน โอท โน ปจจเต, ฆาวปทํ อปฺปสิทฺชํ อิมานิ **ฆฺวาทิทิวาทิคณิกฐปานิ**ฯ อิมินา นเยน อญฺญานิปี ทฺวิคณิกฐปานิ โยเชตพุพานิฯ

เตคณิกตเต สฺส ปสเวฯ เหตุผลํ สวติ, ปสวติฯ **สฺส สวเน**ฯ สทฺโธ ฆมฺมํ สฺสโณติ, สฺสนาติฯ **สฺส** หิ **สಾಯ**ฯ โยโร ปจจามิตตํ สฺสนาติฯ อิมานิ ยถากมฺมํ **ฆฺวาทิสฺวาทิกิยาทิคณิกานิ** กตฺตฺปทานิฯ ตถา เหตุณา ผลํ สวิยฺยติ, อุนฺนาทสทฺโท ปถวิอุนฺนุริยสทฺโท วิย สฺสยฺยติฯ โยเชน ปจจमितฺโต สฺสนิยฺยติฯ อ



ขาทาเปนต์ี”ติ เอตถ “สุนเขหี”ติ ปหํ วิยฯ เอตถ หิ ยถา “ราชาโน โจร์ สุนเข ขาทาเปนต์ี”ติ
 อุปโยควเสน อตฺโถ ภวติ, ตถา “ภิกขุ อตตนา วิปฺปกตํ ปเร ชเน ปรีโยสวาาเปตี”ติ อุปโยควเสน
 อตฺโถ ภวติฯ เวรํ อิมสมํ อจฺฉริยพฺภุตนยวิจิตเต ภควโต ปาวจเน ทฺวิการิตปจฺจยวณตมฺปิ ปทมต
 ถีติ สารโต ปจฺเจตพฺพฯ อยํ นโย สุขุโม สาสเน อาทร์ กตฺวา आयสมนฺเตหิ สาธุกํ मनสิ กาดพฺโพ
 ฯ ยสฺส หิ อตฺถาย อิหํ ปกรณํ กริมฺห, น อยํ อตฺตโน มติ, อถ โข ปุพฺพวาจริยานํ สนฺติกา ลทฺชตฺตา
 เตสญฺเณว มตีติ ทฏฺฐพฺพฯ

อิทานิ **อการิตทฺวิกรมิกปทานํ** วจโนกาโส อนุปฺปโต, ตสฺมา ตานิ กถยาม, ตานิ จ โข
 ธาตุวเสน เวรํ เวทิตพฺพานิ สวินิจฺฉยานิฯ เสยฺยถิหํ?

ทฺหิกรวหิปุจฺฉิ, ยาจิ ภิกฺขิ จ นิพฺรุติ;
ภณฺวทิวจฺฉิภาสิ, สาสิทฺทินาถธาทฺตุฯ

รฺฐิ ชฺชิจฺฉิปฺภุตีติ, เย เต ทฺวิกรมกา ชีรฺา;
 ปวทุมฺปิ วิยฺตุตฺตา, การิตปฺปจฺเจยฺหิ จฯ

อปาทานาทิเก ปุพฺพ-วิธิมฺหา สหิเม’พฺรุวํ;
 อุปโยควจนฺสฺส, นิมิตฺตนฺติ สนนฺตนาฯ

เอเต ทฺุหาทโย ธาตุ, ติกมฺมาปิ ภวณฺติ ตฺ;
 การิตปฺปจฺเจยฺ ลทฺเช, อิติ อจฺฉริยา’พฺรุวํฯ

ตฺตริมาเน อฺุหาหรณฺานิ – ควํ ปโย ทฺุหติ โคपालโกฯ คาวี ชีร์ ทฺุหติ โคपालทฺารโกฯ ตตฺถ
 ปโยติ อุปโยควจฺนํ, “ยโส ลทฺธา น มชฺเชยฺยา”ติ เอตถ “ยโส”ติ ปทมวิฯ มโนคณฺิกสฺส หิ อีทิสฺมฺปิ
 อุปโยควจฺนํ โหติ อญฺญาทิสฺมฺปิฯ อิสฺสโร โคपालํ ควํ ปโย ทฺุหาเปติฯ โคปาเลน คาวโ ชีร์ ทฺุหิตาฯ
 โคหิ ปโย ทฺุหตีติ เอตถ อปาทานวิสยตฺตา ทฺุวิกมฺมกาโว นตฺถิฯ “วิสาณโต ควํ ทฺุหํ, ยตฺถ ชีร์ น
 วินฺทตี”ติ เอตถ ปน อปาทานวิสยตฺเตปิ ควาวยวฏฺฐสฺส วิสาณสฺส วิสฺสุ คหิตตฺตา “ควํ ชีร์ ทฺุหน
 โต”ติ ทฺุวิกมฺมกาโว ลพฺภตีติ ทฏฺฐพฺพฯ **ทฺุหิโน** ปโยโคยฺฯ

กโรตฺสฺส ปโยเค กฏฺฐมฺงคฺารํ กโรติ, สุวณฺณํ กฏฺฐํ กโรติ, สเจ เช สจฺจํ ภณฺสิ, อทาสีํ ตํ กโรมิ
 ฯ เอตถ จ **องคฺารํ กโรตี**ติ ปรีจฺจตฺตการณวเสน วุตฺตํ กฏฺฐณฺหิ องคฺารภาวสฺส การณํ, องคฺาเร
 กเต การณภฺุตสฺส กฏฺฐสฺส กฏฺฐภาโว วิจจฺฉติฯ **กฏฺฐํ กโรตี**ติ อิหํ อปรีจฺจตฺตการณวเสน วุตฺตํ
 สุวณฺณณฺหิ กฏฺฐภาวสฺส การณํ, กฏฺฐเก กเตปิ การภฺุตสฺส สุวณฺณสฺส สุวณฺณภาโว น วิจจฺฉติ,



อด โข วิเสสนนุตรรูปปตติภาเวน สมปชชติย **อทาสี ตัง กโรมีติ** อิหัง ปน จานนุตรทานวเสน วุตตัง
 “อุปราชัง महाराजं कर्माति” ति ऐतद्य वियं तद्य “อิสสุโร ปุริเสน ปุริสั วา กฏจมุงการัง การเวติย ตถา
 สุวณณัง กฏกั การเวตี” ति ติกมมิกปโปโยโคปิ ทฏจพโพย ตถา “พุรัมมทตโต รชชัง การเวตี” ति, “พุรัม
 มทตเต รชชัง การเวเต” ति ทุวิกมมกปโปโยโคย

ऐतद्येके वथेयुं “ननु ज गो ऐतद्य ऐकमेव कमं तिसुसति, केनायं पयोके तुविकममिगपयोके
 होति” ति गियजापि ऐकमेव तिसुसति, तद्यापि अद्यत्त त्वेवैव कममानी तिसुसन्तीति कहेतपुप्यं तद्या हि
पुรัมमट्टतो रचचं कारेतीति ऐतद्य पुรัมमट्टतो अद्यत्तो राखगारं महाखनेन कारयतीति अद्योय
 ऐवं पन अद्ये कहेते “रचचं कारेहि गतुहते, किं अरुणये करिसुसि” तिआतिसुपि त्वं अद्यत्तो राखगारं
 अमहेहि कारापेहि, अद्यतानं रचचे अगिसिणजापेहि, मयं तं रचचे अगिसिणजितुकामाति अद्योय समत्तीतो
 गवतिथ

पुรัมमट्टते रचचं कारेतेति ऐतद्यापि पुรัมमट्टते अद्यत्तो राखगारं महाखनेन कारयन्
 तेति अद्योय गवतिथ सासनस्मिणहि कारितविसये करणवज्जं उपयोक्तद्येव त्वेपेति, तसुमा अद्यत्तो
 त्वेवैव कममनि तिसुसन्तीति वतामय अयमद्योय **अगिरुमग्गीकार्यं** जग्खुत्तरियातिनिपुपजनत्तुविवानाय
 त्वेपेतपोय तद्या हि **अगिरुमग्गीकार्यं** อิहं वुत्तं “**जग्खुत्तरावे अिनुत्तं कारेतीति** जग्खुत्तरावे
 तंत्वारिगेहि अद्यत्तो अिनुत्तं प्रमिसुसरगारं कारयतीति अद्योय तद्यहि ते रुपुकुहणेन अद्यतानं
 अनुत्तेति, ते ज तं अनुत्तन्ती” तिथ यति पन कररात् तुविकमगो, ऐवं सन्ते “**पुรัมमट्टतो रचचं**
कारेती” तिआतिसु लत्तरकारितपज्यत्ता “**कारेती**” तिआतिसु पतेहि ตிகममेहेयेव गवितपुपन्ती? न, निय
 मामावात्, दातिसुस ज पयोคसुส वोहारपे ऐ अनाकत्तत्ताथ

कण्ठं पु्रिसेन अंगारं गत्थं सुवण्णं कममारुण कण्ठं गत्तं, तासिं सामिगेन अทาสिं गत्ता, ऐवम
 पेत्तद्य तुविकममिगपयोका वेतितपुपाय **सुवण्णेन कण्ठं करोतीति** ऐतद्य हि विसेसनद्ये पवत्तकरण
 विसयत्ता तुविकमिगगावो न लपुत्तीति त्ठजपुप्यं अयं नयो अण्णत्तरापि उपप्रिग्खित्ता यथासुमारं
 नेत्तपोय **करोतिसुस** पयोकेयं

वहिआतिसु पयोके राखप्रिसा रत्तं कामं वहुन्तिथ अयं राखा मं नामं पुज्जन्तिथ प्रारावन्तं पु्रिसं,
 मयं पुज्जाम कोत्तमं आयसुमा उपालि आयसुमा महाकसुसपेन विनयं पुग्गोय तेवत्तद्य राखानं
 कमपलं याजत्तिथ ते मं असुसे अयाजिसुं थनं तं तात् याजत्तिथ पुराहुमणेन नाकं मन्निं याजत्तिथ नाको मन्निं
 याजितो पुराहुमणेन पुरहुमणा अयाजितो थम्मतेसनं गक्काय दापसो कुलं गोखनं गिग्खत्तिथ अं कामं
 नेत्तिथ अओ कामं नीत्तयं मत्तद्य जम्पेययो नाको, राखानं ऐत्तपुपुविय



โกศลุตถาย กเต สหุทนีตีปกรณ

สหุพคณวินิจโย นาม เอกุหนีستیโม ปริจเจโท

สห รุปีภาวนาย ธาตุวิภาวหา นิฏฐิตาย

ธาดุมาลา นิฏฐิตาย



ปณิธาน

ข้าพเจ้า

.....

ผู้ศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์อันเป็นฐานรากนำไปสู่ความเข้าใจพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระโคตม
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระอัครมหาเสนาบดีของชาวโลก

ขอตั้งปณิธานว่า จักศึกษาค้นคว้าด้วยความเคารพสูงสุด เพื่อสร้างเสริมทศบารมีธรรม อันมี ทาน ศีล
เนกขัมมะ เป็นต้นให้บังเกิดขึ้นในตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ขอข้าพเจ้า จงมีปัญญารุ่งเรืองเข้าใจพระสัทธรรมโดยกาลไม่นาน สามารถเข้าถึงพระอริยสัจธรรมอัน
ล่องเสียซึ่งอาสวะทั้งมวล หมดสิ้นเหตุปัจจัยให้ต้องอุปติวนเวียนในสังสารวัฏฏ์อีกต่อไป

ข้าพเจ้า จักพากเพียรเผยแผ่ถ่ายทอดความรู้ในพระสัทธรรมแด่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป โดยไม่คำนึงถึง
ความเหนื่อยยากและอุปสรรคใด ๆ

ขอพระอริยสัจธรรม อันมีสัมมาทิฐิ เป็นต้น จงบังเกิดมีแต่สัตว์ทั้งปวง

ขอเหล่าสัตว์ ผู้อนุโมทนาชื่นชมยินดี ส่งเสริมการศึกษาและการเผยแผ่พระสัทธรรม

จงปลอดพ้นจากภัยพิบัติอันตรายทั้งมวล และประสบผลอันงดงามยิ่งทางธรรมโดยทั่วกันเทอญ

ลงชื่อ.....

(.....)

...../...../.....



อนุโมทนา

คณะกรรมการมหาบาลีวิทยาลัย จัดรูปเล่ม ตรวจสอบ

๑. พระมหาปรีชา

วัดเนินพระ จังหวัดระยอง